

DE OPKOMST
VAN HET
NEDERLANDSCH GEZAG
IN
OOST-INDIE.

VERZAMELING VAN ONUITGEGEVEN STUKKEN UIT HET OUD-KOLONIAAL
ARCHIEF.

UITGEGEVEN EN BEWERKT

DOOR

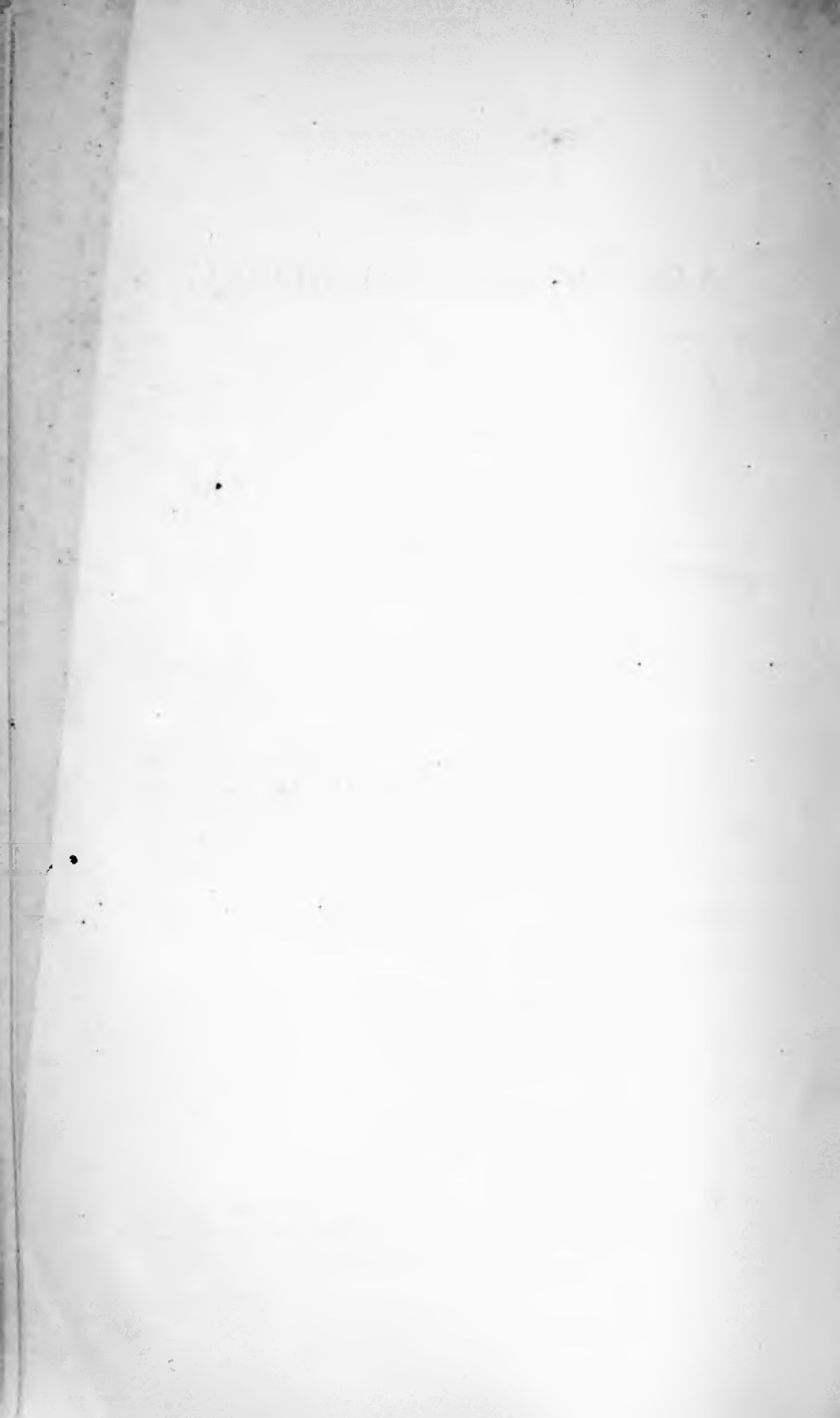
JHR. MR. J. K. J. DE JONGE,
Adjunct-Rijks-Archivaris.

ACHTSTE DEEL.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.

AMSTERDAM,
FREDERIK MULLER.

MDCCLXXV.

V O O R R E D E.

Met dit deel, dat met het jaar 1684 aanvangt, naderen wij tot 1717/18, alzoo reeds een eind wegs in de 18de eeuw. Men zal daarin niet, gelijk in vorige deelen, van die dramatische figuren aantreffen, die beiden, schrijver en lezer, onwillekeurig aantrekken en boeijen. Integendeel zal men nu en dan in dit gedeelte feiten en handelingen vinden verhaald, die door den schrijver liefst weder onder het stof der oude archieven zouden zijn verstoken, indien pligt en waarheidszin hem dat niet hadden verboden. Dit belet evenwel niet dat men, zoowel in het geschiedverhaal, dat aan de oorspronkelijke stukken voorafgaat, als in de medegedeelde stukken zelven, zaken zal aantreffen, die tot nu of geheel onbekend waren of thans in een geheel ander daglicht verschijnen. Onder meer vestig ik hier slechts de aandacht op de mededeelingen, omtrent den toestand van 's Compagnie's bestuur in Indië, na den dood van Speelman; omtrent het ontstaan der hooge betrekking van Commissaris-Generaal; omtrent achtereenvolgende bestuursregelingen

van de Preanger. Voorts meen ik te mogen wijzen op de tot hiertoe weinig of niet bekende geschiedenis, in dit tijdvak, van Madoera; op verslagen en mededeelingen over de suikerkultuur, o. a. op een suikerecontract van 1708; op hoogstbelangrijke opgaven betreffende de finantiën van de Compagnie in Indië, de leverantiën en contingenten, wetenswaardig ook met het oog op de statistiek en de administratieve indeeling van Java onder zijne inlandsche Regering, op de invoering eindelijk van de kultuur van koffij en indigo en de ontwikkeling der katoenkultuur, in verband met de productie van garens. Als kenmerken van dit tijdvak mogen worden aangemerkt, vooreerst de gevoerde veldtogten tegen Soerapati; maar tevens ook de steeds toenemende misbruiken; de, ook in Europa in de 18de eeuw, zoo algemeene gewetensruimte op politiek gebied en de nieuwe rigting in het bestuur der Compagnie om door het scheppen van nieuwe of door de ontwikkeling van reeds bestaande voortbrengselen, het eiland Java, aan de behoeften en eischen der Europesche markt meer dienstbaar te maken.

's GRAVENHAGE, Julij 1875.

I N H O U D.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK	Blz.	I
ACHTTIENDE HOOFDSTUK	"	LVI
NEGENTIENDE HOOFDSTUK	"	CXVII
ONUITGEGEVEN STUKKEN.		

A. Brieven van de Hooge Regering aan het Opperbestuur (1685-1710).		1
I. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuijs en Rade van Indië aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII) Batavia, dd. 11 Dec. 1685	"	1
II. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 8 Maart 1686.	"	15
III. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 13 December 1686	"	19
IV. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 28 Februarij 1687	"	34
V. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 23 December 1687	"	43
VI. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 27 December 1688	"	53
VII. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 30 December 1689	"	57
VIII. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 26 Maart 1691	"	66
IX. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indië aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. C. (Heeren XVII), dd. Batavia, 31 Januarij 1692.	"	74
X. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 11 December 1692	"	78
XI. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 30 November 1697	"	83
XII. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 23 November 1699	"	89
XIII. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 30 November 1702	"	94
XIV. Dezelfden aan dezelfde, dd. Batavia, 1 December 1703.	"	100
XV. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indië aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII), dd. Batavia, 30 November 1704.	"	103

XVI. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indië aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII) dd. Batavia 31 Januarij 1705	Blz. 112
XVII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 30 November 1705	118
XVIII. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 30 November 1706	124
XIX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 9 November 1707	129
XX. Dezelfden aan dezelfden, dd. Batavia, 30 November 1707	132
XXI. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn (alleen) aan de Bewindhebbers, dd. Batavia, 30 November 1707	135
XXII. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indië aan de Bewindhebbers, (Heeren XVII) dd. Batavia, 10 Februarij 1708.	142
XXII ^{bis} . Staat van den vooruitgang en achteruitgang van 's Compagnie's finantiën toestand in India, sedert 1681 tot 1706, bijlage bij XXII	144
XXIII. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indië aan de Bewindhebbers, (Heeren XVII) dd. Batavia, 25 November 1708	145
XXIV. De Gouverneur-Generaal Abraham van Riebeeck en Rade van Indië aan de Bewindhebbers (Heeren XVII) dd. Batavia, 29 November 1710.	154
XXV. Uittreksel uit een rapport met bijlagen over de suikerkuiluur in de ommelanden van Batavia, door de Raden van Indië, Chr. van Swoll en Hendrik Zwaardkroon, dd. 30 Sept. 1710	157
 B. Uittreksels uit en afschriften van brieven, papieren, contracten, acten, ingekomen bij, en van resolutiën, instructiën, enz., van Gouverneur-Generaal en Rade van Indië, betreffende Bantam, de Preangerlanden, Cheribon, Java's strand- en bovenlanden, Madoera, enz. (1683—1709)	
XXVI. Brief van kapitein J. Ruijs c. s. aan de Hooge Regering te Batavia, uit het leger bij Tji-Kalong, dd. 31 Maart 1683. (Oorsprong van den opstand onder Soerapati)	165
XXVII. Eerste regeling door de Ned. O. I. C. van het bestuur in de Preanger, enz., 15 November 1684.	166
XXVIII. Instructie voor François Tak, gaande als expres-afgezant en Commissaris naar Java's oostkust en den Soesoehunan, met een secret-appendix, beiden dd. 31 October 1685	172
XXIX. Rapport of relaas van het voorgevallene te Kartasocra, dd. 10 Februarij 1686.	198
XXX. Dito relaas, dd. 10 Februarij 1686	202
XXXI. Poincten van politie en commercie, nader besloten tusschen de Ned. O. I. C. en den Sultan van Bantam, dd. 15 Februarij 1686.	206

XXXII.	Resolutie der Hooge Regering, dd. 17 April 1686 (regeling van het bestuur over 's Compagnie's landen)	Blz. 217
XXXIII.	Memorie tot narigt voor den heer Herman de Wilde, raad van Indië, gaande als veldoverste en commissaris naar Java's oostkust en den Soesoehoenan, enz., dd. 3 Julij 1705	222
XXXIV.	Uittreksels en afschriften van brieven en papieren, ingekomen bij Gouverneur-Generaal en Rade van Java's oostkust (Julij—October) 1705 (12 brieven)	242
XXXV.	Contract gesloten tusschen den Soesoehoenan Pakoehoewana ter ceure en de Ned. Gen. O. I. C. ter andere zijde, dd. 5 October 1705	261
XXXVI.	Opdragt van het bestuur over Soemanap en Pamakassan aan Tsjakra Negara, 9 April 1705	268
XXXVI bis.	Translaat-brief, ontvangen van Soemanap en Pamakassan, den 27sten Julij 1705	269
XXXVII.	Memorie voor den koopman Hendrik van der Horst, gaande in commissie naar Soemanap, dd. 20 October 1705	270
XXXVIII.	Resolutie der Hooge Regering dd. 15 Maart 1706, betreffende de regeling van het bestuur der Preangerlanden.	272
XXXIX.	Translaat missive en rapport van Pangéran Aria Cheribon, algemeen hoofd, namens de Comp. over de Preanger-landen en commissaris tot de grensregeling, ontv. te Batavia 12 October 1706.	281
XL.	Acte van linietscheiding tusschen de landen van den Soesoehoenan en 's Compagnie's gebied, dd. 12 Julij 1706	284
XLI.	Rapport (uittreksel) door den kommandeur Govert Knol, wegens het door hem verhandelde te Kartasoera, dd. 15 Julij 1706	285
XLII.	Brief van kommandeur Govert Knol e. s. aan de Hooge Regering, dd. 26 September 1706 uit het leger voor Pauang-goengau	290
XLIII.	Dezelfde aan dezelfde, dd. 18 October 1706 binnen Bangil.	293
XLIV.	Geheime missive van den kommandeur Knol e. s. aan de Hooge Regering, dd. Soerabaija, 31 October 1706.	296
XLV.	De kapitein Willem Sergeant aan de Hooge Regering, dd. Soerabaija, 24 November 1706	301
XLVI.	Translaat missive van Rahden Soederna, uit Soemanap, geregistreerd 18 Julij 1707.	302
XLVII.	Brief van Herman de Wilde, Govert Knol en raad aan de Hooge Regering, dd. 28 September 1707, in 't leger voor Wangkal	303
XLVIII.	Brief van H. de Wilde aan de Hooge Regering, dd. 8 October 1707, in 't leger bij Pasoeroean	304
XLIX.	Dezelfde aan dezelfde, dd. 14 October 1707, van Pasoeroean.	306
	I. Verslag door Herman de Wilde e. s. van zijne conferentien met den Soesoehoenan, dd. Samarang, 2 November 1707.	308

LI. Acte tot ampliatic van het contract, gesloten tusschen den Soesochoepan en de Ned. Comp. op 5 October 1705, dd. 31 October 1707	Blz.	317
LII. Contract tusschen de prinsen van Cheribon gesloten onder bemiddeling der O. I. C., dd. 17 Februarij 1708	"	320
LIII. Een suikerecontract van 1708	"	324
LIV ^a . De kommandeur G. Knol aan de Hooge Regering, dd. Soerabaja, 15 Julij 1708	"	327
LIV ^b . Dezelfde aan dezelfde, dd. 24 Julij 1708, uit het kampement aan de rivier Landéaan (<i>sic</i>)	"	329
LV. Secrete resolutie van Gouverneur-Generaal en Rade, dd. 7 September 1708 (Verbanning van Adepati Anoem)	"	330
LVI. Secrete resolutie als boven, dd. 14 September 1708	"	337
LVII. Secrete resolutie als boven, dd. 17 September 1708	"	338
LVIII. Secreet mondeling gesprek op Saturdag morgen 4 Augustus 1708 op het schip Sandenburg gehouden tusschen den Gouverneur-Generaal van Hoorn en den Sultan van Bantam	"	341
LIX. Resolutie als boven van Gouverneur-Generaal en Rade, dd. 6 September 1708.	"	348
LX. Acte van verzekering door Gouverneur-Generaal en Rade aan den Sultan van Bantam afgegeven, dd. 9 October 1708	"	350
LXI. „ Aparte „ missive van commissaris Govert Knol aan de Hooge Regering, dd. Kartasocra, ult. Februarij 1709.	"	354
LXII. Verpligte leverantiën, 1709.	"	356
LXIII. Contingenten in rijst en geld van de hoofden der Oosterstranden, 1709.	"	360
LIV. Dito van de hoofden der Westerstranden, 1709.	"	361
LXV. Sterkte der mauschappen, staande onder ieder hoofd, onder het kommando van den Toemenggeeng Soera Widjaja, 1709.	"	362
LXVI. Vervolgstaat uit de boeken der Generale Comp., door den advocaat P. van Dam opgemaakt, over de jaren 1678—1702.	"	304

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

„De toekomstige veroveraar had de hand gelegd op de parel van Insulinde; wanneer zou hij dat kleinood grijpen?” Met deze vraag sloten wij het verhaal der gebeurtenissen van een tijdperk, waarin de weg werd gebaad voor Neerlands gezag op Java.

De gezigteinder scheen onbewolkt. De contracten, privilegiën, monopolieën, van den Sultan van Bantam en van den Soesoehoenan verworven, beloofden waarborgen te zullen zijn voor den bloei en de welvaart van 's Compagnie's alléénhandel op Java, waarvoor een nieuwe tijdkring scheen geopend. Slechts eene nadere regeling, zoo met den Soesoehoenan als met den Sultan van Bantam, moest nog getroffen worden, ten einde de traktaten, in 1677 en 1684 gesloten, in volle werking te doen treden. Niemand twijfelde er aan of onderhandelingen daarover eenmaal geopend, zouden slagen. Want allen hadden voor de Compagnie moeten zwichten en wat weerstand had geboden, was gevallen.

Wel zwierven nog in de bovenlanden van Batavia en in de Preanger-districten eenige aanhangers van den ouden Sultan Ageng rond; maar Ageng zelf was reeds sedert 1683 in de magt zijns zoons en de overigen, den Pangéran Pourbajja en den Sjeich Yoessoef hoopte men spoedig in handen te krijgen.

Zoo scheen de glans naar buiten vlekkeloos. Teleurstelling werd niet vermoed.

Maar de ontgoocheling volgde spoedig, toen na den dood van den Opperlandvoogd Speelman en van zijn vertrouweling, den Directeur-Generaal Balthazar Bort, die beiden op één dag, den 11den Januarij 1684, overleden, het vergund werd een blik te slaan in het inwendig bestuur te Batavia.

Reeds broeide het onweêr éér Speelman stierf. Kort voor zijn dood ¹ hadden de Raden van Indië, Hurdt, Camphuis, Pit, Schagen en van Hoorn, reeds tot het ongewone hulpmiddel de toevlugt genomen, van een brief aan het Opperbestuur te schrijven, waarin zij kennis gaven dat er vooral in het laatste jaar een volslagen gemis aan overeenstemming tusschen den Opperlandvoogd en zijne Raden had bestaan en dat Speelman, door het niet verzenden der retourschepen op den bij aanschrijving van het Opperbestuur voorgeschreven tijd, die retourvloten met hare kostbare ladingen, zoowel aan de stormen bij de Kaap, als aan vertraagde aankomst in het moederland blootstelde. Maar na den dood van Speelman gaf de Raad van Indië eerst vrij lucht aan zijne grieven en bezwaren; want hoeveel Speelman ook van zijne ambtspligten verwaarloosde, hij handhaafde tot het laatste, over zijne ambtgenooten als meester zijn gezag. Reeds den eerstvolgenden dag na den dood van Speelman nam de Raad het besluit om de negotiepakhuisen, de provisie-magazijnen en de algemeene kas te doen opnemen „vermits de overleden Gouverneur en Directeur-Generaal, noch bij hun leven, noch bij hun dood eenig berigt of instructiën van 's Compagnie's zaken hadden nagelaten, maar integendeel de Regering bijna in alles blind hadden gehouden”. ² De klacht was reeds naar Nederland opgezonden, dat Speelman de allerbelangrijkste stukken onder zich en voor zich had gehouden, o. a. de zoo gewigtige stukken betreffende de onderhandeling met Bantam, dat hij gedurende een geheel jaar geen notulen in Rade had geresumeerd, maar dat hij de gewoonte had gehad

1. Missive dd. 24 December 1683.

2. Resol. GG. en Rade, 12 Januarij 1684.

van de kladnotulen even te doorlezen en die dan „naar syne sinnelykheid” te laten veranderen; dat aan het einde van het jaar de leden van de Hooge Tafel genoopt waren geweest om voetstoots en ongelezen de notulen der besluiten te ondertekenen; dat, wanneer de Raden van Indië zich daartegen wilden verzetten, de Gouverneur-Generaal steeds ontoegankelijk was geweest en „om des vredes wille” eindelijk het resolutieboek door de Raden was ondertekend. Nu, na zijn dood, vonden de boedelredderaars van Speelman in zijne nalatenschap talrijke brieven en papieren, ja zelfs menigte van nog ongeopende stukken en negotie- of andere boeken, die te voren nooit gezien of bekend waren geweest.

De achteloosheid was zoo groot bij den overleden Landvoogd geweest, dat zelfs de oorspronkelijke brieven en verbindtissen van den Sultan van Bantam verloren en niet terug te vinden waren.

Zoo werd bevestigd wat de Raden van Indië, Hurdt, Camp-huys, Pit en anderen reeds in December 1683 naar Nederland hadden geschreven, „dat zoo in het voorleden als in dit jaar ¹ „ vele besluiten en concepten waren gevallen en zelfs naar elders „ verzonden, maar dat alles weder, zoo als meest alle dingen, „ op dien trant heen geschokt waren, niet uitgevoerd en een „ lange wijle daarna, contrarie des Gouverneurs-Generaals eigen „ voorgeefselen, onvoldaan gebleven, zonder dat wij van de „ redenen waarom, ooit eenigen hebben mogen weten, nog „ veel minder, waarom de generale resolutien, niet telkens meer „ werden ingeschreven, geresumeerd en geteekend; maar een „ geheel jaar zoo voort sleuren, zonder te worden geresumeerd, „ hoewel dit niet alleen met de ordres van U Ed. H. (de Heeren „ XVII) strijdig is, maar inzonderheid met de instructie voor „ de Hooge Regering van 1650; doch de Gouverneur-Generaal „ Speelman en de Directeur-Generaal Bort geliefden daarop ons

---

1. Missive GG. en R. 19 Febr. 1684 en Resol. III. XVII 21/23 Oct. 1684.

„ te gemoet te voeren, dat de Instructie van 1650 door den tijd „ gansch vervallen en door vele contrarie-orders buiten gebruik „ was geraakt.”¹

Doch ook zaken van ernstiger aard, dan alleen die van slordigheid getuigden, kwamen aan den dag. Meer dan honderd „zoogenaamde politieke gevangenen van den Generaal” werden op de punten van het kasteel aangetroffen, die, na gehouden onderzoek, met uitzondering van eenige weinigen, geheel onschuldig werden bevonden. De kapitein Jan Franz. Holsteyn, die door het drijven van Speelman tot majoor was bevorderd, had eigendunkelijk een inlander, van diefstal beschuldigd, doen pijnigen en wel op zulk eene wijze, dat de man aan de gevolgen daarvan was overleden. De fiscaal had den wreeden majoor voor den raad van politie betrokken en door dit regts-collegie was Holsteyn tot gijzeling veroordeeld; doch het vonnis was onuitgevoerd gebleven omdat Speelman geweigerd had het te bekrachtigen. Zoodra Speelman overleden was gelastten Gouverneur-Generaal en Raden, dat dit vonnis zou worden ten uitvoer gelegd en straffen zij bovendien den majoor Holsteyn met één jaar schorsing. Het Collegie van Heemraden had sedert 1679 nimmer eenige verantwoording of rekening gedaan van zijne administratie, hoewel het belangrijke sommen uit 's Compagnie's kas had genoten; zoo ook had de gemeente en de Chinesche natie eene som opgebracht tot het maken van een weg naar Tangerang; ook van deze gelden was nimmer rekening gevorderd, evenmin sedert 10 jaren van den opbrengst van stads-collecten en 's Heeren-geregtigheden. Bij het transport van vaste goederen, inzonderheid van landerijen, waren allerlei misbruiken ingeslopen, zoodat goederen verkocht waren waarvan „de wettigheid niet kon worden gedoocerd.” Hetzelfde had plaats gehad bij verkoop van slaven, zoodat zelfs zich gevallen hadden voorgedaan, dat *vrije* menschen waren verkocht.

1. Missive aan het Opperbestuur door de Raden A. Hurdt, J. Camphuys, M. Pit, N. Schagen en J. van Hoorn, dd. Batavia 24 December 1683.

De rekening der aanrits-en-monstergelden der inlandsche troepen, voor de veldtogten van den laatsten tijd aangeworven, werd evenzoo slecht en verward bevonden. Aan mortepayen, of betalingen voor personen, die nooit bestaan hadden of van anderen, die slechts bij de monstering zich vertoonden, bleek het dat niet onbelangrijke sommen waren verduisterd.¹ De handel in kleeden en amfloen, welke krachtens de verbindtenis des Soesoehoenans van 20 October 1677, op Java's kusten door niemand gedreven mogt worden, dan door de Compagnie of door hen, die door Haar daartoe „gelicentieerd” waren, was, wel verre van aan de verwachte voordeelen te beantwoorden, in verval geraakt. Noch de Gouverneur-Generaal, noch de Directeur-Generaal van den handel, hadden zich daarom bekreund, of geregeld en in tijds gezorgd voor een behoorlijk proviso op de markt der Oostelijke strandplaatsen; ja de achteloosheid daarin was zóó groot geweest, dat een Compagnie's fluitschip van de maand November 1682 tot Maart 1683 op de reede te Batavia, met lijnwaden geladen, wachtende op zijne papieren, was blijven liggen, totdat het vaartuig, eindelijk lek geworden, weder moest ontladen worden. Ten koste van den eigen handel der Compagnie, wat juist het doel was waarnaar men gestreefd had, hadden in dien tusschentijd bijzondere kooplieden „smalle negotianten” met „paseedullen” voorzien, in de vraag naar lijnwaden op Java gedeeltelijk voorzien. Juist meer dan ooit vorderde de eigen kleedenhandel van de Compagnie in die dagen buitengewone inspanning en naauwlettende zorg; want een bedenkelijk verschijnsel begon zich voor te doen, dat wel hoofdzakelijk een onvermijdelijk gevolg was van het monopolie-stelsel van de Compagnie, maar toch ook vooral in den aanvang ontstond, omdat de bestuurders van den handel te Batavia den geregelden aanvoer van kleeden op Java geheel hadden verwaarloosd. Op Java, even als sedert eenigen tijd reeds op Ceylon, begonnen nu de inlanders, zoowel om te voorzien in

1. Generl. missive 16 Aug. 1684 en Generl. missive 11 Dec. 1685.

het gebrek aan kleeden als om de hooge prijzen van dat artikel door de Compagnie geëischt te ontgaan, zelven katoen in groote hoeveelheid aan te planten en weverijen op te rigten. De uitwerking daarvan deed zich spoedig gevoelen; want weldra was de afzet van 's Compagnie's kleeden en lijnwaden geen tiende deel van wat daar vroeger werd geleverd. ¹

Het amfioenmonopolie van de Compagnie had evenmin die groote winsten afgeworpen, welke men daarvan na de contracten met den Soesoehoenan had verwacht; doch die teleurstelling kon niet aan de Hooge Regering alleen verweten worden. Tot hare eer moet daarbij worden vermeld, dat zij weinig spijt over deze misrekening betoonde. De oorzaken der vermindering van het amfioenverbruik waren tweeledig: vooreerst had de Soesoehoenan het verbod uitgevaardigd van geen opium meer onder de tabak te mogen mengen; ten anderen was het verbruik van amfioen veel verminderd, sedert de oorlog op Java geëindigd was, de ordeloze krijgsbenden uitéén waren gegaan, en de bevolking in hare dessa's was teruggekeerd.

„Wij mogten wel lijden,” schreven Gouverneur-Generaal Camphuys en de Raden van Indië in 1684, „dat de Soesoehoenan volstandig bleef, bij het verbod aan zijne onderdanen van geen amfioen te mogen nuttigen; want dan zullen zij het geld, dat zij daarmede verdebancheren, besteden kunnen aan mooie geschilderde doeken, en ook bekwamer zijn om hun landbouw voort te zetten, daar zij nu door den oorlog tot dit verlokkelijk kruid vervallen zijnde, waarop zij t'eenemale versot zijn, gelijk andere natien op den sterken drank, zich verarmd hebben en zich in dien staat hebben gebragt, dat zij zich moeten behelpen met slechte kleedjes van hun eigen geweeft of van de zoodanigen, die Engelschen, Deenen en anderen hun plegen te leveren; terwijl zij voorheen zeer curieux en kostelijk in hun kleederdragt waren.” ²

1. Generl. missive 19 Febr. 1684 en Generl. missive 11 Dec. 1685.

2. Generl. missive 19 Febr. 1684, onder Java's Ooskust en onder Bengale.

Op de kantoren op Java, buiten Batavia, werd het beheer niet beter bevonden dan ter hoofdplaats. Inlandsche kooplieden en zeevaarders, „die daar om zeebrieven quamen versoecken, „ werden door de residenten veeltijts onheusch bejegend, moesten „ de residenten lang naeloopen en hun werd dan nog voor de „ passen veel gelts afgeëyscht.” Op Japara kwijnde de handel en bestond er oneenigheid tusschen den koopman, als burgerlijk hoofd, en den bevelhebber der militie. Een onderzoek in 1685 door den commissaris François Tack op Cheribon ingesteld, bragt aan den dag, dat de bevelvoerende kapitein aldaar treins-onkosten in rekening bragt, die niet alleen niet aan de bevolking waren uitbetaald, maar dat hij bovendien van de Krawangsche en Preanger bergvolken zich nog zekere soegoes of geregtigheden had laten opbrengen, zoodat dit krijgshoofd met de zijnen van alles bijna om niet was voorzien geweest. Het hoofd van den handel op Cheribon had het nog erger gemaakt. Ook deze had buitensporige posten voor den trein der militie geboekt, voor het onderhoud van gevangen Bantammers, voor militaire verstrekkingen, die niet waren gegeven en bovendien nog winst voor zich zelve berekend bij den inkoop van vee en andere levensmiddelen. Vooral was aldaar de schurk gespeeld bij de levering van hout door de hoofden in Cheribon en in de Preangerlanden. Dezen, zich vertrouwende aan de Compagnie's opzigters, waren bij de betaling op schandelijke wijze bedrogen. De koopman op Cheribon hield bovendien nog 70 man in eigen heerdienst om te zijnen voordeele en bate hout te kappen. Met de levering van peper was het niet beter gegaan; van 1210 pikols door de inlanders van Cheribon geleverd en aan de Compagnie in rekening gebracht, waren niet meer dan 600 pikols aan de bevolking betaald. De Compagnie zelve had van dit alles geen voordeel genoten, integendeel, het kantoor Cheribon had aan de Compagnie in vier en een half jaar / 147,000 meer gekost dan opgebracht. „Door al deze misdrijven was, „ zooals Tack meldde, „ de reputatie van onze

Heeren en Meesters geprostitueerd, 's Compagnie's naam bemorst en daarenboven onze geburen door zulke onregtvaardige proceduren geintimideerd." ¹

Zoo was er in schier alle takken van bestuur onder de Opperlandvoogdij van Cornelis Speelman verslapping, verwar- ring en ontrouw ontstaan. De schade daardoor aan de Com- pagnie berokkend trachtten Opperbestuur en Hooge Regering op Speelman's nalatenschap, welke ten slotte 15 tonnen gouds bleek te bedragen, wel te verhalen, maar het nadeel van zulk een wanbeheer was niet tot cijfers te brengen, omdat het niet alleen van geldelijken aard was. Van een man als Cornelis Speelman, met groote talenten begaafd, scherp van blik, krachtig in handelen, aan wien Nederland de eerste uitbrei- ding van zijn gezag over Celebes en Java te danken heeft, is het pijnlijk het eindoordeel te lezen, wat 's Compagnie's advo- kaat van Dam in deze woorden over hem uitspreekt: „Soolang „ hij stond onder het hooger gezag van anderen, toonde hij te „ wesen een zeer bekwaam dienaar van de Compagnie en bezat „ hij te dien eynde zeer vele goede qualiteyten, boven dat hij „ door zijn langjarige diensten een groote kennisse en ervaren- „ heyd had gekregen; maar eyndelijk zijn eigen meester ge- „ worden zijnde en zelf dat hooge gezag in handen hebbende, „ kon hij zich zelven daarin niet gouverneren en verviel hij „ tot débauches en committeerde hij vele uytsporigheden, waarop „ en op desselfs gepleegde indulgentien, versuimnissen en verder „ gehouden kwade conduites een groot verval van zaken kwam „ te volgen." ²

Thans, zoo hoopte men, zou na den dood van Speelman en van zijn vertrouwde, Balthazar Bort, het bestuur ordentelijk en beter worden. Maar nu weder zou kleingeestige naijver vele

1. Missive van François Tack aan de Hooge Regering te Batavia, dd. Cheribon 19 December 1685.

2. Beschrijving van de O. J. C. door P. van Dam. Handschrift Rijks-Archief. 3de Boek, 1 Cap. bladz. 20 v²⁴.

goede voornemens verijdelen en het gewigt van persoonlijke belangen en van gekwetste eigenliefde, de toch reeds niet buitengewone veerkracht van den nieuwen Opperlandvoogd drukken. Bij ineenrederheid van stemmen werd op den 11den Januarij Johannes Camphuys tot provisioneel Gouverneur-Generaal door den Raad van Indië verkozen en in die hooge betrekking bij aanschrijving van het Opperbestuur, dd. 11 December 1684, bevestigd.

Deze keuze wekte in hooge mate de ontevredenheid van Anthonie Hurdt, die ouder lid van den Raad van Indië dan Camphuys was, en bovendien op de Opperlandvoogdij aanspraak maakte „op grond zijner bereidwilligheid,” zooals hij zich uitdrukte, „in der tijd betoond om de expeditie naar Kediri te ondernemen, terwijl anderen,” en met dezen bedoelde hij Camphuys; „te huis bleven.”

Hurdt, tegen zijn wil tot Directeur-Generaal benoemd, zocht nu met zijne aanhangers, — want wie, die ooit kans had van tot eene hoogverheven, invloedrijke betrekking te worden geroepen, vond niet reeds tijdig voorbarige hovelingen, die later bij misrekening naar het kamp der ontevreden overloopen, genoegdoening voor zijne teleurstelling in het plagen van hem, die op den begeerden zetel plaats had genomen. Hieruit „ontstonden dissidentien, oneenigheden en verwijderingen.” De Gouverneur-Generaal beklagde zich bij het Opperbestuur, „dat hem niet wierd gegeven of gedcsereert, dat respect noch die „authoriteyt, als de vorige Generaals hadden genoten; maar „dat hij doorgaans wierd gecontrecarieerd en in zijne goede „meeningen en intentien tegengegaan.” Als men het hem eindelijk in 1687 te moeilijk maakte, bleef hij een groot gedeelte van dat jaar buiten de vergaderingen van den Raad, en wendde hij, niet zonder eenige stille spotternij, dan voor, dat hij daartoe te „indispoost was, door verstoppingen en benaauwdheid.” Ten slotte moest de Directeur-Generaal Hurdt, ten gevolge eener aanschrijving van het Opperbestuur, dd. 16 Nov.

1687, zijn zetel ruimen en zijne kampplaats aan de Hooge Tafel, zooveel minder eervol dan die, welke hij eenmaal aan de Brantas had bezet, prijs geven.

De oneenigheid werd door het terugroepen van Hurdt niet geheel gestild en zoolang Camphuys zijne hooge bediening heeft bekleed, heeft hij tot „eene veraghtering van seer vele zaken en nadeel van de Compagnie” met veel tegenstand te worstelen gehad. ¹

Toen de tijding van het slordig beheer, door Speelman gevoerd en van andere „overgroote excessen,” in Nederland aankwam, was het Opperbestuur reeds sedert geruimen tijd er op bedacht geweest, om een algemeen onderzoek, meer bijzonder op de kantoren van de West van Indië, in Bengale, Choramandel, op Ceylon, Malabar en Soeratte te doen instellen. In die gewesten toch, hiervan was men in Nederland reeds overtuigd, schuilden de meeste misbruiken, die te meer de aandacht van het Opperbestuur verdienden, omdat uit die gewesten bijna uitsluitend de voordeelen voor de Compagnie werden getrokken. Voor de eerste maal werd dan ook in 1684 een Commissaris-Generaal naar Indië afgevaardigd. Aan de hand van den advocaat van Dam moeten wij ons hier eene kleine uitweiding veroorloven, om langs dien weg een beter uitzigt te verkrijgen over 's Compagnie's beheer in Indië en eenigen der oorzaken te ontdekken van het verval, waaraan dit groote handelsligchaam langzaam maar zeker te gemoet ging.

Reeds onder den eersten Gouverneur-Generaal Both, en sedert telkens, werden er klagten vernomen over de „onachtzaamheden, „verkwistingen, fouten, excessen, zelfs over de ontrouw van „de bedienden in Indië en specialijk mede over den partieu-

---

1. Beschrijving der O. I. C. door van Dam. Handschrift Rijks-Archief. Boek 3. Cap. 1, bladz. 21. Camphuys zelf werd eerst bij aanschrijving van 17 Dec. 1690, op zijn herhaald verzoek „op seer honorable en reputatieuse” wijze, door de III. XVII als Gouverneur-Generaal ontslagen, zoodat hij op den 24 Sept. 1691, op welk tijdstip hij aftrad, zijne hooge betrekking gedurende 7 jaren en 8 maanden had bekleed.

„lieren handel tegen de verbindtenis en den eed door de amb-
 „tenaren gedaan, tot groote schade en verhindering in Com-
 „pagnie's handel en merkelijke vermindering van hare middelen
 „en kapitalen.”

Toen het bleek, dat herhaalde aanschrijvingen en vermaningen van het Opperbestuur zonder gevolg bleven, was er bevel naar Indië gezonden, dat de Hooge Regering „hadde op te zoeken „en aan te stellen twee Commissarissen, te kiezen uit de „eerlijkste en bekwaamste bedienden, volkomen kennis hebbende „van den koophandel, ook ten deele van het regt en voornamelijk „van zoodanig karakter, dat zij, noch om gunst, noch om „ondank van iemand, zouden nalaten te doen of te volbrengen, „wat hun zou worden aanbevolen.”

Deze Commissarissen, Inspecteurs zouden zij thans genoemd worden, moesten jaarlijks alle kantoren van Indië bezoeken. Ieder hunner zou daartoe één gedeelte kiezen, zoodat telken jare, alle kantoren minsten éénmaal wierden bezocht.

Hun werd voorgeschreven, inspectie te nemen van de directie, de staten en boeken, zoo wat het bestuur als den koophandel en de scheepvaart betrof, van de magazijnen, de forten, de gebouwen, de huishouding en vooral tegen het drijven van particulieren handel te waken. Zij moesten alzoo in zich ver- eenigen de hoedanigheden van een goed regent, van een bekwaam koopman en reeder, van een scherp controleur, van een vesting- bouwkundige, van een naauwkeurig boekhouder, van een regts- kundig en onpartijdig regter. Dit alles, en nog veel meer, wat hun bij instructie was voorgeschreven, moesten zij in toepassing brengen, „met een rijp oordeel, vigilantie, en zonder overhaas- „ting.”¹ Wat men van dezen maatregel had kunnen voor- spellen, geschiedde. Er werden wel commissarissen afgezonden, maar „men heeft de verwachte effecten en vruchten, daarvan

1. Instructie voor twee commissarissen van Indië, 26 April 1626. Deze instructie is niet geregistreerd, maar te vinden in het meergem. handschrift van van Dam, achter 7^e Cap. Boek 3. — folio 147.

niet gehad." Voornamelijk om de eenvoudige reden, dat zulke wondermensen „begaafd met de hoedanigheden, welken men vorderde" zelden of nooit te vinden waren. Bij den een ontbrak kennis, bij den ander „applicatie", sommigen ook waren „met gunst, haat of partijschap ingenomen", eenigen zelfs werden door de directeurs opgezet of ook wel eens omgekocht. Sommigen deden ten slotte meer kwaad dan goed en „smeten alles overhoop", nu en dan zelfs was er een, die zich niet ontzag van een of ander Gouverneur te belasteren, hem den voet te ligten om zelf in diens plaats te komen. De Gouverneur-Generaal Maetsuyker, die menschkundig en in den regel nog al sceptisch was, verzette zich dan ook doorgaans tegen de uitzending van zoodanige commissarissen en ging er nimmer toe over, dan door nood of hooger bevel gedwongen. Maetsuyker oordeelde dat zoodanig commissaris vooral behoorde „te wezen getrouw en „vast in zijne schoenen te staan, geen liefhebber van geschenken, onbesproken van particulieren handel, opregt en „conscientieus in het beleggen van informatiën, voorzigtig van „oordeel in het stellen zijner rapporten, bescheiden en gematigd „van karakter, aan de gestelde opperhoofden moest hij geen „kleinachting aandoen, geen onnoodige zaken overhoop halen, „bovendien zijn toegerust met grondige kennis van rekenen en „boekhouden en zekere achtbaarheid in zijn persoon bezitten. „En omdat nu alle deze vereischten niet altijd in één persoon „zamentreffen, achtte hij het bij gebrek daaraan beter het „zenden van zoodanige commissarissen bij het Opperbestuur te „excuseren. De gouverneurs, directeurs en opperhoofden, „moesten, indien zij voor hunne betrekking berekend waren, „zelve zulke commissarissen zijn; want ontnemt men hun de „verantwoordelijkheid, door dien last te leggen op de schouders „der visitateurs, dan achten zij ook hunne handelingen bij niet „ontdekking door commissarissen als gewettigd en bekrachtigd."

De theorie van Maetsuyker klonk fraai, maar hij wist wel dat de uitvoering er van moeilijk zou zijn, want de praktijk

had hem reeds geleerd, ten minste in de west van Indië, dat de directeurs en opperhoofden of niets onderzochten of niets vonden, „nogthans werd het kennelijk dat het in die kwartieren „wel degelijk geschort heeft en doorgaans vele vuiligheden zijn „gepleegd, en de particuliere handel in de uiterste overmaat „aldaar werd gedreven.”

Elke poging van het Opperbestuur, om door contrôle en inspectie het kwaad tegen te gaan, mislukte. Eerst droeg de Vergadering der XVII, toen Maetsuyker zich daartoe ongenegen betoonde, zelve de betrekking van commissaris of visitateur op aan eenige personen, op wier trouw en kennis zij meende zich te kunnen verlaten. Maar sommigen bleken te zwak, anderen, onder dezen Rijklof van Goens, de jonge, verklaarden zich onder allerlei voorwendselen, onwillig tot deze hatelijke betrekking. Eindelijk verkozen de Heeren XVII in 1680 tot een commissaris-generaal over alle de kantoren in Indië, den oud-directeur in Persië, F. L. Bent, maar vóórdat deze benoeming in Indië was aangekomen, was de benoemde overleden. Na alle deze herhaalde, doch vruchteloze pogingen, ging het Opperbestuur, na langdurige beraadslaging er eindelijk in het najaar van 1684 toe over, den heer Hendrik Adriaan van Rheede, Heer van Mijdrecht, geëmmiteerde in de ridderschap 's lands van Utrecht, die te voren lang de Compagnie in Indië had gediend, aan te stellen en af te vaardigen tot *Commissaris-Generaal*, „bekleed met hooge magt en autoriteit en voorzien „van eene instructie, hem speciaal dicterende om de kantoren „in Bengale, op de kust van Choromandel, op Ceylon, Malabar, „Soeratte en aan de Kaap te visiteren, alle frauden, mesusen, „malversatiën te ontdekken, zoodanige redressen te beramen „en in te voeren als noodig zouden zijn, niet alleen de schul- „digen, maar de verdachte ambtenaren te ontslaan en met hunne „stukken en informatiën naar Nederland op te zenden.”

Nog twee andere personen Isaac Soolemans en Johannes Bacherus werden den heer van Rheede in zijne commissie

toegevoegd. Maar ook van deze zending, welke eene groote opschudding in Indië veroorzaakte, plukte de Compagnie niet die vruchten, die zij er van verwacht had. Wel ontdekte de Commissaris-Generaal van Rheede, zoo in Bengale als op de kust van Choromandel vele geheimen en „vuiligheden”, wel zond hij verscheidene bedienden op; maar zoodra had hij den rug niet naar de bezochte kantoren gekeerd of „alles, vooral „de particuliere handel, keerde ook weder op den ouden voet.” De opdracht aan van Rheede was nog niet voltoerd, Soeratte en Ceylon waren door hem nog niet bezocht, toen hij in 1691 overleed.

Het Opperbestuur, na zooveel teleurstelling ten einde raad, schreef nu voor, dat op Ceylon, op de kust van Choromandel, in Bengale, Soeratte, te Malakka en aan de Kaap, *Independente fiskaals* zouden worden aangesteld, die in den regel alleen en onmiddelijk van het Opperbestuur zouden afhankelijk zijn. Hunne uitgebreide instructie legde hun den plicht op van in hunne respectieve residentien te bewaren, te beschermen en voor te staan, de regten, de jurisdictie, hoogheid en autoriteyt van den Nederlandschen Staat. Zij hadden daarom het beleid der geheele justitie. Zij hadden zitting in den Raad van het Gouvernement of de directie waar zij resideerden. Zij hadden toegang tot alle boeken, registers, rekeningen en papieren, geen uitgezonderd; zij hadden bovendien contrôle over alle carga-, scheeps-, rantsoen- en andere rekeningen. Zij moesten in één woord de dwarskijkers en aanklagers tevens zijn van de Opperhoofden in de gewesten, waar zij geplaatst waren. Maar zoo eene „exorbitante magt” moest gevaarlijk worden. Daar, waar de Independent-fiscaal te gematigd of niet voldoende scherpzinnig was, ging alles weder den ouden gang; somtijds deelde de fiscaal zelfs in de misbruiken, doch daár, waar, zooals weldra in Soeratte, de Independent-fiscaal misbruik maakte van zijn gezag, ontstond botsing en geraakte alles in de „uiterste confusie.” Over de zaken op Java en het bestuur over geheel

Indië, besloot het Opperbestuur in 1687 een besoigne binnen Batavia zelve te beleggen, waarin, behalve de leden der Hooge Regering, twee commissarissen, uit Nederland te zenden, zitting zouden nemen. Van dit beraamde besoigne is echter nooit iets gekomen, omdat de daartoe bekwame, geschikte of gewillige personen niet te vinden waren.

De advokaat van de Compagnie Pieter van Dam, die in zijne betrekking de veeljarige en „ontallijke” beraadslagingen van het Opperbestuur over deze zaak had bijgewoond, schreef ten slotte; na al deze vruchteloze pogingen, in zijne beschrijving van de Compagnie op schier wanhopenden en moedelloozen toon:

„Indien men trouwe en capable luyden in de Hooge-Regering had of kon krijgen, dan zouden zoodanige commissarissen niet noodig wezen, maar zouden dezen zelve alle vereischte redressen kunnen bevelen en invoeren; maar zoolang als het daaraan ontbreekt en zoolang dezen niet met een goed voorbeeld aan de anderen voorgaan, gelijk men dat, God beter 't, zóó niet ziet gebeuren, is het mijns oordeels te vergeefsch, op andere extraordinarismiddelen zijne gedachten te laten gaan. Gelijk alle menschen hunne fouten en gebreken hebben, schoon de een meer dan de ander, zoo is het ook met alle menschelijke zaken, toch moet men trachten het zoo na aan de volmaaktheid te brengen als mogelijk is, anders wordt het van kwaad tot erger. Eenigen van de Hooge Bedienden, uit den dienst te ontslaan, is eene bedenkelijke zake, waarin niet licht getreden moet worden; toch zou men sommigen, die al te groote fouten hebben, mogen te huis doen komen.”

„Als de bedienden niet wel willen, noch zich houden aan den eed, dien zij hebben afgelegd en vooral niet bijbrengen de trouw, is alles te vergeefs. Het vullen van de beurs, geld en goed te vergaderen en bijéén te halen, in korten tijd rijk te worden, is eigenlijk de boodschap en daarvoor moet dan alles wijken en stilstaan. Hoe dit zal kunnen voorgekomen

„ en belet, is eene zaak waaraan men van den beginne van „ de Compagnie tot nu toe heeft gearbeid en ontallijke beraad- „ slagingen over heeft gehouden; maar de remedien daartegen „ heeft men nog niet kunnen uitvinden.” ¹

Ligt in deze regelen van den advokaat van Dam, doorkneed als hij na ruim veertigjarige ondervinding was in de zaken, belangen en toestanden van de Compagnie, niet de erkenning van het feit: hier of daar kan eenige verbetering worden aangebragt, het individu kan men somtijds treffen, maar de algemeenheid van het kwaad blijft buiten het bereik.

Ligt daarin tevens niet de stilzwijgende belijdenis, dat er eene grondoorzaak was, waartoe men niet kon doordringen, omdat die met den grondslag, waarop het stelsel, het geheele gebouw der Compagnie rustte, was vastgemetseld.

In afwachting dat de Commissaris-Generaal van Rheede in de west van Indië, zijne taak zou aanvaarden, zochten Gouverneur-Generaal en Rade, ook te Batavia de orde in het bestuur en den gang der zaken eenigermate te herstellen, door de administratie dier takken van bestuur, waarvan de verwarring het meest in het oog viel, door den visitateur Sooleman en door gecommiteerden te doen onderzoeken.

De boeken, gehouden van de administratie der collecten, Heerengeregtigheden, van de gelden van 't collegie van Heemraden, van andere „borgerlyke saken, openbare werken, van de weesmeesters, van de soldijen en garnizoenen, dispensen en

---

1. Bij de zamenstelling van het bovenstaande, heb ik inzonderheid gebruikt: de Beschrijving van de O. I. C., door den advokaat der Compagnie, Mr. Pieter van Dam, 3^e Boek. 7^e Cap. Mr. P. van Dam was van 1652 tot 1706 advokaat van de Compagnie en vervaardigde op last der Heeren XVII, tusschen de jaren 1693—1701, bovengen. Beschrijving, waarvan het handschrift gedurende het bestaan der Compagnie streng geheim werd gehouden, doch dat thans in het Rijks-Archief berust. Mr. P. van Dam mag als eene autoriteit, althans voor het boven medegedeelde, worden gehouden, omdat hij door zijne betrekking al de beraadslagingen over dit onderwerp heeft moeten bijwonen. Ten gevolge van de snelheid, waarmede hij zijn werk heeft zamengesteld, is hij bij het opgeven van resolutiën, niet in zijn tijd gevallen, niet altijd even naauwkeurig in het wedergeven der dagtekeningen.

magazijnen, alles werd aan een onderzoek onderworpen. Over een plan van bezuiniging werd, voor de hoeveelste maal weet ik niet, weder besoisne belegd. De plakkatē op het transport van vaste goederen, lijfeigenen en slaven werden hernieuwd. Het collegie van Heemraden, bij resolutie van den 19 September 1664 in het leven geroepen, op den 23 Julij 1680 van eene volledige instructie voorzien, bleek na het overlijden van Speelman, groote sommen van de kas der Compagnie te hebben genoten, zonder de werken, waartoe die gelden waren bestemd, te hebben voltooid, of zelfs behoorlijk rekening en verantwoording dier gelden te hebben afgelegd. De Hooge Regering staakte vooreerst in 1684, de uitbetaling van penningen uit 's Compagnie's kas aan de Heemraden. Dezen betoonden zich daarop nog minder dan vroeger, genegen tot vervulling hunner pligten, waarvan het gevolg was, dat op 26 Sept. het geheele collegie van Heemraden werd ontbonden en een nieuw aangesteld. „Tot des te meerder gezag ende uytvoering” werd een lid der Hooge Regering, Joan van Hoorn, tot voorzitter benoemd en het collegie zamengesteld uit de landdrosten, de kapiteins der buitenforten en uit eenigen der beste ingelanden.¹

De taak der Heemraden moest vooreerst den aanleg en het onderhoud van openbare werken in de ommelanden „specteren, voorts tot slissing van alle questien, tusschen de ingelanden over het bezit en den eigendom der landerijen, te weten: om deselve in der minne op den kortsten en gevoegelijksten weg te assopieren, of wel als arbiters, onder hooger beroep bij de competente regters, uitspraak te doen, eindelijk „oculaire inspectie te houden, waartoe aan ieder lid zeker deel des lands zou worden aangewezen.”

Ter bestrijding van kosten voor het maken van bruggen en wegen, werd aan deze Heemraden toegestaan het heffen van $\frac{1}{4}$ van elke 100 Rijksd. van de waarde der landerijen, gelegen

1. Resol. 4 April en 26 Sept. 1681.

in een omtrek van 2000 roeden opwaarts rondom Batavia. Maar daar deze schatting als inkomst ontoereikende bleek, maakten Gouverneur-Generaal en Rade als ter loops het zoo gewigtige vraagstuk van den grondeigendom en den roofofbouw uit, door aan de Heemraden toe te staan, dat zij „de onbeheerde en onbezeten landerijen, mitsgaders dezulken, welke of zonder voorgaande uitgifte of buiten limite der brieven van concessie bezeten werden of geïncorporeert zijn, zullen mogen verkoopen, aan de bezitters voor de „moeite van het schoonmaken en verdere culture, zooveel in eigendom latende als deze kunnen beheeren.” ¹

Nog duidelijker dan in het Resolutieboek, drukte de Hooge Regering haar begrip omtrent hare regten op den grond uit, in hare algemeene missive aan het Opperbestuur, dd. 11 December 1685, toen zij ter neder schreef, dat zij aan de Heemraden had toegestaan, *de onbeheerde landen den landheer, namentlijk de Compagnie, nogh toekomende, na taxatie te mogen verkoopen, in plaats dat voorheen zoodanige landen bij donatie aan de schoonmakers en bebouwers weggeschonken werden.* ² Eindelijk werd nog aan het collegie van Heemraden ter bestrijding van kosten voor noodige werken, eene som gelds toegewezen, welke in 1682 door de Chinezen tot het opmaken van den weg naar Tangerang was opgebracht. ³

Wij hebben gezien, hoe de Gouverneur-Generaal Camphuys weinige weken na het overlijden van Speelman tot het sluiten van het eindtractaat met Bantam was overgegaan ⁴ en dan ook kort daarna, op 17 April 1684, dat tractaat was tot stand gekomen.

Intusschen zwierven nog, ook nadat Sultan Ageng reeds in handen van zijn zoon, den Sultan van Bantam, Abdoel Kahar, was gevallen, de jongere zoon van Ageng, Pangéran Pour-

1. Resol. GG. en R. 8 Julij 1685.

2. Algem. missive 11 Dec. 1685, onder Batavia.

3. Resol. G Julij en 12 Oct. 1685.

4. Zie het vorige Deel (VII) bladz. CLXIX.

bajja, de Makassaarsche priester Sjeikh Yoessoef en een aantal hunner aanhangers, vrouwen en kinderen in de Preangerlanden rond. De Gouverneur-Generaal Speelman had tot opsporing en aanhouding van dezen eene kleine krijgsmagt uitgezonden. Op een dier patrouilletogten waren de kapitein J. Ruys en de luitenants Joh. Maurits Happel en A. Eygel nabij de negorij Tjikalong, in het land van Tjandjoer, gestooten op eene troep uit Batavia gedroste slaven van allerlei landaard, Baliërs vooral, waarvan sommigen meer dan twintig jaren hun zwervend leven hadden voortgezet, die gewoonlijk in ontoegankelijke spelonken leefden en hunne roof- en strooptogten wijd-en-zijd uitstrekten. Er bestonden vooral sedert de laatste onlusten en oorlogen op Java en in Bantam, verscheidene van die benden, die een schrik waren voor de bewoners der ommelanden en bovenlanden van Batavia. De bende, welke nabij Tjikalong werd aangetroffen, stond onder aanvoering van eenen Wiera Joeda, eenen Soera Joeda en eenen Soerapati; de laatste, een Baliër, werd vooral als een ondernemende en gevaarlijke kerel; in de omstreken van Tjikalong gevreesd. Kapitein Ruys, die wel begreep, dat hij met zijne geringe magt, zich van deze talrijke bende niet door geweld kon meester maken, wist de geheele troep „door tale „quale beloften, dat zij niet weder in slavernij zouden worden „teruggebracht” tot onderwerping te brengen. Ruys slaagde er in, de geheele bende bijéén te vergaderen en ook, zooals hij meende, „tam te maken.” Zijn voornemen was, hen „zoolang „te borgen tot ter gelegener tijd, wanneer hij de handen wat „ruimer en het beoogde doelwit bereikt zou hebben, om dan „door het een of ander te praktiseren middel deze overgegeven „schelmen van kant te helpen.”¹

Kapitein Ruys nam de Baliërs en daaronder ook Soerapati met hunne talrijke benden in dienst, opdat zij hem behulpzaam

1. Brief van J. Ruys, J. M. van Happel en A. Eygel aan de Hooge Regering te Batavia, dd. in 't leger gecampeerd in 't gobergte bij Tjikalong, 31 Maart 1683, n°. XXVI.

zouden zijn in het opsporen en onderwerpen der zwerfende Bantamsche vorsten. Werkelijk gelukte het den Sjeikh Yoessoef met de zijnen nabij de Zuidkust in handen te krijgen.

Intusschen had ook de Pangéran Poerbaija, die met zijn gevolg zich van Sjeikh Yoessoef had afgescheiden, besloten om gebruik te maken van de hem door de Compagnie aangeboden genade.

Hij zond dus, ongeveer in het midden van December 1683, naar Batavia en aan den kapitein Ruys op Cheribon, het bericht, dat hij zich wilde vernederen. Kapitein Ruys vaardigde daarop Soerapati, aan wien hij den rang van luitenant had toegekend, met den Toemenggoeng van Soekapoera en den Demang van Timbanganten naar Tjikalong, waarheen, zooals men hoopte, Poerbaija met vrouwen en kinderen zou afkomen.

Terwijl Poerbaija met Soerapati en de beide Javaansche regenten over zijne onderwerping onderhandelde, verscheen nu ook de vendrig Kuffeler, met een pardonbrief uit Batavia opgezonden.

Te gelijkertijd bragt de vendrig Kuffeler een bevel van de Hooge Regeering aan Soerapati, dat hij zich met zijne onderhebbende landslieden naar Batavia had te begeven. Soerapati, die weinig lust betoonde en met het oog op zijn verleden had hij daarin geen ongelijk, om naar Batavia te gaan en die bovendien met weerzin zich het werk der onderhandeling, hem door Ruys opgedragen, door Kuffeler uit de handen zag nemen, deed ijlings aan kapitein Ruys vragen, aan wien hij nu moest gehoorzamen, aan hem, kapitein Ruys, of aan den vendrig Kuffeler.

In deze omstandigheden, waaruit reeds spanning tusschen Kuffeler en Soerapati was ontstaan en welke nog door oneenigheid over een weggelooopen slaaf werd aangewakkerd, had kapitein Ruys de onvoorzigtigheid van aan Soerapati te gelasten, dat hij moest gehoorzamen aan den luitenant van Happel, door hem, Ruys, nu ijlings naar Tjikalong afgezonden. Er bestond,

dit blijkt genoegzaam, najver tusschen den kapitein Ruys en den vendrig Kuffeler; ieder van dezen wilde de eer en het voordeel van de onderwerping van Poerbaija voor zich verwerven. Te midden van de spanning hierdoor ontstaan, had de zamenkomst tusschen Pangéran Poerbaija en Kuffeler te Tjikalong plaats, nadat Poerbaija den pardonbrief gelezen had, verklaarde hij zich tot onderwerping bereid; doch nu beging Kuffeler de onhandigheid van er op aan te dringen, dat Poerbaija, een prins van den bloede, zoon en broeder van een Sultan van Bantam, evenals al zijne volgelingen zijne Kris aan hem, een ondergeschikt officier, zou overgeven. Op den herhaalden en tamelijk ruwen aandrang van Kuffeler, sprak de Pangéran Poerbaija zachtmoedig, doch diep beleedigd: ik ken de gewoonte der Hollanders; maar men moet mij zóó hard niet vallen, want dit is mij eene groote schande. De Compagnie heeft mij immers in genade aangenomen, waarom bejegt mij de vendrig dan nu toch zóó hard?

Soerapati was hierop tusschen beiden getreden en had uitstel van de overgave tot den volgenden dag voor Poerbaija aan Kuffeler verzocht. Het uitstel werd verleend; doch over de tusschenkomst van Soerapati, voer Kuffeler hevige uit. In den nacht daarop verdween Pangéran Poerbaija ongemerkt uit de negory Tjikalong en weinig tijds daarna, op den 28sten Januarij 1684 werd de vendrig Kuffeler en zijne soldaten, 39 in getal, onverhoeds door de verzamelde benden van Soerapati en Soera Joeda in den pagger op Tjikalong overvallen en werden twintig dezer Europeesche soldaten vermoord.

Kuffeler en het overschot zijner manschappen dekten met moeite hun aftogt naar Tandjongpoera.¹

Wrok tegen Kuffeler, zoo over beleedigingen zelf van dezen ondervonden, als aan den Pangéran Poerbaija, naar zijne meening

1. Oorzaak van Pangiran Porbaya's vlugt. Ink. briefb. by GG. en Rade 1683 bl. 2842. Brief van Soerapati 21 Dec. 1683. Algem. missive 19 Febr. 1684. Valentijn 1Ve deel. Java, bladz. 123 sq.

onregtvaardig aangedaan, vrees voor de gevolgen der oproeping naar Batavia, vermoeden welligt omtrent het lot, hem reeds sedert Maart 1683 toegedacht, hebben Soerapati hoogstwaarschijnlijk tot dien overwachten moord bewogen. Ontijdig wantrouwen en onstaatkundige bevelen van de Hooge Regeering; onopregte, onhandige en ruwe handelingen van ondergeschikte officieren mogen worden aangemerkt als de aanleiding tot deze gebeurtenis, waaruit later nog grooter onheil en eindelijk een nieuwe oorlog op Java is voortgesproten.

Indien met meer wijsheid de zaak ware bestuurd en met meer gematigdheid gehandeld, zou deze, in hare gevolgen vooral, zoo gewigtige gebeurtenis, vermoedelijk, geen plaats hebben gehad. De Pangéran Poerbaija althans bewees, dat hij het met zijne onderwerping ernstig had gemeend; hij vereenigde zich niet met de bende van Soerapati en kwam een twaalfstal dagen, na den moord op Tjikalong, zich geheel vrijwillig overgeven.

Gouverneur-Generaal en Rade zochten door bemiddeling van den luitenant van Happel nu ook Soerapati, onder belofte van genade, tot onderwerping te brengen; doch deze was voor elke uitnoodiging doof en hield zich met de zijnen in de ontoegankelijke bergstreek van den Galoenggoeng schuil. Men besloot nu met geweld hem te doen aantasten; doch de uitvoering van dit besluit werd eerst door het jaargetijde, daarna door een nieuw onheilspellend berigt tegengehouden. Door brieven van het Opperbestuur, zoo uit Amsterdam als uit 's Hage, door een expres-vaartuig aangebragt, vernam de Hooge Regering, dat er gegronde vrees bestond, dat ten gevolge van de uitzetting der Europeanen uit Bantam, eene Britsche vloot in Indië zou verschijnen om Batavia aan te tasten. De vloot van de Compagnie lag, toen deze tijding vernomen werd, in ontredderden staat, zoodat Gouverneur-Generaal en Rade zelve in hunne brieven erkennen, „dat eene Europese zeemagt op dat „oogenblik zeer ligt een groot avantage op Haar Ed. hoofd- „stad zou hebben behaald.”

Inderdaad verscheen op den 14den Augustus 1684 het Engelsche oorlogschip, de Charles II, kommandant Grantham, met 60 stukken gewapend, voor Batavia en het gerucht werd verspreid, dat nog 8 of 10 andere Engelsche schepen in aantogt waren. Gelukkig had de Hooge Regering nog in allerijl een 12-tal schepen bijeen kunnen brengen, uitrusten en met 3000 koppen bemannen, die onder bevel van Maarton Pit, als admiraal, en Cornelis Swart, als vice-admiraal, den ingang tot straat Sunda konden verdedigen.

De Engelsche kapitein Grantham landde werkelijk te Batavia en liet zich, toen hij aldaar beleefd was ontvangen, de bekenenis ontlokken, dat hij niet verwacht had, dat de Nederlandsche Compagnie zooveel schepen in gereedheid zou hebben. Het Britsche schip droop nu, zonder door meer schepen te zijn gevolgd, weder af naar Sumatra's Westkust, alwaar de Engelschen weinig tijds daarna hunne faktory op Benkoelen, in plaats van de verloren vestiging op Bantam, stichtten.

Nadat dit nieuwe onweder was afgedreven, deed de Hooge Regering de vervolging van Soerapati hervatten en droeg zij het beleid dezer expeditie op, aan den kommandeur Jacobus Couper. Hoe bekwaam en ervaren Couper in het volvoeren van zulk een last mogt zijn, ditmaal gelukte het hem slechts, Soerapati groote verliezen te doen lijden en hem uit de bergstreek van Galoenggoeng te verjagen. Doch nu werd het kwaad van nog ernstiger aard. Soerapati week naar Kartasoera di-ningrat, den zetel des Soesochoenans Hamangkoe-rat, bij wien hij eene veilige schuilplaats vond.

Een tweede punt van den lastbrief aan Couper medegegeven, hoewel van meer vredelievenden aard, dan het vervolgen van Soerapati, was echter niet minder gewichtig. Hem werd opgedragen, voor de eerste maal namens de Compagnie, „de vereischte ordres te bestellen aan de respective Gouverneurs van „de landen Prayagan, Galoe, enz.” Na overleg met de betrokken regenten gaf hij namens de Edele Compagnie regle-

menten uit aan den Pangéran van Soemedang, aan den Demang van Timbanganten, aan den Toemenggoeng van Soekapoera, aan dien van Galoenggoeng en Parakan-Moentjang, aan de regenten van Imbanagara en Kwassen en aan de Loerachs van Bodjong-Loempang. Hij bepaalde het aantal djadja's, waarover ieder dezer het gebied zou voeren en beval dat zij hunne volkeren zouden besturen onder het gezag der Compagnie, „naar „de oude privilegien, wetten en costuymen, zonder eenige volkeren, dorpen of gehuchten van anderen, middelijk of onmiddelijk tot zich te trekken, en zonder van iemand eenige ordres te ontvangen, veel minder uit te voeren, dan die hun door of van wege de Compagnie, door middel der opperhoofden te Cheribon of te Tandjongpoera zouden worden overgebracht.” Bovendien zouden zij jaarlijks, tegen een daarvoor te stellen prijs, de noodige houtkappers voor de Compagnie moeten leveren, voor zooveel althans de landbouw en het inoogsten van het gezaaide, dit zou toelaten. Alle zwervelingen en oproermakers moesten deze hoofden bovendien verjagen of opvangen. ¹

Terwijl dit in de meer onmiddelijke omstreken van Batavia voorviel, had de Hooge Regering ook hare zorg uitgestrekt over de meer verwijderde kantoren der Compagnie op Java's Oostkust en tevens gezocht onderhandelingen met den Soesoehoenan aan te knopen, tot oplossing en regeling van vele nog hangende vraagstukken en tot ten uitvoerlegging der traktaten van 1677. In de eerste plaats moest het bestuur en de huisbouding van Compagnie's zaken, het vertier der kleeden en van den ampbioen, de opbrengst van hout, suiker en rijst op die kantoren worden nagegaan en aan de verwarring, die ook aldaar bestond, een einde worden gemaakt. Verder moest de sterkte der bezettingen op die kantoren worden onderzocht en zoo noodig of verminderd of aangevuld. Niet minder noodig

1. Men vindt deze reglementen hierachter onder N°. XXVII. Vergelijk ook Deel VII, bladz. 370 en 371. Zie ook het rapport van Aria Cheribon onder N°. XXXIX en de regeling der Praanger in 1706 onder N°. XXXVIII, hierachter.

was het, de verhouding van Cheribon tot den Soesochoenan vast te stellen, eene formele overdragt van het nieuw verworven grondgebied tusschen Pamanoekan en Indramajoe voor de Compagnie te verkrijgen en eindelijk eene eindregeling tot uitvoering der tractaten en octroijen, in 1677 verkregen, tot stand te brengen. De Soesochoenan, nog altijd over de oude vrouwengeschiedenis tusschen Ratoe Blitar en den oudsten prins van Cheribon met wrok vervuld, had niet onduidelijk zijn ongenoegen te kennen gegeven over den smaad, hem aangedaan door de Cheribonsehe vorsten, die, sedert zij onder bescherming der Compagnie stonden, hem nog geen „hommage” hadden gebragt. Van afdoening van de schuld des Soesochoenans aan de Compagnie was nog weinig vernomen. Van het in pand gegeven gebied van Samarang zocht daarentegen de Soesochoenan, onder inblazing van zijnen rijksbestierder, zich de Limbrawa weder toe te eigenen. Tot eene billijke regeling van de schuld des Soesochoenans, op eene wijze, waarop deze last dien vorst meer dragelijk mogt worden, scheen de Hooge Regering niet ongezind. Gaarne evenwel wilden Gouverneur-Generaal en Rade de Compagnie ontlasten van het onderhoud eener lijfwacht te Kartasoera. Bovenal echter begeerden zij, dat overeenkomstig art. 10 van het contract van 25 Februarij 1677, geen Makassaren, Baliërs of andere vreemde zwervelingen in of nabij den Kraton bescherming en schuilplaats zouden vinden. Na al het kwaad, dat Soesochoenan Hamangkoe-rat van deze vreemdelingen had ondervonden, moge het vreemd schijnen, dat de Makassaren juist de meeste veiligheid vonden bij hem, wien zij zoo lang hadden weerstreefd, de oorzaak van dit zonderlinge verschijnsel lag in den bijval, dien deze vreemdelingen bij den rijksbestierder en bij de invloedrijke voedstermoeder des Soesochoenans vonden.

De Gouverneur-Generaal Camphuys was voornemens, ter behandeling van al deze punten, een „expres-commissaris” naar de Oostkust af te vaardigen; doch de persoon, aan wien men

deze gewigtige post wenschte toe te vertrouwen, was niet dadelijk beschikbaar.

Tot „redding van de verwarde en de verachterde zaken op Java's Oostkust” werd nu voorloopig de opperkoopman Joannes Cops op den 23sten April 1684 afgezonden, wien tevens gelast werd een togt naar Kartasoera te doen, ten einde daar officieel den dood van Speelman en het optreden van Camphuys aan den Soesoehoenan mede te deelen, dezen de aanstaande komst van een „expres-commissaris en ambassadeur” aan te kondigen, tevens de zaken van het Hof te onderzoeken en de aanstaande onderhandelingen voor te bereiden. Cops vond de kust van Java door allerlei zeeschuimers onveilig gemaakt, in wier buit, naar hij vermoedde, de meeste strandregenten deel hadden. Aan het Hof te Kartasoera, waarheen Cops zich op den 1sten September begaf, vond hij „de zaken al vrij confuus”, den toegang tot den Soesoehoenan aan den Nederlandschen bevelhebber aldaar, door den rijksbestierder zoo goed als afgesneden en den Soesoehoenan zelven zeer verstoord op de vorsten van Cheribon, omdat zij hem nog geen „hommage” hadden gebracht. Hoewel Cops met veel beleefdheid door den Soesoehoenan werd ontvangen, kon hij op zijn verzoek tot wegzending naar Japara, van de binnen Kartasoera verblijvende Makassaren en Baliërs, niet dan een ontwijkend antwoord bekomen. Onder verklaring dat hij zich „heiliglijk aan de gesloten contracten wilde houden”, verschoof de Soesoehoenan echter de eindregeling der uitvoering daarvan, tot de komst te Kartasoera van den „expres commissaris”, die door den Gouverneur-Generaal was toegezegd en tot onderhandelingen binnen Batavia, te voeren met gezanten, die hij, te gelijk met den opperkoopman Cops in de maand November naar Batavia afzond. Aldaar bleek het echter spoedig, dat deze gezanten niet voorzien waren „van „de vereischte credentialen om wegens t'een en ander over de „gemaakte beloften en contracten tot nader verevening en „vaststelling voor het toekomende te mogen handelen.”

Korten tijd na de terugkomst van Cops, werd door de Hooge Regering op nieuw tot eene zending, nu naar de nog meer oostwaarts gelegen kantoren op Java's kust, besloten en deze taak opgedragen aan den opperkoopman Jeremias van Vliet. Het doel dezer commissie was drieledig; vooreerst moest van Vliet inspectie nemen van het kantoor Soerabaja en van de daaronder behoorende posten, waar, zooals Cops vernomen had, niet minder dan op Cheribon en Japara wanorde heerschte en oneerlijkheden werden gepleegd; ten tweede moest van Vliet pogingen in het werk stellen om de Blambangers, die nog altijd weigerden den Soesoehonan te erkennen, tot rust en staking der vijandelijkheden te brengen; ten derde eindelijk werd hem de moeilijke last opgedragen om het bestuur op Madoera te regelen en het uitbreken van nieuwe onlusten op dat eiland te voorkomen ¹.

Zooals naar de geruchten was te verwachten, vond van Vliet inderdaad groote misbruiken op Soerabaja. De resident aldaar, Holscher genaamd, lag, ten gevolge zijner heerschzuchtige en willekeurige handelingen niet alleen met zijne onderhoorigen, maar ook met de inlandsche regenten overhoop. Behalve vele kleine bedriegerijen en onnaauwkeurigheden in bestuur en boekhouding, ontdekte van Vliet, dat de resident zich niet had ontzien van een zout-monopolie op eigen hand, voor eigen rekening en voordeel in te voeren, en te handhaven door eigenmagtig de vaartuigen, waarvan de lading zout niet aan hem voor kleinen prijs werd afgestaan, in beslag te nemen. Holscher werd door van Vliet ontslagen en naar Japara opgezonden.

Met zijne onderhandelingen met de Blambangers behaalde van Vliet geen goeden uitslag. De oude vorst van die landstreek, die den titel van Soesoehonan voerde en Tawan Aloon genaamd werd ², verliet zijne vijandelijke houding niet en liet

1. Instructie voor Jeremias van Vliet, dd. 30 Januarij 1685. Uitgaand Briefb. Nov. 1683—Febr. 1685. bladz. 662. seq.

2. Onder dien naam komt hij o. a. voor in eene memorie van den koopman Jan

kortaf weten „dat hij noch met den Soesochoenan, noch met de Compagnie te doen wilde hebben.”

Gelukkiger was van Vliet in zijne bemiddeling op Madoera, alwaar hij althans het uitbreken van nieuwe onlusten wist te voorkomen.

Voor den aanvang van den opstand onder Troeno Djojo, stond het eiland Madoera onder het gebied van één vorst of regent, den Pangéran Sampan of Tsjakra-ningrat, onder de suzereiniteit des Soesochoenans. Gedurende den oorlog echter was de Pangéran Sampan, die bij de bevolking zeer was geheet, van zijn gebied geheel verstoken geraakt en slechts met moeite na den dood van Troeno Djojo, door de magt en den invloed van de Compagnie op Madoera hersteld ¹. Evenwel niet geheel in zijn oud gebied. Eerst had men getracht het eiland in vier afdeelingen te splitsen onder het algemeen bestuur van Tsjakra-ningrat. Doch men had niet meer onder zijn bestuur kunnen herceenigen, dan de districten Arissabaija, Balega en Sampan. De bevolking van het oostelijk gedeelte van Madoera, Pamakassan en Soemanap, met de daaronder behorende ooster-eilanden, was trouw gebleven aan eenen Matjan Woeloe ², die door Troeno Djojo over Madoera was gesteld, maar die, toen de kansen waren gekeerd, slim genoeg was geweest van bijtijds zich aan den Soesochoenan en aan de Compagnie te onderwerpen. Matjan Woeloe had daarop den naam ontvangen van Joeda Negara en het bestuur over Pamakassan, Soemanap en de ooster eilanden behouden. Joeda Negara was een stoutmoedig, wijs en onbaatzuchtig regent geweest, hij had zich de onverdeelde liefde der bevolking en zelfs het vertrouwen van de Compagnie, die hij vroeger had be-

---

van Mechelen, dd. 16 Nov. 1683. Inkomend briefb. 1683, V. blz. 2597 vso. Van Vliet in eene memorie, dd. 3 Sept. 1685, noemt, behalve dezen, ook nog drie zonen van Tawoen Aloen als mede-regeerders, namelijk Dalam Agon, Dalam Patty en Dalam Mautsja Negara. De spelling der namen laat ik voor rekening van van Vliet.

1. Zie Deel VI. bladz. xciv. Deel VII. bladz. xiv, xv, lxxxv, ciii, cv.

2. Boeloe?

streden, weten te verwerven. Nu was deze oude Joeda Negara eindelijk gestorven en thans poogde Tsjakra-ningrat aan de eene zijde, weder meester te worden van de oostelijke districten van Madoera, terwijl aan de andere zijde de bloed- en aanverwanten van den overleden regent in twist waren geraakt over de opvolging in het bestuur. Joeda Negara had op zijn sterfbed het bestuur over Pamakassan en Soemanap, opgedragen aan zijne vier schoonzonen; doch zijn broeder Pring Wangsa, die zich lange jaren als priester en heilige had aangesteld, had nu het heilig gewaad weggeworpen en met de wapenen getracht den zoon zijns oudsten broeders, eenen Radhen Soederma, nog een minderjarig kind, de teugels van het bestuur in handen te geven. De vier schoonzoons, Mas Aria Paskara, Mas Aria Poelan Djieuwa, Mas Aria Dikara en Mas Aria Wirasari betwistten echter deze oplossing, en dientengevolge was het oostelijk gedeelte van Madoera op punt van door een binnenlandschen krijg te worden verteerd.

In deze omstandigheden was van Vliet met het gezag der Compagnie tusschen beiden gekomen, en onder zijne bemiddeling werd voorloopig besloten, dat de twee oudsten, Mas Aria Paskara en Mas Aria Poelandjieuwa, over Sumanap, en de beide overigen, Aria Dikara en Aria Wirasari, over Pamakassan het bestuur zouden voeren, totdat Radhen Soederma, die de meeste regten op de opvolging kon doen gelden, meerderjarig zou zijn geworden. De bekrachtiging van dit besluit zou door de aangewezen voorloopige regenten, onder voorspraak van de Compagnie, van den Socsochoenan te Kartasoera worden gevraagd ¹.

Jeremias van Vliet had tot dusverre zijne commissie volvoerd, toen hij van Soerabaija werd opgeroepen, om als tweede persoon deel te nemen aan het plechtig gezantschap aan den Socsochoenan te Kartasoera, dat Gouverneur-Generaal en Rade eindelijk, „nadat

1. Memorie van Jeremias van Vliet, dd. 3 Sept. 1685. Tot hiertoe was dit gedeelte der geschiedenis van Madoera, zoo ik meen, nog geheel onbekend.

alle confusien en verwarringen in de zaken, papieren en contracten van Java" waren opgehelderd, aan François Tak, een man, die zich zoowel in den veldtocht op Oost-Java, als in Bantam beroemd had gemaakt, hadden opgedragen.

In eene zeer breedvoerige instructie werd aan Tak een tweeledigen last opgedragen. Als „expres-commissaris" moest hij in de eerste plaats Cheribon en Japara en later ook de overige kantoren der Compagnie op Java's Oostkust „inspecteren of doen inspecteren", alle misbruiken of verwarringen daar doen ophouden, zoo mogelijk, de te veel verspreide magt der Compagnie meer zamentrekken. Meer bijzonder moest hij te Cheribon de goede verstandhouding tusschen de drie vorsten aldaar, herstellen, welke, door onderlingen naijver, sedert de regeling in 1681, was verstoord. Tak moest ook dáár de rekeningen en boeken nazien en in orde brengen, de misbruiken en dieverijen, welke er gepleegd werden, opsporen en tegengaan, den handel, de teelt van produkten en den aanvoer van hout aanwakkeren. Denzelfden last ongeveer bekwam hij voor Japara, het hoofdkantoor en middenpunt van de verschillende nederzettingen der Compagnie op Java's Oostkust.

Het hoofddoel dezer zending was echter, dat Tak als ambassadeur tot den Soesoehoenan Hamangkoe-rat, naar Kartasoera zou gaan, om met dezen en zijne rijksraden te onderhandelen over de wijze, waarop de Soesoehoenan regelmatig zou afdoen, zijne groote schulden aan de Compagnie, voor de aan hem door deze bewezen hulp en voor het onderhoud van Compagnie's troepen in den laatsten oorlog, van 1676 tot 1683 gevoerd.

De pretensie van de Compagnie op den Soesoehoenan, volgens de bepalingen der gemaakte contracten, was thans, naar de berekening der Hooge Regering, tot f 4,600,000 gestegen.

De volmagt werd aan Tak verstrekt om deze groote som, die, zooals men te Batavia toch wel begreep, nimmer door den Soesoehoenan zou opgebracht kunnen worden, tot 344,000

rijksdaalders terug te brengen en daarom alleen de in 1676 en 1677 werkelijk betaalde krijgskosten en de in 1676 bedongen schuld in rekening te brengen.

De Hooge Regeering liet zelfs aan Tak de vrijheid van nog verder te gaan en de schuld des Soesoehoenans nogmaals te herleiden, tot slechts 250,000 rijksdaalders en de overige 1,290,000 rijksdaalders geheel kwijt te schelden, de pandsteden en hare inkomsten aan den Soesoehoenan weder vrij te geven, onder voorwaarde dan ook, dat deze aldus verminderde som met gereed geld wierd betaald en de Soesoehoenan, in navolging van wat de Sultan van Bantam in 1684 had gedaan, met de Hooge Regeering reversalen zou wisselen, waarbij de Compagnie van hare zijde plegtig zou verklaren afstand te doen van de invordering der nog overige schulden, en de Soesoehanan van zijne zijde, ook namens zijne opvolgers, zich dientengevolge gebonden zou erkennen „tot het heilig en getrouw handhaven in zijn rijk van Compagnie's vrije, vergunde, bedongen octroijen, privilegien en voorregten.”

Bovendien moest Tak, niet alleen de acte van opdracht van het nieuwe door de Compagnie verworven grondgebied tot Pamanoekan, aan den Soesoehoenan thans verzoeken; maar ook trachten nogmaals eene uitbreiding van grondgebied tot aan Indramajoe te verkrijgen. In ruil voor deze nieuwe uitbreiding mogt Tak aanbieden, den afstand van de verpande dorpen in Rembang, de pandstad Samarang met Kaligawe, mits de Compagnie in die plaatsen hare handelsvoorregten slechts mogt behouden.

Een ander gewichtig punt in den lastbrief van Tak, was de regeling voor de toekomst, van de verhouding tusschen Mataram en Cheribon. Hoewel sedert 1681 de Cheribonsche vorsten, als zoogenaamd zelfstandige vorsten door de Compagnie in bescherming waren genomen, mits zij hulde bragten aan den Soesoehoenan, bleef de Soesoehoenan op wederonderwerping dier prinsen aandringen. Reeds had de Soesoehocnan verklaard, dat aan het contract met de Compagnie niet ten volle zou zijn

voldaan, zoolang zijn oppergezag over Cheribon niet zou zijn hersteld. Maar de Cheribonsche prinsen, van hun kant, wilden van een terugkeer onder de Suzereiniteit van Mataram niets hooren. De ambassadeur Tak moest nu aan de eene zijde de Cheribonsche Panembahans tot het brengen van hulde aan den Soesoehoenan overhalen, aan de andere zijde den Soesoehoenan met deze aan te bieden hommage te vreden stellen.

Het berigtschrift aan Tak medegegeven, bevatte nog een groot aantal punten meer, grootendeels betreffende de uitlegging en toepassing van de in den laatsten oorlog verkregen octroijen en privilegien, inzonderheid van het monopolie van den kleedenhandel en van de levering van amfoen. Men verlangde te Batavia deze monopolien tegenover de vreemde Europeanen duidelijker omschreven, in ieder geval, beter door de regenten gehandhaafd te zien.

Een netelig en gevaarlijk punt werd aan het slot der instructie van Tak en in een daarbij gevoegd „secret appendix” behandeld.

Bij het 10de artikel van het contract op den 25sten Februarij 1677 met den Soesoehoenan gesloten ¹, was bepaald, dat: „de Soesoehoenan nooit onder zijn gebied met der woon zou „mogen gedoogen, eenige Makassaren, Maleijers, Mooren of „wat natien het mogten wezen, noch ook eenige frequentatie „vergunningen.” Het tweede octrooi op 19/20 October 1677 door den Soesoehoenan aan de Compagnie verleend, hield bovendien nog de bepaling in, dat alle vreemdelingen, zoo Makassaren, Maleijers, Baliërs, Chinezen, Mooren enz., welke in des Soesoehoenans land waren toegelaten, altijd zouden staan „onder het gebied en de discipline van de Compagnie, onverminderd dat zij zouden blijven des Soesoehoenans onderdanen.” ²

Thans hadden Soerapati, Wira Joeda, Soera Joeda met hunne benden en nog eene groote menigte andere Baliërs, Makas-

1. Zie Deel VII bladz. 81.

2. Zie Deel VII, bladz. 168.

saren en Boeginezen eene veilige schuilplaats gevonden binnen Kartasoera. Onder den invloed van zijne voedstermoeder Njai Assam en van zijn rijksbestierder Amirang Koesoemo, had de Soesoehoenan, Soerapati en zijn aanhang niet alleen binnen zijne hofplaats toegelaten, maar dezen zelfs volledige vergiffenis geschonken en zijne bescherming beloofd. De uitlevering en opzending naar Japara van deze onrustige zwervers, inzonderheid van den weggeloopte slaaf en rooverhoofdman Soerapati en de zijnen, die zich jegens de Compagnie over den moord nabij Tjikalong hadden te verantwoorden, moest Tak nu van den Soesoehoenan vorderen. In het „secret appendix” werd aan Tak gelast „ter bekwamer tijd en occasie, met alle mogelijke „devoiren en middelen, hetzij in der minne of met *vigueur*, „dezen Soerapati met zijne medepligtigen, van den Soesoehoenan af te eischen. Indien de Soesoehoenan door omwegen „en uitvlugten, de voldoening aan dezen eisch kwam te „trajneren of zelfs geheel te declineren, dan zou Tak, on- „verminderd het respect des vorsten in zijn eigen land, ver- „mogen en moeten zien alle diligentie en middelen aan te „wenden om dien rebellenhoop, ware het doenlijk, hetzij binnen „Kartasoera, hetzij daar buiten, hetzij openlijk, hetzij heimelijk „en door krijgslist te beknellen en uit de wereld van kant te „helpen of door het uitloven van premien levend of dood in „handen te krijgen.” Slechts nadat alle pogingen daartoe zouden zijn mislukt, werd het aan het oordeel en het beleid van Tak overgelaten, om aan Soerapati en de zijnen genade te bieden, onder voorwaarde, dat zij zich naar Batavia zouden begeven en aldaar zich voor de Hooge Regering ver- nederen. ¹

Dit gedeelte van den lastbrief beloofde wel de meeste moeijelijkheid te zullen opleveren; want reeds in de maand April had

1. Zie de Instructie van de Hooge Regering aan Tak medegegeven, dd. 31 Oct. 1685, hierachter onder No. XXVIII. Dit stuk is echter niet in zijn geheel mede te deelen, het besluit toch niet minder dan 61 folio bladzijden.

de bevelhebber van 's Compagnie's lijfwacht bij den Soesoehoenan, de kapitein luitenant Grevink vrij onvoorzigtig, op eene audientie bij den Soesoehoenan, te krachtig en nagenoeg openlijk aangedrongen op het dooden of uitleveren van Soerapati en zijne medepligtigen. Met ongewone heftigheid had de Soesoehoenan daarop den kapitein Grevink geantwoord, op eene wijze waaruit duidelijk bleek, dat hij te „sterke beloften aan „Soerapati en de zijnen had gedaan, om dezen eenig kwaad „te doen”; doch dat hij óf door gezanten óf door bemiddeling van den te verwachten ambassadeur der Compagnie, amnestie voor Soerapati en zijne benden zou verzoeken. ¹ Wat op deze audientie was voorgevallen, was natuurlijk geen geheim gebleven. Sedert kon Soerapati zich als gewaarschuwd houden, voor wat hij bij de komst van Tak binnen Kartasoera had te wachten.

Op den 3den November 1685 verliet François Tak Batavia en bezocht hij eerst Cheribon. Aldaar regelde hij de verwarde zaken, ging de misbruiken te keer, stelde, in plaats van den schuldigen resident, die bijtijds overleden was, den resident van Tagal, Adr. Willemszoon aan en bragt de twisten tusschen de drie vorsten zooveel hij kon tot bedaren. Den oudsten vorst, Seppoe, vond hij aan den amfoen verslaafd, van alle lichamelijke krachten beroofd, meer naar een geraamte dan naar een „welgesteld mensch” gelijkende en geheel onder den invloed van een geschoren en „gejavaniseerden” Chinees, Rcksa Negara genaamd; de derde prins, Pangéran Pati, was een zachtzinnig man; maar van tijd tot tijd in zijn verstand gekrenkt; de beste van de drie was de tweede prins Pangéran Anoem een man van een redelijk verstand en goed gedrag. Niet dan na groote moeite slaagde Tak er in, om dezen laatsten er toe te brengen, dat hij met hem naar Kartasoera zou gaan, ten einde daar

---

1. Brief van Joh. de Hartog c. s. aan de Hooge Regering, dd. Japara 23 April 1685, en slot der instructie aan Tak boven vermeld.

aan den Soesoehoenan hulde te brengen en eindelijk voor goed de verhouding van Cheribon tot den Soesoehoenan te regelen.

Na aan de hoofden der Preangerlandschappen te hebben gelast, dat zij zich naar de reglementen door Couper hun uitgereikt, moesten gedragen, totdat hij van Kartasoera zou zijn teruggekeerd, wanneer hij, in overleg met hen, het bestuur in de Preanger-regentschappen definitief zou regelen, vertrok François Tak op den 20sten December naar Samarang. Hier beraadslaagde hij met de van Japara opontboden bedienden, totdat hij eindelijk op den 4den Februarij 1686, in gezelschap van de door den Soesoehoenan hem toegezonden mantris, Sindhoredjo, Oerawan, Soeronoto en Ngwanga naar Kartasoera als ambassadeur optrok.

Eenige dagen te voren had hij reeds derwaarts gezonden, den kapitein Jan Jacobsz. Leeman, de luitenants Vonk, IJgel en 2 Compagnien soldaten met de pakgoederen en de geschenken. Toen deze voorwacht te Kartasoera aankwam vond zij de hoofdplaats in de grootste ongerustheid en spanning. Nabij den kraton lag Soerapati met zijn talrijken aanhang, als lijfwacht des Soesoehoenans. De rijksbestierder Amirang Koesoemo en de hofgrooten van zijne partij, die nu bemerkten dat het der Compagnie ernst was met de opvordering van hunne beschermelingen, Soerapati en de overige Baliërs, zond nu heimelijk door middel van den bevelhebber der Nederlandsche lijfwacht te Kartasoera, den kapitein-luitenant Grevink een briefje aan Tak, waarin zij zich over het gebeurde verontschuldigden en hunne diensten aanboden om nog vóór de komst van Tak, Soerapati en zijn aanhang te doen omsingelen en van kant te helpen. Tak antwoordde, dat zij met dat werk konden voortgaan; doch dat de soldaten van de Compagnie zich stil zouden houden, zoolang de hulp van dezen niet noodig scheen.

De Javaansche regenten, inzonderheid de Pangóran Sampan, Tsjakra-Ningrat en zijn schoonzoon, Djangrana, regent van Soerabaja bleven er sterk op aandringen, dat zij alleen met hunne manschappen, zonder hulp van Europeesche soldaten, het

stuk zouden volvoeren, zij meenden, het was hun werk, geen Hollander mogt er aan gewaagd worden.

Onder voorwendsel van den ambassadeur Tak te ontmoet te willen trekken vereenigde nu Pangéran Sampan zijn volk, waarmede hij Soerapati en zijne Baliërs achter den kraton omsingelde en hen herhaalde maleu tot overgave opvorderde. Dien eisch wees Soerapati onder bedreiging af.

Kapitein-luitenant Grevink nam intusschen alle voorzorgsmaatregelen tot bewaking van den pagger der Compagnie en deed den Kraton, waarin de Soesochoenan zich bevond, met 50 man bewaken.

De Javanen weigerden nog steeds de hulp van het Europeesch garnizoen, zij wilden zelve de zaak beslissen en Soerapati liefst levendig in handen krijgen. Hetzij door verraad, hetzij door lafhartigheid, plotseling werd de kring, waarin Soerapati besloten was, verbroken, toen hij met zijne Baliërs een woedenden aanval op de Madoerezen en Javanen deed. De geheele heldenstoet, die hem vangen zou, stoof uitéén en Soerapati trok in het veld terug. Te midden van de grenzenlooze verwarring, hierdoor ontstaan, kwam de ambassadeur Tak te Kartasoera. Tak stelde onverwijld zijne troepen voor de Compagnie's-pagge op, zond den opperkoopman van Vliet en den luitenant van der Meer naar den Soesochoenan om dezen aan te zeggen, dat hij „met de Compagnie niet behoefde te spotten „noch den gek scheren, maar aanstonds het hoofd en den ahang van Soerapati had uit te leveren of dat hij, Tak, het „op al de Mantris en op des Soesochoenans Hof zou verbalen.” Van Vliet keerde weldra met het bericht terug, dat de Soesochoenan reeds uit zijn dalem was gevlugt, onder voorwendsel van Soerapati achterna te willen zetten. De Soesochoenan werd echter weder in den dalem teruggebracht en op last van Tak met eene wacht onder kapitein Grevink beschermd. In dien tusschen-tijd kwam de regent van Japara, Oerawan aan Tak de tijding brengen, dat Soerapati ten oosten van de hofplaats stand hield

en alles daar verbrandde. Door dit berigt misleid, trok Tak met drie compagniën derwaarts; doch na een kwartier gemarceerd te hebben, ontdekte hij, dat daar geen vijand was te vinden, maar dat wel inmiddels, aan de zijde van den dalam, hevig schieten werd gehoord en de vlammen uit de daken sloegen. In allerijl rukte Tak met zijne drie compagniën nu derwaarts terug, vond de missigit reeds in brand, den kapitein Grevink en zijn soldaten reeds doodgeslagen en Soerapati met zijne Baliërs in den dalam genesteld.

Hoe onverwacht deze wending ware, hoopte Tak nu toch eindelijk zijn vijand in de klem te hebben gevangen en hem in den dalam door het zwaard of door de vlammen te doen omkomen. Voor Soerapati was het nu tot het uiterste gekomen. Hij zat als opgesloten en moest zich achter versperingen, huizen en gangen, dicht met de zijnen opééngepakt, verborgen houden en van de ééne plaats naar de andere voor het vuur wijken. Hij bood tegenstand als een wanhopende. Buiten den kraton was inmiddels de toestand ook zóó onzeker geworden, dat Tak een deel van zijne troepen moest afzenden tot bescherming van den pagger der Compagnie, om in ieder geval eene wijkplaats open te houden. Dit detachement kon echter zijne bestemming reeds niet meer bereiken. Tot tweemaal toe deed Soerapati met de zijnen, onder het schreeuwen van Amok! Amok! met dolle woede een uitval, door eene poort, waardoor voor hem de eenige uitweg nog was overgebleven. Bij den laatsten uitval, woedender nog dan een der vorigen, brak Soerapati eindelijk door. De Madoerezen weken de eersten en bragten de gelederen van eenige Nederlandsche compagniën in verwarring; weldra werden nu ook de overige troepen door vlugtende Madoerezen, opduwende Javanen en wijkende soldaten uitéén gedrongen; terwijl de rook van het schieten en van de brandende huizen het uitzigt belemmerde. Het duurde niet lang of ieder zocht nu een goed heenkomen, de verwarring werd onherstelbaar en terwijl Tak in dit gedrang

te paard wilde springen, werd hij gedood. De opperkoopman van Vliet, de luitenants Vonk en van der Meer, een vendrig en 69 Europesche soldaten lieten in dezen verwarden strijd, waarin men ten laatste vriend van vijand niet meer kon onderkennen, het leven. De overige Compagnie's troepen, 248 man in getal, bereikten den pagger en sloten zich daar binnen op 1. De kapitein Leeman, die als hoogste in rang nu het bevel over de overgeblevenen op zich nam, versterkte zich, zoo goed hij kon en plantte geschut op de in der haast opgeworpen aardwallen. Weldra verscheen Pangéran Sampan in de Hollandsche pagger om den Soesoehoenan te verontschuldigen. Maar kapitein Leeman, in hevige spanning en opgewonden stemming over het gebeurde, wees alle verontschuldiging af en dreigde den Soesoehoenan met de wraak der Compagnie. De tolk, bevreesd voor een nieuwen aanval der Javanen, zocht den kapitein Leeman tot bedaren te brengen en raadde hem voorzichtigheid aan; maar Leeman, nog in regtmatige woede ontstoken, antwoordde: „Laat Soerapati, laat de Soesoehoenan, ja! laat „de duivel komen, ik zal hen allen den nek breken en dat „zoolange tot dat wij allen sneuvelen!” Javanen noch Baliërs vonden het geraten met dien dollen kapitein den strijd te hervatten.

Soerapati trok nog dienzelfden dag (8 Februarij 1686) met zijne Baliërs, Makassaren en Maleijers in zuidoostelijke rigting weg. Nog ruim zes weken bleef het zwakke Nederlandsche garnizoen in zijn pagger te Kartasocra, midden in het brandpunt der Javaansche bevolking, opgesloten. Meer dan eens bezocht de Soesoehoenan de Hollandsche sterkte. Slechts met

---

1. Zie hierachter de twee rapporten onder No. XXIX en XXX. Cf. ook Valentijn. Deel IV. Hoofdst. VI. Valentijn verschilt in zijne mededeelingen van de berigten in de boveng. rapporten. Het verband, dat Valentijn maakt tusschen den dood van Tak en de oude verzonnen geschiedenis van een vermeend verlies van edelgesteenten uit de kroon van Madjapahit, is geheel zonder grond. Zie over deze aantijging jegens Tak, door den kwaadsprekenden Valentijn o. a. Deel VII, Opkomst Nederl. Gezag O. I., bladz. LXXXII.

groot wantrouwen en geheel gewapend werd hij door de Hollanders ontvangen. Uit een, bij een dier bezoeken, in het hoog-javaansch tusschen den Soesoehoenan en eenigen zijner grooten gevoerd gesprek, luisterde de Compagnie's tolk af, dat de Soesoehoenan eer verheugd dan onvergenoegd of ontsteld was over de moorddadige ontknooping der ambassade van Tak. Eindelijk op den 20sten Maart kon kapitein Leeman met zijne troepen en vergezeld van den prins van Cheribon en den regent van Soemanap en het lijk van Tak medevoerende, van Kartasoera naar Japara aftrekken, waar hij in veiligheid aankwam, zonder dat iemand het gewaagd had hem verder te verontrusten.

Het zal wel voor altijd een geheim blijven, in hoeverre de Soesoehoenan zelf een werkzaam aandeel in deze gebeurtenis heeft gehad. Het meest waarschijnlijk is, dat Hamangkoe-rat „in zijne wellusten en wijven als verzopen”, hierbij vooral eene lijdende rol heeft gespeeld, meer heeft toegelaten dan zelf gehandeld. De rijksbestierder Amirang Koesoemo en zijne partij echter hadden vermoedeijk met Soerapati de zamenspanning gesmeed en den Soesoehoenan had men waarschijnlijk wijs gemaakt, dat hij op deze wijze zich het best van de zware verplichtingen, ten gevolge van het contract in 1677 met de Compagnie gesloten, zou kunnen ontslaan. Soerapati streed voor eigen lijfsbehoud en hij, die vroeger slaaf was geweest, hechte te meer waarde aan zijn leven, naarmate hij te Kartasoera tot hooger rang was opgeklimmen.

Maar, gelijk schier altijd bij zulke troebelen op Java het geval is, school er ook nu weder eene Mohammedaansche, anti-Europesche beweging onder, die, zooals weldra bleek, hare vertakkingen wijd had uitgespreid.

Eerst tien dagen nadat het ongeval op Kartasoera had plaats gehad, kwam de tijding er van te Batavia. De Hooge Regering nam terstond maatregelen om de te Kartasoera beklemede Europesche bezetting veilig strandwaarts te doen afkomen, de langs

Java's kust verspreide kantoren te bevciligen en te hulp te komen. Alle schepen, die gereed lagen, alle manschappen, die beschikbaar waren, werden dadelijk naar Japara gezonden; aan den naar Ternate vertrekkenden Gouverneur J. H. Thim werd voorloopig het beleid der zaken te Japara in handen gegeven en kort daarna toevertrouwd aan den kapitein Wanderpoel. De sterkte der bezettingen op Java's kust werd tot 1400 man gebracht. Maar de Hooge Regering durfde, met de geringe magt waarover zij op dat oogenblik beschikken kon, niet tot openbare vredebreuk met den Soesoehoenan besluiten, omdat zij thans niet „met en voor hem” zou moeten strijden; maar tegen hem en de geheele Javaansche bevolking, „waarin zij „voor het interest van de Compagnie geen kleyne swarigheyt „zag.” De toestand was reeds ernstig genoeg en vorderde groote voorzigtigheid; want gelijktijdig met den aanslag te Kartasoera en nog wel gedurende twee jaren daarna kon men gisting en zamenspanning onder de bevolking tegen de Compagnie waarnemen.

In Cheribon werden allerlei geruchten van opstand tegen de Hollanders in omloop gebracht. Strooibriefjes, in duistere taal gesteld, waarin tot verzet werd aangepord, werden op de pas-sebaan en op de passars gevonden. Eenigen tijd later bedreigde een Cheribonsch districtshoofd openlijk, de Hollanders te zullen dooden. Hij eindigde met amok te maken tegen den resident en vond bij die poging den dood. De tweede prins Anoem werd telkens, reeds bij zijn verblijf te Kartasoera, namens den Soesoehoenan tot ontrouw aan de Compagnie uitgelokt, door aanbiedingen van aan hem alleen het gezag te geven en zijn grondgebied uit te breiden over de Preangerdistricten, die reeds door den Soesoehoenan aan de Compagnie waren afgestaan. Een jaar later verscheen ook te Cheribon een Mollah uit Hindostan, die Soeratte, Siam, Djohor en Djambi had bezocht en daar verzet tegen de Compagnie had gepredikt. Na ook hier, in Cheribon, zijne propagande te hebben gepredikt, was hij juist op het punt van

naar Kartasoera te reizen, toen de Hooge Regering dien gevaarlijken apostel deed opvangen en naar Ceylon vervoeren. Maar nu bleek ook weldra, hoe naauw de Mohammedaansche wereld is zaamgeweven; want de Sultan van Hindoestan, de vermaarde Aureng-zeb trok zich dadelijk het lot van dezen Mollah aan en eischte, onder bedreiging, diens invrijheidstelling, zoodat Gouverneur-Generaal en Rade genoodzaakt werden den Mollah naar Soeratte terug te brengen. Op Batavia zelfs werd beweging onder de bevolking, vooral onder de Baliërs en Makassaren, bespeurd en op de passars werden oproerige strooibriefjes gevonden.

Binnen Bantam spanden eenige overgebleven aanhangers van den ouden Sultan Ageng met een aantal priesters en hadji's zamen om de Hollanders aldaar te vermoorden. Nog juist bij tijds, slechts ééne nacht vóór dat de beraamde aanslag zou worden uitgevoerd, ontdekte de Sultan Abdoel Kahar deze zamenzwering en waarschuwde hij nog tijdig de bezetting. Nog bedenkelijker dan al deze verspreide verschijnselen, waren de ondernemingen van een Maleijer uit Palembang of Djambi afkomstig, die ook in dezen tijd plaats vonden. Deze Maleijer noemde zich dan eens Radja Sakti, dan weder met den wijschen titel Sri Padoeka Aehmeth Sjah. Op grond der bekende Maleische overlevering, beweerde hij van Alexander den Grooten af te stammen en noemde zich daarom ook Ibn Iskander. Hij was, zoo gaf hij voor, Djang di Pertoewan van het raadselachtige rijk van Menangkabau. De bevolking zag tegen hem op als tot een heilige, een profet, die de standaard van Moham-meth weder op zou heffen en de Kaffirs uit den Archipel verdrijven. Hij onthield zich met eene talrijke vloot, vooral in de wateren van Biliton en op de Oostkust van Sumatra; doch hij zwalkte ook verder over zee en had bijzonder het oog gerigt op de Oostkust van Java en Madoera en op de Zuidpunt van Sumatra. De nuchtere mannen van de Compagnie zeiden kortaf, dat hij een zeroover was, die betaald en ondersteund werd

door de Engelschen en dat hij zoo spoedig doenlijk uit de wereld moest worden geholpen, „omdat hij alle omgelegen „vorsten en coningen, door zijn religieusen dekmantel tegen „de Compagnie en de Hollandsehe natie opzette”. Met dezen gevaarlijken, heilig gewaanden zeeschuimer, was ook de Soesoehoenan in verstandhouding gekomen. Eenige dagen vóór dat Tak te Kartasoera werd gedood, waren reeds brieven, namens den Soesoehoenan en zijn rijksbestierder aan dezen Djang di Pertoewan geschreven, op Tagal onderschept.

In vereeniging met den Sultan van Bantam, wiens rijkslanden op Sumatra, wiens hoofdstad zelfs door Djang di Pertoewan werden bedreigd, zond de Hooge Regering in de maand Junij 1686 tegen dezen zeerover eene expeditie, onder bevel van schipper Steven Klaerbout, uit. Het gelukte echter niet aan Klaerbout op zijn togt, eerst langs Java's kusten, daarna door de wateren van Biliton en Sumatra, den Djang di Pertoewan aan te treffen. Eene tweede onderneming, onder den kommandeur Kryn de Ronde, eveneens in vereeniging met de vloot van Bantam uitgerust, slaagde beter. Djang di Pertoewan had namelijk de vermetelheid gehad van de rivier van Toelang Bawang op te varen, om langs dien weg zich van de Lampongsche districten meester te maken. Krijn de Ronde wist hem, nog vóór het einde van dit noodlottig jaar 1686, in dien stroom op te sluiten, 56 vaartuigen van den Djang di Pertoewan te vernielen, 200 zijner voorvechters te dooden en hem zelve eerst naar Bakong en dan verder het binnenland in te jagen. Hierdoor was vooreerst de vrees voor dezen Maleijer geweken, wiens invloed zich reeds op verontrustenden wijs, over de geheele Oostkust van Sumatra, over een gedeelte van Borneo, Java, Madoera, ja zelfs in de omstreken van Batavia, had uitgebreid. Het gelukte bij deze gelegenheid tevens aan Krijn de Ronde, de briefwisseling, door den Djang di Pertoewan met de omliggende vorsten en ook met den Soesoehoenan gevoerd, in handen te krijgen, zoodat de Hooge Regering nu met

de draden dezer uitgestrekte zamenspanning bekend werd.¹ Intusschen trachtte de Soesoehoenan, door brieven en gezanten, de betuiging van zijn onschuld aan den dood van Tak, bij Gouverneur-Generaal en Rade ingang te doen vinden. Eerst in December 1686, daarna nog eens in Junij 1689 kwamen gezanten uit Kartasoera met dat doel te Batavia aan. Zij waren echter niet voorzien van eene volmagt om onderhandelingen aan te knopen, over eene aan te bieden voldoening wegens den dood van Tak en van zoovele Hollanders te Kartasoera, noch wegens de bescherming door den Soesoehoenan aan Soerapati verleend, veel minder over de uitvoering der contracten. Geen dezer gezanten genoot dan ook de eer van tot de Hooge Tafel te worden toegelaten, zij werden door Gouverneur-Generaal en Rade als eenvoudige briefdragers bejegend en na met gecommiteerden uit den Raad te hebben gesproken, ontvingen zij spoedig hun afscheid. Deze teruggetrokken houding baarde niet weinig angst aan het Hof des Soesoehoenans, waar men teregt vreesde, dat de Compagnie op wraak bedacht was.

Terwijl in 1689 het tweede gezantschap te Batavia aanwezig was, werd aldaar door de Hooge Regeering eene zamenzwering ontdekt, die aanvankelijk zeer ernstige gevolgen dreigde te hebben en waaraan noch de gezanten van den Soesoehoenan, noch de Bantamsche Pangéran Pourbajja, die nog altijd binnen Batavia werd gevangen gehouden, geheel vreemd waren.

Reeds in het onrustige jaar 1686 had een Baliër, die luitenant was geweest in dienst der Compagnie, onder den aangenomen naan van Toemenggoeng Tsjakra Djassa, door zendingen van den Djang di Pertocwan opgehitst, zich in de onmiddelijke nabijheid van Batavia als hoofd eener bende opstandelingen opgeworpen. Nu in 1689 bleek het, dat ook zelfs de sedert jaren getrouwe inboorling van Manipa, kapitein Jonker,

1. Zie de algem. missive, dd. 13 Dec 1686 en 28 Febr. 1687 en daarin ook in de noot, de zonderlinge briefwisseling door den Djang di Pertocwan gevoerd N°. III en N°. IV der gedr. stukken hierachter

die zoowel op Celebes, als in de laatste oorlogen op Oost-Java en in het rijk van Bantam, zulke uitstekende diensten aan de Compagnie had bewezen, niet vrij gebleven was van den opgewekten godsdienstijver, welke vooral sedert de verschijning van den Djang di Pertoevan en den aanslag te Kartasoera, onder de Mohammedaansche bevolking was waargenomen. Kapitein Jonker hield zijn verblijf op een landgoed bij Toegoe, aan de Maroende. Misschien hoovaardig geworden, door den rang waartoe hij was opgeklommen, had hij zich reeds sedert geruimen tijd allerlei aanmatigheden veroorloofd en streefde hij naar gezag en invloed over de talrijke inlanders, die hij om zich heen had weten te verzamelen. Indien Jonker in deze gemoedstemming op zachtmoedige wijze en met erkenning van de groote diensten, door hem bewezen, ware behandeld, zou welligt zijne gespannen gemoedstemming wel weder tot bedaren zijn gebragt; doch juist terwijl hij in deze ongunstige stemming was, werd hij, naar het schijnt, beleedigd of in zijne waardigheid miskend. Waarin die beleediging heeft bestaan en door wien hem die werd aangedaan, blijkt niet uit de brieven en papieren der Compagnie. De mannen, die het gezag in handen hadden, zwijgen daarover, slechts uit ééne uitdrukking in ééne der resolutiën van de Hooge Regering kan men afleiden, dat Jonker zich beleedigd achtte. ¹

De geschiedschrijver Valentijn wijst het lid van den Raad van Indië, de St. Martin, als de persoon aan, die daaraan schuld

1. Resol. GG. en R. 9 Aug. en 12 Aug. 1689. Uit de resol. van 9 Aug. blijkt, dat de luitenant Ruys een rapport heeft geleverd over zijn wedervaren bij Jonker, dien hij tot onderwerping moest overreden. In dat rapport moet iets gestaan hebben ten nadeele van één der leden van de Hooge Regering. Ruys kreeg daarover eene strenge berisping en zijn rapport heeft men, dat is kennelijk, verduisterd, het is ten minste niet meer te vinden. Valentijn berigt, dat de St. Martin aan Jonker verbood in zijne tegenwoordigheid op eene stoel te zitten. In onze dagen zijn sommige Nederlandsche ambtenaren nog niet wijzer; weinige jaren geleden is het gebeurd, dat het Nederlandsche hoofd van een gewest van den Radhen X. eischte, dat hij als Javaan voor hem op den grond zou hurken. Hooger autoriteit stilde met moeite de woede van den beleedigden Javaan. Toch veroorzaken somtijds zulke domme ambtenaren een opstand, die vele menschenlevens kost.

zou hebben gehad. Wat hiervan ook waar moge zijn, zooveel blijkt echter met zekerheid, dat de handelingen van Jonker en de verzameling van volk op en rondom zijn landgoed omstreeks de maand Augustus 1689 reeds een zeer dreigend karakter hadden verkregen, toen één der zaamgezworenen het plan, om Batavia te overvallen en de Christenen aldaar te dooden, kwam verraden. Nu nam de Hooge Regering eindelijk maatregelen; eerst om door overreding, dan om door behendigheid en list, eindelijk om door geweld van Jonker zich meester te maken. Jonker wierp nu ook het masker af; met zijn aanhang begon hij op het land te branden en dood te slaan en week ten slotte naar Soekapoera. Het gelukte aan den kommandeur Sloot en den kapitein Wanderpoel, die met eene krijgsmagt tegen Jonker waren afgezonden, hem op het landgoed van den raad van Indië, Pit, aan te tasten. Daar vond de ongelukkige Jonker den dood, nadat hij zich tot het uiterste had verdedigd. Zijn hoofd werd buiten de Nieuwe-Poort van Batavia op een staak gesteld, tot afschrik van de inlanders. Zijne aanhangers werden deels gevat, deels uitéén gedreven. De meeste leiders echter van deze zamenzwering ontkwamen aan 's Compagnie's troepen en vonden, door de bosschen en over velden en bergen nagejaagd, ten slotte eene veilige schuilplaats in het algemeene toevlugtsoord der ontevreden, binnen de hofplaats van den Soesochoenan.

Door den dood van den ambassadeur Tak en de daarop gevolgde algemeene onrust, was natuurlijk de inhoud zijner instructie onuitgevoerd gebleven en iedere regeling der tusschen de Hooge Regering en den Soesochoenan hangende vraagstukken dus ook verijdeld.

Niet alleen was de begeerde uitbreiding van grondgebied tot Indramajoo, nu niet door de Compagnie verkregen; maar zelfs was de officiële opdragt en de grensregeling van het, reeds bij contract van 19/20 October 1677 verworven gebied tot Pamanoekean, achterwege gebleven. Evenzeer onbeslist was nu ook de verhouding tusschen Mataram en Cheribon en Ma-

taram en Oost-Madoera. Van eene hervatting der onderhandelingen over deze gewigtige punten met den Soesoehoenan, kon in den bestaanden toestand wel geen sprake meer zijn. Daarom nam nu de Hooge Regering, gewapend met de gesloten contracten en steunende op den feitelijken toestand, alleen hare beschikkingen. Aan de hoofden der bevolking in de landen tusschen Krawang en Pamanoekan werd bekend gemaakt, dat dit land, van de noord- tot de zuidkust, krachtens het contract van 1677, in vollen eigendom aan de Compagnie was geschonken; dat zij, die niet onder de jurisdictie van de Compagnie wenschten te leven, binnen zekeren tijd het land mogten verlaten; doch dat allen die bleven, voortaan als gehoorzame onderdanen de Compagnie hadden te erkennen als hun wettigen soeverein en mitsdien alle wetten, orders en bevelen, door of namens Gouverneur-Generaal en Rade gegeven, hadden te gehoorzamen, zonder „aan eenige anderen, hetzij koningen, vorsten, prinsen of wie het ook zoude moge wezen, door het „ophbrengen of geven van schatting en tribuut of op eenige „andere wijze onderdanigheid te bewijzen.” Verder werd aan alle de regenten en hoofden gelast naar Batavia op te komen en mede te brengen geheel volledige registers van de bevolking onder het gebied van ieder hunner, ten einde de sedert lang tusschen deze hoofden bestaande geschillen over het getal der gezinnen aan ieder toekomende, door de Hooge Regering zouden kunnen worden beslecht. Tevens zou daaruit blijken, dat ieder, die niet op die bevolkingsregisters voorkwam, niet tot de gevestigde ingezetenen, maar tot de zwervende benden moest worden gerckend.

Gelijke prentâh werd afgekondigd in het oude Jakatrasche gebied; omdat de soevereiniteit daarover eveneens bij het contract van 1677 door den Soesochoenan en bij het contract van 1684 door den Sultan van Bantam was erkend, binnen die grenzen, welke de Compagnie zich zelve steeds had toegekend. Dientengevolge en ook door de handelingen der regenten zelve

strekte nu het Jakatrasche gebied zich uit tusschen Krawang en Tangerang regt zuidwaarts tot aan de Zuidzee, en om die reden werd nu eveneens aan de regenten der bovenlanden en Preanger-Regentschappen gelast, zich naar de wetten en bevelen der Compagnie te gedragen, aan niemand anders dan aan Haar schatting te geven of onderdanigheid te bewijzen, naar Batavia af te komen en hunne bevolkingsregisters mede te brengen, alles met hetzelfde doel, als waarmede gelijke bevelen aan de regenten der landen tusschen Krawang en Pama-noekan waren gegeven. ¹

Het eerste wat de Hooge Regering na den dood van Tak, tot beveiliging van 's Compagnie's belangen, op Cheribon had gedaan, was eene reeds ontworpen sterkte in behoorlijken staat van tegenweer te doen brengen. In den eersten tijd werd de tweede der drie Cheribonsche prinsen, Panembahan Anoem, sterk gewantrouwd van met de hofgrooten van Mataram zamen te spannen. Vooral de oudste prins, Panembahan Seppoe, beschuldigde zijn jongeren broeder, en zijne aantijging kreeg eenig gewigt, toen Panembahan Anoem weigerde naar Batavia op te komen. In het volgende jaar stegen de twisten tusschen de drie broeders zóó hoog, dat vijandelijkheden daaruit te duchten waren. Gouverneur-Generaal en Rade zonden toen een luitenant met 200 man naar Cheribon om de rust te bewaren. Kort daarop vaardigden zij derwaarts af, als commissaris, den opperkoopman de Hartog. Door het onderzoek van dezen commissaris bleek het echter in het volgende jaar 1687 dat alle beschuldigingen tegen den Panembahan Anoem ingebragt, lasterlijk waren geweest en hij het slagtoffer dreigde te worden van eene intrigue, gesponnen door den rijksbestuurder van den oudsten prins, den geschoren Chinees, Reksa Negara.

Reeds was de Hartog er toe overgegaan om Panembahan Anoem, op verzoek van den oudsten broeder, in arrest te nemen,

---

1. Zie hierachter de resol. GG. en R., dd. 17 April 1686, onder No. XXII.

toen hij de draden dezer fijn gesponnen intrigue in handen kreeg. Vele kwade handelingen van den residerenden koopman Willemzoon kwamen daarbij gelijktijdig aan het licht. De Hartog slaagde er nu in, om Panembahan Anoem naar Batavia mede te doen gaan. Dàar werd, door de rapporten van de Hartog, en zamenspreking tusschen de Hooge Regering en den prins Anoem, alles tot klaarheid gebragt. In het volgende jaar 1688 kwam eindelijk, onder bemiddeling van de Hartog, eene nieuwe overeenkomst tusschen de drie vorsten tot stand. Behalve de beslechting van allerlei kleingeestige geschillen tusschen de drie vorsten, werd bij dit accoord o. a. bepaald, dat de regtspleging zou worden uitgeoefend in een vollen raad van zeven mantris, door de drie vorsten gekozen; dat de aanmaak van kleine munt of pitjes uitsluitend aan twee aangewezen personen zou worden toevertrouwd; dat er slechts één sjahbandaar over het geheele rijk zou zijn, en dat, als de tegenwoordige sjahbandaar zou zijn overleden, de Compagnie den nieuwen titularis zou aanwijzen; dat het gezag van den geschoren Chinees, Rekxa Negara, op verschillende punten zou worden ingekort; dat ook de jongste broeder den titel van Panembahan zou voeren; dat de drie broeders afstand zouden doen van den titel van Sultan; eindelijk dat bij nieuw opkomende geschillen de tusschenkomst en bemiddeling van den resident der Compagnie te Cheribon zou worden ingeroepen ¹. Hiermede bleef voor geruimen tijd „alles „onder die drie prinsen in een ordentlijken plooi en vaste harmonie, immers uiterlijk, hersteld” ².

Niet minder verwarring heerschte er op het oostelijk gedeelte van Madoera, waarvan het bestuur eveneens door Tak, indien hij te Kartasoera niet ware gedood, in overleg met den Soesoehoenan zou zijn geregeld. De onrust openbaarde zich vooral in het landschap Soemanap, waar één der twee voorloopig door

1. Accoord tusschen de drie prinsen van Cheribon, dd. 8 Sept. 1688. Inkomend briefb. 1687/1688, bladz. 1708—1712.

2. Gener. missive 27 Dec. 1688.

van Vliet aangestelde regenten was overleden en Poelang Djieuwa nu alleen over beide gewesten het bewind voerde. Doch hier-
tegen verzette zich de aanhang van den minderjarigen Radhen
Soederma; terwijl de Pangéran Sampan, Tsjakra Ningrat, reeds
weder op nieuw getracht had dit gewest onder zijn gebied te
trekken. Nu de beslissing dezer geschillen door de gebeurte-
nissen te Kartasocra was verijdeld, kwamen, om een einde aan
den twist te maken, in de laatste dagen van October 1686
de beide pretendentes Poelang Djieuwa en Radhen Soederma
met een talrijken aanhang te Batavia aan en onderwierpen zij
hunne geschillen aan de uitspraak der Hooge Regering. Gou-
verneur-Generaal en Rade, die meer waarborgen voor de rust
en voor de belangen der Compagnie zagen in het bestuur van
Poelang Djieuwa, dan in dat van den minderjarigen Soederma,
droegen het regentschap over Socmanap aan Poelang Djieuwa op
en bepaalden dat Soederma, om, zooals het heette, zijne
„educatie” te volmaken, te Batavia zou blijven totdat hij zijne
meerderjarigheid zou hebben bereikt. Poelang Djieuwa keerde
daarop zeer voldaan naar Soemanap terug en Radhen Soederma
scheen zich aan die uitspraak te onderwerpen. In 1689 wik-
delde echter Soederma zich in de zamenspanning van kapitein
Jonker, ontsnapte heimelijk naar Madoera en trachtte aldaar
met hulp van eenige aanhangers zijn oom, Poelang Djieuwa,
uit het bewind te verjagen. Doch Soederma werd verslagen
en velen zijner aanhangers werden gedood, zoodat hij naakt en be-
rooid naar Socrabaija moest wijken, vanwaar hij, op last der
Hooge Regering, naar Batavia werd teruggevoerd. Hierdoor
was nu ook op oostelijk Madoera, dat sedert door jaarlijksehe
bezendingen en geschenken de bescherming der Compagnie
feitelijk erkende, de rust althans voor eenigen tijd hersteld ¹.

Met den westelijken nabuur, den Sultan van Bantam, Abdoel
Kabar, had de Hooge Regering gedurende dien tijd „in zou-

1. Zie generale missiven; dd. 13 Dec. 1686, 23 Dec. 1687 en 30 Dec. 1689,
gedrukt hierachter onder No. III, V, VII. Cf. hierboven bladz. XXVII.

derlinge vriendschap en harmonie" geleefd. Beider belang schreef die goede verstandhouding voor. De Compagnie hechte te veel waarde aan de voordeelen, bij het contract en de reversalen van 28 April 1684 verkregen, om den Sultan, met wien zij die overeenkomsten had gesloten, niet te steunen.

De Sultan zelf zat nog te wankelend op zijn troon, om geen steun te blijven zoeken bij de Hooge Regering. Nieuwe bezwaren hadden zich bovendien in dien tijd voorgedaan en het was beider partijen belang om ook die te zamen te overwinnen. Regtens of niet, feitelijk althans oefende Bantam suzeriniteitsregten uit over een deel van Sumatra's Westkust, over het zuider- en middendeel van die landstreek, welke nu de tegenwoordige adsistent-residentie Bengkoelen uitmaakt en over een groot gedeelte der Lampongsche districten. Nadat in 1684 alle Europeanen uit Bantam waren verwijderd, waren in 1685 de Engelschen van Madraspatnam met eenige schepen en soldaten op de Westkust van Sumatra, nabij Silebar, te Bengkoelen geland en hadden zij daar, onder voorgeven van daartoe vergunning van den ouden Sultan Ageng te hebben verkregen, eene strook gronds in bezit genomen en er eene kleine vesting gebouwd. Het doel der Engelschen was aldaar een middenpunt te vestigen, waarheen zij al de peper van Silebar en uit de Lampongs hoopten te trekken. Doeh indien dit plan aan de Engelschen gelukte, zou aan de Nederl. Compagnie een aanzienlijk deel der peperlevering worden onttrokken en den Sultan van Bantam, als uitsluitenden leverancier van de peper aan de Compagnie, groote schade worden berokkend.

Over de middelen om Silebar en de Lampongs in bedwang te houden, de peperlevering aan den Sultan, dus ook aan de Compagnie te verzekeren, trad de Hooge Regering met Sultan Abdoel Kahar Hadji meermalen in overleg. Tot vijandelijkheden, onmiddelijk tegen de Engelschen gerigt, durfde geen van beiden echter over te gaan; expeditien tegen Silebar en de Lampongs werden wel beraamd, maar moesten ten gevolge

der gebeurtenissen te Kartasoera en de woelingen der inlanders overal elders, achterwege blijven. Slechts de beide nitrustingen onder Klaerbout en de Ronde tegen den Djang di Pertoevan kwamen tot stand.

De Sultan van Bantam bepaalde er zich toe om de regenten der Lampongs naar Bantam te ontbieden. Eerst in 1688, toen de hoofden van Silebar en de Lampongs door die van Benkoelen en door den derwaarts gevlugten Djang di Pertoevan, op aanstoking der Engelschen werden aangevallen, zond de Hooge Regering eene vereenigde magt van Compagnie's en Bantamsche schepen naar de baai van Samangka om daar den vijand in bedwang te houden. Aan de rivier van Samangka, tusschen Borne en Betong, stichtte nu de Compagnie eene kleine vesting, waarin eene Europesche en Bantamsche bezetting gelegd werd; doch dit fortje moest weldra om de groote ongezondheid van de landstreek worden verlaten en de verdediging daarvan aan de vier hoofdregenten van de Lampongs worden overgelaten.

Intusschen had reeds op den 15den Februarij 1686 de Hooge Regering eene nadere overeenkomst, houdende „pointen van politie en commercie”, met den Sultan van Bantam gesloten. De titel dezer overeenkomst duidt den inhoud er van aan. Bij de eerste artikelen werden verschillende bepalingen gemaakt omtrent het toezigt door beide partijen te houden over wegloopers, slaven, dieven en diergelijken, alsmede over reizigers van het gebied des eenen naar het gebied des anderen. Politieverordeningen werden voorts vastgesteld voor 's Compagnie's dienaren en onderdanen, die binnen Bantam verblijf hielden. Ook de jurisdictie over dezen werd geregeld. Het laatste gedeelte der overeenkomst werd ingenomen door bepalingen betreffende den handel en het in werking brengen van het door de Compagnie verkregen monopolie. Zoo werd o. a. vastgesteld, dat inkomende schepen zoowel van vreemdelingen als Compagnie's onderdanen onderworpen zouden zijn aan een onder-

zoek door dienaren van den Sultan, onder toezigt van den Compagnie's resident; dat de onderdanen des Sultans niet dan met passen van de Compagnie zouden mogen varen langs de kust van Java, naar Bali, Lombok, naar de westkust van Borneo, Biliton, Banka, naar Palembang en Jambi, doch volstrekt niet naar plaatsen meer oostelijk gelegen, met uitzondering van eenige koningsschepen, die met bijzondere vergunning der Hooge Regering ook naar China of de Philippijnsche eilanden zouden mogen varen.

De prijs der gemonopoliseerde artikelen van in- en uitvoer werd tevens bij deze overeenkomst geregeld. De Bantamsche ingezetenen zouden de kleeden van de Compagnie kunnen inkoopden tegen dezelfde prijzen waarvoor die te Batavia verkrijgbaar zouden zijn, met verhooging echter van 5 pCt. De Compagnie zou bij den inkoop van peper aan den Sultan betalen, 15 Spaansche realen voor de bhaar van 375 pond voor de zwarten en 27 Spaansche realen voor de bhaar witten peper. Geschillen over handelszaken zouden aan de uitspraak van den rijksbestierder en den resident der Compagnie te Bantam worden onderworpen. Alle monopolie-artikelen ter sluik aan het bestaande monopolie onttrokken, zouden overal achterhaald en verbeurd verklaard kunnen worden. De helft dier verbeurde goederen zou ten bate des Sultans, de andere helft ten bate der Compagnie komen. ¹

Hoewel het monopolie te Bantam, ook na het sluiten dezer overeenkomst, al evenzeer als op Java's Oostkust, meest ten gevolge van de armoede der bevolking, teleurstelling aan de Compagnie opleverde en hare handel in kleeden en lijnwaden ook hier evenmin door de verkregen voorregten werd verlevendigd, zoo had men althans dit voordeel behaald, dat „na „dien tijd weinig of geen klagten van eenig ongenoegen, zoo- „wel der Compagnie's residenten als wegens den Coninek van

---

1. Zie deze overeenkomst hierachter onder N°. XXXI.

„Bantam, meer te voren zijn gecomen”.¹ De gerustheid daardoor te Batavia omtrent de verstandhouding met Bantam verkregen, dreigde onverwacht te worden verstoord, toen reeds op den 12den October van het volgende jaar 1687 Sultan Abdoel Kabar Hadji plotseling overleed. Op zijn sterfbed had hij zijn oudsten zoon, den Pangéran Ratoe, slechts 15 of 16 jaren oud, tot opvolger aangewezen, onder de leiding van den rijksbestierder Diepa Ningrat. Er waren in het rijk van Bantam nog genoeg elementen voor verdeeldheid uit den laatsten krijg tusschen Sultan Ageng en zijn zoon, den nu overleden Sultan, overgebleven, om in de eerste oogenblikken de niet geheel ongegronde bezorgdheid bij de Hooge Regering te wekken, dat op nieuw een successiekrijg tusschen de partijen in Bantam zou uitbreken en eene verbroekeling van het rijk daaruit volgen zou. Dit te voorkomen, omdat van de éénheid des rijks en de rust daarbinnen, voor de Compagnie ook afhankelijk was de handhaving van het contract van 1684, was het werk dat Gouverneur-Generaal en Rade terstond bij de hand namen. Eene commissie uit de Hooge Regering, zamengesteld uit den raad van Indië J. J. Pits, den kommandeur Couper en nog twee leden van minderen rang, werd reeds op den 17den October naar Bantam afgezonden. Door de krachtige, doch bejaarde handelingen dezer commissie, werd de uiterste wil van den overleden Sultan gehandhaafd en, nadat de rouwdagen verstreken waren, de Pangéran Ratoe, onder den titel van Sultan Aboc'l Fahail Mohammeth Djaja, den 24sten November 1687 op den troon van Bantam bevestigd. Kort daarop werden door den nieuwen vorst alle de traktaten en overeenkomsten, door zijn vader in en sedert 1684 gesloten, bekrachtigd en op nieuw bezworen.

Het onweder, dat een oogenblik gedreigd had los te barsten, dreef weder af en de rust in en de goede verstandhouding met Bantam bleef, voorloopig ten minste, bewaard.

1. Generale Missive 13 December 1686.

De woelingen der drie overige zoons van den overleden Sultan en van hunnen aanhang duurden echter in het geheim voort. Vooral de oude rijksbestierder Diepa Ningrat, die het vertrouwen ook van den nieuwen Sultan Aboe'l Fahaäl geheel had weten te winnen, was het voorwerp van den haat der onvergenoege vorstenzonen en grooten.

De tegenstand tegen Diepa Ningrat werd eindelijk zóó groot, dat hij, ten laatste voor zijn leven bevreesd, verzocht van zijn ambt te worden ontslagen, om rustig zijne overige dagen te Batavia te kunnen slijten. De Hooge Regering wist hem echter, terwijl hij te Batavia als gezant van zijn Sultan was, van dit voornemen af te brengen. Tot zijn ongeluk evenwel. Want de jeugdige Sultan Aboe'l Fahaäl stierf korten tijd daarna, op den 24sten Augustus 1690, aan eene kwijnende ziekte, zonder vooraf de successie in zijn rijk te hebben geregeld. De partij der ontevreden binnens Bantam kreeg nu de overhand in de vergadering der rijks grooten. Deze vergadering plaatste den oudsten der drie overgebleven zonen van Abdoel Kahar Hadji, den Pangéran Depati op den troon, een jongeling van 17 of 18 jaren, van wien de rijks grooten verwachtten, dat hij in hnnne handen een gewillig werktuig zijn zou. Aanvankelijk scheen het, dat hij dit ook wezen zou. Onder de inblazingen dergenen, die hem op den troon hadden gesteld, was het een zijner eerste daden, om den ouden rijksbestierder Diepa Ningrat, ondanks de verzoogen daartegen van de Hooge Regering, te doen gevangen nemen en zijne bezittingen, nadat hij kort daarop, niet zonder vermoeden van een geweldigen dood, was overleden, verbeurd te verklaren.

De indruk van deze gebeurtenissen binnen Bantam was bij de Hooge Regering groot, want het was nu gebleken, dat de invloed der Compagnie in Bantam, hoe dit rijk ook door de contracten aan haar was gebonden, niet magtig genoeg was geweest om meester te blijven van den toestand. Brieven, verzoogen, gecommitteerden zelfs uit de Hooge Regering, hadden

in den loop der feiten geen verandering kunnen brengen en de partij der ontevreden rijks grooten, onder leiding van het hoofd der anti-Compagnie-gezinde, der Engelsche partij, van eenen Noto direldjo, die in 1681 als gezant van Sultan Ageng naar Londen was geweest, had over de Compagnie gezegevierd.

Het was echter slechts eene kortstondige opflukkering van vroegeren weêrstand. Met bedaardheid, maar met klem wist de Hoogo Regering het verloren terrein spoedig te herwinnen en weinige maanden nadat Pangéran Depati, onder den titel van Zein Alabadihn, den troon van Bantam had beklommen, hernieuwde en bekrachtigde hij onvoorwaardelijk alle de contracten, acten en privilegiën in 1684 en daarna door zijn vader aan de Nederlandsche Compagnie verleend. De benoeming van een rijksbestierder jegens de Compagnie niet ongenegen en versterking der Nederlandsche bezetting te Bantam tot 563 man, gaven bovendien voldoende waarborgen om geen gevaar te vreczen voor het sedert 1684 door de Compagnie in het Bantamsche rijk ingenomen standpunt. ¹

---

1. Zie Gener. missive 26 Maart 1691, 21 Junij 1692.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Het wantrouwen, dat de Hooge Regering tegen den Soesoehoenan, zijne grooten en de Javanen in het algemeen, sedert den dood van Tak te Kartasoera had opgevat, bleef nog steeds aanhouden en was, naar het scheen, door niets weg te nemen. De ontdekte verstandhouding tusschen den Djang di Pertocwan en Mataram, de zamenspanning van Jonker en zooveel meer andere min of meer gewigtige gebeurtenissen, als wij boven hebben verhaald, waren dan ook niet geschikt om de Hooge Regering gunstiger jegens den Soesoehoenan en de Javanen te stemmen. Bovendien was men te Batavia onbekend met den waren staat van zaken in het rijk van Mataram. Op een afstand gezien, scheen die, zoo mogelijk, nog meer verward dan hij reeds werkelijk was. De Soesoehoenan zelf was niet zoozeer de hoofdaanlegger van het trouweloos bedrijf geweest, daarvoor was hij te onbeduidend en te lafhartig, hij was slechts het werktuig, de speelbal eener partij, waarvan de vermoedelijke troonopvolger en de nu ontslagen rijksbestierder Koesoemo de hoofden waren, die, hoewel dit later eerst zou blijken, voortdurend in verstandhouding met Soerapati bleven. Soerapati was sedert de gebeurtenissen van 1686 naar het oosten des eilands teruggetrokken en had zich eindelijk binnen Pasoerocan genesteld. Hij was een man van wapenen en wendde de kennis, die hij van Europeesche krijgskunde verkregen had, aan om zijne troe-

pen beter dan eenig inlandsch leger in den wapenhandel te oefenen. Langzamerhand breidde hij zijn gezag uit over Bangil, Poeger, Loedaja, eindelijk zelfs over Panaraga; terwijl hij wel dra ook in Blambangan een overwegenden invloed met hulp der Baliërs wist te verkrijgen. De nieuw opgetreden rijksbestierder te Kartasoera, Sindho Redjo, kreeg, zoo heette het althans, van den Soesochoenan bevel om Soerapati te gaan bestrijden. De Hooge Regering echter sloeg geen geloof aan die onderneming en meende veeleer, dat de Soesochoenan door zijn rijksbestierder en veldheer een leger op de been deed brengen om Samarang te overrompelen. Toch bleek het later in 1690 dat Sindho Redjo inderdaad op marsch tegen Pasoeroean was gegaan; maar dat het, grootendeels uit rijstplanters bijeen geraapte, leger der Javanen niet tegen de geoefende soldaten van Soerapati was opgewassen en in de bergwegen van Djarad, aan den voet van den Panangoenang geheel verslagen was. De Hooge Regering schreef aan hare residenten en posthouders groote voorzigtigheid voor. Zelve weigerde zij herhaaldelijk en standvastig om, in vereeniging met het leger des Soesochoenans, hare Europeische troepen het land in tegen Soerapati op te doen trekken. Gouverneur-Generaal en Rade hadden de vaste overtuiging, dat alle aanzoeken, die daartoe door den Soesochoenan bij hen werden gedaan, geen ander doel hadden dan om de troepen der Compagnie landwaarts in te lokken en dan daartegen hetzelfde verraad, als tegen Tak in 1686 te Kartasoera was gepleegd, nog eens te plegen. Integendeel deed de Hooge Regering de zwakke bezetting op Grissée inrukken en naar Soerabaija terugtrekken. Aan pogingen van den kant des Soesochoenans om de betrekkingen met Batavia te herstellen, ontbrak het in dien tusschentijd niet. In 1690 kwam zelfs de broeder van den Soesochoenan, Pangéran Aria Mataram naar Japara, bij den kommandeur Sloot, om aan dezen bekend te maken, dat de Soesochoenan persoonlijk naar het strand wenschte af te komen, om met de Compagnie tot een

vergelijk te geraken. De kommandeur Sloot hechtte geloof aan dit voorstel, doch de Hooge Regering van Batavia bleef onverzettelijk in hare opvatting, dat al deze herhaalde voorstellen slechts geveinsde en listige pogingen waren om de Compagnie tot eene expeditie in het binnenland van Java te lokken en haar dan nogmaals een „trek te spelen”. Gouverneur-Generaal en Rade deden daarom aan den Soesochoenan antwoorden, dat het hem vrijstond in zijn eigen land overal heen en dus ook naar de strandplaatsen te trekken, maar dat er van geen onderhandelingen sprake kon zijn, dan alleen te Batavia, met door hem behoorlijk gevolmagtigde gezanten.

Geheel onjuist was de opvatting der Hooge Regering te Batavia niet, en weldra bleek het aan den Kommandeur Sloot zelven, dat de begeerte om aan de Compagnie genoegdoening te geven, bij de invloedrijke rijksraden te Kartasoera minder groot was, dan hunne spijt over het verband, waaronder Samarang in handen der Compagnie lag en over het verlies van Matarau's gezag over oostelijk Madoera, over Cheribon en de Preanger landen. Indien nu de Soesochoenan ongeveer genoegdoening voor den dood van den ambassadeur Tak, en voldoende waarborgen voor eene regeling van de schuld aan de Compagnie had aangeboden, zouden Gouverneur-Generaal en Rade ook nu nog geneigd zijn geweest, Samarang terug te geven, maar Oostelijk-Madoera, Cheribon en de Preangerlanden wilden zij in geen geval meer loslaten.

In het oosten van Java werd intusschen de heerschappij van Soerapati zóó drukkend, dat de oude Soenan van Balamboeng, het brandschatten van dezen gevaarlijken nabuur moede, in 1691 voor het eerst gezanten naar Batavia zond, om de hulp van de Compagnie tegen Soerapati in te roepen. Gretig werd door de Hooge Regering dit aanbod aangenomen en een afgevaardigde naar dit, van Mataram nog altijd onafhankelijke rijk, gezonden. Gedurende de onderhandeling stierf echter de oude Soenan en ontstond er in Balamboeng twist en krijg over de

erfopvolging tusschen de drie zonen van den overleden vorst.

Eerst volgde de oudste zoon, Senopati, zijn vader op in het bestuur over Balamboeang. Deze was voor de Nederlandsche Compagnie weinig geneegen. Niet zonder medewerking van de Compagnie werd Senopati spoedig uit het gezag verjaagd en opgevolgd door zijn jonger broeder Matsjanagara. Deze verbond zich jegens de Hooge Regering om Soerapati te Pasoeroean of Bangil aan te tasten, doch vóórdát dit voornemen nog tot uitvoering gekomen was, werd deze vorst gedood en nam nu de jongste der drie broeders, Matsjanapoera, den zetel van het bestuur in. Matsjanapoera sneed dadelijk elke betrekking met de Compagnie af, trof zelfs met Soerapati eene overeenkomst over de grenzen tusschen beider gebied, doch moest op zijne beurt spoedig de teugels van het bewind loslaten, toen hij, gewikkeld in een oorlog met een der vorsten van Bali, door dezen werd overwonnen. Sedert oefende Soerapati tot aan zijn val, door middel van een aangestelden Balischen Goesti, in Balamboeang een overheerschenden invloed uit.

Op nieuw kwamen in 't einde van het jaar 1691 gezanten van Kartasoera naar Batavia met een brief van den Soesochoenan, waarin nogmaals hulp van de Compagnie tegen Soerapati werd verzoekt, „dan zou,” zoo luidde het in dat schrijven, alsof er in 1686 niets te Kartasoera ware voorgevallen, „alles „geschikt zijn, want andere moeilijkheden bestonden er tusschen Kartasoera en Batavia niet.” De Hooge Regering noemde dit „eene verkeerde en blaauwe boodschap” en zij verklaarde noch de gezanten, noch den brief met de gewone plegtigheid te willen ontvangen, op grond dat de Soesochoenan in het vorig jaar den brief van den Gouverneur-Generaal „zonder „eenig cerbewijs en in stilte” had aangenomen. Zij weigerde zelfs de geschenken des Soesochoenans aan te nemen, zoolang geen voldoende „satisfactie” was geleverd. Zeer ontsteld keerden de afgezonden naar Kartasoera terug. De Soesochoenan had welligt meer uit vrees voor de aanhangers van

Soerapati, dan uit minachting voor de Compagnie, den brief van den Gouverneur-Generaal zonder eerbewijs in 1690 ontvangen, doch voor het aanzien van de Compagnie wenschte de Hooge Regering deze handelwijze niet onopgemerkt voorbij te laten gaan. Meer dan ooit waren bovendien Gouverneur-Generaal en Rade weder in hun wantrouwen gesterkt, door de berigten van den kommandeur Sloot te Japara, een man in Javaansche politiek zeer ervaren, die onder anderen van de beloften der nu aangekomen gezanten vooraf had getuigd, dat de „ondervinding hem had geleerd, dat op diergelijke discoursen weinig staat was te maken; want dat het eene algemeene „Javaansche maxime was, dat sijn. in eene samenkomst met „ons of in ons bijwezen, steeds hunne discoursen en woorden „naar onze appetijt en zinnelijkheid zoeken in te rigten.”¹

Behalven door deze berigten van hun resident te Japara, waren Gouverneur-Generaal en Rade bovendien door den pangéang van Sampan en den rijksbestierder Sindho Redjo in het geheim gewaarschuwd tegen aanslagen en plannen door den zoon des Soesoehoenans, Adepati Anoem, met Soerapati gesmeed, waarschuwingen, waarvan eerst vele jaren later, door huit gemaakte brieven, de opregtheid werd bewezen.

Inmiddels had Johannes Camphuys, op zijn herhaald verzoek, bij aanschrijving van het Opperbestuur, dd. 17 Dec. 1690, een eervol ontslag als opperlandvoogd gekregen en was Willem van Outhoorn op den 24 September 1691 als zijn opvolger opgetreden. Deze verwisseling van Gouverneur-Generaal gaf aanvankelijk weinig verandering, zoo min in de verhouding tusschen de leden der Hooge Regering onderling, als in de staatkunde tegenover den Soesoehoenan. Even als zijn voorganger had van Outhoorn in den aanvang te strijden tegen een voortdurend meeningsverschil tusschen hem en vele leden van den Raad van Indië. Niet het minste was er oncenigheid tusschen

---

1. J. A. Sloot aan de Hooge Regering dd. Japara 10 Aug. 1691.

hem en den directeur-generaal, Joan van Hoorn, totdat op eens de schalksche liefdegod er vermaak in schiep om eene liefdeband te leggen tussehen deze twee statig gepruikte edelheeren. Do directeur-generaal namelijk werd verliefd op de dochter van den Opperlandvoogd en verwierf haar tot gemalin. Sedert werden de nadeelen uit oneenigheid voortgekomen, vervangen door de nadeelen uit eene familieregering gesproten.

Tussehen Batavia en Kartasoera bleef dezelfde verwijdering bestaan. Eerst in October 1697 scheen cenig uitzigt tot toenadering geopend te zullen worden. De Soesoehoenan trachtte toen door een talrijk gezantschap de onderhandelingen op nieuw aan te knoopen. Met het doel om tot eene regeling van de schuld te geraken, wenschte hij in de eerste plaats eene volledige opgave van het bedrag, waarop die schuld thans door de Compagnie werd berekend. Gouverneur-Generaal en Rade maakten die rekening op, zeer netjes, tot in de kleinste bijzonderheden, in den vorm van eene rekening-courant, aan de eene zijde het debet, aan de andere het credit. De gezanten, noch hun meester, de Soesoehoenan, begrepen veel van die boekhouding; zij begrepen slechts twee zaken, het eindeijfer en de begeleidende missive der Hooge Regering. Het eindeijfer toonde aan eene schuld van 1,542,000 rijksdaalders, waarvan 342,000 rijksd. voor krijgskosten en 1,200,000 rijksd. voor ooplopende schuld en kosten van het garnizoen, dat tot 1686 te Kartasoera gelegen had. Bovendien stond de Soesoehoenan nog in schuld voor 3000 kojang rijst. Van de post van 342,000, trokken Gouverneur-Generaal en Rade af, eenige reeds betaalde kleine sommen en de inkomsten van Samarang, zoodat van deze post nog 165,071 rijksd. door den Soesoehoenan te betalen overbleven.

Nog duidelijker dan de eindeijfers zal vermoedelijk voor den Soesoehoenan en zijne grootmantris, de missive zijn geweest, welke de Hooge Regering daarbij voegde. Deze brief was eene doorlopende acte van beschuldiging of goed bijgehouden zonden-

register, over alles wat onder het bestuur van den tegenwoordigen Soesoehoenan tegen de Compagnie was gepleegd of tot haar nadeel was nagelaten. De brief begon bij des Soesoehoenans troonsbestijging en behandelde alles wat vóór, tijdens en na de gebeurtenissen te Kartasoera in 1686 was voorgevallen. Het geschrift besloot met uit dit alles het bewijs te trekken, dat alle de betuigingen van dankbaarheid door den Soesoehocuan Hamangkoe-rat afgelegd, steeds in tegenspraak waren geweest met zijne daden en zijne daden in strijd met de gesloten contracten.

Groote ontsteltenis ontstond er in het Hof te Kartasoera bij het lezen van dien brief, grooter ontsteltenis echter nog door het eindeijfer van de ingewikkelde rekening-courant. Toen men te Kartasoera van de eerste schrik wat tot bedaren was gekomen, deed de Soesoehocuan, door den rijksbestierder en den Pangéran Sampan aan den kommandeur Sloot te Japara een geschrift overleveren, waarbij aan de Compagnie aangeboden werd: vooreerst, 3000 lasten rijst, ten tweede, 50,000 rijksd. in mindering van de schuld van 342,000 rijksd., eindelijk des Soesoehoenans grootmantris, als pandelingen totdat het overige van de schuld zou zijn betaald. Van de schuld van 1,200,000 rijksd. werd echter in dit stuk geen wóord gerept. Binnen twintig dagen vroeg de Soesoehocuan op dit voorstel antwoord.

Nog vóór die termijn was verstreken, deed de Hooge Regering aan haren resident te Japara, den kommandeur Sloot, weten, dat hij „zooveel contante gelden zou aannemen als hem „wierden aangeboden, in mindering van de schuld aan de „Compagnie; dat hij voor de ontvangen gelden een kwijtings- „brief mogt afgeven, zonder evenwel over de schuld van „1,200,000 rijksd. of over andere punten met den rijksbe- „stierder en den Pangéran Sampan in conferentie te treden; „doch dat hij hen, indien zij daarover wenschten te spreken, „zou verwijzen naar de Hooge Regering te Batavia.” De kommandeur Sloot mogt echter mondeling te kennen geven, dat,

zoo de Soesochoenan eene ambassade, bestaande uit personen, die kennis der contracten hadden, naar Batavia mogt willen zenden, er niet aan behoefde te worden getwijfeld of er zou ontheffing van schuld worden verleend, op de wijze als reeds in 1685 aan den ambassadeur Tak bij zijne instructie was voorgeschreven. Er zou bovendien, indien de Soesochoenan overigens aan zijne verbindtenissen voldeed, ligtelijk een middel zijn te vinden om de zaak van de schulden op dezelfde wijze te regelen als in 1684 geschied was met den Sultan van Bantam, die sedert nimmer, omdat hij zijne verplichtingen was nagekomen, door de Hooge Regering over zijne schulden was aangesproken. De beweging in den kraton te Kartasoera, over de ingeleverde schuldrekening ontstaan, kwam weldra weder tot rust. De Soesochoenan, voor een oogenblik uit zijne onverschilligheid en zorgeloosheid gewekt, zonk spoedig terug in vorige vadsigheid; de openingen, op last der Hooge Regering zijdelings door den kommaudeur Sloot over mogelijke onderhandelingen gegeven, bleven zelfs onbeantwoord. In het jaar 1699 werd echter weder eene som van 60,000 realen door den Soesochoenan afbetaald, zoodat de oorspronkelijke schuld van 342,000 rijksd. dientengevolge daalde tot 58,867 realen.

De Hooge Regering, hoewel geneigd de schuld van 1,200,000 rijksdaalders onder zekere voorwaarden kwijt te schelden, meende echter daarover nog geen nadere voorstellen te mogen doen, maar den eisch daarvan te moeten behouden als een „tegenwigt” totdat de Soesochoenan op de voorwaarden, reeds in de instructie aan Tak in 1685 gesteld daarover en over eene genoegdoening voor den moord in 1686 te Kartosoera gepleegd, onderhandelingen zou aanbieden.

De Soesochoenan zelf, maar vooral zijn rijksbestierder Sindho Redjo en de pangéran Sampan, zouden daartoe wel geneigd zijn geweest; zelfs boden zij in 1701 daartoe de zending van den rijksbestierder naar Batavia aan, maar om iets tegen Socrapati, zonder de hulp van de Compagnie te ondernemen,

daartoe verklaarden zij zich ook nu weder geheel onmagtig. De toestand aan het hof te Kartasoera werd inmiddels hoe langer zoo meer verward en de regering van het rijk steeds meer teugelloos. Die staat van zaken was nimmer nog aan de Hooge Regering te Batavia zóó volledig bekend gemaakt, als dit in 1702 geschiedde, nadat de gezaghebber te Japara, de kommandeur Saz, eene geheime bijeenkomst te Samarang met den rijksbestierder Sindho Redjo had gehad. Toen eerst vernamen regt duidelijk, hoe de zaken te Kartasoera stonden. De Soesochoenan was geen meester meer in zijn eigen land, hij was de speelbal dan van den een, dan van den ander. De oudste zoon des Soesochoenans, Adepati Anoem, toonde door woorden en daden onverhopen, dat zijn vader te lang naar zijne begeerte leefde en dat hij hunkerde naar het gezag.

Feitelijk was Adepati Anoem reeds meester in Mataram. In stilte had hij reeds de rijksgrootten bij zich ontboden en hun afgevraagd, of zij hem als Soesochoenan zouden willen erkennen, want dat zijn vader oud, afgeleefd en tot de regering niet meer bekwaam was.

Over deze vraag ontsteld en voor de wraak van den wreeden en bandeloozen Adepati bevreesd, hadden de meeste rijksgrootten bevestigend geantwoord. Toch was hun antwoord slechts geveinsd, want de meesten begeerden den Adepati niet tot hun Heer. Slechts cenige prinsen van den bloede waren tot het voorstel van den Adepati niet toegetreden. De broeder van den Soesochoenan, pangéran Aria Mataram had rondweg: neen! geantwoord. De oudere broeder Pangeran Poeger had gezwegen, hij wenschte later zijn gevoelen te zeggen. Deze koesterde reeds andere plannen. De rijksbestierder had geantwoord, dat hij tot geen erkenning van den Adepati Anoem kon overgaan, zoolang de Soesochoenan, zijn meester, leefde. Sindho Redjo was even als de rijksgrootten van oordeel, dat Adepati Anoem nooit opvolger in het rijk zou kunnen worden, omdat hij te woest, te wreedaardig was en telkens de hadat schond. Onderling en in

het geheim was er tusschen de hoofdmantris reeds meermalen overlegd of niet de jongste der drie zonen van Adepoti Anoem, de kleinzoon des Soesoehoenans, Radja Ridjal¹ genaamd, niet meer geschikt tot troonsopvolger zijn zou. Intusschen was er gegronde vrees voor eene verbrokkeling van het rijk, wanneer de Soesoehoenan mogt komen te sterven en Adepoti Anoem den troon bestijgen.

Pangéran Poeger, van wien men de wijderstreckende eerezucht nog niet kende, zou, zoo vreesde de rijksbestierder, zich van Begaleen meester maken en daar onafhankelijk willen heerschen. Aria Mataram zou vermoedelijk hetzelfde bedoelen met de landstreek Pati, nog andere rijks grooten van den hoogsten rang hadden gelijke voornemens, terwijl het oosten van Java dan wel voor altijd in de magt van Soerapati en zijne zonen blijven zou.

Het was bovendien van algemeene bekendheid, dat Adepoti Anoem zoo voor zichzelf als uit naam van den Soesoehoenan, zijn vader, hoewel buiten weten of tegen den wil van dezen, voortdurend briefwisseling hield met Soerapati en den gewezen rijksbestierder Amirang Koesoemo, den hoofdschuldige aan den dood van Tak, die sedert dien tijd naar Soerapati was heenge trokken. De aanhangers van Adepoti Anoem ontzagen zich niet, zelfs in den kraton openlijk over hunne plannen te zwetsen. Zij zouden, zoodra Adepoti Anoem slechts Soesoehoenan zou zijn geworden, met behulp van Soerapati de Hollanders wel uit Samarang dringen, hun geen geld meer betalen en hen van de geheele kust van Java verjagen.

In deze geheime bijeenkomst te Samarang bad de rijksbestierder Sindho Redjo den resident der Compagnie, Kommandeur Saz, dat hij toch den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indie wilde overtuigen, dat al wat er in 1686 te Kartasoera was voorgevallen, door hen moest worden vergeten en

1. Zoo vond ik hem genoemd in de stukken. Moet dit niet zijn: Rijā? titel van een Pangéran, kleinzoon van den vorst.

den onmagtigen Soesoehoenan niet worden toegerekend. Zij zouden toch met den Soesoehoenan in overleg en in nadere verbindtenis treden, de troonsopvolging in Mataram met hem regelen en Soerapati door 's Compagnie's troepen uit zijne sterkten doen verdrijven, want anders dreigde Java geheel verdorven te zullen worden. Zij mogten nu toch hun wantrouwen eindelijk eens afleggen en gelooven, dat geen herhaling der noodlottige gebeurtenissen van 1686 meer te vreezen was; maar dat integendeel de Compagnie, indien zij te hulp kwam, niets dan vriendschap en bijstand van de welgezinde grooten en van de bevolking zou erlangen. Zoo stortte de rijksbestierder zijn hart uit en welligt zouden deze gewigtige mededeelingen en, naar het scheen, ernstige en opregte ontboezemingen van Sindho Redjo, de Hooge Regering er toe bewogen hebben, om door daden en onderhandelingen, daarvan ten voordeele van de Compagnie gebruik te maken, toen in het volgende jaar 1703, eerst de rijksbestierder Sindho Redjo en eenige maanden later, op 3 November, ook de Soesoehoenan Hamangkoe-rat overleed. Nu was de troon, waar Adepati Anoem zoolang reeds met vlammeende oogen op gekeken had, ledig en voor hem open. Door zijn stervenden vader, door wien men alles, wat men wilde, kon laten verrigten, was hij, Adepati Anoem, als troonsopvolger aangewezen.

De Hooge Regering ontving reeds spoedig, op den 3den December 1703 een brief van Adepati Anoem, waarbij hij kennis gaf dat hij als opvolger van zijn vader, met den titel van Soesoehoenan Ratoe Hamangkoe-rat Senopati Ngalaga Abdoe'l Rachman Mohammeth Djiwil Koebra, den troon van het Javaansche rijk te Kartasoera had beklommen. Er werd echter in dien brief geen woord gesproken over het bekrachtigen, doen voortduren of vernieuwen der contracten, tusschen Mataram en de Compagnie gesloten. De brief werd bovendien niet door gevolmagtigde gezanten, maar slechts door briefdragers aangebragt.

Gouverneur-Generaal en Rade ontvingen dan ook dit schrij-

ven, zonder eenig ceremonieel en gaven daarop geen schriftelijk antwoord.

De Hooge Regering aarzelde vóór zij eene beslissing nam tot oplossing van het vraagstuk, waarvoor zij nu geplaatst was; of zij namelijk, de regering over Java in handen mogt laten van een vorst, van wien zij vooraf wist, dat hij een bondgenoot van Soerapati, een verborgen, doch bitter vijand van de Compagnie zou zijn, onder wiens bestuur het rijk van Mataram welligt zou worden verbrokkeld en die niet éénen waarborg aanbood, dat de traktaten in 1677 met zooveel moeite verkregen en door een langdurigen oorlog bevestigd, zouden worden gehandhaafd. Tot zulk eene gewigtige beslissing werden Gouverneur-Generaal en Rade geroepen, juist op een oogenblik, waarop de kracht der Hooge Regering verlamd en het raderwerk van het bestuur niet in elkander sloot.

Reeds op den 20sten September 1701 had het Opperbestuur den Gouverneur-Generaal van Outhoorn op de meest eervolle wijze ontslagen, zooals het in de aanschrijving heette: „op zijn „iteratief en ernstig aandringen en omdat hij zich op zijne hooge „jaren, indispositionen en zwakbeden beriep;” doch waarlijk, omdat men in het moederland niet gaarne de familieregering van den Gouverneur-Generaal en zijn schoonzoon, den Directeur-Generaal, langer zag voortduren. Het Opperbestuur benoemde gelijktijdig den Directeur-Generaal, Joan van Hoorn, tot Opperlandvoogd. Deze echter weigerde de plaats van zijn schoonvader in te nemen en bood zelfs zijn ontslag uit den dienst aan. De Raad van Indië zat met dit geval zeer verlegen. De Gouverneur-Generaal was ontslagen, de nieuw benoemde weigerde op te treden, zelf kon de Raad geen Opperlandvoogd kiezen, dan in geval van overlijden van den titularis. Tot oplossing van de quaestie werd aan het Opperbestuur geschreven. Dit volhardde bij zijn besluit en benoemde bij aanschrijving van den 18den September 1702 nu ook een nieuwen Directeur-Generaal. Na het ontvangen van deze aanschrijving te Batavia

werd niettemin dezelfde comédie voortgespeeld. Nu waren er twee Opperlandvoogden en twee Directeurs-Generaal; waarvan de één niet afgetreden en de ander niet opgetreden was. Eindelijk, na een krachtig schrijven van de Heeren XVII, dd. 3 November 1703, gaf Joan van Hoorn toe, echter niet dan na nog eerst herhaaldelijk het Gouverneur-Generaalschap te hebben geweigerd en trad hij den 28sten Julij 1704 als Opperlandvoogd op, onder voorwaarde, dat de Raad van Indië zich drie nieuwe leden, de HH. Zwaardecroon, de Haen en de Roo zou assumeren.

Inmiddels hadden zich reeds kenteekenen van verzet tegen de troonsbeklimming van Adepati Anoem binnen Kartasoera voorgedaan, en hadden de gebeurtenissen zelven aanleiding tot eene beslissing gegeven. De zonen van Pangéran Poeger, den oudsten broeder des overleden Soesoehoenans, hadden het lijk van Hamangkoe-rat naar Magiri nabij het oude Pléred overgevoerd en begraven. Zij keerden echter niet naar Kartasoera terug; maar ontweken de hofplaats. De oudste dezer twee prinszen werd korten tijd daarna, op last van Adepati Anoem, met list in het land van Banjoemas gevangen en te Kartasoera in een getralied lok opgesloten.

De nieuwe Soesoehoenan verbood bovendien aan Pangéran Poeger, zijn oom, het dragen van de kris en stelde hem aansprakelijk voor de daden zijner twee zonen. Poeger, bevreesd voor aanslagen op zijn leven, verliet daarop heimelijk, met voorkennis en op raad van eenige hoofdmantris, de hofplaats Kartasoera en kwam op den 12den Maart 1704 zich te Samarang onder de bescherming stellen van des Compagnie's bevelhebber Knol ¹. De zoon van Tsjakra Ningrat van Sampan en de schoonzoon van dien vorst, de regent van Socrahaija, Djongrono, de regent van Grisséc, Nala Dika, die van Sidaijoe,

---

1. Ik weet niet juist hoe deze naam geschreven moet worden, men vindt dan eens Knol, dan weder Cnoll, soms ook Knol.

Kendal, Japara, Kaliwoegoe¹, Pamalang en eenige anderen uit de binnenlanden, waren in stilte aanhangers van Poeger en beletten heimelijk, door het afbreken van bruggen, dat hij op zijne vlugt door de afgezonden van Adepati wierd achterhaald.²

Nadat Poeger veilig te Samarang was aangekomen, zocht Adepati Anoem door alle middelen zijn oom weder in handen te krijgen. Eerst liet hij aan de bevelhebbers van de Compagnie te Japara en Samarang vragen, of zij hem den uitgeweken vorst zouden willen uitleveren. Daarop zond hij een gezantschap naar Batavia, dat aldaar den 11den Mei aankwam en aan de Hooge Regering de uitlevering van Poeger, hetzij in der minne, hetzij met geweld, verzocht, en nu voor het eerst ook sprak van de bestaande contracten en van betaling der achterstallige schulden. Gouverneur-Generaal en Rade gaven tot antwoord, dat de Compagnie aan Poeger hij zijne onderwerping in 1681 ten allen tijde bescherming had toegezegd en dat zij dus tot geen uitlevering kon overgaan, dan alleen wanneer volledige kennis van de hem ten laste gelegde misdaden zou zijn verkregen. Hierna hielden de onmiddellijke betrekkingen tusschen de Hooge Regering en Adepati Anoem op; maar nu wendde de nieuwe Soesoehoenan het over een anderen boeg en stelde hij pogingen in het werk om den bevelhebber te Samarang, Govert Knol, door omkooping tot de uitlevering van Poeger over te halen; maar ook dit middel baatte hem niet. Integendeel, zijne aanhangers verminderden en de vorst van Sampan, tevens groot-gouverneur over de Oosterstranden, Tsjakra-ningrat, een man, door zijne hooge jaren en zijn streng bestuur zeer gevreesd, weigerde te voldoen aan de uitnoodiging van den nieuwen Soesoehoenan, om naar Kartasoera op te komen, en voegde zich eerst te Japara, daarna te Samarang bij den aanhang van Poeger.

---

1. Kaliwoegoe, district in regentschap Kendal?

2. Brief v. P. Poeger dd. 18 April, rec. 5 Mei 1704.

Inmiddels was de kommandeur van Japara, Anthon Gerritsz. Zas, overleden en was als zijn vervanger en tevens als provisioneel gezaghebber over Java's oostkust de kapitein Bitter van Rheede opgetreden. Op last der Hooge Regeering begaf van Rheede zich den 4den Julij naar Samarang bij den Pangéran Poeger, wien hij op den 6den Julij, in tegenwoordigheid van den vorst van Sampan en den regent van Japara, mededeelde, dat hij volgens zijne geheime instructie hem kennis kwam geven van het besluit van Gouverneur-Generaal en Rade, om uit naam van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie hem, Poeger, tot Soesochoenan van Java te verklaren en als zoodanig te erkennen ¹. Met diepe onderdanigheid en onder betuiging van onbegrensde dankbaarheid aanvaardde Poeger deze verklaring. Dadelijk daarop werd nu Poeger door de mantris van zijn ahang onder den naam van Soesochoenan Pakoechoewana erkend en gehuldigd. Het rijk waarover hij nu als vorst was erkend, moest hij echter, vóór zijn troon te kunnen beklimmen, eerst nog veroveren; maar de Compagnie zou hem ook daarin de helpende hand bieden, niet evenwel dan na voorafgaande onderhandeling. Van Rheede, bijgestaan door kapitein Knol en den luitenant van der Horst, legde weldra aan Pakoechoewana de vragen voor: over welke middelen hij kon beschikken, om werkelijk van de regering des lands meester te worden en daarin zich te kunnen handhaven, en of hij de door zijn overleden broeder en zijne voorvaderen met de Compagnie gesloten contracten zou handhaven.

De laatste vraag beantwoordde Pakoechoewana onvoorwaardelijk bevestigend; ter voldoening aan de eerste deed hij opgave van zijne aanhangers en van het aantal hunner strijdbare manschappen.

Niets zou nu de uitvoering van het besluit der Hooge Rege-

---

1. De overwegingen der Hooge Regeering, die haar tot dit besluit hadden gebragt, worden breedvoerig medegedeeld in de algem. missive dd. 30 Nov. 1704, n°. XV, hierachter.

ring hebben tegen gehouden, indien men te Batavia slechts van voldoende strijdkrachten ware voorzien geweest. Doch het was daar verre van daan. Wel hadden Gouverneur-Generaal en Rade even als in 1677 de bezetting langs Java's stranden opgevoerd tot een getal van 2255 man, doch daaronder waren slechts 1250 Europeanen. Het ontbrak der Hooge Regering aan voldoende magt, zoo van soldaten als matrozen; vooral omdat te dierzelfder tijd uitzendingen naar Soeratte, Sumatra's westkust en de Preangerlanden, waar onlusten waren uitgebroken, onvermijdelijk waren. Aanvulling uit het moederland moest dus eerst worden afgewacht. Daarenboven bleek het weldra, dat ook nu weder, even als in den vorigen Javaanschen oorlog tegen Troeno Djojo, de Soesoehoenan meer beloofd had dan hij leveren kon. Het duurde geruimen tijd eer een enigzins voldoende getal Javaansche strijders en dragers waren bijeen verzameld. Vele Javaansche regenten toonden in dien tusschen-tijd weder te weifelen en gaven, uit vrees voor een oorlog, te kennen, dat zij liefst noch onder Pakoeboewana, noch onder Adepati Anoem, maar wel onder het rustig bestuur der Compagnie wenschten te staan. De leiding der zaken was onder den kapitein Bitter van Rheede, naar 't scheen aan te zwakke handen toevertrouwd. Om die reden droeg de Hooge Regering op 7 October 1704 aan den landdrost van Batavia, Michiel Ram, de betrekking op van expres-commissaris en algemeen opperhoofd van Java's oostkust, met last: de stranden tusschen Tagal en Soerabaja aan Pakoeboewana te onderwerpen.

Nadat die last zonder tegenstand was volvoerd, bleven de zaken slepende tot den 4den Julij van het volgende jaar 1705, toen de Hooge Regering eerst tot meer beslissende maatregelen overging. Op dien dag vertrok de ordinaris-raad van Indië, Herman de Wilde, van Batavia, om als veldoverste, zoo noodig met geweld, den Soesoehoenan Pakoeboewana „ in het rijk en „ op den troon van zijn overleden vader en broeder te Karta-

„socra te bevestigen” ¹. De magt, waarover Herman de Wilde beschikking kreeg, bestond uit 4 schepen, 1833 Euro-pesche en 2016 geregelde inlandsche Compagnie's troepen, met de noodige artillerie. Daarbij moest dan het leger van Pakoe-boewana en een aantal dragers zich voegen.

Herman de Wilde werd van een uitgebreiden lastbrief voorzien, waarbij hem door de Hooge Regering hoofdzakelijk werd voorgeschreven: in de eerste plaats den Adepti Anoem te doen indagen tot onderwerping binnen een termijn van veertien dagen, maar na verloop van die tijdruimte hem dan ook onmiddelijk aan te tasten en zoo mogelijk zich van hem meester te maken.

Terstond nadat Adepti Anoem zich zou hebben onderworpen of de Soesochoenan Pakoeboewana door de kracht van 's Compagnie's wapenen op den troon te Kartasocra zou zijn gesteld, moest de Wilde de onderhandeling, vooraf reeds voorbereid, ten einde brengen over een nieuw traktaat tusschen den Soesochoenan en de Compagnie. Bij dat traktaat moesten de contracten van 24 Sept. 1646 en van 25 Febr. en 19 Oct. 1677 en de overige toen of sedert van den overleden Soesochoenan voor de Compagnie verkregen acten, octroijen en privilegien worden bevestigd; terwijl bij de onderhandeling over het nieuw te sluiten traktaat de voorschriften, aan den kommandeur François Tak op den 31sten Oct. 1685 gegeven, tot grondslag en leidraad moesten behouden worden ².

Verder kreeg Herman de Wilde in last, verslag uit te brengen en voorstellen te doen over eene nieuwe regeling der bezetting van de strandplaatsen en meer bijzonder over de verplaatsing van 's Compagnie's hoofdkantoor op Java's oostkust, van Japara naar Samarang, waartoe in beginsel reeds op den 3den Aug. 1694 door Gouverneur-Generaal en Rade was besloten.

1. Het besluit daartoe was door de Hooge Regering reeds genomen op 9 Junij.

2. Zie over de instructie aan François Tak hiervoren op bladz. XXX volg. en hierachter no. XXVIII.

Nog werd aan de Wilde opgedragen eene bijzondere bekrachting te bedingen van het op 15 Februarij 1678 verkregen suiker-octrooi en de levering van katoenen garens te bevorderen, omdat de Hooge Regering langs dien weg beter hoopte te kunnen beantwoorden aan de, sedert eenigen tijd levendig geworden, vraag uit het moederland naar Oost-Indische suikers en katoenen garens.

Van teederen aard was eindelijk het voorschrift aan de Wilde gegeven, om den naijver tusschen de inlandsche hoofdregenten in toom te houden.

Zoodanige ijverzucht bestond inzonderheid tusschen den regent van Japara, Joeda Negara, en den regent van Soerabaja. Deze laatste had reeds sedert lang zich allerlei aanmatiging veroorloofd; hij had op eigen gezag gezanten naar Djambi gezonden en met zijn schoonvader, Tsjakra Ningrat van Sampan, tegen Oost-Madoera intrigues gesponnen. De Soesoehoenan Pakoebowana had in stilte den regent van Japara tot regent van Soerabaja bestemd, gedeeltelijk uit dankbaarheid, omdat Joeda Negara hem te Japara had gehuisvest en beschermd, gedeeltelijk om zich te wreken over de aanmatiging van den regent van Soerabaja. Niet minder beleid eischte de regeling der bestuurszaken op Madoera; want sedert 1702 waren de twisten over de regering op dat eiland op nieuw uitgebroken en moest de invloed van de Compagnie aldaar worden gehandhaafd tegenover Tsjakra Ningrat, een bondgenoot van de Compagnie, die boven anderen moest worden ontzien, maar toch ook binnen de perken gehouden.

Ten slotte moest Herman de Wilde er naar streven om, hetzij nu dadelijk, hetzij later, eene duidelijke omschrijving te erlangen van de bepaling, dat alle Europeanen niet onder het gebied der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie staande, zouden gesloten zijn buiten Java, in denzelfden geest als in 1684 het contract met Bantam was gesloten. De Hooge Regering was te dier tijde zeer beducht voor den indrang der Eu-

gelschen, die, sedert zij uit Bantam waren gezet, zoowel op Sumatra als op Borneo, op de oostkust van Java en Madoera sterk woelden en zelfs verdacht werden van met Adepati Anoem en Soerapati in verstandhouding te staan. „Om geen aanstoot „ te geven of hatelijkheid op te wekken”, moest de Wilde, volgens zijne instructie, daarin echter niet dan met de meeste voorzigtigheid te werk gaan.

Behalve nog een aantal voorschriften van meer bijzonderen aard, waren dezen de hoofdpunten van den lastbrief aan de Wilde medegegeven ¹.

Adepati Anoem, die nog te Kartasocra als Soesoehoenan was gezeteld, was intusschen tot de overtuiging gekomen, dat zijne kansen tot welslagen begonnen slecht te staan. Hij zond afgevaardigden tot de Wilde met een brief, waarin hij meer beloofde dan wat de Compagnie verlangde: handhaving van de bestaande contracten, betaling der schulden, toezegging van geldsommen en voordeelen, alles, mits de Compagnie hem als Soesoehoenan wilde erkennen en zijn oom Poeger naar Kartasocra of desnoods naar Batavia opzenden. Deze aanbiedingen kwamen echter te laat; zij werden slechts beantwoord met een brief, waarin Adepati Anoem door de Wilde werd uitgenoodigd om zich aan zijn oom Poeger, als den door de Compagnie erkenden Soesoehoenan, te onderwerpen en aan dezen het rijk over te geven. Aan dien eisch echter weigerde Adepati Anoem op beslisten toon te voldoen. Door zijne overdreven aanbiedingen, ter elfder ure aan de Compagnie gedaan, had hij slechts uitgewerkt, dat nu ook zijn oom Pakoehoewana tot even groote aanbiedingen aan de Compagnie overging, zóó zelfs, dat de Wilde er van getuigde, dat deze „meer presenteerde dan hij „ ooit zou kunnen voldoen”. Hierdoor werd de taak van Herman de Wilde bij het voeren der onderhandelingen zeer verligt; doch met wijsheid wist de Wilde te blijven binnen de grenzen,

---

1. Zie deze Memorie tot narigt, enz. onder no. XXXIII, hierachter.

bij de instructie aan Tak in 1685 reeds gesteld, omdat, zoo als hij aan de Hooge Regering teregt schreef, „*hij, die vrede met ondergebragte natien wil behouden, aan dezen geen zwaar-der lasten moet opleggen, dan zij naar reden kunnen dragen, want dan alleen is de vrede bestendig.*”¹

De briefwisseling met Adepati duurde op deze wijze nog tot de helft van de maand Augustus voort. Adepati Anoem, van zijne zijde, bleef bij zijn beweren, dat hij door zijn overleden vader tot wettig vorst over Mataram was verklaard; de Wilde van zijn kant bestreed die wettigheid, verweet hem, dat hij zich niet vóór zijne troonsbeklimming tot de Compagnie had gewend en legde hem voor een deel de schuld van den moord, aan Tak gepleegd en verstandhouding met Soerapati ten laste. Gelijk van een zinkend schip al wat leeft zich zoekt te redden, zoo verlieten zelfs de gezanten van Adepati Anoem te Samarang de zijde van hun meester en onderwierpen zij zich heimelijk, tegen belofte van behoud van leven en rang, aan Pakoeboewana. Met dit verraad in het hart keerden zij naar hun meester te Kartasoera terug.

Inmiddels had de Wilde alles voor den veldtog gereed gemaakt, een kriegsraad gekozen, de artikelbrief vastgesteld. Op den 23sten Augustus ving eindelijk de opmarsch naar Kartasoera aan. Men verwachtte ernstigen tegenstand. Adepati Anoem had, naar men onderrigt was, een leger van 40,000 man in het veld. Op den 16den Augustus was reeds een sterk detachement, onder den majoor der artillerie Wels en den kapitein Knol, vooruit tegen Oengaran opgerukt, waar men het eerste treffen verwachtte, doch de veldheer van Adepati Anoem, Soeria ali Ningrat genaamd, die deze belangrijke post moest verdedigen, verliet de zijde van zijn meester en kwam naar Samarang, bij Pakoeboewana en Herman de Wilde in onderwerping. Hierdoor werd het waarschijnlijk, dat de veldtog zonder

1. Herman de Wilde aan de Hooge Regering, Samarang 27 Julij 1705.

veel bloedstorting zou afloopen. Deze waarschijnlijkheid werd weldra zekerheid, toen de hoofdmagt van Adepati Anoem, welke bij Salatiga bepaggerd lag, nadat op haar eenige schoten waren gelost, voor het oprukkend leger van de Compagnie in allerlij het hazenpad koos. Weinige dagen daarna, op den 11den September 1705, deed Herman, de Wilde zonder slag of stoot zijne intrede binnen de Hofplaats Kartasoera-di-Ningrat en werd, zoodra na de eerste verwarring de orde in den kraton was hersteld, Pakoebowana als Soesochoenan aldaar gehuldigd. Adepati Anoem had echter nog bijtijds de vlugt oostwaarts genomen en wist aan de twee hem achternajagende kornetten ruitery te ontsnappen.

Hij zocht en vond weldra eene schuilplaats bij Soerapati, — doch de meeste mantris van het rijk kwamen zich te Kartasoera aan Pakoebowana onderwerpen. Door het lood of staal van den vijand was niemand van 's Campagnie's troepen in dezen veldtogt gevallen, maar velen, on daaronder de verdienstelijke majoor der artillerie Christoffel Wels en de kapitein Hogerlinden, waren voor het moordend klimaat bezweken.

Onmiddellijk opende nu de Wilde de onderhandelingen met Pakoebowana over het sluiten van een nieuw tractaat en het bekrachtigen der oude contracten en privilegiën, zooals hem dat bij zijne instructie was voorgeschreven. Op den 5den October was hij daarmede geheel gereed, zoodat reeds op dien dag alles kon worden geteekend en bezegeld.

Behalve de bekrachtiging der contracten van 1646 en 1677 en de overige sedert verleende oetroyen en privilegiën, verkreeg de Compagnie bij dit leeuwencontract, de erkenning, van te zijn wettig en souverain Heer van de landen gelegen bewesten eene lijn, aanvangende bij het tegenwoordige Tjilatjap aan den mond van de rivier Donan, loopende voorts ten oosten van het meer Sagara Anakan tot aan de Tji-beurum, oost- en noordwaarts van de rawa's van Ontoegambel naar de desa Madoera en voorts noord ten oosten van het Dajoe Loehoer-gebergte tot den berg

Soebang en bezuiden en beoosten den berg Bongkok en zoo eindelijk, langs de rivier Losari tot aan hare monding in de Java-zee, zoodat ook het district Gabang in 's Compagnie's gebied begrepen werd. Het rijk van Cheribon werd tevens door den Soesochoenan erkend als een land, ontheven van de suze-reiniteit van Mataram en overgelaten aan de Compagnie. Gelijke overgave onder de bescherming der Compagnie, deed Pakoe-woebana, bij art. 4 van het contract, van de landen van Soc-manap en Pamakassan op Madoera. Het bezit, gebied en bestuur van -en over Samarang, Kaligawe, Torbaya en Goemelaksa (?) met de daaronder behoorende dorpen, werd bij art. 5 op nieuw of nu voor het eerst aan de Compagnie afgestaan. Daartegen gaf de Compagnie eenige dorpen onder Samarang aan den Soesochoenan terug. Ook zou voortaan de Compagnie overal in het gebied des Soesochoenans logien mogen oprigten, tot het drijven van handel. Tolvrijheid voor hare eigen goederen werd bij voortdoring aan de Compagnie toegekend, maar de invoer door Compagnie's ingezetenen en door hen, die van 's Compagnie's passen zouden zijn voorzien, zou de Soesochoenan mogen belasten met inkomende regten (art. 6). Aan de Compagnie zou jaarlijks tegen marktprijs zooveel rijst moeten geleverd worden, als zij noodig had; met uitsluiting van alle anderen zou zij alleen, ingevolge het in 1677 verleende octrooi, amphioen en Bengaalsche, Choromandelsche, Soeratsche, Persiaansche en Toetoccorijnsche kleeden op Java mogen invoeren. De onderdanen van den Soesochoenan zouden slechts mogen varen en handel drijven, oostwaarts tot Bali en Lombok, noordwaarts op Borneo tot Banjermassing, westwaarts tot Bantam, de Lampongs, Palembang, Djambi, Indragiri, Djohor en Malakka, doch op deze laatste plaatsen slechts met passen van de Compagnie en nimmer zouden zij naar Amboina, Ternate, Makassar, Boeton of Timor zich mogen begeven. Eindelijk zou de Soesochoenan geen Makassaren, Boeginezen, Maleijers, Baliërs, Mooren, Chinezen of andere vreemde natiën in zijn

land mogen toelaten dan met „licentie” van de Compagnie. Tegenover al deze voorwaarden, welke in het contract „redelijke conditien” werden genoemd, ontving de Soesoehoenan Pakoebocwana kwijtschelding van alle schulden, vroeger of nu bij dezen jaatsten veldtogt door Mataram jegens de Compagnie aangegaan, voor zoolang hij getrouw de gemaakte contracten zou naleven; terwijl hij „eenigermate uit erkentenis van deze zware kwijtschelding” nog 800 lasten rijst gedurende 25 jaren jaarlijks op Batavia leveren moest.¹ Acht dagen na het sluiten van dit contract, nam de Wilde den terugtogt naar Samarang aan, doch niet dan nadat hij eene bezetting van 200 man onder drie officieren te Kartasoera had achtergelaten, opdat de stroo-pop, die men aldaar op den troon had geplaatst, door de staatkundige stormen in het rijk van Mataram, niet weder zou wegwaaijen.

Het eerste werk, wat nu ter hand genomen werd, was de onlusten op oostelijk Madoera tot rust te brengen. Reeds sedert de maand Maart van het jaar 1702 was daar alles weder in wanorde geraakt. Even als in 1689, was Radhen Soederma weder van Batavia ontvlugt en had hij op nieuw getracht zijn oom, Poelang Djieuwa, uit het gebied van Pamakassan en Soemanap te verjagen. Doch ook ditmaal was hem dit niet gelukt en had hij de wijk naar Sampan moeten nemen. Terwijl de Hooge Regering door middel van een afgezonden officier en door briefwisseling de rust op dat eiland zocht te herstellen, was Poelang Djieuwa overleden en was hij door zijn schoonzoon, Aria Tsjakra Negara, opgevolgd. Nu echter drong Radhen Soederma met zijn aanhang er op aan, dat hij in het gebied zijns grootvaders Joeda Negara zou worden hersteld; terwijl Tsjakra Negara op zijne beurt van Gouverneur-Generaal en Rade verzocht om in het bestuur, dat hem door Poelang Djieuwa bij zijn sterven was opgedragen, te worden gehandhaafd en bevestigd.

1. Zie het contract hierachter onder No. XXXV.

De Hooge Regering te Batavia was er in geslaagd eerst eene soort van wapenstilstand, een toestand van „status quo” tusschen de twee pretendenten tot stand te brengen, totdat zij eindelijk op den 9den April 1705 eene acte van opdragt van het bestuur over Soemanap en Pamakassan aan Aria Tsjakra Negara uitreikte. Maar naauwelijks was deze beslissing gevallen of in Julij van hetzelfde jaar 1705 overleed ook Tsjakra Negara. Nieuwe onlusten waren daarvan het gevolg. Aan de eene zijde stond eene partij landsregenten, die den zoon van Tsjakra Negara, onder voogdij zijner moeder, de Radhen Aijoe, tot opvolger in het bestuur verlangde, aan de andere zijde deed Radhen Soederma nu met verdubbelde heftigheid zijne aanspraken gelden. De verwarring steeg ten top, toen kort daarop de Radhen Aijoe, de regentes, met Soederma in het huwelijk trad. Zoodra op den 5den October 1705 door Herman de Wilde het nieuwe tractaat met den Soesochoenan was gesloten, waarvan art. 4 de cessie van Soemanap en Pamakassan aan de Compagnie inhield, werd reeds op den 20sten October de koopman Hendrik van der Horst naar Oost-Madoera gezonden om daar het bestuur te regelen. Hij kreeg in last den minderjarigen Tsjakra Negara, onder voogdij van zijn grootvader Aria Adikara tot regent over beide gewesten aan te stellen, de Radhen Aijoe uit hare voogdijschap te ontzetten en den Radhen Soederma, levend of dood, in handen te krijgen.

In Cheribon, dat nu ook door den Soesochoenan vrij van de suzeriniteit van Mataram was verklaard en aan de bescherming der Compagnie was overgegeven, was sedert de overeenkomst van 1688 ¹ niets bijzonders voorgevallen. Slechts nu en dan waren oude geschillen over den eigendom en de inkomsten van sommige dorpen tusschen de drie vorsten ontstaan, doch telkens weder onder bemiddeling van den resident der Compagnie bijgelegd. Maar op den 13den Julij 1697 was de

1. Zie boven bladz. XLVIII.

oudste, Panembahan Sepoe, overleden, nalatende twee zonen, waarvan de oudste Adepati Anoem, de tweede Aria Adi Widjaja, ook Aria Cheribou genaamd werd. Over de opvolging en den rang dezer twee prinsen dreigden hoogloopende twisten te ontstaan. De oudste dezer twee, Adepati Anoem, werd door de twee andere prinsen, zijne ooms, de jongste door zijne moeder, de weduwe van den overleden Panembahan, ondersteund. De Hooge Regering had daarop in 1698 de vorsten van Cheribon naar Batavia ontboden, en zij was er in geslaagd op den 4den Augustus 1699 tusschen de prinsen onderling, onder bemiddeling der Compagnie, een nieuw verdrag tot stand te brengen. Bij dat verdrag was bepaald, dat de tweede Panembahan, nu na het overlijden van den oudsten den voorrang bekomen zou en optreden als eerste prins, de derde zou tweede in rang worden; terwijl de beide zonen van den overleden Sepoe gezamenlijk in rang en gebied als derde prinsen zouden worden aangenomen en erkend. Tevens werd de erfenis voor deze twee vorsten geregeld en aan alle de vorsten werd bij deze gelegenheid door de Compagnie kwijtschelding verleend van de betaling eener maandelijksche contributie, waarmede zij tot onderhoud van 's Compagnie's garnizoen in het fort de Bescherming waren belast. Tegenover deze gunstige beslissing verklaarden de drie vorsten, de Toemengoens Intji Praija en Wierit Makka¹, met hunne dorpen en volkeren, uitmakende ongeveer 600 hoofden van gezinnen, tot vrije vorsten en volken, die voortaan, even als de landen van Gabang en Praijangan, van niemand, dan van de Compagnie bevelen zouden ontvangen en onder de bescherming van de Compagnie zouden staan. De contracten van 1681 en 1688 werden ten slotte bij dit verdrag bevestigd.

De toestand, hieruit voortgekomen, duurde ongestoord voort tot 2 Nov. 1703, toen ook de tweede Panembahan, die krach-

1. Aldus vond ik deze namen geschreven.

tens het verdrag van 1699 als eerste was opgetreden, overleed en weder eene nieuwe beslissing over de successie en rangre-geling noodig werd. De omstandigheid, dat juist op hetzelfde tijdstip de Soesoehoenan Hamangkoe-rat stierf en daaruit groote moeijelijkheden dreigden voort te komen, was oorzaak, dat niet vóór 20 Julij 1704 de successie in Cheribon wierd geregeld. Toen eerst beslisten Gouverneur-Generaal en Rade, dat de derde van de drie broeders, de eenig overgebleven Panemba-han, nu als eerste in rang zou optreden, dat dan de twee broeders Adepate Anoen en Aria Cheribon, zonen van Sepoe, als tweede, en eindelijk de zoon van den laatstelijk overleden vorst als derde in rang zouden volgen ¹. Deze beslissing werd niet vóór Januarij 1705 door een expres-commissaris ten uitvoer gelegd. Er waren dus thans feitelijk vier vorsten of regenten over Cheribon gesteld. Men behoefde geen groote profetische gave te bezitten, om te voorspellen dat uit die verhouding spoedig weder nieuwe geschillen zouden ontstaan. Inderdaad was reeds in 1708 het sluiten van een nieuw verdrag noodig.

Nadat bij het tractaat van 5 October 1705 de Soesoehoenan Pakoebowana de Preangerlanden geheel aan de Compagnie had afgestaan, ging de Hooge Regering reeds in den aanvang van het volgende jaar 1706 er toe over, om het bestuur over die landen thans definitief te regelen. Ook hier was inmenging van het Europeesche bestuur, tot zekere hoogte ten minste, noodig om de rust in die bergstreken te verzekeren. Sedert het voor-jaar van 1703 had een Mohammedaansch priester, Radhen Perwata Sari genaamd, van Giri afkomstig en door dweepzieke geestelijken van die plaats angehitst en uitgezonden, groote beroerten in de Preanger verwekt. Door eene afdeeling Com-pagnies troepen was zijn aanhang wel eenige malen verslagen en uiteen gedreven, doch hijzelf was telkens ontsnapt. Sedert

1. Bij resolutie van G.G. en Rade dd. 31 Julij 1714, wanneer ook de derde Panembahan, laatstelijk tot eerste verheven, was overleden, werd besloten dat toen weder de zonen van Sepoe den eersten rang zouden bekleeden.

den laatsten aanstoot dien hij geleden had, had hij zich in Banjoemas vertoond en was van daar eerst naar het gebied van Kartoesoera, daarna naar Begaleen geweken. In 1707 werd hij eindelijk op last van den Soesoehoenan Pakoebowana gegrepen en in de hoofdplaats ter dood gebracht.

Door deze woelingen waren de Preangerlanden gedurende geruimen tijd in onrust gehouden, oude veten en geschillen tusschen de regenten waren opgerakeld, de productie van den bodem was verminderd en het volk verloopen. Bij besluit van 15 Maart 1706 oordeelden daarom Gouverneur-Generaal en Rade het noodig, „de Preanger volken te stellen onder een „bequaem, wacker en aensienlijk persoon tot hoofd en opsigter, „om deselve van wege hun Heer en Meester, de Oost-Indische „Compagnie, naer de Javaanse wyse en maximen te regeren”. Zij hadden daartoe op den 9den Februarij den jongsten zoon van den overleden Pancambahan Sepoe van Cheribon, Aria Widjaja of Aria Cheribon genaamd, een verstandig, jong, Javaansch vorst, gekozen en gaven aan dezen bevel om met en benevens den Compagnie's resident op Cheribon, die landen „volgens orders van Gouverneur-Generaal en Rade en overeenkomstig de Javaansche wijze te besturen.” Een uitgebreid berigtschrift werd daartoe aan Aria Cheribon gegeven. Als algemeene regelen van bestuur werden hem voorgeschreven de navolgende hoofdpunten: 1°. alle Preanger hoofden en regenten zouden het hun toegewezen land in rust bezitten zonder elkander te verkorten of van elkander volk af te nemen; 2°. zij zouden alle roovers, kwaaddoeners of vijanden van de Compagnie en het Cheribonsche rijk moeten opvatten en naar Cheribon brengen; 3°. ieder zou in zijn district den rijstbouw moeten bevorderen 4°. zij zouden met allen ernst en vermogen „de hoofden en „bevolking doen planten en jaarlijks tegen vastgestelde prijzen „en contante betaling doen leveren al het katoenen garen, de „peper en de indigo in de Preanger vallende en vooreerst in „dier voege, dat ieder manspersoon een catty indigo zou leveren;

„ieder moest het loon voor zijn arbeid en zijne geleverde goe-
 „deren in werkelijkheid ontvangen en er moest zorg worden
 „gedragen, dat de hoofden de loonen niet aan de bevolking
 „onthielden. Om daartegen te waken zouden steeds eenige Hol-
 „landers en dienaars van Aria Cheribon (controleurs?) de
 „ronde en visite in de Preanger doen; 5°. de Preangervolken
 „zouden uit naam van de Compagnie naar de Javaansche
 „wijze en de Javaansche wetten worden geregeerd, de goeden
 „beschermd, de kwaden gestraft; doch wanneer de regenten
 „hadden misdreven, zouden zij van de hun opgelegde straffen
 „appel hebben bij de Hooge Regering.”¹

In de eerste plaats moest Aria Cheribon bovendien de be-
 staande geschillen tusschen de regenten onderling beslechten.²
 Tevens werd hem opgedragen, de grensscheiding tusschen het

---

1. Bij resol. GG. en R. dd. 16 April 1715 werd dit aldus nader omschreven: dat het vonnissen door Preangerregenten, zonder onderscheid van geestelijke of wereldlijke personen, naar den aard der misdaad geschieden moest naar de oude Javaansche wetten. Op 8 April 1712 had de Hooge Regering reeds uitgemaakt, dat de hoofden der Preangerlanden zouden hebben eene absolute jurisdictie over hunne onderdaven, zoowel in het civiele als in het criminele, doch dat zij van hunne verrigtingen kennis moesten geven aan 's Compagnie's resident. Ook werd in 1715 het passensstelsel in de Preanger ingesteld. De regenten in de Preangerlanden waren, ondanks de hun overgelaten of opgedragen jurisdictie, zóó weinig souverain, dat zij 1°. stonden onder het bestier van een door de Compagnie aangestelden ambtenaar, 2°. dat zij naar welgevallen door de Compagnie werden aangesteld en afgezet, 3°. bij misdrijven door hen zelve bedreven, onderworpen waren aan de rechtspraak door of van wege de Hooge Regering.

Zie verder deze belangrijke regeling van het bestuur der Preanger, hierachter onder N°. XXXVIII. Men zal zich herinneren, hoe, toen in 1870 bij de Indische begroo-
 ting voor 1871, de Regering de sedert ingevoerde reorganisatie van de Preanger-
 landen voorstelde, de oppositie destijds, o. a. in de zittingen der Tweede Kamer van
 de Staten-Generaal, op 21 October en volgende dagen, zich in de bres stelde voor
 het behoud van het zoogenaamde Preangerstelsel, op grond dat de Souvereiniteits-
 regten der regenten in de Preanger in de geschiedenis zouden zijn géworteld. Uit het
 hierboven medegedeelde en uit de stukken N°. XXVII en XXXVIII enz. zal men
 thans kunnen zien, hoe geheel onjuist dat beroep op de geschiedenis was, gedaan
 door personen, die blijkbaar de geschiedenis *niet* kenden.

2. Later, in 1713, werd bij resol. 2 Junij 1713 besloten, dat „allo disputen over
 eigendommen van landstrecken, herkomstig van een tjdstip antérieur aan 1685, toen de
 Preanger gerekend werden onder de Compagnie te zijn gekomen, van de hand zouden
 worden gewezen.”

gebied van de Compagnie en dat van den Soesochoenan, overeenkomstig de art. 2 en 3 van het tractaat van 5 October 1705 af te bakenen en vast te stellen. Pangéran Aria Cheribon leverde reeds in Julij 1706 een belangrijk verslag van deze laatste opdracht met de acte van limietscheiding bij de Hooge Regering in. ¹

Van nu af deed de Compagnie hare regten zonder eenig voorbehoud op de Preangerlanden gelden en toen er in 1710 eene quaestie rees over verpanding van een deel van Parakan Moentjang door den Toemenggoeng van dat district, verklaarde de Hooge Regering aan de Preangerregenten: „dat het hare „continuerende intentie was van nooit te zullen dulden, dat er „eenig gedeelte van dezelve landen, noch eenige van derselver „volkeren of huisgezinnen, aan iemand anders veraliëncerd of „verpand zoude mogen worden, alzoo die landen, door den „Soesochoenan, aan de Edele Compagnie waren geschonken.” ²

Hoewel thans Pakoebowana als Soesochoenan op den troon te Kartasoera was geplaatst en het bestuur, zoowel op Oostelijk Madoera als in Cheribon en in de Preanger was geregeld, was het er nog verre van af, dat in het oosten van Java het gezag van den nieuwen Soesochoenan wierd erkend. Soerapati, die nu den titel voerde van Radhen Adepati Wiranegara, was te Pasoe-roean gevestigd en heerschte als oppermagtig vorst over den Oosthoek, over de districten Loedaja en Panaraga, terwijl de verdreven Soesochoenan Adepati Anoem onder bescherming van Soerapati te Kediri zijn verblijf hield. Gouverneur-Generaal en Rade stelden zich nu tot taak aan dien toestand een einde te maken, doch vooreerst zoo mogelijk Adepati Anoem tot onderwerping te overreden en dan Soerapati's magt te verdelgen. Het getal der aanhangers van Adepati Anoem was wel niet groot, toch begreep de Hooge Regering dat het steeds eene

1. Zie hierachter No. XXXIX.

2. Generale missive 29 Nov. 1710.

politieke zaak van teederen aard zou blijven, om den, door de Compagnie eigenlijk onttroonden, troonsopvolger van den overleden Soesochoenan vijandelijk aan te tasten. Vele Javaansche grooten, en daaronder de invloedrijke Depati Soerabaja, koesterden in stilte den wensch, dat Adepatei Anoem, ook al verlangden zij hem niet tot Soesochoenan, mogt worden gespaard.

Toen de Hooge Regering met dien wensch van velen der hoofdmantris reeds bekend was, werd haar bovendien in stilte berigt, dat Adepatei Anoem onder de magt en de aanmatiging van Soerapatei als beschermeling reeds gebukt ging en de dwaasheid van zijn verzet tegen de Compagnie begon in te zien. Gouverneur-Generaal en Rade gaven daarom heimelijk aan den kommandeur Govert Knol en den kapitein Willem Sergeant te Soerabaja, last om door middel van twee Chinesche soerohans nogmaals een pardonbrief aan Adepatei Anoem te Kediri te doen aanbieden. Hem moest worden voorgeslagen, dat hij met vrouwen en kinderen vrij naar Soerabaja of naar Batavia zou komen, dat hij door de Compagnie in genade zou worden aangenomen, als een Javaansch prins zou worden behandeld en hem het gezag over eenige volkeren en negorijen, zoo hij dat verlangde, gegeven zou kunnen worden, onder voorwaarde echter, dat hij zich aan de Compagnie zou onderwerpen en zijn oom, Pakoebowana Poeger, als Soesochoenan erkennen. De Depati van Soerabaja werd uitgenoodigd daartoe zijne medewerking te verleenen en de gezaghebber op Soerabaja, kapitein Willem Sergeant, legde dit bevel ten uitvoer. Twee Chinesche zendelingen vertrokken met twee vertrouwde hoofden van den Depati Soerabaja heimelijk naar Kediri.

In den aanvang vonden hunne voorstellen bij Adepatei Anoem eenig gehoor, doch nadat zij acht dagen te Kediri hadden gewacht en Adepatei Anoem in dien tusschentijd in allerijl het gevoelen van Soerapatei had doen inwinnen, kregen zij tot antwoord, dat Adepatei Anoem zich wel voor de Compagnie wilde

vernederen, als de Gouverneur-Generaal hem schriftelijk daartoe uitnoodigde, doch dat hij zijn oom, Poeger, nooit als Soesoehonan zou willen erkennen of zich aan dezen onderwerpen, liever zou hij aanstonds sterven. Hiermede was deze onderhandeling afgebroken en thans moest tot een tweeden veldtogt, zoowel tegen Adepati Anoem als tegen Socrapati, worden besloten.

De leiding van dezen veldtogt werd aan den majoor Govert Knol toevertrouwd. Deze kreeg echter last om vooraf naar Kartasoera te gaan en aldaar met den Soesoehonan in conferentie te treden, over de wijze waarop en de hulpmiddelen, waarmede de veldtogt zou worden uitgevoerd. Bovendien moest hij trachten invloed uit te oefenen op de benoeming van een rijksbestierder. De majoor Knol vertoefde van 29 Junij tot 5 Julij 1706 binnen de hofplaats en in overleg met den Soesoehonan werd toen bepaald, dat de gewapende mannen uit de bevolking der strandlanden bewesten Samarang en uit de daarachter gelegen regentschappen, de expeditie naar Kediri tegen Adepati Anoem met twee Europesche en zes inlandsche compagniën, onder bevel van kapitein de Roode, zouden medemaken; terwijl de weerbare mannen uit de strandlanden beoosten Samarang zouden worden opgeroepen om onder bevel van majoor Knol en met de onder hem staande troepen den veldtogt tegen Socrapati naar Pasocroean te volgen. Het aantal der mannen, zoo strijders als dragers, de opperhoofden, het getal van de buffels en karren, de hoeveelheid van den leef-
 togt, door den Soesoehonan te leveren, dit alles werd vastgesteld en nog verschillende inlichtingen werden gevraagd en gegeven. De Soesoehonan bood zelfs aan, de expeditie persoonlijk mede te maken, doch dit werd onder een beleefd voorwensel van de hand gewezen. Op de keuze van een rijksbestierder invloed uit te oefenen, gelukte echter aan den majoor Knol niet, zoodat de twee hoofdmantris, Tsjakra Djaja en Kerta Negara, die te zamen deze hooge betrekking waarnamen en

dan ook steeds met elkander overhoop lagen, door den Soechoenan voorloopig daarin werden gchandhaafd. ¹

Het was eerst op den 9den September 1706 dat de veldtogt tegen Soerapati een aanvang nam. Op dien dag verliet de kommandeur Govert Knol Soerabaija. Hij stond aan het hoofd van een leger, 930 Europesche en 2500 geregelde inlandsche troepen sterk, benevens 10,000 Javanen en Madoerezen, 24 stukken geschut, 3 mortieren en 25 handmortieren. De Panembahan van Sampan, Tsjakra Ningrat en de Depati Soerabaija, maakten den veldtogt met hunne troepen mede. Intusschen was de kapitein de Róode eenige dagen vroeger, op den 3den September, van de negorij Toedoenang naar Kediri opgerukt.

De majoor Knol trok met zijn leger over de Kalimas of Brantas door de negorijen Kara (Karang?), Sepandjang, Soka, Kamiri, over verschillende rivierspruiten, totdat hij eindelijk op den 19den September met de geheele magt op de moerassen van Ararabbra voor de rivier van Penangoengan ² aankwam. Aan de overzijde van deze rivier lag de vijand bepaggerd. De majoor Knol deed eene batterij opwerpen, vijf bruggen slaan en na een uitputtenden arbeid en nadat alle pogingen des vijands om het leger tegen te houden, de bruggen te verwoesten of het bivak onder water te zetten, waren verijdeld, werd eindelijk de rivier overgetrokken en 's vijands werken aan de overzijde bezet. Gekwetst of gesneuveld waren er weinigen bij dit treffen, maar door „de vuile stinkende moerassen” en den overmatigen arbeid ontstonden er onder de troepen hevige ziekten, waaraan velen bezweken. Bovendien begon de mondkost te ontbreken. Het vermoeden rees, dat 's Compagnie's leger was misleid en met voorbedachten rade door den Depati Soerabaija, zijne grooten en vooral door zekeren Baliër Goesti Bedoeloe, die in het Soerabaijasche gebied grooten aanhang

1. Zie het rapport over deze conferentie hiernaachter onder N°. XLI.

2. Hiermede wordt waarschijnlijk de R. Porong bedoeld.

had, juist langs dezen weg en door deze ontoegankelijke moerassen was gevoerd. Reeds bij het overtrekken van de rivier hadden de troepen van Depati Soerabaja geweigerd te vechten en waren zij gehurkt op den grond blijven zitten. Om den invloed van de uitdamping der moerassen en zodoende de ziekten te ontloopen, versnelde nu de bevelhebber den gang der operatiën. Op 26 September rukte men voorwaarts, eerst door de negorij Penangoengang, dan over greppels en kleine kanalen, waarover niet dan met moeite het geschut gesleept werd, over halfbevloede rijstvelden, totdat men eindelijk een groot bosch doortrok en op de rijstvelden van Derma aankwam. Onder bedekking van eenige compagniën inlandsche troepen was een goed getal Javanen vooruitgezonden om den weg door het woud te kappen. Deze voorwacht werd, door toedoen van Javaansche wapendragers, in een gevecht met den vijand gewikkeld, waarin zij spoedig geheel werd verslagen. Vier compagniën Europesche, twaalf compagniën geregelde inlandsche troepen en eene talrijke bende Javanen, allen onder bevel van den kapitein de Bevere, werden onmiddellijk afgezonden om deze voorwacht te redden en te herzamelen. Doch ook kapitein de Bevere liet zich tot een gevecht met de troepen van Socrapati verlokken en wel op een hoogst ongunstig terrein, op een uitgestrekt padieveld, door bosschen aan alle zijden omringd.

Te laat ontdekte de Bevere, dat hem de vijand, overal in deze bosschen verscholen, had omsingeld, en hoe hij zich ook tegen den van alle zijden opdringenden vijand te weer stelde, werden toch eindelijk zijne troepen door het vlugten der ruiters van den Depati Soerabaja in wanorde gebracht, eene wanorde, die ten laatste zóó groot werd, dat de terugtocht weldra in eene algemeene déroute ontaardde. Niet minder dan 69 Europesche en 61 geregelde inlandsche Compagnie's troepen sneuvelden in dit ongelukkige gevecht. Dit „fatale ongeval” bragt groote verslagenheid in het leger van kommandeur Knol. Met de Javaansche dragers en de zoogenaamde wapentorschers was niets

meer aan te vangen; zij waren door rotangslagen zelfs niet meer vooruit te krijgen. Eerst dan rukten zij voorwaarts, wanneer vooraf tot hunne bescherming tegen den vijand een pagger was aangelegd, zoodat het leger, om van de negory Derma tot voor de vijandelijke werken bij Bangil, eene afstand van slechts $1\frac{1}{2}$ mijl, te geraken, niet minder dan twaalf dagen noodig had. Eindelijk op den 16den October werd de storm tegen Bangil gewaagd. Terwijl het geschut krachtig op en in des vijands werken speelde, werd de aanval op vijf verschillende plaatsen ondernomen. Achter twee kanalen of kleine rivierspruiten lagen de verdedigingswerken van Soerapati, over eene groote uitgestrekte linie eenigzins binnenwaarts gebogen, de regter- en linkerwerken een weinig vooruitspringende en op zeven plaatsen nog versterkt door katten. Achter die werken lag een bosch en daarin en daarachter lagen de woningen van Bangil verspreid. Het geheel was de sleutel, die toegang gaf tot den weg naar Pasocroean. Soerapati voerde even als in het gevecht bij Derma persoonlijk het bevel. Ondanks het hevig vuur des vijands, rukte 's Compagnie's leger vooruit; vooral de brigade van kapitein de Bevere, die de schande van zijne laatste nederlaag had uit te wisschen, en van kapitein van der Horst, de eerste in het centrum, de tweede op den linkervleugel, drongen de eersten vooruit en in 's vijands werken. Ook de Madoerezen vochten met groote dapperheid. De vijand deed wat hij kon; toen het schietgeweer geen uitwerking meer kon doen, wierp hij met keisteenen en aardkluiten en chargeerde hij met piek en klewang. Waar hij afdeinsde wierp Soerapati zich aan de spits en voerde hem terug in het gewoel van den strijd. Bommen en handgranaten bragten echter groote verwoesting aan in de gelederen des vijands. Alleen de Javanen, en van dezen inzonderheid de Soerabajers, vochten meer in schijn dan werkelijk. Zij sloegen met hunne pieken tegen de pieken des vijands, maar stootten niet door, en zouden de reeds ingenomen punten weder hebben verlaten, zoo niet de

kapitein Willem Sergeant met de reserve hen vooruit en den vijand teruggedreven had. Eindelijk, na een strijd van een uur en met een verlies van vier à vijf honderd man, zoo aan dooden als gekwetsten, behaalde kommandeur Knol de overwinning en verliet de vijand zijne stelling voor Bangil. De weg naar Pasoeroean, zoo dacht men nu, lag thans open. Maar nu bleek het, dat de gesteldheid van land en water geheel anders was, dan door de Javanen was opgegeven. De regemousson viel in, de wegen werden onbegaanbaar en de rivieren ondoorwaadbaar, moerassen en rijstvelden veranderden in meeren. Het verraad van Depati Soerabajja scheen niet meer geloofhend te kunnen worden. Hij zelf begon zich te verontschuldigen en bad, dat men aan den laster toch geen gehoor zou geven; maar tevens beweerde hij dat de vijand in zijn land was gevallen en zijne troepen dus terug moesten keeren om eigen grondgebied te gaan verdedigen. Als een loopend vuur verspreidde zich dit berigt onder de Oost-Javanen, en eer twee nachten waren verlopen, waren de Javaansche soldaten en battoers uit 's Compagnie's dienst verdwenen.

Onder het storten van tranen erkende de Panembahan van Sampan, Tsjakraningrat, dat het „niet dan al te waar was, „dat Depati Soerabajja met Soerapati wel vast verbonden was”. Intusschen viel de regen bij stroomen neder en dragers waren er bijna niet meer, zoodat het leger roerloos lag.

Op aandrang van den Panembahan van Sampan werd eindelijk, met hoeveel tegenzin dan ook, door den krijgsraad tot den terugtogt naar Soerabajja besloten.

Kapitein de Roode, die in last had Kediri aan te tasten, was evenmin in zijne onderneming geslaagd en had, ook door verraad der Javanen, niet verder dan tot Kartasana kunnen voortrukken. De veldtogt van 1706 was mislukt. — Niet geheel evenwel; bij de bestorming van Bangil, dit vernam men eerst later, was Soerapati aan het hoofd zijner troepen door twee kogels en eene honscherf gekwetst en aan de

gevolgen dier wonden kort daarna te Pasoeroean overleden ¹.

Met den dood van Soerapati, den man, die sedert 1686 geheel Java in onrust en opstand had gehouden, was de strijd echter niet volstreden en de rust niet hersteld. Soerapati liet drie zonen na en een geduchten aanhang. De verstooten Adepati Anoem schonk aan die zonen titels en grond en erkende den oudsten hunner tot opvolger van Soerapati in het gebied van Pasoeroean. Zoo bleven de belangen van Adepati Anoem aan die der zonen van Soerapati verbonden en hielden zij zich te zamen gereed, om den strijd tegen den Soesochoenan Pakoebowana en tegen de Compagnie vol te houden. De waardigheid en het aanzien van de Compagnie lieten echter niet toe, dat men het bij een mislukten veldtocht laten zou. De opstand moest gedempt, Adepati Anoem levend of dood in handen gekregen en het verraad van den prins van Soerabaja getuchtigd worden.

Zoo begreep het de Hooge Regering, toen zij op den 29sten December 1706 in een geheim besoigne van den voltalligen Raad, over de zaken van Java besloot, aan den kommandeur Knol te gelasten, dat hij zoo spoedig doenlijk den Depati van Soerabaja, hetzij alleen, hetzij met zijne twee broeders, zou opligten, gevangen aan boord van een Compagnie's jagt naar Samarang ontvoeren en hem aldaar vasthouden tot nader bevel. Bij tegenstand tijdens of na het in arrest nemen, moest men hen desnoods ter neder schieten. Men mogt het echter aan Depati Soerabaja, indien hij zich vrijwillig overgaf, vrijlaten om zijn opvolger in het bestuur van Soerabaja aan te wijzen. De kommandeur Knol zou zich vervolgens naar Kartasoera bij den Soesochoenan begeven om over de belangen van het rijk

1. Zie hierachter de gen. missive dd. 30 Nov. 1706 en de brieven van den kommandeur Knol e. a. dd. 26 Sept., 18 Oct., 31 Oct., en den kapitein W. Sergeant, 24 Nov. 1706, onder no. XLII—XLV. Men zie ook over deze expeditie: Valentijn, die dezen veldtocht als veldprediker medemaakte, in het 4de deel van zijn werk, bladz. 165—193. Groot-Java. Valentijn verhaalt als ooggetuige nog vele bijzonderheden; maar een overzicht ontbreekt hem, bij gemis aan historischen blik, geheel.

en over de toebereidselen tot den nieuwen veldtogt te beraadslagen, op straf der verraders aan te dringen, de verheffing van eenen gunsteling, Sedjanapocra genaamd, tot rijksbestierder, dien de Compagnie wantrouwde, te beletten, volmagt te verzoeken tot eindregeling der zaken op Oost-Madoera en eindelijk om aan te dringen op de bij contract bedongen levering van rijst. Tevens werd door Gouverneur-Generaal en Rade vastgesteld, dat het bevel over den aanstaanden derden veldtogt niet weder aan majoor Knol; maar op nieuw aan den Raad van Indië, Herman de Wilde, zou worden opgedragen. Van deze besluiten werd in het geheim aan den kommandeur Knol kennis gegeven en hem te gelijkertijd eene berisping toegezonden, omdat hij zich door den Depati Soerabaija zóó had laten misleiden, dat de togt naar Pasoeroean gestaakt moest worden ¹.

Dit laatste trof den kommandeur Knol, die zich breedvoerig tegen dat verwijt verdedigde ², maar nu ook nog meer wrevel tegen den Depati Soerabaija opvatte. Toeh durfde Knol het bevel om Depati Soerabaija op te ligten niet volvoeren. De Depati en zijne broeders kwamen nooit binnen de sterkte der Compagnie te Soerabaija en waren altijd vergezeld van een sterk en gewapend gevolg. Doch zoo de Compagnie wel wist te borgen, zij schold daarom nog niet kwijt. Intusschen ging men voort de gewone vriendschapsbetrekkingen met den Depati Soerabaija en zijne broeders te onderhouden, hen, zoo als in de stukken vermeld wordt, „zoetigheid om den mond te strijken”, opdat zij niet, door achterdocht of vrees veront-rust, tot Adepati Anoem of tot de zonen van Soerapati zouden overloopen.

Zooals hem bevolen was, begaf Knol zich nu naar Kartasocra en vond daar door het willekeurig bestuur, het ontnemen

---

1. Secrett besoigne van GG. en R. achter het resolutie van den jare 1706 gevoegd en uitg. briefb. v. GG. en Rade van Noa. 1706—Febr. 1707, onder dagt. 29 Jauuarij 1707 secrett, folio 1645.

2. Aparte missive van Knol aan GG. en R. 20 Febr. 1707

van land aan den een, het geven van land of gezag aan den ander, door den Soesoehoenan, groote ontevredenheid onder de inlandsche grooten en regenten. De Soesoehoenan stond geheel onder den invloed zijner Ratoe, die met eenigen harer gunstelingen het geheele gezag in handen had. De kommandeur zocht door raadgevingen het kwaad, wat hierdoor reeds gesticht was en dat bij de minste aanleiding tot afval en opstand dreigde over te gaan, zooveel mogelijk te herstellen. Het bleek echter duidelijk, dat Pakoebocwana geen meester was in zijn eigen land. De binnenlandsche regenten waren verdeeld of geheel onder den invloed van de Ratoe, de zonen van den Soesoehoenan bedreven allerlei buitensporigheden, de twee rijksbestierders waren vol naijver op elkander, en de strandlanden, vooral in het oosten, waren geheel afhankelijk van den Panembahan Tsjakraningrat van Sampan, die als Groot-Gouverneur die landen eigenmagtig daar regeerde. Knol overlegde niettemin, zoo goed hij kon, met den Soesoehoenan de voorberoidende maatregelen tot den aanstaanden veldtocht, welke ditmaal van Samarang over Kartasoera naar Kediri en verder over Tjarat naar Pasoeroean zou ondernomen worden. De gezaghebber op Soerabaja zou met eenige compagniën Europesche soldaten en eenige duizende Javanen en Madoerezen later, als de veldtocht gelukken mogt, mede naar Pasoeroean oprukken, terwijl eene kleine kruisvloot in straat Madoera zou post vatten. Hoewel de opperbevelhebber de Wilde reeds den 12den Mei 1707 te Samarang was aangekomen, duurde het, ten gevolge van gebrek aan dragers en paarden en het zorgeloos en traag bijeenkomen der Javanen, tot den 23sten Junij, eer de Wilde naar Kartasoera op marsch kon gaan.

In dien tusschentijd hadden de benden van de zonen van Soerapati, aangevuurd en na korte onderlinge twisten door eenen Arabischen priester, Sjeikh Abdoela, hereenigd, een inval in het gebied van Soerabaja gedaan en daar alles, tot in de onmiddellijke nabijheid van de stad, te vuur en te zwaard ver-

nield. De Panembahan van Sampan, Tsjakraningrat, Groot-Gouverneur van de strandlanden, oud en nu ook ziek, scheen niet magtig genoeg om zich daartegen te verzetten. De Depati van Soerabaija scheen onwillig tegen het volk van Soerapati's zonen op te trekken, zoodat de Compagnie's sterkte te Soerabaija met de grootste waakzaamheid door den aldaar bevelvoerende kapitein Sergeant, tegen verraderlijke overrompeling moest worden bewaard. Eindelijk na het overwinnen van telkens terugkeerende bezwaren, waardoor de zamenstelling van den veldtrein werd belemmerd, nadat met groote moeite de Javaansche strijders en dragers, de buffels en paarden waren bijeen gebracht, de wegen, voor een deel ten minste, waren opengebakt, nam op den 18den Julij, onder leiding van Herman de Wilde als eerste en van Govert Knol als tweede bevelhebber, de veldtogt nit Kartasoera een aanvang. De marsch ging over Djati Tekan aan de Solo-rivier, over Lamabang in Djagaraga, Patjeh, over de Brantas tot Kediri, de zetel van Adepati Anoem, die echter reeds gevlugt was toen het leger die plaats binnenrukte. In zuidoostelijke rigting trok men nu voorwaarts over Grindoel, door de moeilijke boschwegen van Wirasaba tot bij Tjarat, waar op den 15den Sept. de vijand voor het eerst werd gevonden en hij op de hoogten stand hield. Na een gevecht, dat van de zijde van des Compagnie's leger meest met geschut werd gevoerd en ruim twee uren aanhield, sloeg de vijand eindelijk op de vlugt.

Inmiddels had ook de legerafdeeling uit Soerabaija, onder bevel van den kapitein Sergeant, zich met de hoofdmagt onder de Wilde en Knol vereenigd. De togt werd gezamenlijk voortgezet, de vijand uit het land van Pasocroean verdreven en ditmaal zonder slag of stoot de hoofdstad Pasocroean ten laatste bezet. Hier werden de onwederlegbare bewijsstukken, waaruit de langdurige verstandhouding van Soerapati, zoo met den Adepati Anoem als met zijn vader, den overleden Soesoehocnan, ten volle bleek, buit gemaakt.

De Depati van Soerabaja had nu zijn pligt gedaan en door ijver en medewerking getracht den indruk zijner vorige handelingen weg te nemen. Herman de Wilde regelde onmiddellijk, namens den Soesoehoenan, het bestuur in Pasocroean. Het land werd door hem verdeeld in twee districten, aan het hoofd waarvan door hem gesteld werden de beide zonen van den door Soerapati vroeger verjaagden regent. Niemand, van welke natie ook, zou voortaan in Pasocroean zich mogen nederzetten, dan nadat hij op de Javaansche wijze trouw aan den Soesoehoenan zou hebben gezworen. Op last van de Wilde werd door den Depati Soerabaja bevel gezonden aan de regenten van Djipang, Wirasaba, Kediri, Madioen en omliggende districten, dat zij zich moesten komen onderwerpen en Adepati Anoem, al ware het tot den dood, vervolgen. Om op duurzame wijze de rust in Pasocroean te waarborgen, deed de Wilde drie paggers of versterkingen opwerpen, eene te Kalianjer, de tweede te Pasoerocan zelf, op een uur afstands van het zeestrand, aan de rivier Gembong, en de derde meer oostwaarts op een landpunt aan het strand. Deze paggers werden met artillerie uit de schepen gewapend en met Europeesche en inlandesche soldaten bezet.

Nadat hij dit verrigt had, nam de Wilde den terugtogt naar Soerabaja aan, terwijl het leger van den Soesoehoenan over land, schier langs denzelfden weg, waarover het gekomen was, naar Kartasocra terugkeerde. Adepati Anoem en de zonen van Soerapati met hun verstrooiden aanhang zwierven nog rond in het gebergte van Malang, zonder dat er eenige kans scheen te bestaan om zich van dezen meester te maken.

Herman de Wilde vertrok, zoodra hij te Soerabaja was aangekomen, naar Samarang. Ziek en afgemat keerde hij van den veldtogt terug en haastte hij zich met den Soesoehoenan de conferentie te gaan houden, zooals hem door de Hooge Regering was gelast. Te Samarang was de Wilde reeds te ziek om naar Kartasocra op te gaan, zoodat de Soesoehoenan

zelf zijne hofplaats verliet en naar Samarang afkwam. Op den 30sten October vingen nu de conferentien aan.

Groote veranderingen waren er in de laatste maanden op het eiland Madoera voorgevallen. Voor den aanvang van den veldtogt had de Wilde reeds den kapitein van der Horst naar de oostergewesten van dat eiland met eene geheime zending belast.

Wij hebben gezien ¹ hoe de Hooge Regering het bestuur over de beide landen, Soemanap en Pamakassan aan den minderjarigen Tsjakra Negara, onder voogdij van zijn grootvader Aria Adikara, had opgedragen, en hoe reeds in 1705 kapitein van der Horst bevel had gekregen om den Radhen Soederma levend of dood te vangen, omdat deze van het gezag, aan den minderjarigen Tsjakra Negara opgedragen, en met wiens moeder hij nu gehuwd was, zich wilde meester maken. De uitvoering van dien last was toen niet gelukt; integendeel, Soederma was in verbond met de zonen van Soerapati getreden en had zich feitelijk in het bezit van een der twee gewesten gesteld. In de maand Julij 1707 werd nu van der Horst uit Kartasoera op nieuw naar Soemanap gezonden, en naauwelijks was hij daar aangekomen, of Radhen Soederma werd door zijne eigen mantris om hals gebragt, terwijl nog drie anderen, naaste bloedverwanten van Soederma, te Soerabajja uit den weg werden geruimd. Hierop werd door van der Horst het bestuur over Soemanap en Pamakassan, zooals het op last der Hooge Regering in 1705 geregeld was, hersteld, „zoodat,” zooals Gouverneur-Generaal en Rade zich wel in hunne algemeene missive aan het Opperbestuur geliefden uit te drukken, „deze „voorziening zonder opschudding is geschied.”

Deze oplossing, waartoe de Hooge Regering zich gerechtigd had geacht, gold echter alleen oostelijk Madoera; doch thans was ook de regeling van het bestuur op het westelijk deel van dat eiland noodzakelijk geworden, omdat op den 4den Aug.

1. Zie hierboven bladz. LXXVIII.

1707 nu ook de oude Panembahan Tsjakra-Ningrat van Sampan te Kamal was overleden. Onder het langdurig bestuur van dezen ouden vorst, die tevens Groot-Gouverneur van de strandlanden van Java was en Sidajoe als eene soort van *apanage* had verkregen, die van de woelige tijden, waarin hij had geleefd evenals zijn schoonzoon, de Depati Soerabajja, een ruim gebruik had gemaakt om zijn gezag en zijne inkomsten steeds grooter te maken, was het oostelijke gedeelte van Java's kustlanden feitelijk geheel buiten de gehoorzaamheid van den Soesoehoenan geraakt.

Het was nu, na den dood des Panembahans, de bedoeling der Hooge Regering, dat het souvereine gebied van den Soesoehoenan over de oosterlanden van Java zou worden hersteld. Over de middelen om daartoe te geraken, werd in de eerste plaats tusschen de Wilde en den Soesoehoenan beraadslaagd. De uitkomst daarvan was, dat het groote gebied van den overleden Panembahan „t' eenemale moest worden vernietigd". Om die reden werd den zoon van den Panembahan, den Radhen Tsjakra Negara, onder den titel van Tsjakra Ningrat, niet meer dan 4600 hoofden van gezinnen op Madoera toegekend, aan ieder der twee zoons-zonen van den overleden Panembahan niet meer dan 1700 hoofden. De heilige gommen en olifanten, teekenen van onafhankelijk gezag, die de oude Panembahan zich had aangeschaft, werden door den Soesoehoenan afgenomen en het verblijf aan Madoerezen op Java's Oostkust ontzegd. Grissée werd evenals Sidajoe, als een afzonderlijk gewest, onder het bestuur van den vroegeren regent, hersteld. De Madoeresche regent van Pati werd ontslagen. De hooge betrekkingen van Gouverneur der ooster- of westerstranden zou voortaan niet dan in overleg en met voorkennis van Gouverneur-Generaal en Rade door den Soesoehoenan worden vervuld. Over Djepan, Toeban, Lassem en Djoana zouden vertrouwde Javaausche regenten worden aangesteld en de door de Wilde in Paseroean geplaatste regenten in hun bestuur bevestigd. In 't geheim werd tevens

beslist, dat de handelingen van den Depati Soerabaja naauwkeurig zouden worden in het oog gehouden en zijn gezag en zijn invloed, zooveel mogelijk, worden ingeteugeld. Op den 31sten October was Herman de Wilde echter reeds zóó krank, dat hij niet meer in persoon, maar door gemagtigden, de onderhandelingen met den Soesoehocnan voerde. De Wilde liet door zijne plaatsvervangers op getrouwe naleving van het contract, vooral voor zooverre het de levering van rijst en kultuurproducten betrof, bij den Soesoehocnan aandringen en ten slotte het verzoek doen, dat het 10de artikel van het contract van 5 October 1705 mogt worden geampliëerd. Met deze ampliatic beoogde de Compagnie in haar stelsel voort te werken en thans, wat zij nog niet had durven vragen, te verkrijgen, de uitsluiting buiten Java, niet alleen van de inlandsche natiën, maar ook van alle volken van „boven winds of uyt Europa”.

De Compagnie was sedert de laatste jaren meer dan vroeger verontrust en gekweld door Engelsche handelaars, die uit Benkoelen, Banjermassing en uit kustplaatsen van Oost-Madoera een steeds meer en meer levendigen sluikhandel op Oost-Java hadden gevoerd, en het door de Compagnie op dat eiland verkregen monopolie, langzamerhand ijdel en vruchteloos hadden gemaakt. Uit dankbaarheid voor de hulp, die hij genoten had, uit onmagt om er zich tegen te verzetten, gaven de Soesoehocnan en zijne mantris aan dit verzoek toe en werd op den 31sten October 1707 deze ampliatic op het contract van 1705 plegtig onderteekend. Hiermede had de Compagnie, op de noordkust van Java althans haar hoofddoel bereikt. Van Anjerpunt tot Pasoeroean scheen nu haar monopolie beschermd en verzekerd.

Intusschen kon de rust op Java nog niet als hersteld worden geacht, zoolang de keizerszoon, Adepati Anoen, in de bergstrecken van Malang rondzwierf. Reeds in de maand December trad de Hooge Regering over de middelen in overleg, om tot geheel herstel der rust in het oosten te geraken. Op den 19den December kwam de majoor Govert Knol, daartoe oponthoden,

te Batavia aan, want de laatste opperbevelhebber, Herman de Wilde, was kort na zijn terugkeer aldaar overleden.

Wanneer men de notulen, door Gouverneur-Generaal en Rade van dit overleg met den Edelen Knol gehouden, leest, zou men in den waan geraken, dat niets dan de meest onschuldige zaken in die bijeenkomst zijn besproken. Volgens het Resolutieboek moest de majoor de kustplaatsen inspecteren en de middelen beramen om de garnizoenen daar op voet van vrede terug te brengen, Kartasocra bezoeken, om met den Soesoehoenan nader over het landsbestuur en den nieuwen veldtocht te beradslagen ¹. Maar als men de „aparte memorie ofte instructie”, welke aan Knol bij zijn vertrek werd medegegeven, ter hand neemt, dan vindt men daarin voorschriften, die door een sluwen Mephisto schijnen ingeblazen. De majoor had volgens die instructie „allenthalve te bezorgen dat de Depati „Soerabaija, die listigen ontrouwen vogel, alsintz naauwkeurig „in zijne menées en conduites wierd geobserveerd en zijn vler- „ken sooveel gekort, als naar de tijden met fatsoen zou kunnen geschieden”; en hoewel de geheime aanschrijving van 29 Dec. 1706 (tot oplichting van den Depati) en van 1 Mei 1707 over den Adepati Anoem „tot een voor- en-omsigtig na- „rigt moesten dienen”, zou het mogelijk niet ondienstig wezen dat hem „onverminderd dien allen en terwijl hij blijve aange- „zien als de oude kwade geest, echter in dezen tijd het gezag „over Grissée wierd aangeboden, wanneer hij effective den Pan- „gérán Adepati Anoem in Compagnies handen kwam te brengen” ². Aan den Adepati Anoem mogt majoor Knol op

1. Resol. GG. en R. 20 en 27 Dec. 1707

2. Zoo de meesters waren, was de knecht. De Edele Knol schreef dd. 1 Aug. 1708 uit Soerabaija aan de H. R. over den Depati Soerabaija het volgende: • Hiernevens zend ik u eene originele door den Depati Soerabaija aan UHEdh. gerigte • missive, en vermits zich ijverig toout, verzoek ik ootmoedig om hem daarin niet • te doen verslaanwen en van zijn diensten tot vordering van ons werk en dies spoediger uitvoering te meerder te gauderen, dat UEdh. hem 't gepetitioneerde persiaans • paard of een ander geschenkje met een vrandelijk briefje tot aanmoediging van

nieuw den pardonbrief van 1706 aanbieden, hij mogt daaromtrent handelen zooals hij „voor 's Compagnie's waren interest” best zou oordeelen ¹. Zoo moesten beiden in slaap worden gewiegd; maar van de reeds lang beraamde plannen werd niet afgezien.

De overige bevelen aan Knol kon de Hooge Regering belijden. Te Cheribon moest hij eerst de op nieuw uitgebroken twisten, tusschen de vorsten aldaar, door eene nadere overeenkomst be-slechten; te Kartasoera moest hij de uitvoering bewerken van de door de Wilde voorgedragen bestuursregeling op Madoera; den Soesoehoenan moest hij weerhouden van de benoeming tot rijksbestierder van zijn tweeden zoon Poerbaija, een man, door zijne hartstogten tot regeren ongeschikt, en in het algemeen moest hij den Keizer tot goede regeringsdaden aanmanen en steunen tegen de eindelooze en ingewikkelde hofintrigues.

De regeling van 1705 had niet kunnen beletten, dat de vorsten van Cheribon over het wegloopen van huisgezinnen van den een naar den ander, weder op nieuw in twist waren geraakt. De kommandeur Knol slaagde er in, onder zijne bemiddeling een nieuw verdrag, op den 17den Februarj 1708 tusschen die vorsten tot stand te brengen ². Na dit te hebben verrigt begaf hij zich naar Samarang, waar hij werd opgevacht door briefdragers van den Adepati Anoem. Dezen bragten een schriftelijk aanbod tot onderwerping aan de Compagnie; maar niet aan den Socsoehoenan. Kommandeur Knol vroeg berigt van Batavia. Gouverneur-Generaal en Rade verwezen den Adepati naar hunnen Commissaris, den kommandeur Knol. Gedurende den tijd, welke met deze briefwisseling verliep, had majoor Knol zich naar Kartasoera, bij den Socsoehoenan be-geven, met wien hij van 11 tot 17 April dagelijks conferen-

„deselve gelieve te voorsien, alsoo 'tselve dog omtrent het beraemde in 't regard van zijn persoon, geen verhindering kan of sal maken.”

1. Aparte memorie ofte instructie voor den Edelen Govaart Knol, dd. 8 Febr. 1708.
2. Zie dit verdrag hierachter onder n°. LII.

tien hield. Hoewel in het vorige jaar tusschen de Wilde en den Soesoehoenan zoo goed als overeengekomen was, dat het bestuur der zeestranden aan niemand zonder voorkennis van en overleg met de Hooge Regering zou worden opgedragen, had de Soesoehoenan sedert, in strijd met die afspraak, het bestuur over de oosterstranden aan den Depati Soerabaija, over de westerstranden aan den Toemenggoeng Djaja Ningrat en het algemeen bestuur over alle strandgewesten gezamenlijk, aan den Toemenggoeng Tsitra Soema toevertrouwd. Over deze handelwijze door Knol ondervraagd, beweerde de Soesoehoenan de bedoelingen van den Commissaris de Wilde aldus begrepen te hebben. De majoor Knol berustte in het voldongen feit, omdat de Depati Soerabaija in den veldtogt van 1707 trouw gebleven was en grooten ijver had betoond, maar vooral omdat hij in last had, voorloopig nog dezen Depati, in schijn ten minste, als vriend van de Compagnie te behandelen. Langdurig overleg werd er verder gehouden over de voorbereidselen tot den nieuwen veldtogt tegen Adepati Anoem en de zonen van Soerapati in het oosten, terwijl door Knol ernstig werd aangedrongen op bevestiging en handhaving der bestuursmaatregelen voor Madoera in 1707 reeds met de Wilde ontworpen en toen goedgekeurd. Niets werd intusschen van de plannen der Hooge Regering, tegen den Depati Soerabaija gesmeed, opgegeven, maar het kwam aan Knol raadzaam voor, die nog vooreerst „ wat op te schorten, niet omdat men 't nu niet zou kunnen effectueren, maar „ om alle ontijdige opschuddingen, die daardoor thans stonden „ te resulteren, te eviteren, te meer hij nu uyt krachte van „ des Soesoehoenans nieuwe acte, het gezag over des Soesoc- „ hoenans voor deze zijde geprojecteerde magt is voerende en „ men zich tegenwoordig allezins van zijne hulpe moest bedienen.”

Die hulp, waarvan men zich bedienen wilde, moest gedeeltelijk ook er toe medewerken om den Adepati Anoem in handen te krijgen. Spoediger dan men verwacht had, eer nog de nieuwe veldtogt was aangevangen, werd dit lang beoogde

doelwit bereikt. Op den 13den Julij verschenen drie afgezonden van den Adepati Anoem te Soerabaija, die aan Knol mededeelden, dat Adepati Anoem, het zwerfen moede, in Modjokerto was aangekomen en nu verzocht dat men hem daar zou komen afhalen, want hij wilde zich nu dan toch eindelijk aan de Compagnie onderwerpen. Terstond steeg de kommandeur Knol te paard en vertrok hij, van eenige troepen vergezeld, daarheen. Op de grens tusschen Soerabaija en Modjokerto vond op 23 Julij de ontmoeting tusschen Knol en den Adepati Anoem plaats. Voor het front der troepen, op eene vlakte, vernederde hij zich voor de Compagnie. De majoor Knol omarmde hem, en hoewel hij hem „*nooit eenige stellige belofte*” deed, bragt toch de wijze waarop hij den keizerszoon „als broederlijken vriend” bejegende, dezen in den waan, dat hij als vorst behandeld en met het bestuur over eene landstreek op Java door de Compagnie begiftigd zou worden, zooals hem dat bij den pardonbrief in 1706 en nog in het vorige jaar 1707 was aangeboden. Drie dagen later werd Adepati Anoem naar Soerabaija geleid. Daar wilde hij in den kraton des Soesoehoenans zijn intrek nemen, doch Knol, die wist wat de bevolking daaruit zou afleiden, geleidde hem onder een voorwendsel in den dalam van den overleden Madoereschen regent Poelang Djieuwa. Op bevel van Gouverneur-Generaal en Rade werd nu Adepati Anoem, met zijne drie zonen, vrouwen en overige kinderen en een gevolg van 200 personen naar Batavia overgebracht. Op den 6den September verscheen Adepati Anoem voor de Hooge tafel. Zijne kris had hij aan den ingang van de vergaderzaal moeten afgeven. Hier onderwierp hij zich plegtig aan de Compagnie, en na die daad bekwam hij zijne kris terug, om die voortaan „van wege de Compagnie te dragen”. Nadat hij uit handen van den Opperlandvoogd een pinang had aangenomen, werd hij naar zijne woning teruggeleid. De Compagnie zou nader over zijn persoon beslissen.

Lang en ernstig werd in geheime zitting over die beslissing in Rade van Indië beraadslaagd. Ieder lid bragt zijn advies schriftelijk en met redenen omkleed ter tafel. De Gouverneur-Generaal, Joan van Hoorn, was van oordeel, dat Adepati Anoem „om vele gewigtige redenen, zoo in opzigt van den „Soesoehoenan Pakoeboewana als de Bantammers en de Pre- „anger-bovenlanden, geensins met gerustheid te Batavia kon „worden aangehouden, dat niets dan gestadige zorgen en nieuwe „troebelen te verwachten zouden zijn, en dat hij dus, na de „rijksieraden te hebben afgegeven, met de eerbewijzen, aan „een Javaansch vorst verschuldigd, aan boord van een schip „moest worden geleid en naar Ceylon overgebracht.”

De Directeur-Generaal Abraham van Riebeeck en de raadsleden de Vos, van Rijn en Chasteleijn deelden in uitgebreide schriftelijke adviezen het gevoelen van den opperlandvoogd; doch de raadsleden van Swoll en Douglas bragten bezwaren in en wenschten nadere inlichtingen omtrent hetgeen door Knol aan den Adepati was toegezegd, „alvorens te besluiten in „eene zake van zoodanige natuur, dat dezelve apparent veel „verscheidenheid van oordeelen, zoo in Indië als in Europa, „onderworpen zou wezen”. Het advies van deze twee raadsleden bragt te weeg, dat gecommiteerden uit den Raad tot het houden van een mondgesprek met den Adepati Anoem werden afgezonden. Het bleek nu, dat Adepati Anoem geen anderen pardonbrief bezat dan die in 1706 hem was aangeboden, doch dien hij toen had afgewezen; dat hem wel meer of min gunstige vooruitzigten door of namens den kommandeur Knol waren voorgespiegeld, doch dat *geen stellige beloften* waren gedaan. Na dit nader onderzoek werd nogmaals over het voorstel van den Gouverneur-Generaal in Rade beraadslaagd, en nu viel op 17 Sept. 1708 met eenparigheid van stemmen de beslissing, dat Adepati Anoem, de zoon van Hamangkoe-rat, met vrouwen en kinderen naar Ceylon zou worden overgevoerd. Staande de vergadering werd aan Adepati Anoem door vier

gecommitteerden die uitspraak medegedeeld. Met stomme smart en schrik werd dit vonnis in het eerste oogenblik door hem vernomen; maar weldra barstte hij het uit: „ hij had niets „ misdaan, hij had niets onredelijks bedreven, hij had zich „ met een nederig en weenend gemoed naar Batavia begeven, „ om de gunst van de Compagnie te verzoeken en vergunning „ te krijgen van weder naar Java's oostkust terug te keeren, „ of naar elders op Java, waar het de Edelheeren mogt behagen, om zich daar stil te houden onder de bescherming „ van de Compagnie, men mogt hem slechts in de Prcanger „ een plaats aanwijzen, te Soemedang, de geboorteplaats der „ weduwe zijns vaders, hij zou in alle stilligheid zich daar „ met planten en zaaijen onledig houden; maar indien men hem „ naar Ceylon wilde verzenden en van *zijn* Java hem scheiden, „ dan wilde hij liever sterven! Maar hem dooden, dat wilde „ de Compagnie immers niet, dat wist hij wel. Waren de Bantamsche Sultans dan voor dezen ook niet in krijg met de „ Compagnie geweest, toch waren zij niet buiten Java verzon- „ den!” Met dit bescheid keerden de gecommitteerden ter vergaderzaal weer binnen, maar die smeekbede mogt niet baten, de rust van Java, redenen van staat, zij eischten het offer, en op de *nadere omvrage* werd bij het genomen besluit *eenparig gepersisteerd*.

Diepen indruk had het op Java, vooral binnen Bantam, gemaakt, dat de Compagnie er in geslaagd was om niet alleen den keizerszoon, den oudsten van Hamangkoe-rat, uit het stamhuis van Mataram, van de troonsopvolging uit te sluiten, maar eindelijk nu ook om hem in hare magt te krijgen.

Nog vóór dat het vonnis gestreken was, waarbij Adepati Anoem naar Ceylon verbannen werd, had de Sultan van Bantam, Zein Alabadihn, gedreven door angst en vrees, dat ook in zijn geslacht eenmaal de erfopvolging door de Compagnie mogt worden verbroken, in de maand Julij reeds de gelegenheid gezocht, om van de Hooge Regering voor de onzekere toe-

komst meer zekerheid te verkrijgen. Daartoe had de Sultan reeds meermalen gezocht, een geheim onderhoud met den Gouverneur-Generaal van Hoorn te hebben, om, zooals hij zeide, „zijn herte voor denselven te ontsluiten”.

„Tot conservatie van de zoo noodzakelijke goede harmonie „met dat rijk”, besloten Gouverneur-Generaal en Rade ten laatste aan dien wensch des Sultans gehoor te geven, en de Opperlandvoogd van Hoorn begaf zich nu met twee leden van den Raad van Indië, op het schip Sandenburg een eindweegs in zee, totdat de Sultan hem op 4 Aug. 1708 te gemoet zeilde en met zijne vrouwen en kinderen bij hem aan boord kwam. Eerst toen hij geheel alleen met den Gouverneur-Generaal in de kajuit was afgedaald, opende de Sultan, na vele lange pligtplegingen, die van groote verlegenheid getuigden, zijn gemoed en sprak hij: „dat hij met zijne vrouwen, „kinderen, moeder en broeders, ja met alles wat hij in de „wereld het liefst hadde, zich t'eenemale gerustelijk had ver- „trouwd in de handen van Zijn Edelheid; dat hij nu op nieuw „voor God almachtig en met volkomen eedzweringe kwam be- „tuigen zijn eerbied voor den Generaal en zijne trouw aan de „verbonden, sedert 1684 opgericht en gesloten, en dat hij zich „ook verliet op de trouw der Compagnie; maar daar hij, „Sultan, sterfelijk was als alle menschen, wilde hij vragen of de „Compagnie bij zijn overlijden de successie van 't Bantamsche „rijk wel in zijne kinderen zou continueren, dan wel of zij „die op een zijner broederen of ooms weder zou doen over- „gaan. Zijn verzoek was, dat, mits hij trouw bleef aan de „Compagnie en de contracten nakwam, het hem of het Ban- „tamsche rijk niet mogte overkomen wat aan Wetan, dat is „Mataram, is geschied; maar dat de erfopvolging en het rijk „volgens de gemaakte contracten in hemzelve en in zijn ge- „heel mogte blijven.”

„Dit uittede”, zoo verhaalt ons het proces-verbaal dezer bijeenkomst, „dit uittede de vorst niet zonder ontroering en

„niet zonder lustig te zweten.” De Gouverneur-Generaal van Hoorn stelde den Sultan gerust, „hij wenschte hem een lang „leven toe, de successie in het rijk van Bantam, zou naar de „gedachten des generaals niet anders dan op zijn kinderen en „van dezen op hem, dien hij zou aanwijzen, vervallen. De „beschikking daarover behoorde immers aan den vorst en de „Sultan mogt gerust zijn, dat de Compagnie bij de gemaakte „traktaten zou volharden. Wat er op Java's oostkust was „voorgevallen wist hij immers wel, maar over zijn rijk be- „hoefde de Sultan daarom geen bekommering te hebben.” Met meer vrijmoedigheid sprak nu de Sultan nog over eenige andere punten; hij vroeg of het nu eindelijk niet geoorloofd zou zijn aan de oude aanhangers van Ageng of hunne kinderen weder staatsbedieningen in het rijk van Bantam te geven, ten minste aan hen, van wier trouw aan hem en aan de Hollanders hij thans verzekerd was. Bantam zou overigens voor de Compagnie de voorraadsehuur zijn van de peper, gelijk Java's oostkust die was van de rijst, en de Generaal mogt zich verzekerd houden, dat wat men van hem, Sultan, en zijn omgang met Mohammedaansche priesters op Batavia mogt verhalen, dat die omgang nimmer ten nadeele van de Compagnie zou strekken, maar alleen om hem in dit aardsehe leven tot beter kennisse en betrachtting van het goede te brengen.

Na plichtplegingen waaraan geen einde scheen te komen en na het wisselen van ringen met den Generaal en de twee Raden, vertrok de Sultan met een opgeruimd gemoed van boord. Met groot wantrouwen, tegen den raad van zijne meeste rijksraden, had de Sultan het gewaagd zich in de magt des opperlandvoogds te begeven. Zoowel zijn wantrouwen en dat zijner raden, als de inhoud zijner vragen en de twijfel omtrent de toekomst, bewijzen hoe weinig geloof en vertrouwen, en niet ten onregte, de Compagnie aan de inlandsehe vorsten, zelfs aan hen, met wie zij in vrede en bondgenootschap leefde, destijds inboezemde. Doch hoe ook de Sultan gerustgesteld het

boord van de Sandenburg had verlaten, hij wist met wien hij te handelen had, en eenigen tijd later deed hij, maar nu schriftelijk, bij de Hooge Regering de voorgestelde vraagpunten herhalen en eene schriftelijke verklaring tot antwoord daarop te Batavia verzoeken. Gouverneur-Generaal en Rade gaven op 9 Oct. 1708 aan dat verlangen toe en wisselden met de gezanten des Sultans eene acte van verzekering of garantie omtrent de erfopvolging op den door den Sultan aangewezen zoon, met gelijktijdige bekrachtiging der bestaande contracten ¹.

In dien tusschentijd had op de oostkust van Java de kommandeur Knol, zoodra Adepatei Anoem naar Batavia was verzonden, een laatsten veldtog ondernomen tegen de overgebleven aanhangers en de zonen van Soerapatei, die in de bergstreken van Malang zich schuil hielden. Met dit zelfde doel was een Javaansch leger, onder bevel van een der zonen des Soesoehoenans, en ondersteund door eene Europeesche brigade, met den kapitein Blankert aan het hoofd, over land van Kartasoera in de Oosterdistricten aangekomen.

Herhaaldelijk werden de benden van de zonen van Soerapatei door deze legerafdeelingen achterhaald, verslagen en verstrooid. Een der zonen werd zwaar gekwetst en het overschot der aanhangers van Soerapatei naar ontoegankelijke bergpassen teruggedrongen. De regenmoeson en het daardoor zwellen der rivieren, maakte voor den kommandeur Knol elke verdere onderneming onmogelijk, zoodat hij op 9 November met zijn veldleger naar Soerabaja en de kapitein Blankert met de troepen des Soesoehoenans naar Kartasoera terugtrok.

Het overgebleven gedeelte der aanhangers van Soerapatei zou uit gebrek, zoo meende men, nu wel van zelf langzamerhand uitéén loopen en geen gevaar voor de rust van Oost-Java meer opleveren. De garnizoenen op de kustplaatsen werden op voet van vrede gebragt en het sedert jaren heraamde en vastgestelde

1. Zie hierachter de belangrijke stukken n°. LVIII, LIX en LX.

plan, om den hoofdzetel van 's Compagnie's bestuur op Java's Oostkust, van Japara naar Samarang te verplaatsen, werd nu eindelijk ook ten uitvoer gelegd.

De rust op Java, na zooveel moeite en met zoo groot verlies van menschenlevens eindelijk hersteld, moest nu worden bevestigd. Het voornaamste middel daartoe was naar het oordeel der Hooge Regering en van alle opvolgende gezagvoerders over de Oostelijke gewesten, de verwijdering van alle vreemde, niet-Javaansche elementen. Alle onlusten en oorlogen hadden hun oorsprong genomen en voedsel gekregen uit het verblijf of de woelingen van Makassaarsche, Boeginesche, Balinesche of Madoeresche hoofden en hunne aanhangers, die zich meest in den Oosthoek hadden nedergeslagen. De oorlog tegen Troeno Djojo en Daëng Galesoeng, in 1676 begonnen, nu laatstelijk weder de oorlog met Soerapati, hadden daarin hunne oorzaak gevonden. Met kracht zocht daarom de Compagnie nu uitvoering te geven aan art. 9 van het in 1705 met den Soesoehoenan gesloten tractaat, waarbij bepaald was, dat de Soesoehoenan ingevolge het 10de artikel van het contract van 1677, in zijn land geen Makassaren, Boeginezen, Maleijers, Baliërs, Boetonders, Mooren, Chinezen of vreemde natiën zou mogen toelaten, dan die daartoe van 's Compagnie's wege licentie hadden bekomen. De niet-naleving van dat artikel door den overleden Soesoehoenan had tot den moord van Tak en bijgevolg tot den langdurigen oorlog tegen Soerapati en tot de verandering in de troonsopvolging in Mataram aanleiding gegeven. De uitvoering van dit artikel ontmoette echter groote bezwaren.

De inlandsche regenten en hoofden waren meestal onmagtig en dikwijls onwillig om die vreemdelingen te verwijderen. Door banden van godsdienst, van huwelijk of bloedverwantschap waren die vreemdelingen aan de Javaansche bevolking verbonden. In het Soerabajasche, te Sedakari, was zulk een vreemdeling, een Balineesch hoofd, Goesti Bedoeloe, gevestigd, die sedert lang beschermd en begunstigd was door

den Depati van Soerabaija. Bij herhaling had de kommandeur Knol van Batavia bevel gekregen, dat deze Goesti Bedoeloe met zijn talrijken aanhang Java's kust ontruimen moest, doch de Depati Soerabaija had steeds de doove man gespeeld.

In Februarij reeds, nu weder in December 1708, had de kommandeur Knol den stelligen last van de Hooge Regering ontvangen, dat Goesti Bedoeloe moest worden verwijderd. Wat hij met den Depati Soerabaija moest doen, was hem bij de sluw bedachte voorschriften der „aparte memorie” van 8 Febr. 1708 door Gouverneur-Generaal en Rade aangewezen. Eene geheime aanschrijving der Hooge Regering in December van datzelfde jaar, in duistere woorden gesteld, gaf aan den kommandeur Knol geheele vrijheid, hoe „rakende meergem. Depati Soerabaija” te handelen en liet „het in 't geheel aan zijne ervarentheijt, „bevinding en voorsigtige directie” over. De Edele Knol was de juist gekozen man, om zulke duistere aanschrijvingen te begripen en aan zoodanig vertrouwen te beantwoorden. ¹

Er was bepaald, dat in den aanvang van 1709 te Kartasoera weder eene groote conferentie zou gehouden worden, waarin de Soesoehoenan, in overleg met den kommandeur Knol, als gevolmagtigde van de Compagnie, nu Java eindelijk tot rust was gebracht, het binnenlandsch bestuur zou regelen en de leverantiën of contingenten aan de Compagnie zou vaststellen. Tot die conferentie werden alle de landvoogden der strandlanden en der binnenlandsehe districten, zoo van Java als Madoera, door den Soesoehoenan naar Kartasoera opgeroepen. Ook de Depati van Soerabaija werd ontboden en trok derwaarts, vergezeld van zijne broeders, vrouwen en gevolg, ten getale van 1100 menschen. Op 1 December begaf de kommandeur Knol zich naar Sidaijoe en van daar over land naar Samarang. Hier vertoefde hij tot den 16den Januarij 1709, wanneer hij zich naar Kartasoera begaf. Hij had in last de door den Adepati Anoem over-

1. De aanschrijving zelve der Hooge Regering is niet meer te vinden, maar de inhoud er van blijkt uit eene woordelyke aanhaling door Knol in zijn antwoord.

geleverde rijksieraden bij deze gelegenheid aan den Soesoehoenan aan te bieden. Kort nadat Knol te Kartasoera op den 19den Januarij was aangekomen vingen de conferentiën met den Soesoehoenan en zijne rijksbestierders aan. Knol bewerkte in de eerste plaats, dat het voorloopig pardon, door hem reeds aan de hoofden en landregenten, die in onderwerping gekomen waren, verleend, door den Soesoehoenan werd bevestigd; maar tevens wist hij den Soesoehoenan te bewegen om de binnen- of bovenlandsche regentschappen los te maken van hunne vorige onderhoorigheid aan de strandregenten. Dientengevolge werden de gewesten Panaraga, Madioen met Brebek, Tjaroban, Patjeh, Kediri, Kalambret, Rawa, Seringat, Blitar, Djepan, Wirasaba ¹, Kartasana en Djipan (Modjokerto) tot zelfstandige regentschappen regtstreeks aan den Soesoehoenan onderworpen verklaard. De bedoeling bij dezen maatregel was, de deels geïsurpeerde magt der strandregenten en inzonderheid der strandregenten in het oostelijk deel van Java, te besnoeijen.

Een ander punt, dat Govert Knol met den Soesoehoenan en zijne rijksbestierders behandelde, was de telkens terugkeerende quaestie van de uitzetting uit Java, der vreemde inlandsche hoofden. Naar aanleiding daarvan begon nu Knol zijne bedekte aanvallen tegen den Depati Soerabaija. Wanneer hij zich op den 23sten Januarij in den dalam alleen met den Soesoehoenan en een der rijksbestierders bevond, deelde Knol aan den vorst mede, dat de Depati Soerabaija bezig was met zeven oorlogsgoraps te laten bouwen, om die aan den Sultan van Palembang aan te bieden; dat Depati Soerabaija een aanzienlijk aantal Pasoeroeansche zwervelingen, Baliërs, Balambocangers en den aanhang van Goesti Bedoeloe tot zich had gelokt en aan dezen in dessa's onder zijn gebied, woningen had aangewezen; dat de Depati Soerabaija „bereids zoo arrogant was geweest van de land-„streken Wirasaba en Djepan onder zijne gehoorzaamheid

---

1. Modjo Agong.

„ te trekken , Djipan voor zijn broeder Djangrana en Sidajoe „ voor zijn broeder Wiradiredja van Zijne Majesteit alhier „ wilde verzoeken.” Na deze en andere mededeelingen, aantijgingen en inblazingen, eindigde Knol met de vraag tot den Soesoehoenan te rigten: „ of Zijne Majesteit het nu niet „ van noodzakelijkheid oordeelde, dat men den Depati Soera- „ baija zijne wijduitgestrekte vlerken naar alle vermogen ver- „ kortede en te dien einde hem, Depati, dwong den Baliër „ Goesti Bedoeloe met al zijn aanhang van Soerabaija naar „ Batavia of elders te verwijderen, hem, Sidajoe en Djipan te „ ontseggen en Wirasaba en Djepan te onttrekken.” De Soesoehoenan was natuurlijk „ van dezelfde gedachten”.

Zoo was de toestand voorbereid toen op 7 Februarij de Depati Soerabaija te Kartasoera aankwam.

De Depati Soerabaija handelde zooals verwacht was; hij ver- zette zich zoolang mogelijk, maar met Javaansche voorzigtig- heid, tegen het bevel tot verwijdering van zijn beschermeling Goesti Bedoeloe; toch gehoorzaamde hij ten slotte en zond bevel naar Soerabaija, dat Bedoeloe zou verwijderd worden; hij bragt bezwaren in tegen de inkorting van zijn gebied en verzocht Wirasaba en Djepan te behouden, Sidajoe en Djipan voor zijne broeders te verkrijgen. Maar ook hierin zag hij zich teleurge- steld, de invloed van den gevolmagtigde van de Compagnie was hem in alles voor geweest. De commissaris Knol meende nu nog een stap verder tot zijn doelwit te mogen doen en bragt den Soesoehoenan onder het oog, „ dat, zoo men den Depati „ Soerabaija in het Groot-Gouverneurschap langs de stranden „ en in 't gezag van de landen van Soerabaija en Lamoengan „ liet continueren, schoon Wirasaba, Djepan, Sidajoe en Djipan „ hem onttrokken waren, hij niet dan onophoudelijke verwar- „ ringen en intrigues tot groote ontrusting der landen en pro- „ juditie van Zijne Majesteit zoude zoeken te causeren . . . . „ dat hij Knol niet kon beseffen de redenen, waardoor de Soc- „ soehoenan de zoovele tartingen van den Depati Soerabaija

„verduurde en zich van zoo een wreveligen, onrustigen en ge-
 „vaarlijken geest niet trachtte te libereren.” Toen het zoover
 reeds gekomen was, had Depati Soerabaija de onvoorzigtigheid
 van zijne meening, over de door de Compagnie verlangde con-
 tingenten, vrij uit aan den Soesoehoenan mede te deelen en te
 zeggen: „dat de negotie van de Edele Compagnie de arme
 „Javaanse ingezetenen ter deser custe de rugge inreed en door
 „de al te geringe betalinge, die de Javanen voor hunne coop-
 „manschappen genoten, die arme luyden daarbij al te groote
 „schade lijdende, t' eenemaal geruïneerd geraakten en 't onmo-
 „gelijk konden gaande houden.”

Zoo sprak Depati Soerabaija op den 23sten Februarij 1709.
 Den volgenden dag kwam hij met zijne broeders en vele andere
 regenten „in een zeer vrolijk en geestig humeur” den Edelen
 Knol in zijne woning bezoeken en werd hij daar onthaald en
 „vertrokken zij te zamen wel vergenoegd”. Maar als zij ver-
 trokken waren, kwamen de boodschappers van den Soesoehoenan
 bij Knol in zijne woning en berigften hem in stilte, dat de
 Soesoehoenan nu eindelijk besloten had „tot parate executie
 van het tusschen hen beiden getroffen besluit, concernerende
 Depati Soerabaija, en dat de mantris, die het volvoeren zou-
 den, reeds waren aangewezen,” en Knol: „laudeerde Zr. Ms.
 goede intentie en overleg.”¹

Doch het lust mij niet langer het verhaal van het schelmstuk
 te schrijven, ik laat het woord aan hem, die het bedreven
 heeft en daarover aan zijne meesters te Batavia verslag uitbragt:

„Ik vond het raadzaam mij van deze gelegenheid te bedie-
 „nen en hem, Depati Soerabaija, eens aan zijn zoo lang en
 „welverdiend loon te helpen . . . . en zulks gelukte mij zoowel,
 „dat de Soesoehoenan mijne redenen, wegens deszelfs vermeten
 „tegenstrevingen, actien, entreprisen en aanslagen verstaande

1. Dagregister bij forma van Rapport, door Knol aan de H. R. 13 Januarij
 1709—23 Maart 1709, bladz. 24—180 van het ink. briefb. v. Java's Oostk. Kamer
 Zeeland. Jan.—Dec. 1709. Het stuk is te uitgebreid om te worden medegedeeld.

„ en de gevaren, die bij continuatie van des Depattij's groote
 „ gezagvoering, zoo met Z. Ms. souverainen staat, althans soo
 „ merkelyk de zoo hoog noodige ruste des rijks bedreigde,
 „ beseffende, resolveerde hem van kant te helpen . . . . . Het
 „ werk is dus stil door de hulpe van den Tommogon Carta
 „ Negara alleen en gewenscht gesuccedeert, dat op een tijger-
 „ gevecht, alle des Soesoehoenans zonen, mantris en rijks-
 „ grooten in volle wapenen op het passebaan den 26sten dezer,
 „ 's morgens vroeg geeconvoceerd en de Depatty Soerabaija uit
 „ dezelve alleen bij den Soesoehoenan genoodigd zijnde, binnen
 „ de twee eerste groote, aan 't voorhof volgende poorten ter
 „ presentie van des Soesoehoenans zonen Mankoenegara, Poer-
 „ baija en Blitar op 'tseyn van den gedachten Tommogon Carta
 „ Negara, door des Soesoehoenans hofdienaren, omtrent een
 „ quart over negen uren 's voormiddags ontzield geraakte, zijnde
 „ op 25 diverse plaatsen sijns lichaams gewond geweest . . . . .
 „ Zoo is deze zaak ten genoeg van den Soesoehoenan gere-
 „ medieerd en volbragt, zonder dat ik of iemand 's Compagnie's
 „ wege zich daarmede bemoeide of op de straten of wegen te
 „ vinden was . . . . .”¹

Nu was het doelwit van Knol bereikt en de last van de Hooge Regering volvoerd; nu kon aan de groote magt van het regentenhuis van Soerabaija, tot nu toe steeds een staat in den staat, een einde worden gemaakt en tevens het gezag van de Compagnie ook in het oosten des eilands, onder den dekmantel van den Soesoehoenan, worden uitgeoefend. Meer bloedvergieten werd dus niet noodig gekeurd, daarom werd het gevolg van den Depati Soerabaija slechts ontwapend en zijne broeders na korten tijd weder met eenig gezag bekleed. Maar het overoude groote regentschap van Soerabaija werd bij deze gelegenheid verbrokkeld, verdeeld en het groot-gouverneurschap over de oosterstranden aan dat geslacht ontnomen. Van het

1. Aparte missive van Knol aan de Hooge Regering, dd. Kartazoera ult. Febr, 1709.

grootte oude gebied werd aan de beide broeders van den vermoorden Depati, waarvan de een den titel van Aria Djaja Poespita verkreeg, en de ander Wira di Redja geheeten was, niet meer overgelaten dan het eigenlijke regentschap Soerabaija. De overige landen, Sidajee, Lamoengan, Grissée, het oude Djipan, thans Modjokerto, Bangil, Pasocroean, Wirasaba en Djepan ontvingen afzonderlijke regenten. Verdeelen, schrik en ontzetting voor zich inboezemen en op die wijze heerschen, langs dien weg meende de Hooge Regering de rust in het oosten te zullen handhaven en die vruchtbare streken aan den handel van de Compagnie dienstbaar te maken. Maar nu ook had de Compagnie aldaar alle geloof in haar verloren, en de regenten, die weleer in hunne brieven de Hooge Regering toespraken met de erkenning: „dat zij op deze wereld was gezegend en bekleed met alle Magt, Kracht en Heerlijkheid,” namen nu de fijne kleurschakering in acht van de Edelheeren niet anders te betitelen dan: „regeerders over alle 's Compagnie's magten, zoo te water als te land, voor dewelken dan ook alle benedenwindsche volken *schrikken en beven.*” Dat zulk een stelsel van regeren evenwel geen duurzame waarborgen voor rust en welvaart oplevert, zou de naaste toekomst spoedig leeren.

Doch hoe het oordeel ook moge zijn over de zedelijke waarde van de politiek der Compagnie in dit tijdperk, het feit is niet te ontkennen, dat ook nu weder het Nederlandsch gezag over Java eene grootte schrede voorwaarts had gedaan. Het was thans bewezen, dat de Nederlandsche Compagnie zoowel de Keizers in het rijk van Mataram, de Sultans in Bantam, als de mindere vorsten en hoofden op Oost-Java, in Cheribon, de Preanger-landen, op Madoera en elders, naar haar welgevallen kon afzetten en aanstellen.

Door de bemoeijingen van de Wilde was de grootte magt van het huis van Sampan op Madoera gesnuikt en verdeeld; nu was door Knol de, sedert onheugelijke tijden, bestaande magt

der vorsten van Soerabaja over Oost-Java vernietigd. Bij het tractaat van 1705 was het eigen gebied der Compagnie uitgestrekt tot aan de rivier Losari en over de Preanger-gewesten tot aan de Zuidzee. Het door dat gebied omsloten rijk van Cheribon had slechts een schijn van onafhankelijkheid behouden. De uitkomst der nu verder door Knol gevoerde onderhandelingen te Kartasoera, was ten slotte voor de Compagnie hoogst belangrijk. Onder den invloed van Knol werd nu het rijk van Mataram in 43 regentschappen verdeeld en aan elk der regenten van die gewesten door den Soesochoenan gelast en voorgeschreven, welke producten hij uitsluitend aan de Compagnie voortaan leveren zou. Hiermede was het stelsel van verpligte leverantien ten behoeve van de Compagnie, hoewel de hoegrootheid dier leverantien nog niet was vastgesteld, als beginsel op Java *algemeen* ingevoerd. Bovendien werd bepaald, hoeveel ieder strandgewest jaarlijks aan de Compagnie, deels in geld, deels in rijst tegen betaling, tot vergoeding der oorkosten, overeenkomstig art. 8 van het tractaat van 5 Oct. 1705, zou opbrengen ¹.

Het bestuur van den Opperlandvoogd Joan van Hoorn nam weinige maanden na deze gebeurtenissen een einde. Reeds bij aanschrijving van 2 Maart 1708 had het Opperbestuur, ook nu weder, zooals het in den brief heette, op „zijne gereïtereerde verzoeken”, aan Joan van Hoorn een cervol ontslag verleend en in zijne plaats Abraham van Riebeeck tot Gouverneur-Generaal benoemd. De Heeren XVII waren over den Opperlandvoogd van Hoorn ontevreden en de „gereïtereerde verzoeken” van dezen, strekten hun slechts tot voorwendsel. Zij wilden ook nu weder, even als in 1701, aan de familie-regering, welke in Indië bestond, een einde maken; want van Hoorn, die door

1. Men zie hierachter deze opgaven en eene diergelijke betreffende het aantal hoofden aan ieder nu ingesteld regentschap gegeven, onder de n°. LXII—LXV. Deze opgaven zijn voor de kennis der geographie en statistiek van Java in dien tijd, mijns inziens, zeer belangrijk.

zijn eerste huwelijk schoonzoon van den Gouverneur-Generaal van Outhoorn was geweest, was sedert 1706 weder door zijn tweede huwelijk schoonzoon van den Directeur-Generaal van Riebeeck geworden. Doch gelijk Joan van Hoorn in den aanvang onwillig zich getoond had om als opperlandvoogd op te treden, toonde hij zich nu even weinig geneigd om den hoogen zetel te ontruimen en wist hij den Raad van Indië er toe te bewegen, dat hij tot het laatst van het jaar 1709 in zijne betrekking bleef gehandhaafd. Dit tijdstip was nu aangebroken, en thans droeg hij op 30 Oct. 1709 het Gouverneur-Generaalschap aan zijn schoonvader Abraham van Riebeeck over. Het Opperbestuur toonde zich over dit uitstel, door van Hoorn uitgelokt, hoogst verbolgen, en zond bij aanschrijving van 1 Nov. 1709 het bevel naar Indië, dat voortaan geen „consanguiniteit of affiniteit” tussehen Gouverneur- en Directeur-Generaal zou mogen bestaan. Het gebod werd in vervolg van tijd in acht genomen op de wijze, waarop men in Indië te dikwijls de „Patriasche orders” in acht nam, eene wijze, die sinds lang het spreekwoord „Oost-Indisch doof” onder het volk had doen ontstaan.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Zoo was dan nu de strijd weder geëindigd, de Compagnie ging op Java, zoo verwachtte men ten minste, nu toch eindelijk een tijd van vrede, rust en welvaart te gemoet.

De berekening was, dat, nu de Compagnie alleen meester was van de in- en uitvoermarkt, hare handel op dit eiland zich ook krachtig zou ontwikkelen. De klagten, vroeger door de Hooge Regering bij het Opperbestuur over verval des handels, over onderkruiping door vreemde Europeanen aangeheven, zouden thans ophouden.

Maar de berekening bleek ook nu weder misrekening te zijn. In de algemeene missiven ten minste, vindt men dezelfde klagten telkens op nieuw en luider herhaald. Reeds kort vóór en dadelijk na het optreden van Joan van Hoorn als opperlandvoogd, werden die klagten met klem uitgesproken. „Wegens den verkoop van „ 's Compagnie's goederen alhier te Batavia, kan niet favorabeler „ worden getuigd, als het verleden jaar,” hadden op 1 December 1703, Gouverneur-Generaal en Rade geschreven. „Van de manu- „ facturen en andere vaderlandsche koopmanschappen, zijnde „ een kapitaal inkoops van f190,931, is niet meer dan f200,651 „ gemaakt. De vraag naar lijnwaden uit de Oostersche provin- „ cien is sedert 6 à 7 jaren wel voor de helft verminderd, „ zonder dat wij de reden daarvan regt kunnen begrijpen. Ook „ op Bantam en Java's oostkust, waarvan men sedert de laatst

„gemaakte contracten zoo goede gedachten heeft gehad, wordt
 „ook niet van eenig belang vertierd. Zoo zou men wel kunnen
 „voorspellen, dat de Compagnie het op dien voet hier te lande
 „niet lang zal kunnen stellen, bezwaarlijk ten minste, als de
 „sleet van vaderlandsche en Indische koopmanschappen van de
 „eene plaats naar de andere vervoerd, niet meer en voordee-
 „liger komt aan te wakkeren.”

In 1705, een half jaar nadat Joan van Hoorn als Gouverneur-Generaal was opgetreden, herhaalde de Hooge Regering deze klagten. De oorzaak van het verval werd weder evenals voorheen, ook nu weder, ondanks de verkregen privilegiën en monopolieën, gezocht in den sluikhandel van Engelschen, Franschen, Portugezen, Mooren en Armeniërs. „De koningen van Bantam en Palembang hebben tot nogtoe prompt de exclusieve contracten geobserveerd; maar velen der grooten zijn niet wel vergenoegd en laten zich somtijds wel eens uit, dat zij wel zouden varen indien Bantam zich nog in zijn vorigen staat van vrije commercie bevond; want nu de peper aan de Compagnie alleen wordt geleverd en geen traffick van anderen buiten die der Compagnie wordt gedoogd en de Koning alleen de voordeelen daarvan geniet, nu zeggen zij, zijn wij, hetzij wij zijn van lage of hooge conditie, allen in even soberen staat.

„Alle onze gebuurrijken,” schreef de Hooge Regering verder, „zowel Engelschen als anderen, met hunne swervende schepen, (van de Engelschen alleen waren, er 38 in het afgeloopen jaar op de reede geweest) trekken uit dit vruchtbare land Java, veel levensmiddelen en andere benodigdheden, en hoe wel er herhaaldelijk en telkens gelast wordt tegen den aanbreng van amfoen en kleeden te waken, is dat niet mogelijk te beletten op eene kust van 90 à 100 mijlen en waar aan de stranden haven op haven gevonden wordt; terwijl de Compagnie slechts 6 à 7 posten aldaar heeft. Het verhinderen dier sluikerijen komt dus neder op de regenten, maar die zullen in hun belang juist niets anders dan het tegendeel bevorde-

„ren.” Dezelfde argumenten en beschouwingen als reeds in 1675 en 1676 door de Hooge Regering waren geleverd ¹ werden nogmaals door van Hoorn opgehaald.

„De handel van de Compagnie op veel plaatsen in Indië,” zoo voer de Hooge Regering voort in haar schrijven aan het Opperbestuur, „vermindert en wij kunnen niet zien, dat wij op den duur op den tegenwoordigen voet en met den bestaanden omslag, het tegen Engelschen, Franschen, Portugesen, Mooren en Armeniers zullen kunnen bolwerken. Het Opperbestuur neme een besluit, eer het te laat is.”

Gouverneur-Generaal en Rade eindigden hun betoog met het leveren van bewijzen: „In 1673 bedroegen de lasten van Bantavia ruim / 1,907,000; in 1675 ruim / 2,300,000 en nu in 1702 zijn de lasten / 2,500,000 ongeveer; in 1704 bijna drie millioen. De winsten daarentegen in 1673, 1674 en 1675, toen Palembang, Bantam, Cheribon en Java's oostkust nog in vollen fleur waren, beliepen ongeveer / 1,300,000; / 1,560,000 en / 1,273,000. Nu echter in 1702, 1703 en 1704, nu op die zelfde plaatsen, volgens de contracten, het kleedenvertier, hoewel geheel vervallen, alleen aan de Compagnie toekomt, is er bijna geen vooruitgang in de winsten, terwijl de lasten als zooveel zwaarder zijn aangetoond; want in die jaren zijn de winsten slechts met / 31,000, met / 6,000 en / 44,000 vermeerderd. De generale staat van Indië wijst nog slechter uitkomst aan; in 1702 zijn de lasten / 216,000 zwaarder geweest, in 1703 / 154,000 zwaarder dan in 1672 en 1673; de winsten daarentegen zijn in 1702 ongeveer / 256,000 kleiner geweest dan in 1672 en in 1703 is / 210,000 minder gewonnen dan in het jaar 1673.”

Toen het Opperbestuur die berigten en beschouwingen der Hooge Regering gelezen had, werd het wrovelig en boos en schreef het naar Indië, „bij uwe aanwijzing der generale en

1. Zie in deel VI de n°. XXXIV, XXXVI, XXXVIII, XXXIX en XL.

„ Bataviasche lasten en winsten ten einde daarmede het verval
 „ van 's Compagnie's handel te betoogen , hebt gij slechts een
 „ twee of drietal jaren uitgekipt. Beschouwingen vroeger ge-
 „ leverd over het verval des handels , door de mededinging van
 „ vreemde Europeanen , mogen toen gegolden hebben , nu Ban-
 „ tam en geheel Java voor dezen gesloten is , gelden die argu-
 „ menten niet meer. Strekt echter uw betoog om meer uitbreiding
 „ en licentie voor vaart en handel te verkrijgen , dan komt ons
 „ zulks niet als eene heilzame remedie voor , maar als iets ,
 „ dat alzoo slim zou zijn als het kwaad zelf. Met bekomme-
 „ ring hebben wij uwe zwaarmoedige gedachten gelezen over
 „ den verminderden en afnemenden staat en vertier in Indië ;
 „ doch daarom zal men echter niet moeten verslaauwen , maar
 „ eerder te meer aangemoedigd worden , om als wakkere en eer-
 „ en vaderlandslievende dienaars te vigileren en naar de mid-
 „ delen uit te zien om dit onheil af te weren.” Het Opperbestuur
 gaf daartoe , zoo meende het ten minste , de middelen aan de
 hand , de particuliere handel en de wanlading der schepen
 moest worden belet , de schuldigen moesten worden gestraft ,
 indrang van competeuren moest worden tegengegaan , vreemde
 Europeanen moesten niet aan land worden toegelaten , aan de
 vrije luiden en ingezetenen in Indië moest worden verboden ,
 zich aan boord van vreemde schepen te begeven , alle morse-
 rijen , sluikerijen en verstrekkingen van equipagegoederen moesten ,
 zooals zoo dikwijls reeds was gelast , worden tegengegaan. De
 Heeren XVII koesterden de verwachting , dat door deze middelen
 het onheil zou worden afgekeerd ¹.

Tegenover het wrevelig , oppervlakkig , en met allerlei kleine
 middelen vervulde aanschrijven van het Opperbestuur , stelde de
 Hooge Regering een waardig en breed opgevat antwoord. „ Indien
 „ wij ,” zoo schreef zij , „ het toenemend verval van 's Compagnie's
 „ handel u hebben bekend gemaakt , dan is dat geweest , niet

1. Brief der H.H. XVII aan de Hooge Regering dd. 22 Aug. 1705 en 23 Julij 1706.

„ om daardoor te doen gelooven, dat wij de zaken desperaat
 „ stellen en alsof wij daardoor verflaauwen in ijver, vigilantie
 „ en trouw, maar om volgens pligt en in navolging van wat
 „ door onze voorgangers is gedaan, den waren staat der zaken
 „ U te vertoonen, ten einde U Edelh. met haren wijzen raad
 „ ons zouden kunnen assisteren en daarop ordonneren . . . .
 „ Inmiddels heeft de tijd genoeg geleerd en dagelijks onder-
 „ vindt men dat nog, van wat sober effect voor 's Compagnie's
 „ handel vele geforceerde exclusieve contracten en woelingen
 „ tegen de inlandsche vaart op Sumatra's Westkust, Ceylon,
 „ Malabar, Siam, Makasser, Malakka en elders geweest zijn
 „ en nog zijn, behalven de haat en het nadeel hetwelk de Com-
 „ pagnie daardoor op andere plaatsen moet en komt te lijden,
 „ behalven dat wij niet wel in staat zijn, door geweld te be-
 „ letten, de meer en meer toenemende vaart der Portugezen,
 „ Chinezen, Mooren, Armeniërs, Arabieren, Maleijers en meer
 „ andere natiën, die meest op alle kwartieren van Indië, buiten
 „ de ooster-provintiën (Molukken, enz.) Java, Bantam en Batavia,
 „ hunnen handel drijven. Het is ook onze meening geenzins ge-
 „ weest, om een tweetal jaren uit de Generale en Bataviasche
 „ Staten te kippen, gelijk dat aan U Edelh. schijnt voorge-
 „ komen, maar alleen om het verschil in een omloop van dertig
 „ jaren te vertoonen. Doch om U Edelh. wat nader en distincter
 „ den achteruitgang in Indië te doen zien, gaat hiernevens eene
 „ algemeene zamentrekking van jaar tot jaar, van 1681 tot
 „ 1706, waarin alle gedragen lasten en alle behaalde winsten
 „ en al wat er is verachterd en al wat er is vooruitgegaan,
 „ vermeld staat.”¹

Deze verzamelingstaat toonde aan, dat gedurende dien tijd-
 kring van 26 jaren, slechts 7 jaren meer winst dan verlies in
 Indië hadden opgeleverd; terwijl 19 jaren daarvan, meer verlies
 dan winst hadden achtergelaten, en die verliezen waren niet

1. Zie gener. missive dd. 10 Febr. 1708, onder N°. XXII en den staat N^o. XXIIbis.

gering geweest; want op dien staat treft men 10 jaren aan, in ieder waarvan meer dan één millioen verloren was. In de jaren 1692 en 1704 had het verlies meer dan drie millioen bedragen. Indien men nu de opgaven, uit Indië gekomen, met de officiële cijfers, telkens één jaar later in Nederland verzameld, vergelijkt, dan stuit men voor 1695 op een groot verschil tusschen het nadeelig saldo in Indië en het nadeelig saldo in Nederland ten slotte verkregen. In Indië toch, had in 1695 het achterwezen ruim vijf millioen bedragen; maar op den generalen staat in Nederland vindt men het Indisch nadeelig slot tot één millioen twee ton gedaald. De reden van het verschil lag daarin, dat men in Indië, in het jaar 1695, eens, wat men noemt, schoon schip had gemaakt en een aantal vorderingen, waarvan men sedert jaren wist dat zij oninbaar waren, maar die men toch altijd in credit-zijde op de boeken had gelaten, nu eindelijk als verliezen had afgeschreven. Dientengevolge was het nadeelig saldo in cijfers uitgedrukt zooveel grooter geworden. Het Opperbestuur haalde echter door die afschrijvingen weder de pen en rekende deze bankroeten van vroeger jaren niet als verliezen mede.

Bij de beschouwing dezer reeks van nadeelige saldo's op de boeken in Indië, zou de vraag kunnen rijzen of niet de tekorten in Indië werden opgewogen door batige saldo's in Nederland; want ook in onzen tijd zou de rekening in Indië zoowel als in Nederland met een tekort sluiten, indien niet voor Indië door remises, voor Nederland door middel van batige saldo's uit den verkoop van Indische producten, de te korten wierden gedekt. Doch dit was onder het beheer der Compagnie niet het geval. De generale staten, door den advokaat van de Compagnie, Pieter van Dam, opgemaakt, toonen wel degelijk aan, dat de Compagnie, zoowel in Nederland als in Indië, meer verloor dan yon.² In de negentien jaren, tusschen 1684 en 1702

1. Zie de gener. staat onder No. LXVI.

verloopen, had de Compagnie slechts in zes jaren winst behaald. Het laagste cijfer van die winst was $\pm$ f 373,000, het hoogste $\pm$ f 1,949,000 geweest. Alle overige jaren van dat tijdperk hadden verlies opgeleverd. Het laagste cijfer van dat verlies was $\pm$ f 253,000, het hoogste had $\pm$ f 6,446,000 bedragen, dan volgden jaren, waarin ruim 4 millioen, 3 millioen, 2 en 1 millioen verlies geleden was. Volgens hare eigen boeken, werkte dus de Compagnie in al die jaren met verlies; maar nu geraakt men in eene duisternis, die wij althans niet weten op te klaren. Ondanks die verliezen, in Nederland zoowel als in Indië geleden, bleef de Compagnie in den tijdkring van 1685 tot 1702 onafgebroken voortgaan, met niet onaanzienlijke dividenden aan de aandeelhouders uit te deelen. Zoo gaf zij in 1685 en 1690, 40 in gelde in de jaren 1692—1695, resp. 25, 20, 20 en 25 in gelde. Tusschen 1678 en 1702 gaf zij zesmaal uitdeeling in onlosbare obligatiën en schiep zij zich op die wijze nieuwe schuld. In de jaren 1696 en 1697 toonde de generale staat een verlies aan van ruim 4 en 6 millioen, toch werd er in die jaren 15, in obligatiën op iedere kamer, uitgedeeld; in 1699 bij een tekort van ruim f 3,600,000 deelde men 35 in gelde; in de overige drie jaren, met tekorten van ruim 2, 1½ en 5,800,000, bedroeg de uitdeeling niettemin eenmaal 25 en tweemaal 20 in gelde. Alzoo gaf de Compagnie, ook dan wanneer de generale staten sloten met saldo's verlies, toch dividenden. Hoe en op wat wijze de Heeren XVII, wanneer zij geen schuld daarvoor in het leven riepen, tot die uitdeelingen in staat waren, bekenen wij niet te weten en moeten wij de oplossing van dat vraagstuk aan finantiële specialiteiten overlaten.

Men zou mogen verwachten, dat het Opperbestuur, nadat het de mededeelingen en staten, op 10 Februarij 1708 door de Hooge Regering overgelegd, had ontvangen, in zijne aanschrijvingen of die hoogst ongunstige cijfers zou hebben tegengesproken, of in overleg met de Regering in Indië op maatregelen zou zijn bedacht geweest, om het evenwigt in 's Compagnie's

finantiën, ten minste in haren handel, te herstellen. Maar het schijnt wel, dat, zoodra de schrijver dier ongunstige berigten en donkere voorspellingen, de Gouverneur-Generaal van Hoorn was afgetreden en naar het moederland teruggekeerd, men de zaak heeft laten rusten, men treft althans geen enkel woord daarover meer aan, in de brieven der Heeren XVII, die met onverklaarbare stijfhoofdigheid of volkomen onverschilligheid, den ouden sleur zijn gang lieten gaan. Aan verontrustende feiten ontbrak het hun intusschen niet; want zij zelve hadden de gegevens bij de hand, waaruit het hun blijken moest, dat er tusschen 1683 en 1710 van de 23 kantoren der Compagnie in Indië, er slechts drie waren, Japan, Soeratte en Perzië, die doorgaans winst opleverden. Drie andere kantoren, Bengale, Koromandel en Mocha, gaven meestal winst, maar van de 17 overige kantoren gaven er negen, zonder uitzondering van één jaar, altijd aanzienlijke verliezen. Deze kantoren waren Amboina, Banda, Ternate, Makasser, Bantam, Cheribon, Java's-Oostkust en de Kaap. Opmerkelijk is het, dat op één na, juist op deze kantoren het monopoliestelsel het sterkst door exclusieve contracten en privilegiën werd beschermd. Op Palembang, in Siam, Tonkin, Malakka, op Sumatra's Westkust, Ceylon en Malabar, werd nu en dan eene onbeduidende winst behaald, maar in verreweg de meeste jaren werd daar meer verloren dan gewonnen.

Binnen den engen kring van het stelsel der Compagnie, zouden dan ook moeilijk afdoende middelen tot herstel te vinden zijn geweest. Oneerlijkheid en particuliere handel der ambtenaren van de Compagnie, waren, zoo oordeelde steeds het Opperbestuur, de hoofdoorzaken van dit verval van 's Compagnie's handel. De Europesche bevolking in Indië was ongetwijfeld diep bedorven. De slechtste onder de ambtenaren knevelden de inlandsche bevolking of lieten haar tegen erkenning hunner toegevendheid, door de hoofden of regenten knevelen. Bij de inlading in de schepen en gedurende den overtocht werden eveneens groote oneerlijkheden gepleegd, zoodat de Heeren XVII

in 1708 daarvan getuigden: „het stelen en plunderen van onze „goederen wil tot ons leedwezen nog steeds niet ophouden.”

Doeh zulk groot kwaad werd niet door allen bedreven; maar van particulieren handel had schier niemand de handen rein. Dit was, naar het schijnt, onvermijdelijk en werd zoo in Nederland als in Indië als een feit erkend, dat men toeliet, zoo het slechts niet te grof liep. De advokaat van de Compagnie van Dam zelf, schreef daarover: „dat de bedienden op hun simpele „gagie souden moeten leven en bestaan, is van alle oude tijden „gesien, dat niet heeft willen wezen noch gelukken ¹, in voege „dat nu en dan, wat door de vingeren heeft moeten werden „gezien of conniventie gebruykt. Daar zijn wel gedaghten ge- „weest of men derzelver gagie niet soude kunnen en behooren „te verhoogen, om daardoor de orders strieter te doen onder- „houden en naekomen, maer men heeft altijd geoordeeld, dat „sulx de begeerlijkheid niet soude verminderen of stremmen, „noch de luyden daardoor te meer tot hun devoir gehouden „worden.” ²

1. De Compagnie had de naïveteit van eerlijke ambtenaren naar Indië te willen lokken en daar te behouden op de navolgende traktementen:

Een Gouverneur-Generaal	f 1200	's maauds.
• Directeur-Generaal	- 500	•
• Ordin. Raad	- 350	•
• Extra-ordin. Raad	- 200	•
• Secretaris der Hooge Regering	- 150	•
• Raad van Justitie	- 150	•
• Opperkoopman van het kasteel	- 150	•
• Visiteur-Generaal	- 130	•
• Gouverneur van:		
Amboina	} - 200	•
Banda		
Ternate		
Makasser		
Malakka		
Koromandel		
Ceylon		
de Kaap		
Bengale	) - 180	•
Soeratte	)	
Malabar	- 150	•

2. Beschrijving van de O. I. C. door de advokaat P. van Dam. Boek 3. Cap. 22. Folio 455, over 's Comp.'s lasten. Handschr. Cf. boven bladz. VIII en XV sq.

De oorsprong van het verval van 's Compagnie's handel lag dan ook dieper. De particuliere handel van de bedienden was een uitvloeisel, geen oorzaak. Nader tot die oorzaak kwamen Gouverneur-Generaal en Rade, toen zij in 1708 aan het Opperbestuur schreven: „de tijd heeft genoeg geleerd en dagelijks „ ondervindt men dat nog, van wat sober effect voor 's Com- „ pagnie's handel vele geforceerde exclusieve contracten en woe- „ lingen tegen de inlandsche vaart geweest zijn en nog zijn.”

Maar die opmerking had men bij het Opperbestuur onbeantwoord gelaten en de Opperlandvoogd, die inzonderheid dit gevoelen had uitgedrukt, was naar het moederland teruggeroepen.

Nog dieper in de wonde had in 1709 Depati Soerabaja, weinige dagen vóór hij door dooddoening werd weggedaan, den vinger gelegd, toen hij vermetel genoeg was geweest van te zeggen: „dat de negotie van de Compagnie, de arme Javaan- „ sche ingezetenen de rugge inreed en door al te geringe be- „ taling, welke de Javanen voor hunne koopmanschappen ge- „ noten, die arme luyden t'eenemale geruïneerd geraakten.”

Het was juist een gevolg, van die verarming dat de Compagnie op Java geen voldoende aftrek meer vond voor hare monopolie-artikelen. Tegelijkertijd werd de prikkel tot productie van uitvoer-artikelen aan de Javanen ontnomen; want bijna alles wat zij voortbragten was monopolie- of contingent-artikel van de Compagnie geworden. Voor die artikelen ontving de Javaan eene te geringe betaling, zoo dit weinige hem zelfs niet door de regenten en andere hoofden werd onthouden. Zoo verarmde de Javaan ieder jaar iets meer en was hij telkens iets minder in staat de duur gehouden monopolie artikelen van de Compagnie in te koopen. Op deze wijze verminderde aan de eene zijde de productie en te gelijkertijd aan de andere zijde de consumtie. Een afdoend bewijs daarvoor leverde de koffij-kultuur. In den aanvang betaalde de Compagnie de koffij hoog. Bevolking en regenten, vooral de laatsten, werden meer vermogend. De koffijproductie klom, totdat de prijzen door de

Compagnie werden ingekort en de productie ook dadelijk afnam. Wanneer onder deze omstandigheden regenten of bevolking de kans schoon zagen, om tegen hooger prijs aan Engelschen, Portugezen, Mooren of Arabieren ter sluik te verkoopen en van dezen beter en goedkooper in te koopen, dan werd van zulk eene gelegenheid met gretigheid gebruik gemaakt. Niet zelden bovendien hadden slecht bezoldigde en ontrouwe dienaren van de Compagnie zelve daarin de hand, wanneer ook voor hen daaruit eenige winst te behalen was.

Doch hoe verschillend het oordeel over de oorzaken van het verval des handels van de Compagnie ook ware, in confesso was het, dat de uitkomsten in het nu door ons beschreven tijdperk door de Compagnie als handelmaatschappij verkregen, zoowel in Indië als in Nederland ongunstig waren.

Daarentegen zien wij in ditzelfde tijdperk de kiemen planten en ontluiken van eene wijziging in het wezen der Compagnie en in den landbouw en de nijverheid op Java, waarvan de gevolgen in later tijd zich krachtig hebben doen gevoelen. De Compagnie zelve wist daarvan slechts zeer onvolledig partij te trekken, maar door het nageslacht zijn en worden ook nu nog groote voordeelen daaruit genoten. Meer en meer verwisselde in dat tijdperk de Compagnie hare oorspronkelijke stelling van handelaar tegen die van soeverein op Java. Zij was dit nog wel niet overal in naam, maar zij werd het toch langzamerhand meer en meer feitelijk; want ook dat gedeelte van Java, wat nog niet regtstreeks onder het gebied der Compagnie gebragt was, werd sedert dit tijdperk, hoewel nog door middel van inlandsehe vorsten en hoofden, toch geheel onder haren invloed, bestuurd. Het gevolg van dien toestand was reeds, dat Bantam zijn hoofdproduct, de peper, en sedert de laatste regeling in 1709 nu ook bijna alle gewesten van Java en Madoera, zekere contingenten van aangewezen producten aan de Compagnie moesten leveren. Tot nog toe was het hoofdproduct van Java, in Bantam de peper, in het oosten en midden des eilands de rijst. Dit

zoo vruchtbare eiland leverde verder niet veel meer, dan wat suiker, kadjaug, boonon, buffelhuiden en hout. Maar in dit tijdperk deed zich ook behoefte gevoelen aan andere producten. De inlander teelde katoen om zelf zijne kleedjes te kunnen vervaardigen; de Compagnie zocht naar voortbrengselen, geschikt voor de markt van Europa of van sommige havens van Azië. De veldtogten, sedert 1677 bij herhaling gemaakt, hadden aan de Compagnie meer kennis van Java gegeven; de uitbreiding van het gezag der Compagnie gaf haar daarna de middelen in handen om uit den vruchtbaren bodem en de talrijke bevolking die producten te trekken, waaraan behoefte gevoeld werd. Vandaar dat men in het nu door ons behandelde tijdperk meer dan vroeger de aandacht zoowel van het Opperbestuur als van de Hooge Regering ziet gevestigd op de productie van Java. Behalve de rijst, de peper en het hout, zocht de Compagnie nu ook katoenen garens, zwavel, huiden, suiker, indigo, verwhout en eindelijk ook koffij uit Java te trekken. Het landbouwbedrijf om suikerriet te teelen en de nijverheid om uit dat riet suiker te vervaardigen, hadden Chinezen reeds zeer kort na de stichting van Batavia, in de omstreken van de nieuwe stad, ondernomen. Doch eerst tusschen de jaren 1637 en 1650, vooral nadat door de troebelen in Brazilië de suikerproductie in dat land was verminderd, kreeg de suikerindustrie rondom Batavia meer beteekenis.

De suikeroogst te Batavia was in 1648 reeds tot 245,000 pond, in 1649 tot 598,221 pond en in 1662 reeds tot 969,800 pond geklommen. Op last van het Opperbestuur had de Hooge Regering, aanvankelijk door goede betaling van de geleverde suiker, deze nijverheid aangemoedigd, maar zooals het bij de Compagnie telkens geschiedde, had men ook hier de billijke betaling ingekort, zoodra het aanbod van suiker ruimer werd. De suikerindustrie had zich voornamelijk op twee plaatsen gevestigd, in de boven- en ommelanden van Batavia en in Japara en Koedoes. In Bantam en Cheribon trof men slechts hier en daar eenige

molens aan. Bijna uitsluitend werd deze industrie door Chinezen gedreven. In Koedoes hielden de Chinezen op schandelijke wijze huis, aan de bevolking werden niet alleen de gronden, maar zelfs geheele dessa's ontnomen. Volgens het octrooi in 1677 van den Soesochoenan verkregen, moest alle suiker dáár voortgebracht aan de Compagnie worden geleverd; maar de Compagnie zag daarvan nooit veel, omdat de Chinezen in verstandhouding met de regenten en districtshoofden, voordeeler kanalen van uitvoer wisten te vinden. In den laatsten oorlog geraakte echter in Koedoes de suiker-industrie geheel te niet en werden de molens der Chinezen aldaar door stropende benden en eene verbitterde bevolking afgebrand. In 1708 was door tusschenkomst der Hooge Regeering ook in Cheribon de suikerrietteelt bevorderd. Door hare bemiddeling had zij tusschen een der Cheribonsche prinsen en een vermogend Chinees een suikercontract tot stand gebracht, waarvan de inhoud voor ons is bewaard gebleven. Uit dat contract blijkt, hoe de Chinees tegen een jaarlijksch huurloon van 170 Rijksd. een stuk grond verkreeg, om daarop 3 suikermolens te stichten en riet te teelen, „sonder iemand te ontsien, die voorheen sawas of „suikerriettuintjes daarop mogt gepossidced hebben”, want de vorst zou dezen wel schadeloosstellen. Voorts zou de Cheribonsche prins het noodige volk tegen het gewone loon „bijzetten” en brandhout, rijst, enz. tegen gelijke voorwaarden leveren.¹

In het district van Batavia bedroeg in 1710 het aantal suikermolens niet minder dan 130, toebehoorende aan 84 personen, waaronder slechts 4 Europeanen en één Javaansch regent gevonden werden, terwijl alle overige molens door Chinezen werden gedreven. De suiker-productie had in dit district langzamerhand eene groote vlugt genomen. Van den oogst 1679/1680 tot den oogst 1708/1709 waren van Batavia verzonden 68,425,711 pond poedersuiker en 9,496,588 pond kandijsuiker, eene waarde

1. Zie dit contract hierachter onder n°. LIII.

in gold aanwijzende resp. van f 5,759,973 en f 1,669,462. Daarentegen hadden Japara en Bantam gedurende hetzelfde tijdvak niet meer aan de Compagnie opgeleverd dan 937,907 pond poeder- en 1,525,089 pond kandijnsuiker. Die hoeveelheden waren van Batavia afgescheept naar Nederland, Japan, Perzië, Soeratte, Malabar, Koromandel en Mocha.

Doch in de laatste jaren was de suikerproductie sterk aan het dalen geraakt en onderscheidene molens hadden het werk gestaakt. De fabriekanten beweerden hunne nijverheid niet langer te kunnen voortzetten, vooreerst omdat de Compagnie niet meer dan 3 rijksd. gaf voor het pikol, dat is 1½ stuiver het pond, terwijl de Compagnie van elk pond 13 à 14 stuivers maakte, en ten tweede omdat zij nooit te voren zeker waren van de hoeveelheid, welke de Compagnie van het rendement van den oogst zou aannemen. Op grond dat de suikerteelt „moest worden „aangezien voor het voornaamste en voordeeligste stuk van „den Bataviaschen landbouw, zoo voor de ingezetenen als voor „de Compagnie”, werd nu bij resol. van 20 Junij 1710 eene commissie uit den Raad van Indië benoemd, bestaande uit de leden van Swoll en Zwaardekroon, om den toestand en de middelen tot herstel van de suikerkultuur te onderzoeken en daarover voorstellen te doen. Op den 30sten September van ditzelfde jaar bragt deze Commissie haar belangrijk verslag uit¹.

Na een overzicht gegeven te hebben van de suikerindustrie, vooral rondom Batavia en van den handel in dit artikel te Batavia gevoerd, kwam de commissie tot het besluit, dat het niet zou strijden tegen het belang der Compagnie, indien de inkoopsprijs van de suiker wierd verhoogd, en dat het niet onmogelijk was, na afloop van den maaltijd eene rekening of overslag te maken van de hoeveelheid suiker, welke de Compagnie voor ieder jaar zou noodig hebben. De levering dier hoeveelheid zou dan *pro rato* onder de molenaars verdeeld kunnen worden.

---

1. Zie dit verslag onder no. XXV hierachter.

Daar evenwel in de laatste tien jaren de Compagnie niet meer geëischt had dan 5,000,000 ponden, en de molenaars beweerden dat zij gezamenlijk 13,000,000 pond konden produceren, zoo stelde deze commissie het zuiver Compagnie's middel voor, van geleidelijke extirpatie of inkrimping van het aantal fabrieken, naarmate de eigenaars dier fabrieken zouden sterven.

De maatregelen naar aanleiding van dit verslag genomen getuigden op nieuw van den geest van uitsluiting waarmede de Compagnie doortrokken was. De Hooge Regering bepaalde, dat geen uitbreiding aan het bestaande getal molens zou gegeven worden en dat ieder molen niet meer dan 300 pikols aan de Compagnie zou mogen leveren. De inkoopsprijs van de kandij-suiker werd wel tot 6 Rijksd. verhoogd, maar tevens werd, op aandrang der Bataviasche suikermolenaars, ondanks het sedert 1677 door de Compagnie verkregen privilegie van uitsluitend de suiker op Java te mogen inkoop, bepaald, dat alle overige Javaansche suikers, aangevoerd van buiten het Jakatrasche district, ongeveer met de helft minder per pikol zouden worden betaald. Bovendien zou de suiker uit andere streken van Java dan de Bataviasche districten, bij invoer te Batavia met een tolregt, van twee rijksdaalders voor de kandij-suiker en van één Rijksd. voor de poedersuiker per pikol worden bezwaard. Men had zeker geen beter middel kunnen uitdenken, om of de suikerindustrie op Java, buiten het district Batavia, te gronde te rigten of het privilegie, in 1677 door de Compagnie bedongen, ijdel te maken. Het middel paste echter volkomen in het stelsel van de Compagnie, die altijd en in alle artikelen winst meende te behalen of te behouden door beperking van de productie, maar nimmer in ontwikkeling en uitbreiding van de consumtie.

Het was de handelstactiek van den kleinen kruidenier, die maar niet tot het besef kan opklimmen, dat de handelaar door prijsverlaging het aantal consumenten kan doen vermeerderen, en op die wijze met kleiner winst grootere hoeveelheden sneller

afzet, maar dan ook over de massa meer voordeel behaalt, dan wanneer hij kleine partijen peperduur blijft verkoopen.

Behalve de suiker, leverde Java nu sedert eenigen tijd ook katoenen garens, indigo, salpeter, sappanhout en ontstond in dit tijdperk de koffijkultuur.

Nadat de Compagnie, ten gevolge van de tractaten in 1677 met den Soesoehoenan en in 1684 met den Sultan van Bantam gesloten, meester geworden was, ten minste zooals zij meende, van den invoer der katoenen kleeden en lijnwaden op Java, had zich juist een verschijnsel voorgedaan, tegenovergesteld aan dat, wat men had verwacht. De katoenhandel was in zoodanig verval geraakt, „verstorven”, dat in 1705 de Hooge Regering klaagde: „het kleedenvertier is thans geheel vervallen”.¹ Het verval van dezen voordeeligen handel tussehen Vóór-Indië en den Archipel had meer dan ééne oorzaak. Gedeeltelijk moet die gezocht worden in de verarming der Javaansche bevolking, als gevolg der bij herhaling uitgebroken onlusten en gevoerde oorlogen en van het monopoliestelsel der Compagnie. Daarbij kwamen nog ongeregelde aanvoeren en hoog gestelde prijzen door de Compagnie, zoodat ook de geregelde afneem der artikelen op de katoenmarkt op Java werd verstoord en belemmerd.

De Javaan, niet meer in staat om de kostbare kleeden en lijnwaden van de Compagnie te koopen, nam langzamerhand zijn toevlugt tot eigen fabrikaat, dat wel minder fraai was dan het fabrikaat uit Voor-Indië, maar dan ook minder duur en meer voor hem bereikbaar was. Hieruit waren in dit tijdperk de katoenteelt, de garens spinnerij en de katoenweverij op Java even als in oude tijden weder levendig geworden. De vervaardiging van katoenen garens nam weldra zoo groote uitbreiding, dat uitvoer van garens weldra mogelijk werd en het Opperbestuur in 1708 reeds eene hoeveelheid van 200,000 pond katoc-

---

1. Men vergelijke wat daarover reeds is medegedeeld hierboven bladz. IV, en generale missive van GG. en R. dd. 31 Januarij 1705, n°. XVI bierachter.

nen garens van Java alleen eischen kon. Weldra werd het garen nu ook een artikel van contingent of leverantie. In 1709 bragten de Preangerdistricten alleen, reeds 28,375 pond en Java's Oostkust 7,125 pond garen als leverantie op, en in Sept. 1715 was het getal ponden garen van Java's kust tot 66,500 pond geklommen.

Toen François Tak in 1678 den veldtocht naar Kediri, onder den superintendent Anth. Hurdt, mede maakte, had hij in de binnenlanden van Java „weelderige catoen- en indigovelden” opgemerkt.

De Hooge Regering, daarop door Tak na zijne terugkomst opmerkzaam gemaakt, had sedert dien tijd hare aandacht gewijd niet alleen op de productie van katoenen garens, maar ook op het aanmaken op Java van indigo, voor den handel geschikt. De indigo werd door de Javanen nat op het veld in potten met kalk bereid. De Gouverneur-Generaal Camphuijs en het raadslid van Hoorn hadden in 1690 en 1691 van deze indigo „tot eene preuve” naar Koromandel gezonden. De Javaansche indigo, op deze wijze bereid, was aldaar bevonden ongeschikt tot verzending naar Europa te zijn en was de drooge bereiding verre verkieslijker gekeurd. Daarop had de Hooge Regering eenige bekwame indigo-bereiders uit Soeratte en Koromandel naar Java doen overkomen. Nadat in den aanvang eenige moeijelikheden waren ondervonden, was men er eindelijk in geslaagd Javaansche indigo volgens de Koromandelse wijze te bereiden, die uitmuntend op de Europesche markt voldeed. Deels op bevel, deels door overreding van de Hooge Regering, ving nu de indigo-kultuur en nijverheid aan, in de bovenlanden van Batavia, Krawang, Cheribon, de Preanger, in Bantam en op Japara. De residenten van de Compagnie op de verschillende kantoren op Java, kregen daarop bevel om de regenten en bevolking krachtig aan te sporen tot het bereiden van indigo volgens de voorgeschreven wijze. Het Opperbestuur eischte reeds voor 1708, zooveel van deze Javaansche indigo te zenden

„als te bekomen sou wesen". In 1709 werden uit de Preangerlanden reeds 5750 pond indigo en van Java's Oostkust 3095 pond ontvangen. Zes jaren later, in 1715, werden er 19,124 ponden Javaansche indigo van Batavia naar Nederland verscheept. Eveneens was er in den laatsten tijd in de oostprovincien en in sommige zuidelijke gewesten van Java goed sappanhout ontdekt. Ook van dit product werd weldra eene aanzienlijke hoeveelheid voor Nederland gevraagd. Het garen, het sappanhout en de indigo werden reeds in 1709 onder de artikelen der verpligte leverantiën opgenomen ¹.

Maar nog eene andere kultuur, welke voor de toekomst van Java veel grooter gevolgen hebben zou, de koffijkultuur namelijk, nam in dit tijdperk een aanvang.

Reeds in 1616 had Pieter van den Broecke, toen hij voor het eerst te Mocha aan land kwam „een specie van swarte boontjes" opgemerkt, „daer sy", zoo als hij schreef, „swart water van maken en warm drincken." Deze was de naïve eerste kennismaking van de Compagnie met de koffij. Het duurde niet lang of de Oost-Indische Compagnie nam de Cauwa di Mocha, onder hare handelsartikelen op, die zij te Mocha inkocht en met winst in Perzië weder verkocht. Omstreeks het midden der 17e eeuw, voor zooverre men tot nu toe heeft opgespoord, in 1661, werd voor het eerst koffij of Cauwa in Nederland ingevoerd. Het gebruik van koffij nam allengs in Europa toe. In de laatste 25 jaren der 17e eeuw ziet men langzamerhand vrij talrijke koffij- en theewinkels en ook koffijhuizen in de grootere steden van Nederland verrijzen. In 1693 werden reeds 51402 en in 1700, 356402 pond Mochakoffij door de Kamers Amsterdam en Zeeland in veiling gebragt. Bij gelegenheid dat over de indigo-kultuur, tusschen den toenmaligen Directeur-Generaal Joan van Hoorn en den resident in Soeratte, Adriaan van Ommen werd gehandeld, kwam ook de kultuur

---

1. Zie hierachter n°. LXII.

van de koffij ter sprake. Dit gaf aanleiding dat van Ommen in 1696 eenige koffijplantjes van Kananoor afkomstig, naar Batavia zond. Van Hoorn trachtte deze plantjes aan te kweken; maar door de aardbeving en de bandjirs van 1699 werden zij vernield. Toen het lid van den Raad van Indië, Zwaardekroon, na eene commissie op Malabar te hebben volvoerd, te Batavia terugkeerde, bragt hij nieuwe koffijplantjes mede. Joan van Hoorn deed die op nieuw in zijn tuin planten. Hiervan werden boontjes gewonnen en op nieuw gezaaid. Jonge spruitjes en boonen werden aan sommige liefhebbers dezer nieuwigheid rondgedeeld. In 1706 zond van Hoorn een koffijplantje en eenige boontjes aan den bekenden Nicolaas Witsen te Amsterdam. Hij voegde daarbij eene korte beschrijving en afteekening van de plant ¹. Reeds in 1707 schreven de Heeren XVII daarop naar Indië: „ Wij werden alhier in 't zeker berigt dat op Java „ even buiten Batavia, deze boonen zouden zijn geplant en „ met succes komen te groeijen, synde ons eenigen van soo- „ danigen alhier vertoond, die wij ook hebben doen branden „ en op de ordinaris wyse geprepareert, goed en deugdsaem „ bevonden, jae zelfs zoo goed als die van Moeka herwaerts „ komen. Wy wilden wel geïnformeert syn hoedanig dese boonen „ (althaus hier soozeer in gebruik) komen te groeyen en gecul- „ tiveert worden, mitsgaders hoedanig en op wat wijze, de „ recolte daarvan geschiedt en wat dies meer zij, waerop men „ ons gevolgelyk sal hebben te berigten alsmede of en hoedanige „ quantiteyt, mitsgaders tot wat prijse men die op Java soude

---

1. Men zegt dat het plantje aan Witsen gezonden, de stamboom geworden is van de koffijboomen en de geheele koffijkultuur in Suriname en op het eiland Martinique. Men zie over de invoering van de koffijkultuur op Java, een opstel van mijn geachten ambtgenoot P. A. Leupe, in Bijdr. tot de taal-, land- en volkenk. van N. I., nieuwe reeks, 2de deel, bladz. 53. Men vindt daar een aantal wetenswaardige bijzonderheden, door den heer Leupe bijeenverzameld. Sedert maakte de heer Leupe nog vele belangrijke aantekeningen uit brieven en papieren van het Oud-Koloniaal Archief, die hij met zijne gewone welwillendheid, mij ten gebuike afstond en waarvan ik dan ook bij het zamenstellen van dit gedeelte van mijn werk, veel nut heb gehad.

„ kunnen bemagtigen en ons wijders iets tot preuve daarvan
 „ ten naeste laten toekomen. Bijaldien men dese althans sooscer
 „ en vogue sijnde vruchten in onse eygen landen en Coloniën
 „ konde aenqueeken en met succes voortzetten, wij soudén niet
 „ nalaten de auteurs daarvan of diegene, die tot het voors.
 „ aenleyding gegeven en het haere dieswegen gecontribueert
 „ hebben onse benevolentie en gunste te doen gevoelen.”

Gelijktijdig eischte het Opperbestuur „ 500,000 pond Mocha-
 „ koffij of meer soo bequaemlijk en ten civilen prijse te be-
 „ magtigen is, om de continueerende, jae toenemende hoge prijs,
 „ waerop die boonen althans hier te lande sijn, namelijk 38
 „ stuyvers het pond. ¹

Van dit tijdstip dagteekent de invoering der koffijkultuur op
 Java; want zoodra de Gouverneur-Generaal van Hoorn dit
 schrijven van het Opperbestuur had ontvangen, antwoordde hij:
 „ dewijle UHed. bethoonen, dies voortqueeking in Compagnie's
 „ eygen coloniën haer aengenaem te sullen wezen, heb ik soo
 „ tot Sirrebon als alhier, diverse inlandse hoofden, daertoe ge-
 „ animeerd en van plantjes voorsien.” Van Hoorn die de
 veranderlijke bevelen der Heeren Meesters omtrent den aankweek
 van producten al naar mate die producten overvloediger en de
 prijzen daarvan in het moederland lager werden, bij ondervinding
 kende, voegde er echter bij: „ maar het sal almede als de indigo
 „ door de medewerking van UWEdh. krachtdadige hand en suc-
 „ cessive *!estendige* ordres en de eendragtige goede wille dezer
 „ regering moeten gekoesterd worden.” Van Hoorn deelde nu
 weldra jonge koffijplantjes uit aan de regenten in de Preanger-
 landen, aan de hoofden van de Jakatrasche en Cheribonsche
 bovenlanden en op voorstel van den majoor Knol in 1709 ook
 zelfs aan regenten en hoofden in de landen van Samarang en
 Kartasoera. Reeds in hare algemeene missive van 30 November
 1711, kon de Hooge Regering berigten, dat zij van de koffij-

---

1. Eisch en brief van de III. XVII voor 1708, dd. 17 Febr. 1707.

plantages aan de buitenfortjes Jakatra, den Overtoom en Meester-Cornelis 354 pond en in de bergnegorijen 540 pond, te zamen 894 pond koffijboonen had ontvangen.

Op den 5den November 1711 schreven de Heeren XVII naar Indië: „de cultuur der indigo en coffij op Java, met zoo goede „oogmerk begonnen en aan den gang gebragt, is ons steeds „zeer aangenaam geweest te verstaan . . . . en na wij jegen- „woordig van den gerepatricerden Raad-ordinaris en Comman- „deur der retourvloot, Pieter de Vos, werden geïnformeert, „zoo vertoonden zich, op zijn vertrek herwaarts, de apparen- „tien daartoe seer favorabel, waardoor wij te meer worden „aangezet om UEd. op het ernstigste te recommanderen, dat „heylsaam werk met alle magt en daartoe meest dienstige „middelen te willen doen behartigen en voortsetten, ten eynde „wij daarvan in der tijt en zoo spoedig als doenlijk zij, de ge- „wenschte vruchten mogen smaken, waarvan wij reeds al een „voorproef met de indigo hebben gehad, welkers qualiteyt vrij „goet is, konden wij het met de quantiteyt maar wat verder „brengen en 't geen omtrent de coffij mede plaats heeft, hoe- „wel wij hopen in consideratie van de minder moeyte aan des- „selfs culture vast zijnde, dat het ten reguarde der quantiteyt „van dien beter schot zal nemen, ten welken eynde wij ver- „meynen, dat men met het insamelen dier boonen een begin „zou kunnen maken, deselve *vooreerst* voor rekening van de „Compagnie aannemende of daervoor betalende 8, 10, 12 tot „15 stuivers per pont of zooveel minder, als te bemagtigen „zullen zijn, 't welk aan UEd. goede directie aenbevolen is „en blijft, mits reflexie nemende, dat de leveranciers of plan- „ters niet alleen genoegzaam kunnen bestaan, maar zelfs die- „nen aangemoedigd te worden tot het aanbrengen en leveren „van meerder en grooter quantiteyt. En dewijl ons dit point „sedert eenigen tijt seer ter herte heeft gegaan, zoo zullen wij „met verlangen de bevordering van dien te gemoet zien.”

De Opperlandvoogd van Riebeck toonde geen minder gencigd-

heid voor de bevordering van de kultuur. Reeds vóór hij als Gouverneur-Generaal was opgetreden had hij door persoonlijk onderzoek getracht, de bovenlanden van Batavia en de Preanger-districten te leeren kennen. Sedert 1699 bezat van Riebeck, op acht uren afstands ten zuiden van Batavia een aanzienlijk landgoed. Het genot dier bezitting had hem „ met een nadere lust „ bevangen en hem jaarlijks t' een en ander doen doorzoeken, „ zoodat hij genoegzaam alle plaatsen van dit koninkrijk Jacatra, „ tot achterom het zware gebergte ende maar 5 mijlen van de „ Zuidzee en bovendien een gedeelte van de districten Krawang „ en Wanajassa had doorgereden.” Nu, in 1711, deed van Riebeck, in gezelschap van het Raadslid Frans Castelij, op nieuw een togt naar de bovenlanden en drong hij door tot aan de Zuidkust. Van zijne „ naspeuring van de gelegentheit der plaatsen” gaf van Riebeck na zijne terugkomst, op 3 September, eerst mondeling in den Raad van Indië, daarna schriftelijk in het dagregister van Batavia een uitgebreid verslag. Dit verslag echter is, ten gevolge van het verlies hier te lande der Bataviasche dagregisters, voor ons niet bewaard gebleven.

Intusschen nam de koffijteelt langzamerhand toe; toch werd de koffij nog maar alleen in de Jakatrasche bovenlanden, in de Preangerdistricten, in Cheribon en Pekalongan aangekweekt. In Samarang en in alle landen, zuid- of oostwaarts van die plaats gelegen, stuitte de koffijteelt daarentegen af op den onwil of de onverschilligheid van regenten en bevolking. De regent van Batang alleen toonde eenige belangstelling; toch slechts in geringe mate, want in 1717 leverde hij niet meer dan 46 ponden.

* In 1715 was er in de zuidelijke, oostelijke of centraal-ge-westen van Java reeds bijna niets meer te vinden van de aldaar ter aankweeking uitgedeelde koffijplantjes. In Kartasoera was in 1717 maar één boompje meer overig van de koffijplanten, door Govert Knol aldaar uitgedeeld. Doch in de Preanger, in Cheribon en in de Bataviasche bovenlanden werd eene gelei-

delijke ontwikkeling van de teelt bespeurd. In November 1713 kon de Hooge Regering reeds 2000 ponden koffijboonen, in die streken geplukt, naar Nederland verzenden. Tusschen de maanden Februarij 1714 en September 1715 werd eene hoeveelheid van 2839 ponden aan de Compagnie geleverd. Op 28 November van datzelfde jaar (1715) werd eene lading van 3647 ponden Javakoffij te Batavia naar Nederland ingescheept. Sedert klom het getal ponden sneller; in November 1716 bedroeg het product 8116 ponden; in November 1717, 13279 ponden; in December 1718, 27817 ponden en in 1721 leverden de Preangerlanden en Cheribon alleen reeds 14000 ponden; terwijl de geheele bezending Javakoffij van Batavia naar Nederland in dat jaar 1721 ingeladen, niet minder bedroeg dan 198786 ponden.¹ Inmiddels was ook last gegeven, de aankweeking van den koffijboom op Ceylon en Amboina in te voeren en te bevorderen.

Hoe snel de koffijteelt zich aanvankelijk in de gewesten op Java, rondom of nabij Batavia gelegen, scheen te ontwikkelen, de productie bleef nog verre beneden de vraag naar dat artikel op de Nederlandsche markt. Vóór 1714 werd reeds door het Opperbestuur een millioen ponden, eenigen tijd later twee millioen ponden geëischt. De toekomst, zoo dacht men, beloofde nu gouden bergen, de welvaart van weleer zou voor de Compagnie terugkeeren.

Maar de geschiedenis is regtvaardig. Op misdaad volgt straf en op wanbestuur tegenspoed.

Met den moord op den Depati Soerabaja had men den wind gezaaid, cerlang zou men den storm maaijen. Nieuwe onlusten zouden nieuwe oorlogen op Java onvermijdelijk maken. Onverstandige maatregelen, door de Compagnie genomen, zouden de hoop op welvaart weldra weder doen verdwijnen. Zoodra

---

1. Generale missiven: dd. 26 Nov. 1713, 28 Nov. 1715, 30 Nov. 1716, 30 Nov. 1717, 6 Dec. 1718, 15 Januarij 1719, 19 Sept. en 30 Nov. 1721.

de productie van koffij op Java grooter werd, en zelfs nog vóór dat er evenwigt tusschen vraag en aanbod was, verminderde de Hooge Regering, op last van het Opperbestuur, in 1726, de betalingsprijzen van de koffij aan den inlander van 9 en 10 Rijksd., op 5 en 6 Rijksd. per pikol van 125 ponden. Naauwlijks 26 jaren nadat de koffijkultuur op Java was ingevoerd, werd de bevolking reeds tot gedeeltelijke extirpatie der, volgens het oordeel dier vroede mannen overtollige, koffijboomen gedwongen ¹.

Intusschen waren reeds in 1713 in de omstreken van Pasoeroean nieuwe troebelen ontstaau, uitgelokt door eenen Tirta Koesoemo en de nagelaten zonen van Socrapati. Deze opstandelingen waren echter onmagtig, om zelfs aan de weerlooze soldaten van den Soesochoenan weerstand te bieden. Doch in 1714 openbaarde zich een meer bedenkelijk verschijnsel. De broeders van den vermoorden Depati van Soerabaja, Poespito en Wira Diredjo genaamd en de zoon van den overleden vorst van Sampan, Tsjakra Ningrat, de eersten wraakzuchtig over het misdrijf aan hunnen broeder bedreven, de laatste verstoord over de besnoeiing van zijn gezag, spanden te zamen en weigerden de, volgens den hadat, verpligte jaarlijksche hofreis naar Kartasoera te volbrengen. Dit was een openlijk verzet tegen den Soesochoenan. Noch de bevelen van den Soesochoenan, noch de aandrang der Hooge Regering, noch de door beiden aangeboden gunstbewijzen vermogten deze drie regenten tot de hofreise te bewegen, „zij hadden te overmatige vreesse voor „kwelijke behandeling en massacre en de aangeboden gunst- „bewijzen beschouwden zij als een lokaas,” zoo luidde hun

---

1. Resol. GG. en Raden op aanschrijven van het Opperbestuur dd. 12 Dec. 1724, en Secr. Resol. GG. en R. 15 Jan. 1726, 30 Oct. 1725 en 26 Aug. 1735. Niet alleen vrees voor daling der koffijprijzen in Europa, ook vooral beduchtheid voor de kas in Indië en het rijk worden der Javaansche regenten, deed reeds in 1726 de Compagnie er bedacht op zijn, om door verlaging van inkoopsprijs de steeds aangroeiende koffijkultuur te belemmeren.

onveranderlijk antwoord, dat als een snerpand verwijt der Hooge Regering in de ooren moet hebben geklonken. Rondom dien kern van lijdelijk verzet, vormde zich allengs een aanhang, uit alles wat ontevreden was. De spanning hieruit tusschen den Soesoehoenan en deze regenten ontstaan, werd met ieder jaar grooter. Reeds in 1716 verklaarden Gouverneur-Generaal en Rade aan het Opperbestuur, dat zij voor nieuwe beroerten op Java beducht waren en dat de Compagnie onvermijdelijk daarin zou worden gesleept. Op den 8sten Julij van het jaar 1718 kwam dan ook een talrijk en plechtig gezantschap van den Soesoehoenan Pakoeboewana te Batavia aan, om aan de Hooge Regering kennis te geven, dat de Soesoehoenan eindelijk het geduld verloren had en vast besloten was om zijn gezag te handhaven, de regenten van Soerabaja en Sampan te straffen, te verstooten en te vervangen. De hulp en de raadgevingen van de Compagnie werden bij de volvoering van dat besluit door den Soesoehoenan ingeroepen.

Gouverneur-Generaal en Rade waren uiterst verlegen, wat hierop te antwoorden; want het verzoek van den Soesoehoenan was billijk, regtmatig en overeenkomstig de contracten. Maar de Hooge Regering had op dat oogenblik groot gebrek aan schepen en manschappen. Hare zwakheid te openbaren achtte zij ongeraden, daarom zocht zij uitstel en bood hare bemiddeling aan ¹.

Dat ontwijkend aanbod zou haar echter niet baten, de gebeurtenissen liepen sneller dan de overwegingen in de raadzaal en weldra werd, ook ten gevolge der hofintrigues te Kartasoera, de toestand zoo ingewikkeld en ernstig, dat de Compagnie alweder tot het voeren van een nieuwen oorlog gedwongen werd.

---

1. Generale missiven: 26 Nov. 1713, 26 Nov. 1714. 30 Nov. 1716, 30 Nov. 1717 en 6 December 1718.

ERRATA EN NALEZINGEN.

In Deel VII (IV) bladz. CLXVIII, 4de regel van ouderen staat: 1686, lees: 1683, en in de 2de regel v. o. leze men achter het woord: *gevangenschap*, nog de woorden: *„eerst te Bantam daarna“*.

In dit deel VIII (V) bladz. IX, 8ste regel v. o. staat: *gecontrecarieerd*, lees: *gecontrecarreerd*.

Op bladz. XLII, 13de regel v. b., staat: *zeerover*, lees: *zeeroover*.

A. Brieven van de Hooge Regering aan het Opperbestuur.
(1685—1710).

I. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Hleeren XVII.)

Batavia dd. 11 December 1685.

Edele Hoog Achtb. enz.

Omtrent het eynde van, enz. . . . .

(*Japara en Java's oostkust.*) By onse meergem^{te}. generale missive van den 12 Febr. deses jaars is UwHo. Ed. bekend gemaakt, dat wy naar Java's oostcust hadden afgesonden, den oppercoopⁿ. Jeremiás van Vliet ¹, zoo om de geschillen tusschen Sacra Ningrat, anders Pangeran Sampan ende het volk van den overleden regent Jouda Negara, op 't eyland Madura geresen te bemiddelen en het werck daar, buyten nieuwe beroerten te houden, als om de rebellerende Balingboangers, op het oosteynde van Java gelegen, in der minne tot redelykheit te brengen, edogh van welck laatste niets is komen te vallen, alzo zy den vaendrigh Jochem Hirtshorn, tot haar afgeschikt om de saeken en onderhandelingte te bereyden, kortelyk ten antwoord hadden gegeven, datse nog met den Souseuhoungang nog met de Comp., te doen wilden hebben, waarby het dan voorts gelaten en voor dien tyd niet dienstig geoordeeld ware, yets verders omtrent deselve te ondernemen, nadien men vaststelde, die volkeren niet als door de wapenen souden in te tomen syn . . . . .
(en) gemelte Souseuhoungang met syn regenten het doorgaans wel

---

1. Zie over de zending van van Vliet, hierboven Hoofdstuk XVII.

op ons schenen te willen laten aenkomen, schoon de slegte en confuse toestand in dien oird, hen tot beter devoiren behoorde op te wecken, dewyl door dese geduyrige invasiën en roveryen, de geheele landstrecken van Banger off beoosten Sourabaya tot aan Balingbouang toe, verwoest en van menschen beroofd was.

Omtrent de beslissing en vereffening der oneenigheden op Madura, had de Ed. van Vliet, besyden de bekruyssing van de engte en 't vaarwater aldaar met 10 à 12 vaertuygen, wat meer vrugt of effect gekregen en oock met Pangeran Sampan gesproken, mitsgaders met denselven en de 4 schoonsoonen van den overleden regent Jouda Negara een nieuwe vereening bewerkt, en voorts de nieuwe stelling der regering aldaar, aan 't besprek van onsen te verwagten commissaris met den Sousouhouang gedefereert.

Op Sourabaya en de gebuurplaetsen in dien oosthoek stond het noch redelyk, zynde de bekende roover Wassingrana, welks naem dickwils in de Javaense papieren voorhenen zy gemelt, met syn makker den Macassar Winantacca gekregen en door de Javaense regenten met den doot gestraft, twelek men hoopte wel wat meer rust daer omher zoude baren, omdatse door haer geduyrende stroperyen, het vaerwater onveyl gehouden en veel arme menschen beroofd en gedood hadden. De ondercoopman Abraham Holscher, gewesen resident op Sourabaya had het . . . al vry wat slegt gemaakt en was derhalve naar Japara versonden om nader rekenschap van syn gedoente en administratie te geven . . . sulcx by provisie weder op onse ordre derwaerts geschikt en geplactst was, de Capitain Jan Struys.

De handel scheen aldaar nu wat te willen wackeren en compor-teerden sich de Javaense Gouvern^r. van Sourabaya, Jangrana soowel als Pangeran Sampan &c. thans oock moderater als voorheen, zynde hun de besorginge van het voordeel en interest des Sousouhouangs oock ernstigh ingescherpt, mitsgaders de observantie van Comp^a voor-regten aanbevolen en oock voor de eerste mael in dic oosterhavenen by monde en schriftelyck doen publiceren, Comp^a. octroyen en privilegiën, verbiedende den particulieren aanbrengh van amphioën en vremde cleden, 'tgeen men verhoopte dat van vrucht bevonden soude worden, gelyk er ook al 1 en 2 lorrendrayers by d'Ed. van Vliet agterhaelt en geconfisqueert waren. En dit is wel het voornaemste

gepasseerde nopende den toestand in dien oosthoek van 't eyland Java, zynde de verdere omstandigheden van minder belang . . .

De advysen van den oppercoopman de Hartog en raad tot Japara, melden dat de moordadige Balyer Sourapatty na syn vlugt a° pass° uyt Goulongon ' . . . naer Cartasoura di Ningrat off het hof des Sousouhonnangs opgetrocken, aldaer met 80 mannen, zynde 't overschot van syn schelmsche hoop aangekomen en by den Sousouhonnang in genade aangenomen was, onaangesien onse Capitain-Luytenant Arnold Grevingh daertegen geweest en gaerne gezien hadde, dat Syn Hoogt. zig van desen moordenaar had gelieven te ontslaen, in stede van hem selfs omtrent het Hoff een woonplaats te geven, alwaer hy sig noch onthielt, zonder dat wy anders veel van syn gedoente verder, sedert desselfs komste daer ten hove, hebben vernomen, te verwonderen wesende, hoe gemelte Sousouhonnang zoo ten eersten tot het ontfangen en aennemen van dit boosaerdig geboefte en syne zoowel als onse vyanden heeft kunnen verstaen of ten ware, dat hy daertoe door het listige wyff Niay Assam en syn rycxbestierder Amirang Cassoema, welke beyde geensints de beste reputatie en egter het meeste bestier des rycx in handen hebben, aangeport en bewogen is geworden; want deze Amirang Cassoema altyt een aenhaelder en voorstander van vreemde gasten en quade geesten schynt te zyn geweest en oock gehouden wordt voor de voornaemste oorsaeck, dat er onder de familien der Javaense grooten en hovelingen nog soo veel, voor hunn schadelyck, Macassaers en Bougys gespuys gevonden werd. Men rugte oock, dat Syn Hoogheyd beyde de onlangs nieuw aengestelde Groot-Gouverneurs der stranden en zeehavenen, Adepatty Onrawan en Sindoeradja van haer bedieningen ontslaen en daertoe weder aenstellen sou, voor 't oosten den Pangeran Sampan of Sacra Ningrat en voor 't westen den Tommagon Souranata, dan of sulcx voor hem en syn ryck zoowel als de Comp. ten goede zal strecken, daaraan wordt getwyfeld, als synde Sacra Ningrat een ouden baatsngtigen suffert en Souranata de Comp. noyt toegedaan en altyt seer quastig geweest. Doch wy willen evenwel 't zy het zoo geschiedt of niet, het beste hopen,

---

1. Zie hierover n°. XXVI en n°. XXVIII, laatste gedeelte.

hebbende gem. Souranata desen jaer op onse recommandatie en het aenhouden van den oppercoopman de Hartogh, dat er eenmalen eenige penningen tot afkorting van des Sousouhoungs schult mogten werden afgelegd, omtrent 30000 spaense realen in eenige payen op die rekening doen betalen. . . . .

De Jambyse gesanten op Java geweest zynde, waarvan wy bij voorm^{de} onsen brief van ul^e 9^{ber} 1684 gewag maken, waren weder na huys gekeert, zonder sigh ergens mede te hebben bemoeyt als met het incoopen van eenige paarden; maar de correspondentie van den loshoofdigen Jambinees, met de regenten op Java is juist altyt en in de presente tyden zoo noodig niet, alhoewel wy echter wel kunnen lyden en met geen reden off nuttigheyt oordeelen te mogen verhinderen, dat die van Java selfs de gebuyrplaatsen als Borneo, Palembang, Jamby, Bantam, selff oock Malacca met haren overvloed van ryst, mitsgaders andere eetwaren en snuysteringen komen te gerieven, die boven onsen nootdruft en eygen behoefte jaarlyx in een ruyme quantiteyt vandaer werden vervoert, waeruyt wy tot verbetering der negotie indertyt oock noch goede vruchten meynen te mogen hopen en verwagten en off wel den Sousouhoung aen ons hadde versogt, dat syu onderdanen de vryheyt mogten genieten, om sonder onse pasceduls alomme, daer 't hun by contract geoorloft was, te mogen varen, zoo hebben wy egter geoordeelt, dat sulcx niet wel gevoegelyk konde geschieden, soo in opsigt der roovers en om de goede van de quaden te onderscheyden als andere motiven en insigten meer; doch vermeynen dat hy tot dat versoeck meest is aengeport door de elagten syner onderdanen, dat sommigen onser residenten de luyden, die om zeebrieven quamen versoecken, veeltyts onheusch bejegenden, lang lieten naelooopen en veel gelt afeyschten, waarinne wy nu hebben voorsien, met te ordonneren en scherpeelyk te gelasten, datse voortaan voor onse passen van de Javanen niet meer sullen genieten als $\frac{1}{4}$ reael van de vaertuygen, die eenige plaatsen, op Java selfs gelegen, bevaren en $\frac{1}{2}$ reael van de gepermitteerde gebuyrplaatsen buyten 's lands, sonder meer en dat ten voordeele van d'Ed. Comp. en naedien wy oock gaerne onse eygen landeryen in het territoir van Batavia, die merckelyk in den landbouw toenemen, volgens Uw Ed. aloude en successive goreiterteerde goede intentie gaerne verder gecultiveert souden sien, hebben wy

na Java's oosteust nu onlanx oock ordre gegeven, voorcerst geen meer incoop van poeyersuyckeren voor de Comp. aldaer te doen; want het billyck is, dat wy onse eygen ingesetenen met die plantagie en leverantie laten voortgaen, indien wy, gelyck ons genoeghaem menen te connen versekeren, zoowel van haer als van anderen kunnen worden gerieft, dogh zyn de suyckermakers op Java egter, om haer mede niet te bederven, toegestaen hun suyckeren hier voor de gemeente ter marckt te brengen, onder eenige verhoogde toll of wel die na andere gelicentieerde plaetsen en selfs oock naer China en Japan te mogen vervoeren, zoo zy het vermogen hebben derwaerts te kunnen equiperen; mits datse dan tot weringe van alle quade practycken hier op Batavia eerst moeten aenkomen, om hare passen na de noord te versoeken en te halen. . . . .

De Sousouhounangh heeft desen jare wederom een gesant herwaerts gesonden, die met eygen vaertuygen en eenig gevolg op den 2 Juny alhier is verschenen, met eene missive aen Syn Hoogh Edelh^t. bevattende eenige poincten van consideratie, gelyck by het aenkomen briefboek en Batavia's dagregister kan worden gelezen, waar besyden denselven gesant gen^t. Diewaraga, ons staende syn aenwesen nogh heeft overgelevert een schriftelycke klagte over de Lamponse en andere roveryen op des Sousouhounangs stranden en onderdanen, waervan in 't vervolg deses onder de materie van Bantam mede sal werden gesproken. . . . .

Den 9 Mey (hebben wy) by resolutie goetgevonden d'Ed. *François Taey* als onsen *expressen Commissaris en gesant* aen den Sousouhounangh na Java's oosteust af te senden en syn Ed. als tweede by te voegen, den . . . oppercoopman Jeremias van Vliet, omme den toestand van 's Comp. saken aldaer eens exactelyck te visiteren, de noodige redressen te doen en voorts met Syn Hoogh^t. den Sousouhounangh te handelen wegens de aflegginge van syn grooten afterstal en schult aen de Comp.; item wegen de rebellie en wederhoorigheyt der Balimboangers, de monopolie en quade bedryven van sommige syner regenten, de alimentatie van Comp^t. dienaren tot desselfs securiteyt, die daer noch sullen moeten werden en blyven geëmployeert en insgelycx mede over de gesustineerde dominatie over het Cheribonsche prinsdom, de limietscheyding van daer tot Indermayo en weder van die plaetse tot Pamanockan, voorts ten belangen van

den bovengenoemden moordenaar Sourapatty, de aanhouding van de schadelijke vremdelingen, als Macassaren, Bougys, Balyers, Malyers in zyn land en ryck tegen syn eygen intrest en welvaren en voorts soodanige andere poincten meer, als by de instructie Zyn E. mede gegeven en de missive in dato 30 Oct. aan den raad tot Japara geschreven, ampel staen uytgedruckt, mitsgaders onse intentie ende belangen van de Comp^s. saecken op Java, omstandigh geëxplicceert, daer wy ons om in desen niet wylloopigh te wesen, cerbiediglyek aengedragen, eenlyck daer noch byvoegende, dat gemelte E. Tack om verscheyden motiven en insichten, waervan by resolutie dato ult^o. July oock eenige mentie werd gemaakt hier aengehouden en niet nae Java of Cheribon vertrocken is, vóór den 3^{den} November.

. . . . .
 (Cheribon.) Te deser plaetse staen de saecken oock in een redelycken stant. De resident en coopman Samson was aldaer den 25 April overleden, zedert wanneer dat comptoir by provisie is waergenomen by den boeckhouder Jan Rodenroof, omdat er buyten de insameling van hout op Indermayo omtrent de negotie en speciaal de verkoop der kleeden niet veel te verrigten viel . . . . .
 zynde het weven en schilderen van allerhande Javaense kleeden in het district van Cheribon, almede ruim zoo sterck als elders doorgebroken, waerjegens egter gelyck meermalen sy gesegt, met bilykheit niet anders gedaen kan worden, als merkantiele middelen te gebruyken en te onderstaen of men met Comp^s. grove sorteringe wat beter coop te geven, de Javaense weefgetouwen niet wederom uyt den wegh sal kunnen krygen. Met den inkoop van peper tot Seribon heeft het nu sedert eenigen tyd door de beroerten in de bovenlanden, niet veel komen te beschieten . . . . .
 met den verkoop van den amfoen heeft het daer oock niet veel omt lyf gehad . . . . . dogh sedert was er hoope gekomen dat het wat beteren soude, twelk met de visite van den Ed. Tack en syn bevindinge aldaer, nader verwagten te vernemen en dat oock te deser plaetse wel eens tyt sal werden, want d'Ed. Comp. in 4½ jaren, dat se daer residentie heeft gehad niet min als twee tonnen ten agteren is geteert. (vooral door den trein en expeditie van Capt. Ruys tegens Sjeykh Yoessoef, enz.) . . . . .

De oudste Cheribonse prince heeft soowel by syn briefjes als

gesanten over 't gedoente van syn 2 broeders eenigsints geelaecht en dat het daer onder den anderen wat wonderlyck toeging, dat syn broeders hem als haren president niet wilden erkennen en yder in het bysonder wilde domineren na haer welgevallen, makende een besluit, dat het buyten 't gebruyck was, dat er drie princen in één landt regeerden etc. om hetwelck dan sooveel doenlyck in een goede ploy te schicken en yder der broeders na vermogen te genoegen, dewylse alle drie by contract met de Comp. a. 1681 ingelaten en aengenomen syn, hebben wy den Ed. Tack te dien belange ampel by syne medegenomen instructie geïnstrueert . . . . .

(Bantam.) Met den handel tot Bantam is het ten meerendeele in soodanigen stand gebleven als by den onsen van den 12 febr. aengeteekend zy, sonder dat wy alsnoch eenige noemwaerdige verbeteringen daerin hebben kunnen bemereken, 't gunt wel anders te wenschen ware en dat de sleet van Comp. kleeden en lywaten, die ons nu doorgaens aen de hand blyven, wat quam te wakkeren, oordeelende het opperhoofd, d'Ed. Everhard van der Schuure, dat de Bantamse Javanen nu veel suyniger en spaersamer soude geworden wesen als oyt te voren, dat wel eenigsints aen te nemen sy, dewyl het spreekwoord, dat niet te hebben wel sparen doet, op haer nu wel kan worden geapliceert ende de armoede, waertoe se door haer burgerlyken oorlogh syn komen te vervallen, daarvan wel de meeste oorsaeck gerekend kan worden of immer gelyk gesteld met den aenbrengh en verkoop van kleeden door particulieren, daer dan oock nogh kan worden bygevoeght, de win of eygenlyck schraepsucht van den eersten minister van staet, Pangiran Diepa Ningrat, die, soo gesegt wort, niet naelaet de gemeente buyten gewoonte te schatten en te scheren en alle inkomsten en voordeelen nae sig te treeken, waermede hy sig by den Sulthan wel seer bemint; maer daerentegen by de andere grooten en hovelingen niet weynig gehaat komt te maken ende daar den Sultan selve oock niet vry van is, als die hem de regeringe van 't ryck genoegsaem alleen schynt opgedragen en overgegeven te hebben, 't welck d'onsen schenen te bedughten, dat wel eens op een quaet eynde mogt uytloopen, dat wy evenwel nog soo niet geloven . . . . .

De Lamponse roveryen op onse ingesetenen en Mattaramse gebuurvolken hebben nu wel wat beginnen op te houden; maer wy kunnen

daerom niet geloven, dat se oyt geheel naegelaten sullen worden, te meer eenigen van gevoelen zyn, dat sommige Bantamse grooten self de hand daerin hebben . . . . .

Nu heeft oock de Bantamse vorst sedert eenige maanden gesanten naar Lampon afgeschickt ende de meeste principale regenten van daar opontboden en tot nogtoe aangehouden om rekenschap van hun gedoente te geven, waeromtrent wy egter gaerne sagen, dat syn Hoogheyd met eene scherpe reprimande op belofte van beterschap, althans met de woelerye der Engelschen op Sumatra's westcust en Sillebaer wat mitigatie en sagtigheyd gebruyckte en hen weder na huys liet gaan, om daerdoor de andere regenten in desen tyd, dat zyn saeken op gem. Sillebaer soo waggelende staen, van bekommering en vreesse . . . . . te ontslaen of dat se anders wel aangezet mogten worden yets nadeeliger voor Syn Hoogheys ryeck en intrest ter hand te nemen.

De saeken op Sillebaer syn tsedert ons meergen. schryven van 12 Febr. niet weynig verergert, dat men de slappe conduite van den Connick, mitsgaders 't bedryff van syn geliefden Staetsminister Aria Diepa Ningrat wel meest moet toeschryven . . . . . de Engelsen hadden te minder na de flauwe uitlegging van gem. konings minister willen luysteren, nadat se daer met 3 schepen en 2 kitsen van Madraspatnam in de maant July voor de tweedemaal waren aangekomen, met ongevaer 80 blancke militairen, 100 moren en parthye pions, versien met eene goede quantiteyt kalk, steen en andere bouwmaterialen, om een vastigheyd op *Bencoelen*, ongeveer 3 mylen van Sillebaer op te rigten, onder voorgeven dat de oude gewesen Koninek . . . . . haer staende de onderlingen inlantsen oorlog, aldaer den vryen handel en inwoninge op voormelte Sillebaer hadde vergunt en dat sy met den jegenwoordigen niets te doen hadden en waeren sy Engelsen vervolgens door sekeren afvalligen regent Lel . . . . (?) Maradia gen^t. en eenige andere genegentlijk ontfangen, die haer oock voor 1000 Rxd. in eygendom overgegeven soude hebben een stuck lant van 500 roeden in 't vierkant, waerop soo ten eersten met haer voorgenomen bouwagie, soo verre mede gevorderd waren, datse bereyts 18 stucken kanon konden gebruycken en aen land gebraght hadden, egter scheen de peperleverantie met hen oock noch geen grooten voortganck te hebben, omdat de bergluyden dier gebuyrplaetsen noch niet wisten tot wien

sy hun souden keeren, nadien eenige strandregenten uyt het ontsag voor den Coningh van Bantam haer niet opentlyck voor de Engelschen durfden verklaren, dat egter almede wel konde volgen, omdat se van die vrunden door liberale geschenken aengesocht wierden . . . . . en dewyle dese en andere saeken van belang en niet min raadzaam geoordeeld wierden de grond van dezelve en wat er moeite aan en onder schuyle, eens ter degen te ondersoeken, soo hebben wy op den 25 Sept. by resolutie nodig geaght den Heer Extra-ordinaris Raet *Isaacq St. Martin* eens expres na Bantam te laten gaen om met den Coninck mondeling te handelen . . . . .

(Batavia.) Desen jare is 's Comp^r. geltcassa alhier doorgaens seer sober versien geweest en wel bysonderlyck van spaense realen, daer wy om de Bantamse en Palembangse peper te betalen op den 9^{en} Maart jongstl. van eenige coopluyden 5 dagen bevorens alhier uyt Manilha aangekomen, zooals by onse generale missive van 18^{en} derselver maend gemeld staat, genootsaakt zyn geworden van in te wisselen een getal van 114000 stuex, tegen 17 $\frac{3}{4}$ perct. opgelt en dat in ruyling van goude coebangs, hoewel wy om het gelt te sparen oock gaerne hadden gesien dat se een party staefkoper in betaling hadden wilen aennemen, doch daertoe niet genegen synde, soo is haer dat silver moeten voldaan worden met gout, ... by opneming van gemelte cassa onder dato 20 November jongstl. is bevonden daerinne niet meer te resteren als 43637 $\frac{3}{4}$ rxd. synde bevorens soo slegt versien geweest, dat wy naauwlyx raad wisten tot betaling van d'ordinaire verstrekingen en maandelyxe randsoengelden, waeruyt Uw Hoog Edelh. wel sullen kunnen oordeelen, dat het naekomen van Uw HEd. geëerde ordre by missive van 11 dec. a^o. voorl. om de interesten van 6 op 5 ten honderd te reduceren, niet in onse maght en is geweest, hebbende daerentegen om ons te redderen by resolutie van 4 september wel moeten goetvinden met de interesssen, welke nu over de 546000 guldens zyn komen te bedragen, te laten vergrooten, het meerendeel van de kapitalen, die by UEd Comp. à deposito staen, belopende met mal-kanderen ongeveer 100 tonnen gouds, zynde sedert den jare 1677 van 44 $\frac{1}{2}$ ton zoo hoog opgelopen. . . . .

De boeken der inlantsche militairen, van dewelke Uw HEd. by onse vorige gen. brieven, de dato ult^o november 1684 en 18 maart kennisse

is gedaen, zyn eyndelyck eens afgeslooten, met een restant van 173 personen, die tot noch toe om haer betalinge niet te voorschyn syn gekomen en apparent voor 't meerendeel oock niet komen sullen, als werdende gemeent, dat het maar gefingeerde namen syn, daer de personen nooyt van in wesen, maer eygentlyck mortepayen zyn geweest, gelyck oock onder de afbetaalde al vele slaven syn bevonden, die wel de monstering konden passeren en alsoo gagie van d'Ed. Comp. trocken; dogh evenwel den meesten tyt in haer lyfheers dienst zyn geëmployeert, van welke eerloose ontrouwe handelingen en daerdoor gedragen sware lasten, wy hopen willen dat d'Edele Comp. voortaan bevryd sal blyven . . . . .

De particuliere handelaers, die mede nog niet nalaten haer best te doen om de Comp. te helpen in den grond te ryden, zyn dezen jare alweder wat in de klem gelopen . . . . . hebbende d'Ed. waterfiscael M. Pieter Pauw, het navolgende van haer aengehaelt, uyt het schip *Castricum* comende van *Choromandel*, 60 pakken diverse kleden, enz. 32 canassers amphioen, enz. . . . . uyt het schip de *Holl. Thuy*n mede van *Choromandel* gecomen, 31 pakken met gesorteerde kleden en lywaten, enz. enz. 't samen 45164½ Rxd. of f135492.7.8 . . . . .

Den aengestelden president van 't nieuw verkoren *Collegie van Heemraden*, de Heer extraordinaris-raet, Joan van Hoorn, hebben wy den 23 Maart jongstleden eenige leden toegevoegt en deselve op 29 Juny daeraenvolgende nog met 2 personen vermeerderd, alsoo bevonden wiert, dat de voorvallen en besoignes successive quamen te vermenigvuldigen, hebbende haar Ed. op den 3 July, gelyk by Resol. tenzelven dage zy aengeteekent, aen ons o. a. versogt, tot verval der nodige onkosten, als 't maeken van bruggen en wegen, een quart ten hondert te mogen heffen van de landeryen 2000 rooden opwaerts buyten dese stad gelegen en dan nogh besyden dien te mogen hebben, de jaerlyxe inkomsten van de topbanen der Chinesen, welke eerste wy haer Ed. oock hebben ingewilligt, omdat de ingelanden hun geensints by de betalinge van den 400sten penningh tot soodanigen nuttig gebruyck voor 't algemeen gerieff zullen vinden beswaert; maer het andere hebben wy voorals noch niet wel konnen inschicken, omdat die inkomsten by resolutie van 4 september des jaers 1679 tot het graven van de ringsloot zyn geprojecteert geweest

ende daerom is oock best geacht, deselve by de domainen van de Comp. te laten voortlopen tot Uw Ho. Ed. nader ordre, die wy als nu oock dien aangaande eerbiediglyck syn versoekende; dogh aengesien opgem. schattinge der landeryen niet veel sullen komen te bedragen en op verre na de jaarlyxe lasten connen vergoeden, is haer Ed. mede toegestaen *de onbeheerde landen, den landheer, namentlyck de Comp. nogh toekomende, na taxatie, aen de geene die se comen verzoeken tot een redelycken penningh te mogen verkopen, in plaetse datse voorheen by donatie aen de schoonmakers en bebouwers wegh geschonken wierden, waerover sigh almede niemand sal hebben te beklagen, en nadien oock voor 't naeste geloofd werd, dat vooreerst van dese verkopinge weynigh staet in te komen, zyn haer Ed. by resolutie van den 12 oct. overeenslaende met die van 6 July bevorens, toegevoegt zekere 3137 Rxd. in den jare 1682 door ordre van den H^r. Gouvern^r. Genl. Cornelis Speelman Z. G. uyt de Chinese natie alhier tot gebruyck der landeryen gecollecteert en die tot duslange toe onder den cassier syn berustende gebleven.*

De Tangerangse vaert, waervan wy by den onsen van den 12 febr. hebben gesproken is nu door den landdrost van Moeck ten meeren-deele volgraven en opdat de gemeente van de daeraen leggende landeryen al ten eersten het gebruyck mogte genieten, hebben wy goetgevonden de aerde ten wederzyde opgeworpen, ten eersten te laten effenen en slegten en beyde de wegen langs de gragt te kappen en opmaken tot de breete van 6 roeden yder, mitsgaders daertoe te gebruycken *vrywillige Javanen ofte andere inlanders tot een quart rxd^r. de rocde, mitsgaders duerenboven genietende tot haer onderhoud den dagelyxen rys, sullende nog eenige andere wegen, door de Heeren Heemraden werden opgemaect . . . . . zöoals by de resolutien van 16 July en 17 Aug. kan naegelesen werden ende sal dit byzonderlyck komen te strecken tot bevorderingh van den landbouw, die wy gaerne ernstelyck bevordert zagen en waertoe wy het aen onse zyde tot besorginge der vereyschte behulpmiddelen buyten Comp^s. merkelyken ondienst en schade niet sullen laten ontbreken . . . . . en kunnen wy van de verbeteringh derselven althaus dit getuygen, dat de bouwlanden en rysvelden nu meer uytgeven als oyt te voren . . . . .*

Om den vervallen en byna verstorven vertier der lynwaten alhier

wat te doen wackeren en op de been te helpen, hebben wy by resolutie van den 21 aug^r. ll. goetgevonden de ongewilste sorteringen met 40 en de famelyck wel getrockene met 50 à 60 ten hondert advance by venditie af te staan en dewyle de packhuysen althans ryckelyk met geschilderde sorteringen syn voorsien is op den 30^m October oock geresolveert, daarvan vooreerst geen inkoop te laten doen; maar de penningen te besteden in zoodanige kleeden, die 't meest getrocken en 't best te verkoopen zyn. . . . .

Nadien Uw Ho. Ed. hun niet alleen volkomenlyck hebben believen te laten gevallen de provisionele aenstellinge van den Gouverneur Generl. Joannes Camphuys, maar oock denselven daertoe op nieuws te eligeren en alsoo aen te doen de allerhoogste gunst en eere, die Uw Ho. Ed. dienaren hier in India konnen verwagten, soo vindt hy sigh op het alderhoogste verpligt Uw Ho. Ed. daarvoor by desen met eerbiedigheyt syne schuldige danckbaerheyt op te offeren. . . . . maer dewyle het met syn vermogen niet soodanig is gelegen als met syne genegenheyt, soo believen Uw Ho. Ed. het hem oock ten besten te houden, dat hy moet blyven persisteren by syne gedane versoeken op ult^o. Nov^{ber}. des voorl. mitsgaders 12 en 19 Febr. des loopende jaars. ' . . . . . verklarende de Gouverneur Generl. onderwylen voor zigh selven een ongemeen genoegen te hebben in Uw Ho. Ed. genomen resolutie omtrent de

---

1. In het handschrift van den advocaat van Dam. * Beschrijving der O. J. Comp. Boek 3, Cap. 1, bladz. 21 vs. leest men: * Nadat in de verkiesinge van den heer Camphuys tot generaal, de Hr. Anth. Hurt als ouder raal synde voorbygegaan, dogh hem mits het overlyden van den Directeur Generael Balthasar Bort met en te gelyk met den Generael Speelman, mede op een en denzelfden dag, t. w., den 11 January 1684, in plaats van den voorn. heer Bort hadden aangesteld, syn op de ordre en aanschryvinge (dat alles soude mogen worden hersteld en gebragt op een goden en geregelden voet) de vereyste vrugten en effecten niet gevolgd; maar syn daeruyt vele dissention, oneenigheden en verdere verwyderingen ontstaan; de voorn. Generaal (Camphuys) klagende, dat aan hem niet wierd gegeven of gedelicereert dat respect noch die authoriteyt gelyck de vorige generaals . . . . . maar doorgaens wierd gecoutre-carreerd en in syn goede meeninge en intentie tegengegaan, d'andren het voors. aanschryven telekens 't haren voordeel duidende en haer daarop beroepende en 't welck heeft geduurd soolang hy in die bediening is gebleven tot een groote veraghtering van seer velen saceken en nadeel van de Comp. By aanschryving der IIII. XVIIJ dd. 16 Nov. 1687, werd A. Hurdt teruggeroepen en by die van 17 Dec. 1690 werd de gg. Camphuys op zyu herhaald verzoek op seer honorable en reputaticuse wijze ontslagen.

afsendingh van den *Heere Hendrick van Rhede*¹ nadien daerdoor syne intentie en gedane voorslag in rade van India op 11 febr. deses jaars, tot zooverre is volbragt en met Uw Ho Ed. gevoelen overeen slaet. . . . .

Twee van des overleden H^r. generl. Cornelis Speelman Z. G. gemagtigden met name Cornelis Swart en Jan Lamberts Radder waren op het laetste van 't voorleden jaer voornemens, om op haren naem p^r wissel na 't vaderland over te maken een somma van 90,000 Rdⁿ, behalve nog 62,326 $\frac{2}{3}$ Rxd. voor rekening van den gem. overl. generl. by d'Ed. Comp. op interest staende, makende te samen 152,326 $\frac{2}{3}$ Rxd. doch wy vonden goed deselve somma aen te houden en alhier in 's Comp^a. cassa te laten verblyven, om soodanige redenen als Uw Ho. Ed. by onse genomen resolutie onder 22 nov.^{ber} des voorl. en 10 april deses jaers sullen vinden aengehaelt, zynde sedert de laetstgen. somma nog vergroot met 66373 $\frac{2}{3}$ rxd. zoodat van meergem. overleden heers middelen by de Ed. Comp. verblyven, daeronder gerekent 4000 daar den ontfanger gen. Jan Parvé en oppercoopman Daniel van de Block al bevorens arrest op hadden gedaen, 218,700 Rxd., twelk na sommiger gevoelen nog al van 't minste is, als sustinerende, dat er soo nu en dan een groote schat aan juweelen na 't vaderland moet syn overgemaect. ² . . . . .

---

1. Over de uitzending van dezen Commissaris-Generaal in 1684, over de aanleiding daartoe en de antecedenten betreffende deze hooge betrekking, zie men hierboven hoofdstuk XVII.

2. In het meermalen reeds aangehaalde handschrift van den advocaat van Dam • Beschryvinge van de O. I. C. • leest men op bladz. 20 vso. 1 Cap. 3^e. boek: • Wanneer en soolang hy (Speelman) stont onder het hooger gesagh van anderen, • toonde hy te wesen een seer bequaam dienaar van de Comp. en bezat tot dien • eynde seer vele goede qualiteyten, boven dat hy door syn langjarige diensten een • groote kennisse en ervarentheyt had gekregen . . . . , maar eintelyk syn eygen • meester geworden synde en selfs dat Hoge gesach in handen hebbende, konde hy • sigh selven daarin niet gouverneren en verviel tot débauches en committeerde vele • nytsporigheden, waarop en op dessels gepleegde indulgentien, versuymissen en verder • gehouden quade conduites; een groot verval van saken quam te volgen en 't welck • een groot ongenoeg-n veroorsaecte, soolanig dat men van hier schreef, dat indien • Godt Almagtigh van syn persoon niet hadde godisponeerd, de vergndering niet langer • soude hebben kunnen stille staan, haar uysterste ressentiment daerover te thoonen, • waarby nogh quam het schryven van de drie ordinaris en twee extraordinaris raden • herwaarts en derselver klagten, voornamelyk wegens het ophouden en laat afzenden • van de jaarlykse retourvloot na dese landen, soo oock van de schepen

En hiermede meenen wy te hebben voldaan Uw Ho. Ed. ordre om gem. Hr. Speelman zal. middelen voor sooveel die te vinden en aen te treffen waren, in sequestratie te nemen; maer om Uw Ho. Ed. met alle omstandigheden te doen weten, hoedanigh sijn alles in het afsenden der schepen na 't vaderland en hier in India toegedragen heeft, wat indulgentien, versuymnissen en andere onbehoorlykheden wyders waren gepleegt, wat schade d'edele Comp. daerby hadde geleden en wat verders tot syn E. laste soude kunnen worden ingebracht, daerop sullen wy met eerbiedigheyt seggen en vooreerst aengaende het laat afzenden der vaderlandsche schepen, dat de schade die d'Ed. Comp. daerby geleden heeft wel seer groot is; maer evenwel door ons niet begroot kan worden, gelyck mede van de schepen hier binnen 's lands, waervan door een algemeen gerugt geloofd word, dat veel eygen belangh en interest heeft onder gespeelt en geen genoegsame coopmanschappen na Java's oosteust gesonden syn, om de particuliere te eerder te kunnen omsetten ende te meerder te doen gelden; maer om daarvan behoorlycke blycken te krygen, daer soude een wild zoeken na syn en soo mede na ander saeken, die tot des overledens laste zouden kunnen worden gebragt, zynde wy van gevoelen, dat alleen door het ophouden en laet afsenden der vaderlandsche schepen tegen Uw Ho. Ed. expresse en soo menighmael gerenoveerde orders,

---

• innewaarts, veelyts na het verloop van het mousson, oock nu en dan 't wagten
 • alleen na de brieven, synde tegens de ordres van hier afgegaan, in voege dat ge-
 • donneert is, dat haar by provisie souden hebben te verskeren, van desselfs nage-
 • laten middelen en effecten, mitsgaders gelaudeert den ijver en devoiren by de voors.
 • raden soo ordinaris als extra-ordinaris geadhibeert en in 't werck gesteld, ten eynde
 • de bevelen van de vergaderingh in die en andere saecken souden mogen worden opge-
 • volght en nagekomen en vooral mede, dat sy hadden tegengegaan d'overgrote maght
 • en autoriteyt, dewelcke de voorn. Heer Speelman sich hadde aangematigt . . . .
 • Aangaende de nalatenschappen van den voorn. Generael Speelman zal. ende schade
 • die hy de Comp. in verscheyden gelegenheden hadde toegebracht, nadat tegen des-
 • selfs boedel of erfgenamen, hier te lande proces was geentameerd en genstineerd,
 • is men eyndelyck verdragen, dat de Comp. eerst en vooraf uyt de gelden, die tot
 • Batavia onder haar waren berustende, soude afhouden of rescontreren, 100,000 glds.
 • swaargeld ende erfgenamen daartegens genieten 400,000 gl. mede swaargeld; mitsgaders
 • de Comp. voort trecken 35 ten honderd van alle 't gene bevonden soude worden boven
 • de 500,000 gl. van den boedel te wezen geprocedeert of nogh komen te procederen
 • te weten buyten 't gene de Comp. suyver van den boedel soude moeten hebben en
 • 't welck naderhand bevonden is, ongeveer tien tonnen gouts geweest te syn, ver-
 • staande light geld en waeruyt de Comp. haer portie heeft geconsequenceert. •

d'Ed. Comp. meer schade en nadeel is toegebracht, als met alle des overledens middelen, al waren se nog vry wat grooter zoude kunnen worden vergoed. . . . .

(Op nader advys van Cheribon en Japara) De commissie en expeditie van den Ed. François Tack op den 3 November per schip t wapen van der Goes naer Cheribon en voorts van daar naar de Mataram, is hier even voor, onder die materie, aengeroert, zynde vervolgens den 4^{en} deser gem. bodem . . . . . geretourneert, neffens d'advysen van den Ed. Tack en raad wegens syn aankomste, bevindinge en gedoente op voors. Cheribon dd. 23 Nov. relaterende de slordigheyt der administratie . . . . . en de onbetamelycke buytensporige en baatsoeckende conductes, die men omtrent de princen en volkeren aldaer jegens onse succesive orders hadde gepractiseert . . . . .

Met de princen en haer regering was Syn E. oock besigh met alles na onse ordre ten beste te besligten en te rigten en soude mits de sieckte en onmagt van den derden (off jongsten) nu de tweede prince in stede, met gem. Tack naer den Soudouhoung volgens gemeen genomen besluit optrecken, alhoewel deselve seer node daertoe gekomen was . . . . . oock waren alle de regenten der bovenlantse dorpen aldaer voor syn Ed. verschenen. ¹

II. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 8 Maart 1686.

Ed. Hoog Achtb. Heeren, om te dienen tot de laatste bezending, enz. . . . .

De verschyning van den Ed. François Tak, za. en zyne begonnen verrigten op *Sirrebon* is UEd. in den onsen van 11 december 1685 eenigzints bedeeft en hoedanig deselve omtrent 's Comp^a. ministers

---

1. Brief van Tak uyt Cheribon, dd. 23 nov. 1685.

een gantsch slordige huyshoudinge en in 't generaal tot volvoeringe onser ordres ook met de prinsen als anders, al wat veel werk gevonden hadde. Zulx ZijnEd. niet voor den 20 december in gezelschap en met de vaartuygen van den tweeden prince Sultan Anum, na Samarangh voortgegaan is, zooals ons dat in 't breede is komen te blyken, uyt de nader advysen en bylagen van gemelten Tak en raad, gedateerd 19 december uyt Sirrebon, eerst op den 12 febr. dezes jaars . . . . ons ter handen gekomen, met een geleybriefje van den nieuwen provisionelen resident Adriaen Willemsoon.

Buyten vele bylagen tot dese Commissiepapieren van Sirrebon bequamen wy nog 2 nader briefjes uyt die residentie van 14 en 17 february, principaal wegens de droevige massacre den bovengem. Heer Commissaris Tak. Zal. en de voornaamsten zyner officieren tot Cartasoura aan 't Mattaramse Hoff overgekomen, zooals hier agter daarvan breeder zal worden gesproken. . . . .

Het voornoemde droevig voorval in de Mattaranse hofbesending zal ons hier op Sirrebon in de negotie als de vaststellinge van de regering dier landen, misschien almede wederom al vrywat veragteringe geven, te meer dewyle de Ed. Tak vele dingen als nootsakelyk, tot na het afdoen van alles aan 't Mattaramse hof gereserveert had, dog wy konnen ons niet als met volle genoegen over de trouwe yver en goede debvoiren tot de Comp. van de Sirrebonse princen en volkeren in 't gemeen bedanken en hoopen door eene goede directie en leyding dier luyden, hen meer en meer tot de Comp. te verpligten en genegen te maken, hebbende de oudste prince Sulthan Sepo ten eerste na 't vernemen van de moordt aan den E. Tak tot Cartasoura 600 mannen van syn volk den resident aangeboden en vaardig doen maken, om soo wy eenige expeditie na de Mattaram quamen te laten geschieden tot dragers van de onse en hun bagagie te dienen en den 2^e prince Sulthan Anum, die met den E. Tak zal. na Samarang en des Sousouhonnans hof was opgetrokken, heeft ons vandaar en over de voorgevallen massacre zoodanig briefje laten toekomen, als UHEH. almede in translaet copie zal gewerden, met verzoek daarbij om ordre van ons, wat hem nu verder te doen staat, 't zy tot langer verblijf ginder of afkomste en na huys te mogen keeren, dewyle door dat droevig treurspel alle onse concepten generaal op:

Java's Oostkust vry onverwagt gantsch verset, veranderd en verward schynen, deswegen wy hier tot nader relaas kortelyk sullen aanhalen hoe de ambassadeur en commissaris François Tak zal. op 20 december alsvoren verhaald van Sirrebon vertrokken, den 22 daaraan op Samarang verschenen is, ontbiedende derwaarts tot te spoediger voortganck der Hofsche zaken, den E. De Hartogh en verdere hoofden en ministers van Japara, met dewelke dan vooraff op verscheydene noodige saaken ten dienste van de Ed. Comp. ingevolge onze medegegeven orders gebesoigneerd synde, is het tot den 4 febr. aangeloopt alee van den Sousouhoungang met behoorlijk fatsoen ten hove versogt en onder 't geleyde van Aria Sindoeradja en Depatty Ourawan, Soura Nata, Kagawanga en andere maramse grooten van Samarang na 't hoff tot Cartasoura opgetrokken is, alwaar ZijnE. 4 dagen daaraan, of den 8 febr. des morgens quam aan te landen, maar in zoo eene verwarring van het Javaanse Hoff en de aldaar residerende rebelle Balyse schelmen, dat er 't zy door de laatste alleen, of wel met kennis der Javaansche grooten een onverwagten aanval op den E. Commissaris Tak en zyn byheb- bend volk van amokspeelders gedaan is, in welke attaque of ver- raat de gemelte ambassadeur Tak met seer vele wonden na een langen tegenstand droevig, vóór des Sousouhoungangs Hoff en als in zyn aangesigt, om 't leven zy geraakt, nevens den opperkoopman Jeremias van Vliet, de luytenants Benjamin van der Meer en Dirk Vonk als den Capiteyn-Lieutenant Aarnout Grevink en vaandrigh Herfst, die daar wel 4 à 5 jaren aan 't hoff van den Sousouhoungang geresideert en tot zyn Hoogheys garde gelegen hadden, met een getal van 69 blanke koppen, zynde de overigen naar 's Comp^s. pagger, by die daar in waren gevlugt en na die massaere voort ongemoecht gebleven, zooals zy ons dat by een briefje van den 10 febr. over Japara hebben aangeschreven en dat se doenmaals in 't geheel nog in 't leven en sterk waren 248 blanke koppen en onse nader ordre met dese sware troubelen tot haar verder narigt versogten, zonder dat er evenwel één man van d'onse in persoon is afgekomen dan de eerste mondelinge tyding brenger op 18 february, zynde een onser Macassaren by den luytenant Benjamin van der Meer bescheyden geweest, die alles gesien en bygewoond heeft en zeer net gerelateerd heeft, dan de brieven van d'onzen zyn door eenigen der Javanen van den Sultan van Sirrebon

nevens zyn Hoogh^h. schryven op Japara afgebraght en ons van daar te gelyk toegekomen met een briefje van den Sousouhoungang zelven door 3 zyner Javanen op Japara en met een van dien, genaamt Nalladjaja voort herwaarts gestiert, daarby syn Hoogh. de massacre van den heer Ambassadeur Tak en ons dierbaar volk van zyn hals schuyft en als een ongeval door 't volk van den Balysen schelmsen Sourapatty gepleegt, komt te duyden en dat hy ook zelve door haar in gevaar geweest en eenige zyner Javanen en grooten mede verlooren; dog wat hiervan zy, zal de tyd misschien eerlange nader ontdekken; want wy door verscheyde voorgekomen motiven niet veel goeds van Amirangh Cassoema, die 't meeste bestier aan 't Mataramse hof heeft en andere Javaanse grooten kunnen denken en dit ongeval voor de Comp. in dezen tyd, van vry grooten nadruk agten en speciaal in 't zoolang gemeente teregtstellen van de algemeene zaken langs Java's oostkust, sulcx wy nu metten eersten ons hebben moeten bewegen niet alleen om ons volk, dat daar tot nog zoo een groot aantal aan 't Hoff verbleven en overgeschoten zy, is 't mogelyk op de beste en secuurste wyse af te krygen en voor een tweede schelmstuk te secoureren en ten andere onse dienaren en residenten en effecten langs de stranden te conserveren en derhalven vooraf alle de schepen, die nog na d' oosterprovincien gereed lagen allen voor Japara doen afzeylen, nevens ook de heer 'Ternaats Gouverneur Joan Hendrik Thim, om na voorvallende gelegenheyt met de opperhoofden 't beste te helpen beraden en betragten. De brieven en advieses, die ons van deze onverwagte en droevige tydinge op 18, 20, 24 en 26 Febr. zoo van Japara, Samarang als Tagal zyn toegekomen zyn gedagteekent 10, 11, 14 en 24 Febr. mitsgaders van onsen raad uyt Cartasoura van den 10^{en} dito ' . . . . .

Bantam . . . . . Op de versoeken en voorstellen des Conings van Bantam, als zyne gesonden voorname gesanten, den Pangeran Aria Diepa Ningrat en Keay Fokkée zyn, na voorgaande communicatie en gevallen deliberatien in Rade van India tusschen deselve syn Hoogh^h. minister en de gecommitteerde heeren Raden Willem van Outhoorn, Joan van Hoorn en Izaak Saint Martin onder dato 15 Febr. te samengesteld en geslooten, zoodanige onderlinge nadere punten van politie

---

1. Zie de rapporten of rclasen daarover, onder n°. XXIX en n°. XXX.

en commercie als UEd. by 't afschrift van dien, zullen kunnen ont-
 waren, zynde wel in den jare 1684 onder 't maken van 't contract
 door den E. François Tak zal. by ons best geoordeelt het reguleren
 der commercie te dilayeren tot den uytslag der Engelse differenten
 over het Bantamse werk; maar dewyle het nu zoolange heeft ge-
 duurt en in de verhandeling mede te passe quam, zoo hebben wy
 niet anders kunnen zien of het vastgestelde zal tot onze wedersydse
 gerustheyt en securiteyt komen te strekken, staande daarmede nu des
 konings gesanten . . . . naar huys te keeren en zyn Maj. ratificatie
 en onderteekeninge omtrent dese overeengekomen poincten in even-
 gelyke kragt en forma, als het jongste contract te besorgen ¹ . . . .
 met eenen hebben wy goed gedagt tot haar geleeyde en als onse
 gecommitteerde na Bantam te laten mede gaan . . . . de oppercoopl.
 Constantin Raust de jonge en Hendrik van Buytechem nevens den
 oud resident Willem Caaff, dewelke ook tegelyk voor eenigen tyd
 het gesag over Comp. zaken en ommeslagh aldaar zullen blyven
 waarnemen tot vervang van den opperkoopman Everhard van der
 Schuur. . . . .

III. De Gouverneur Generaal Joannes Camphuys en
 Rade van Indie aan de Bewindhebbers der gen.
 O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 13 december 1686.

Edel Hoog Achtb. enz.

Staande het jongst gepasseerde wester saysoen, enz. . . . .
Sirrebon. In den onsen van den 8sten maart deses jaars, hebben
 wij UEd. te kennen gegeven, dat de groote verandering in 't wesen
 van 't gansche werk op Java's oostkust door de verraderlyke mas-
 sacre van onsen Ambassadeur François Tack zal. aan het hoff van
 den Sousounhouang tot Cartasoura al de vorige goede concepten
 en geëxpedieerde commissie en ordres den 31^{en} october verleden

---

1. Zie hierachter bladz. 28.

jaars t'eenemaal dede stil staan, 't welk op 't ryk en landſchap van Sirrebon oock vry veel aspect heeft, zoo om de aangelegenheyd van plaats, als dat de Sousouhounang of zyne grooten en ook andere quade geesten, door alle middelen en onderhandse quade intrigues, als 't spargeren en uytstroyen van verscheyde oproerbrieffjes aldaer tegens de Comp. op p^o. July en 6 Aug. nevens eene declaratie over desselfs inhoud door 2 voornaamste Chirrebonse grooten ons den 5ⁿ Sept. toegeschikt, tragten die princen en volkeren wederom t'eenemaal onder hun devotie te hebben, 't gunt egter door directe middelen tot nog niet wel te doen nog ook van de genegentheyt der Sirrebonders in 't geheel en schynt te zyn en overzulex nu met de onderlinge jalousie der 3 prince gebroeders en om 't ryk aan den tweeden alleen te beloven, getragt werd te pousseren en de Comp. door veel Mahometaanse superstitieuse uytstroysels gehaat, mitsgaders de gemeente tot oproer tegens deselve gaande te maken, dog overmits aan dit leeftogtige en houtryke lantschap en wel de beste soort van 't Javaanse volck te veel voor de Comp. gelegen leyt en ons contract met die princen in den jare 1680. (lees: 1681.) opgerecht zy, soo hebben wy gemeent tot preservatie van 't een en 't ander onsselven aldaar te eer te moeten versekeren en gelyk hot concept al een geruymen tyt hadde gelegen en den Commissaris Tak nader was aanbevolen eene propre hechte fortresse, zoowel tot securiteyt van ons als de Sirrebonders selven te begrypen, gelyk dan oock uyt eenige overgesonde projecten vastgesteld en met de voormelte troubel aanstonds 't werk begonnen en jegenwoordig sooverre in postuur is, dat het op de borstweringen na, voltooyt en in genoegsame defentie jegens eenige inlandse magt mettet presente verstrekte guarisoen, te samen tot 100 koppen, gebragt zy.

. . . . . De . . . tweede prince (Anoem) was nevens de Sumanapse volkeren na de massacre wel by de onsen op Cartasoura gebleven en ook met hen vandaar weder aan de stranden op Samarang en voorts den 12 April, tot Sirrebon 't huys gekeert; maar zyn conduite hebbe ons sedert na alle advisen ende berigten niet soodanig ten goeden toegeschenen als wy wel verhoopt en verwagt hadden; maar veeleer van eenige secrete ende bedenckelyke intrigues met sommige quaadaartige Mattaramse hofgrooten, daarvan syn eygen broeder off wel (schynt) yets selven te kennen te willen geven,

in desselfs eerste briefje den 15 maart aan ons over 't Cartasoerasc ongeluk geschreven ¹, seggende beschaamt te wesen en niet te kunnen bedenken, hoe des Comps. Ambassadeur en zyn gevolg zoodanig omgebragt waren en de Sirrebonse volkeren, die tot 600 man onder Sultan Anum medegeweest syn, geen leet ontmoet, nog niet een van de hare op die tyt verlooren hadden ende doordien desen oudsten (schoon voor den schrandersten niet bekend) egter altoos en alsnog wel de getrouwste aan Comps. zyde heeft geschenen, zoo hadden wy om in hun onderlinge aloude twist omtrent de regeringe wat diversie te maken, den voormelten tweeden prince, door den resident laten versoeken eens te willen in persoon herwaarts komen om met ons te spreken en van 't voorgevallene op Cartasoura wat nadere openinge te doen, dewyl hy in den beginne op zyn 't huys comste zoowel als zyn oudste broeder 't Mattaramse hoff daaraan mede schuldig geoordeelt heeft te wesen, dog sulx schynt hy te declineren op sobere excusen; maar dat eenige gesanten in plaatse vermeent tot ons af te senden.

Wy hebben staande dese dubieusheyt van 't Javaanse werk, zoowel aan d'een als d'ander der gescyde princen, dit jaar 'nog niet geschreven en soo mede die van Dermayoe als de Priangers off hoofden der Sirrebonse bovenlanden geen regte ordre connen geven, tot (wy) nader sullen weten, hoe wy het met den Sousouhoung eygentlyk mogen hebben en alleen inmiddels d'een soowel als d'ander de ruste en vrede bevolen om hare landen van alle stropende geboefte te bevryden en de Comp. in haar houthakkery als anders hun hulp te betoonen, gelyk zy ook beloofd hebben, als wesende alle die bovenlandse hoofden op ons ontbod voor eenige maanden persoonlijk hier geweest om haar te restituieren een somme van omtrent 2000 spaanse realen, die haar onregtvaardig door een voorgegeven ordre van den luitenant van der Meer op name van de Comp. waren afgevorderd . . . . . twelk niet anders als alweder een vuyl bedryff van onse dienaren is te agten, gelyk de Comp. God beter 't, uyt alle diergelyke quade handelingen omtrent de in-

---

1. Dit bleek later, (zie brief van 23 Dec. 1687), onwaar te zijn en slechts eene lasterlijke aantijging van den Chineses Riksa Negara tegen den Panembahan Anoen te zyn geweest.

landeren, dikwils veel desasters ontmoeten; dog dewyle gemelte van der Meer ook op Cartasoura is omgecomen, heeft hy daaromtrent niet konnen geëxamineert of yets naders van uytgevonden worden; dan dat die lieden met haar gerestitueerde penningen en één klein vereeringje in Aug. weder wel vernoegt te lande na haar negoryen of woonplaatsen gekeert zyn.

De negotie op Sirrebon is gelyk op gantsch Java nog al van weynig emporte, besonder in cas met de cleden en amphioen (gelyk het wel gehoorde) niet onder den vercoop hier tot Batavia wil afstaan; want de sterke vaart aldaar en 't cygen Javanen goetcoop geweeff doet sulx stutten ende daarby segt de resident in zyn jongsten, dat Sirrebon was een overtoom der vrye en particuliere handelaars zoo des amphioens als anders van de gantsche Oostcust van Java, dat seer wel te geloven is, wes nader sal moeten gesien en overlegt worden, hoeverre men aldaer zoowel als op Java met handligtinge sal mogen treden om van onsen grooten voorraad doeken en ook van Amphioen te deser plaatse wat ontlast te raken . . . . .

Oostcust van Java (wy sullen hierby voegen) dat onse krygsmagt daarvan wy in den brief van 8 maart p°. aan UE. meldinge hebben gedaan dit gantsche jaar derwaarts over is geposteert gebleven ende alsnog zy leggende en generalyk jegenwoordig nog bestaat in ruym 1400 coppen, omtrent $\frac{2}{3}$ Europeanen, nevens $\frac{1}{3}$ inlanders, soo Mardykers, Malyers, Macassaren als Balyers, enz. En om UEd. kortelyk 't gepasseerde in dien oirt ter kennisse te brengen, zeggen aanvankelyk, dat onse spoedige expeditie van sooveel volks als wy konden missen in de quade gestalte van saken, daar Comp. dienaeren en effecten langs de Javaanse kust en speciaal de overgebleven troep volcx van 248 Europiaanse koppen tot Cartasoura sig in bevonden, alsmede 't rendezvous der gedestineerde schepen naar de Ooster provincien voor Japara, soolange het saysoen zulx konde lyden ten eerste sooveel omsien schynt te hebben gegeven, dat ons geseyde volck niet sonder veel bekommeringe, dog egter ongemollesteed met kennisse des Sousouhounans den 20^{en} maart van Cartasoura afgetrokken en den 25 daaraan tot Samarang en vervolgens tot Japara salvo aangekomen syn, nevens ook het lyk van den E. ambassadeur François Tak zal. op onse ordre ende instantie van desselfs weduwe, twelk vervolgens met 't jagje de Goutvis den 16

April hierover gebragt en den 18^{en} met behoorlyk fatsoen uyt het huys van den Gouverneur Generaal ter aarde bestelt. . . . .

Om nu het corps der militie en de saken van oorloge off eygentlyk voorcerst de intrigues van 't verwarde Mattaramse hoff en de versekeringe onser posten en effecten derwaarts over te bestieren, dewyl de Heer Thim maar voor eenige dagen was gelast en ook conde op Japara vertoeven, soo hadden wy by resolutie van 26 february daartoe genomincert den E. captain Jan Albert Sloot en daarenboven hem gequalificeert met de character van Commandeur . . . . dog nademael syn E. met een overgecomen en wat lang geduurde indispositie te dier tyt sig niet in staat bevond van derwaarts te gaan; soo moesten wy by provisie in desselfs stede gebryucken en den 6^{en} April na Java demitteren den capiteyn Harmen Dirx Wanderpoel, onder den titul van eerste capiteyn en hoofd der militie en uyt dien hoofde oock in rang boven 't Japaars' opperhoofd, den oppercoopman Joannes de Hartog, dewelke dan te samen sedert dien tyt de zaken aldaar waargenomen hebben; maar mits de E. Commandeur Sloot sedert op de been gecomen was, hebben wy denselven nu jongst op den 29^{en} November per 't schip de Vryheyt tot vervang van gemelten E. Wanderpoel na Japara laten gaan en daarbesyden oock den opperkoopman Pieter van den Hoorn om de negotie en omslag van dien waar te nemen . . . . .

Van de stropende Manicabose rovers, die sig onder een opgeworpen Konink Jang de Pertuan omtrent Billiton een jaar herwaerts onthouden hebben en waaraf by onsen jongsten onder de Bantamse materie iets staat aangeroert en oock insgelycx ter occasie van onse 2 gecombineerde uytzettingen met de vaartuigen van den Bantamsen sulthan, hieragter nader sal gesproken worden, is ons al voor 't afzenden van onsen brief aan den Sousouhoung gebleken, dat zy te zamen met dit quantaartige hoff onderlinge correspondentie en communicatie hadden en hielden, zoo uyt 2 op Tegal geintercipieerde brieven, die uyt name van gemelten Sousouhoung en syn grootminister Amirang Cassoema aan voorn. Jang di Pertuan geschreven en weynige dagen voor den moord van den Heer Tak zalf. in alle secretesse van Cartasoura geëxpedieert waren, als de zedert nader voorgecomen quade blyken zoo tot Japara als Chirrebon en elders, behalven dat de oproerbriefjes, die tot Sirrebon in Juny ver-

leden op de Passebaan of publyque Javaanse vergaderplaatse gestroyd ende ons toegesonden zyn, als hiervoor in opsigt van den 2^{en} prince Sultan Anum onder die materie staat geciteert een vreemde taal van raadselen behelsen, die wy daarom niet ondienstig hebben geacht hier tot UEd^s. opmerkinge te insereren, luydende aldus:

„Mynheer en genegen vriend, ik wense u alle heyl ende gesontheyt, de God Mahomets wil u sterken en couragie als een opregt getrouw Mahometaan geven; de oorsaek omdat dit begonnen zy (en door my soodanigen weg werd ingegaan) is met bevel, consent en ordre van den grooten vorst geschied; mynheer die gelieft daaraf in uw negory Cherebon ook een begin te maken, alsof ik er zelve was. Ik zal u daarin behulpzaam wezen, dewyl dog de Boegys, Macassaren en Palembang geen konink konnen werden, voordat zy met den vorst van Java (waar nu al een begin gemaekt is) eendragtig te samen spannen, dat (dan) kunnen zy een sterk man en groot keyser uytmaken.

De zegeninge zy met u en blyft gegroet, andermaal de zegeninge zy met u en blyft gegroet.”

Hoedanige tale en oproerige beweginge van alle kanten en ront-somme en selve in en onder sommige eygen inwoonderen te dezer UwEd. hoofdplaatse ons een naaukeurig en voorsigtig omsien moet geven, te meer als daar nog bykomt het onlangs voorgevallene tot Bantam, daar 't geschapen stond, dat Comp^s. dienaren en omslag een even gelyk droevig treurspel als tot Cartasoura soude syn weder-varen, door een party quaetaardig Mahometaans paaps gebroet en malcontente geesten, ingevalle zulx niet even op het tipje door den Sultan ontdekt en d' onse voort van gewaarschouwt en de principale dier schelmen van kant geraekt waren, gelyk deswegen hieragter in de Bantamse materie nader werd aangehaelt. Doch: dewyl er in eene publyque rupture met het Mattaramse ryk en dat *niet met en voor deselve*, gelyk wy nu 10 jaren lang tot herstelling van den presenten Sousouhoungang met sooveel goet en bloet gedaan hebben, maar *tegen* hem en synen grooten hoop quaetaardige grooten en volkeren, geen kleyne swarigheden voor het intrest van de Ed. Comp. concurreren en dat ook de Sousouhoungang in persoon, (hoe wel beswaarlyk) nog onschuldig aan alle die schelmstukken zoude konnen wesen, door dien hy, gelyk altoos is gesegt, alleen in wel-

lusten en wyven versopen, syn saken in 't geheel geen meester is of oyt heeft betoont te wesen; maar alleen volgens de directie van cenigen syner geliefde hovelingen hem laat omleyden en die na 't ons toeschynt, gants niet gaarne de Comp. yets meer van hare gecontracteerde en beloofde penningen (dewelke de heer Speelman sal. al in den jare 1677 bij calculatie te vroeg voor een groot deel tot den Tonquinsen handel geprojecteerd hadde) voor soolunge en sware gedragen lasten zoude te wille zyn, soo hebben wy ons tot nog in geen staat bevonden om yets finaals omtrent dit gantse werk te besluyten of by der hand te nemen te meer er al een geruymen tyt gerugt en voorgegeven is; dat er eenige gesanten van den Sou-souhounang tot ons stonden over te komen en dewelke na de jongste Japarse advisen ook nog alle dagen voorgaven te sullen volgen, hoewel 't seysoen daartoe al vrij verre is verloopen ende behalven dien de persoonen deswegen ons genomineert, niet en syn van dat fatsoen, dat wy iets importants ten goeden van hunne commissie zouden derven verwagten en daarom tot nader ondervindige, werwaarts hare menées en veynseryen eyndelyk mogten op uytloopen na aandagtig overleg niets raatsamer geagt zy, dan onse hiervoren gesejde presente gints aanwezende magt en posten, sooals die syn verdeelt op Japara, Tegal, Samarang, Damak, Rembang, Grissece ende Sourabaija, staande dit westermousson nog te laten blyven en continueren, in dien stand daar se tot nu toe ingeweest zyn, gelyk zulx den E. Commandeur Sloot op syn medegegeven instructie onder dato 26 November breeder is aanbevolen . . . . . ten ware wy van hare zyde zelve eerst mogten aangevogten worden of dat men op de Balyse moordenaars daar se nu huys houden of sig mogten bevinden met onse eygene magt een zekere advantage omtrent de stranden verneenden te komen behalen, zonder ons elders te lande waart in, vooreerst weder te begeven, door dien zulx onder de troulooze Javanen te gevaarlyk geagt werd te zyn . . . . .

Dat wy van UEd. op nieuw wel een aansienlyk recruit van volk uyt het Patria met allen ernst derven versoecken en verwagten, nademaal UEd. met ons seer wel sullen connen considereren, dat soo algemeene beweginge en voornemen der quaedaerdige Mahometanen zoo ligt nog haest niet wederom zal overwajen of in stilstand geraken; indien se maar met haar quaet zaet niet verder in de

oosterse provintien doordringen, daar wy hoopen God de Heere ons en UwEd^e. staat voor zal bewaren, schoon het genoeg zeker houden, dat dien schynheiligen Manicabosen Jang de Pertuan en byhebbende quaede geesten syne brieven en vlaggen al na Macasser, Bouton en verder heeft getragt te spargeren. . . . Deze nieuwe beroerte doet den soberen handel langs de kust van Java ook bijna verder stil staan en daardoor den vertier soo van kleeden en amphioen alsoo vry weynig beschieten als renderen. . . .

Die van Sumanap, een landschap gelegen aan 't oosteynde op 't eyland Madura, dewelke sig sedert eenige jaren noyt onder den Pangeran Sacra Ningrat of ook direct aan de ordres van den Sousouhoung hebben willen binden, maar veeleer „telle quelle,” aan de Comp^{nie} gehouden, schenen in 't begin van 't verleden jaar 1685 door den dood van den ouden Tommagon Jouda Nagara (haren heer) ook in verwarring en verdeeltheit te sullen geraken, om 't welke voor te comen wy doenmaels den oppercoopman Jeremias van Vliet ten pricipale derwaarts committeerden en voorts gebragt hebben door 't ontbieden en opsenden der presente hoofden met den ambassadeur Tak Z^r. na 't Mataramse hof, dat werk en regeringe door syn E. mediatie en toedoen weder in een vasten ende gerusten stand met genoegens des Sousouhoungs te helpen brengen en stellen, dog met het meermael herhaelde droevig ongeval aldaar, is dit nevens alle andere onze goede concepten ook te niet geraakt en syn die Sumanapse volkeren en hoofden met de onse te samen weder van Cartasoura op Japara verschenen en voorts sonder eenig bescheyt of ordre na haar woonplaatse geretourneert, sedert wanneer sy in 't laatst van 7^{ber} passato een van haar oudste regenten tot ons herwaarts hebben gedimiteert gen^r. Bradja Patty alleen met een mondelinge boodschap om Comp^e. ordre en believe over haar lantschap te verstaan, alsoo sy tot nog niet genegen waren de ordre des Sousouhoungs of synen Pangeran Sacra Ningrat, die present tot Sourabaya huys hout, te pareren en wyders voor eenen Aria Poelang Djeuwa 't volle gesag over hun lant en volk met eenen te versoecken. Dog alsoo sulks na 't voorstel van den E. van Vliet en onse speculativen van verleden jaar niet quame te accorderen en dat dese Poelang Djeuwa bij de Japaerse advisen almede van eenige secreete intrigues met sommige quaadaardige Mataramse grooten verdagt wierd gehouden,

hadden wy even te voren op 6 September onse ordre laten afgaan om die regenten, als bysonder Poelang Djeuwa en Soederma, etc. eens in persoon herwaarts te doen comen en met hun nader te spreken; zulks Bradja Patty den 15 October met een minlijk briefje weder afgevaardigd en op syn instantie tot cenig uytstel van derselver overcomst gecondescendeert zynde, hebben die malkandere misgelopen en inwylen ingevolge onser voorzegde eerste intentie de regenten Poelandjeuwa en Radeen Soederma met een gesleep van 14 vaartuigen en omtrent 450 coppen op den 27^{en} October onder 't geleide van den capiteyn Jan Struis over Soerabaye en Japara hier ter stede sig comen vertoonen, zeggende almede gaarne te weten, wie dat wy in de regeringe van hun landschap wilden erkennen, alhoewel Poelang Djeuwa daartoe met ordre des Sousouhoungangs als meent gevestigd en gerechtigd te wesen ende de jongeling Soederma uyt cragt van syne moeder en overleden vader ook de naaste toe pretendeert te zyn, zulx wy tot ondersoek van dien en op wat wyse men deze onderlinge geschillen best soude kunnen uyt den weg nemen, gecommitteert hebben de Heeren raden Joan van Hoorn en Isaïc de Saint Martin; maer alsoo sig daaromtrent al wat distelige voorwerpen en consideratien schynen op te doen, zullen UEd. ten naasten eerst het regt beseheyt deswege kunnen bedeele; want daar schijnt staande de presente Javase onsekere constitutie aangelegen, dat men Sumanap aan de hand houde, zoowel om de gelegenheid van de plaatse, den overvloed van lyftogt en andere behoeften als ten principale mede, dat die volkeren al van lange en als nog van consideratie by 't Mataramse hof zyn geweest en daarom by den presenten Sousouhoungang altyt is gewoelt om hen onder den Pangiran Sacra Ningrat of Sampan tot syn devotie te dwingen, daar hy den overleden Tommagon Jouda Nagara, omdat diens vader eens van hem bedrogen was, noyt toe heeft kunnen krygen en dewelke derhalve zijne kinderen en grooten op zyn doodbedde, ook volgens deze lieden hun eenparige verclaringe, had gerecommandeert, dat sy sig naar niemants bevelen als de Compagnie en den Generaal en raden van India tot Batavia zouden schikken of reguleren. . . . .

Bantam. Gelijk wij onder den 8^{en} Maart H. UEd. notificceerden zoo zyn de afgesanten en staatsministers des coninx van Bantam den Pangiran Aria Diepa Ningrat en Kiey Foekee of nu mede

Pangiran Tajoedin den 6^{en} Maart na huys gekcort met het schip 't wapen van der Goes en de hier besloten onderlinge nadere pointen van politie ende commercie, mitsgaders ook deselve den Coninck gevallig geweest en vervolgens ten eersten by hem en ook wyders by ons uytname van de Generale Comp. bevestigd en geratificeert, gelyk by onse resolutie dato 20 Maart mitsgaders de approbatie desselfs onder 5 February te voren zal blyken en het concert selve, zoo op 't Batavia's dagregister als 't generale afgaande Indisch briefboek, daar het onder 6 Maart 1686 geinsereert zy¹ en wordt deselvo overeencomste nu ook soodanig gepractiseerd, dat ons na dien tyt weynig of geen klagten van eenig ongenoegen, zoowel der onsen als wegens den Coninck te voren syn gekomen, 't welk veel gerustheyt geeft . . . . .

Het nader besluyt van 't omtrekken van Comp^s. eygen verkregen erf tot Bantam met een steenen muur aan de punt Speelwyk, is door onse ernstige aanmaningen aan de ministers aldaar eyndelyk desen jare soo verre geraakt, dat het tegenwoordig meest geabsolveert en de voorpunt met een nieuwe kruytkelder daaronder, in volcomen defentie gebragt sy, mitsgaders ons volk en omslag generalyk daarbinnen getrokken, 't welk wy al voor lange gaarne hadden gesien . . . . dan dat heeft men de onsen onaangesien alle recommandatien . . . . . niet soo kragtig kunnen indrukken, dan wanneer daar ter plaatse op den 21^{en} October II. in der nagt is ontdeekt een bosen verradersen aanslag tot massacre van al ons volk, daar wy nog eerst soo versen geheugenisse aan den E. Tak zal^e. en de zynen tot Cartasoura van hebben en was dit door eenige javaanse grooten met haren aanhang van een mahometaans paepsgebroet soo listig aangelegt en selfs op de name des Connix de Javanen in groot getal byeen versamelt, dat het even op 't point stonde om volbragt te worden en ons volk (hoewel se eenige dagen te voren ten meerendeele in het nieuwe werk waren overgetrokken maar nog niet gesloten), gantsch buyten verwagtinge soudon om den hals gecomen en een droevig bloetbad veroorsaakt hebben, dog God de Heere heeft sulx genadelyk ten besten gelieven te verhoeden, want de Sultan van dit schelmstuk in der nagt kennisse krygende

1. Zie deze nadere overeenkomst tusschen den Sultan van Bantam en de Gen. Ned. O. I. C. gesloten, hierachter onder No. XXXI

door eenige zyner ministers, liet aanstonds den Commandeur ge trouwelyk daarvan adverteren en inwylen syn javaansche lyfwagt afschicken tot het omcingelen van het huys daar de hoofden van dit boos complot bij den anderen waren, gelyk geschiedde en omtrent 25 van deselve om 't leven geraakten, hoewel 't nog eenigen ontvlugt zyn, waardoor hun dessein verydelt en 't volk weder vertrooyt en zedert alles ten principale in vorige ruste ginder gebleven is.

Evenwel heeft dit bedryf den Coninck na 't schynt in die gedachten gebragt, dat soo lange syn oude vader daar nog in loco continueren bleef, de malcontente geesten onder syn onderdanen niet souden ophouden te practiseren om hem en syn ryk meerder onheylen te brouwen en nog te hoopen d'een of ander tyd denselven in vryheyt te krygen en alles alsoo weder t'onderste boven te keeren niet sonder suspitie, dat daaromtrent door de creaturen der Engelsens ook gewoelt en gemineert en op verandering geooft wierde, ingevolge van 't welke syn Majesteit dan volgens sijn verclaringe in february 1685 gedaan, eerst door onsen Commandeur en daarna door een eygen briefje heeft laten versoeken, dat wy doch synen vader alhier of elders daar 't ons goet dagte onder Comp. bewaringe beliefdn te nemen, en te houden . . . . 't welk na aandagtig beraad by onse resolutien van 18 en 29 oct. niet ondienstig geagt synde hem in te willigen, ... zoo heeft hy sulx ook aanstonds effectueert . . . . .

De voorgenomen expeditie zoo van den Coninck van Bantam als de Comp. naar Sillebaer, daar wy onder dato 8 Maart van aanhaalden nader berigt te sullen doen, tot verder herstelling van de oproerigheden in dat lantschap, omdat wy oordeelden de zaken gints over nog vry scabreux stonden, heeft om verscheydene voorgecomen obstaculen geen voortganck genomen . . . . . overmits wy sulx in 't eerste en vervolgens selve soowat gedilayeert en opgehouden hebben, uyt insigte van de woelingen, die wy hier rontsomme bespeurden. . . . . soo mede principaal de bedugtinge van eenige invasie (van den stropenden hoop Manicabers en ander geboefte onder Jang de Pertuan) op Lampon en dat peperryke lantschap, sulx . . . . . een vlootje van 50 's coninx vaartuygen . . . . . met omtrent 1000 koppen . . . . . daar wy alsdoen by greeet kregen 't schip Ter Goes, 't jagt den Alexander, 't hoeker de Kroonvogel,

de chialoup Egmond en 8 onser oorlogspanthiallangs 't samen bemant met omtrent 400 koppen, daaronder 60 militairen, die den 1^{en} Juny onder 't gesag van den schipper Kommandant Steven Klaarbout, na voors. Billiton geëxpedieert zyn . . . . en dewelke haren weg genomen hebben langs de Javaanse kust tot Japara toe, om te sien of zy onderwegen niet eenigen dezer Manicabose of andere zeeschuymers konden opdoen, hoedanig sy dan wyders . . . . den laatsten Juny voortgeseylt en op den 5 July omtrent Billiton gecomen zyn; dog vonden het aldaar zoo vol rutsen, klippen en moerassen dat er in 't geheel niets uyt te regten viel en zoo zyn ze . . . . van ginder opgebroken en naar Toelang Bauwa op 't oostzyde van Lampon afgesakt en ginder na eenig leggen tegen een felle oosterwind almede niets byzonders konnende verrigten heeft men hen eyndeling verder te zamen terugge naar Bantam doen oproepen . . . . en egter de meeninge wedersyts gebleven is, om desen togt samen nader te hervatten . . . .

Inmiddels onse westeust en veranderde kleene Sillebaarse besendingen . . . . in de maand September even geëxpedieert zynde, liet de Sultan van Bantam ons . . . . nader kennis geven van 't voornemen der Manicabosen hoop onder Jang de Pertuan om van Billiton met zyn gantsche magt van volk en vaartuygen na Lampon te willen overcomen . . . . om die landen en pepertuinen den Bantamsen Coninck geheel afhandig en 't onbruyck te maken en dan voort hem op Bantam self te komen infesteren, met suspitie, dat de Engelschen hieromtrent mede de hant hadden, ... zulk hy nader voorsloeg soo veel volk en vaartuygen als hy konde op de been te brengen en meteen insteerde onse assistentie, tot voorcoming van dat en alle verdere onheylen, daarby te willen voegen, 't gunt in overleg genomen zynde, zoo is volgens arrest van den 11^{en} october en vervolgens na dien tyt successive in Rade van India vastgesteld een aantal van 5 jagies en 4 chialoupen . . . . nevens 15 onser oorlogspanthiallangs, te samen bemant met ruym 700 koppen . . . . tot syne assistentie en by syne magt te combineren, die dan . . . . op 17 en 18 November na Bantam afgeseylt en den 23 dito met 47 van 's Coninx vaartuygen gesamentlyk van daer vertrokken zyn ende vooreerst overgestoken naar Lampon Toulong Bauwa op de becomen tyding, dat de stropende

Jang de Pertuan in die rivier soude aangekomen wesen en een pagger gemaakt hebben . . . . .

Batavia. (Om de breedsprakigheid van den brief, bepalen wy ons verder tot mededeeling der margmalia, als:) uyt bekommering voor gebrek aan ryst, zyn 5 a 600 lasten uit Bengale ontboden en ordre naar Java's oostcuste gegeven om incoop daarvan te doen. Sedert is de toevloey wat gewakkert; de landen van Batavia konnen sooveel niet uytleveren als deze colonie van noode heeft, dog daertoe is goede hoop, soo de boeren en landbouwers maer in rust mogen blyven en niet berooft worden, daer veel van ons eygen ingesetenen niet te goed toe zyn, voornamelyk de Mahometanen, die nu van haar religie meer werk schynen te maken als voor desen en 't oog hebben op het hiervoren genoemde opgeworpen hoofd der zwervende fielten, Jang de Pertuan; een maleyer onder 't gebiet van Bantam aanhang en beroerte gemaakt hebbende is daarover door den Sultan aangetast en om 't leven gebragt. In het gebied van Jaccatra heeft sig een Balyer, alhier geweest Lieutenant over een Comp^{ie}. van die natie, alsdoen geheeten Soeta, dog sig nu latende noemen Tommagon Sacra Djassa, als hoofd over party geboefte opgeworpen en tusschen 10 en 11 Juny eene desperate actie op onse inlandse burgerwagt buyten de poort Diest gepleegt, met het dooden en quetsen van eenigen derzelven; waarna zich te lande waarts in hebben begeven en door onse Baliërs wel nagezet, dog niet ontdekt of gevonden zyn. Veel onser Baleyers zyn niet te betrouwen en vertrouwen ook elkander niet. Die onder Comp^s. jurisdictie geboren zyn verzoeken van de anderen afgescheyden en onder een apart hoofd gesteld te worden; op de Balyers en ook op alle de inlanders sal men wat naauw regart nemen en beter ordre stellen moeten, en het placcaat tegen den aanbrengh van Balyse manslaven weder laten renoveren. Ondertusschen hebben wy de voorstad en andere plaatsen met het maken van hekken en wagt-huizen wat beter verzokerd en eenige inlanders tot vaste patrouille-gangers aangenomen; item de vervallen pagger aan de Tangerangse rivier gerepareert en met meer volk versterkt, als berigt zynde door den Sultan van Bantam, dat de ratoe Bagus van Tanara sig hadde gevoegd bij den balier Soeta en zy beiden voornemens waren, de gemelte onse pagger aan te tasten. De gegraven gragt door den

landdrost Vincent van Mook uyt de Ankésche tot in de gemelte Tangerangse rivier is nu wel doorgestoken, maar op verscheyden plaatsen te ondiep bevonden; aan 't nieuw geprojecteerde vestingje aan den mond aldaar is nog niet begonnen. Aan de rivier Maronde is het schansje geslecht; dog aan Krawang nog geen ander gelegd, sullende vooreerst met een kruyssende pantchiallang kunnen worden afgesien. De vastgestelde heffinge tot verval der onkosten, die heeren Heemraden moeten doen is weder gerenoveerd. Heeren Heemraden hebben een goed deel deser ommelanden perfecter als voor desen gemeten, nieuwe Heemraden voor vertrokken leden aangesteld, dat collegie heeft van haar administratie nu behoorlijk rekening gedaan en boven alle gedane onkosten 6183 ryd^s. opgelegd; mitsgaders van de ontvangen tienden 9007 bossen pady aan de Comp. geleverd, boven de 300 bossen, die yder lid van 't collegie in 't jaar is toegevoegd . . . onse inlanders slegten de aarde die uyt de Mooker vaart van Tangerang is opgeworpen, daar yder een schelling per week voor genieten, sullende gemelte vaart dieper moeten gemaakt worden . . . . .

Om die verscheyden soort van natie te min aenleyding tot roven en stroopen te geven is uytdeeling van landeryen aan verscheyden inlanders gedaan, om zich daar op en mede te erneren, gelyk by resolutie van 25 Juny is vastgesteld, waartoe gecommitteerd zyn de Heemraden van Hoorn en St. Martin.

By 't resolutieboek onder dato 17 April is beraamd een concept en opgestelde ordonnantie, 't eene omtrent de ingelanden van 't oude Jacatrase gebied en 't ander van de landen van Cawang tot Pamanoekan toe, ' welke landen door den Sousouhouang onder dato 20 Oct. 1677 aan d' Ed. Comp. geschonken zyn, alhoewel de opdracht daarvan tot nog niet in forma wettig en publiek aangenomen of geschied is; maar met al 't gecontracteerde aldaar in confusie gebleven is door den dood van Tak; is goetgevonden met laatstgen. ordre nog wat te temporiseren omme alle verdere beroerte en nadagt omtrent dat verwarde Materamse hof te myden. . . . .

„ Onderwylen werd geen devoir gespaart tot voortsetting van den Batavisen landbouw, te wenschen zynde, dat door den goeden vertier in Persie de ingesetenen wat mogten worden geanimcert tot de aan

---

1. Zie deze Resolutie en acte hierachter onder No. XXXII.

planting van suykeren, daar de rystteelt mede van dependeert en welkers opulenten aangroey in ons eygen district grootelyx tot gerustheyt comt te strekken en meer en meer gevoeld werd toe te nemen, niet buyten hoope, gelyck hierboven ook is gesegt, van metter tyt sooverre te sullen connen geraken, dat Batavia door culture en verbetering der bossen en landen sal magtig worden, sig selven ten principale te kunnen voeden, 't welk by vervolg voor geen kleyn belang in dese UHed. sooverre gebragte hoofdplaatse en republique soude te waardenen zyn, alleen te deser tyt nog te beclagen wesende, hoewel wy van de zyde van Bantam dienaangaande nu gantsch geen reden hebben, dat door de jegenwoordige gedoentens van veele onser eygen vagebonden en quaedaardige geesten, als hiervoor van die Balyse fielten is gesproken, nog al dagelyx vele slaven deser gemeente comen weg te loopen, 't gunt egter door ons voorheen en hiervooren geallegeerde hulpmiddelen, als die booswigten van kant sullen geholpen wesen, verhoopen metter tyt zal cesseren en waartoe wy meenen, dat ook al eenigsintz helpen sal onze gedane aanstelling van eenige adjuteurs van Heeren Heemraden, soo uyt de gequalificeerste als andere ingelanden, onder den naam van wyk of buurtmeesters, om te letten op 't behoorlyk maken der wegen, het schoonhouden der rivieren etc., voor welken dan ook eene ordonnantie is gemaakt of eygentlyk een aanhangsel tot de jongst geampliceerde ordonnantie voor wykmeesteren deser stede." . . . .

Den 2^{en} deses loopende maand december met 't schip America (is ons toegekomen) een brief van den Capⁿ Harmen Dirxe Wanderpoel en den oppercoopman Joannes de Hartog tot Japara, gedateerd 24 November 1686, zynde vier dagen daaraen, t. w. op 6 deser mede alhier verschenen 3 afgesanten van den Sousouhounang, genaamt Tommagong Soura Wicrama, Key Nebey Nalla Djaja en Key Nebey Alad-Alad, dewelke nu eerlang met haar medegebragten brief op een behoorlyke wyse staan ontfangen en ingehaalt te worden.

Den 3^{en} deser met tjagt Negombo, vol ryst geladen zynde, eene missive gedat. 26 Nov. 1686 en geschreven door den ondercoopman en resident Adriaan Willemsen, mitsgaders den raad tot Cherebon, van waar ook de tweede prins in plaats van selve te komen, vier van de zynen heeft afgesonden, die ook den 5^{en} deser hier zyn aangekomen apparent om haar meesters verblyf aldaar te excuseren

en ons de oorsack daarvan bekend te maken, dog dewyl sy ook weten te seggen, hoe dat er van den oudsten en jongsten prins mede eenige afgesanten stonden te comen, soo zal 't best zyn daarna nog wat gewacht en hare inhalinge zoo lange uytgesteld worde.

Den 6 deser met een borger vaartuyg over Bantam een briefje door den schipper commandant Cryn Rande den laetsten november 1686 uyt 't jagt Boswyk, leggende alsdoen voor de rivier Toulong-Bauwa aan dese regeringe geschreven, daarby adviserende de sekere aenkomst van den titulairen heyligen Jang de Pertuan tot Lampon in de rivier van Toulong-Bauwa en dat hy thien dagen bevorens met allen synen aanhang en ongeveer twee hondert vaartuygen, deselve rivier op en na de bovenlanden was gevaren, werwaarts hem d'onse ende Bantammers ook stonden te volgen . . . . .

Soo even ontfangen wy nog twee brieven van een seer aangenamen inhoud, dewelke ons verplicht heeft UHEd. daarvan soo ter loop eenige kennisse te geven: t. w. een missive van den schipper commandant Cryn Rande, dd. 8 deser in de sloep de Vlieger leggende in de rivier van Toulong-Bauwa voor een negory Backum genaamd, meldende hoe de hiervoor meergem. heyligen Coninck Jang de Pertuan het hasepad landwaart in hadde moeten kiezen, nadat d'onzen hem een getal van ongeveer 56 zyner oorlogvaartuygen hadden afhandig gemaakt en in een hevig gevegt te water van 300 zyner voornaamste voorvegters, daar hy sigh meest op quam te verlaten, 200 't leven hadden verlooren, sulx het wel konde gebeuren, dat hyzelve met synen verderen aanhang mede eerlange in de klem quam te loopen, waartoe de E. Rande schryft syn uyterste debvoir en best te sullen doen . . . . .

IV. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 28 febr. 1687.

Edel Hoog Achtb. enz.

Onsen jongsten aan UHEd. is geweest van dato den 13 december 1686, enz. . . . .

Java's Oostcust. In 't eynde van onsen jongsten is UEd. bedeed

de comste van 't schip America van Japara op 2 dec. met schryven van onse hoofden aldaar van dato 24 november . . . . .
 item de verscheyninge van de 3 Sousouhounangs afgesanten Soura Wicrama, Nalla Djaja en Alad Alad, dewelcke ook den 21^{en} december daaraan met het gewone fatsoen ingehaelt en den brief des Sousouhounangs aan ons geschreven, gelesen en getranslateerd wesende, is denselven, hoewel niet geheel buyten verwagtinge van een soberen inhoud bevonden, als niet anders behelsende, dan dat hy verlangde na eenig nieuws van Batavia te hooren, dat hy in lange geen schryven van ons ontfangen hadde en daarover ongerust was of er quade (gezindheid) ware; dat hy met den generael en Raden van India als broeders ware, dat men na syn gedoente wilde vernemen en dat hy alleen een mond vol rys en een kleetje tot syn lyff en hof door Comp. trouwen bystand had verkregen, dat hy aan de opperhoofden tot Japara syne meening en onschuld hadde geschreven, 't geen hy wilde beëedigen en dat hy Comp. goedheyd ende contracten nog wel indagtig was, die met syn vader en den Heer Generaal Speelman, zal. gemaekt waren, opdat syn land in rust mogt geraken, indien er door zyn klein vermogen of onverstand iets was gepasseerd, dat most men niet gedencken, hy sond Alad Alad herwaarts, die hy met onse toestemminge in de halve regeringe van Samarang had gestelt, als syn vader voor desen en dat men hem, als sulx wierd toegestaan, 't selve by een briefje wilde laten weten en cyndelyk dat hy versogt om wat Chinees banquet.

De gesanten hadden wy gedagt, dat uyt Syn Hoogheys name ons eenig nader berigt van desselfs intentie, als de voorgevallen Cartasourase moort van den Heer Tack sal. en 't bedryff der Balyse schelmen en hun gelegentheyt, als den toestand der Hoofse saken zoude hebben gegeven, maar is ons mede gemist en syn zoo gere-tircert bevonden, dat er niets met allen uyt voorgeeomen is, alleen diverse malen geinsteert hebbende, om hun spoedig retour en afscheyt na huys te mogen krygen, vermits de Sousouhounang na hun soude verlangen, etc. doch wy hebben sulx een weynig gedilayeert, eens-deels omdat wy dagelyx den nader uytslag van den opgeslagen oproermaker Jang di Pertuan uyt ons vlootje op Toelong-Bauwa verwagtede en ten anderen mede van de verscheyninge van den E. commandeur Sloot op Japara, van weleke boyde nu gediënt en

vooralstog in haar of haar meesters regard ten eersten niet naders voorgecomen synde, sullen wy dese messieurs naar 't vertreck der retourshepen ook wederom depecheren en des Sousouhoungs voornoemde brief ook maar simplijk wederom beantwoorden en 't gevolg wat nader afgwagten, dewyle UEds. jongst al sy gecommuniceert ons arrest, om staande dit westermousson, onse posten en militie langs Java's oostcuste nog sonder eenige beweginge zoo te laten als die is, terwylen dat misschien sig van hunne menées en veynseryen wel wat naders sal ontdecken, dat den tyt moet leeren. De genoemde gesanten syn sonder passe en kennisse onser residenten van Samarang herwaarts vertrocken en op Tegal aangeweest, daar se oock sonder der onsen weten, weder van daan gingen; . . . .

Tvoormelte Japaarse schryven van America meldt niet anders, als dat er wel 200 vaartuygen met rys uyt de Javaanse havens in corten tyd te voren vertrocken waren, die vermits maar voor een deel hier verschenen syn, naar andere plaatsen sullen gestevend en ook welligt eene goede partye van deselve tot secours van den stroopenden hoop van Jang de Pertuan afgevaardigd syn . . . . .

Behalven meergen. schip America is het jagt de Faam den 27^{en} January ll. ook van de kust van Java hier weder ter rhede gecomen . . . . . en syn daarmede of vooraf met Tegals visschervaartuyg den 21 dito, volgens ordre, tot ons overgecomen d'Ed. Capt. Harman Wanderpoel en oppercoopman Joannes de Hartog, overleverende 2 kleene briefjes door den E. Commandeur Joan Albert Sloot en den oppercoopman Pieter van den Hoorn den 15^{en} en 22^{en} december aan ons geschreven en verselt met een memorie van berigt aan deselve door gemelten Wanderpoel en de Hartog ginder gedaan en gelaten onder dagtekening van 19 december jongstl. meldende kortelyk 't volgende: hoe dat gemelten Ed. Sloot per 't schip de Vryheyt den 7^{den} dier maand (decemb.) voor Japara verschenen en 's anderendaags aan lant getreden was, wanneer eenige van des Sousouhoungs Mantry Gandex of hovelingen daaraf ten eersten naar Cartasoura waren berigt gaan geven, met gerugten dat er vervolgens in korten eenige grooten van Syn Hooghcyt na beneden stonden afgevaardigd te worden om dees en gene voorlagen en versoecken te doen, maar daarvan had men tegen verwagtinge tottet laeste toe nog geen nader gewag vernomen, hoewel de Japaarse Gouverneur Djewaraga d'Ed.

Sloot had verklaard, dat den Tommagon Souranatta daartoe door den Sousouhoungang gecommiteert en binnen kortentyt te verwagten was, dog sulx stelde men met de gewone Javaanse gissingen en logentydingen nog onseker, zulx van 't Mataramse Hoff geen nader nieuws hadden ervaren en ook niet anders van den Balyzen moordenaar Sourapatty, dan dat hy nog op Passourouan, gelegen beoosten Sourabaya, zoude huys houden en omtrent 200 van syn aanhang op Wattas niet verre van Cartasoura en dat de 15 onser Japaarse wegeloopen Balyers van Japara onder den bekenden schelmsen Amirang Cassoema tot Warou boven Cadoes hun souden bevinden . . . .

Onse troupes langs d'oostcust van Java geposteert, bestonden na de opneming en overgesonden rollen in ruym 700 blancke en omtrent sooveel inlandse militairen en andere dienaren, dat nog al een tamelyke magt uytmaekt; maar egter niet bestand om daar binnen 'slands te ageren en ons hier merkelyk verswakt, gelyk UEd. van onse benodigtheit van volk in deze beroerde tyden hier rontsomme bereets in december verleden en nu ook onder andere materien breeder notitie is gedaan.

Sirrebon. Het declineren by de tweeden prince van dat landschap in syn versogten herwaarts comste is UEd. jongst geadviseert, alsmede de verschyninge zyner 3 gesanten en hun gevolg op 5 December met een briefje van complimenten en weynig anderen inhoud. . . . . dewelcke hier tot nog verbleven syn, eensdeels omdat wy ook de sobere bootschappen des Sousouhoungangs wat hebben opgehouden en ten anderen, dat wy gaarne eerst den uytslag van dien grooten op-roermaker Jang de Pertuan op Lampon hadden gesien, dan dewyle met syne vlugt. . . . . daarvan vooreerst niet naders zy te verwagten staan deze Sirrebonse briefbrengers, dewyl wy van syn twee andere princeen gebroeders geen afgesondenen hebben vernomen, nu eerstdaags weder naar huys te keeren, met een gelyk antwoord, als zyn schryven, alhoewel na haar mences deselve al wat agterdogtig schynt en niet buyten reden om de suspitie, die de resident Willemssoon aldaar van syn collusien met de quandaardige Mataramse hofgrooten en speiaal den Damaksen Tommagon Zouranatta syn te voren gecomen De brieven. . . . . gdateerd 25 November als nader van den 18^{en} dec. op 24 derselver maand van de residenten aldaar ons toegebracht, melden als boven verhaald en in 't brede nog nader van

de intrigues, uyt het Mataramse hof als gemelte Soeranata door syn briefbrengers over en weder, met den tweeden Chirebonsen prince en hun toeleg om ook de andere princen gebroeders tot haar te neygen; sooals UEd. deswegen by ges. laatsten Sirrebonsen brief konnen ontwaren en hoe die luyden aan den jongsten Pangeran Depatty zouden verclaert hebben, dat de Sousouhounang wegens de Hollanders niet stil was en dat hy maer wagtete na de terugcomste van syn afgesonden gesanten na Maningcabo off Jang de Pertuan, om soodra die weder quamen den oorlog met kragt te beginnen, en hoewel wy dit ende 't verder geposeerde alsnog maar voor Javaanse praatjes syn houdende, die zij doorgaans gewoon en ook vaak met groote leugens vermengt zyn, zoo nogtans gelijkt dit alles met hetgeen ons bevorens successive van elders hier omher is te vooren gecomen, zooal wat overeencoming te hebben; maar wy gissen dat de Sousouhounang of syn grooten, zoo hun voornemen al dusdanig ten boosen mogt leggen, haar nog wel wat bedenken zullen, te meer (na) de nederlage, die Jang de Pertuan jongst ¹ op Toelong-Bauwa met syn verder gevolgde vlugt binnen 's lands, van ons gehad heeft. Nog was er een vreemd voorval van seker Javaans Tommagon Jaja Mangale op Zirrebon gebeurt, die op de publieke vergaderplaats der grooten, de Hollanders seer veragt en gedreigt hadde alleen wel 30 à 40 derselven te willen vermeersteren, indien de 2e. prince hem sulcx wilde toestaan, twelek met de verdere gepasseerde extravagantien, door de dienaren der andere princen, den resident bekend gemaakt zynde, had hy desen man daarover laten roepen en na de reden van syn verbitterdheyt tegen de Hollanders als het voorgeven deswegen gevraagt, tgunst hy wel ontkende, maar tegelyk ook Amok begon te spelen op gescyden resident, dewelke hem te sterk en te ras zynde, zyn krits of geweer ontweldigd en zelve mede ter nedergemaakt hadde. Alle dese passagien houden ons niet buyten nadagt en reden tot groote omsigtigheyt in een rontsomme zynde beweginge, daar wy nog geen regt eynde in ofte van voorsien; dog verhoppen willen, alles ten besten sal keeren, dat God Almagtig geve. Wy sullen onderwylen Sirrebon na vermogen sien aan en onder ons te houden, 't welek nu het nieuw gebouwde

1. Zie hierboven, bladz. 34.

fortje aldaar meest geabsolveert is vermeenen sig te beter te kunnen schikken, opdat wy van het hout, rys en andere levensmiddelen uyt dat district niet comen versteecken te werden. . . . .

Bantam. Dese materie is in onsen jongsten met de expeditien naar Lampon en Sillebaar en het daaraan dependerende wat ampel gevallen . . . . . behalven de vervolgende indispositie en instortinge van ons volk, zoowel als de Bantammers en de onstandvastigheyt der Sillebaerse ingesetenen, die soolange die Engelse vrunden daar post houden, hen wel meester van den peper voor eene ruyme betaling sullen laten blyven . . . . . soodat er in dien oirt niet veel ontsagh of crediet voor den Bantamsen Coninck, dan door Comp^o. ontsag schynt te halen te wesen, om 't welke te werk te stellen, de tyt voor tegenwoordig niet en schynt geconstitueert, eensdeels overmits wy buyten des onse presente magt ten hoogsten van doen hebben om de ontroeringen ende bewegingen der geburen hier rontsomme en principaal het verwarde werk op Java's Oosteust waar te nemen, alsmede die van den listigen en boosaardigen Jang de Pertuan, als dewelcke alle omgelegen vorsten en coningen door syn religieusen dekmantel tegens de Comp^o en de Hollandse natie schynt op te setten, als hier agter nader zal worden genoteert, gelyk ook van de nieuw becomen tydinge wegens 't voornemen des Jambisen Conincks tegen het ryck van Palembang en meer andere gevallen daaromtrent occurerende, ende ten anderen ook, (als wy al 't vermogen daartoe aan de hand mogten hebben,) principalyck mede in opsigt der Engelse natie, als omtrent dewelcke wy uyt UWHEd. jongst becomen apart generaal schryven vanden 4^{en} maart 1686, gelyk mede uyt de overgesonden gewisselde documenten der Heeren gecommiteerden in Engelant bespeuren, dat die vrunden en haar onregtmatische pretentien wegens het werk van Bantam nog al blyven volharden en sulx tot geen eynde was konnen gebragt worden ende derhalven de gedagten en recommandatien daarheenen schynen te loopen, om na de constitutie van saecken, met deselve alle onlusten hieromtrent sooveel doenlyk te vermyden . . . . . zoo zullen wy (immers alvorens met eenige nadere ordres van UEd. gesterkt te wesen) apparent niet resolveren tot wederuytsettinge derwaarts, ten ware alleen met een klein scheepje om het gedoente aldaar te ontwaren. . . . .

. . . . . in 't eynde van onsen jongsten (noteerden wy) UEd. kortelyk de ontfangen goede tydingen van Toeloug-Bauwa by missive van 8 december, hoedat onse ende Bantamse Koninx magt, den schelmsen Jang de Pertuan kloekmoedig afgewagt en in de rivier zyn volk en voorvechters zoodanig geslagen hadden, datter 56 zyner oorlogsvaartuygen d'onsen ten buyt vielen en van ruym 300 zyner valjantsche soldaten geen 100 en na de vervolgde rapporten geen 50 het leven afgebragt zouden hebben en hy al schreyende zyn retraite uyt de negory Bacom met wyff en kinderen verder te lande quam te nemen, schynende dese nederlage hem al vry hert en na moet geweest zyn, dewyl de commandant de Rande een groot aantal zyner gewisselde verraetbrieven jegens ons met en aan verscheyden omgelegen vorsten zyn in handen gecomen en ons overgesonden en zelff ook eenige in handen der Bantammers geraakt, waarvan sy er 2 aan hunnen Coning hebben geschikt, en die heeft deselve weder ons toegestiert, na Atchin en de Westcust als na Borneo geschreven; maar d'andre met soovele onser bontgenooten en geburen geinclaveert, dat wy wel wenschten zulx anders te wesen; dog nu ons gelukkig agten zulx te regt te hebben ontdekt, om ons selven voor alle geveynsde schelmstukken te eer te kunnen verhoeden, die desen schynheyiligen booswigt Jang de Pertuan met een groote sinisterheyt en mohametaanse superstitie door alle middelen onder alle onse geburen heeft soecken te zaayen en in het werk te doen stellen ¹ . . . . .

---

1. Onder de vele vorsten, waarmede de Jang di Pertoewan briefwisseling hield met het doel om hen tot den heiligen kryg tegen de Nederl. O. I. Comp. aan te zetten, behoorde ook de Soesochoenan. In deel II (eerste reeks) bladz. 108 wees ik er reeds op, hoe de Maleyers met de ydelheid aan hun ras eigen, er behagen in scheppen om hunne vorsten van Alexander den Grooten te doen afstammen. Een merkwaardig en zonderiing voorbeeld vindt men daarvan in den navolgenden brief van den Jang di Pertoewan aan den Soesochoenan gerigt: „Van Jang de Pertuan aen den Sousouhang: Waarom Alexander de Grooten den titel van Dzu e Carrain voert, daarover hebben de geleerden verscheyden gevoelens, zommigen seggen, dat hy dien titel heeft gevoert, omdat hy 2 hoornen hadde, anderen omdat hij 2 koninkryken had, het een van syn vader, het andere van syne moeder; anderen omdat hy 2 bedieningen hadde, namentlijk van een koning en van een propheet. Hij was een propheet; want door den Engel Gabriel, wierden hem goddelyke openbaringen toegebracht. Hy was een koning want hy was Gods Stadhouder in deze wereld, door hem is gemaakt Alexanders troon, welck is een tempel der . . . ? de voordeur of inlydinge daarvan is; daer is geen God behalve God, ende achterdeur of het eynde

T'is onderwylen . . . . . een quade saeck ten desen, dat onsen commandant de Rande noteert, de Lamponders zoo weynig genegenheit tot den Conink van Bantam haren Heer, door de verleyding van Jang de Pertuan schenen te vertoonen, ja soo verre dat se zonder 't ontzag van comp^s magt alle de Bantammers (zoo hy meent) zonden van daar gejaagt of kapot gemaakt hebben en soo 't waar is, 't geen hy daarby sustineert, dat gesejde Lamponders

daervan is: Muhamed is syn propheet; de hoogte van desen toren verbaest alle menschen, de waschplaats desselvs is gevloert van soesasa (?) en het dak opgehaelt met (edel)gesteenten. Die Coningh heeft doorreyst het oosten en het westen in geselschap van den propheet Heidlir (?) zal^r. Hy is ook den geheelen berg Caoct doorreyst en de gelegenheit van dien bergh beschreven, welke door de volkeren van Gog en Magog is doorgegraven; maer wederom van de Engelen op een nacht is toegestopt. Hy heeft ook verhaelt de grootheyd van het land, tweleken achter dien berg is, zynde 70000 maal grooter dan onse wereld, de grond is aldaar muscus, het gras van saffraan, de steenen zyn er robynen en kostelyk gesteente en het is er vol van engelen, die daar wonen, hy heeft ook verhaald, de gelegenheid van de Roode zee, wiens deyningen, bewogen door een sterken wind haar verheffen tot aan den hemel; hy heeft ook gezegd, dat deze wereld was als watermosch, welke door de baren van de Roode zee bewogen wordt; hy heeft ook gezegd dat de zon 300 maal grooter is als onse aardbodem en dat deselve ondergaat in het zwarte water, hy heeft ook gezegd dat de maan 26 maal grooter is, dan de aarde.

Hy heeft na het oosten gereyst om de son te sien opgaan en heeft verhaelt dat de menschen in het oosten zoo overvloedig syn, dat niemant haer getal en weet als alleenlijk God en syn propheet; die oosterlingen aangaende, haar een oor verstrekt haer tot een spreij om op te slapen, haer ander oor verstrekt haer tot een deken om haer te dekken, soo is dit geheel land met de menschen vervuld, zynde het leger van Alexander Zu e Carrein gevolgt, met hem doorreysende het Oosten en het Westen. Den groten Sultan en heerlyken Coning, bezitter van eer, regtsinnig, versegelt, opregt, volmaakt voor den grooten God, gaende op den weg des geloofs, uytlegger en verdediger van het woort der waarheit en der kennisse, matig, godvrugtig, helper der verongelykten, helper der swakken en der armen, priester Gods, schaduwe van genereusheit en goetheyt, oprigter des standaorts, syn magt en overwinnige in oorlogen etc., moeten gesegent syn door de voorspraeke van den propheet en van alle syne medegezellen, amen. O! Heere der heerscharen, verder comt dese brief van *Ziry Sultan Achmed Sjaa* nyt de naemelingen van Alexander den Grooten, hij is het die bezit het hout eamit, het goud Djati djati en de kroon der throuen en het geweeftel, dat eenmaal in het jaar aangetrokken wordt. etc. God geve dat dese brief gebragt worde acu den Soesoenang Mataram, God beware hem op den troon syns coningsryx in het land Mataram en geve hem een groote magt en een heerlijke bezittinge en voorspoedige heerlykheit, cieraad der coningen en der vorsten, vrient der vromen en der geleerden, toevlugt der armen en der behoeftigen, Gods hulpe zy gedurig over hem tot een versoeninge, Gods bestieringe en gunst zy over syne handelingen, syn ordonnancien syn gesegent door den propheet, door syne vrienden en door syn medgesellen; Ik vader heb aan myn soon den Soesoehoenang gezonden Intche Abbas, myn hardlienaar en Zoetanna en Wira Sara om bekent te maken, dat ik

door dese onse expeditie nu weder verandert en tot inkeer en gehoorszaamheyt aan hunnen Konink gebragt en overgeslagen schenen, zoo is er te meer by gewonnen, dan alleen de nederlaag der vyan- den, dat de tyt nader moet leeren en ook wat verder in alle dese verwarringen zullen dienen te werk te stellen; te wenschen zynde, als hier voor en meermaels is gerepeteert, dat wy wat ruymmer van magt en volk voorsien waren, om het een en ander met fatsoen te kunnen staande houden, doordien men hier selfs rontsom Batavia in een groot aantal geboeften verwacht sy.

hebbe gehoord, dat de Javanen met de Hollanders hebben gevogten, indien myn zoon de Soesochoenang met de Hollanders waerlijk heeft gevogten, zoo wil dog vooral niet nalaten te denken op middelen haar te bestryden en het sal goed syn, dat myn zoon de Soesochoenang na Sampang zende en alle de negoryen voor my doe bereyden, want ik van voornemen ben na Madura te vertrekken. Ik heb niets tot een geschenk aan den Soesochoenang te zenden, als alleen een geel vaendel tot een teeken van opregte vriend en bondgenootschap"

De Soesochoenan van zyn kant had het navolgende doen schryven:

(Uit Kartasoera) »De groetenisse komt van Sibidsjarif Achmed aan Intsje Langit en Krain, welke gezegend werd van God de Heere enz. Vorders heb ik aengedient hetgeene mynheere aan den Soesoenang hebbe laten zeggen, waerop den Soesoenang zeyde: Het is goed laetse hier komen, want zoo het God behaagt, wenschte ik wel dat zy hier waren en ik wil na Maningkabo zenden aan den Sultan om een verbond met myn broeder te maken, daarom heb gesonden Bakus Aben Ehadir, om myn heer na Cartasoera te noodigen. Met Gods hulpe zullen zy daar niet lange behoeven te vertoeven.

Andere meer omstandige brieven door of namens den Soesochoenan in denzelfden geest aan Jang di Pertoewan geschreven, vindt men by Valentyn, Beschryving van Groot Java. bladz. 143 seq. zynde het IVe deel v. Valentyns werk.

V. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia dd. 23 December 1687.

Edele Hoog Achtb. enz.

Den 30^{en} November, enz. . . . .

Java's oostcust. Wy sien uyt UwHEd. generale missive van 25 Oct. 1686 niet buyten verwagtinge, dat het horribel begane feyt aan onsen commissaris en afgesant Francois Tak nevens den opperecoopman Jerimias van Vliet en sooveel wackere mannen, UWH. Ed. seer hadden gesurpreneert en dat verhoopten sulken verraderlyken schelmstuk buyten kennisse en voorweten van den Sousouhounang soude zyn geschied, daarvan de essentieelse preuve soude wesen, ingevalle hy de schuldigen aan zoo execrabelen daad quame te straffen en te dooden, dog het sal UwHEd. uyt onse voerl. jaarse advisen al gebleken wesen, dat de bedenkelijkheden daaromtrent uyt de geintercipieerde brieven niet en syn verminderd, en dat het werk van den Manicabosen schelmsen waanheyligen, genaamd C^o. Jang de Pertuan niet alleen op Java en elders, maar selvs hier in ons territoir een verraderlyk vuur doen smeulen heeft, waarover ook sekeren mallyer Radja Bongsoe genaamt ter executie gestelt en gevierendeelt is geworden; maar sedert dat die booswigt door Comp^t. wapenen op Lampon Toelong Bauwa is opgeslagen, schynt dat concept wat gestuyt te zyn, alhoewel het werk op Java ingevolge de successive advisen van den Commandeur Jan Albert Sloot en raad en 't geen ons daarvan alsints is voorgekomen, niet anders dan voor een bedagt en opgeset schelmstuk te houden en aan te sien is en blyft, gelyk ook verder hunne betragtingen schynen te hebben gelegen, om ons door veel en geveynsde misleydingen uyt te locken en alweder op den naam der Balyse moordenaars een tweeden quaden trek te spelen; dog wy hebben hun door ons geheel stil te houden, tot nog daarin voorgekomen en zy inwylen met ons byna den spot gedreven; als de Sousouhounang by een brief aan den Commandeur Sloot geschreven en op 22 Oct. II. hier ontfangen, dit volgende laten invloeyen:

„Middelerywyle tot preservatie van een tweede ongeluk, soo verzoekt zyn Hoogh^e. indien 't met den E. Commandeur believen was, dat de resident (of opperhoofft) die wegens d'Ed. Comp. op Sourabayce op Grissek het gesag voert, met alle de Hollanders van genoemde plaatsen mogte vertrekken, tottertyd Adipatty Tsiacraningrat en Angabey Jangrana den oorlog met Sourapatty hadden geeyndigt, te meer omdat er tydinge van Pasarouan aan zyne Hoogh^e. gecomen is, dat by de Balyers was vastgesteld te gelyk onder 't roepen van amok op Soerabayce aantevallen, 'tgeen voor de waarheyt mag aangenomen worden, gemelte Balyers hebben 't niet op de Sampanders of Sourabayse volkeren gemunt, om die dood te steken; maar alleeniglyk is hun voornemen om de Hollanders te overvallen, dat doet zyn Hoogh^e. hert wat ongerust wesen of het wederom soo mogt uytvallen, als voordesen op Cartasoura-diningrat daar den Ed. Commissaris Tak en van Vliet doot bleven, dan zoude zyn Hooghts. vader de Gouverneur Generaal buyten twyfel wederom gelyk voordesen op syn Hoogh^e. misnoegt wesen, dierhalven oordeelt zyn Hoogh^e. best te sullen syn, dat alle de Hollanders of comp^e. dienaers van Sourabaya na Rembang vertrekken of naar een andere plaats, daar de E. Commandeur Sloot haar zal believen te plaatsen.”

De Ed. Sloot kort te voren op 't versoeck van den rixbestierder Aria Sindouradja sig na Samarang begeven en denselven na eenige ruyme dagen vertoevens, van boven ontmoet hebbende, soo schenen de uysterlyke betuygingen seer kragtig tot een beter vertrouwen, immers soo d'onse meenden, op Sindouradjas verklaringe, dat zy over de moort van den H^r. Tak zal^e. voor Comp^e. ongenade bevreest geweest hadden; maar nu siende, dat men haar volgens de beloften van den E. Sloot daarvan vry kende en alsovooren vertrouwde, zoude de Sousouhouang nu ook gerust en in zyn vorige goede intentie met d'Ed. Comp. gerestaureert zyn, met veel andere praatjes en genoegzame openbaringe van hun quade parten, die zy te voren ons hadden meenen te spelen, dog deze parade met grooten staat en wedersyts wantrouwen van den 12^{en} April tot den 27 July met veel figuren gepasseert en Sindouradja altoos onder groote beloften ten hove gekeert zynde, is kort daarop alles in rook weder verdwenen en niet anders bespeurt als dat zy tot het ontdekken onser menecs al die bohay gemaakt hadden, gelyk niet lange daarna soo bespottelyken brief afgecomen

zy; tusschen wylen hebben wy de drie hier gecomen gesanten des Sousouhounangs daarvan in onse voorjaars brieven van gemeld staat, den eersten July wederom met een soodanigen antwoordmissive aan die Hoogh. na huys gedimittcert, als by 't afgaand briefboek kan blyken.

. . . . . hoewel wy syn Hoogh^t. in gezegden onsen brief wat ernstig ten besten geinsinucert hadden, zoo hebben daarop door adresse van den E. Sloot op 18 Sept. . . . soberen antwoord schryven van hem erlangt. . . . . dog dewyle onse consideratien over 't Javaanse werk. . . . . met UEd. intentie en gerescribeerde schryven overeen slaan, soo twyfelden wy niet of UEd. sullen ons bedryf daaromtrent tot nogtoe ook ten vollen approberen, evenwel met UEd. van verstant zynde en Haar Hoog Ed. gedagten ook wel begrepen hebbenden, dat om ons aansien en reputatie, neffens de securiteyt en dat speciaal hier soo na aan UEd. hoofdplaats en als onder de rook van Batavia niet l'eenemaal te prostitueren en te conserveren, ons regtvaardig ressentiment over soo bosen stuk niet zal behoeven vergeten of verwaarloost, ingevalle men verder na alle aangewende devoiren, daarin niet ten goede kan opereren, gelyk het van bezwaarlyke apperentie schynt te wesen. . . . . nademaal het by alle onse daar gewesene ministers en uyt confrontatien aller advisen en rapporten consonnant schynt, dat de Sousouhounang en zyn grooten zig wel gaarne in 't geheel van d'Ed. Comp. en met eenen ook van hare beloften en schuld ontslagen zagen, komende telkens met nieuwe variatien en ydele raysonnementen voor den dag, want nu willen se de volkeren van Zumanap en ook die van Zirrebon geheel tot haar devotie hebben . . . . . buyten dat, willen zy 't Gouvernement van Samarang, tgeen tot een onderpand van des Sousouhounangs groote schuld tot soolang aan d'Ed. Comp. overgegeven is, nu wederom 't harer dispositie ongevraagd ons onttrekken, sonder van deselve hare schuld of eenige herstelling van onse onderlinge vrunt-en-gebuurschap te spreken of ook aan de voorgevallen moord hun te bekreunen.

. . . . .
 Hoedanig het sig nu wyders dit aanstaande wester-Saysoen derwaartsover zal toedragen moet de tyd leeren en afgewagt worden of sy na hun jegenwoordigen grooten bohay ietwes met ernst op den moordenaar Sourapatty en desselfs aanhang sullen attenteren,

dat wy evenwel qualyk geloven, te meer de ongelegentheyte des regentyts en dat zy het gantse goede mouson hebben laten voorby loopen; maar veeleer dat zy na hun pogen en woelen door die feynte te eer, als voren gesegt, de Zumanappers en Zirrebonders heel gaarne weder van d'Ed. Comp. af en onder hun gehoorsaamheyt tragten te krygen, 'tgeen in 't reguart van de laeste t'eenmael buyten de reden en ook van de Sumanappers, staande de presente confusie niet geraden zynde, zoo zullen wy met het meeste fatsoen tragten zulx wat te diverteren en te declineren en omtrent deze laatste hun eygen beweging en inclinatie nader afwagten; want de Zirrebonders hebben wy vergangen jaar al gezegt ten hoogsten noodig te wesen aan en onder d'Ed. Comp. te houden en de Sumanappers, die schynen, immers zoo zy ons betuygen, na den Sousouhoungang of den Pangeran Tsiacraningrat, soomin als de Zirrebonse princen gants niet te willen luysteren; want nadat wy UEd. by den onsen van den 13^{en} december 1686 over de questie der regeringe van dat landschap hebben kennisse gedaan, is 't zedert, na ingekomen rapport der daartoe gecommiteerde Heeren Raden by resolutie van 9 April deses jaars 't best goordeelt en geresolveert, staande de jegenwoordige ontroerde constitutie daar alomme, tot vermydinge van verder commotie, den jongeling Radeen Soederma nog voor eenigen tyt onder Comp. protexie en educatie hier aan te houden met syn gevolg . . . en den anderen, synen oom Aria Poelang Diwa weder derwaarts te demitteeren, gelyk op den 15^{en} April na een serieuze onderrigtinge ten besten en een geleybriefje aan de verdere hoofden en volkeren van dat landschap geschied is, met iteratieve aanmaning om sig in 't provisioneel gesag aldaar zoo voor sig selven als desen Radeen Soederma na behooren te quyten; want hy andersints desen jongeling seer gaarne wederom medegenomen had; maar wy met denselven uyt hun onderlinge jalousie voor nieuwe oproer en ongemak daaruyt, bedugt zynde, hebben zulx op de gevoegelyxste wyse gedeclineert . . . . . de tyd (zal) (mede) nader moeten leeren wat er eygentlyk van des Sousouhoungangs broeder den Pangiran Pougar zal broeyen, nadien er met hem en de Hofse grooten, ook geen groote intelligentie en buyten des veel verwarringe onder den anderen aan dat Javaanse hof schynt te trötteren, zulks wy gaarne van Pougar door onse ministers wat meer onderrigt gehad en verwagt

hadden, als ons deswegen wel is toegecomen; want het schynt ons eenigermate toe, dat eerlange 't Mattaramse ryk door al hun quade intrigues wel verder in onderlingen binnenlantse beroerten mogte ontvonken, te meer sy sooveel vagabonden en vreemdelingen van alle kanten in en onder haar hebben en met soo groote meenigte eygen ingesetenen, (toch) byna onder die buytenlanders het gesag sig bevinde en dat is een der principale motiven, waaromme wy ook tot nog niet eenig vast besluyt over dat gantsche werk hebben kunnen nemen . . . . .

Sirrebon. Wy hebben dit comptoir desen jare successive voorsien met 9 pakken kleden en 10496 R amphioen, enz. . . . .

De dissention tusschen de drie princen gebroeders van dit ryk UEd^a. van lange bekend, heeft vervolgens eer toe als af komen te nemen en de suspitien, die er successive van de collusie des tweeden prins Sultan Anum met de quaataardige mataramse hofgrooten en syn swager Souranatta van Damak hebben gelegen, te meer hy op het voorgangen jaars ernstig versoek sig niet na herwaarts hadde willen begeven, schenen ons uyt de advisen van den resident Adriaan Willemsz. eer te vermeerderen als te verminderen, speciaal dat hy zig met eenige der schelmse Balyers, uyt het district Loerentenga, even beoosten Zirrebon, zoude versproken en getragt hebben zyn oudste broeder Zultan Zepo van kant te helpen en een nieuwe ontroeringe in 't Zirrebonse ryk te foveren, twelk dan ons soodanig voorquam, dat wy op die tyding in July verleden, resolveerden den Capiteyn Willem de Ruyter met een troep van 100 blanke en 100 inlandse militairen derwaarts af te steken, tot verhoeding en voorcoming van alle verdere beroerten en om den oudsten prince Zultan Zepo, die wy altoos voor een getrouw vrind van de Comp^t hebben aangesien, tegen alle quade attentaten van zyn broeder Anum te beschermen en voorts het Zirrebonse district van alle quaad geboefte te suyveren; wanneer het kort daaraan onder de princen zooverre is gecomen, dat gemelten Capiteyn met den resident en raad, uyt vrese voor eenige quade aanslagen, Sultan Anum persuadeerde na vele gemaakte protestatien, binnen onse nieuwe fortresse te komen, alwaar zyn oudste en jongste broeder mede verschenen zynde, is er tusschen deselve soo hoogen dispuyt gerezen, dat men uyt bedugtinge van eenig capitaal ongemak resolveerde, op het aandringen

van den oudsten prins, zyn broeder Anum vooreerst in civiel arrest te houden tot onse nader ordre, die daarop ten eersten versogt en wy over zoo vreemden toeval verwondert zynde, hebben tot nader onderzoek van saken en die verschillen, op den 8^{en} October per 't schip 't casteel Batavia, derwaarts gecommiteerd den oppercoopman Joannes de Hartog, gewesen opperhoofd tot Japara en hem ten principale aanbevolen besyden een exact ondersoek na den toedragt van den broedertwist, ook in alle civilityt Sultan Anum eens in persoon met sig herwaarts te brengen, latende niettemin het gesag zyner volkeren en omslag aan een syner soonen of grooten, die hy dat mogte toevertrouwen, gelyk dan deselve met voorn. de Hartog op 13 November per 't schip Pylswaart nevens eenige zyner vaartuygen, alsook de afgesanten van syne broeders Sepo en Depatty hier aangekomen syn. De voorn. de Hartog heeft ons vervolgens op 17 November van zyn verrigten ginder, een ampel en geëxtendeert rapport overgeleverd, mitsgaders op den 21^{en} dito daaraan nog een soodanig nader berigt, wegens eenige zaken, die ons ten laste van den resident Willemsoon waren te voren gekomen. . . . 't voorn. rapport behelst voornamentlyk zyne consideratien en bevindingen over dit verwarde werk der princen en doet zulx in een geheel ander aansien vertoonen, als wy daaraf te vooren waren berigt en bedagt, want desen Sultan Anum schynt nu, na dien teneur, aan alle het jongst te laste geleyde en geadviseerde door den resident, zoo wegen zyn correspondentie met het Balisch geboefte als ook tegens zyn broeder Zepo daarby onschuldig te wesen en zulx eenelyk een voorbedagt stuk van den oudjen Tommagon Raxanagara, die Zultans Sepo's zaken meest schynt te bestieren en dan nog eenen Ranga Aria di Raxa en Radeen Aria Soura di Poera, welcke laatsten by 't aanwesen van gem. de Hartog tot ondersoek van saecken doen ook in arrest genomen zynde, getragt hadde los te breken of amok te spelen ende zoodanig voort om hals gebragt is en van denwelcken den resident Willemsoon zig in de voorgegeven swarigheden, die maar gefingeerd zouden zyn, hadden laten misleyden, zoodat dese verschyning van den E. de Hartog aldaar, voor Sultan Anum ende zyn behoud een groot geluk gelykt te hebben geweest en behalve dien, meent nu de Ed. de Hartog dat deselve prins aan de menées van 't Mataramse hof, ook niet vast is en zulx hy wel weder veyliglyk

op Zirrebon soude konnen vertrouwt en ook met zyne broederen versoent worden. Wy hebben desen prins hier, hoewel wat impotent aan de beenen, met fatsoen gerecipieert en gedefrayeert en zullen na t'afgaan deses, dat werk nader examineren en hem doen spreken ende ook niet nalaten de vereyste correctie na voorgaende examinatie over alle de quade proceduren van den resident te laten geschieden en dat men d'E. Comp. door verleydinge van jaloerse Javanen tegen elkanderen in sulke nieuwe swarigheden zoude doen devolveren en alsoo door de bedryven der ministers ons eygen quaad den meestentyd alomme op den hals doen halen, daar onse successive bevelen, soo krachtig tegen leggen en om met alle circumspectie en modestie omtrent de inlandse vorsten en grooten te procederen, gelyk dat ook de nagelaten ordre en memorie van den commissaris Tak, zal. aldaar duydelyk komt te dicteren. . . . .

(*Bantam.*) In dit gebuurryk, althans soo na met de Comp^{ie} vermengt en vereenigt is nu onlangs eené capitale verandering voorgevallen, met het onverwagt afsterven des Co^o. den paducca Siry Sultan Aboenasar Abdul Elkahar den 12^{en} October 11., op welke tydinge van desselfs krankheyt door den oppercoopman Leeuwenson en raad ons vyf dagen te voren verwittigd, wy den 8^{en} dier maand ten eersten per schip Sumatra na huys dimitteerden den principalen ryxminister Pangeran Diepa Ningrat, die den overleden Sultan op 12 September te voren expres herwaarts gesonden hadde, om wegens verscheyde belangen zyns ryx en de besorginge en versekeringe van zyne Lamponse peperlanden met ons te spreken, over welk laatste subject alleen, hy zig nogmaals te dier tyde verclaard en versoek tot een besendinge van eenige comp^o. volkeren nevens de Bantammers derwaarts gedaan hadde, om tegens de gerugte indrang der Engelschen en den bekenden schelmsen Jang di Pertuan van Zillebaer en Bankahoeloe na die landstrecke, deselve te bevryden en te dien eynde een bequame post met eenige Comp^o. besettinge op de gelegenste plaats aldaar te willen begrypen, waartoe wy na overleg ook getreden waren, om zulx met 50 à 60 man soo Europeanen als inlanderen te laten geschieden, gelyk UEd. zal blyken, dat nu ook nog voortgegaan is. Gemelde Pangiran Diepa Ningrat is dan nog even vóór des Zultans overlyden weder by hem verschenen ende alvorens, volgens desselfs verclaringen aan den E. Leeuwenson en Caaf, alsmede aan

onse gecommiteerden, de Heeren van Hoorn en St. Martin alhier gedaan, ten volle van Z. H^s. uysterste wille ende begeerte over de successie des ryx bewust geweest, gelyk hy Zultan zulx ook nog nader by monde en in syn uysterste door den Pangeran Kayfoke Tayoedin heeft doen beschryven en 't ryck onder de zorge van denselven Diepa Ningrat aan den oudsten zyner drie zoonen, genaamd Pangeran Ratoe een borsje van omtrent 15 à 16 jaren gedesigneert, dewelke in 't laatst van 't jaar 1685 ten aanwesen van den heer St. Martin, aldaar was getrouwd, met zyn vaders halve broeders doghter, te weten van den Pangiran Jougia, die een regte broeder zy van den hier remorerenden Pangiran Pourbaya.

Deze schielyke krankheyte en opgevolgde dood van den Bantamsen Sultan, bragt ons niet buyten reden al in vry wat bedugtinge, datter wel eenige nieuwe beroerte in dat ryk inwendig mogte smooken en uytbersten, gelyk ook de gerugten onder het groot getal malcontente hoofden en mindere Javanen zig spargeerden en daarby wy niet en wisten wat er onder de hand, door toedoen van den hier aanwezenden overledens vader, den gewesenen ouden Sultan Agon en zyn broeder Pourbaya mogte worden gewoelt en gemachineert, zulx vooreerst nevens het afzenden van den koopman Louys de Keyzer, vermits de E. Leeuwenson ter zelve tyt ook in een zware krankheyte vervallen was, ordonneerden Diepa Ningrat als d' eenigste byna, daar wy ons op verlaten condon, de hant tot uytvoeringe van des overledenen Conings wille te bieden en 't casteel met onse militie bezet, voor zynen wettigen successenr te versekeren tegen alle quade toevallen, volgens onse derwaarts gegeven ordre van 8 Oct., waarna vervolgens voorts op de kennisse van des Conings dood, den 17^{en} October expres uyt onse vergadering derwaarts commiteerden den IIe. ord^e. raat Jacob Jorissen Pits, verzelt met den commandeur Jacob Couper en de oppercoopliden Joannes Cops en Steven Clarbout, dewelken dan per 't jagt Naaltwyk, nevens de scheepjes 't Claverblat, St. Nikolaas en Aardenhout op den 21ste daaraan, te zyner verschyninge van den jongen Co. en grooten met alle fatsoen ontfangen wierd en het werk dan ook . . . . soodanig ten goede gemanicert heeft, dat na een 40 dagen rouwe over den overledenen Coning, zyn voormoon Pangiran Ratoe op den 24 Nov^{br}. verleden, ter openbare vergaderplaats tot wettig successenr in zyn vaders ryk, niet alleen by

alle de Bantamsche, maar ook de daartoe opontboden Lamponse en verdere onderhoorige hoofden en onderdanen van het coninkryk met genoeg bevestigd en aangenomen is geworden, daar wy ons te geruster in houden, dewyle de oude sultan Agon op 't vertrek van den Hr. Pits over den dood van zyn zoon, den Co. en de succesie en welstand van 't Bantamsse ryk, door de raden Joan van Hoorn en Isaac St. Martin, in presentie van desselfs zoon Pourbaya eens met aandagt beleefdelyk gesondeerd zynde, vrymoedig verklaarde, ingevalle de overleden Coning zyn zone, desselfs oudste zone, Pangiran Ratoe wettiglyk vóór zyn dood tot successeur des ryx verkoren hadde, dat daarinne dan geen veranderinge behoorde te worden gemaakt na de aloude Bantamse wetten, alhoewel hy twyfelde of de jongste der drie zoons, de Panembahan genaamd en nog maar 6 á 7 jaren oud, als uyt eene moeder van coninklyken bloede geboren, niet alsoo aangenaam andersints omtrent de Bantammers in 't generaal zoude wesen; dog dat de wille van den overleden coning moest opgevolgt en die zig daartegen mogte willen stellen, door industrie te boven gecomen of metter tyd gedimoveert dienden te worden, gelyk hy zeyde, den Gouverneur Generaal en Raden daaromtrent wel het beste zoude weten te helpen beraden. Nu is het, Gode zy dank, allesints in volkomen ruste en sonder eenige beweging ten besten uytgevallen, gelyk ook de meeste pangirans en grooten, die ons, zoo door Diepa Ningrat alhier als naderhant door den Hr. Pits, voor quade instrumenten wierden voorgeschreven hen allen, na de jongste advysen, ten goeden begonden te schikken en van eenige verdeling des ryx onder des overledens 3 zoonen ook niet meer gehoord wierd, 't gunt nu ook met des Pangirans Ratoes bevestiging gantsch uyt is en dewelke althans aangenomen heeft den titul en eernaam van *Zultan Aboel Fahuall Mahometh Jaja*, dog een en andermaal aan den heere Pits betuygt, zig in allen deele na zyns vaders begeeren tot een volstandige trouwe en eenigheyt met de Nederlandsche Comp^{ie} en na den raad van den Pangiran Aria Diepa Ningrat, als gestelde ryxbestierder staande zyn minderjarigheyt, te zullen rigten en ook by de verbonden tusschen zyn overleden vader en de Comp^{ie} gemaakt opregtelyk volharden, tot welkers renovatie . . . . . ten principale alleen onse speculatiën en intentie, volgens de medegegeven ordre aan den Heer Pits hebben gelegen en te dien eynde de originele

contracten zyn E. op 23 passato van hier zyn toegeschikt, om nevens die onder den sultan en d'onsen ginder berusten, by hem en de zyne ryxgrooten gerenoveert en opnieuw ten volle bekrachtigd te worden, waarmede men althans ginder bezig zy. . . . .
 Wy hebben by dese occasie, staande de presente tedere tyt en speciaal ook om het degout der Bantamse malcontenten onder de grooten en onderdanen niet op nieuw wakker te maken en alle aanstootelikheden te vermyden; maar veelcer met den dood des Conings zulx ook allengskens te doen versterven, alsdat wy ook nog van het uyteynde der Engelse differenten over het Bantamse werk in 't Patria onbewust blyven, niet konnen goedvinden tot eenige veranderinge of ampliatio des contracts van den jare 1684 door den Ed. Francois Tak, zaluyt onsen name opgeregt, nevens het concert der negotie in February 1686 tusschen wederzyds gecommiteerden alhier gesloten, te treden en soo mede niet, om voor alsnog van eenige betalinge onser militie in 's Co. casteel te spreken, maar daartoe in 't vervolg een beter tyd af te wagten, behalven dat die besetting soowel tot ons eygen als des Conings securiteyt komt te strekken. . . . .

Gelyk wy in 't begin deser materie aanvoerden, dat men tot Bantam met de vernieuwing der contracten bezig was en apparent voor 't sluyten deses de perfectie van dien, nevens de terugkomste van den heer ordinaris-raad Jacob Jorisz. Pits. UEd. hoopten te sullen konnen bedeele, soo is dat ook soodanig uytgevallen en Zyn Ed. den 9^{en} deses per 't jagt Wyk-op-Zee in gesontheit hier gereverteerd met een antwoordbrief van den nieuwen jongen Sultan, in geselschap van desselfs expresse afgesanten, de pangerans Focque Tajoedin en Natta Widjaja nevens de Kiay Arias Niti Praya en Jaja Sedana. . . .
 en hadden volgens zyn Ed. rapport alle de Bantamse grooten, de vernieuwinge der contracten, namentl. van April des jaars 1684 met de acte obligatoir van des Conings schuld, groot 600000 Rx. aan de Comp. en daarentegen de acte van remis tot quytshelding dier somme, soo lange wy den privaten peper en eledenhandel met uyt-slyting van alle anderen in zyn ryk komen te genieten, item het nader concert der negotie tusschen wederzydsche gecommiteerden in febr. 1686 alhier besloten, met alle genoegen voltrokken ende aangenomen, mitsgaders ons alle deselve tot gelyke ratificatie alhier, uyt UEd. name, andermalen toegebragt . . . . .

VI. De Gouverneur Generaal Joannes Camphuys en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 27 dec.^{ber} 1688.

Edel Hoog Achtb. enz.

Ons jongste schryven, enz. . . . .

(Java's Oostcuste.) Met 14 bodems, groot en klein, hebben wy zedert 15 Maart tot 21 November dezes jaers overgekregen, zoo van Japara, Rembang, Damak, Samarang als Tegal een goede partye houtwerken en rys etc. te zamen belopen f 31858.17. . . . .

Met het bohay van 't groot Javaans leger, dat de Sousouhoungang onder Pangiran Sacra Ningrat, Souranata en Jangrana tegens den moordenaar Sourepatty na Sourabaya en Pasarouan had afgezonden. . . . . is het, volgens onze gissinge, gants in rook verdweenen . . . . . overzulk wel te oordeelen of die trouweloose hovelingen sig tegen Sourapatty, dan wel tegen de Comp. tragten te bewegen, als zy maar konden, waartoe zy evenwel, Gode zy dank, tot nog door onze voorzorge geen kans zien en misschien nu wel haest ligt, eyndelinge met den anderen eens over zullen verwarren, te verwonderen wesende, dat d'onze daar althans tot nog van des Sousouhoungangs broeder, den Pangiran Pougar zoo weynig regte openinge van zynen toestand hebben kunnen erlangen, alhoewel ons alzo onzeker en confuys, het geheele bedryf der Mataramse hofgrooten mede toeschynt, gelyk UEd. ook specialyk uyt de aparte antwoordberigt van den Commandeur Sloot zullen bevinden, op het gerequirerde advys van Zyn Ed. by ons secreet schryven van den 6^m April dezes jaars, ... sonder dat vervolgens, zoowel nae de constitutie onzer magt, als de gelegentheyd des tyds oorbaer is gemeent te wezen, om voorals nog ietwes op die beantwoorde voorstellen . . . . nader te arresteren of ons tegen Sourapatty te bewegen, te meer de Ed. Sloot daarby volmondig nader verklaart, dat het gantsche werk nu nog niet anders of beter stond, als na de voorgevallen moord in 't begin van 1686 en dat ook de voornaemste grooten des Mataramsen ryks altyd met

Sorrapatty hadden gecorrespondeerd en door het verder aanhouden en koesteren van denselven genoeg te kennen gaven, wat haar intentie tegen de Comp^{te} was. . . . .

De gemelte commandeur Sloot is op zyn ernstige instantie vergund, met het althans inbrekende quade saysoep, een springtogtje naer Batavia te doen, tenwelken eynde, omme de militaire zaken derwaerts over, staende zyn absentie waer te nemen en te commanderen, op den 19^{en} Nov.^{ber} . . . . . zyn afgezonden, de Capiteyns Joan Maurits van Happel en Cornelis de Wit, met intentie dat de eerste ondertusschen, indien er geen byzondere toevallen zig verthoonen eens een persooneele vizite langs de oosterstranden en onse posten van Rimbang en Zourabaya zal gaan doen . . . . . om dan wyders ook op Zoumanap en de verdere havens van 't eyland Madura aan te gieren, opdat wy van de huyshouding van Aria Poelangdiewa met eenen, wat nader opening mogen erlangen, hebbende dezelve zynen ouden bestelmceester, Bradja Patty in 't lest der voorl. maand October met 9 vaertuygen weder herwaerts gestierd, principaal tot overbreng van eenigen rys, cadjang en drooge visch, daaraf het gros tot 69 $\frac{3}{4}$ lasten cadjang aan d'Ed. Comp. is geleverd en waermede die luyden wel vernoegd ende aen ons dies te beter komen te wennen, als zy maer door ons volk alomme wat redelyk gehandeld wierden, daar het, God beter 't, zooveel aen komt te haperen, dat ons daer over dikwils moeten bedroeven, wesende egter na de advysen onzer Ministers tot nog toe niet bespeurd, dat Poelang Djewa zig op de instantie der Hoefden des Sonsouhouangs leger eenigermate tot hun submissie of verscgte adsistentie heeft willen schikken . . . . . Zy hebben ook voor den hier aanwezenden jongen Radcen Zouderma, eenige provisien van levensmiddelen medegebragt en schynt die jongeling nu wel te inclineren om weder derwaerts naer huys te keeren, om zig onder zyn gezegden oom Poelang Djiewa te submitteren, dog of zulx al tot zyn welwesen nog in desen tyt zoude gedyen en niet principael uyt deszelfs byhebbende raadslieden voorkomt, heeft ganschelyk zyn bedenken en zal overzulx tot zyn beste, ten tyde nader over werden gedelibereerd.

Het rysgewas is, God lof, desen jare niet alleen tot Batavia, maer ook op de Oostkust van Java, zoo wel geslaegt, dat die hier thans door een ruymen toevloey tot 15 à 16 Rd. 't last is te bekomen . . .

met hope, wanneer de Bataviase landbouw by vervolg werd gekoesterd en dat wy van de landen, tusschen ons en Cheribon, kunnen meester blyven, door Godes goedheyt, niet ligt in gebrek zullen geraken; al quamen dan de lang gesmeden Mattaramse desseyne zig verder opentlyk te vertoonen, nademael haer bedryf nu niet meer nao 't vermogen der oude tyden, zelfs omtrent veele der eygene inwoonderen en principaal de stranden zy te considereren, twelk nog ligt nader zou blyken, wanneer wy ons eens tegen den Sousouhoung genootsaekt wierden te verklaren, als schynende dat gebuurryk in inwendige qualen voorts te sullen smoren, daar te min aengelegen zy, wanneer er maer geen buitenlandse quaedwilligen en specialyk eenige Europeanen komen in te booren, twelk van onze meeste zorg en ook een principale reden is, dat wy de bezettinge der voornaemste Mattaramse havenen niet kunnen abandonneren . . . . .

Van 't gesantschap des Sousouhoungs na Siam, verleden jaer gedaen, hebben wy den uytslag, noch haer te huyskomst niet nader kunnen ontdekken; maar gedugt of zy niet wel mede eenige speculatie op de Francen aldaer mogten hebben en evenwel daervan aen de Javaense regenten kennisse doen geven, die zulx wel ignoreerden dog voorgaven zoodanige onderneming ligt van Sourapatty zoude zyn geschied, 't welk niet apparent en veeleer tegen haar beter weten geëxcuseert is. . . . .

(*Sirrebon.*) Gelyk wy by onse vorige brieven UEd. de overkomst van den tweeden prince, Sultan Anum, met den opperkoopman Johannes de Hartog hebben bedeed en dat zyne saken nader zouden ter hand nemen, is zulks vervolgens ook geschied en omdat men geen swarigheyd oordeelde te resideren in zyn weder vertrek na huys en in deszelfs voorig gesag en luyster aldaar, mitsgaders om de zaken met zyn oudsten broeder Sulthan Seppo in der minne te apayseren, omdat de onderlinge twist en beroerte meest door wederzydse grooten en hovelingen scheen gebrouwen, soo hebben wy gemeent best te wesen, den opperkoopman Joannes de Hartog andermalen tot het besorgen van dien derwaerts te committeren, onder den titul van Commissaris, om met eenen de zaken van dat comptoir . . . . . nader te examinieren, waerop hy den 18 Mei per 't schip de Vryheid is vertrokken, omme inwylen het werk tot de onderlinge ruste en reconciliatie der princen te faciliteren en wyders den gemelten Sulthan

Anum den 4^e July, p^r. t jagt Odyk gevolgt . . . . . Gemelte de Hartog en ook daernae de Sultan Anum zyn daerop te Sirrebon wel aangekomen en ontfangen en gevolgelyk alles onder die drie princen en hunne grooten na vele omstandigheden weder in een ordentelyken ploy en vaste harmonie, immers uyterlyk hersteld, met al sulken nieuwen accoord tusschen de 3 gebroeders en hunne ministers onder dato 8 Sept. ten overstaen onzer ministers opgereg^t, als nevens de brieven van dat comptoir overgaet ¹. . . . .

Daer was in de maend van Maert een Hindostancen moorsen paep van Palembang te lande gekomen, die uyt Zuratta na Siam en van daer na Johor en Jamby &c. heeft gesworven en voorts inclineerde na 't quaetaerdige Mattaramse hof te geraken, maer gelyk al die bose mahometaense geesten van oproerige bewegingen tegens ons, zig niet konnen onthouden, had hy op Zirrebon almede vry wat grillen begonnen en by den derden prins Pangeran Depatty eenig credit erlangt, omdat die mede voor een grooten heyligen te boek staet, en daerom vonden wy raedzaam dien quant, genaemt Cheriff Habibola met 5 zyner gezellen, door den E. den Hartog te doen herwaerts opzenden, gelyk op de bequaemste wyze geschiet en hy zoo voort tot vermydinge van verder quaet, met het schip Maes, den 23^{en} Sept. over Mallebaer na Ceylon en van daer wyders nae Caep de Goede Hoop politiquelyk gerelegeert is . . . . .

Wy hebben by provisie tot resident van Comp^s. ommeslag tot Sirrebon aengesteld den luytenant Dirk van Ommeren, zynde van goede verwagtinge en zedige conduite . . . . .

Bantam. Op het slot onzes jongsten van den 13^{en} Maert dezes jaers, notificeerden wy UEd de ontfangen tyding van Zillebaer en hoedanig de Bantamse rebellen onderdanen van Bancahocloc, door aenstoking der Engelschen en met behulp van Jang de Pertuan, aldaer de verdere onderdanen dezes ryks hadden geattaqueert en dezelve derhalven om adsistentie, zoo van Bantam als van ons, ernstig verzogt en daerom tot voorkoming van verder indrang dier Europese vrunden in 't district van Lampon onse doenmaals genomen bezettinge op Samanca niet wel zou kunnen vermindert, nogte vooreerst ingetrokken worden, dog waaromtrent wy vry wat buyten verwagtinge van resolutie

---

1. Zie Hoofdstuk XVII, hierboven.

hebben moeten veranderen . . . . . want die contreye en 't gansche Lamponse en Sillebaerse district hebben wy zedert met de Bantammers moeten geloven (dat) voor anderen buyten de eygen inboorlingen niet wel bewoonbaer is te houden, nademael al in 't laetste van february en vervolgens de quade lugt van Samanca alle onse posthouders zoodanig quam aen te tasten, dat er zeer weynige gezonden overschoten . . . . . (zoo) dat wy eyndeling in de maend Juny mosten resolveren, wederom in 't geheel van daer te delogieren, nadat alvorens met den Coning en Pangiran Diepa Ningrat over het beste expedient een en andermaal geconsulteert en van hunzelve voor 't raadzaamste geoordeelt was, mits de ongezonderheit des climaats ons volk van daer te ligten, hoedanig zy dat van de Bantammers mede zouden doen en de pagger aen de 4 principale Lamponse Pangerangs ofte hoofdregenten, met namen Soera Diwangsa, Wira Tantaha, Wira Tama en Soedra Sana voor rekening des Conings bevolen laten en in stede van die bezettinge tot beveyling der Lamponse stranden en wering der pepersluykeryen, die bogt doorgaens met 1 à 2 onser jagtjens, nevens 2 à 3 wel bemande pantsiallangs ofte vaartuygen des Bantamsen Sultans met meerder vrugt laten bekruyssen . . . . .

VII. De Gouverneur Generaal Joannes Camphuys en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. C. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 30 december 1689.

Edele Erntfeste, enz.

Den 31 Maart II. is ons, enz. . . . .

Japara en Java 's Oostkust. De overkomste van den Commandeur Jan Albert Sloot voor een keer na herwaarts, is UEd. by den onsen van 27 February dezes jaars genotificeert . . . . . sedert wanneer gemelden E. Sloot op syn versoek en tyds expiratie van 130 tot 150 guldens is verbeterd en al verscheyde malen geprojecteteert

geweest, weder tottet vorig commando over 's Comp^s. zaken derwaarts over terug te keeren, maar dat is nu en dan telkens verhinderd en principaal wel in 't laatst van Augusto als zyn Ed. al gereed stond en de brieven en instructie reeds geteekend waren . . . . . wanneer soowel zyn persoon als gecommandeerde militie in het verraders voornemen van Captⁿ. Jonker ons benoodigden, weswegen hier agter breeder zal gesproken worden en waarna gemelten E. Sloot eenigentyd sickelyk gebleven zynde, also eerst den 6 dezer per schip den Blaauwen Hulk wederom heeft kunnen voortgeraken.

Na den onsen van 27 febr. en 21 maart voormelt aan UEd. hebben wy na Japara verscheyden briefjes tot narigt voor den raad aldaar . . . . . laten afgaan en daaronder principaal die van 17 Aug. nevens de memorie terzelfder tyd voor den commandeur Sloot . . . . . besyden de copia van tgene wy den 5^{den} Augustus aan den Sousouhounang met zyne op 13 Juny hier gekomen gesanten hebben geantwoord . . . . . De messieurs, genaamd Kiay Anga Catib Caly, nevens de vorige meer hier geweest synde briefdragers . . . . . waren van voornemen in geselschap van den commandeur Sloot na huys te keeren, maar wanneer de troebel van capitain Jonker in Augustus voorviel, zoo hebben wy hun kort daarna doen aenseggen, dat sy met ons antwoord aan haren meester maar vooraf konden vertrekken, gelyk se ook al schoorvoetende gedaan en wel gesien hebben, dat ons hunne menées en familjare conversatie als correspondentie met Jonker tot het eynde en de attaque toe, niet gevallic, maer ten hoogsten suspect konden wesen, en waarin wy ook geheel niet bedrogen zyn geworden; want de principaalste ontvlugte hoofden, als Touago, Topma, Bapa Djaleka en anderen hebben het voortdryvende door de bovenlanden na Cartasoura toegeset met omtrent ongeveer 80 of 100 man, buyten hun nasleep van wyven, kinderen en slaven en alwaar zy evengelyk de moordenaar Sourapatty a^o 1684 ook wel aangenomen zyn, sonder deselve op de reclamatie van den Capt. Maurits tot nog toe aan ons over te geven, alsmede op t selve excuus; als voorhenen van gemelten Sourapatty; . . . . . dog dewyle men wel sekerlyk mag vaststellen, dat dese conspiratie van Jonker niet sonder kennisse en belofte van het Mataramse hof is ondernomen, alshoon Jonker ten dage van zyn omkomen, alvorens alle syn papieren gesegd werd selve verbrand

te hebben, maar egter ons dies . . . (?) verscheyde blyken zyn te voren gekomen en ook uyt de Japaarse advyzen en berigten gebleken, dat er al een goed aantal volk, paarden en geld tot syn assistentie van Cartasoura te lande herwaarts aan, soude syn op weg geweest en na de kennisse van syn dood terug gevoerd, soo konnen wy niet veel goeds hiervan verwagten; maar zullen ons meer en meer moeten houden allesints wel op hoeden, om niet ergens, als hun bedekte veynseryen niet langer door willen; of verborgen kunnen blyven een onverhoedsen slag te krygen; maar omtrent de onsen op Sourabaya al van lange hebben gemeent en nog sustineren, dat 't hun wel mogte gelden en de Javanen instede van tegen Sourapatty daar te velt te liggen, met hem te samen, als zy kans sagen, wel een attaque op onse post aldaar mogten wagen . . . . .

Op *Tagal* is by verwisseling in 't begin dezes jaars tot resident geplaatst de boekhouder Willem de Rave en onse pagger daar, als nog noodig om 't belang van die voorname rysthaven voor deze stad, buyten de houtproeure in 't selve district, en dat Sindo Radja daar aan de westkant en de bovenlanden van Loerentenga gaarne een open deure had om sig van buitenslandse quaadwilligen te beter te bedienen, nu soomede op *Samarang*, daar hy ook met alle listen op arbeydt om die voorname oude plaats, welke by contract onder 's comp^s. gebied verhipothequeert is, door een bedekte schyn van ons af en geheel onder zig te trekken, twelk uyt kragte van ons regt doorgaans hebben gelast tegen te gaan, en daarom in syn dikmaal geconcipeerde voornemens tot veranderinge van den Javaensen gouverneur en Sabandaer te dier plaatse niet konnen condescenderen, waarom hy sulx nu op een anderen boeg heeft aangewend en den Gouverneur Kiay Ranga, door een advancement van zyn broeder, als den Chinesen Sabandaer door eene nieuwe verpagting dier inkomsten uyt des Sousouhounangs naam à 2000 Rd. sjaars om in Comp^s. logie en dan nog 150 rd^s. voor des Sousouhounangs hof te betalen voor 3 jaren aan sig getragt te trekken en te verbinden, waartoe zy na 't schynt uyt ontsag voor de comp. op de actens van die majesteit niet hebben durven treden of zig sulx aanmatigen, sonder onse communicatie en op dewelke wy egter dat een en ander alsnog soo hebben gelaten om geen ontydige commotie te maken en alleen die lieden, in persoon tot ons overgecomen synde, gelast, zig getrouwelyk omtrent de comp.

te quyten en dat wy met des Sousouhounangs aanstellinge in dien deele niets te doen hadden. . . . .

Op *Grissee* hebben wy nu zedert voorl. jaar om het toenemende buytenlands geboefte in den Oosthoek van Java en daardoor geen affronten te lyden al gelast onse gewesene residentie van weynig personen in te trecken en naar 't naby gelegen Sourabaya te transporteren, alwaar de capitain Luyten^t. Jan Bervelt met den ondercoopman Abraham Snietsen als hoofden geposteert en nu om de vooraangevoerde bedngte quade aanslagen der Javanen en Balyers wel tot 150 à 160 man versterkt zyn. . . . .

Desen oosthoek schynt mede van noodzakelykheyt door ons nog vooral te moeten beveyligt en ingehouden werden om veel motiven, want den moordenaar Sourapatty met syn aangroeyende hoop, daar op Passaruan, soo men ons zegt, geposteert blyvende en 't heele land des Sousouhounang tot Cadiry toe, meest onder contributie hebbende, soude indien 't al geen doorsteken werk met het Javaanse hof mogt wesen, sonder onse presentie aldaar nog al vry meer toevloey van buyten, als Sumbauwa, Bima, Macassar, Borneo &c. by sig krygen en gantsch ontsaggelyk werden, ja welligt met de beroerde volkeren op Macasser en 't Sousouhounangs hof, nog al meer quaad, hetzy herwaarts of na de oosterprovincien tragten te ondernemen en daarby souden dan die van Sumanap op 't eyland Madura, sig ook voort al onder dien drom vervoegen, daar ze zig nu tot nog, immers soose ons betuygen, van afhouden en na den Sousouhounang of niemand maar alleen na compagnies ordres willen luysteren, hebbende de regent dier plaatse Aria Poelang Djiewa in September verleden syn voornaamsten ouden minister Bradja Patty met eenige vaartuygen en een beleefden brief nevens eenige geschenkjes van vis en boontjes &c. herwaarts gesonden, die met een recompense van sulx op den 9 nov^{ber} wel vernoegt weder naar huys gekeert is. . . . .

Maar de jonge radeen Soederma UEd. nyt onse voorjarige brieven bekend en voorhenen by de commissie van H^r. Tak, zal^r. tot de successie in 't Sumanapse gesag geprojecteert geweest, maar naderhand door dat ongeval en door zyn oom Poelang Djiewa best geoordeelt tot gelegener tyt hier op Batavia onder ons toesigt aan te houden, om geen nieuwe beroeringe in de ruste op Madura en Sumanap te verwekken, heeft zig desen jare heel ten quade laten opsetten en

verleyden, soo wy vastelyk vermeenen, door aanhitsinge van den rebelle omgekomen capitain Jonker; want hy niet lange vóór dat ontdekt verraad met een arrogante stoutheyt tegens onsen raad en een en andermaal gedane waarschouwinge, per force na syn land op Sumanap wilde vertrekken, daar hy dan ook sonder onse licentie mede is voortgegaan, maar met eenen gewaarschouwt is tgeen hem overquam zyn eygen schuld soude wezen, en de comp^{ie}. de handen, als na ons niet meer willende luysteren, van hem soude aftrekken, komende also met 2 à 3 syner vaartuygen over Sourabaya op Zumanap en gebruykende stoutelyk en valselyk onsen naam van daar na toe tot de regering van dat land gesonden te wesen, waardoor hy party aanhang van 't volk krygende en Poelang Djieuwa sulx merkende en geen brieven of ordre van ons vernemende overvalt hem by nagt met de zynen en slaat er een party dood, in sooverre Soederma met omtrent 70 à 80 man naakt en blood weder by d'onsen op Sourabaya quam vlugten en alweder, als of hy niets misdaan had Comp^s. protexie en alimentatie zoeken en of wel desen verleyden ongehoorsamen jongeling hierdoor geen gratie altoos, maar veeleer ook een regtvaardige straffe verdiend had, so hebben wy, om de Sumanappers niet op nieuw te beroeren en ook denselven omtrent den Sousouhounang of Sourapatty tot geen verdere quade passen te doen uytspatten, best geoordeelt hem alleen met 6 of 7 dienaren hier te ontbieden en den resterenden hoop weder aan Poelang Djieuwa 'thuys te zenden, gelyk geschied en hy per den Blaauwen Hulk op 7 october van Japara overgekomen en tot nog aan boord op eene der schepen geplaatst is, om na 't afgaan deser of ter gelegener tyd nader te overleggen hoedanig men met hem wyder handelen en hier of elders plaatsen of verzenden zal. . . . .

Benevens de Johoresen, waarvan onder de Chirrebouse materie staat te werden gemeld, en ook andere vreemdelingen van de overcusten, soo hebben de Palembangers nog al desen jaren vry sterk mede op nieuw op Java geweest; dog niet sonder groote suspitie onser ministers, dat zy daar ten meerendeele om andere saken dan eenelyk ten handel en tot afhaal van rys als de begroeting eeniger Mataramse grooten sig ophiielden, soo als daaraf speciaal by het Japarse schryven van 4 April II. werd gesproken en waarover ook de hier gewesen gesanten nyt dat ryk syn ondervraagt, dewelke het op een simpele negotie

wilden schuyven, dat egter soo heel aannemelyk by ons niet zy, omdat de Palembangers en dies Sultans conduites almede zedert eenigen tyd wat intricat en niet naar onsen wensch zyn ontwaard, gelyk UEd. hier vooruyt, die materie en papieren nader sal blyken, schynende het werk van den omgekomen Capitein Jonker al diepe beginselen van wortelen in de hier rontsomme gelegen Mahometanen te hebben gehad, die nu door syn dood als de verbeterde tydingen uyt Europa en Engeland misschien wel sullen verdwynen, maar in zig zelve nog al van quade nadruk zyn te houden en groote om en voorsigtigheyd alsints vereyschen; en dewyle dese smeulende intrigues der inlandse vorsten hier rontsomme, gelyk UEd. uyt onse voorjarige brieven mede is gebleken, ons soowel als speciaal de voorgenomen verraderye van Jonker geen kleine ombragie hebben bygebragt om het dierbaar respect van de Comp. na behooren waar te nemen en te behouden en dat uyt onse swakke kragten de buyten comptoiren als UEd. hiervoor in de Oostermaterie speciaal sal kunnen blyken, sonder bekommering geen kapitale magt heeft kunnen uytgezet worden, sonder grooter eygen swarigheden en dat ook het werk van het Sousouhouangs hof hoe langer hoe meer van eene quade intentie en oud gebrouwen verraad tegen de Comp. sig schynt te ontdekken, daar onse ministers op Japara in haren brief van 4 April deses jaars behalven veel anderen passagien een ampele opening van doen, ende alsoo geensints raadsaam zoude wesen ons met deselve tegen het schelmse balyse geboefte van Sourapatty te engagieren, soo als sy ons daartoe al van lange met alle listen hebben gesogt te bewegen, om dan gesamentlyk te gemakkelyker een tweeden quaden trek te spelen, soo is het ook aan d'andere zyde van gelyken, dat zy ons alleen tegen de Balyse vyanden siende ageren en 't werk met hun eens zynde, maar alle pogingen zouden toebrengen om ons door dat geboefte af te matten en Comp. agtbaarheyd tegen die booswigten in de waagschaal te stellen, daar het hun eygen werk is, die vyanden uyt hun eygen ryk en land te verdryven en ons daaromtrent van soo schendig gepleegde moord, de vereyschte satisfactie te doen hebben; 't welk dan alles ons heeft doen resolveren de nadere consideratien van den Commandeur Sloot te vorderen en in te nemen, gelyk by 2 zyner schriftelyke berigtjes onder dato 15 July en 1. Augustus onder de Japaarse geschriften sal kunnen blyken;

maar deselve hebben wy na overleg van dat gewigt noch consideratie en onse eygen constitutie ook niet gestelt bevonden, om vooralsnog 't een of 't ander offensive met onse presente magt aldaar op Java te doen ondernemen; maar alleen ons in het vorige postuur van defensie te blyven houden en hen te verduren, tot dat men nader komt te ervaren, wat er eygentlyk uyt sal broeyen of nader goet vinden 't een of 't ander ter hand te nemen, naardat zulx met UEd^e. interest en reputatie best sal overeen gebracht kunnen worden.

. . . . .
Cherebon. Ten deser plaatse is dit jaar geen sonderlinge veranderinge voorgevallen en alles in rust gebleven, hebbende wel de Sousouhoungang of syn groot bewintminister Sindoeradja, in de maand Juny door een brief en eisch van eenige goederen, per synen afgesondene getragt te tenteren of de Sirrebonse prinsen niet eenig gehoor en subjectie aan dat quaadaardige hof souden willen betoonen; maar zyn deselve met communicatie onser residentie door gemelte princen mondeling civielyk afgewezen, alsdat zy van zoodanige dingen niet voorzien en alleenlyk aan ons alhier sig gedragende ende onder sorterende waren, zonder dat wy zedert iets naders daarvan hebben gehoord. Over den Hindostansen oproerigen paap, daar wy by den onsen van 27 dec. voorl. jaars te deser materie van schreven, dat met eenigen syner gesellen op Zirrebon gevat en van hier voorts over Zeylon naar de Caab gerelegeert was, hebben de moorse regenten in Souratta aan den directeur Vosberg, als gepretendeerde onderdanen van den grooten Mogol, door eenige secretelyk derwaarts bestelde brieven deser listige menschen sooveel water vuyl gemaakt, dat wy hebben moeten resolveren op nader aanhoudinge daaromtrent, den Heer Pyl en raad op Zeylon te qualificeren, die schynheylige quanten in sulken geval van de Caab terugge te mogen ontbieden en weder naar haar land in Souratta met Comp^e. schepen te bestellen, tot vermyding van moeyelykheden met den victorieusen en superstiteusen Mahometaansen Mogolsen vorst ¹. . . . . hoewel het al een saake schynt van consequentie, ingevalle de waan-en-bygeloovige moorse priesters ons met diergelyke beroerten herwaarts over quamen te ontrusten . . . . .

---

1. Aurengzeb.

De Pangiran Soetajaja van Gabang, in de voorjarige papieren en geschriften ook bekend, grenzende met zyn landschappe oostwaart aan die van Zirrebon (schynt sig) alsnog mede geheelyk onder Comp. bescherminge te willen byvoegen en behouden en op syn nader gereïtereerde instantie van a°. passato aan den oppercoopman de Hartog gedaan, om zig in persoon voor ons te mogen vertoonen, den 29 Juny deses jaars met eygen vaartuyg hier is aangeland en den 8^{en} July een soodanig versoekschrift heeft overgelevert, als by d'aankomende Zirrebonse brieven en ook Batavia's dagregister staat in-geschreven ¹, wesende met alle beleefdheyt onthaald en geen man van een quade nature, nog ook het scherpste vernuft onder de Javanen bevonden en op den 6^{en} Augustus weder over Zirrebon na huys gedimiteerd, alwaar hy sig alsdoen met de dogter van den tweeden prince Sultan Anum in houwelyk begeven heeft en van ons alsnog niet anders als een mondelinge onderregtinge gekregen, om zig nevens en gelyk de Zirrebonse princen met de synen in stilheyt onder Comp. toesigt en sorge te blyven houden, en by voorkomende boodschappen des Sousouhounangs deselve op ons te beroepen en sig daaraan te gedragen sonder dat wy, tot nader uytslag der verwarringen van het bedorven Mattaramse hof, hebben kunnen raadzaam agten met desen man iets nieuws te termineren of by contractatie te besluyten, totdat men de gevolgen van zyn comportedentende verdere bedryven van den Sousouhoenang eens nader kan overleggen en een goed besluit opnemen, twelk meest ook van één natuur nog soodanig is aan te sien met den Javaansen Gouverneur van de benedenlanden of strand der rivier van Indermayoe, gelegen aan dees zyde of westwaarts naast aan het district van Zirrebon, genaamd Angebey Wira Loddera. . . . . dewelke zig tot nog, na behooren alsints yverig en gediensig voor de Comp., met de zynen komt te betoonen en nu ook soo wy niet weten, in lange van den Soesoehoenang over zyn souverayniteit in dat landschap is gemoeyt, dog is hy Wira Loddera eenige dagen verleden persoonlyk voor een springtogtje herwaarts gekomen, tot begroeting en om na verrigter zake met even gelyke renovatie van recomandatie als de Pangiran Gabang weder naar huys te keeren. . . . .

1. Zoals meermalen reeds is medegedeeld; het Bat. Dagregister is hier te lande niet in het R. archief aanwezig.

Batavia . . . . .

Buyten of boven alle dese voorverhaalde zaken, zoo hebben wy mede aan de Justitie gerenvoyceert de gevangens, die ons uyt den 't zaamgerotten hoop van UwEd. trouwlosen dienaar den Capiteyn *Jonker van Manipa* uyt een getal, van (oningeruld) na gissing, in handen zyn gekomen om door den landdrost aldaar gecalangeert te werden en haar verdiende straffe te ontfangen . . . . . De voors. trouwloosheyt van gemelden Jonker daarin bestaande, dat hy zedert eenigen tyd geleden, door Radja Sakty of Jang de Pertuan, daar voor desen in Bantamse, Jambyse en Palimbangse papieren gewag van gemaakt is, met een blinden yver tot de mahumetaanse religie beset is geweest, met de gedagten, dat de tyt voorhanden was, om hetselve geslacht in dese gewesten van het gebied der Christenen te ontdoen, allengskens in dese en gene voorvallen zig meer autoriteyt heeft beginnen aan te matigen als soo een onderhoorige toequam, soo in 't aanhouden van degene, die onder andere inlandse hoofden van haar eygen natie sorteerden en door ons comptabel waren gesteld, als 't bedisputeren van onse ordre, een troep inlantse patrouljanten in 't afnemen van het geweer, dengenen die by nacht op 's Heeren wegen ontmoet wierden tot beveyling derselver en de goede inhabitanten daaromtrent uytgegeven, tot sooverre dat hy de eersten haar dimissie heeft gedifficulteert en d'anderen d'exercitie van 't gene haar aanbevolen was, tegengegaan met bedreyging, wanneer yemant van de syne 't selve weer ontmoette revenge daarvan soude nemen, met sulken ongenoegen daarover woelende, dat hy eyndelyk sooverre is komen uyt te spatten, met alle voors. malcontenten genoegsaam onder syn bescherming te nemen en by nacht door deselven de wegen omtrent zyne woning en ook de stranden daarvoor te doen bewaken, dat de goede ingesctenen niet wisten, hoe dat zy 't hadden en in 't passeren en repasseren van de stad na hare landeryen haar soudens gedragen, totdat liet eyndelyk op een te samenswering is uytgevallen, om de stad en d'inwoonders, die met haar niet wilden aanspannen te ruineren, daartoe maar d'eerste beste gelegentheyt afwagtende, van welk heylloos voornemen, wanneer wy door een medepligtige aan dat vervloekte eedverwantschap verwittigd werden en dat bevonden hadden vergeefs op syn inkeer gewagt was, soo hebben wy daartegen en tot demping van den verradersen drom, soodanige remedien by

der hand genomen als UEd. H.Achth. by onse resolutien van 3, 5, 12, 22, 23 en 25 Augustus zullen vinden vermeld, hoewel met sulken succes niet in allen deele, als wy wel gewenscht hadden, zynde wel den voorm. Capⁿ. Jonker met syn oom en twee vrouwen om 't leven geraakt, mitsgaders syn afgekapt hoofd ons toegebracht, dat op een yseren pin voor de Nieuwe-poort ten toon van een yder hebben doen stellen en zyn twee andere vrouwen en sonen nevens haar susters ons in handen gevallen, boven nog een getal van diverse soort van menschen, soo mans, vrouwen als kinderen; maar daarnevens niet degene, die wy gaarne daaronder mede hadden gehad, de principaalste hoofden der Macassaren en Boegisen, mitsgaders den Bantamsen Javaan Ratou Bagus van 't geslacht van den ouden Coninck aldaar, daarvan de eerste met nog een goet getal van hunnen aanhang oostwaart op naar de Mataram de vlugt hebben genomen en de laatsten westwaart in de landen van het Bantamse district, sonder dat wy deselve nog hebben kunnen laten opspeuren, evenwel heeft d'Almogende daaromtrent soodanig Comp^s. wapen gelieven te zegenen, dat jegenwoordig de landman weder veylig zyn arbeyd kan oefenen en tuynen bewonen en wy verder ook mogen vaststellen daardoor een diversie gebragt is in de desseyne tot Macassar, in de Mataram en andere plaatsen, daar gemelte Jonker mede gecorrespondeert heeft . . . . .

Op de gerugten van 't voorleden en ook desen jare van de Francen en haar voornemen en verwagt secours in Siam en onse bedugtinge, dat de Engelsen hier omher mede iets onverwagts mogten in twerk stellen en 't zy gecombineert of wel ieder besonder haar sloopsmagt over Batavia derwaarts senden, zoo hebben wy om tegen hare sluikse streken op hoede te wesen, in April ll. weder een oorlogsvloot van 10 a 11 schepen . . . . . doen gereet maken . . . . .

VIII. De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia dd. 26 Maart 1691.

Edele Hoog Achth. enz.

Met de gewoonlyke laatste bezending, enz. . . . .

Java's Oostkust. Van den toestant op Java's Oostkust en de van daar becomen advyzen hebben wy UEd. enz. in 't brede kennis gegeven en gesegd, dat wy van al 't gewoel als de betragtingen en veynseryen des Sousouhounangs en syne principale hofgrooten vervolgens niet veel goets konden verwagten en genoegzaam vast te stellen was, zy van de conspiratie van Capitain Jonker van Manipa kennisse hadden gehad, enz. . . . .

De Sousouhounang heeft in tvergangen voorjaar door verscheyden wegen en besendingen van syn jongsten broeder, Pangeran Mattaram en andere grooten den Ed. Sloot willen doen gelooven, dat hy genegen was naar de stranden af te komen, om met denselven te spreken en syn goede wille tot de Comp. nader te verklaren, met schryven aan denselven van syn onvermogen om sonder Comp^s. hulpe Soure-patty te verdryven en versoeck om assistentie van 500 man, om zulx nevens de zynen weder ter hand te nemen; dog alle die boodschappen en instantien zyn op soo vreemde gronden gebouwt en verclaart, dat wy ons verwonderen de defferance, die den E. Sloot en raad, na hun eygen varierende advyzen, egter daaraan seer verscheydentlyk nu en dan schynen te hebben willen geven, bysonderlyk als men aanmerkt de discoursen door den ryxbestierder Sindouradja met zyn E. gevoert en in de Japaarse brieven van 13 July en 14 Augustij ter neder gesteld en daarby confronteert het Sourabayas schryven van denzelfden letsten dato, mitsgaders ook Sindouradja's bedryf ten selven tyde of even daarna op nieuw tot Samarang; want zy niet konnen verbergen hun verdriet en chagrin, dat men die, aan ons verhipothequeerde zeeplaats, mitsgaders de Zumanappers en ook de bovenlanders agter Sirrebon en Batavia aan d'Ed. Comp. geattacheert hout, daaraf wy egter in dese fluctuerende constitutie van saken ten hoogsten noodzakelyk agten niet te resiliëren ofte self, wanneer men al weder by nader satisfactie tot een nieuwen band van vruntschap ons quam in te laten, te weten in 't regard deser Sirrebonse bovenlanders en de Sumanappers, als sullende twerk van Samarang, wanneer wy anders van Comp^s. wege gesatisfactieert en van ons agterstal voldaan waren, wel in te schikken zyn, gelyk daaraf de intentie ten meesten dienste en nutte van de Comp. by onse instructie van 31 Oct. 1685 aan den Commissaris Tak, sal. medegegeven, duydeelyk staat vervat on waarby wy tot nog ook hebben blyven persisteren, gelyk UEd. dienthalven

l'onser resolutie van den 18 nov^{ber}. des voorleden jaars 1690, sullen vinden gesproken. Dit gerugt van des Sousouhoungangs afkomste met een groote magt naar de stranden, buyten de berigten van den toevloey niet alleen van veel Balys en Macassaars geboefte; maar ook van een groot aantal Chinesen na Cartasoura, zynde van dat gespuys als UEd. in de Bataviase materie apparent sal voorkomen, die wy 't voorgangen jaar om hun schadelykheyd genootsaakt zyn geweest onse stad te verbieden, is niet alleen op Japara, Sourabaya en elders aldaar; maar zelfs ook hier ons te voren gekomen, als een saak en voornemen om de Comp. onder dat vrendelyk semblant andermaal, gelyk met den heer Tak sal. was geschied, een tweede schelmstuk te spelen en dat te dien eynde de moordenaar Sourapatty met party van desselfs geboefte, in des Sousouhoungangs gezelschap sig soude laten vinden, heeft ons oversulx in een tyd, dat men hier niet in staat ware om daartegen yets capitaals ter handen te nemen, schoon den E. Sloot geen zwaarigheyd maakte dien vorst met zyn hoop in de bovenlanden van Damak te ontmoeten, egter in dato 8 July verl. jare doen resolveren, die ontmoetinge te verbieden en den Commandeur te gelasten, met geen van ons volk buyten de poorten hun te begeven mitsgaders den Sousouhoungang te doen weten, dat hy willende afkomen als in syn eigen land, sulx konde doen na believeen, maar indien hy iets te versoeken of te verhandelen hadde, tselve door gesanten daartoe ten volle gequalificeert, aan ons alhier moste geschieden, twelk dan die gemaakte figuur weder in een geheel ander wesen heeft getransformeert en al die bohay (na het Tagal's advys van 22 Aug.) op den raad syner papen voort in rook doen verdwynen, hebbende wel sedert voorgegeven eenige grooten en eyndelyk de Pangiran Anatta Cassoema en Siaera Nagara in gesantschap te willen herwaarts zenden; maar dat is na hun gewoonten, mettet eynde van 't goede mousson en veel frivole voorgeefselen weder blyven steken, in verwagting wat er nu verder dit voorjaar weder zal voor den dag komen, te meer dewyl na de jongste advysen van 19 nov. en 26 dec. eenige gesanten van den koning van Balemboangan, leggende op den oosteruythoek van Java, eerst op Sourabaya en vervolgens op Japara overgekomen zyn, aan ons geadresseert, die voorgegeven zonden hebben, Compagnies bescherming te willen aannemen om sig dan tegen den moordenaar Sourepatty en die hem wilden helpen te

bewegen, twelk misschien wel soo bedriegelyk niet konde wesen, als de Ed. Sloot van sekeren Macassaersen Crain Pamelican, sig by Sourapatty onthoudende, is om den tuin geleid. Indien het ernst zy, gelyk wel eenigsints toeschynt, omdat zy daarover bevorens met die van Zumanap hebben geconfereert; want als men op dese luyden eenigen staat konde maken, soo soude door deselve en die van Sumanap wel de beste occasie konnen voorkomen om Sourapatty en syn geboefte op Passaronang te vernestelen en buyten groote ombrage of beweging onser magt, den Sousouhounang in dat gebrouwsel met dien booswigte te beter in te teugelen. . . . .

Sirrebon. In dit gebuurlantschap staan de zaken nog in een goeden plooy met de princen en hare onderdanen die sig onder comp. bescherming gerust en wel gedragen nevens ook die van *Gabang* en *Indermayoe* alsmede de *Priangers* ofte Bergluyden agter Sirrebon, tot aan de zuitzee en Jacatrasc grenzen gelegen, onder Comp. gezag mede continuerende, daarvan 't meerendeel der hoofden nog onlangs hier geweest tot beslegting eniger hunner onderlinge geschillen, waartegen des Sousouhounangs grooten en principaal Sindouradja egter niet nalaten te woelen, sonder evenwel hun opentlyk daartegen te verclaren en 't welk al geschiedende, wy meenen genoegzaam te kunnen wettigen, dat zy om alle nieuwe landberoerten te eviteren, dese Sirrebonse en Priangers-bovenlanden onder Comp. sorge sullen hebben te laten continueren.

De princen gebroeders leven als voorhenen; dog meest door 't ontsag van de Comp. buyten onderlinge questien, die egter dog nu en dan voorvallen en door de mediatie onser residenten uyt onsen last en name ten beste weder geslist worden, daaraan zy zig gehoorsaamlyk gedragen en uyt hun landschap veel levensmiddelen aan de stad toebrengen. . . . .

Bantam. . . . . De Sultan *Aboe Falaäl Marhomel Djaja*, dewelke anno 1687 in stede van zyn vader *Aboe Nazar* in dat ryk is gesuccedeert en de even als denzelve de voorname bestiering der ryxsaken aan den Pangeran *Diepa Ningrat* heeft gelaten, soo als by desselfs missive in dato 30 Juny verl. jaar aan ons geschreven, in 't breede staat verklaart, schynt daardoor soowel als *Diepa Ningrat* by syne broeders en andere grooten eene nieuwe jalousie te hebben verwekt, dewelke door quaadaardige aanstokers opgeset, cyndelyk

van een vehemente en violente uytwerkinge sig heeft vortoond en verder doen uytblaken, zooals wy volgens ons voorn. voorjarig schryven konden te gemoet sien, waertoe wel de voornaamste aanleyding heeft gegeven de ontydige dood van den voorn. Sultan Aboe Falaäl op den 24 Augustus des voorl. jaar 1690.

Dese jonge overleden vorst al eenigen tyd te voren hebbende gaan quynen, heeft vervolgens sig als gesegd, aan de conduictes van Diepa Ningrat geheel geattacheert en uyt dien hoofde als in den onsen van 30 dec. 1689 reeds zy genoteerd, andermalen in Juny ll. door den-selven ryxbestierder aan ons laten versoeken, dat men hem dog in zyn geregtige heerschappye wilde mainteneren, ingevalle eenige heerschsuchtige menschen tegen syn persoon en gesag iets mogten willen ondernemen en met welke boodschap alsmede om over de saken van Sillebaar te spreken, die vorst dan voors. Diepa Ningrat te dier tyd per 't retourschip Bantam quam herwaarts te zenden, onaangezien zyn Majesteyts siekte, waaromtrent men doen nog eenige hope van herstelling te gemoet sag; dan terwyl wy hier met dien Javaansen minister in conferentie waren en hem andermalen van syn intentie en versoeck om van het Bantamse bestier ontslagen te worden en aldaar of op Batavia in stilheyt te mogen wonen, met alle serieusheyt tragteden te diverteren, is niet alleen inmiddels de quade beradinge der malcontenten en Comp^s. quaadwilligen tot Bantam seer verre doorgebroken; maar ook des Coninx swakheyt vervolgens soodanig toegenomen, dat, na wy geseiden ryxbestierder met een kort simpel antwoord op des Co^s. ontvangen missive den 29 July per 't schip Sumatra met alle fatsoen en onder 't uytgeleyde der III. raden van Hoorn en Saint Martin weder na huys expedieerden, den Zultan kort daarop, als voren genoteerd, seer schielyk in den nacht quam te overlyden, sonder, ingevolge onse iterative recommandatien soo door den gesaghebber als den Pangiran Diepa Ningrat aan hem gedaan, alvorens eenige dispositie over de successie te bevelen, twelk dan onverwagt ons van Comp^s. ministers en met eenen door den ryxbestierder bekend gemaakt zynde, wie men daar weder uyt des overledens broeders en overige nagelaten kinderen van Aboe Nazar tot coning soude aanstellen; soo hebben wy daarop by een antwoord-briefje aan de gesamentlyke Javaanse ryxgrooten, die verkiezinge aan deselve na hunne wetten in soodanigen geval geheel gedefereert

gelaten, twelck dan, hoewel wat ontydig door den Ryxbestierder ter hand genomen, soo is by algemeene toestemming, de oudste der drie overige princen gebroeders, de Pangirang Depatty een jongeling van omtrent 17 a 18 jaren wederom tot coning verkoren en in 't casteel zyns vaders geintroduceert en gelyk de ryxbestierder by desen Depatty bevorens gantsch en geheel in wangunst ware geraakt, sooals deswegen in onsen brief van 30 dec. 1689 in 't breede aan UEd. is vermaand, soo heeft die jonge vorst uyt dien ouden suurdeesem en misschien de inbeeldinge dat, denselven het oog wel verder op zyn jongsten broeder den Panembahan, een kind van 9 of 10 jaren hadde gehad, gelyk de ryxbestierder met ons deswegen wel hadde gesproken en ook in den jare 1687 door den ouden gewesen Zultan Agon haren grootvader aan ons verklaart was, desen jongsten als uyt eene moeder van hooger geslacht wel de aangenaamste voor de Bantamse gemeente zoude zyn geweest, zooals wy meenden te dier tyd aan UwEd. mede van te hebben geschreven, zyn driften door den quaden raad syner oorblasers en Comp^s. vyanden, daaronder wy voornamentlyk eenen pangiran Natta Diradja, die anno 1681 als eerste van 't Bantams gesantschap in Engeland geweest is en doen genaamd Aria Wipraja een quaad instrument aansien, so verre doen verhitten, dat onaangesien onse kragtige intercessie en aanmaninge, soowel door 's Comp^s. gesaghebber als bysonder ook by een ampelen brief van den 21 September aan hem geschreven, om gemelte ryxbestierder, indien hy met denselven niet gediend mogte wezen egter in consideratie van syn hooge jaren en bewesen diensten aan syn overleden vader en broeder, egter buyten affronten en beledigingen in eere te houden en syn dagen in ruste te laten eyndigen, niettemin even daarop den 25 September buyten eenige voorkennisse onser ministers en alsooch de gesaghebber Keyser tenselven tyde by den Coning present was, voormelten Pangiran Diepa Ningrat met een groot aantal gewapend volk in syn woning beset, berooft en gevangen binnen 's Coninx casteel gevoert is, daar hy ook eyndelyk den 7^{en} february deses jaars, niet buyten grootere presuntie van een geweldigen dood is overleden en sulx doen onder een gemaakte verbaasdheyt en verlegenheyt aan ons doen te kennen geven. Inmiddels liet de Coning even na 't gevangen nemen van desen ouden minister syns vaders, onsen gesaghebber versoeken om 2 gecommiteerden,

dewelke nevens syno pangirans de inventarisatie van desselfs goederen mogten bywonen, twelk dan om geen aanstoot te geven ook geschied is, en na men doen had kunnen ontwaren ongeveer 100000 ryxd. in goud van desselfs middelen, den Coning te buyt gevallen zyn.

Even na dese geweldige actie sond de nieuwe Coning op 3 October als syné gesanten herwaarts, de pangirans Foquée Tajoudin en Natta Widjaja met een brief en daarby uytgedrukt versoek, datter dog een der Heeren Raden van India na derwaarts mogte worden gecommitteerd om syne bevestiging of krooning by te wonen en wyders dat wy iemand zynere ryxgroten beliefdn te designeren om het ambt van Mancaboumy of ryxbestierder waar te nemen, sonder eens van de gradatie (sic) of gevankennisse van Diepa Ningrat te melden; met welke gesanten dan door de gecommitteerde Heeren raden, van Hoorn, Saint-Martin en Riebeeck soodanige conferentien syn gehouden, als in dato 10^{en} en 20^{en} oct. als 6 en 14 nov. 1690 by 't Batavia's dagregister syn geïnserieert en ook onse genomen resolutien dien't halven op 15 en 21 september, 10, 11, 26 en 27 october, item 5, 14 en 19 november ll. nader sullen uytwysen, besyden nog 't gene vervolgens dien't halven onder primo, 7, 9 en 12 december is gedisponeert, daartoe ons reverentlyk gedragen.

Dit bedryf en verder gewoel onder de Bantamse quaadaardige grooten en 't refus en kleenagtinge van soo billyke versoeken, als wy desen jongen vorst tot syn eygen ryx ruste en beste voorstelden en sonder dat wy dient halven ook van dese gesanten eenige satisfactie konden erlangen, dan eyndelyk, dat zy versogten, wy des Coninx onvoorsigtig gedoente voor ditmaal wilden verschoonen, deed ons resolveren op den 21 november in geselschap van den coopman Caaf eenlyk met een simpel antwoordlettertje aan den Coning weder na huys te dimitteren, nadat wy op derselver iteratief aanhouden al bevorens op 11 October hadden vastgesteld, onaangesien dese quade passe des Coninx, om 't werk daar weder na vermogen in een goeden plooy te schikken, een van de leden deser tafel express na derwaarts te committeren, gelyk dan op primo december de Heer Ordinaris raad Isaak Saint-Martin, daartoe genomineert en den 20^{en} daaraanvolgende mettet schip Schoondyke, nevens 't jagje de Wildschut ende eenige pantchiallans derwaarts vertrokken zyn en van welkers bevindinge en verrigtingen, soo vóór als na de kroninge des Zultans,

die den 15 January na de Javaanse gewoonte tzyner E. bywesen plegtiglyk volbragt is, wy ons om kortheytshalve gedienstig zullen gedragen aan desselfs secrete ontfangen advysen . . . . . en so mede aan de memorie of instructie zyn E. onder dato 20 dec. in dese commissie medegegeven . . . . . inmiddels dat wy den uytslag desselfs en de voltrekking van de renovatie der vorige contracten des jaars 1684 en 1686 of apparent ook wel syn Ed. personele terugkomst eertdaags met verlangen blyven te gemoet sien en hieragter UEd. nog hopen te deelagtigen . . . . .

(Bantam op nader advys.) Eenige bladen voorwaarts is gesegt wy den nader uytslag van saken op Bantam onder den heer ordinaris raad Saint-Martin nevens desselfs personele herwaartskomste nog hoopten in desen UEd. te bedeele, twelk egter om de verwarde constitutie in dat ryk en de swarigheyt des jongen coninx over de verkiesinge van een ryxbestierder soo niet en schynt te hebben willen volgen, in conformiteyt van 't nader erlangde advys van den Heer Saint-Martin de dato 11 deser. . . . . *Egter waren alle de vorige contracten op den 3^{en} en 5^{en} deeser by den Coning en syne grooten op een behoorlyke wyse gerenoveert, om wyders nu mede by ons alhier ter bequamer tyd geratificeert te worden, als wy gedenken te laten geschieden.* . . . . .

En gelyk wy hiervoren ook bereefs quamen te melden, dat in onse presente besettinge van 463 Comp^s. dienaren tot Bantam, na de tegenwoordige constitutie aldaar nog vermindering soude kunnen werden gebragt, soo hebben niettemin by ons nader schryven van 2^{den} deser het nader sentiment en advys van den heer St. Martin tot te meer gerustheyt diere wegen gerequireert en daarop ten antwoord bekomen, dat Syn Ed. een overslag hebbende gemaakt van posten, die door onse militie aldaar worden beset en op alle hetgene daar schielyk zoude kunnen voorkomen, nevens den gesaghebber Keyser en capitain Winkelaar als den coopman Caaf niet ondienstig agteden, indien het buyten grooter noodzakelykheyt konde geschieden, nog een troep van 100 man in dese conjuncture van tyden en saken door ons derwaarts mogten werden geschickt, om des Coninx fort en des stads oosthoek Caranganten, die naar syn E. oordeel te bloot lagen, wat beter te voorsien, op twelk na een overslag van onse presente

magt eerstdaag nader sullen delibereren en waarmede het egter UEd. in veel passagien sal blyken soodanig gesteld te zyn, dat zonder ons selven in dese UEd. dicrbare hoofdplaats voor veel quaade machination bloot te stellen, de vereyste en noodige secoursen na veel andere comtoiren niet en können besorgen, totdat wy eens van een ruymmer ontset door UEd. goetheyt zullen wesen gediend, enz. . . .

IX. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 31 January 1692.

Edele Erntfeste, enz.

Wat wy jongst, enz. . . . .

(*Java's Oostkust.*) Omtrent de saken van Java's Oostkust en 't Mataramse hof können wy tot ons leetwesen UEd. voor tegenwoordig geen andere of betere bevinding en conduites bedeele als sedert 6 jaren herwaarts, successive na de geveysde en listige mencees van dat hof en nog laatst in den onsen van 27 Maart 1691 is geschied; want hoe langer het duert, hoe meer het ons toeschynt en moet overtuygen, dat al haar gemaakte voorgevens maar syn aangelegt om ons te verkloeken en als sy konden een tweeden quaden trek te spelen, gelyk dat de commandeur Joan Albert Sloot en raad nu mede by verscheyden harer brieven en specialyk die van 29 Juny, 10 Augustus en primo December 1691 ten overvloede betuigen, soodat wy om UEd. met geen repetitie te vervelen, ons nog geheelyk desenthalve aan ons voorjarig schryven blyven gedragen, alsehoon ook de doenmaals gerugte en genomineerde gesanten Anatakassouma en Siacranagara met den Japaarsen Gouverneur Martapoura en hospaap Kajib Kaly hier eyndelyk den 16^{en} november ll. overgekomen syn, nadat se in dat voornemen bevorens al tweemalen waren veranderd en nu op onsen ernstigen brief, den 12 July 1691 aan den Sousouhounang Aman Coerat noodig geaght in allen ernst af te vaardigen, soo verkeerden en gewoonen blaauwen antwoord schryven van die Majesteyt

hebben medegebragt, als UEd. by het Batavias dagregister onder dato 21 nov. sullen vinden genoteerd, waarom en omdat onse voormelte missive by dien Soudouhoung sonder eenig fatsoen als clandestyn was ontfangen en aangenomen, wy ook niet hebben konnen goevinden dese gesanten als wel te vooren altoos was geschied met eenige ceremonien in te haalen; maar alleen den brief door den Sabandaar te doen overnemen, 't gunt hun wel wat schynt te hebben verset en gemist en soo mede dat men de aanbiedinge van 5000 Rxd. en twee paarden, die zy sedert aan den Gouverneur-Generaal by monde uyt haar meesters naam quamen te doen aanbieden van gelyken heeft afgewesen, om de gants weynige satisfactie, die wy, soo by des Soudouhoungs schryven, als haar mondelinge boodschap quamen te ontmoeten, welke laatste eenelyk gerigt was, om haar meesters genegentheyte te betuygen en nevens die aanbieding dier presenten ook het oude getal van s'comp^s. hulpe tegen den bekenden moordenaar Sourapatty te versoeken, dat zy egter naar alle schynbaarheyt niet en meynen; maar die saak met dien booswigt eens syn, hoewel nog 't arme gemeyne volk, door 't pressen van een groot gerugt Javaans leger tegen denselven omtrent Sourabaja niet weynig moet lyden, dog de grooten alleen mooi weer spelen.

Behalven de quade gerugten van alle zyden, nu al te meermalen en ook nog by de jongste Japarse advysen genoteert, dat het by des Soudouhoungs grooten alleen listelyk wierd aangelegd om met Sourapatty te samen onse posten op Sourabaja en Japara eens te bespringen, waaromtrent wy gelooven het hun ook niet aan de wil; maar eenelyk aan de couragie en het vermogen komt te haperen . . . . zulk wy daer gedurigh met onse aanwezende magt in goede defentie de onsen doorgaens recommanderen op hoede te blyven, tot men eens siet, wat er van dit verwarde kluwen eyndelyk zal teregte komen, welke onse magt van UEd. dienaren aldaar op Java's oostkust volgens de generale monstering onder ult^o Juny voorl. geschied, heeft bestaan uyt 857 Europese en 331 inlandse dienaren, of te samen 1188 koppen

. . . . .
By onsen voorjarigen van 27 Maart 1691 hebben wy ook aangehaalt, hoe eenige gesanten van den koninck van Balemboangan op Japara gekomen en herwaarts gedestineert waren, dewelke zedert ook op den 13 April per het jagtje de Snaauw tot 4 in getal en met

een gevolg van 25 koppen hier verschenen en door ons met alle civilliteyt onthaald en van 's Comp^s. wegen gedefrojeert zyn, mitgaders den 16 July daaraan over Japara weder na huys gedemitteert, in geselschap van onse gecommitteerden aan haar meester, Capit. Jan Barvelt en Luit. Jan Francen met zoodanige instructie en schryven aan den Balemboangschē vorst, als by ons afgaand gener^l. briefboek onder dato 12 July staat ingeschreven; dan hieromtrent is ons oogmerk ditmaal niet bereykt, doordien den ouden Balemboangschē vorst, nadat de onsen op den 14 September daar ter plaatse verscheenen en op den 18 dito voor hem ter audientie geweest hadden, schielyk was komen te overlyden en onder syne drie voornaamste soonen een verwarring over de successie en ryx regeringe ware te berde gekomen, sulx de onsen sonder yets bysonders te verrigten weder door de twee oudste soonen gedemitteert; dogh egter op nieuw 5 van harer beyder nader afgesanten medegegeven syn, dan de oudste princē genaamd Sinnepatty, dewelke van soo goeden inborst tot de Ed. Comp. als wel syn jonger broeder Matsianagara sikh niet quam te vertoonen, had egter par force het gantsche gesag hem genoegsaam aangetrokken, soals UEd. daaraf by het overgaande dagregister en rapport dier besendinge gedateert 8 dec. 1691 en onder de Japaarse aankomende papieren ingeschreven . . . . breeder sullen kunnen ontwaren. Wy hebben niettemin om verscheydene insigten en om de Mataramse gesanten ook te meer te doen sien, dat ons hun bedryf niet bevallig voorkomt, dese Balemboangse nader afgesondenē met de vorige eere, nevens den brief der twee prinsē laten inhalen en deselve ook weder van Comp^s. wege doen logieren en defroyeren, te meer zy ook uyt dat arme landschap geen teergeld hebben medegebragt, met intentie deselve aanstaande maand over Japara en Sourabaja met een bodemtje weder naar huys te bestellen en de vriendschap met dien landaard buyten groote ombragie, egter levendig te houden, waartoe nogh eenige betere gedagten souden kunnen vallen. dewyle naar de jongste Japaarse advysen van Sourabaja geadviseert was, dat dese twee Balemboangse prinsē met malkander over het gesag des lands in rupture en de eerste met wederzyds verlies van veel volk in die actie om hals geraakt soude zyn, mitgaders de jongste, Matsianagara 't veld behouden hebben, dewelke de onsen by hun rapport getuygen de Comp. toegedaan te wesen, gelyk hy daaraf ook by een apart

briefje in 't particulier en buyten de gemeene missive met syn broeder ons doen bestellen, komt te vermelden. . . . .

Dogh dewyle wy het gantsche voorleden jaar en tot nogh niet hebben kunnen ons bequamen om yets positiefs omtrent de Javase saken te besluyten, soo kunnen wy van dat verwarde werk UEd. als nog ook niet sekens adviseren; maar sullen ons na den tyd met alle voorzigtigheyt blyven rigten. . . . .

De Sumanappers, op het eyland Madura, houden hun nog geheel van het Mataramse hof separaat en onder 's Comp^s. vleugelen, sulx wy ook aan den regent Poelang Dieuwa op den 12 July passato een minnelyk briefje tot dies conservatie hebben afgeschikt, dat hy met syn ouden bestelder Keeij Bradja Patty onder dato 25 oct. ook beantwoord en daarby verklaard heeft steeds 6000 mannen van syn volk tot 's comp. dienst en tegen hare vyanden te sullen in gereedheyt houden, waarvoor hy weder met een lettertje enz. . . . . bedanckt is. . . . .

Sirribon. Omtrent het Sirribonse ryk is het nog in een gelyken staat, als wy UEd. by den onsen van 27 Maart 1691 deswegen hebben genotificeerd en alles de drie princeen gebroeders in rust, waaromtrent wy hoopen het sal continueren, te meer den ouden Sabandaar Raxa Negara daar onlangs is overleden . . . . . sulx dat uyt dien hoofde de toevloey van ryst en levensmiddelen uyt dit district naar dese stad mede wenschelyk sy geweest, gelyk ook den voortganck van de houtkappery . . . . .

Bantum. Hoedanige veranderinge in 't laatste des jaars 1690 in dit ons gebuerryk met het afsterven des coninx Aboc Falaäl en de successie van syn broeder den Pangeran Depatty, nu genaamd Sultan Sein Alabedien, is voorgevallen, mitsgaders desselfs geweldige driften met het gevangen nemen als voort van kant helpen van den ouden ryxbestierder, den Pangeran Aria Diepa Ningrat, tegen onsen raad en ernstige versoecken, is UEd. by den onsen van den 27 maart des voorl. jaars 1691 bedeed en soo mede onse geëxpedieerde commissie op de ernstige instantie van desen jongen nieuwen vorst van den heer ordinaris-raad, Isaäk de St Martin, als ambassadeur en Commissaris naar derwaarts, mitsgaders ten welken eynde syn E. aldaar wat lang quam te verioeven, ter sake van des Sultans swarigheden omtrent de verkiesing van eenen nieuwen ryxbestierder; dogh dat de contracten

door denzelven nieuwen koninck en principale ryxgrooten te dier tyde bereids waren gerenoveerd en bevestigd, sulx voors. Hr. St. Martin niet voor den 14 may daaraan . . . . . hier quam te retourneren, in geselschap van de twee principaalste ryxgrooten, als des Sultans afgesanten, de pangerans Natta Widjaja en Joeda Nagara, welke eerste dien vorst, doenmaals als eerste minister des ryx hadde gelieven aan te stellen; dogh egter niet in sulken ruym gesag, als den gewesenen Pangeran Diepa Ningrat hadde gevoerd; maar met den Pangeran Tadjoudien te samen, hoewel wy nu vernemen dat het alweder na den ouden voet begint te gelyken. . . . .

Dese gesanten, met den heer St. Martin als gesegd hier aangekomen, hebben wy nevens des Sultans ampele en complimenteusen brief, verselt met een geschenk van 200 bharen of 600 pk^s. zwarte en 180 pk^s. witte peper, met de vorige gewone eer ontfangen en gedefroyeert, mitsgaders met de *door ons op nieuw alhier geratificeerde contracten* (dewelke by het Batavia's dagregister onder dato 12 aug^s. 1691 staan geïnserceert) ten zelve dage pr. het schip Cortjene weder na huys gedepecheert. . . . .

Batavia. Rakende den toestand van diverse saken alhier tot Batavia enz. . . . .

Ten selven dage (24 september 1691) (heeft) de heer Generaal *Camphuys* aan syn successour *Willem van Outhoorn* aldaar (in de vergadering) in 't bywesen van alle de collegien en verdere gequalificeerden, soo Comp^s. ministers als borgers, transport gedaan en na voorgaande ontslag van den eed aan S. E. gepresteerd, denselven in syn plaats als Gouverneur Generaal beëdigd en geauthoriseerd gelyk des namiddags sulx buyten op het pleyn van het casteel publiek voor de geheele gemeente en alle de ingezetenen, met soodanige gewoonlyke plegtigheden, verder is volbragt, enz. . . . .

X. De Gouverneur Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 11 december 1692.

Edel Erntfeste, enz.

Ons jongste schryven, enz. . . . .
(*Java's Oostkust en aldaar Balemboangen.*) Wegens den toestant

van dees uythoek hebben wy UEd. ult^o. January 11. geschreven en dat de oude Soesochoenang (van Balemboang) by 't aanwezen aldaar van onse gecommiteerden, den Capt. Jan Barrevelt en Lt. Jan Fransc gestorven, de regering van 't ryk op syn drie zoonen Sinnepatty, Matsianagara en Matsianapoera gedevelopeert, dog de eerste deselve sig alleen geweldiglyk aangematigd hebbende, in den stryd tegen Matsianagara twee dagen na het vertrek van gedagte onse gecommiteerden, synde geweest den 7 November om 't leven was geraakt, van welke overwinninge deselve naderhand in January by twee brieven gem. Barrevelt tot Surrebaya kennis gegeven hebbende, met versoek, dat hy maar gerust geliefde te wesen, dewyle nu het land van Balemboangen hem toequam; zoo hadden wy eenigermate reden ons uyt dien omkeer der regering t'eeniger tyd yets goeds voor de Ed. Comp. te verbeelden, omdat dese diegene is geweest, die na den dood van den ouden Soesochoenang de tweede besending aan ons met eene goede genegeheyd had aangeset, tot onderhouding van de vrundtschap, die hem door syn vader was gerecommandeert, waarin wy naderhand gesterkt zyn geworden, niet alleen door het goed onthaal gem. Jan Fransz. aangedaan, wanneer hy ten tweede male met de gesanten aldaar verschenen was, als daarvan in syn overgegeven rapport, anders by denselven een verslag genaamt, van dagt. 22 Juny 11. onder de Japaarse aank. papieren ingeschreven, in 't breede vermaand werd, maar wel bysonder uyt syn schryven andermaal, met denselven ons nevens syne gesanten toegesonden, waarby soowel syn oprechte wille om in vrundtschap met de E. Comp. te leven als syn besloten voornemen om *Banjer* en *Passourouan* met den Balisen Soerepatty nevens synen aanhang daarin, te helpen verdelgen, met veele en verscheidene expressien van syn welmenendheyl betuygde, wanneer eenelyk een maand vooraf, dat we den uyttocht souden beginnen, daarvan verwittigt mogte worden, designerende met eenen en de plaats om met den anderen daarover te beraden als die eerst gaarne zoude willen aantasten, dog evenwel zoo stipt niet of liet het aan onse keur om een ander daartoe te verkiesen, daar hy geerne in gehoorsamen zoude . . . . . maar wy syn niet langer in die goede gedagte kunnen blyven, als dat ons door meergem. Barrevelt van Surrebaya by missive dd. 8 Aug. nevens t'omkomen van genoemden *Matsianagara*, ook gecommuniceert wierd de boodschap

van *Matsianapoera* (de 3^e zoon) die in des anderen plaats de regering in handen had, aan hem gedaan, daarin bestaande, dat de E. Comp. geen verder moeyte vooreerst geliefde te doen, met het senden van eenige schepen of gesanten, alsoo sulx maar vrugteloose onkosten en vergeefsche moeyte soude wesen ten aansien. de gemoederen van syn ondersaten ontroert en haar gedagten seer wonderbaarlyk waren, niet veel differerende van den inhoud van syn brief aan voors. Bar-revelt gesonden om ons te doen geworden, daarin hy segt: „de pangerang Matsianagara heeft bevorens beloofd Passouroang aan te tasten, sulx en kan vooralsnog niet geschieden”, hoewel er bygevoegd staat: „egter sal ik de vruntschap met mynheer sonder verandering soodanig als voor desen onderhouden”, (doch) daarop geen staat altoos sal te maken wesen, aangesien hy kort na het nedervellen van zyn gedagten broeder, syn gesanten na Passouroang by Sourapatty afgeschikt soude hebben en met denselven belangende de limiet-scheyding een accoord gesloten. Voorts door de Balyers van Badong, met een troepje van 150 man tot Balemboangen overgekomen, een misnoegen was gethoond over t' inroepen van 's Comp^s. volkeren, met last niets tegen Soerepatty te ondernemen, en datse daarop veele geweldenaryen soo met vrouwen te schenden als het beroven van de nagelaten goederen by Matsianagara hadden gepleegt, sonder daarin tegen gegaan te worden, daaruyt dan vastgesteld hebben, voortaan die volkeren niet anders als voor Comp. soo geen vyanden, ten minste geveynsde vrunden mede aan te sien, hoedanig de gesanten dan ook na Surabaya met Comp. jagtje den Swarten Arent hebben gedimiteert om van daar met een van de andere vaartnygen, die het vaarwater aldaar bekruysen na huys gebragt te worden, sonder dat d'onsen hun ergens daar aan laet sullen mogen begeven, om niet d'een of d'andere quade trek van dien vorst subject te wesen en is gedagte brief door hem aan ons geschr. maar eenvoudig beantwoord . . . . . by welke occasie onse posthouders op Surrebaya gelast hebben, voortaan daarvoor ook op hoede te wesen en allenthalven derselver bedryven te suspecteren, al soowel als van de Javanen, die na de kundschap, die wy door de verspieters krygen, met Sourepaty in goede vruntschap en eenigheyt leven, selfs de Soesochoenang en grooten van 't Mataramse hof, daarvan de rykx-bestierder in persoon en de Pangeran Pougat met een goet getal

arme boeren en ander slag arbeyders hun aldaar weer hebben verthoont onder voorgeven om den gem. Balyer te slaan; maar eygentlyk om te sien wat kans by haar aanwezig sig soude opdoen, om d'onse in de vestingh te overrompelen, hebbende daartoe al de propositie van den voorm. Ryxbestierder gelogen; dogh dewelke door den regent van Madura, Tsiacra Ningrat, gestut soude syn, uyt vreesse dat de Sumenappers, by syn absentie en voors. onderneming, dan in syn landt soudén vallen en 't selve onder Comp^o. gehoorsaamheyt brengen; daar het alsnog bygebleven is, sonder twyfel tot sy een veyliger occasie. sullen uytvinden om hun schelms voornemen in 't werk te stellen.

Daar niet anders tegen te doen sal wesen als een wakend oog te houden, soewel aldaar als tot Rembang, Japara, Samarangh, Tegal en Damacq, daar wy residentie hebben, ... 't saam (met) 1356 (coppen), tgeen wel groot is en welkers bezolding als andere onderhouts onkosten 'sjaars, al een goede zomme komt te bedragen; maar evenwel nog noodzakelyk; op Surrebaya om aldaar het bedryff van Surrepatty met synen aanhang te observeren en Comp^o. bondgenooten aldaar in dien hoek tot een stut te dienen, hoewel anders die vesting gecoordeelt werd seer qualyk gelegen, omdat de mond van de rivier door een vyand light beset, de eylandjes daarin gelegen sterk gemaakt en de rivier dan opwaarts gestopt en alsoo de besettelingen in verlegenheyt van toevoer en van vers water gebragt soudén kunnen worden; op Rembang, soo om het hout dat daar meest en best valt, als de bequame gelegentheyt tot een scheepstimmeragie en op Japara om redenen van verbintenis daartoe, uyt den hoofde van het contract, by den heer Speelman sal^o. op 25 Febr. 1677 met den Soesoehoenang gesloten, articul 14 en sulx ter verzekering van den selven. Voorts de andere plaatsen, wil men blyven gauderen van de houtwerken en diverse soort eetbare waren, die deselve soo ten dienst van de E. Comp. als dese behoeftige gemeente alhier en de Oosterse provintien komen uytteleverep.

Maar dewyle Japara selfs daartoe weynig nut is, als geen naamwaardige quantiteyt rys, noch houtwerken uytleverende, soo soude het zyn consideratie hebben of het niet beter was van daar op te breken en het hooflecomptoir tot Samarang over te brengen, als wesende Comp^o. eygen grond, by een besondere acte dd. 15 January 1678

aan haar Ed. door den Soesoehoenang in 't besit gegeven en gelegen zynde aan eene geriefelyke rivier, de bequaamste plaats tot de negotie van de gantsche cust, alsoo alle de coopmanschappen of wel de meeste van de cleeden en amphioen, dien weg op na het Hoff moeten opgebracht en van daar dan verder landewaart in vervoerd werden. . . ter welker insight al in den jare 1685, by resolutie dd. 31 December by den commissaris François Tak, en de raad het voors. transport, ook besloten en vastgesteld is geworden, daar wy dan onse gedagten over sullen laten gaan en het resultaat daarvan UEd. Hg. Agtb. ten naasten bekend maken . . . . .

(*Bantam.*) Tot Bantam continueert het nog allenthalven in een goede ruste en eenigheyt, ten minste ten aanschouw van 't laatste, uysterlyk, tgeen wy vreesen niet beteren sal, soolang van de oude factie eenige gequalificeerden in 't leven blyven, daar wy evenwel geen swarigheyt in kunnen voorsien, soolang die plaats sonder frequentatie van eenige 'Europeanen buyten d'Ed. Compagnie blyft en de Coninck den presenten ryxbestierder behouden mag . . . .

Hoe wy van den ouden *Sultan Agon* door een natuurlyken dood eyndelyk op 4 Augustus II. van hier zyn ontlast geraakt en de Ed. Comp. van de onkosten tsyns en verder geselschap hun onderhoud, ter somme van 40 Rxd^s. 's maands, voorts 't lyk na Bantam door onse gecommiteerden ten versoeke van den Coninck synen neve per Comp^s. schip is vergeselschapt, sullen UEd. H. by ons schryven derwaarts ten selven dage en 8^{en} daaraan, genoteerd vinden en by den brief van daar weer dd. 15 daaraan ontfangen, dat hetselve by zynen soon Abdulcahar Aboe Nazar, desen Coninck syn vader, op 10 bevorens ter aarde is besteld, hoewel by syn leven versogt hadde by den priester Abdul Soekoer te mogen gelegd worden, tgeen de anderen niet en hebben willen inwilligen, om wat reden is ons onbekend. Wilde nu eerdaags tselve lot den Pangeran Pourbaya en zyne twee broeders mede treffen, wy souden reden hebben ons daarover te verheugen; want hoe langer deselve in 't leven blyven hoe grooter het bêdrag van hun onderhoud sal worden. (sic!) . . . . .

Het getal van UEd. Hoog Achtb. dienaren binnen de punt Speelwyk, 's Coninx casteel, Soeroesocangh en de post van Carengantoe is onder ult^o. Juny II. groot geweest 439, tgeen 57 coppen minder is als 't jaar te voren, daarop tvooreerst sullen dienen te laten verblyven,

immers tot de zaken in Europa een favorabelder keer voor onsen staat hebben gekregen; enz. . . . .

XI. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia dd. 30 November 1697.

Edelgestr. Hoog Achtb. enz.

Den 15^{en} January deses jaars, enz. . . . .

(*Het eylandt Madura*). Van daar syn van den Pangeran Adepatty Tsacraningrat, regent tot Sumanap, den 5^{en} der vorige maand October hier vyf vaertuygen aangekomen, ons toebrengeende benevens een briefje, weynige provisie van groene cadjang, enz. . . . . na ouder gewoonte tot een geschenk, 't geen met een wedergeschenk gerecompenseerd is en waarmede syn afgesondene den 21^{en} daaraan weer naer huys gekeerd is. Voorm. brief hielt in eenige klachten over veedieverye en andere geweldige actien meer, door de Samponders aan voorn. Pangerans volkeren gepleeght. Waerover wy aen den regent aldaer Aria Poelan Djeuwa van meyning zyn te schryven, met aanmaning syn volk in 't toekomende sulx te beletten en een onderlinge vrede met dezelve hare naburen te onderhouden, daer de Comp. haer aan gelegen moet laten . . . . .

(*Java en aldaar Balemboang en Surrebaya*.) By brieven de datis 16 May en 22 September II. is ons door den Capit. Ram en verdere vrunden tot Surrebaya gelyk ook door den opperkoopman Godschalk en raet tot Japara ¹ bekend gemaakt, dat het ryk van Balemboangen door een der regenten op het eiland Bali, Gusty Pandy genaemd, gesterkt synde met een troep Macassaren uyt den swervenden hoop van den bekenden Crain Pamilican, vermeersterd en Matsianapoera, die dat ryk bestierde . . . . . daeruyt naer Banger eene

---

1. De kommandeur Sloot was op 21 October 1694 te Japara overleden.

plaets gelegen op dit eyland Java, onder Sousouhouanghs gebied, aan de zee kant beneden Passourouan, verjaecht en op hun vertrek weer van daer in des gevluchtens plaets een van desselfs naeste vrunden gesteld was, en dat het hoofd van Banger, genaamd Jajalana gem. Matsianapura syn verblyf onder hem had vergund. Waarover Surrepaty misnoegt zynde, had hy denselven opgeyscht; maar niet gekregen, derhalven, volgens notificatie by een briefje van gem^{te}. Jajalana aan gedagte Comp^s. posthouders tot Surrebaya, gedreyght by goed succes van het voornemen, dat hy had om d'onsen aldaer te overvallen en zoo vervolgens na Japara af te zakken hem dan derwaerts te sullen mede nemen of by onwilligheyd te dooden, daer het bygebleven is, sonder dat de laetste advisen van Japara van 25 Oct. van eenige dadelyk onderneming hebben vermeld, gelyk wel by deselve en ook vorigen van 6 July 2 en 22 Aug. 8 Sept. 8, 22 en 28 October ll. dat er ten hove tot Cartasoera omtrent den Soesochoenang en bediendens van aansien, met de 't huyskomste van den gesant Natta Cassouma en zyn verder geselschap, die wy by onsen vorigen van 19 January deses jaers zeyden, dat den 22 October bevorens hier was gekomen en ons had toegebracht den brief van haer meester, een groote ontsteltenis en verslagenheyt was geweest, wel voornamentlyk wanneer uyt het antwoord op voorsz. brief en een opgemaakte reccq. die by den Sousouhouangh was versoght en wy daernevens onder dato 18 April daeraen met deselve gesanten hadden laten afgaen, het swaer agterstal, aen de Comp. by haer was vernomen, bysonder wegens de somme van 12 mael hondert duysent Rxd^s. over onderhoud van het guarnisoen ter adsistentie, eerst van syn Hoogh^s. vader en daarna van hem selfs, tegen hare vyanden en rebellen op Java, van November 1677 tot November 1682 toe en zulx voor maer vyf jaren à 20000 rxd^s. ter maand aangehouden, wanneer hy van den commandeur Couper eerst versogt had, daarvan weer te mogen ontslagen worden. Welkers voldoening niet alleen den grooten Sousouhouangh, desen zyn vader by het 13e articul van het contract met den heer Speelman zaliger, den 25 Febr. 1677 gemaekt en 't welk door hem als Pangeran de Patty Anum nevens zyne dry broeders, waervan nog twee in 't leven zyn, ook is geteekend en met haar zegels bekrachtigd, aangenomen heeft te presteren; maer waartoe ook naderhand na het overlyden van syn vader by eene

acte obligatoir van 19 en 20 October daaraan, wanneer hy op den thron door Comp^e. hulpe was geholpen, hy sigh selven als Sousouhounangh heeft verbonden; sulx geen ignorantie daarvan kan pretenderen en daerom voorsz. ontsteltenis wy ook maer voor een enkel bohay kunnen opnemen, welligt om daardoor eenigen afslag of wel geheele quytshelding te bewerken, synde buyten des, na het schynt, anders niet ongenegen de resterende schuldt, ten bedrage van 167071 Rxd^e. daaronder gerekend het montant van 3000 cojangs rys, die hy by gedagte reequening onder voorn. datum gesloten en de losse secretariale papieren overgaende en genombreerd 31 en waarvan by onse resolutie dd. 11 April ll. gesproken is, noch ten achteren staat aan de Comp. te voldoen, dogh waarvan voor het jaar 97 wegens de inkomsten van Samarangh eene somma van 2000 Rx^e. sullen moeten afgetrokken en hem te goede gebraght worden, sulx het maer 165071 Rxd. zoude bedragen, tot welks vermindering nae de geciteerde Japacse advisen van 22 October, de ryxbestierder en pangelang Tsacraningrat tot Samarang aan onsen resident 17 of 20000 Rxd^e. eerst genegen zoude zyn gewceest over te geven; maer daarna van sinnen veranderd synde, sulx selfs tot Japara te komen presteren en welke somme tot 50000 sp. realen stond vergroot te worden, behalven de voldoening van 300 cojangs rys, daer men tot het naeste saysoen mede soude wachten; dogh van welk geen van beyden niet met al gevallen is, zynde gemelte twee heeren tot Japara by Comp^e. gesaghebber wel verschenen; maer van 't eene nogh 't ander by haer geen mentie gemaakt, eenelyk overleverende de commissie in geschrifte, door haren Heer op hun beyden verleend, om alleen in gevolge desselven inhoud, benevens de 3000 lasten rys, het restant van 310000 sp. realen, van welkers oorsprong in gedagte reekening by de 2^e en 4^e post en ampelder by onse resolutie van 6 September 1694 gesproken wordt, vooraf ter somme van 50000 sp. realen desselven aan te bieden en voor het gebrekende tot de volle voldoening volbragt zal wesen, syn groote mantrys of regenten tot Japara in Comp^e. logie als pandlieden te laten verblyven, mits dan van de volle betaling een quitantie te eyschen en dat daermede het contract van 13 November 1677 voldaan soude wezen, zonder van de voorsz. 12 maal honderd duizend Ryxd^e. of eenige andere saken te mogen spreken, onder voorgeven, dat hy van die schuld niet en wist en

buyten des ook onvermogen was met het geheele land Java en zyn onderdanen dezelve somme op te brengen, met qualificatie evenwel, byaldien Compⁿ. bediendens op Japara uytstel versogten om van 't voorsz. herwaerts aan ons communicatie te geven, dat haer daertoe maer 20 dagen sonden vergund worden, na welkers expiratie, sy met het gelt ten eersten dan weder terugh zouden moeten keeren, twelk ons by den gesaghebber en raad haar laatste schryven in allerhaast bekend gemaakt zynde, en dat se in geen 't samenspraak wegens 't een nog 't ander met voorm. gevolmagtigden hadden kunnen treden, zoo hebben wy aenstonds den 30ⁿ daaraan, twee dagen nadat wy die tyding per twee expresse vaertuygen ontfangen hadden, haer ons besluyt laten weten, daerin bestaende, dat se sooveel contanten als haer sal worden aangeboden in vermindering van des Sousouhoungangs schuld maer zullen aennemem en een quitantie daer van verleenem, sonder rakende de voorgespecificeerde 1200000 R^x., of andere saken, die de voorsz. twee heeren of wel anderen met deselve qualificatie versien wesende, zouden willen voorstellen met haer in eenige conferentie te komen; maer deselve daarmede aan ons te renvoyeren, onder voorgeven evenwel, dat byaldien de Sousouhoungang een bezending van persoonen kennis van de gemaakte contracten met de Comp. hebbende, waervan nog eenigen by 't leven zyn en wy hebben aangewezen, ons geliefden te doen, zy niet twyfelden of daer zoude wel eenigen afslagh en verligting omtrent de voorschr. subsidie-penningen te obtineren wesen en over de verdere differenten sich onse dispositie ook wel te laten gevallen, wanneer hy aan syne zyde, de gemaakte contracten en beloften quam te volbrengen, gelyk onder deselve conditie, met den vorigen Coninck van Bantam in den jare 1684 wegens de sesmaal honderd duysent R^xdⁿ. uyt denselven hoofde oorspronkelyk gehandeld is, daarom syn successeur niet wordt gemaand, dewyl die zyn voorzaats schriftelyke beloften en verbonden in allen deele getrouwelyk blyft presteren. Hoe verre wy ons hebben ontdekt om alle verdere ontsteltenisse en schadelyke onderneming in dese tyden van oorlog in Europa, daartegen wy alhier ook op hoede moeten wezen, en dat het op Macassar als hiervoren is vermeld, niet wel geschapen staat, immers sooveel in ons vermogen is te stutten en voor te komen, vermits toeh de intentie ligt om redenen by onse resolutie van 21 November 1692 eenigermate, maer ampel

by de instructie den ambassadeur en commissaris Tak na Japara medegegeven, gedateerd zynde 31 October 1685, uytgedrukt, wanneer 't bedongen aan de andere zyde werd gepresteerd en de verdere poincten, in deselve instructie en nader resolutie van 6 September 1694 vervat, d'Ed. Comp. ingewilligd, daarvan metterdaad niets te eyschen; maer deselve in 't geheel quyt te schelden, gelyk uyt de lecture te vernemen is, waaraan wy ons met UE^s. Ho. Agtb. permissie sullen gedragen.

Hoewel het niet wel te denken is, dat se tot publiquen oorlog ligt sullen uytspatten, alsoo de grooten, immers eenige derselve, daarby haar interest niet zouden vinden en wel bysonder niet de ryksbestierder en veldheer Sindouradja tusschen denwelken en de Pangerang de Patty, des Sousouhounangs oudste zoon, daar het ryk op moet devolveren, gans geen goede harmonie en intelligentie is, desniettemin evenwel vermits het dogh eene natie is, niet te vertrouwen, dewelke wanneer met verraad of een schelmsche trek iets voordeeligs te bejagen zoude wesen, niet nalaten zal 't zelve in twerk te stellen, zoo hebben onse bediendens tot Japara geresolveerd (het schip Reygersdaal met 100 militairen derwaarts gesonden,) aldaar eenigen tyd aan te houden. . . . .

Samarangh. Tot Samarangh gaat 't met de aentimmering van Comp^s. vesting, waervan by onse vorige en bysonder de twee laetste brieven . . . . . geschreven is, wat te langsaem voort, daarvan het belet wel het klein getal Europeese timmerlieden werd geimputeerd; maer wy twyffelen off er wel een behoerl. en voortvarend opsicht over wordt gehouden, derhalven sullen wy onse gedachten laten gaen, off er niet iemand te vinden sal wesen, die in 'teynde van dit jaer nogh derwaerts sullen kunnen laten gaan om inspectie daervan te nemen en ons daervan rapport te doen.

Serribon. Alhier is de oudere der dry gebroeders, de prins Sepo op 13 July voorl. gestorven, nalatende twee zonen, de patty Anum en Aria Adi Widjaja, voor welke eerste wy, by een brief door den tweeden en derde prince, tot de successie in syns vaders plaets besolliciteerd syn en dat sulx na de billykheyd en gewoonte van het Serribonse ryk zouden wesen, tgeen naderhand, door hem selven ook gedaan is, dog door de weduwe van den overleden en moeder van de jongste, dat die in 't gebied voor den anderen mogt worden

gepreferceerd, omdat die gewillighst en trouwst voor de Comp. en haer dienst sou worden bevonden, waertoe zyn particulier schryvens mede heeft gestrekt. In de voors. oudste zoon schynt de vader selfs geen speculatie gehad te hebben, alsoo hy kort voor zyn scheyden, tegen Comp^s. resident, volgens zyne missive van 13 July, verklaerd had deselve een groot debauchiant en onwetende prince te wesen, synde van een quastigen aerd, dienvolgens wy wellicht in twyfel zullen gebracht werden of 't wel goed zoude wesen, dat ryk onder een dryhoofdige regering weer te brengen of wel onder den Sultan Anum, den tweeden Prins alleen, dan dat sal ook syn consideratien meriteren, alsoo die altoos aan de kant van den Sousouhounang gehelt heeft, na 't vertrek van dese retourschepen, hebben wy aengenomen onse dispositie dacrover te laten gaen, twelk dan geschieden sal als schut en schermheeren, waarvoor de Comp. door voorsz. princen by 't contract van 7 January 1681 is aengenomen.

Wy hebben desen jare van daer en Samarangh, als de Priangse bovenlanden al een goede quantiteyt catoenegaren ontfangen, gelyk ook eenigen Indigo, waarvan het Batavise district en Tanjongpoura 't haere mede bygebragt hebben, 't een en 't ander by facture nader gespecificceerd zynde, woude 't met derzelve aanplanting en voornameelyk het bereyden nae de Hindostanse wyse, mede zoowel lukken, als wy van 't garen goede preuven hebben en ons nader durven beloven, zoo zoude binnen weynige jaren den vollen eysch, soowel van 't een als van 't ander kunnen bestelt worden, waertoe wy niet nalaten de hoofden alomme te animeren, werdende de koninck en ryxbestierder van *Bantam* beyde, aangaande die verwe wel ijveriger, als de inlandse regenten om de oost bevonden; maer is ons van daer evenwel nog niet anders als weynige stukjes tot monsters toegekomen, waerin 't aenstaende jaer beterschap hoopen te ondervinden. Wy continueren met dien vorst (van *Bantam*) noch in een seer goede geboerschap en accoord. . . . .

Onder het schryven dezses bekomen wy per een expres panchiallang een briefje van den oppercoopman en gesachhebber, Pieter Godschalk en raad tot Japara, van dato 13 deser lopende maendt, waarby ons niet anders bekend werd gemaakt, alsdat de ryxbestierder Sindouradja en Pangeran Tsjakra Ningrat hun hadden doen ter hand stellen 30 duyzend stux spaense realen, waarvan zy zeyden

rekenschap aen haren heer den Sousouhounangh te sullen geven, bevorens van andere saken te spreken, dacrop men te rade was geworden het schip Reygersdaal uyt de besetting met de verlostte militairen nevens voors. contanten en zyn houtlading weer herwaarts te zenden, alzoo 't zelve met zyn langer verblyf aldaer de Comp. geen dienst konde doen, twelk wy niet anders kunnen opnemen als voor een teeken, dat men vooreerst noch niet tegen de Comp. tot eenige vyandelyke publyke ondernemingen zal komen, tgeen ook voor de selve alsmede voor den Sousouhounangh zoo best zal wezen. . .

XII. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 23 nov^{ber}. 1699.

Edel Gestr. Hoog Achtb. enz.

'T is van, enz. . . . .

Surrabaya. Alhier continueren onse posthouders onder den Captⁿ. Anthony Sas met de Javaanse regenten nog in een goede rust en vrede en werd die landstreck ook door den bekenden Surrapatty ongemoeyt gelaten, immers van het contrarie hebben wy niet gehoord; maar zoude volgens het schryven van Compⁿ. gesaghebber tot *Japara* den oppercoopman Durand en raad aldaar, dd. 28 december het voorl. jaar, volgens gedane notificatie door den Sousouhounang by zyn briefje den 27^{en} bevorens by haar ontfangen, deselve de landen van Madion, omtrent 15 à 16 mylen oostwaarts van Cartasoura di Ningrat gelegen, teenemaal overheert en onder syn gebied hebben gebracht, met een voornemen om sig nog verder na het voors. Cartasourase hof uyt te breyden, waartegen die vorst Compⁿ. hulpe had versoght onder presentatie van syn schuld aan deselve daarvoor met nog een honderd duysent ryxd^r. te sullen vergrooten, daar hy aan ons mede gerenvoyceert is geworden, sonder dat sedert van de voors. verdere beweging iets vernomen is, als wel het tegendeel uyt de nadere advizen van 19 may, dat de vyant sig stil hield, 't welk gesustineert wierd ook soolang soude duuren als de Sousouhounang by

't leven was en Comp^s. wege de stranden op Java's Oostcüst met zooveel manschap beset bleven, ook heeft de Soesochoenang by syn brief met den gesant Marta Poera, synde gouverneur van Japara en verder geselschap, naderhand aan ons geschreven en den 17^{en} Juny hier ontfangen, van voorgedagte Surapatty's progressen en syn versogte hulpe tegen denselven, geen vermaan altoos gedaan, alleen gerigt synde om ons te versoecken comp^s. wegen gevolmagtigden na Japara te zenden, ten eynde van deselve aldaar te vernemen, wat van haar believeen en dienst mogte wesen, volgens den inhoud van het gemaakt accord, waartoe hy syn ryksbestierder, Sindoceradja en den Pangeran Tsacraningrat, twee van syn vertrouwste raadslieden dan derwaarts soude committeren, dewyle d' een noch d' ander lang van 't hof konde gemist worden en andere ryxgrooten te hoog van jaren, dienvolgens tot de onderhandeling onbekwaam waren, twelk wy niet anders konnen oordeelen als gepast te wezen op ons requisit, by missive den 18^{en} april 1697 aan hem geschreven om syn gesanten en gevolmagtigden alhier te hebben, ten eynde met deselve over de pointen die tusschen syn Ed. en de Comp. nog ongedecideert zyn, een accord te beramen, daar bevorens nog niet op geantwoord is, waarop wy den 7 September niet anders gerescribeert hebben, als dat geerne souden sien ten voors. eynde Syn Hoogheyt gevolmagtigde herwaarts na Batavia afgesonden en wy wat nader wegens syn intentie wierden berigt, twelk wel in reede zoude bestaan, omdat de Comp. door hem of de synen in syn ryk en genoegzaam voor syne oogen beleedigd is; maar desniettemin, dewyl het ook waar is, hy van vertrouwde ryksgrooten ontbloomt is ende voors. twee voorgem. het met hem wel meenen, dienvolgens niet wel van Java en 't Hof konnen worden gemist, uyt vreesse dat de Sousouhoumang door syn soon, den pangerang Depatty ten kwade ligt sal konnen verleyt en tegen de comp. opgeset worden, voornamelyk in desen conjuncture en constitutie van tyden en zaken, dat het Javaense ryk door de verdeeltheit der grooten in gevaar is en het nogtans wel soude vereyssen, dat de personen die tot voors. handeling wierden afgeschikt, kennis hadden van de gemaakte contracten met de Comp. soo sal het een overleg meriteren of terwyl dese Sousouhoumang nog leeft, niet voor haar best en dienstig sal syn de pointen nog te bedingen, die aan het contract gebreken en dewelke de ambassadeur Tacq in commissie heeft gehad

met denzelven te verhandelen en dat ecrlang door ons daertoc iemand van qualiteyt derwaarts wierd gecommiteert, want sulx van den pangeran Depatty, als hy in 't gebied soude syn geracct, niet ligt te verkrygen sal wezen, synde den Comp. gansch niet genegen en soo men meynt, vry beset met eene ontydige begeerte om syn vader te succederen, twelk opdat hem niet bedisputeert soude worden, soo werd er gesustineerd dat hy met Surrapatty eens is, en van zyn magt daartoë sig t'eeniger tyd sal bedienen, hoewel uit de d'advisen, van gedagte Japaerse vrienden, dd. 27 July 't contrarie soude kunnen begrepen werden, na de discourzen van den ryxbestierder en den Pangerang Tsacraningrat tegen Comp. gesaghebber, te weten: dat deselve nevens meer andere ryxgrooten, d'aanbieding van den Balysen regent Gusty Pandy, synde die, (welke) Balemboangen reets heeft geoccupeert, om Surrapatty te verdryven, genegen soude wesen te amplecteren en waertoe ook de Sousouhoung al hadde gedisponeert dog door haar beyden wiert tegen gehouden, dat, hoewel met mal-kanderen niet overeen te brengen is, soo is het nogthans seker, dat het Javaanse hof in eene groote verdeeltheyt geraakt en de vorst de klem van de regering kwyt is, dienvolgens het noodig zal zyn een middel te beramen om tydig alle oneffenheden te vergelyken.

Het ligtste werk sal misschien niet wesen om Surrapaty Java te doen ruymen, daar onse militie niet sal dienen toe gebruykt te werden, als het klimmen van bergen en najagen door bosschen niet gewoon synde, buyten andere redenen meer en de Javanen na 't sig laat aansien daartoe onmagtig sullen wezen en andere hulptroepen ten voors. eynde derwaarts weer over te laten brengen, gelyk wel geschied is, de Comp. weer kostelyk sal vallen, behalven dat het land in rep en roer gesteld zynde, wy van vele benooddigheden soo voor de Comp. als de ingezetenen alhier en op andere plaatsen meer, voor een en welligt meer jaren ontset sullen worden. Waarom het eene saak sal wesen van een groot en goed overleg om Java van dien geweldenaar te ontlasten en ondertusschen van derzelve vruchten te mogen blyven gauderen. Seer wel gekomen zynde, dat ons ondertusschen de voors. oneenigheden en ontstelde regering, 60000 spaance realen door twee van 's Socsochoenangs voormelte hoofdmisters tot Japara weer syn voldaan en daarnevens nog het bedragen van 4204 gelyke realen, wgens eenige lasten rys, die den voorn.

Tsiacraningrat en gouverneur van Damaq, Souranata syn opgelegd voor haar portie alhier te leveren, waarmede en de vorige betaling deselve schuld, synde groot geweest 340,000 realen, jegenwoordig tot op 58867 realen syn verminderd, twelk gemakkelyk in eene reys sal kunnen werden opgebracht; maar dan blyvender nog twaalfmaal honderd duysent realen resteren, die voor het onderhoud van eenige militie, tot securiteyt van dien vorst in syn ryk aan te houden, aan de Comp. beloofd zyn, dat haar vry zwaar op het harte schynt te leggen als eene importante som zynde, die se zeggen onvermogens te wezen op te brengen, waarmede hoe 't gelegen zy, is UEd. Achtb. by onse generale missive van 30 November 1697 en de verdere papieren daarby aangehaald, bekend gemaakt, 't welk alsnog tot een tegenwigt moet worden gehouden, van 'tgeene wy geerne door dien vorst aan de Comp. nog ingewilligt sagen, als sacken zynde voor dezelve van groote aangelegenthey, gelyk dat wytloopig en specifice by de instructie, den ambassadeur Tacq ult^o. Oct. 1685 na Java medegegeven, uytgedrukt staat . . . . .

Samarang. Met d'extractie van de houten vesting tot Samarang heeft het al wat schoorvoetend en langzaam toegegaan, ten deele sools door den jegenwoordigen gesaghebber tot Japara ontdekt is, door onkunde en een kwaad gedrag van den baas timmerman daarover gesteld, als slappe en flauw toezigt van den overleden resident aldaar, sulx eerst het aanstaande voorjaar het generale transport van Japara derwaarts sal kunnen geschieden. Ondertusschen hebben wy gemeend best te wesen, mits d'oneenigheden in 't Javaanse Hof en het aannaderen van Sourapatty, als hiervoren is aangehaalt de posthouders aldaar vooreerst met nog 100 militairen onder een luytenant en vaandrager te versterken, sonder vermindering van deselve op Japara, waarover als ook het noodige getal tot besetting en defensie van de voors. vesting tot Samarang, wanneer wy daar sullen syn geseten, onse gedagten sullen laten gaan, synde tot resident aldaar in plaats van den overleden onderkoopman Smetser vooreerst aangestelt den onderkoopman van Butselaar, die in Maart voorl. naar Japara was afgegaan om als administrateur syn dienst te presteren. Dese materie van Java's ooscust dusverre geminuteerd zynde, werd ons van Japara met het jagt de Purmer toegebracht, eene missive van dato 30 der jongst gepasseerde maand October, daarby den gesag-

hebber en raad ons adviseren, dat de ryxbestierder Sindouradja en den pangeran Adepatty Tsjacraningrat van het hof hadden laten weten, dat er weer gesanten naar Batavia souden afgaan en daartoe genomineerd waren een van de principaalste en oudste raadslieden, nevens nog twee andere personen van aansien, dog wiert er gesustineert 't selve gesantschap soodra nog zyn voortgang niet soude nemen, dewyle Sourapatty weer eenige beweging begon te maken, om nog meer plaatsen als hy reets bezat te overrompelen, sulx het effect daarvan, de tyt sullen aanbevolen laten.

Serribon. Met den Sultan Anum, den Panembahan en twee nagelaten soonen van den overleden Sultan Sepo, is over de regering van die landstreek als andere saken meer, by haar aanwesen alhier gesproken en soodanige onderlinge overeenkomst en verdrag getroffen, als by 't afschrift daarvan sal kunnen gesien werden. ¹ Deselve syn in Augusto voorl. weer na huys gekeerd, soo niet anders hebben kunnen bemerken, als daarover wel gecontenteert synde, waarin indien zy blyven volharden sal zulx voor de Comp. eene goede zaak wezen en ons tot gerustheyd strekken . . . . .

By het aanwezen alhier van de voors. Cerribonse grooten, syn door haar diverse klagten over Comp^s. opperhoofd, den onderkoopman Christiaan Kryger voortgebragt en zoomede door sommige Comp. posthouders, die van daar verlost waren, soo wegens extorsie als andere kwade handelingen tegen haar en hare makkers, ook eenige javanen. Waarover deselve den fiscaal is overgegeven om na bevinding van de waarheyd voor den regter gecalanceert te worden en is in desselfs plaats weer derwaarts gesonden de boekhouder Lucas Meur.

Bantam. D'oorlogs expeditie van dien Coninek na Succadana met Comp^s. hulpbende en verdere adsistentie soo van volk, schepen en andere vaartuygen als oorlogsmunitien, waarvan by onse generale missiven van 20 January en 10 Febr. dezès jaars UEd. Achtb. kennis is gegeven, heeft den 7e May daaraan zyn begin gehad, wanneer de jagten de Faam, Boswyk en de Bye, nevens de ehialoup Padang en de pantehiallang de Crab, de Vogel Struys enz. . . . .

---

1. Zie boven het 18e Hoofdstuk.

bemand met 186 Europese en 80 inlandse zeevarenden mitgaders 74 Europese en 150 Inlantse militairen onder het gesag en bestier van den Capt. Rudolphus Goens en koopman Jacob Claasz. versien met eene behoorlyke instructie . . . . . van hier syn afgegaan, vergeselschapt van 63 Conings vaartuygen met 2060 koppen onder hare hoofden bemand, en heeft deselve soodanigen succes gehad, dat wy ons volkje alhier den 29 7^{ber} over Bantam weer hebben gekregen, behalven de gemelte gesaghebber Goens, die ten dage van hun vertrek van Borneo, synde geweest den 20 derselver maand, van siekte overleden was, gelyk ook nog vier gemeene militairen enz., om het ongesonde climaat. Hebbende de Succadaners soodra als se d'aancomste van de Bantammers, met Comp^e. hulptroepen versterkt synde, aanland gewaar wierden, alle paggers beneden aan de rivier verlaten en hooger op in een ander, op Mattam (eene plaats by haar soo genoemd) gelegen, hun begeben, waarse door een bombe en eenige kanonschoten mede uytgejaagd synde, de vlugt naar het gebergte voorts genomen hebben, sonder dat men heeft kunnen goedvinden haar verre boswaart in te gaan zoeken. . . . .

Voor de voorsz. Comp^e. hulpe heeft ons den Bantamsen Sultan op 26 der voorl. maand door twee gesanten by een briefje laten bedanken en syne negorie Landag, dewelke daardoor van zyne vyanden gered is, overgegeven, om daarmede naar welgevallen te handelen; maar is deselve op den 7 deser by een briefje daarvoor weer bedankt en met de overwinninge van de Succadaners gefeliciteert.

De goede harmonie tusschen dien vorst en de Comp. wordt alsnog opregtelyk onderhouden . . . . .

XIII. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 30 Nov. 1702.

Edel Gestrenghe, enz.

De tyd nu weer verschenen zynde, enz. . . . .

Het eyland Madura, derwaarts heeft zig zonder onse voorkennis

en consent in de verleden maand Maart wederom begeven den bekenden Radeen Souderma, deselve waarvan by de instructie van den ambassadeur Tak in den jare 1685 ult^o. October naar het Cartasourasche Hof afgaande medegegeven, voorts by onse generale missive dd. 13 Dec. 1686, 23 Dec. 1687, 30 Nov. 1689 en 14 Maart 1690, enz. . . . geschreven, vermaan is gedaan, dewelke daar gekomen synde, heeft hy weer eenige van syn landgenoten, door hulpe van syn oom Wirasary, subaltern regent op Pamakassan, weten byeen te krygen en die van Sumanap, daar syn anderen oom Poelang Diewa in gebied is, gelyk in den voors. jare 1689 gedaan heeft, vyandelyk te infesteren, dog met geen voordeel altoos alsoo hy met verlies, van eenigen syner medestanders, de wyk naar Sampan heeft moeten nemen en sedert sig stil houden, totdat wy van t' een en t' ander door deselven Poelang Diewa verstedigt zynde geworden, den vaandrager Palm van Sourabaya derwaarts hebben gesonden, soo om na den toestand dier zaken en of er eenige grooten van het Cartasourase hof de hand in hadden te vernemen, als om hem Souderma te laten aanseggen, sig van verdere vyandelyke actien tegen die van Sumanap te onthouden en soo hy iets op Poelang Diewa te pretenderen had, tselve door ymand van de synen bekend te maken, wanneer wy die verschillen souden tragten te vergelyken. In den anderen, dat hy syn party mede ongemolesteert soude laten, twelk omtrent haar beyden van soodanigen operatie geweest is, dat sy malkanderen niet meer hebben gemoeyt, zynde wel bevorens d'overkomste van gemelten Palm aldaar door Poelang Diewa ons een briefje toegesonden, ten eynde gequalificeerd te mogen worden, om die ven Sampan tot de overgaven van voorgen. zyn twee tegenpartyders te constringeren; maar hy sedert gestorven zynde, liet syn schoonzoon Area Sacranagara, die by zyn leven in de regering gesteld was, ons versoeken om daarin bevestigd te mogen worden, en kort daarop den gedagten Soederma by een brief en twee uyt syn adherenten om deselve successie, die hem volgens syn grootvaders, den Tommagon Juda Nagara, dispositie toequam, alsoo Poelang Diewa overleden was. Daarop haar beyden hebben laten antwoorden, dat wy in 't aanstaande voorjaar over yders versoek sullen delibereren met aanmaning tot stilstand, sonder malkanderen ondertussen eenige molestie toe te brengen, in twelk de gedagte vaandrager weer aanbevolen is ten overvloede by monde

ook te gaan doen, waarby het sullen laten berusten, niet twyfelende of voors. onse vermaning sal by d'een soowel als d'andere naar behooren worden gerespecteert. Wy syn wel bedugt geweest voor het Cartasourase hof, dat deselve haar daarmede soude hebben bemoeyt, of wel den Pangeran Adepatty Tsacra Ningrat in 't bysonder, om in troubel water te visschen en daardoor weer het volle gebied over dat eyland te krygen, gelyk hy dat vóór den dood van den ouden Sousouhounangh gehad heeft en sedert in den jare 1680(?), hem om syne harde regering door den Tommagon Juda Nagara hiervoren, genoemd, is ontset geworden, soodanig het tot heden gebleven is, in twee gesplitst syude, te weten Sumanap en Pamakassan na den dood van den Tommagon Juda Nagara, onder Poelang Dieuwa en Sampan alleen, onder den gem. Pangeran; maar daarvan is ons niets voorgekomen, alleen dat dese door syn gewonen briefdrager by monde ons heeft laten bekend maken, byaldien Soederma niet tegen de Comp^{te}. misdaan had, hy wel genegen soude syn, zyn dochters dochter hem te wyve te geven, wanneer deselve in syn voorouders plaats mogt succederen, sonder egter hem met het bestier der voors. twee landen te sullen bemoeien; maar 't selve laten onder de regering en bescherming van de Comp., als het jegenwoordig is, anders sig ergens in misgrepen hebbende en dat sonder onse voorkennis van hier vertrokken was, soo was hy wel genegen op ontvangen ordre hem niet alleen van Sampan te verjagen; maar ook selfs doen opvatten en aen de Comp. overleveren, daer wy, als maer eene mondelinge boodschap zynde, niet van meyning zyn, iets anders hem weer op deselve wyze te laten weten, als dat wy ter bequamer tyd over de voors. regering sullen beraadslagen . . . . .

Sourabaja. Aldaar is sedert onsen jongsten niets voorgevallen, om daarvan alhier eenig verhaal te doen, continuerende onse posthouders op ult^o. Juny voorl. by de monstering in de vesting bevonden zynde te bestaan, in 141 coppen, onder het gesag van den Capiteyn Hogerlinden, een lieutenant en twee vaandragers, met de Javaanse regenten in een stille rust en vrede; sonder dat wy by dese tyden evenwel in het voors. getal hebben kunnen goetvinden eenige vermindering te brengen, gelyk mede niet in het getal van 386 Europese militairen ten tyde voors. op *Japara* in wesen . . . . .

Tot *Samarangh* blijft het garnizoen nog 254 coppen sterk en daar-

over het gesagh den Capiteyn Lt. Govert Cnoll aanbevolen. . . . .
 gelyk ook op *Rembang* met 24 militairen, *Damak* met 30, beyden
 onder een commanderend sergeant en op *Tagal* met 34 onder een
 boekhouder als hoofd en een sergeant, niet ter resistentie van den
 vyand; maar om comp. timmeragie van chialoupen en andere kleender
 vaartuygen, mitsgaders het kappen van de benoodigde houtwerken
 daar te bevorderen, synde by ons schryven van 17 Aug. 1697 en 9
 derselver maand 't jaar daaraan, d'een en d'ander genoegzaam
 geïnstrueerd geworden, wat 't haarder behoudenis te doen sal zyn,
 wanneer sekere gerugten en de minste beweging tot nadeel van de
 comp. van de Javanen wierden vernomen, te weten, dat se alsdan
 na Japara en Samarang sullen moeten retireren, waarvan hoewel
 ons voor als nog niets voorgekomen is, soo nogthans konnen wy
 daarover niet sonder bekommering syn, alsoo de saken aan het hof
 hoe langer hoe verwerder ons voorkomen, dewyl Pangerangh Ade-
 patty des Soesoehoengangs soon, door dees en geene actien genoeg-
 saam betoont, syn vader hem te lang te leven en in regering blyft,
 gelyk UEd. Hoogagt. dat sullen kunnen bevatten uyt hetgeen de
 commandeur Sas by syn . . . . secreet schryven van 25 September
 ons heeft bekend gemaakt, 't welk om reden hier niet sullen aan

1. Deze belangryke brief van den kommandeur bevat het navolgende:

Dat hy Saz, in stilte naar Samarang was gevaren en daar in het geheim eene by-
 eenkomst had gehad met den ryksbestierder Radin Sindoeradja, die hem in vertrouwen
 had medegedeeld: dat de Sousouhoung waerlyk een trouw vrucht van de Comp. was en
 eenwig socht te blyven en dat hy dierhalven denzelven noyt zou verlaten; maer zoo
 lang die leefde alle degene, die hem by syn leven eenig affront willen aendoen en
 met hem een groot getal zynere vrienden, die met den Soesoehoung eensgezind waren,
 alle quadaerdige in hare machin(atien) zouden tegengaan (volgen de namen dier
 grooten, die met hem eensgezind zyn). Nu stapt wy daarna op de materie van
 den pangeran Depatty, dog eer hy daarop kwam verzocht hy instandig, dewyl toech
 evenwel suspect by denzelven en zyn aanhangers was, dat het t'een als t'ander mogt
 gesecreteerd blyven en dan volgens zyn beste weten alles gaarne wilde openbaren
 en hem daaromtrent geaddresserd hebbende, vervolgde hy weder: dat de Pangeran
 Depatty op alle sinistre middelen uyt was, om de regeering in handen te krygen en
 syu vader daarvan, ware 't mogelijk, te ontblooten en dierhalven buyten kennisse van
 den Soesoehoung in stilheit alle ryxgrooten, één voor één, by hem ontboden hadde,
 met afvraging of zy hem voor wettigen Sousouhoung, nademaal zyn vader oud en
 daartoe niet meer bequaem was, wilden erkennen en getrouwheyt zweren of niet, dat
 hy (Sindoeradja) voor zyn deel had gezegd, zoolang de Sousouhoung zyn vader
 leefde, niet daartoe zou resolveren en dat pangeran Aria Mataram hadde geuit
 t'eenemaal van neen, doch Pangeran Ponger (zeide) dat als het daarop aankwam,

halen, alsoo 't zelve onder een diepe secretesse hem is ontdekt, sulx ons daaraan met UEd. Hoogagtb. permissie sullen gedragen en soo mede aan hetgene door den borger Daniel Prasser by syn bysonder rapport van deselve en andere saken meer, ons is gecommuniceert, beyde agtereen ingeschreven synde in 't aankomend India's briefboek onder 't quartier van Java's Oostcüst en van den voors. datum van

• hy syn sentiment zou zeggen; maar dat de andere geroepenen allemaal, zoo hy
 • voorgeeft, wel in schyn zulx hebben beloofd; maar volgens zyn gevoelen, daarop
 • aankomende, niet zullen nakomen, uit inzigten hun altemaal bekend, te weten: dat
 • hy Adepaty sich aan geen wetten of regten, van ouds by de Sousouhoungangs stiptelyk
 • nagekomen, zou laten gelegen liggen; maär zyn e'gen kwade driften komen op te
 • volgen: ook in zyn regering al te brutaal, als overtollig geldzuchtig en met andere
 • ontalylke kwade gebreken, die hen allen zouden ruineren, behebt is. Doch zekerlyk
 • zouden achtervolgen en nakomen het goed gevoelen en de genegenheyt, die de Sousou-
 • houng en alle de ryksgrooten met hem van overlang hebben gehad voor Radja
 • Ridjal, jongste der drie zonen van meergen. pangeran Depatty, om tot successeur
 • des Sousouhoungangs te kiezen, alzoo van een beleefde en goede inborst, als van 't
 • naaste bloed is, zynde desselfs moeder eene Sultans dochter van den regerenden
 • Sousouhoung, en alhoewel de oudste en middelste broeders van gemelden Radja
 • Ridjal het voorregt kwamen te pretenderen, die egter geensints in consideratie zouden
 • komen, 1° omdat de oudste genaamd Radja Biller, door mismaktheid, als met styve
 • vingers geboren zynde, volgens hunne wetten wordt uit de regering gesloten en 2°
 • de middelste, genaamd Radin Saktic, groothertig, overboos en quaedaardig, ja, erger
 • dan zyn vader de pangeran Depatty is, sy dierhalven (dezen) niet zouden eligeren.
 • Doch wat aanging de Pangeran Pougat, dat dezelve zich stil geveynst houdt om
 • by eenige stribbeling of voorval, dan zyn eygen voordeel daardoor te bereyken en
 • 't land van Bagaleen vooral onder geweld en gezag, als altyd daarnaar verlangd
 • hebbende, te krygen en zoo zou het ook met den pangeran Aria Mattaram wesen,
 • om op dien voet het land van Patty te obtineren, gelyk ook den Ingabey Wira
 • Radja maar naar den uitslag der oneenigheyt wacht, om by eenig voorval daaronder
 • ook zyn personagie te kunnen spelen. Doch de Pangeran Aria Panghouan sou
 • sich tot een eenzaam en stil leven als de papen begeven hebben, zonder zich althans
 • ergens meer mede te bemoeyen.

• Amirang of zoo hem de Raden noemt, Anata Casoemo onthoudt zich by Soerapati
 • en was . . . met den pangeran Depatty (in) eene secreete correspondentie, als
 • ook met den tommagon Soumabrata, Radin Niti Jouda, gouvern. tot Pecalongan
 • en den Japaerse Tommagon Martapoura; doch dat hy door vrees van den Sousou-
 • houng over 't voorgevallene op Cartasoura nooyt tzy in 't publiek of in 't secret
 • aldaar heeft durven verschynen, maar dat nu evengenoemde Tommagons de princi-
 • paalste roervinken en den zoo menigmaal gen. P. Depatty zeer schadelylke raadgevers
 • waren, door hun leugenachtige en beuzelachtige praat en gesnap veel verwydering
 • aan 't hof maken, ja dat diegene alleen zyn, welke den Pangeran Depatty zoeken
 • tegen de Comp. op te bitsen, met gestadig hem aan 't oor te lellen, dat men de
 • Comp^{le} zooveel gezag over de Samarangsche landen niet moest laten behouden, noch
 • geld meer aan dezelve uytreyken en zoo zij dat weder quamc te pretenderen, zy,
 • indien men hun daartoe verlot gaf, bequaemheyt genoeg hadden, omdat op zich te

25 Sept.; van sulc een belang zynde, dat wy vresen in 't aanstaande voorjaar over eenige pointen te sullen moeten besoigneren. Met de Engelsens haar concepten langs die geheele kust, is het soo niet voort gegaan als ons daarvan soo nu en dan de berigten wel syn voorgekomen. Alleen schynen sy 't op Banjer, immers vooralsnog, gemunt te hebben en dat ook alleen om de peper. . . . .

nemen en dan wel zooveel manschap zouden weten op de been te brengen om alle vastigheden der Comp. in te nemen en geheel van deze kust te verjagen met de hulp van Sourapatty. Onder anderen quam de Radin toen ook te verhalen, hoe nu eenige weynige maanden geleden, de pangeran Depatty hem Panaraga met geweld had willen afhandig maken, aldaar aenstellende als hoofd eenen Ingabey Carta Mangala, die getrouwd is met Depatty's moeders zuster, dan sulc affront niet willende verdragen, hy sig daertegens had aangekant en na verscheyde schermutselingen, waar wedersylts al een goede party gesneuveld waren, den gen. Carta Mangala met zyn aanhangers weder hadde van daar gedreven; dog nadat zulx gepasseert was, hy aan Depatty toen 't land van Panaraga hadde laten aanbieden, indien hy geuegen was dat te willen hebben, dan met versoeck hem geen affronten meer mogten aangedaan worden, om buyten syn weten met geweld iets weg of na hem te nemen, daar hy tgezag over had of was aabetrouwd, alsoo dat nooit zou gedogen, dat daarover de gen. Depatty op hem nu gestoord was en hem Radin weder ten antwoord laten geven, dat hy met Panaraga niet wilde te doen hebben; maar als hy dat begeerde dan liever tot zyn hulpe Soerapatty, zou doen roepen en daarin zetten. Verders verhaalde Radin, dat Soerapatty nu eenige maanden geleden met drie karren tot schenkagie aan Pangeran Depatty had toegesonden eene dogter van den gewezen Sousouhoung van Balimboang, nevens eenige dansmeisjes en hy Pangeran Depatty weder schenkagie aan Soerapatty, doch dat geen mantri het hart heeft, hoewel 't een ieder bekend is, daarvan iets te reppen, wil hy 't leven behouden, schoon zyne gedoentens met dien moordenaar verfoeid worden en het dierhalven nu de rechte tyd was, de Comp. met den Sousouhoung in eene nadere alliantie kwam te treden, om alle desseyne voor te komen, die gem. prins depatty met dien moordenaar Sourapatty en zyn aanhang zou kunnen werkstellig maken, om syn vader van den troon te stooten en 't gezag te aanvaarden, alsoo 't geheele land daerdoor ongelukkig wezen soude; want dan zekerly inlandse oorlogen daaruyt ontstaande, die het totaliter ruineren zouden, daer d'Ed. Comp. nu nog kon voorwesen en bedingen 't geen zy schier zal willen hebben. En daarop verder gaande, zeide hy nog, dat wel wenschte Syn Ed. en Heeren Raden van India tog eenmael het op Cartasoura voorgevallene rescontre geliefden te vergeten en wat dat zy voor desen wel beloofd; maar door de tweedragt aen 't Hof niet opgevolgd hebben, over 't hoofd te zien; want hy wel kon beseffen, dat men hen daarover verdacht hielt; doch dat de Sousouhoung en hy, mede van syn kant, indien de Comp. haar wilde te hulpe komen, Sourapatty maer uyt syn vastigheden te verjagen, alsoo zy dan zelve wel verder kans zouden zien hem t'eenemaal te vernielen, de Comp. zoodanige verzekering zouden geven als zy quam te pretenderen, voornamentlyk dat haar volk geen de minste ongeval zou overkomen, als wel tot des Keizers en zyn leedwezen op Cartasoura was geschied; maar alle vrundschap, hulpe en bystand genieten. enz. Batavia's inkomend briefboek, overgekomen in 1703. Deel n° 17 bladz. 144 Java's Oostkust, seq.

Om evenwel haar (de Engelsen) te prevenieren in het voornemen om op welgelegen plaatsen een verblyf te kiezen, zoo hebben wy by evengedagte onse missive, den commandeur en raad aanbevolen op Grissé, in vorige tyden een importante handelplaatse geweest zynde, Comp^s. wegen een bequaem en taekundig sergeant of corporael nevens 8 à 10 inlandse soldaten te posteren . . . . . alwas het maer om te letten op hetgeen daer omgaat, alsoo de sabandaar aldaer gezegd wordt de voordeelen van den pangeran Adepatty, die de voors. plaats toekomt, meer te behertigen als Comp^s. belangen.

Cerribon. Alhier liggen 57 militairen en als opperhoofd nog de ondercoopman Heyrmans, die met de prinsen regenten in een goede overeenkomste continuert, blyvende deselve ten dienste van de Comp allesins nog evenseer geinclineert. . . . .

Bantam. Met dien vorst leven wy Comp^s. wegen nog, als opregte bondgenoten betaemt, in een goede intelligentie, allesins sig't haren dienst betoonende genegen te wesen, waarom hy maar aangesproken werd. . . . .

De militairen, die tot Bantam onder het hooger gesagh van (den) opperkoopman Roman geposteerd zyn, bestaan in een Captein, een luitenant drie vaandragers en 268 gemeene gesellen, die in dese gevaarlyke tyden wel met eenige meer soudén dienen versterkt te werden, enz. . . . .

XIV. De Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 1 Dec. 1703.

Edelgestrenge, enz.

T'is den 4^{en} der voorn. maand September geweest, dat wy met het Engels schip Makisvil, gevoerd by den Capt. Edmond Stacy een briefje aan UEd. Hoogagtb. geschreven, enz. . . . .

Java's oostcust. Van Japara is ons door den Commandeur Sas, by een briefje van 5 November bekend gemaakt, dat de Sousouhounang den 3^{en} derselver maand tot Cartasoura was gestorven en by een nader van 14 daaraan, dat deselve, wesende de dood hem

te naderen, 's daags te voren syn soon den Pangerang Depatty het ryk had opgedragen en tot een teeken derselven syn keyserlyke wapenrusting, bestaande in een kritz, een piek en rok overgegeven, vervolgens de meeste ryks grooten hem voor haren Soesochoenang ook hadden erkend en aengenomen, uytgesonderd de pangerang Poegar, broeder van den overleden vorst, nevens desselfs twee soonen, welke laatste nevens eenige andere groote personagien, den overleden na den Mataram op een bergje (Magiri) daargelegen, by de meesten syner voorouders ter aarde besteld hebbende, niet weer aan 't hof terug waren gekomen; maar na 't land van Baggaleen vertrocken en een parthyë volck vergaderd hebbende, tegen de troepen van den nieuwen Sousouhouangh, die om een groten versameling te weren, waren uytgesonden in vyandelyke actie geweest zyn en de overhand souden behouden hebben, twelk waar zynde, zoude het wel kunnen gebeuren, dat die nieuwe vorst wat werk zal hebben om hem in syns vaders plaatse bevestigd te krygen, dewyl er gesustineerd werd vele grooten, dog bedektelyk en het gemeene volk den gemelten pangirang Poegar genegender te wezen als den voorm. Depatty, als synde van een geposeerder en minsamer aard als dese, ten ware deselve aanstonds stilletjes van kant wierde geholpen, om daardoor te beletten, dat dat vuur niet verder syn vlam komt te verspreyden, waartoe de voorbereytselen welligt sullen zyn geweest, dat Depatty Pougat gevraagd hebbende, waar zyn twee zoonen waren en tot antwoord bekomen, zulx hem onbekend te zyn, daarop denselven zyn krits soude hebben laten afnemen en van hem doen vertrekken, twelk en het verder gevolg van dien opstant de tyt welhaast sal openbaren. ¹ . . . . .

1. Het schryven van den kommandant Szaz dd. Japara 14 nov. 1703 luidde: den 12 deser 's avonds wierd my geboodschapt, dat de meeste ryks grooten den eed van getrouwicheyde aan den Pangeran Depatty, die sig tgesag van Sousouhouang had aangematigd, hadden afgelegd, excepto Pangeran Pougat, nevens zyn twee oudste zoonen, als Radin Sourin Casoema en Radin Sebakti, die beiden, onder schyn van den Sousouhouang zyn laatste eed aan te doen van hem na de Mataram te helpen geleyden, tweederkeeren vergeten en zich naar 't land van Bagaleen begeven hadden, alwaar zy met een grooten aanhang van volkeren zouden geposteerd en reeds eenige tegen haar uytgesonden volkeren van Pangerang Depatty in eene schermutseling geklopt en 't veld behouden hadden en alsoo heden de Tommagon Martapoura alle zyne pieken en snaphanen met de berglieden cito naar Cartasoura ontboden, gelyk die ook van Damak en Cocloes hebben gedaan, zoo zal men zekerlyk in 't korte wel van meer verande-

Cerribon. Alhier is tusschen den 1^{en} en 2^{en} November de eerste prins, de Sultan Anum mede overleden, nalatende een soon, die hy by een brief in syn plaats ons gerecommandeerd heeft; maar dat sal byten allen twyfel met genoeg van den Panembahan niet wel willen lukken, als synde des overleden jongsten broeder en geweest een van de drie princen, daar wy a°. 1681, dog onder de benaming van Marta Widjaja, Carta Widjaja en Wangsa Carta het contract mede gesloten en a°. 1688 onder de benaming van Sulthan Sepo, Sultan Anum en Pangerang Depatty Topatty of Panambahan Cerribon vernieuwd hebben, waarna by het afsterven van gem. Sepo in den jare 1699 by een nader verdrag de Sulthan Anum is opgetreden en door de andere voor eerste prince regent aangenomen geworden, zulx ter eerster occasie in overleg zullen nemen, of het ten dienste van de Comp^{ie} en 't gemeen zal wezen om voorm. Panembahan het zelfde mede te doen erlangen, aan welk succes niet en willen twyfelen, alsoo die princen gesamentlyk ten beste wel te lyden zyn en na goeden raad vooralsnog willen luysteren.

Bantham. Die Sulthan en de Comp. continueren nog in eene goede intelligentie, dat te wenschen is nog lang mag duuren en de toevoer van de peper door de Lamponders niet mag verflaauwen, enz. . . .

Batavia. Wegens den verkoop van 's Comp^t. goederen alhier kan *niet favorabelder* getuygt worden als a°. voorleden. . . . Immers van de manufacturen en andere vaderlandsche coopmanschappen, zynde van een capitaal inkoops, bedragende f 190931, niet meer als f 200651 gemaakt, zulx maar f 9720 daerop is gewonnen, twelk 5 $\frac{1}{2}$ pct. is.

Voorts dat de eyschen van lywaat uyt de oosterse provintien sedert 6 à 7 jaren, wel voor de helft zyn gedeclineert, sonder dat wy de reden daerof regt kunnen begrypen, als alleen ten principale te wesen de verhoging der pryzen en vermindering der deugtsaamheyt alomme op de comptoiren, daer deselve werden aenbesteed en ingekogt, welk een en ander den sleet daarvan tot Palembang sterk gestremt heeft,

---

ringen hooren en opdat ik wat secuurder van dat Cartasoura's berigt, van tgene er omgaat, mogt bekomen, heb ik den toleq. . . . eens derwaarts op heden afgesonden.

Den dezen zooverre geschreven zyude, bequam ik . . . . een particulier briefje van d'Ed. capt. Luyt. Cnoll tot Zamarang, die in tzelve mede van Pougat en deszelfs zoonen gewag maakt, enz.

gelyk mede op Sumatra's westkust en Malacca. Voorts ook, dat er op Bantam en Java's oostcust, waerover men anders ten tyde der laatst gemaakte contracten met die vorsten, in den jare 1678 en 1684 seer goede gedagten en hoope heeft gehad, niet van eenig belang ook werd vertierd, soo soude men wel mogen prognosticeren, dat het de Comp. op dien voet hier te lande niet lang sal kunnen stellen, beswaarlyk als de sleet van de vaderlandsche en Indische coopmanschappen, uyt de eene plaats naar de andere vervoerd wordende, niet meer en voordeeliger komt te wakkeren, twelk de goede God anders wil doen uytvallen ¹ . . . . .

XV. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 30 Nov. 1704.

Edele Erntfeste, enz. . . . .

Het jagt Nortgouwe &c. . . . .

Java's oostcust. By den onsen van 1°. December verleden en 1°. February deses jaars is UEd. H.Agtb. bedeeld het afstervan van den Sousouhounang Amancourat en de successie van desselfs soon, Pangerang Depatty.

Na het van hier teruggezenden der geringe briefdragers door gem. Depatty in onsen bovengem. van 1°. Febr. vermeld, is het vervolgens gebeurd, dat de broeder van den overleeden Sousouhounang den pangerang Pougar om de tyrannie van Depatty te ontwyken, met voorkennis en adjude der meeste hofsgrooten tot Cartasoura, ja selve van die hem bewaakten, nevens syn kinderen en familie, uytgenomen zyn vooraf uytgeweken en gevangen geraakten zoon Cassouma, op den 12 Maart deses jaars met ongeveer 500 zielen tot Samarang is komen vlugten en eerst aan onse bediende aldaar en vervolgens aan ons, van t' een en t' ander communicatie gegeven en ernstig versogt heeft in en onder 's Comp's. bescherming te worden

---

1. Zie hierachter den staat n°. XXII en brief 10 febr. 1708 n°. XXI.

aangenomen, 't gunt wy hem na ryp overleg van saaken en 's Comp. nog onvereffende belangen op Java ook hebben geacordeert en soo is hy sedert dien tyd aldaar by den Javaansen gouverneur Jouda Nagara blyven resideren.

Na dese vlugt van Pougat, heeft Pangerang Depatty nader herwaarts gesonden, Tommagon Soera Wicrama en Aria Mandaraha op den 11^{en} May, met een briefje alleen gerigt over de vlugt van gem. Pougat en dat wy hem tsy in der minne of met geweld in zyn handen wilden doen overleveren, waarop den 20^{en} Juny een dilayeerd antwoord hebben toegepast en dat wy de ruste van 't Mataramse ryk ons latende ter harte gaan en bereets onse protectie aan Pougat gegeven zynde, daartoe sonder voorgaande hope van mediatie en reconciliatie en ook de kennisse syner misdaden niet konden treden; maar nader opening dienthalven souden verwagten, hiermede syn sy met een wedergeschenk den 20^{en} Juny voors. gedimiteert en sonder op Samarang off Japara elders by de onsen sigh te vertoonen, tot Cartasoura gereverteert en sedert dien tyd ons van dat hoff of gem. Depatty niets directelyck meer voorgekomen. Maar dewyle inmiddens den ouden pangerang van 't eyland Madura, Adepatty Saccraningrat, nevens vele der voornaamste Javaanse strand- en andere hoofden, sig tot Samarang by Pougat quamen te verthoonen en hem voor haren wettigen vorst in stede van syn overleden broeder Amancourat te erkennen en hun aan denselven te submitteren en hy Pougat, soo door syne nadere brieven als expresse afgesondenen, ook onse approbatie en Comp. hulpe daartoe een en andermaal dede versoeken, soo hebben wy, als in ons advys van den 24 Augusty voorl. over Engeland kortelyk is vermaand, van Comp. wegen om verscheydene reden en motiven ons daarmede geconformeert en die keure g'approveert, mitsgaders gem. Pougat voor Sousouhoung door Comp. ministers op Java's oosteust doen begroeten en erkennen, gelyk hy daartoe in de jaren 1677 en 1678 volgens de naargelaten Japaarse instructie van den Heer admiraal Speelman zkr. van 23 Maart des laatsgen. jaars met den overleden al gelyk gestaan heeft, twelk den Pangerang Depatty tot Cartasoera bekend geworden, heeft hy met alle practycken, selfs met uytlovingh van 200000 Rxd^o. aan onsen Capitain Cnol tot Samarang gesogt voorm. Pougat onder syn magt te krygen, dog selvs (sulx) hem mislukt zynde vervolgens door be-

loften en dreygementen van zyn nieuwgenoemden ryxbestierder Tomagon Soemabrata de strandregenten en volkeren alomme weder van Pougat getragt te doen afvallen, (gunt hem ook al eenigermate quam te vleyen, bysonder na het terugge keeren van den ouden Pangarang Sacceraningrat na Madura, sulx het buyten Samarang, Japara en Rimbang weder aan 't twyffelen raakte en ieder der hoofden sich hunnes weegs begaven en de meesten vervolgens lieten versoeken, om onder de Comp^{ie}, maar niet onder Pougat of Depatty te mogen sorteren. Inmiddels dat Depatty een kloeck aantal volk rontsom Samarang posteerde en in het Tagals district de eerste actie van hostileyit liet plegen, daar se dan ook van onse posthouders gerepousseert en weggejaagd zyn, gelyk ook sedert tot Damak met goed succes geschied is.

En nademaal onse ordres in dese extraordinarie toestand van saaken wat flauwelyek wierden behandeld en ook eenige onderlinge dissentien onder onse hooftofficieren voorquamen, soo hebben, nadat de commandeur Anthony Gerritsz. Zas den 31 Maart deses jaars op Japara overleeden en de Capitain Bitter van Rheede in desselfs plaats in 't gezag aldaar en voorts ook tot commandeur met f120 opgetreden was, nader als .expres commissaris op den 7 October jl. met eene korte instructie t'zyner narigt derwaarts gedimiteert den landdrost Michiel Ram, onder een tractement van 150 glds. per maand. . . zynde gem. Ed. Ram, den Soudouhoung Pougat aangenaam geweest, gelyk wy ook van desselfs ervarentheyt op Java een goed succes te gemoet sien. Behalven voorm. commandeur van Rheede hebben wy by dese constitutie ook nog eenige militaire officieren, daar aangestelt en verbeterd en daaronder tot capitains Govert Knol en Willem Sergeant, beyden land-en-taalkundig.

Dese jegenwoordige hoofsche beroerte in 't Mattaramse ryk is by 't afsterven van den jongst overleden Soudouhoung Amancourat al voor lange te gemoet gesien, gelyk daaraf in de vorige advysen en papieren ook sy vermaand en specialyk by de secrete afsendingen in de jaren 1697 en 1698 van de Japaars borgerhoutzager Daniel Prasser, door den overleden ryxbestierder Sindouradja en den voormelden prins van Madura Sacceraningrat, soos deswegen by onse secrete resolutien van den 26 9^{ber} des jaars 1697 als 11, 14, 15 en 22 April 1698, die Uw HEd. indertyd syn toegesonden, nader kan

worden ontwaard. ¹ En in opsigt van den Pangerang Pougat heeft men doorgaans en van syn broeders aanstellinge in dat ryk ten tyde van den Heer Admiraal Speelman in de jaren 1677 en 1678 ook geen andere concepten konnen formeren of hy soude by t' overleven van Amancourat op nieuw naar de succezzie aspireren, gelyk dat nu ook geschied is, mitsgaders uyt diverse papieren en ons geadviseerde aan UEd. H. in dato 10 Oct. en 11 Dec. 1679 als 28 Dec. 1681 kan bespeurd worden ², gelyk men ook selve van deze tafel den 16 en 17 Nov. 1679 denzelven met den naam van Sousouhouang Ingalaga heeft begroet en beschreven, mitsgaders ook van desselfs pretentie tot het ryk kan blyken uyt verscheydene passagien in de voorgem. Japaarse instructie van den heer Speelman, zlf. en waaraf alleen 't applicabelste in desen tyd hier sullen aanhalen en voor de rest tot de verdere extracten ten dien belange nevens desen, ons gediensstig refereren.

(Hier volgen nu in dezen brief extracten uit de Instructie van den heer admiraal Cornelis Speelman; doch die hier door ons achterwege gelaten kunnen worden, omdat deze Instructie door ons reeds is medegecedeeld in het vorige deel VII (IV) op bladz. 185 onder n°. XLIV. Het gedeelte der Instructie, dat in deze algem. missive wordt aangehaald, vindt men op bladz. 192 van bovengen. deel VII (IV) aanvangende met de woorden „niettegenstaande de pangeran Pougat, enz.”)

Soodat of wy met den Pangeran Pougat of met Depatty ons van Comp^s. wege, hadden komen te volgen, men egter niet uyt de Mataramse belangen ons konde onttrekken, om het groote nut en interest dat voor de Comp. in Java's oostcüst in 't generaal en voor dese UwEd^s. hoofdplaatse in 't bysonder komt te resideren en uyt de vorige papieren en speciaal die van a°. 1676, 1677 en 1678 ten tyde der expeditien onder de Heeren admirals Speelman en Hurdt, als vervolgens, ten overvloede bekend zyn en soomede onse ongelukkige ambassade onder d'Ed François Tak anno 1685 en hoe wy na den moord aan denselven, met syn gevolg op den 8^{en} February 1686 in 't gesigt en voor het Hof van den Sousouhouang, door den

1. Secrete Resolutien van dien tyd, zyn in den regel in het R. A. niet meer te vinden. Ook de hier genoemden ontbreken.

2. Zie o. a. bladz. 33 en bladz. 63 van Deel VII (IV.)

Balisen moordenaar Sourapatty desweegen, na UEd. Hoog Agtb. verklaarde intentie by haren generalen brief van 25 October 1686, en ons gerescribeerde daarop van den 22 Dec. a°. 1687 noyt geen satisfactie hebben konnen erlangen ofte ook weder tot bereyk van ons goed oogmerk geraken, hoewel daartoe van onze zyde geen debvoiren gespaart zyn, nadien op ons ernstig protest by missive van 12 July 1691 aan gemelten Soesoehoenang soowel ten regarde van Sourapatty als syn eygen Javaanse quaadaardige ministers geen genoegdoening hebben verkregen en 't welck ook al ten principaalen aan de quaadtwilligheyt van des overleedens zoon, den tegenwoordigen Pangerang Depatty en syn haat tegens de Comp. is toegeschreven, sooals sulx in veele der voorjarige papieren heeft gewandeld en o. a. niet duysterlyck by 't onderstaand extract Japaars schryven door den commandeur Salomon Lesage en raad aan dese regeringe in dato 7 May 1695.

„Wat berigt wy van den moor Demang Mira Nadjaja, alias Mir-cassim, inwoonder alhier, hebben bekomen, namentlyk hoe hy jongst is geweest op Bantjar, om d'oost boven Rimbang gelegen, en aldaar omtrent 20 dagen geleden langs de straat was gepasseert den Sampangsen Pangarang Saccraningrat, met een groot gevolg, dog eer hy sulx gewaard wierd was denzelve een uur gaans voorby, maar aan strant en buyten syn aldaar wesende logiement gekomen synde ontmoette hy nog een kennis, synde een javaan, die te paart zat, aan wien hy vroeg waar naar toeging en in wat hoedanigheyt hy nu was, waarop gem. javaan, (den naam hem onbekend) antwoordde: Ik ben van den pangerang Saccraningrat Ingabey gemaakt, en ga nu met hem ten hove naar Cartasoera, alwaar hy den Soesoehoenang gaat spreken, omdat de Balisen Zoerapatty met den Pangerang Depatty des Zouzouhounangs zoon sig wil vereenigen en eens in verbond tragten te wikkelen en waartoe hy seyde, dat meestal de grooten, mantris en voornamentlyk Soemabrata, Soeranata, Radeen Caliwongi en Amirang Casoema (welke laatste volgens syn zeggen by de moordenaar soude wezen) genegen waren en dat sulx alleen door gemelten Pangerang Saccraningrat en Radeen Sindouradja wierd tegengehouden, die daartoe niet wilden verstaan. Ook had gemelte Ingabey gesegt dat van dese intentie ofte voornemen van den Pangerang met dien moordenaar en de eenige ofte wel de meeste hofs grooten den Soeso-

hoenang geen kennis had en daarin blind gehouden wierd, wshalven en om het aan 't licht te brengen en den Sousouhoung daarvan advertentie te geven, den Pangerang naar boven ging en hetzelfde ook op Sourabaya aan den Capitain Michiel Ram soodanig gezegd had, sonder meer, en dat doen de Ingabey syne reys vervorderde gelyk by het daarvan voor gecommiteerdens op den 12^e april 1695 belegde berigt, des believenden sal kunnen worden gezien, en ook nu in 't laatst en na syn vaders dood is bevestigd, sonder ons na behooren te erkennen of van satisfactie of vernieuwing der contracten te spreken, dan na de vlugt van Pougat en dat die onder onze bescherminge en vervolgens ook voor successeur des ryx aangenomen was, welkentwege ons voorts gediensdig gedragen aan onse secrete daarover genomen resolutien van den 11^{en}, 13^{en}, 20, 23, 27 en 29 may, als 3, 5, en 8 Juny dezses jaars, als zynde 't vervolg van de behandelingen diër saacken, by onse gemcene resolutien te lezen, van datis 17 en 19 van laatstgen. maand item 17, 18 en 20 July; 12 en 22 aug. en 2, 12, 14, 17, 21, 23, 25, 28 en 30 September, als ook 6, 14 en 17 oct., mitsgaders 4, 7, en 9 nov^{ber} *daar dan nog verder bygevoegd is en van opmerkingen aan te sien, soodanigen afschrift als door Depatty uyt Cartasoera aan onse oudste Captains der Balyers en Javanen alhier, clandestyn den 27 Augustus deses jaars is overgestiert om deselve tot rebelly tegen d'Ed Comp^{ie} en syn adsistentie op te maken; dog waaraf deselve ten eersten aan den Gouverneur-Generaal kennisse hebben gegeven en wy om goede redenen, dien verradersen briefbrenger ongestraft weder tot syn meester hebben laten keeren, niet twyffelende of Uw HoogEd. sullen uyt desen allen ondervinden, dat wy niet dan met alle voorsigtigheyt en regtmatigheyt na derselver grondstellingen, by de instructie van den 26 April des jaars 1680, ten meesten dienste van de comp. daaromtrent hebben gehandeld, mitsgaders alleen, de voetstappen onzer loffelyke predecesseurs in hare voorzigtige handelingen tragten op te volgen. Deze inwendige javaanse hofwist en opschudding heeft ons dan wederom als in de jaren 1676 en 1677 genoodsaakt onse posten en guarnisoenen aldaar, dewelke op ult^e Juny deses na de monsterrollen bestonden uyt:

1007 Europeanen, soo militairen, pennisten, ambagtsgesellen en zeelieden.

61 Macassaren.

68 Maleyers.

44 Balyers.

2 Mardykers.

en sulx verdeeld op Tagal, Samarang, Damak, Japara, Rimbang en Sourabaya, te versterken, soodat sedert den veerthienden Juny tot den 27^{en} november met diverse schepen en pantchiallängs successive nog derwaarts, buyten d'ordinaire volk, op de schepen zyn afgesteeke 240 Europese militairen, bombardiers en matrosen.

195 Maccassaren en Bouginesen.

126 Maleyers.

70 Boutonders.

272 Ambomezen, Bandanezen en andere Batavise inlanders.

170 Balise Batavise ingesetenen.

Behalven dat ook het vaarwater van de straat Madura en de bekruyssinge omtrent Sourabaya als van noodzakelykheyd, tegen alle de daarswervende Maccassaarse en andere rovers en vyanden met nog eenige vaartuygen is versterkt. Indien wy nu van een ruymmer Europese magt, soo in opsigt der zeelieden als militairen waren voorsien geweest, sou men niet alleen te dezer zake, wel de helft, ja meer van deze inlandse troupes kunnen sparen, maar ook buyten dien niet genoodsaakt geworden, alvorens wy tot dese uytsettingen van Java's Oosteust quamen te treden, soo tot d'expeditie naar Souratte, als de belangen op Sumatra's Oosteust, Palembang, Jamby en de Chirrebonse bovenlanden etc. en niet min tot supplement van ons gebrekkig zeevolk alomme op de schepen, naar d'Indise quartieren in dit loopende jaar in dienst te nemen en te verzenden een aantal van 595 Bouginezen en Maccassaren, Balyers, Boutonders en Mardykers, allen uyt ingesetenen deser hoofdplaats. . . . .

Sirrebon. In dit ons ooster gebuurlandschap continueert alles in ruste, hoewel er tot nog geen absolute dispositie tot de optreding van den Panembahan, d'eerste en eenigste der overleden drie princen gebroeders, gevallen is, daar wy by den onsen van primo December verleden jaars aan Uw HEd. af vermeld hebben, hetwelk eerstdaags sullen tragten tot perfectie te brengen, naar onse prealabele bekendmaking aan deselve den 24 July ll. door den resident Heyrmans, die op 't voordragen van den Gouverneur-Generaal tot het opsigt

over en omtrent de inlandse natien te deser plaatse aangesteld en den 25 9^{ber}. per de chialoup de Craanvogel hier verschenen is, met een brief en eenige afgesondenen van gemelte princen, dewelke met eene minnelyke vermaning tot onderlinge eenigheyt eerlange wederom gedenken naar huys te bestellen. Dog in de Priangers of Chirrebonse bovenlanden is het desen jare soo gerust niet gebleven, door sekeren Javaansen paapsen oproermaker Parwatta, die hier agter 't Batavise gebergte, oostwaart in 't district van Jampang eenigen aanhang hadde weten te vinden en daarop den 21 May van 't voorl. jaar 1703 den luytenant Pieter Schipio met eenige Europeërs en inlanders tot agterhaling door ons was uytgesonden; dog in plaats volgens 't gerapporteerde den 3^{en} July daaraan, dat dien booswigt in actie door d'onsen te dier tyd om hals gebragt soude syn, is deselve ter contrarie geëchappeert en naar de gemelte Priangers geweken en heeft aldaar onverwagt onder die bergjavanen alles in roere gebragt en veel dorpen en menschen geplunderd, sulx wy den vaandrig Jacob Palm, die nevens den sergeant Helderman, 't verleenen jaar uyt Jampang na Chirrebon te lande voortgemarcheert en den 12 November te water hier gereverteert was, andermalen met 20 Europeën en 46 hollantse patrouillanten, nevens 40 bougysen den 18 Maart deses jaars over Sirrebon tot uytroeyinge van dien paap afschikten, die hem dan wel weder hebben opgespeurd, tot 2 à 3 malen geslagen, verjaagd en ook eenige gevangenen bekomen, maar hy heeft het voor sig selve egter alweder weten te ontsnappen en vermits wy onlangs weder syn berigt, hy naar zyn oude nest omtrent Jampang geweken was, soo is de vaandrig Critjanw met 14 Europeën, 20 Macassaren en 100 onser Javanen den 27^{en} October jongstl. weder derwaarts opgesonden en waaraf apparent vóór 't afgaan deses de bevindinge staan te ontwaren. Inmiddens heeft dese booswigt met syn ravage in de Priangers veel hinder in de landbouw en ook bysonder omtrent de culture van den indigo en cattonee garen veroorzaakt en hoope sulx eerlange weder sal toenemen, dewyle alles daar in stilstant was en tot welkers conservatie geordonneert hebben een post aan de Zuydzee agter Sirrebon tot Pamotan te begrypen onder den vaandrig Palm, dog hem sedert in stede van Heyermans 't provisioneel gesag op Sirrebon zynde aanbevolen, heeft hy deselve, sterk 14 Europeën en 77 inlandse militairen overgegeven aan den

sergeant Theunis Helderman, die daar vooreerst sal continueren om de Preangers en Sirrebonse bovenlanden ook te bevryden, soo voor nieuwe papen of andere oproermakers, alsook eenige quade voornemens nyt Cartasoera, gelyk ons daaraf berigten syn toegekomen. Op Sirrebon waren by de monstering onder 10 Dec.^{ber} in ons fortje de Bescherming verbleven, 58 Europese dienaren in soorte, nevens . . . . Macassaren en andere inlandse loontrekkers.

Ondertusschen heeft de insaam van peper en rys aldaar nog van succes geweest en niet min die der houtwerken . . . . .

Bantam. De goede harmonye tusschen de Ed. Comp. en den Coning van Bantam blyft nog continueren, en die wy ook tragten te cultiveren, als byzonderl. in deze ontroerde en beswaarde tyden in Europa, van te meer noodzakelykheyd voor d'Ed. Comp. zynde.

Van 't gebrek van Spaanse Mexicaanse realen tot de betaling des pepers, is in onse voorjarige aan U HoogEdelh. 't noodige gesegd en soo ook by de eyschen der contanten, alsmede nog nader by onse nu overgaande petitie voor India; want hoewel de Sulthan sig wel niet verder heeft verclaart over syn discours met den gesaghebber Jan van Velse, by desselfs secreet advys van 19 Aug^o. 1703, waaraf Uw HEd. by den onsen van 1 Febr. deses jaars kennissé hebben gegeven, bestaande in een verhaal van de gantsche ongewiltheid der Peruaanse realen, niet alleen omtrent de Lamponders; maar selfs ook, dat hy en syn onderdanen, daarvoor geen ryst &c. van de Javanen van dese oostcust konden koopen, soo heeft deselve egter op onse nadere aanmaningen desen jare over dat subjeet en bedugtinge of er door den oorlog in Europa, vooreerst wel veel Mexicanen souden overkomen niet anders geantwoord, als dat hy hoopte het de Comp. noyt aan mexicaansche munt soude ontbreken . . . . . en dewyl sulx op Palimbang van even gelyke ombragie sig blyft opdoen en de Peruanen ons van daar ook terug gesonden zyn; soo moeten wy de nootsakelykheyd van 't bestellen van een ruyme quantiteyt mexicaansche realen op nieuw Uw HoogEd^o. vaderlyke voorsorge aanbevolen laten om niet onverwagt in dese nu aan de Comp. gewende twee coninkryken, door d'Engelse of andere vreemde competitours ons te sien ondermynen, waaraf eens één snaartje losgesprongen rakende, men niet sonder veel moeyte 't selve weder op syn stel sou kunnen brengen, te meer die vrunden niet nalaten alsints te woelen . . .

Batavia. Hetgene, enz. . . . .

In den beginne deses is by herhalinge van ons geadviseerde in dato 24 Aug. deses jaars over Engeland Uw HEd. bekend gemaakt de overneming van 't generaal gouvernement uyt handen van den Heere Gouverneur-Generaal Willem van Outhoorn door den presenten Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en gelyk de eerste heeft versogt Uw HEd. by dese voor syne ontbonden vryheid en daardoor bekomen volkomen genoeg, eerbiedig te bedanken; soo wil de laatste ook gantschelyk verhoopen, dat hy met een gewillige onderwerping aan Uw HEd. toegenegen ernstige begeerte en vaderlyk welbehagen het vereyschte genoeg haar sal hebben toegebracht. . . . niet minder willen wy gesamentlyk mede verhoopen of het sal van Uw HEd. volkomen approbatie wesen, de dispositie, die op het voorstel van den Gouv^r. Gen^r. van Hoorn, by desselvs memorie van den 28 July passado, den 29 daaraan in rade van India is gevallen en te lezen en alsnog by ons eenparig van noodzakelykheyd werd geoordeeld, omtrent de assumptie van d'Ed Willem de Roo, althans nog Gouverneur op Macassar, mitsgaders d'Ed. Hendrik Swaardecroon en Matheus de Haan tot medeleden en medearbeyders aan dese tafel en sulx te eerder, nademaal buyten het afsterven van M^r. Jacob van Dam, by ons schryven van den 1^{en} en 25 Febr. deses jaars, ook de continuele swackheden en gebreken van de Heeren Cops en Bornezee, Uw HEd. zyn bekend, enz. . . . .

XVI. De Gouverneur Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 31 January 1705.

Edel Hoog Achtb. enz.

Den 18^{en} December des afgeweken jaars, enz. . . . .

(*Batavia.*) De inkomsten van Batavia, item die der thollen en licenten als pasgelden, hebben alhier 't jongstverleden jaar bedragen als volgt:

De incomende licenten	Rd ^o .	6816 $\frac{1}{4}$.
De uytgaende licenten	"	12183 $\frac{1}{2}$.
Pasgelden	"	1541—.
De hoofdgelden van de manschappen der aen- comende vaertuygen	"	2235—.
Inkomsten van de Arakbranderyen	"	13572—.
" " 't bestiael te lande.	"	1360—.
De generale pagten in 12 maanden	"	140715—.
's Heeren gerechtigheyd van vercogte huysen en landen voor 1703 en 1704.	"	21926 $\frac{1}{8}$.
't Segelgeld voor één jaer	"	5220—.
Alsoo summierlyk het inkomen van Batavia, ul ^o . Aug. 1703—ul ^o . Aug. 1704	Rd ^o .	205570 $\frac{1}{4}$.
	of: f	616710 .15.—

Inmiddens hebben wy op den laatsten December des verl. jaars, naar oude gewoonte wederom in 't publyque ten desen casteele aen de meestbiedende laten opveylen en verpagten de gerechtigheden en inkomsten te deser plaetse en hebben deselve gegolden ter waerde als volgt, met notitie daarachter van tgene die ten voorl. jare en nu ook 30 jaer geleden hadden gehaelt, tot Uw HEd. speculatie.

		ul ^o . dec. a ^o . 1704.	ul ^o dec. a ^o . 1703.	ul ^o . dec. a ^o . 1674.
De groentecramen en winkeliers	Rd ^o .	2970.	2905.	1620.
't Hooftgelt der Chinesen	"	2240.	2190.	840.
De vismaret	"	1010.	1090.	870.
Aencomende ryst	"	1210.	1200.	1010.
Schepenhandel	"	790.	775.	750.
De waeg.	"	650.	650.	610.
Het slagten van 't vee.	"	640.	605.	390.
De herbergen binnen de stad	"	430.	415.	360.
De herbergen buiten de stad.	"	210.	190.	190.
De coornmolen.	"	460.	455.	330.
Het toppen der Chinesen	"	850.	790.	...
De sirstaken	"	20.	50.	180.
Het kerven der Chinese taback.	"	290.	230.	75.
De waxkaarsen	"	170.	180.	110.
De rivier Anckée.	"	80.	65.	130.
De rystpasser	"	30.	35.	40.
Comt met elkander ter maand	Rd ^o .	12050.	11825.	7505.

Zynde sedert den jare 1674 omtrent eenige verdere kleene pagten door de veranderingen des tyds ook eenige veranderingen moeten gemaakt worden en sommigen ten nutte der gemeente als andere, door dies verval van selve te niet geloopen, namentlyk die der aencomende suykeren, zoo poeyer als boomsuyker, is sedert door de na dien tyd uytgebreyde eyge Bataviase suykerplantage van zelfs vervallen en soo ook de kleedenpasser, die op 't pleyn voor het stadhuys in oude tyden op Comp^s. kosten was gemaakt en sedert door de toenemende winkels in de stad, geheel ledig van zitters geraekt en alsoo eyndelyk by 't verval van dat gebouw is vernietigd en daardoor de winkelierspagt te meer vergroot.

De vaert van Ansjol en 't Molenvliet heeft men ook om dies vele moeyelykheden en jaerlyxe verminderingen al voor eenige jaren best geagt te mortificeren en 't opdragen der peper en peperzakken is van zelfs verboden, na 't verbod en reglement des jaars 1676 uyt het vaderland en dat er geen peper alhier gekogt of verkogt is, dan alleen van en aan d'Ed. Comp. en de houtzageryen van 't bayenhout syn door de ruyme toevloey van 't jatyhout van Java's oosteust, na dien tyd ook zoo verminderd en niet min door gebrek van 't selve hout in de Bataviase bosschen, dat men nu zelfs met moeyte de noodige baye planken tot de suykerkisten voor 't patria qualyk kan bemagtigen en de clappusboomen ten tyde van de Gener^l. Coen en van Diemen rondsom de binnenbarm deser stad geplant geweest, zyn sedert door ouderdom allen uytgegaan en door het wyd uytbreyden der plantagien alomme buyten de stad, selfs tot in de bovenlanden, niet weder noodig geagt te herplanten, gelyk ook door het toenemen der colonie en der Comp^s. ommeslag, die overige plaetsen meest alomme met magazynen en huysjes der officieren zyn vervuld geworden. In 't voorgaande Bataviase dagregister kan ook agter iedere maand na oud gebruyk worden gezien, wat inlandse en vreemde scheepjes en vaertuygen hier aangekomen en weder vertrocken en de thollen uyt genoten syn . . . . . By eene nevengs. notitie van den ontfanger en licentmeester sal ook konnen blyken, dat sedert 9 Oct. 1703 tot 31 January deses jaers 1705 te deser plaetse om te ververschen zyn aengewceest een getal van 38 stx. Engelse schepen . . . . . welke vrunden, alhoewel men UwEd. bevelen omtrent deselve na vermogen tracht te doen observeren, niettemin

de Comp. veel nadeel toebrengen en vry meer, als wel de inlandse traffiquanten souden kunnen doen en sonder dat wy bevoegt zyn, haer buyten ons eygen bezit en bezittingen of daar wy exclusive contracten hebben te weeren, gelyk de Coninck van Bantam tot nog prompt heeft geobserveert en ook die van Palembang, alhoewel nyt onse voorjarige advisen en ook uyt den jongsten van 30 Nov.^{ber} 1704 is te lezen, dat zy daer omher en ook op Sumatra's westcust nog dikwyls komen hengelen; van Chirebon als staende dat landschap onder 's Comp's. bescherming, werden zy ook doorgaens afgewezen; maer op Java's oostcust, syn wy daartoe tot nogtoe by geen contract geregtygd, gelyk uyt de onderstaende insertie der Instructie van den Heer Admiraal Speelman van den 23^{en} Maart 1678 aan den Heer Saint Martin op Japara nader is te zien. (volgt thans, wat reeds door ons is uitgegeven op bladz. 206 van het VIIe deel van dit werk). ¹

Behalven, dat al onse inlandse gebuurryken van rondsomme, soowel als gemelde Engelsen ook voor Banjer, Bancaloe als haar hier rondsom swervende schepen veel levensmiddelen en andere benoodigheden uyt dat vrugtbare land erlangen, dog het sal by de brieven aen en van onse ministers op Java consteren, dat er altoos gelast is tegens den aenbreng van amphioen en cleeden, soowel door die natie als andere, met allen ernst te letten en te vigileren, alhoewel wy niettemin genoegsaam vaststellen, dat zulx niet mogelyk zy te beletten op een distantie van 90 à 100 mylen en daer aan de zee-stranden haven op haven werd gevonden en onse posten langs deselve maer in 6 à 7 zyn bestaande, soodat het verhinderen van die en andere sluykeryen, principael op de Javaense regenten soude moeten aenkomen en die als tegen haar interest, niet dan 't contrarie zullen betragten als zy maer kunnen, gelyk dan om de naauwe bepalingen en restrictie tegen alle vremde vaert tot Bantam velen dier grooten ook niet wel vergenoegt zyn en somtyts wel eens komen te uyten,

1. De stelling van Gouverneur-Generl. en raden hier ontwikkeld is slechts in zooverre juist, dat wel de uitvoer van Java's oostkust en de invoer van eenige artikelen, door geen contracten was verboden; doch zy vergeten te melden, dat de Comp. praerogatief van uitvoer van ryst en suiker, en monopolie van invoer van de lywaden en de amphioen had verkregen, by acte van 19/20 October 1677, vermeld in Deel VII bladz. 166. Wat er van artikelen van uitvoer en invoer, behalve deze gemonopoliseerden, overbleef, was dus feitelyk van geen belang. — Zie ook blz. 163, Dl. VII.

dat zy wel zouden varen, indien Bantam sig nog in syn vorigen staet van vrye commertie quam te bevinden; maer nu de peper alleen aen de Comp. geleverd en geen traffique van anderen buyten deselve daar gedoogd wierd en de coninck alleen de voordeelen daarvan quam te trekken (gelyk het inderdaet waar is) datzy overzulx tzy in hooge of lage conditie, echter in een soberen staet waren en moeten blyven. En of men nu wel de Mooren en Indianen op onse plaetsen hier en elders niet komt toe te laten, zoo hebben zy geen moeyte om met passen en zeebrieven van de Engelse Hoofdministers in Bengalen, Cormandel, Bancaloe, Madras, enz., en alleen met weynig Engelsens bemand, dit district rondsom en bysonder Aatchin, Johor, Banjar, Java &c. te bevaren en alsoo onzen gedwongen handel meer en meer te doen vervallen en sonder, dat wy daartegens eenige wettige en cordate verydelingen weten te excogiteren en nog verre te zoeken, ja present eer grootelyx van meer zwarigheden te dugten is, de hope en 't requisit van Uw HEd. te dien opzigte by haren generalen brief van 21 Oct. 1676 op de consideratien en swarigheden omtrent datselve subject voorgedragen, by 't schryven deser regering van ult^e. Febr. 1675 en insgelyxs nog nader den 7 Febr. als 28 Nov.^{ber} 1676 en 13 Febr. 1677 en omtrent hetwelk wy niet meer dan onse loffelyke predecesseuren hebben kunnen uytvoeren (of) geloven te sullen retisseren, insonderheyt als er staende de 25jarige regering van den Gouverneur-Generael Joan Maetsuyker, zalr. en vóór en na dien tyd is ondervonden en van denwelken na zyn overlyden Uw HEd. hun volkomen genoeg hebben verclaert, by missive van ult^e. Aug. 1678, enz. . . . .

Overzulx wy ook niet ondienstig geoordeeld hebben deselve consideratien hier onder tot Uw HEd. speculatie te laten influeren, zynde van inhoud aldus: ¹ (Volgen de, in de noot hieronder, genoemde uittreksels, reeds door ons in Deel VI van dit werk, onder de aangewezen nummers, openbaar gemaakte brieven, te vinden in gemeld Deel VI op bladz. 129, 147, 156 en 157.)

„Opdat dewyle de negotie van de Comp. tegenwoordig op veel plaatsen van India en niet minder present in Japan schynt te dimi-

1. Zie de hier vermelde brieven van 21 Oct. 1676, ult^e. Febr. 1675 en 7 Febr. en 28 Nov.^{ber} 1676, in Deel VI van dit werk onder de nummers XXXIX en X I. en XXXIV, XXXVI en XXXVIII.

nueren en wy niet kunnen zien, dat men na de vorige gedagten tegen den vloed en sterke voortzettende negotie der Engelsen, Franssen, Portugesen, Mooren en Armeniers tot haar declinering, het op den presenten voet sal kunnen opbolwerken ofte dien doorn des handels te boven komen, Uw HEd. uyt alle desen, by een sericuse besoeigne en resolutie over 't welsyn van haren wyden-nytgestrekten staet en ommeslag in dese gewesten, voor het toekomende naar de jegenwoordige en vervolgende tyden het beste souden mogen besluyten en ons met hare wyze bevelen, daaromtrent ondersteunen en gerusten, eer het te laat werd, want:

onder ult°. Aug. 1673 bedroegen

de lasten van Batavia	a°. 1673.	f 1907695 .12. 3.
item ult°. Aug.	" 1674.	" 2114409 .15. 11.
en ult°. Aug.	" 1675.	" 2302616 . 2. 11.

en nu sedert dese laetste drie jaren hebben die geweest als volgt:

ult°. Aug.	" 1702.	" 2489699.—. 8.
ult°. Aug.	" 1703.	" 2928942 .19. 8.
ult°. Aug.	" 1704.	" 2945104 .13.—.

De *winsten* daarentegen, wanneer Palembang, Bantam, Java's oostcüst en Sirrebon nog in haar vollen fleur en van de Comp^{ie}. als independent waren:

Op ult°. Aug.	a°. 1673.	f 1208264 .19. 7.
-----------------------	-----------	-------------------

en daeronder die der cleeden ad

f 163300.

Op ult°. Aug.	" 1674.	" 1562335 . 5.—.
-----------------------	---------	------------------

en daeronder die der cleeden ad

f 185794.

en op ult°. Aug.	" 1675.	" 1273569 : 8. 1.
--------------------------	---------	-------------------

en daeronder die der cleeden ad

f 270214.

Ende in dese laetste drie jaren, nu op Palembang, Java, Bantam en Sirrebon, naar de contracten, de cleedenvertier (hoewel gansch vervallen) alleen aan de Compagnie verbonden is geweest, als:

Van ult°. Aug. 1701 tot	a°. 1702.	f 1519363 .10. 5.
-----------------------------------	-----------	-------------------

en daeronder de advance op de

cleeden f 161006.

ult°. Aug. . . . . a°. 1703. / 1627464.18. 8.
 en daaronder de advance op de
 cleeden f 95757.

ult°. Aug. . . . . " 1704. " 1717272.—. 7.
 en daaronder de advance op de
 cleeden f 123610.12.

Insgelyx monteren de *generale lasten* over gants India, volgens de
 generale boeken a°. 1671 en 1672 en 1672/73, als volgt:

die van . . . . . a°. 1672. f 4091692.—. 7.

die van . . . . . " 1673. " 5038747. 4.15.

en jegenwoordig bedragen dezelve
 lasten, naar dezelve boeken, onder

ult°. Aug. 1702 en 1703 . . . . . " 1702. " 6252488. 7. 9.

en die van . . . . . " 1703. " 6571489.—. 5.

en daarentegen de winsten over

gants India. . . . . " 1672. " 7761996.14.14.

item die van . . . . . " 1673. " 7055247. 8. 1.

en vervolgens de winsten . . . . . " 1702. " 5204817.10. 1.

en die van . . . . . " 1703. " 4954959. 9.13.

Twelk met den anderen in zyn geheel een groot different komt te
 verthoonen, en ten reguarde van d'oosterse provintien, soo is aldaar
 de sleet van Comp°. doeken zedert 20 à 25 jaren herwaerts, ook
 successive merkelyk, ja na calculatie wel $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{4}$ gedeclineert en hoe
 slegt het nu met den vercoop en vertier ook op Malacca, als in
 Bengale, Cormandel, Siam, Japan en elders is gelegen, dat sullen
 Uw HEd. t'onzer leedwezen, ook claerlyk by de brieven van die
 comptoiren en de materie derzelve in onse jongste en hiervoor
 ten overvloede ontmoeten, enz. . . . .

XVII. De Gouverneur Generaal Joan van Hoorn en
 Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
 O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 30 Nov^{ber} 1705.

Edele Hoogachtb., enz.

Wy hoopen, enz.

Java's Oostcust. In onse voorjarige en jongste advysen van 10

Mey en 24 Aug. II. is Uw HED. bekend gemaakt de voorgevallen verandering op Java's Oostkust en d'aanstelling van den Pangeran Pougat Sousouhouang *Pakoeboewana* ¹ en is onze onderneming daarentrent onder de voorsigtige conduites van den heer ordinaris raad en veldoverste Herman de Wilde, van soo gewenschte succes geweest, dat zyn Ed. den 4 July van hier vertrokken, vervolgens van Samarang met gemelten nieuwen Sousouhouang, den 25^{en} Aug. naar boven gemarcheert en gesamentlyk, na een of twee vyandelyke voorvallen en 't opslaan van 'tleger van Depatty, ruym 40000 man sterk op den 12^{en} Sept., tot Cartazoura-Diningrat aangekomen, en alzoo den nieuwen vorst in het Hof en 'tryk van desselvs overleden vader en broeder gekroont en bevestigd is, nadat de Pangeran Depatty niet lange te voren sigh met weynig volk en alles wat hy konde medevoeren, oostwaarts heen op de vlugt begeven hadde, werwaarts door eenige uytgesonden Europese en Javaanse troupen wel tot ongeveer 15 mylen nageset en ook zyn agterhoede aangetroffen; maar hy vervolgens verder opgeweken is en sig in de bescherming van eenige afgesonden van den bekenden Balyen moordenaar Zourapatty

1. In de hier aangehaalde brieven van 10 Mei en 24 Aug. 1705, leest men het navolgende:

„Op Java's oostkust staan de saken van de Comp. met den nieuwen Sousouhouang Pakoeboewana nogh al vry wel en soo mede geeft ons de Commissaris Michiel Ram alsins genoeg in zyn conduites en zyn alle de zeestranden van Tagal tot Zourabaya toe, bereeds onder de gehoorsaamheit van gemelten nieuwen Sousouhouang door Comp. assistentie gesubjugeerd, daartoe ook veel contribueert den goeden yver van den ouden Pangeran van Sampan of Madura, Sjaccraningrat, een man van ongeveer 80 jaren; maar in 't mataramsche land en volk van veel credit en respect, soodat om een kort en goed eynde aldaar te erlangen, en den Sousouhouang in zyn broeders troon tot Cartasoura te bevestigen, wy alleen verlangen na een goed ontzet van schepen en volk, nyt het vaderland en een gewenschten nytslag van zaken in Zouratta.”

In den brief van 24 Aug. leest men:

„Ten belange van Java's Oostkust hebben wy op de genereuse aanbiedingen van den heer Ordinaris raad en veldoverste Herman de Wilde, om den nieuwen Sousouhouang Pakoeboewana in het ryk en op den troon van zyn overleden vader en broeder te bevestigen, zyn Ed. op den 4^{en} July na Samarang laten vertrekken, met de schepen Ceulen, Vredeland, Voorschoten en de Bye, in geselschap van den majoor der artillerye Christoffel Wels en diverse officieren, nevens een goed aantal Europese en inlandse militairen, waarmede syn Ed. nu gereed stond in geselschap van gemelten Sousouhouang en desselvs grooten en volkeren de marsch naar Cartasoura te ondernemen, niet sonder hope van een gewenscht succes, gelyk nyt desselvs laatste briefje dd. 18 deser sal komen blyken, soodat den goeden nytslag van dit importante werk ten naasten Uw HED. hopen te bedeecken. —

begeven heeft en eerlange, zoo wy hopen, sal dood loopen, te meer, dewyle meest alle de mattaramse grooten, soo voor als na de aankomste van d'Ed. de Wilde tot Cartasoera aldaar aangekomen, in genade aangenomen en ieder in 't synce gelaten zyn, mitsgaders in presentie van zyn Ed. hun trouwe en gehoorzaamheyt aan den Soursouhounang Pakoeboewana, als haren wettigen vorst, gesworen hebben. De heer de Wilde heeft na zyn aancomst en de bevestiging van den Soursouhounang tot Cartasoura in conformiteyt onser medegegeven ordre, d'oude contracten met dien vorst niet alleen vernieuwd en bevestigd; maar daarby ook soodanigen nader verbond van Comp^e. wegen met denzelven aangegaan, als wy by concept ten dienste van de comp^e noodig geoordeeld hadden, 't welk met wederzyds genoegen op den 5 oct. is geteekend, mitsgaders na deliberatie by ons eenparig geapprobeerd; gelyk de resolutie van den 19 October sal aanwyzen en vervolgens zyn Ed. op den 13^{en} derzelve maand, met Comp^e. magten, weder naar Samarang afgetrokken, buyten alleen 200 Europeese coppen, die op het ernstig verzoek en tot securiteit van den Soursouhounang daar gebleven waren, onder den Capitain George Frederik Beylwitz en de Luytenants Hendrik Blankert en Lodewyk Tremper en waarvoor die vorst by aparte acte aangenomen heeft, tot voldoening derzelve tractementen, maandelix aan de Comp. te betalen eene somma van 1300 spaance realen en soo is voormelten Heer de Wilde, na in passant genomen inspectie tot Damacq, Japara en Tagal als ook op Cheribon, den 30^{en} hier gereverteerd en de expeditie tot sooverre door Godes zegen volbragt en waarvan wy hopen de vrugten in der tyd meer en meer sullen ondervonden worden; terwyle het voorseyde nieuwe contract, gelyk ook onze medegegeven instructie aan den Heer de Wilde als de verdere gewisselde brieven allen tot UwEd. overgaan, zulk wy nu over de verder beregtschikkinge der saaken derwaarts over, daaraan door t'omswerven van den Pangerang de Patty en zyn conjunctie met die van den moordenaar Sourapatty, nog al wat te doen zal vallen, na de in te nemen consideratien van den Heer de Wilde en soomede in de nieuw verkregen landschappen der Priangens, Sirrebon &c. ter bequamer tyd zullen besoigneren om alles ten meesten nutte van de comp. te doen reduceren. Deze inwendige Javase berocste heeft na d'algemeene loop in de weerelt ook oorzaak geweest, wy dit gepasseerde jaar, van dat vrugtbaar land soo grooten

toevoer niet gehad hebben, dan andersints wel zoude syn geschied, bysonder omtrent den insaam van 't cattoeene garen, peper en indigo, alsook van rys, die wy daarom van Siam, Macassar als ook van Cormandel eenigermate hebben moeten laten besorgen. . . . .

En dewyle den Ed. Michiel Ram, dien wy in October verleden jaars als commissaris, tot het manieement van zaken op Java hadden afgeschikt in geselschap van den Heer de Wilde, buyten onse verwagtinge hier geretourneert en op desselfs iterative instantie weder in employ van lauddrost getreden is, soo hebben om de inportante en nog onafgedane belangen van de Comp. derwaarts over te ordentelyker te doen besorgen, in 't gesag van Java's Oosteust wederom laten optreden den Capitain Govert Cnoll en denzelven om zyn successive betoonde goede conduites en ook 't gegeven genoeg in d' expeditie van den Heer de Wilde, geadvanceert tot commandeur met 120 guldens ter maand, zynde in den optogt naar Cartasoera buyten 't gemeene volk, van ziekte onder de officieren niet lange na den anderen overleden, de Capitain Hoogerlinde en de Majoor der artillery, Christoffel Wels.

Cheribon. Den constabel-major Jan Coin, denwelken wy volgens den onsen van 18 dec. des voorl. jaars derwaarts stonden te senden, is den 9 January daar aangekomen en heeft vervolgens de noodige bestellinge na onse intentie aldaar gedaan en den Panambahan Cheribon als eerste prince voorgesteld, die door de mededeeling, op onse ordre, van $\frac{1}{3}$ aller cheribonse incomsten te beter zyn staat zal kunnen houden, continuerende aldaar alles nog in een gewenschte staat, en zyn wy wederom dit verloopen goede mousson van daar geadsisteert met een aantal van 440 modderaars, behalven 45 van Sjasjem en 50 van Pamanoe kan, die even als nu eenige jaren bevorens, tot het nytdiepen der Batavise rivier als anders gebruikt en onlangs weder naar huys gedimmitteerd zyn, boven 't welke de princen en Priangse hoofden ook gelyk getal coppen hebben gecontribueert tot assistentie onser troepen van Pamotan naar de Mataramse westerlanden en die zelve gelukkig tot Cartasoera zyn doorgebroken en aldaar den 2^{den} october by den heer veltoverste Harman de Wilde aangekomen, onder 't geleyde van den Capitein Jurgen Christoffel de Roode, welke post tot Pamotan vooralsnog is beset gelaten met 30 Europeërs en 30 inlanders om de Priangse landen, door den loosen oproerigen javaansen paap

Porwata ontroerd, als by onse letteren van 30 nov^{ber} a°. pass°. is vermeld, weder in ruste te doen geraken, en nademaal by het nieuwe contract met den Sousouhoung Pakoebowana, de Priangse landen, nader in 't geheel nevens die van Cheribon aan ons syn afgestaan, soo zullen wy onse gedagten laten gaan om de Comp. eenmaal van de ware vrugten, die daarin steeken, te doen jouïsseren. Door dese beroerte van Porwata is de insaam van den indigo en 't cattoene garen, ditmaal van geen soo goeden succes geweest, als wy wel hadden gehoopt en naar onse bestelling by den afgeganen brief met den nieuwen gesaghebber Coin naar Sirrebon dd. 31 dec. 1704; dog omtrent het garen als den peper is den insaam in dese districten nog beter dan van den indigo uytgevallen, als waarvan door de langdurige drogte, die wy ook hier excessive gehad hebben, veel plantagien zyn verbrand en ten onbruyck geraakt en de ryst daardoor ook buytengemeen schaars geweest. . . . .

In 't begin dezes jaars quamen ons, na voorige gewoonte, weder diverse berigten te voren van de inlandse swervende zeeroovers, die het vaarwater tusschen Tagal, Cheribon en Craoangh ontveyligden en waarop wy dan ook weder eenige Pantchiallangs hebben laten kruysen, dewelke en passant van Sjasjem herwaarts gebragt hebben een 't saamgerotten hoop van Javaanse papen en landloopers, die naar behooren zyn gestraft. Drie Engelse schepen Merry Freguat, Bleynheym, en Joanna Freguat, 't eerste in April van Banjar gekomen en de twee laatsten in Augusty van hier derwaarts vertrokken, hebben in passant op Cheribon, desen jare aangeweest om hūn van water en brandhout te voorsien, hetgunt haar toegestaan, dog anders tegens hunne sluykeryen zorge gedragen is. . . . .

Bantam. By den onsen van ult°. January passato is UEd. Hoog agtb. genotificeert het vertrek van den coopman Willem Caef naar derwaarts, dewelke op den 19^{en} maart weder is geretourneert en uyt wiens rapport o. a. sal konnen blyken, de onmogelykheyd om in dat ryk eenige andere munt, buyten de Mexicaanse realen, gangbaar te maken . . . . .

Anders blyven wy met dit Bantamse gebuurryk in vorige confidente vriendschap continueeren. De commandeur Bitter van Rheeде tot vervang van den oppercoopman Joan van Velzen in 't gesag tot Bantam aangesteld . . . . . is van den Coniuck minnelyk ont-

fangen en ook den E. van Velzen zyn afscheid gegeven en hebben wy desen jare van den Sulthan weder drie vrundelyke briefjes bekomen, verzelt van 40 bharen witten en 50 bharen swarte peper, dewelke na behooren beantwoord en met wedergeschenken gerecompenseert zyn. . . . .

Den pangerang Tadjoudin of opperpriester van Bantam, van wien mede gesproken is, by den onsen van ul°. January dezses jaars en thans onder alle de Bantamse grooten, ja zelfs boven den ryxbestierder Pourbanagara, in het meeste credit en gesag by den coning is, heeft aan den Gouvern. Generaal den 13 Sept. een briefje geschreven, hetwelk na dies diepsinnigen inhoud kortelyk beantwoord zynde, 't sedert die minister den 9 deser alhier in persoon verschenen is met 5 vaartuygen, omtrent welkers inhalinge men, om goede insigten, hetzelfde ceremonieel heeft waargenomen, daarmede de ryxbestierder het voorleden jaar is gerecipieerd, met een nader briefje van den coning nevens nog 50 bharen zwarte peper, zynde de inhoud van dien, alsook de mondelinge boodschappen van dien staatsminister meest specteerende wegens de leverantie van de peper, daarover hem nu in plaats van den ryxbestierder t' opsigt was aanbevolen en principaal om eens te verneemen, hoedanig onze gedagten en belangen omtrent het Mataramse werk en den nieuwen Sousouhounangh Pakoebowana mogten leggen, welken 'twege den Bantamsen vorst een verkeerden indruk scheen gegeven, als of, dewyl hy zig daaromtrent niet gemoeid of ook de Comp. eenige adsistentie van volk en vaartuygen aangeboden en toegebracht hadde, de ryst voor de Bantammers na desen niet dan met 's Comps. licentie zoude mogen gehaald werden, waarvan hem 't contrarie en onse goede intentie en onderlinge goede harmonie tusschen Batavia, Bantam en de Mataram duidelyk onderligt wezende, betuygde hy syn koning nu ten volle deswegen gerust en buyten becommerring voor het toekomende te sullen stellen en om 't welk hem nog te meer te verzekeren, wy gem. Pangerangh Tadjoeidin lecture en copie van 't jongst gemaakte nieuwe contract met den Sousouhounang hebben doen geven, waarin sig seer vernoegt getoond heeft en alsoo wel voldaan, eerlang met een antwoord lettertje aan zyn vorst naar huys staat te vertrekken, enz. . . .

XVIII. De Gouverneur Generaal Joan van Hoorn en
Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen.
O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 30 nov.^{ber} 1706.

Edele Hoog Achtb. enz.

Sedert den laetsten Maert, enz.

Java's oostcust. Hoedanig 's Comp^s. saken te deser custe en die van den nieuwen Soesoehoengang Pakoebowana dit voorjaar sig vertoonden is UEd. H.Agtb. by den onsen van den laatsten Maert genotificeert en aangehaald, dat de gevlugten pangerang Depatty sig onder de bescherminge van den moordenaar Zourapatty hadde begeben, waarop ons tzedert onder de hand berigt synde, als of deselve welgenegen was (zich) den Sousouhounang te submitteren en 's Comp^s. bescherminge aan te nemen, op de beloften hem het verleden jaar uyt onsen naam door den raad ordinaris en veldoverste Herman de Wilde gedaan, soo hebben wy getragt sulx te faciliteren en soodanige secrete ordres aan den commandeur Govert Cnol en den Capt^s. Willem Zergeant tot Zourabaya afgesonden, als by 't afgaande briefboek onder datis 4, 5, 14 en 16 May en 14 Juny kan blyken, nevens de acte van pardon voor dien prins geconcipieert en ons schryven dieswegen, aan den Sousouhounang; maar tsy het Depatty geen regte ernst is ofte dat hy door de naauwe bewaring van Sourapatti syn voornemen niet heeft durven uytvoeren, dit tentamen is vrugteloos uytgevallen en inmiddels op den 14 may in Rade van India gearresteerd, de rust van Java, door het verdelgen van Sourapatty en synen aanhang, wyder te restabilieren en dien doorn eens uyt scompvoet te trekken, te meer ook, om den yver dien den ouden Panembahan van Madura daartoe door syn afgesondenen, als by syn brieven, aan ons by continuatie quam te laten blyken, sonder dat om reedenen by voorsz. resolutie vermeld, noodig is geoordeeld, den Heer de Wilde op nieuw derwaarts te demitteren; maar het werk den commandeur Cnoll aanbevolen te laten, waarop dan de noodige ordres syn geëxpedicert en alvorens gem. Cnoll gelast een springtogtje naar Cartasoura te doen, om met den Sousouhounan te aboucheren tot hetwelk hem bygevoegd is den Capt. Hendrik van der Horst, als in de Javaanse tale kundig en om den Panembahan op Madura

van het verhandelde met dien vorst kennis te geven, gelyk geschied en den commandeur van den Sousouhounang met alle eere ontfangen en weder gedimitteert is, hebbende denzelven Syn Hoogheyt in eene gewenschte dispositie gevonden, om het zyne tot voors. oogmerk te contribueren en zelfs aangeboden in persoon den commandeur te versellen, twelk om diverse motiven na onze intentie beleefdelyk afgewesen is, blykende het verder verhandelde in dese conferentie by het schriftelyk rapport deswegen door gem. commandeur ons toegezonden gedat. den 6^{en} July onder de papieren van Java overgaande en onderwyle syn in conformité van voors. besluuten met de schepen: De Lek, de Vecht, Schoondyk, Brandenburg, de Liefde, de Yssel, de Gent, Bekensteyn en 't Moorsjagt Feydressan naar Samarang gedepecheert, een aantal van 450 Europesen 732 inlandse soldaten, nevens 61 matrozen en de noodige artillerybedienden, behalven den Capt. Fr. Christ. van Bergen na syne dimissie van Bantam, gelyk ook de Capit. v. d. Horst vooraf vertrokken . . . . . en is onse magt vervolgens alle tot Sourabaya aangekomen en in tkort gevolgd van den Commandeur Cnol, nadat en passant op Damacq, Japara en Rembang had aangeweest en de opperkoopman Govert van Wyn-gaerden na onse ordre het gesag aan de stranden aanbevolen, gelyk ook op Madura by den Panambahan, die hem door expresse had doen intercipieren en tot eene visite versoeken, mitsgaders na eenigen sukkelingen door de traagheyd der Javaanse hulpstroepen, met den Panembahan en andere Javaanse grooten den 11^{en} 7^{ber} van Sourabaya na Pasarouang en de overheerde districten van den moordenaar Sourapatty opgemarscheert hebbende, alvorens 's Comp^s. cruysvlootje nevens eenige Javaanse vaartuygen van Madura, om den vyand te allarmieren, afgeschikt en syn behalve dien en buyten den optogt van Sourabaya nog twee Europese en 6 inlandse Compagnien nevens eenige Javanen onder den Capt. Jurgen Christoffel Roode van Cartasoura, door de districten van Cadouan, Panagara, Madion en Cartasana verder oostwaarts, na den kant van Cadiry opgemarscheert, die den vyand in verscheyde ontmoetingen hebben geslagen, gelyk ook de Ed. Cnol de paggers van Sourapatty tot Panangongan en Bangil overmeesterd heeft ¹ onangesien eenigen tyd voor de laatste rencontre

1. By de verovering van Bangil werd Soerapati zwaar gewond, zoodat hy kort daarna te Pasoeroean aan zyne wonden overleed. Zie hierachter no. XLIV en XLV.

met den vyand eenige uytgesonden Comp. van de onsen, onder den capt. de Beevere door den vyand in onordre gebragt zynde, daardoor 69 Europese en 61 Inlandse militairen gesneuveld waren, gelyk ons uyt des commandeurs schryven van den 18 October te blyken quam, mitsgaders de bekommering om in die moerassige landen van den regen overvallen te worden, hetwelk by ons mede in agt genomen zynde is gem. Enol by een secreet briefje gequalificeert, by overval van regen en wanneer er niets notabels meer voor desen tyd viel uyt te rigten, het leger te scheyden en na Sourabaya af te sacken, ten eynde het aanstaande jaar vroegtyds het werk met vigueur te hervatten en dus bleef men de verdere verrigtingen afwagten, tot ons op den 10 dezer met den impotenten predicant Valentyn wierd toegebragt eene missive van den E. Enol en raad, gedagteekend primo bevorens benevens eene aparte van S. E. en den Capt Willem Sergeant en Hendrik van der Horst van ult°. October, vervattende omstandig de redenen, waarom men genooddrukt geweest was naar Sourabaya af te trekken, te weten, eensdeels door 't swellen der rivieren en moerasen, waardoor men zelfs de artillerye en behoeften niet had kunnen navoeren; dog wel ten principalen door de verraderlyke menées van den Adipatty Sourabaya nevens eenige andere onser Javaanse grooten, dewelken niet alleen bleken te zyn, de oorsaak van al het vorig sammelen en misleyden van 's comps. troepen door quade wegen; maar ook genoegzaam teekenen hadden gegeven van heymelyk verstand en collusie met Soerapatty, hem van alle dessein en kennis gevende, zynde ook maar twee dagen na 't veroveren van Bangil onder pretext van de vyanden uyt syne landen te verdryven, met syne troepen afgetrokken. Nu werd de Capt. Hendrik van der Horst dagelyx met nader advysen verwagt om alsdan tnoodige nader te kunnen beschuyten en UEd. ten tyde de vereyschte nader notificatie van te geven.

Middeleryle syn op den 16 July alhier verschenen eenige afgesonden van den Sousouhounang Pakoeboewana, medebrengende tot geschenk 3000 rdⁿ. contant, 21 lasten ryst en diverse kleinigheden van syn soons, nevens eenige der voornamen grooten, met verscheyden brieven, die beantwoord en de afgesonden den 19 Augⁿ. naar huys gedimiteerd zyn. . . . .

Op de landen van Sumanap en Pamacassan, door den Sousouhounang

by 't jongste contract aan d' Ed. Comp. geheelyk overgegeven, is 't seedert den onsen van ult^o. maart, alles in ruste gecontinueert en hebben de voors. regenten ook een aantal van 2000 coppen tot krygers en dragers gecontribueert, tot assistentie van 's comp. magten om de oost, dog men heeft ditmaal van deze landstrecken sooveel vrugten niet als bevorens getrocken, uyt oorsaack van de eerst kortelyk gessesseerde troublen tusschen beyde die gebuurvolken, twelk hoopen in 't toekomende beter tot rust, t'eenemaal sal hersteld worden . . .

Cheribon en de Priangerlanden. Alhier is op den 15^{en} aug^s. desen jaars tot Cheribon gestorven den prins Depatty Cheribon, soon van den overleden Sulthan Anom, die versogt heeft syne twee soontjes Ratoe en Gusty hem te mogen succederen en in haar minderjarigheyt opgevoed te worden, onder opsigt van syn jonger broeder Radja Cassoema, 'twelk wy by provisie hebben geaccordeerd.

Den laatsten maart deses jaars hebben wy UEd. HA. genotificeerd de verkiesing van den pangeran Aria Chirbon tot opsigter over 's Comp^s. nu eygen Priangerlanden, mitsgaders desselfs dimissie weder naer Chirbon, die onlangs de ronde en visite dier landen ' ten eynde gebragt heeft, synde middelerwyl ook geëmployeerd geweest als ge-committeerde van 's Comp^s. wege tot de limietscheydinge tusschen des Sousouhouangs en ons gebied, na het contract van den 5 October 1705, gelyk tot wederzyds genoeg geschied is, blykende by het rapport onser ge-committeerden, nevens een schriftelyke acte en aftekening dieswege onder de papieren van dit comptoir overgaande. Op den

1. Hierover vindt men in de brieven van GG. en rade dd. 25 January ou 31 maart 1705 het navolgende:

25 January, Cheribon. By onsen laatsten van ult^o. 9ber 1705 is UEd. HAGtb. genotificeerd, hoe wy ontrent de ruste en regeringe der Priangse landen en om eenmaal van dies ware vruchten te jonisseren, onse gedachten souden laten gaan, waartoe ons dan de pangeran Aria Chirrebon, als een bequaam subject voorgekomen, daarom ook onthoden, mitsgaders den 19 dec. aangekomen is, waarvan Uw HoogEd. het verdere staan te bedeele.

en in den brief van 31 maart: Om welke motiven den Pangeran Aria Cheribon is herwaarts onthoden, hebben wy aan Uw Ed. H. Agtb. den 15 January H. bekend gemaakt. Sedert wanneer deselve ingevolge van dien, ook is aangesteld om het opsigt over de Priangse landen en volkeren van 's Comp^s. wegen onder de sorge van comp^s. gesaghebber op Cheribon waar te nemen en daardoor de rust dier landen te cultiveren, waarontrent soodanige memorie tzyner narigt is opgesteld, als Uw Edh. in der tyd soo wy hoopen tot genoeg sal blyken.

Zie verder hierachter onder n°. XXXIX en XL.

2^{en} July is na een langdurige siekte op Cheribon overleden de gesaghebber Jan Coin, in welks plaats wy weder tot resident aangesteld hebben den coopman Jongbloet. . . . .

Van den loosen swervenden oproermaker en Javaansen paap Perwata wierd ons in April berigt, hy sig weder omtrent Banjoemaas en het district van de Mattaram, met omtrent 500 coppen vertoonde, daarop ten eersten door den commandeur Cnol tot Samarang een comp^{ie}. Europeanen en een goed getal inlanders onder den Amboinseen Captⁿ. Zacharias Bintang naar derwaarts wierd gedimiteerd, door denwelken gemelten landlooper in verscheydene ontmoetingen is geslagen en verstrooyt, soodat sigh sedert niet meer heeft vertoond . . . . .

Bantam. . . . . Van de Bantamse hofsaken heeft ons de coopman Willem Caaf by het rapport, wegens syn jongst aanwesen aldaar, berigt, dat alles daar in ruste continueerde, behalven dat er onder sommige grooten wat geklaagd wierd, over het gesag van des Sulthans voornaamste coninginne, Ratoe Anum, dogter van Pangerang Jogia, welke laatste met licentie des coninx in de maand July jl. alhier eenigen tyd geweest is, om syn broeder Poerbaya te bezoeken, schynende de Mahometaansche religie onder de meeste grooten tot Bantam, na het voorbeeld van den vorst, met ongemeene yver gecultiveerd te worden en het tempelgespuys dagelyx aan te groeyen. Om de goede harmonie tusschen ons en dit gebuurryk te beter te conserveren hebben wy den Sulthan by een expres briefje kennis gegeven van onze expeditie naar Java's oostcust, waarover hy by antwoord zyne dankbaarheid heeft betuygd, nevens een geschenk van 120 bharen peper en twee rouwe diamantjes waartegen syn Hoogheyt, om desselfs gebrek van ryst, weder in diverse reysen 38 lasten, nevens ook eenige houtwerken ter schenk syn gezonden. . . . . In stede van den Capit. Fred. Christiaan van Bergen na Java's oostcust gebruykt en daar overleden, hebben wy, om in des Sulthans casteel te militeeren, eerst naar Bantam gesonden den luytenant Jan Pietersz. Theelen, dog mits desselfs debiliteyt den luytenant Christiaan Lodewyk Holyser, die omdat de Sulthan geen genoeg en scheen toe te brengen, weder vervangen is door den luytenant en gewezen Tagals resident Anthony Hohenschilt . . . . .

XIX. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 9 Nov.^{ber} 1707.

Edele HoogAchtb., enz.

Per de nafluyt Belvliet, enz. . . . .

Gelyk (dewyl) ons sedert der Engelschen residentie op Banjer (massing) en byzonder in de laatste 5 à 6 jaren herwaarts is gebleken hunne krachtige pogingen tot den sluykhandel langs Java's oostkust ¹ niet alleen met de Javanen en Chinesen, *maar ook 's Comp^e. eigen dienaren* en dat zy ook insgelyx, zoo daar als op 't eyland Madura getracht hebben eenige residentie of verblyf te erlangen, gelyk wy dienthalven onse becommering en consideratien UwHED. by vorige brieven hebben verstandigd en speciaal in die van 31 January 1705 en insgelyx van wat nadeelige en gevaarlyke consequentien, soo voor Batavia en niet min de ooster-provintien, als Macassar, zulx was te achten, zoo hebben wy na dit voorval op Banjer ² en nadat God Almagtig Comp^e. wapenen onder het voorsigtig beleyd van den Heer ordinaris-raad en veldoverste Harman de Wilde naar wensch heeft gelieven te zegenen, na aandachtige deliberatie, met eenparig besluit op den 14^{en} October gemeend, voor den dienst van de Comp. van noodzakelykheid te wezen, den Sousouhonnang Pakoebowana voor te dragen, het verleenen van een nader acte of ampliatioe op het 10^e articul des contracts, den 5^{en} October 1705 met denselven gemaakt, tot het secluderen aller Europese natien, zoo in handel als residentie, buyten alleen de nederlandsche Comp. en waarin wy te meer zyn versterkt, door het eygen voorbeeld en gehouden conduites der Engelse vrunden ter custe Mallabaar . . . . daartoe op 18 oktober zoodanige conceptacte en secrete ordre aan den Heer de Wilde is afgevaardigd, UEd. nevens dezen wordt toegeschikt ³, waarby wy

1. Sedert het sluiten van Bantam, tengevolge van het contract tusschen den Sultan van dat ryk en de Nederl. O. I. Comp. in 1684, hadden de Engelschen eerst op Benkoelen, daarna op Banjermassing zich gevestigd om van daar uit, den handel met en op Java te dryven. Dit laatstgem. vestiging, Banjermassing, werden de Engelschen door een verraderlyken en moorddadigen aanslag der inlanders in July 1707 verjaagd.

2. Namelyk na de verjaging der Engelschen van Banjer, in July bovengenoemd.

3. De acte zwaals die is gesloten, volgt hierachter onder n°. II.

dan wegens den toestand op Java en in 't kort nog zullen aanroeren, hoe ingevolge de resolutie van 29 dec. 1706 en ons secreet geadviseerde aan UwHed. dd. 15 January dezès jaars, tot een kort en goed einde van de demping van den Pangeran Depatty en den vyandelyken hoop van Sourapatty, den voorgem. Heer de Wilde den 2 May naar Samarang is vertrokken, met een goed aantal Europese en inlandsche militairen, als 't verdere benoedigde tot die expeditie, mitsgaders den 2^{en} Juny by den Sousouhounang tot Cartasoura gekomen en den 18 July oostwaarts naar Cadiry opgemarcheert, daar de pangeran Depatty Anum eerst met eene feinte by hem ter submissie scheen te willen komen, doch gevlugt en de Heer de Wilde vervolgens voortgerukt is en na diverse hevige rencontres op den weg naar Passourouan met den vyand, deselve geheel op de vlugt gedreven is, mitsgaders dat hoofdroofnest geoccupeert en de vlugtende vyanden in 't gebergte heeft doen nazetten, die naar de informatie uyt de gevangenen t'eenemale gedissipeert en verstroot is, invoegen de Pangeran Anum en de overgebleven zoonen van den moordenaar Sourapatty, met weynig gevolg in de schuyelhoeken der gebergten zich onthielden en onse troupen na 't versekeren van Passourouang naar de stranden afgezakt zyn, mitsgaders de Heer de Wilde nader met den Sousouhounang stond te aboucheren en mogelyk nog voor 't afgaan dezès alhier reverteren zal, waarvan UEd. dan hierachter kennisse en ook ten naasten op Zyn Ed. te doen rapport van de Javasche zaken, wat breeder berigt zal worden gegeven, alleen hier nu nog byvoegende, het translaat van sekeren originelen Javaansen brief met comp. zegel aan den overleden Sousouhounang gezonden (het zegel namelyk) gecacheteerd en in den dalm of woning van den overleden moordenaar Sourapatty binnen Passourouan gevonden, door den pangeran Depatty Anum uyt Cartasoura, a°. 1704 na de vlugt van den presenten Sousouhounang naar Samarang, aan gedachten moordenaar geschreven, waaruyt het al lang gesmeden quaad en verraderlyk voornemen, niet alleen van gem. Depatty, maar ook desselfs vader Amancoerat tegen de Comp. klaarlyk komt te blyken, luydende aldus:

„ Dit is een brief van my, Soesochoenang Ratoc Amancoerat Senepatty Ingalaga, die ik sende per onse afgesonden Aria Mandalika en Soeta Wangsa aan UEd. Aria Wiranagara (alias

Radeen Soerapatty) tot Passorouan, waerby bekend make, hoe dat onse vader den Sousouhounang overleden is, in wiens plaatse ik wederom gesuccedeert en bevestigd zy. Zoo haast was ik niet in het ryk van myn overleden vader den Sousouhounang als vorst verheven of myn oom, de Adepatty Poegar heeft sig tegens my geopposeert en is van Cartasoera-adie-Ningrat vertrokken naar Samarang, alwaar hy althans door de Comp. bewaard en beschermd wordt, overzulk ik aan voorsz. Comp. verzoek gedaan hebbe, dat zy gemelte oom Poegar aan my wederom zonde geven; dog ik heb sulx met goedheid niet kunnen obtineren alsoo zy hem met geweld tot Coning willen verheffen, aengesien de Comp. ongenegen is, de goede en vastgestelde verbonden met den overleden Sousouhounang, alsook met my langer te onderhouden, omdat ik gelyk myn oom aan de Comp. heeft voorgegeven, een goed vrund van U zoude zyn, waarby hy nog gezegd heeft, dat wy onder ons beyden een contract gemaakt hebben, alsook dat ik Adipatty zynde, geduurig en zonder ophouden volk over en weder naar U had afgesonden. Nu Aria Wiranagara wat zyt gy van zins, *meent gy naar te komen de verbonden, die gy gemaakt hebt, zoo met den overleden Sousouhounang, als met my?* Indien ja, dan verzoek ik, dat gy spoedig gelieft herwaarts te komen; want ik meen my tegen de Comp. te stellen en haar te beoorlogen, dierhalven ik U, gelyk gezegd is, met den eersten alhier verwagt, opdat wanneer de Comp. in korte dagen, naar herwaarts komt op te trekken, gy alles klaar en in gereedheid moogt hebben, wanneer gy Aria Wira Nagara met allen yver en vlyt komt te volbrengen, het contract tusschen U en onsen vader, den overleden Sousouhounang, dan beloof ik aan U met een opregt hart ter leen te zullen geven, het land gelegen beoosten den berg Lawoe, mits dat gy gelieft den oorlog voort te zetten en op myn verzoek spoedig herwaarts te komen, voorts zende ik aan U tot geschenk, enz.”

Hetwelk alzoo ten volle bewaarheyt onse vorige suspicien en ondervindingen wegens de verbintenissen met Sourapatty al voorlange tegens ons gesmeed, soo als sulx uyt de secrete boodschappen uyt name van den nu overleden Panambahan van Madura en den gewesene Mataramsen ryxbestierder Sindoeradjia, in de jaren 1698 en 1702

aan ons gedaan, by confrontatie mede komt te blyken, enz. . . . .
 des het te wenschelyker sal wesen de Comp. eerlange van dien doorn
 verlost, het land van Java door ons verzekerd en niet min Comp.
 agtinge daar en op alle geburige plaatzen gerestameert te zien, 't
 welk van hoeveel belang is te houden Uw HEd. na hare hooge wys-
 heyt genoegsaam zullen kunnen bevroeden. . . . .

De heer Herman de Wilde van welks ophanden zynde herwaarts
 komste hiervoor is gesproken, quam den 7^{en} deser per 't jagt Naters
 van Samarang zeer onpasselyk, hebbende met den Soesoehoenang,
 die van Cartasoura ter voors. plaatse was afgekomen, het noodige
 omtrent 's Comp^s. belangen, na onse intentie verrigt, dog mits zyn
 Ed^s. zwakheyt zulx wat spoedig moeten afbreken en de rest nevens
 het gezag op Java, den Commandeur Cnol aanbevolen, nyt welks te
 volgen berigten, als het te doen rapport van gem. Heer de Wilde
 by desselfs verhoopte spoedige herstelling, Uw HEdh. ten naasten
 de verdere notificatie staan te erlangen. Hiermede, enz.

XX. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade
 van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I.
 Comp. (Heeren XVII).

Batavia, dd. 30 Nov.^{ber} 1707.

Edel Hoogagtb. enz.

De ses retourschepen, enz. . . . .

(Java's Oostkust.) De heer raadordinaris Herman de Wilde van
 welks terugkomst alhier in een zeer zwakken staat per tjagt Naters
 UwHE. by ons briefje dd. 9 deser hebben geädverteerd, is tot ons
 hertelyk leedwezen, tusschen den 13 en 14^{en} seer christelyk komen
 te overlyden en niet in staat geweest, ons van de gewenschte successen
 onder desselfs voorsigtig beleyd, als den toestand der zaken te dezer
 custe, buyten alleen den goeden uytslag der expeditie in 't generael
 eenig mondeling of schriftelyk berigt te geven, zoo als wy wel voor
 den dienst van de Comp. gehoopt en gewenscht hadden, des ook op
 dit toeval en om ons de deliberatien, wat er tot verdere bevordering
 van de rust op Java soude dienen in 't werk gesteld naar vereysch te
 elucideren, noodig geacht hebben, den Commandeur Cnol, als alles
 hebbende bygewoond en helpen uytvoeren, voor een keer herwaarts

te ontbieden en tot het gesagh op Samarang zoolang weder derwaarts te dimmitteren, den taalkundigen kapitein Hendrik van der Horst, welke dan op den 20 dezer vertrokken en den Soesoehoenang van deze dispositie, als om Syn Hoogheyd op dit toeval dese en gene zaken van aangelegenheid te binnen te brengen, ook kennis gegeven is, in gedachten na de paraisse van gemelten Commandeur Cnoll en uyt desselvs te doen rapport, Uw Ho.Ed. ten naasten van de Javase saken wat breder vermaan te doen; dog om sulx echter in desen mede na de successive advysen van den heer de Wilde zal. vooraf tot UwHED. speculatie te comprehenderen, sullen nog kortelyk aanhalen dat, na het verleden jaarse afgebroken werk tegens de soonen en nagelaten hoop van Sourapatty, door soodanige toevallen als by ons . . . . UHED. zyn ter kennisse gebragt, wy al ten eersten de gedagten hebben laten gaan zulx om 't belang van 's Comp^s. intrest met vigeur te hervatten . . . . in conformité van 't welk reeds de commandeur Cnol was gelast met den Capit. van der Horst tot Cartasoura met den Soesoehoenangh het nodige te overleggen, twelk t'onser genoegen werd verrigt en daarop is de Heer de Wilde den 2^{en} may met de schepen Ipendam, Kiefhoek, Keulen en 't Monster en een aantal van 320 Europeese en 337 inlandse militairen, nevens de verdere noodige artillerye en dies bedienden naar Samarang vertrokken en den 27 Juny by den Soesoehoenang op Cartasoera gekomen, mitsgaders na het sien ter dood brengen van den bekenden landverderenden Javaansen paap Pourwata, den 20 July met het leger van Cartasoera naar Cadiry opgemarcheert en den 21 Aug. daar zonder tegenstand der vyanden gepasseerd, bevindende den Pangeran Depatty Anum gevlugt, hoewel die eenige dagen te voren by een brief hadde doen verzoeken den veldoverste te mogen spreken, twelk hem ook op toezegging van woord en trouw ingewilligd was; dog maar getenteerd om tyd tot zyn schappade te winnen, dan de marsch wierd met vigeur oostwaarts voortgezet tot dat aan het gebergte Tsjarat, de troupes van Sourabaya onder de Capt^s. Willem Sergeant en Hendrik van der Horst met den Heer de Wilde op den 8^{en} Sept. conjungeerden en den furieusen vyand d' eerstemaal geheel op de vlugt dreven, zooals 't sedert nog in verscheydene wyzen op den weg naar Passouwang met groot verlies der rebellen en na de berigten, na 't omkomen veler hunner voornaamste hoofden, geschied en eyndelyk dat

hoofdroofnest van 't verstrooide geboefte verlaten gevonden en geëmporteed is. En dewyle de berigten der gevangenen eenparig confirmeerden, dat de vyānden in kleine hoopen en ook de Pangerang Depatty Anum met weynig gevolg, haar in de schuyelhoeken van 't gebergte hadde geretireerd, soo werd by den Heer de Wilde en den Raad besloten, mits er met de magt geen meerder voordeel te doen was, vooreerst twee paggers aan de zeekant tot Passourouang en Calianger met de noodige Europese en inlandshe manschap onder de capiteins George Frederik Beylwitz en Hendrik Blankert te bezetten en voorts tot Sourabaya, Japara, Samarang, etc. de militie weder te verdeelen, buyten 154 Europeërs en 540 inlanders met den Heer de Wilde vooraf terug herwaarts gekomen, terwyle het Javaanse leger onder des Sousouhouangs soon, Pangerang Adepatty Pourbaya weder te lande naar Cartasoura terug is geschiet en alwaar die vorst de toenemende onpasselykheit van den Heer veltoverste de Wilde verstaan hebbende, op syn E. versoeck selfs tot Samarangh op den 29 october is afgekomen en de nadere conferentien t'onser genoegen verrigt zyn, mitsgaders zyn Hoogheyt sig in alles omtrent de belangen van de Comp. naar onze gedagten heeft laten vinden en waaruyt wy dan nu verders by continuatie van den zegen des Hemels, de lange verhoopte ruste en vrugten van Java voor 's Compⁿ. gedragen lasten verhoopen te erlangen. . . . .

Dewyl de ontdekte verraderlyke menées van den Radeen Soederma op Sumanap met de Passourouanse rebellen een spoedige voorziening vereyschten, is sulx op de ordre van den Heer de Wilde door den Capit. van der Horst, van Cartasoera derwaarts geschikt, zonder opschudding verrigt en gem. Soederma door de mantris om hals gebracht, terwyl wy nu verders zullen trachten, de Comp. van die nu haar eygen vrugtbare landen ook de ware vrugten verder te doen genieten, schynende dit voorbeeld van Soederma, naar de gedagten van den Heer de Wilde zal. ook geen klein omsien gegeven te hebben in den bekenden Depatty Sourabaya, als den zedert overleden Japaarzen Groot-Gouverneur Depatty Sidsianapoura, hoewel ons besluyt omtrent den eersten tvoorleden jaar genomen om verscheyden gewigtige motiven niet werkstellig heeft konnen gemaakt worden en hy zig dit jaar door dwang en vrees, yverig tegen de vyanden betoond heeft. . . .

1. Zie hierboven Hoofdstuk XIX.

Cheribon en de Prianger landen. Het continueert hier nog alles in rust en by eene gewillige onderwerping onder de Comp. waarom ook onse dispositie over de nagelaten volkeren van den soon van den gewesene tweeden prins, nog uytgesteld en onder de provisionele bestiering van syn broeder Radja Cassoema hebben gelaten en de yver der princen in 't generaal genoeg geeft, dat wy ook met gedurige aanmaning omtrent de voortsettinge der coopmanschappen en bysonder der indigo, 't gaaren en den peper in hunne districten levendig houden. . . . .

XXI. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn aan de
Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 30 nov^{ber}. 1707.

HoogEdelgebiedende Heeren!

Ik hebbe met opmerkinge gelesen, hetgeene UwHEd. by den eisch van retouren voor den jare 1708 gelieven aan te halen wegens de culture in Comp^s. eygen landen en colonien eeniger vrughten en wharen, die in dese uwer HE. hooftcolonie op 't eyland Java haere beginselen schynen te hebben genomen en indertyd ook van verdere verwagtinge soude kunnen wesen, als men de goede hand daaraan moge komen te houden en niet weder in een nootsakelyk verval geraeke, door die sulx met een verkeerd en dwalend ooge aensien.

Ik vinde deselve te bestaan in de suyker, geconfyte gember, Javas sappanhout, item 't Javaense cattoene garen, de stampeperlen, den indigo, de cauwa of coffy en buyten des ruwe swavel tot preuve.

En dewyl myn vader zal^r. in zynen tyd op d'aenmoediging van den Heer Generael Maetsuyker heeft getoond een liefhebber der Bataviase colonie en landbouw te wesen, gelyk syne consideratien dienthalven den 6 Maart 1675 aan UwHEd. overgesonden ¹ konnen uytwysen en ik naderhand omtrent den Heere Generael Camphuys hebbe bevonden dieselve goede gedagten en aanmerkingen en dat hy my daartoe in de onderlinge behandelinge en beschryving der saeken van Java, ook tot nut van Comp^s. welstant quame op te leyden en aen te setten, soo kan niet ontkennen zedert dien tyt buyten verlet

1. Zie Deel VI, bladz. 130.

van andere Comp. affairen myn speculatie daerover te hebben gehad en met diverse personen al verscheydene ondersoekingen omtrent ter handen genomen, maar met eenen ook, dat ik, soowel als de Heer Camphuys zal. daarinne successive, door die zulx met een verkeerd ooge beschouwe, zyn getroubleerd.

Ik wil hoopen, dat UwHEd. niet onbehaaglyk sal wesen, dat op dit subject van de goede verwagtinge over de aangetoonde Javase gewassen eenige consideratien by dese kome te noteren, in vertrouwen zulx dien ingank sal vinden en met soo een genegen oog werden aangesien, als deselve te meermalen over mynen geringen pligt hebben gelieven te uyten en 't welk ook het voornaamste spoor is geweest, die my onaangesien alle dwarsboomen der hedendaagse luxe des tyds van die ondersoekingen niet hebben doen afzien.

Beginnende dan met de:

Suyker. Daartoe heeft men al vóór, dog wel meest in de tyden van den Generaal Maatsuyker begonnen de Bataviase ingesetenen t' animeren; maar dewyl de landen dicht om de stadt te moerassig en onbequaam waren en men ten aansien de onveylighedyd der Bantammers, selve omtrent de fortjens ongeveer een uur rondsom buyten de stad niet veylig dorst te wonen of suykervelden en molens (te) maken, gelyk er velen omtrent Anckee dikwyls afgebrand of de eygenaars met contributien der Bantammers geplaagd zyn, tot de jaren 1682, 1683 en 1684, dat door den inlandsen oorlog aldaar de Comp. als beschermheer op Bantam is geraekt en vervolgens zedert meer en meer de Batavise of Jacatrase jurisdictie sooverre geveyligd en bebouwd, dat men nu de Zuykerplantagien van de rivier Tangerang in 't westen, tot Bacassy in 't oosten en tot Maraberis in 't zuyden uytgebreyd ziet en niet min de padyvelden, maar ook met een de bosschen daaromher al veel gediminueerd, hoewel er nog ruymte van land en hout genoeg; dog wat verder en moeyelyker te vinden zy, 't welk nevens de troubelen op Java en het daardoor agterblyven der Javase hannekemaayers de voorname reden schynt, de suyker alhier sedert een à twee jaren herwaarts het picol van 125 ₧ van 3 tot 4 ryxdlr. en meer in prys is gesteygert, 't welk by herstelling der ruste op Java's oosteuste en den daardoor te hoopen toevloey dier arbeeyders, wel weder beteren en niet min de suykerteelt op Japara en Cheribon voor de Comp. van meer en meer

nut en succes wesen zal, als het maar met een goeden ernst en directie daarna aangelegd en uyt en door ons selve niet telkens t'onderste boven gesmeten werd en ook de Comp. door hare ministers maar getrouw gediend, daar het al vele jaren en van de tyden van den commissaris Tak z^r. na zyn klagten aan dese regering a^o. 1686 vry aan gehaperd heeft en selden ter regter herstelling in effecte is uyt te voeren geweest; dog als men van dese twee dingen, namentlyk de ruste op Java en den yver en trouw der dienaren mag gerusten, zoo zal het de Comp. onder Godes zegen aan geen zuyker voor 't patria, Japan, Zouratta en Persie behoeven te gebreken. En soo mede niet aan :

Geeonfyte gember. Alhoewel deselve alle jaren niet even wel slaagt en buyten 't patria van geen sonderling vertier is, doordien China, Bengale &c. deselve mede uytleveren en wanneer 't gewas slegt uytvalt of de Comp. minder aanneemt als er geplant is, soo kunnen die planters en bereyders niet wel bestaan; maar het *sappanhout* en 't *cattoene garen* sal by ruste van Java, beyde uyt het Mattaramse ryk, als het eyland Madura en het garen ook uyt de Cheribonse en Priangse districten tot de nu gevorderde quantiteyten van 150 à 200,000 R sappanhout en 200,000 C cattone garen in der tyd na de hoope wel te bemagtigen zyn, gelyk de blyken uyt dies insaam en voorige versending van 't garen na 't patria hebben kunnen uytwysen en speciaal in de jaren 1700, 1701 en 1704, onaangesien die van Bantam, Palembang, Johoor, Banjer &c. mede veel grove Javaanse kleedjes en cattone garens, uyt het Mattarams en Sirrebons gebied komen te trekken. *De stamppeerten op Java*, vallen alleen, sooveel ons tot nog bekend is, in seker binnenmeir agter Sirrebon aan de Zuytsee, omtrent het land van Pamotan, daaraf men eerst ten tyde van den IIe. Generaal Camphuys kennisse gekregen en zedert daartoe, als tot het verder ondersoeken en koesteren dier Priangse landen geen moeyte gespaard heeft en van welke landen, die nu nevens 't ryk van Chirebon door den Zouzouhoung Pakoebowana by contract van den 5^{en} October 1705 in 't geheel aan de Comp. zyn gecedeerd, al meer vruchten zouden zyn ondervonden, hadden deselve niet tot agter Batavia toe, ongeveer 4 à 5 jaren herwaarts ontrust geweest door sekeren Javaansen paap en oproermaker Prawata, dog die eyndelyk op den 28^{en} Juny deses jaars door den

Sousouhoungang ter dood gekrist zynde, mag men de goede gevolgen niet alleen van 't cattoene garen, indigo en peper in die districten hoopen, maar ook omtrent de gevorderde stampeerlen mettertyd een beter succes als voor tegenwoordig het sich nog in dien opsigte wel laat aansien. En dewyle de Javanen die oesters en peerltjes selve uytvisschen, sonder de Tutucorynse duykers daertoe te benodigen, dewelke men tot dies nadere inspectie ontboden hadde en ook met een om buyten d'uytgang van dit lak in de Zuydzee, van die Javase agterstranden eens te ondertasten of daaromtrent ook geen peerlbanken te vinden waren, gelyk sommigen voor vele jaren voorgegeven hebben en daartoe expres 't galjoot de Zeehaan den 17^{en} Juny 1706 door de straat Baly derwaarts is geschikt; want men van de stranden agter de Mattaram gelegen, ook van diergelyke voor desen wel had hooren spreken, dan omdat doenmaal aan die zuydkant geen peerlbanken zyn ontdekt, soo heeft men de Tutucorynse duykers in october 1706 weder na huys besteld.

De Javaense Indigo. Wanneer de commissaris François Tack, a°. 1685 de bekende ongelukkige commissie en ambassade aan den Sousouhoungang Amancourat tot vereffening der sacken soude ondernemen, soo heeft deselve in de besoignes daarover alhier, met den generaal van Hoorn veelmalen gesproken van de vrugtbare landstrecken tusschen de Mataram of Cartasoera en Cadiry, na desselfs bevindinge in de expeditie a°. 1678 onder den Heer *Antonio Hurd* en speciaal van de weelderige cattoen en indigovelden, 't welk dan aanleyding gaf over dese twee gewassen wat nader nu en dan te speculeren en te ondersoeken of daaromtrent voor de Comp. eenige nuttigheden indertyd mogten te vinden zyn, gelyk dat al zedert eenige jaren in opzigt van 't cattoene garen tot UwHoogE. genoeg is gebleken. En ten reguarde van den indigo bevond men dat deselve soo op Java als Macassar nat van 't veld in potten met kalk en water wierd geprepareerd en soodanigh buyten t'eygen gebruyck naar Bantam, Palembang, de Westkust, Johoor, Banjer en elders vervoerd, daar de Chinese verwers hun hier somwylen ook al van bedienen.

Dit gaf d'Ed. Camphuys en my aanleyding, eenige dier natte indigo aan den gouverneur Laurens Pit na Coromandel a°. 1690 en 1691 te senden, die se tot het verwen van blauw lywaat volgens de overgesonden monsters ook heel goed bevond; maar dat daartoe ook

wel 36 en meer ponden natte tegen één pond fyne drogen indigo quam te benodigen. Na dese proef onderstond men, of die natte indigo ook konde duuren om na t' patria ter preuve te zenden, dog (men) bevond, dat al dies fyne verw in den tyd van 2 à 3 maanden, door de scherpte van de calck, daaruyt gebeten was en niet als eene blauwe calck kwam over te laten, waardoor dan ook verdere speculation vielen om van Cormandel en Zouratta eenige menschen, die daar t' indigo maken gesien en bygewoond hadden hier ter preuve te gebruyken, gelyk dat onder myn oogen meer dan eens geschied is; maar met de Zouratse methoode heeft het tot nogh, door gebrek van genoegsame kennis, niet willen gelukken, doch met de Cormandelse manier van gekookten indigo, gelyk alle de presente javase gemaekt werd, vond men meer voortganck omtrent de Javanen, soo als dat hier in de bovenlanden van Batavia, Carawang, Sirrebon, de Priangse landen en op Japara in praktyk is, waren er maar de ware yveraars om de quantiteyten te vergrooten en de Javanen toe aen te setten, gelyk het sonder veel traverses al verder zoude gevordert zyn en niet buyten hoope blyft van verder succes, te weten indien UwHed. met hare wyse bevelen, successive d'ernstige hand daartoe sullen gelieven te verleenen; want andersins door de verandering veeler menschen en sinnen, sal het welhaest weder vervallen en in 't riet geraken; maer buyten des na d'apparentie van veel nut voor de Comp. gevonden worden.

Cauwa of Coffy. † In den jare 1696 heeft my de Mallabaerse commandeur Adriaen van Ommen met wien ik over de indigoculture, mits zyne residentie in Zouratta en Agra nu en dan gesproken hadde, toegesonden eenige plantjes van coffyboonen van Cananoor, dewelke door de watervloed en de aardbevinge a°. 1699 alhier meest verdronken zynde, zoo hadde d'Ed. Hendrick Zwaerdecroon in desselfs commissie a°. 1698 (sic) op gemelte Mallabaar, my op nieuw mede eenige coffyboompjes bestelt, waerop zedert tot curiosheynt in myn thuynt de speculatie gevallen en dies groeysaamheynt ervaren zynde, heb ik van die vrugten meer liefhebbers medegedeeld en die ook naderhand

1. Zie hierbij: Invoering der koffijcultuur op Java 1700—1750. door den heer P. A. Leupe; in de bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van N. I., nieuwe reeks, 2^e Deel, bl. 53, en verder ook: Handboek voor den landbouw in N. O. I. naar aanl. van Richard Porters, Tropical agriculturist, door W. L. de Sturler, Leiden, Sythoff, 1863, bladz. 275 en volg.

nog van Mallabaar zyn gesuppleerd, soodat die voortplantinge nu veel menschen alhier ter hand genomen hebben, dog vooralsnogh, sooveel my bewust is, niet dan tot yders liefhebbery. En dewyl UwHEd. bethoonen dies voortqueeckinge in Comp. eygen colonjen haar aengenaem te sullen wezen, heb ik soo tot Sirrebon als alhier diverse inlandse hoofden daartoe geanimeerd en van plantjes voorsien, maar het zal almede als den indigo door de medewerking van Uw HEd. kragtddadige hand en successive bestendige ordres en de eendragtige goede wille deser regeringe moeten gekoesterd worden, soo er iets goeds van sal te verwagten wesen of wel in korten almede weder geheel verdwynen en te niet geraken, dog andersints na 't berigt selfs van de onsen, die de coffyboonen jongst in Mocha gesien hebben, zyn moeite wel beantwoorden en waardigh zyn.

En om nu hieromtrent ook eenigzints te voldoen aan UwHEd. verder requisit tot berigt, hoedanig dese boonen groeyen en gecultiveerd worden, daarop sal onder welduydingh my refereeren aan 't gene stuxwyze tot nog dienthalven ben kundig geworden en den 25^{en} November 1706 aen den Heer Nicolaas Witsen op zyn WelEd. versock hebbe toegesonden, nevens ook een kasje met dies plantjes, gelyk dan deselve notitie en ook d'afteekeninge van den boom ¹ nogmael tot Uws HEd. geeerde voldoening hier bezyden gaat, alsmede twee kasjes met plantjes per Barneveld en Oostersteyn, dog het verder gerequireerde in wat quantiteit, mitgaders tot wat prys men die op Java soude kunnen bemagtigen, sullen Uw HEd. na derselver hooge wysheyd uyt het gallegeerde genoegsaam kunnen begrypen, vooralsnogh te vroeg schynt te wezen; maar heb echter op yder dier bodems ook een sakje Bataviase coffy in myn thuyn gegroeyt, den schippers op die twee retourbodems medegegeven, in hoope zulx UEd. niet onbehaaglyk zal voorkomen.

Javase Bergswavel. Vóór desen en tot nog heeft men de swavel tot gebruyk der kruytmolens als anders meest uyt Banda bekomen; maar die is ordinair soo slegt, dat het maar een swavelaarde is, en ook langs hoe soberder bevonden, soodat men niet dan met kosten van veel clappusoly deselve kan raffineren. Na den Bantamsen oorlog van 1684 wanneer de Jacatrasede bovenlanden eerst als eygen aan de Batavische jurisdictie zich verthoonden, heeft men uyt den Blaauwen

1. De notitie is in het R. A. nog aanwezig, de afteekening schijnt echter gestolen uit het boek. Deze notitie is gedr. in de Verhandelingen en berigten betrekkelijk het zeewezen, 1849.

Bergh en den Bergh Zalack daarnaast aan nu en dan door de Javanen eenige swavel doen afhalen, die d'eenen tyd suyperder dan de andere bevonden is en nog, als wy die benodigen, gehaald werd en soo is ook na ons besit in de Priangse landen, tusschen Sirrebon en Batavia bysonder in 't district van Bandong goede swavel ontmoet, waarvan ook somtyts parthye ontboden hebben en in de jongste 2 à 3 jaren van die bergen verscheyde inspectien doen nemen en bevonden, dat er in 't gebergte van Bandong een ruymte suyvere swavel soude te bemagtigen wesen, maer daertoe vereysschen modeste toesienders en volk om te arbeiden, in welk een en ander door den tyd en herstelde ruste dier landen ten goede hoopen te reusseren, terwyl het by Uw HEd. geeytschte, ter preuve nu gesonden werd.

Peper. Dese corl groeyt op verscheyden plaatsen van India en principael op Mallabaar, Sumatra's westeust, daaronder ook Bancahoele en Sillebaar, item Sumatra's oosteust, als Andragiry, Jamby, Palembang en Lampon, voorts tot Borneo op Banjermassing en ook op het eyland Java in de bovenlanden van Bantam alsmede van Sirrebon en de Priangers en insgelyx in die van de Mattaram en souden de Sirrebonse en Mattaramse bovenlanden by goede culture al eene mooye quantiteyt kunnen uytleveren, gelyk men daaraf by 't leven van den Mattaramsen ryxbestierder, Aria Sindoeradja al in besprek is geweest en nu en dan eenige partytjes van ontfangen heeft en ook alsnog bemagtigd, die tot 4½ ryxd. in payment en de Bantamse of Lamponse tot 5 spaanse realen het picol betaald werd, sonder thol en op Palembang tot 3 spaense realen in geld of 3½ ryxd. in kleeden, nevens nog ¾ rd^s. aan thol en geregtigheden en soo is 't ook geweest op Jamby, en op Sumatra's westeust cost de bhaar van 412½ ƒ 14 rd^s. Hollants of 4½ rd^s. het picol van 125 ƒ en op Malabaar is die nog al ruym soo duur, dog op d'eene plaats dier eust nog hooger als d'andere, zoodat de peper eygentlyk in dese dagen na de jongste negotieboeken van a°. 1705 en 1706 met alle ongelden tot binnen boort der scheepen, de Comp. hier te lande te staan komt:

Op Bantam en die van Lampon een picol van 125 ƒ	16 . 17 . 12	r ^m .
„ Sumatra's westeust.	13 . 14 . 3	r ^m .
„ Palembang en Jamby.	14 . 2 . 5	g ^s .
„ Malabaar	21 . 15 . 12	g ^s .
en op Sirrebon en Java's oosteust	13 . 12 . 13	g ^s .

Hebbende de Engelsen op Banjermassingh, daarse die nu eenige jaren meest privative, buyten de jonken uyt China, bemagtigden en van waar se den 17^{en} July deses jaars o. s. door de Banjaresen overvallen en verdreven zyn naar de naaste berigten voor 't picol van 125 ƒ aan dien landaard betaald hebben, ruym 3 à 3½ spaanse realen buyten de ongelden.

Dese notitie wegens den peper en waar die genegotieerd werd, is hier alleen ter speculatie bygevoegd, omdat het eyland Java, daarin mede eenig deel heeft en by noodige voortsetting nog verder in soude kunnen hebben en dat de Javase, gelyk in de beantwoording van hier op de retouren des jaars 1694 ook is aangehaald, wel soo klein, maar met eenen suyverder van corl als de Mallebaarse en Sumatrase komt te vallen.

Nu sal ik tot een slot, enz. . . . .

XXII. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia dd. 10 Febr. 1708.

Edel Hoog Achtb. enz.

In onsen jongsten, enz.

Batavia. Dat wy UHE. by ons schryven van primo december 1703 ¹ en nader by dat van ult^o January 1705 ² het *toenemend verval* van 's Comp^s. handel op veele der Indiese comptoiren en de meest alomme verminderende winsten, terwyl de lasten eer vermeerderden dan verminderden, nevens onse bekommering hebben ter kennisse gebragt, is geenszins geschied met dat oogmerk, om Uw HEd. daardoor te doen geloven dat wy de saeken eenigermate desperact stelden en als van souden wanhopen, mitsgaders daardoor verslauwen om met allen yver, trouw en vigelantie, de middelen tot dies herstelling naar vermogen te adhiberen; want dat altoos het doelwit van onse deliberatie heeft geweest en by onse successive ordres, soo wy hopen Uw HEd. tot genoegen sal zyn te voren gekomen; maar alleen om volgens plicht en in navolginge van tgene by onse predecessours is

1. Zie boven n°. XIV.

2. Zie boven, n°. XVI.

gedaan, den waeren staat der saeken te vertonen, ten eynde Uw HE. ons daaromtrent met haren wyzen raad zouden komen adsisteren en daarop ordonneren, sonder dat wy ook de passagien uyt vorige brieven door ons op dat subject bygebragt, anders op den presenten tyd hebben willen appliceren, dan om sulx te laten dienen tot te meerder elucidatie, dienthalven en van wat gedagten en overleggingen onse voorgangers omtrent het point van den inlandsen handel zyn geweest, en alhoewel er omtrent dies apparente voor of nadeelen voor de belangen van de Comp. vele redenen voor en tegen voormaals zyn en nog kunnen worden bygebragt, soo zal niet zoozeer de bespiegeling omtrent dese of gene bysondere saeken, als wel de nadere bevinding in 't generaal, eyndelyk het beste kunnen doen vaststellen. Inmiddels dat de tyd genoeg geleerd heeft en men nog dagelyx ondervindt, van wat sober effect voor 's Comp^s. handel vele geforceerde exclusive contracten en woelingen tegen de inlandse vaart op Sumatra's west-cust, Ceylon, Mallebaar, Siam, Macassar, Malacca en elders geweest en nog syn, buyten den haat en 't nadeel, twelk de Comp. daardoor op andere plaatsen moet en komt te lyden, behalven dat wy dog niet wel in staat zyn door geweld te beletten de meer en meer toenemende vaart der Portugesen en Toepassen, Chinesen, Mooren, Armeniers, Arabieren, Malcyers, en meer andere natien, die meest op alle quartieren van India, buyten de oosterprovincien, Java, Bantam en Batavia haren handel dryven.

Onse meyning is ook geensints geweest by de vergelyking der generale en Bataviase lasten als winsten tusschen a°. 1673 en 1674 en 1702, 1703 en 1704 in ons schryven van ult^o January 1705, twee jaren uyt te kippen, die 't meest van elkander verscheelden en daarop een generaal rayonnement te bouwen, gelyk Uw HE. schynt voorgekomen; maar alleen om 't verschil daaromtrent in een omloop des tyds van dertig jaren te vertoonen, 't welk doenmaals soodanig met den tyd en 't slot der generale boeken 170 $\frac{3}{4}$ als der Bataviase van 170 $\frac{3}{4}$ quam te vallen, sonder dat wy daaromtrent in het minste eenige bysonderheden of grooter ophief dan de waarheyt was, hebben beoogt; dog om Uw HE. wat nader en distincter de veragteringen en verminderde Indiase voordeelen te vertoonen, gaat hiernevens een korte samenstelling der generale lasten en winsten uyt de generale boeke en staatrekeningen van jaar tot jaar 't sedert a°. 1680 tot

het slot der rekeningen van 1706 aan welken wy ons dan met eerbied verder gedragen.

Over de, enz. . . . .

XXIIbis. ¹ TAFEL ofte verthooninge van de generale gedragen lasten en behaalde voordeelen op alle de Indische comp-toiren van jaar tot jaar, 't sêdert a°. 1681 tot 170 $\frac{5}{6}$, getrocken uyt de generale Indise negotie boeken en staat-rekeningen, mitsgaders hoeveel den staat der E. Compagnie hier te lande (dat is Indie) daardoor, voor zooveele deselven den eenen den anderen hebben te boven ge-gaan en overtroffen, te vooren of ten agteren is geraakt; te weten:

a°.	Generale gedragen lasten en nadeelige parthyen.	Generale behaalde winsten en andere voordeelen.	Het veragterde of teruggeteerde door meerder lasten dan voordeelen.	Het gendvanceerde of te bovengede door meerder winst dan lasten.
1681.	4965150.14. 9.	5945444. 7. 6 $\frac{1}{2}$.		980293.12.13 $\frac{1}{2}$.
1682.	6077278.11. 2 $\frac{1}{2}$.	7162332. 9. 4 $\frac{1}{2}$.		1085053.18. 1 $\frac{1}{2}$.
1683.	5743597. 6.10 $\frac{3}{4}$.	6353027.10.15 $\frac{1}{4}$.		609430. 4. 4 $\frac{1}{2}$.
1684.	5959256. 6. 9 $\frac{1}{2}$.	7666062.12.12.		1706306. 6. 2 $\frac{1}{2}$.
1685.	6518096.15. 8.	6681765.10.11.		163668.15. 3.
1686.	6827139.19. 8 $\frac{1}{2}$.	5679481.14.15 $\frac{1}{2}$.	1147658. 4. 9 $\frac{1}{2}$.	
1687.	7245166.12. 2.	6175577. 9. 5.	1069589. 2.13.	
1688.	6938069. 7.15.	6688647.19.12 $\frac{1}{2}$.	249421. 8. 2 $\frac{1}{2}$.	
1689.	6446163. 8. 3.	7012042.18.12.		565879.10. 9.
1690.	6622169. 6.13.	6646189.12.11.		24020. 5.14.
1691.	6930518. 0. 5 $\frac{1}{2}$.	6813393.19. 2.	117124. 1. 3 $\frac{1}{2}$.	
1692.	8475031.15. 7.	5646925.17. 9.	2828105 17.14.	
1693.	6386830. 4. 9.	5599945.18. 9.	786884. 6.—.	
1694.	7248819. 1. 2.	6104414. 3. 3.	1144404.17.15.	
1695.	12707327.15.12.	7424902. 9. 5.	5282425. 6. 7.	
1696.	8483207. 5. 1.	6995176.13. 8.	1488030.11. 9.	
1697.	7611318.—. 1.	6098044.14. 9.	1512373. 5. 8.	
1698.	7905396.13.11 $\frac{1}{2}$.	6825800. 4.14.	1079596. 8.13 $\frac{1}{2}$.	
1699.	7404613. 4. 4.	5530350.17.12.	1874262. 6. 8.	
1700.	6798303. 4. 5.	5486757.11. 4.	1311545.13. 1.	
1701.	6806041. 2. 6.	6635743.19. 1.	170297. 3. 5.	
1702.	6932844. 8.10.	5681960.19. 7.	1250883. 9. 3.	
1703.	6907327. 2. 4.	5574140.11. 4.	1333186.11.—.	
1704.	7243086. 1. 9.	5155831. 6.10.	2087254.14.15.	
1705.	8081122. 4. 3.	4989083.—. 5.	3092039. 3.14.	
1706.	7638124. 4. 3.	5855071.17. 6.	1783052. 6.13.	

In dese verthooninge is aan te merken, dat de lasten en winsten schoon die voor elk jaar soodanig staan aangeteekend, egter niet altyd netto de ware lasten en voordeelen van 't zelve jaar zyn; maar gemeenlyk en wel bysonder voor het jaar 1695 en 1696 gemesleerd met eenige voor en nadeelige partyen van een ofte meer jaren bevorens, gelyk ook met extraordinaire afschryving van bankerotten en andere posten, in een reeks van vorige jaren veroorzaakt, enz. ¹

XXIII. De Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en Rade van Indie aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII). ²

Batavia, dd. 25 Nov. 1708.

Edel Hoog achtbare, enz.

Per de fluyt Druyvenvoorde, enz.

Java's Oostcust. In onzen jongsten van 10 febr. is aangehaald het weder vertrek van den Commissaris Govert Cnol naar Java; mitsgaders de ordres met denzelven afgegaan tot de ruste van het mattaramse ryk, door het vervolgen en 't onderbrengen van den Pangeran Adepatty Anum, als den nog overigen hoop Passourouangse Balyse rebellen in 't Malangse gebergte, ingevolge de laatste mondelinge afspraak van den heer Herman de Wilde, zgr. met den Soursouhounan Pakoeboewana tot Samarang den 2 nov.^{ber} des vergangen jaars 1707 ³ en ons nader daarop gevallen en UwHEd. reets gecommunicceerd besluit van dato 20 en 27 dec. 1707 ⁴ en nadat zyn Ed.

---

1. Men vergelyke met bovenst. staal, de zamentrekking uit de generale boeken door den advocaat P. van Dam, hierachter onder n°. LXVI.

2. Volgens het register der overgekomen brieven, is onder deze dagteekening ook nog eene « origineele aparte of secrete » missive van en aan als voren aan de Commissarissen voor de geheime zaken, nyt de III. XVII gezonden; doch deze brief is, blykens gelyktydige aantekening « apart » by de secrete papieren van vorige jaren gebonden, welke secrete papieren op het Ryks-archief niet aanwezig zyn.

3. Zie het verslag dezer conferentien onder n^o. L.

4. Op 20 dec. 1707 werd by resolutie der H. Reg. de terugkeer van Cnol noodzakelyk gekurd en op 27 dec. aan gem. Cnol gelast, Comp^a. ommeslag op Java nader te inspecteren en te overleggen wat ten meest diens toe van de Comp. daaromtrent by der. hand diende genomen te worden.

en passant 't aanbevolene met die princen hadde verrigt¹ mitsgaders op Brebes en Tagal, die post als de op te regten windzaagmolen besigtigd en de nodige ordres gestelt hadde, vond hy op Samarang drie afgesondenen van voormelte Adepatty Anum met een brief aan dese regering, nevens eenige diamanten ringen, welke gesanten hy heymelyk herwaard oversond, houdende gemelte brief, daarvan het translaat tot Uw HEd. overgaat, dat hy nu lange omgesworven hebbende, eyndelyk versogt onder 's comp^s. bescherming een stuk land op Java te mogen genieten, met versoeck van vergiffenis, enz.²

Maar alsoo ons die boodschap vry duyster en vol agterhoudentheyt voorkwam, zyn die briefdragers terug gezonden aan gemelte commissaris Cnol, mitsgaders hem de verdere behandeling dezer zake aanbevolen. En dewyle hy gelast was met den Sousouhouanagh het nodige tot de rust zynes ryx en de nadere expeditie tegens Depatty en verdere vyanden te overleggen, soo zyn die conferentien ten hove tot Cartasoura in alle minnelykheyt volbragt, toonende de Sousouhouanang sig in alles tot de ruste synes ryx, als voor 's Comp^s. belangen ten volle bereyd, invoegen het rapport van den Ed. Cnol dd. 21 april aan ons overgesonden, nader kan aantoonen³ waarop

1. Zie den uitslag der verrigtingen van Cnol op Cheribon in het stuk n°. LII. dd. 17 febr. 1708.

2. In dezen brief vroeg Adepati Anoem vergiffenis aan de Comp. hy erkende daarin - kennisse met die van Pasoeroean onderhouden te hebben; doch niet met kwade intentie, - hy vroeg slechts een stukje laud en zou zich dan aan alle bevelen van de Comp. onderwerpen, uitgenomen echter indien hem bevolen wierd, aan zyn oom, den Soesoehoenan Pakoehoewana onderdanigheit te bewyzen. Eindelyk gaf hy nog te kennen, dat zyn overleden vader hem gelast had, indien hy zelf van de ryksieraden geeu gebruik kon maken, die te versmelten.

3. Dit rapport van Cnol, dat wegens zyne breedspakigheid, (het beslaat niet minder dan 49 folio bladzyden schrifts,) voor mededeling in extenso, niet vatbaar is, wyst aan de navolgende hoofdpunten, welke in de conferentien met den Soesoehoenan werden vastgesteld. In de eerste conferentie. 1°. Hoewel in de byeenkomst tusschen de Wilde en de Soesoehoenan in november zoo goed als overeengekomen was, dat de Soesoehoenan het bestuur der zeestranden aan niemand zou opdragen, zonder voorkennis der Comp. had de Soesoehoenan de Oosterstranden tot Joanna, opgedragen aan den Depati Soerabaya en de westerstranden aan Djaja Ningrat, doch daarna tot grootgouverneur over alle stranden eenen Toemenggoeng, Tsitra Soema, benoemd. Commissaris Cnol berustte er in, dat thans het bestuur zou verblyven aan die twee regenten wien het eerst door den Soesoehoenan was toevertrouwd: nannelyk aan Depati Soerabaya en Djaja Ningrat; aan den eersten omdat hy zich in 1707 met grooter trouw had gedragen dan vroeger en omdat dezo nog tot vriend gehouden moest worden, aan den tweede omdat hy een vriend van de Comp. heette te zyn.

de terugsendingen van voorn. Depattys afgesondenen naar hun meester volgde, met antwoord soo hy sig sonder verder dralen in 's Comp. bescherming wilde overgeven, men hem met fatsoen soude ontfangen en als een Javaans prins tracteren, ofte anders met de wapenen ten rigouresten vervolgen en intusschen begaf sig de E. Cnol, hebbende op onse ordre den coopman Willem Drost in 't gesag van Samarang gelaten met comp. magt naar Soerabaya, om het werk tegen Adepatty en verdere onderhoorige rebellen tot een spoedig eynde te brengen; dog hy marschvaardig staande, begon Adepatty zyn tragen gang wat te verhaasten, begaf zig naar 't district van Djepang en versogt dat de Commissaris hem daar wilde ontmoeten, welke occasie Z. Ed. onder alle nodige precautien quam te capteren en denzelven te geoet te trekken, tzy om hem in 's comp. bescherming over te nemen soo hy sig daertoe sonder langer tergiverseren gewillig toonde, dan wel anders met geweld te attaqueren; dog het was Depatty toen ook ernst; want hy gaf sig sonder van eenige conditien te spreken voor het front van onse magt in handen van gem. Cnol over, nevens syne drie soonen, een dogter en verder gevolg van de met hem omgesworven hoop, alsmede vervolgens de Ratoe-Iboe, weduwe van den Sousouhouan Aman Coerat. En de Ed. Cnol bragt hem tot Soerabaya, dog bemerkende syne onstantvastige veranderlyke discourzen, ge-

---

2°. In de tweede conferentie, werden de toebereidselen voor de nieuw te openen veldtocht besproken en afgehandeld.

3°. Werden de belangen van Madoera besproken en het ten vorige jare reeds bepaalde, nader bevestigd: dat namelyk Soeria Negara, die over Sampan wilde regeren en Poerba Negara, die aanspraak maakte op Arrissabaya, beiden zoons van den overleden Panembahan van Madoera, Tsjakraingrat, ieder slechts 1700 manschappen of gesinnen onder hun bestuur zouden erlangen op Madoera. Terwyl de oudste zoon van den overleden Panembahan, in zyns vaders gebied gebandhaafd zou worden, namelyk op Madoera; maar niet in de landen ter oostkust van Java, die gensusceerd waren door den overleden Panembahan, en waaruit nu ter beveiliging van het gebied des Soesoehoenans en van de vorst van het ryk, alle madurezen moesten verwyderd worden. Als consolatieprys kregen Soeria en Poerba Negara, bovendien de titels van Soeria Winata en Tjasja Winata. Silayoe, dat mede beheerscht was door den overleden Panembahan van Madoera, zou onder bestuur gesteld worden van eenige javaansehe grooten, en de talryken tolhuizen op de rivier Solo zouden worden opgeheven. Intusschen bestonden die tolln in 1709 niet alleen nog; maar waren zy zelfs vermeerdert en daardoor schaarste en duurte van ryst in de benedenlanden veroorzaakt. Rapporten van den Ed. Cnol dd. 3 July 1708. De conferentien duurden van 11 tot 17 April; zie ook brief van 6 January 1709.

doentens en figuren, alsof hy nog vorst van 't land was of immers gaarne wilde wesen en soo mede specterende op de vorige gedugte menées tussehen hem en den bekenden Depatty Sourabaya, waardoor hy somtyts ligt een nieuwe eschappade soude hebben kunnen maken, nevens meer andere redenen als ook d'ordre, die wy uyt overdenking van dat alles, ter reguarde van Adepatty tydig na Soerabaya afschikten, deden den E. Cnol besluyten hem met zyn wyven, kinderen en een gevolg van 200 menschen per het schip Reygersdaal herwaarts te schikken, blyvende zyne verdere grooten en omtrent drie kwart van 't gevolg op Sourabaya, als niet genegen hem verder te volgen, maar haer onder den Sousouhounang Pakoebawana te submitteren en soo arriveerde deselve Adepatty alhier den 6 September, nadat de noodige ordres op syn receptie en logement binnen dit casteel, als die van syn gevolg op het eyland Edam gestelt hadden: waarop vervolgens hem de soogenaamde ryxornamenten, bestaande in eenige Javaanse antique geweren en kleetjes . . . en die onder haar, alhoewel in sig selfs van geen waarde, voor een merkteeken van 't oppergesag des lands worden geagt, mitsgaders hy in al syn swerven nog by sig behouden hadde, wierden afgevorderd en hy vervolgens te deser vergadering ter submittie geadmitteerd, hebbende de gouverneur-generaal hem zyn krits, dien hy aan de deur van de vergaderzaal aan den sergeant Majoor Barent Ketel, hadde overgegeven, nae syn versogte vergiffenisse, mitsgaders belofte van sig voortaan getrouw omtrent de Comp. te sullen dragen weder inhandigd, dog dewyle hy onaangesien deze zyne onderwerping om vele gewigtige redenen en motiven, soowel elders op Java als te deser plaatse niet sonder gevaar en groote bekommering voor de ruste van Comp^e. staat, hier rontsomme konde worden aangesien en de herdenking van vorige tyden en geschiedenissen, soo hebben wy na rype deliberatie en ingekomen advyzen van de leeden deser tafel, over een saak van dat belang, ter secrete resolutie van 7 September goedgevonden, hem Depatty, nevens syne drie soonen en verder gevolg, die genegen waren met hem te vertrekken, per het schip Coning Carel, als de jagten Naters en de Geelvink naar Ceylon te versenden, om aldaer alsins nauwkeurig geobserveerd en als een Javaans prins getraceerd te worden, gelyk vervolgens op den 1 October geschiet is, soo als dat onse secrete besluyten van 7, 11, 13, 14, 16, 17, 21 en 24

September . . . . in 't breede konnen aanwyzen en waarmede wy hopen Uw HEd. nae dies resumptie sich zullen conformeren. ¹

En gelyk wy de ryxornamenten van Adepatty hebben doen afvorderen, om aan den Soesoehoenang Packoeboewana als wettig vorst toe te zenden, soo is dat ook vervolgens geschied, om door d'E Cnoll uyt onsen naam onder de verdere conferentien tot ruste zynes ryx met alle fatsoen over te leveren . . . . .

Voorts is de commissaris Cnoll, op de demissie van den pangeran Adepatty naar herwaarts, met onse en des Sousouhoungs magt over Cadiry en Blitar, het Malangse gebergte tegen de vyanden ingemarscheerd en na vele ongemakken eyndelyk by hun hoofdnegorye Soekon gekomen; maer dat overig geboefte hem het hoofd niet dervende bieden, vlugtte gansch van één verstrooyd zuydwaart, daar eenige detachementen hun verder zyn nagezet en waarvan een nader uytslag dagelyx te gemoet sien.

De belangen op het eyland *Madura* en het betragten der ruste onder des overleden Panembahans kinderen en kindskinderen tot eene bestendige regering, item de schikking over de landschappen van Sumanap en Pamackassan op het oosteynde des gemelden eylands, en de behandeling van den bekenden Adepatty Soerabaya en zyne broeders, by ons apart schryven van 15 January 1707 ² vermeld, als den Balyer Gusty Badoulou, zyn den Ed. Cnoll ook verder op nadere conferentien met den Sousouhoung aanbevolen en wy twyfelden niet of SynE. sal in 't reguarde dier belangen, onse goede intentie door den tyd komen werkstellig maken; want soewel die van Madura als Sumanap, toonen sig nog alsins onverwenschelyk (sic, onderwerpelyk?) omtrent de Comp., dat wy hopen na de ruste des lands en het ophouden van de ongemakken des oorlogs, meer en meer sal toenemen en de Comp. daarvan komen te jouisseren, mitsgaders ook aan dat eyland en volk eene soort van eene barrière hebben, tegens de menées en entrances, soewel van allerhande schuym van overwalse natien, roovers en booswigten als de desseyne van vreemde Europeërs, in dien vrugtbaren oosthoek, die anders tot voortzetting van quade ondernemingen en indrang zoowel gelegen

1. Zie hierachter n°. LV. en hierboven Hoofdstuk XVIII.

2. Dit geheim schryven is niet gevonden.

ligt en daarom de bezettinge tot de ruste aldaar ons altyd van groot belang is voorgekomen . . . . .

Wat wy nu met de gehoopte en begonnen ruste op Java's oostcuste tot voortsettinge der indigo, cattoenen garen, peper, sapanhout, cadjang &c., en ook tot een preuve der coffyplantagie hebben gerecommandeerd, sal UHE. by onse derwaerts afgesondene brieven, als de apparte memorie voor den Commandeur Cnoll onder 8 February deses jaars kunnen blyken, en waaromtrent niet zullen nalaten verder te laboreren, opdat de Comp. voor hare sware lasten, cyndelyk eens van de ware vrugten, die in Java steken, kome te jouïsseren, gelyk wy niet twyfelen of de Sousouhounang sal daartoe mede allenthalven het zyne contribuieren, gelyk wy ten genoegten bevinden hy's Comp. belangen met allen yver, door syne strandregenten doet voortzetten.

De houtkapperye is, onaangesien de nog groote landberoerte en volkpressinge, als siekte en sterfte onder de Javanen, dit jaar in de houtdistricten en de timmeragie van verscheyden nieuwe vaartuygen op Rembang, nog al vry wel geslaagd en de suykercultuur in de Japaarse bovenlanden of Coedoes, begint mede weder van redelyk succes te zyn . . . . . dog het rystgewas is maar tamelyk uytgevallen . . . . .

De geprojecteerde reductie en vermindering van den omslag op Java, nae ons gebesoigneerde by het jongste aanwesen alhier van den Commissaris Cnoll en ingevolge de memorie voor den heer veld-overste de Wilde, dd. 3 July 1705, gereguleert naar de presente constitutie van tyden en saken en naar de form en gronden deser regering al vastgesteld en begrepen, by de instructie voor den ambassadeur commissaris François Tack, zal. dd. 31 Oct. 1685 is nu 't voornemen, ook na de advysen van d'Ed. Cnoll, vervolgens te beginnen werkstellig te maken, dat wy alsints sullen behertigen; ook is de omslag en het houden der hoofdboeken . . . . van Japara naar de geprojecteerde hoofdpost tot Samarang getransporteerd. Sedert het voren genoteerde heeft de commissaris Cnoll ons by nader brieven, 30 Oct. als 6 en 10 deser geadviseerd, dat de vlugtende vyanden, door de nagesette troepen agterhaald, geslagen en voorts t'eenmael gedissipeerd waren, zynde hunne voornaamste hoofden en voorvegters gesneuvelde en de oudste zoon van Sourapatty gequetst, doch door de dikke bosschen ontvlugt, waerop ZynEd. siende, daer niets van

belang meer uyt te regten was, mits het verloop des tyds en toenemende ongemakken, door sware regens en 't opswellen der rivieren is deselve na 't stellen der nodige ordres om 't nog overige geboefte, door eenige Japaarse troepen des mogelyk t'eenemale te dempen, in 't begin deser maand met 's Comp^t. en des Sousouhounangs magt uyt het Malangs gebergte weder afgetrokken en den 9^{en} te Sourabaya gereverteerd en 't leger des Sousouhounangs onder geleyde van den Capt. Blanckert weder te lande naer Cartasoera voortgeschikt, zynde de vyanden in diervoege gedevaliseerd en ten onder gebragt, dat de Sousouhounang, zoo wy hopen, nu gemakkelyk het werk ten principale self meester zal wezen en door Godes zegen, de ruste van Java nu genoegzaam meenen te mogen verwagten, alleen dat de siekte en sterfte onder ons volk, dog wel twintigmaal zoo groot onder de Javanen, smertelyk valt, intusschen dat al verscheyden inlandsche compagnien, nevens ook eenige Europeanen ende daaronder de sieken, door d'Ed. Cnol herwaarts syn gedimiteerd geworden.

Chirebon en de Priangse landen. De commissaris Govert Cnol heeft na onse genoteerde ordre, de dato 10 February, in syn wederkeeren naar Samarang ook alvorens op Chirebon en passant geëxamineert de onderlinge versoeken der princen over de regering der naargelaten volkeren van den overleden Sultan Anum en syn zoon den Pangeran Depatty Cheribon en deselve by eene nieuwe overeenkomste tusschen henlieden te zynen overstaan tot algemeen genoegen gedetermineert, invoege dat concert van dato 17 February onder de overgaande Chirebonse papieren nader kan vertoonen en alsoo blyft aldaar alles in gewenschte ruste continueren ende hebben ons die princen, dit jaer weder met een goed aantal Javaense modderaars, die hier tot de bewuste machine (tot uitdieping van de bank voor Batavia) als anders zyn geëmployeerd geworden, bereydwillich geassisteert gelyk zy ook haar in 't verdere omtrent d'Ed Comp. allenthalven onverwenschelyk komen te gedragen.

Volgens de jongste gedane visite in de Priangse landen, is de culture van den Indigo, het cattoene garen; peper, swavel, vogelnesjes &c. dit jaar eenigermate toegenomen en het bekomene van de twee eerste soorten over dese twee retourschepen verdeeld, daar van apparent met de naschepen van 't gereedste nog wat volgen zal, zullende wy tragten den aanwas van die dienstige coopmanschappen

meer en meer, als ook eene preuue der coffyplantagie, aldaar voort te setten, nae onse successive recommandatien, die ook speciaal gestrekt hebben om de stamppereltjes op UwHEd. continuerende petitie te voldoen en te besorgen, dat alleen in 's Compⁿ. handen komen; dog volgens de berigten was de gesteltheyd van 't meyr Sagara Anakan nog niet bequaam om voor 't aanstaande jaar iets daarvan op te doen.

Het rystgewas is in dit district tamelyk wel geslaagd, alsmede de houthesorginge en in een jaar tot den 26 deser van daar in 't geheel ontfangen 173 lasten ryst, behalven ruym 400 last daar nog in voorraad, 168500 @ peper, 2937½ @ Jav. cardamon, 35125 @ cattoene garen, 5250 @ indigo, 312½ @ vogelnesjes, 375 @ cassoemba, 14875 @ ruwe bergswavel (en een aantal stuks balken, swalpen, planken en andere houtwaren) . . . . . mitsgaders in gem. tyd weder dewaarts gesonden, principaal ook tot den incooper der nog aan handen zynde ryst, 32500 Rdⁿ. contant, 36 kisten amfioen, 1 pak kleeden, item eenige provisien en andere benooidgheden, te samen tot f 125215.1.— en bestond de besetting aldaar . . . . onder uitⁿ. Juny deses jaars, in 60 Europeanen en 15 inlanders.

Bantam. Met dit ons wester-gebuurryk, hebben wy dit jaar de vorige gemaakte contracten met dien vorst en zyn ryk aangegaan, gerenoveerd en nader bevestigd; want de Coninck al in den beginne deses jaars voornemens zynde geweest, sig op Tanjong-Cait, niet verre bewesten de rivier van Ontong-Java te verlustigen en wy daar op nadere kennisse bekomende van Zyn Hoogheys een en andermaal verklaarde inclinatie en verlangen, om by die gelegenheyt, als het geschieden konde, den Gouverneur-Generael in persoon te sien en spreken en gelyk de vorst seyde, „syn herte voor denselven te ontslyuten,” soo hebben wy om verscheydene UwHEd. bekende gewigtige redenen voor den dienst van de Comp. tot conservatie van de soo noodzakelyke goede harmonie tusschen ons en dit ryk, ingevolge onse successive dierswegen genomen aparte beslyuten van 2, 15, 17, 20, 23, 24 en 27 July deses jaars van noodzakelykheyt geagt, die occasie te capteren en de Gouverneur-Generael sig vervolgens nevens de Heeren Raden de Vos en Zwaardecroon op den 3 Augⁿ. aan boord van 't schip Sandenburg begeven hebbende, mitsgaders omtrent 5 mylen van Batavia westwaard opgezeyld zynde, soo quam die vorst

des anderen daags, 's morgens vroeg, even bewesten de eylanden Amsterdam en Middelburgh, op een cordaet en ongeveer vertrouwen met zyne vrouwen, kinderen, moeder en broeders &c. aan boord en aboucheerde met den Gouverneur-Generl. soo in 't openbaer als apart, tot dat Z. M. uytstekend voldaan van dese ontmoetinge, met een vrolyk en gerust herte, omtrent 2 ure over den middag weder in zyn vaartuygen overtrad en direct terugge nae Bantam vertrok en welk vrundelyk mondgesprek sig in dier voegen toegedragen heeft, als UwHEdh. soo by de daarvan gehouden aanteekening door onsen secretaris, geïnscreeerd in 't Batavia's dagregister onder den 5 Aug^r. als het apart opstel van den Gouvern^r. Genl. ter secrete resolutie van 21 Sept. ¹ in 't brede gelieven te beoogen: en dewyle de vorst in-gevolge van dat gesprek, niet lange daarna by syn schryven vrundelyk versogt, behalve de renovatie der contracten, met zyn vader, broeder en hem selfs ook een teeken of geschrift te zyner gerustheyt te mogen erlangen, wegens de drie voornaamste door hem versogte en verhandelde poineten, in 't apart gesprek met den Gouvern^r. Generl., soo hebben wy daarvan zoodanige acte ontworpen en vervolgens na resumtie en approbatie des konings geteekend en verzegelt, als Uw HEdh. ter aparte resolutie van den 21 Sept. sullen vinden geïnscreeerd, welke Z. M. op desselfs betuygde inclinatie toegebracht is, door den raad ordinaris Pieter de Vos, ten welkers overstaan van 's Comp^r. wegen de vorst deselve insgelycx naer behoren heeft bekrachtigd, gelyk ook zynen soon den erfprinse en ter presentie van den heer de Vos verclaarden ryxsuccessieur Pangéran Ratoe Aboelcheer Moehammad Badarocdien, nevens alle syne verdere sonen, broeders en ryxgrooten, invoegen UwHEdh. by 't schriftelyk rapport van gem. L. de Vos, dd. 25 Oct. onder de Bantamse papieren overgaande, in 't breede zullen vinden aangehaald, en daerby ook te gelyk, dat de harmonie tusschen Z. M. ofte 't coninckryk van Bantam en ons nu t'eenemaal onverwenschelyk is en by wederzydse voorzigtige conversatie en goede neyging ook wel duursaem blyven zal. En welke nader bevestigde vrundschap en betoond vertrouwen van den Sulthan in syne cordate resolutie, om sig met alles wat hem lief was op die wyse in onse magt en gelyk hy seyde: „in handen van den Gou-

1. Zie hierachter n°. LVIII en LIX.

verneur-Generael" zonder een eenige gewapend man by sig te hebben overgegeven, wy ook meynen van geen quaet effect sal zyn, omtrent onse verdere andere omgelegene vorsten en bondgenoten, die nu en dan door de intrigues van bose mahometaanse papen, als andere quade geesten ondermynd worden, soodat wy van dit abouchement verder goede effecten tot de rust en de bevestiging van 's Comp^{ts} staat op dit eyland Java en elders kunnen verwachten . . . . .

De culture van den indigo in de Bataviase bovenlanden, als het district van Crawang, daar wy de Javaanse regering verbeterd hebben en van waar dit jaar 2063 ponden van eene goede soort ontfangen is, werd door onse gestadige aanmaningen omtrent den inlander redelyk voortgezet, gelyk ook met de coffyplantinge, hier en daar ter preuve een begin gemaakt en van goede verwagtinge is.

XXIV. De Gouverneur Generaal Abraham van Riebeeck en Rade van India aan de Bewindhebbers der Gen. O. I. Comp. (Heeren XVII.)

Batavia, dd. 29 Nov.^{ber} 1710.

Edele Hoog Achtbare enz.

Wy hebben onsen laatsten, enz.

Java's oostcust. Van den Sousoehouang Pacoeboewana tot Cartasoera Adiningrat, hebben wy den 30^{en} Maart en den 20 Aug. pass^{en} twee brieven ontfangen, de laatste met een geschenk van rys, paarden, vogelnesjes &c., en beyden ten principalen gerigt tot betuyging van syne goede genegentheyte en intentie, mitsg. omme den Gouverneur-Generaal *Abraham van Riebeeck*, met desselfs optreding tot die charge te feliciteren; waartoe dese vorst in ambassade herwaarts geschickt heeft synen eersten ryxbestierder, den pepatty Tommagon Tsjacra Djaja, tevens de tommagons Mankoejocda, Poespa Nagara en Tirta Widjaja, mitsg^{en}. Rangga, Pramana en Prana Jouda, welke gesanten met des Sousouhouangs brief en geschenk op den laatstgen. datum met de gewoonlyke cerbewyzen en statie zyn ingehaald en gerecepieerd, enz. . . . .

De gezaghebber Pieter Metsue heeft op des Sousouhounang nader versoeek en onse daartoe verleende permissie in de maand Mey pass°. een optogt na het Hoff van Cartasoera gedaan, om sig omtrent dien vorst te vertoonen en met denselven over t' een en t' ander nader te kunnen spreken, welke occasie wy ook hebben doen waarnemen om door gem^{ten} gesaghebber aan Z. H. over te brengen en te overhandigen de ryxornamenten, die van Ceylon gekomen en aldaar van den pangeran Adepatty Anoem gevorderd en bekomen waren, bestaande in 6 pieken en 33 krissen; dog wanneer deselve door S. M. en andere grooten bezigtigd waren, wierd er geoordeeld, dat het de regte niet waren, uytgenomen eene kris, by haarlieden genaamd *Bramasta*; welke dan maar alleen als een waar en oud ryxornament aangenomen; dog de resterende weder herwaarts gezonden, zyn, enz.

By den Samarangschen brief van den 11 July pass. blykt hoedanig de gezaghebber Metsue, geaccompagneerd van den onderkoopman Kaffer aan 't Cartasoerese hof door den vorst minnelyk ontfangen, onthaald en ook soodanig gedimiteerd geworden is, en dat de zaken aldaar nog in een gerusten stand en harmonie onder de grooten aldaar (immers altyd uysterlyk) continueerden; dat ook beyde de pepattys ofte ryxbestierders des Sousouhounangs de Tommagons Tsjoeradjaja en Cartanagara waarvan de laatste het verleden en de eerste desen jare alhier in gezantschap geweest is. (Wy laten nu hier slechts de marginalia volgen) Schikking des Sousouhounangs omtrent de twee strandgouvernementen ter esgalisering meer van de emolumenten als van 't gezag. Adepatty Djaja de Ningrat is het gouvernement van *Madoera* toegevoegd, twelk van speculatie en te dugten is, dat niet wel succederen zal, alzoo een gedeelte van dat eyland, te weten Sumanap en Pamacassan aan d'Ed. Comp. by contract afgestaan is en het verdere, namentlyk het prinsdom van Sampan verleden jaar onder het singulier bestuur van den oudsten zoon van den overleden Panembahan, den Adepatty Tsjaeraningrat gesteld is, en doenmaals ook de vermenging der Maduresen met de Javanen gansch onraadzaam en ondienstig geacht is geworden. — Pamacassan is in rust en welstand; doch op Sumanap eenig geschil tusschen de voogden van den minderjarigen regent Tsjaeranagara en syne moeder, welk point ten naasten naar den waren grond van zaken staat behandeld te worden. Chinese en overwalse natien: by ordres nader daartegen voorzien, van overwalse

natiën niets naders vernomen; noch ook van Sourapatti's zoonen. De Sousouhounan continuëert in zyn ernst tot weering der overwalse natiën, van vreemde Europeanen twee Engelse schepen en een chaloup, benevens een portugees vernomen, Comp^s. belangen en verderen omslag langs Java's oostcüst nog redelyk. Ziektens en sterfte te Pasoeroean gecesseerd. Te Soerabaya, Capt. Willem Boreel overleden en Capt. Westrenen in zyne plaats derwaarts. Sterkte langs Java's oostcüst 1101 koppen.

Cheribon en de Priangse landen. Brieven van daar vermelden verschil over eenige rystvelden tot *Kantsjie*, tusschen de pangerans Adepatty Anum en Radja Cassoema. Verder continuëert het tot Cheribon in rust en vrede, zoomede in Comp^s. Preangse landen. By brief van 31 Oct. pass^o. aan den resident, aan de princen aldaar verklaard onze *continuerende intentie, van nooit te zullen dulden, dat er eenig gedeelte van deselve landen, noch eenige van derselver volken of huysgesinnen, aan iemand anders veralieneerd of verpand zouden mogen worden; alsoo die landen door den Sousouhounang aan d'Ed. Comp. geschonken waren*, die gevolgelyk alsnu, zoo weynig als voor desen, daaromtrent de dispositie van een ander zoude willen tolereren. En aangesien dan al over elf jaren by ons geordonneert geworden was, den Tommagon Tanoebaya van het Priangse landschap Parakan Moentsjang weder te doen erlangen, syn voormaals verpande district Taradjoe Toeroen Datar en desselfs volkeren, waarop de Sultan Anom hem 300 sp. realen geleend had, dog waaromtrent onze ministers contrarie gehandeld hadden, soo hebben wy op de nadere instantien van gem. Tommagon. niet kunnen nalaten, alsnu tselve praeciselyk te ordonneren, mits volgens syne aanbieding, dat geld restituerende aan des uytleeners zoon, den pangeran Radja Cassoema. Javaanse arbeiders tot het uytdiepen der rivier alhier, hebben wy als van ouds van daar erlangd.

Bantam. Ons is. iets te voren gekomen wegens speculatiën des Sultans van Bantam om sig door huwelyken met de Cheribonse princen te vermaagschappen, 't welk als men zyn gedagten naar de vorige geschiedenissen wendt en van wat tyden die van Bantam al aspect op Cheribon hebben gehad en ook eenigen harer vorsten aldaar begraven zyn, men niet nalaten mag 't selve vooreerst by sig in stille overweging te reserveren . . . . . verder leven wy met

dien vorst nog in een goed verstand. De aanbreng van daar was sedert 15 January tot 28 deser (Nov.^{ber}) 2239500 ponden zwarte peper ten bedrage van / 302483. De sterkte van 's Comp^s. bezetting was 324 koppen aldaar.

Batavia . . . . .

Het ontvangene van de Jacatrase en Bataviase bovenlanden, alsmede van Krawang en Bandung was 2874 w Indigo, 3375 w catoenen garen en $133\frac{11}{100}$ picols swavelaarde. Den aantel der Bataviase suykeren, altoos van eene sericuse betragting en schoone voordeelen geweest zynde, is tot herstelling van dies verval in conformité van UwHEd. geordonneerde, by missive van 24 July 1704, salulaire resolutie genomen op 20 Juny, 10 en 28 October en 18 Nov. Rapport der gecommiteerde leden deser tafel met bylagen gaan hierby.

XXV. *Uittreksel uit een Rapport en uit de bylagen over de suykercultuur, in de ommelanden van Batavia, uitgebracht door de commissie over de Bataviase suykeren, benoemd by resolutie van de Hooge Regering, dd. 20 Juny 1710, welke commissie was zamengesteld uit de Raden van India, Christoffel van Swoll en Hendrik van Zwaardkroon.* ¹ (Briev. en pap. overgek. in 1711. Deel 2.)

De onderget. aangewezen om ter occasie van het toenemend verval van verscheyden suykermolenaars te dezer plaatse, (zoo omdat niet zouden kunnen bestaan met de presente prys van 3 rd^s. het picol van 125 w voor de eerste cabessasoort en andere van slegter quantiteyt, na proportie van hare waarde, alsook dat velen hunne gereede suykeren aan d'Ed. Comp. niet konden afleveren; maar tot groote schade, ja ruïne van sommigen, daarmede moesten blyven zitten, of deselve beneden de waarde overlaten aan andere voorkoopers,

---

1. Wanneer men hiermede vergelykt afd. IV van de Nederl. Hermes, jaarg. 1829 over de suykermolens te Batavia, Bantam en Cheribon &c., verkrijgt men een vrij volledig overzicht van den omvang der suykercultuur op dat gedeelte van Java, tot 1791.

alleen om te geraken aan contanten tot hunne dagelykse lasten) na resumtie van de successive ordres der Heeren Principalen en de genomen resolutien te dezer tafel, nopende gem. suikerhandel, te formeren een berigt, hoedanig dat point zou dienen te worden en blyven behandeld, speciaal daarin reflecterende op het noodige getal der suikermolens, als ook hoe hoog men tegenwoordig de prys zou moeten nemen om daarmede behouden te kunnen blyven en wyders te onderzoeken, hoeveel molens er zyn; hoeveel suiker ieder nog onder zig heeft, om daarmede in de leverantie aan de Comp. vóór andere voorkoopers te worden geprefereerd.

ad primum. Opgave door de officieren en boedelmeesters der Chinesche natic, als daarin de meest geïnteresseerde van het getal suikermolens in het district Batavia met aanwyzing der ligging: -- (bylage Litt. C.)

Langs de <i>Groote Rivier</i>	. . . . .	50	molens
" " rivier <i>Bakassy</i>	. . . . .	17	"
" " " <i>Passangrahan</i>	. . . . .	23	"
" " " <i>Sontar</i>	. . . . .	4	"
" " " <i>Anké</i>	. . . . .	11	"
" " " <i>Toegoe</i>	. . . . .	1	"
" " " <i>Grogol</i>	. . . . .	1	"
" " " <i>Tsiakong</i>	. . . . .	8	"
Op " " <i>Maronde</i>	. . . . .	6	"
Langs " " <i>Tangerang</i>	. . . . .	7	"
" " " <i>de Crocot</i>	. . . . .	1	"
" " spruit <i>Maroedja</i>	. . . . .	2	"

maakt te zamen een getal van 130 molens

toebehoorende aan 84 personen, waarvan slechts 4 Europeanen, een Javaansch regent en alle overigen Chinezen zyn.

Doch buitendien is er nog 1 molen van den burger Joannes Truytman, gelegen aan de *Groote rivier* tusschen Noordwyk en de buytenwacht aan Molenvliet en nog molens op Tanara in Bantam en op Tjassem en Taninkon op Cheribon en voorts nog onder Japara tot Coedoes en elders meer op Java; doch die tot de molens van deze plaats (Batavia) niet behooren of daarmede gemeenschap hebben.

Bovengemeld berigt der Chinesche officieren en boedelmeesters

(bylage Litt. C) doet ook opgave der exploitatie kosten van een suikermolen, als:

Wat tot den aanleg en het stabilieren van een suikermolen, met de daartoe behoorende of vereyschte suikerpakhuis, woning, huurlingen en molenarbeiders, item buffels en alle verdere noodige ap- en dependentien van dien, vereischt eene somma van	Rd ^s . 2368.36
Mitsgaders om eene quantiteyt van 20 Laxas ofte 200000 stoelen suikerrieten te planten en te dien einde, het land schoon te maken, de wortels van wilde boomen en kreupelbosjes uyt te graven, 't land te beploegen en begaggeren en de vereyschte plantsoentjes in te koopen	" 1500.—
Jaarlyksche belooning van een Chinees schryver, een Chineesch Mandadoor, vier Chinezen, die het opzigt over de ploegers hebben. . Rd ^s . 260.—	
20 Javanen, die de riettuynen schoonhouden, onderhouden en beploegen, 's jaars	" 400.—
1 Chinees opzigter van de maalsteenen	" 50.—
Salaris van de buffelwagters	" 60.—
Voor het breken, scheuren als anders onbekwaam worden van vier groote stalen-suikerpannen, stelle 's jaars	" 20.—
Om de plaats van de jaarlyks afstervende en tot malen onbekwaam wordende buffels aan te vullen, vereischt in 't jaar	" 100.—
Snpplement van de suikerpotten en derzelve voeten, die gemeenlyk worden gebroken.	" 30.—
Aan kalk en steen in een jaar, voor reparatie van den molen en loon van den metselaar.	" 35.—
Onderhoud van de molendienaars, 6 last ryst	" 210.—
Verwisseling jaarlyks der yzerwerken van den molen	" 30.—
8 Javanen, die de kanoos, zoo met zuiker als met andere noodwendigheden van en naar den molen op en af te voeren	" 120.—

Transportere. . . . Rd^s. 3868.36

Transport. . . . Rd^s. 3868.36

Een rond jaar oly en kaersen	Rd ^s . 50.—
De javaanse maalders, vuurstokers, waterdrager, poetsoek en suikerrictsnyders, be- looning gedurende de 4 maalmaanden. . . "	440.—
200 roeden brandhout à 2 Rd ^s . de roe . . . "	400.—
Loon van 2 Chinezen suikerstokers in de maalmaanden	" 120.—
1 Chinees, die suiker in de potten met modder bestrykt	" 52.—
Kanassers, kadjangs, rottangs, stroozakken voor een jaar	" 48.—
Kalk om in de suiker te doen	" 16.—
Een jaar landhuur	" 150.—
Een jaar interest penningen van de 2 eerste posten dezer rekening	" 348.—

————— Rd^s. 2939.—

Somma Ryksd^s. . . . 6807.36

Risico van omslaan der prauwen, verlies of diefstal van buffels, brand, bederf van den te veld staanden oogst door verschillende oorsaken . . . . . *Memorie.*

Volgens berigt van bovengen. Chinesehe officieren en boedelmeesters kan, buiten ongewone toevallen, iedere molen 's jaars malen, trekken en erlangen 800 pikols poedersuiker en 800 pikols zwarte siroop voor de arakbranders.

De voorraad by de molenaars op dat oogenblik werd geschat op 14682 pikols, waarby na afloop van den maaltyd nog komen zou 64760, alzoo in het geheel 79442 pikols, behalve nog 700 pikols op den molen van den burger Truytman.

De leden der commissie staan niet in, voor de geheele naauwkeurigheid der opgaven en berekeningen van dezen hunne Chinesehe berigtgevers, doch beschouwen die opgaven toch als eene schets van het werk en geven het om te doen zien, wat daarvan gezegd wordt door hen, die het behandelen. Maar om het belang van den suikerhandel en cultuur in dese colonic op zekerder voet te vertoonen,

hebben commissarissen uit de negotieboeken, door den visitateur-generaal doen zamenstellen de bylage Litt^a. D, dd. 18 July 1710, waaruit o. a. blykt: „wat zuykeren sedert den jare 1680, alzoo in de laatste verlopen 30 jaren van deze hoofdplaats (i. e. Batavia) waren verzonden geworden, zoo naar het vaderland als naar Japan, Persie, Soeratte, Mocha, Mallabar en Coromandel, hoewel deze twee laatste plaatsen van geen groot belang in het suikervertier zyn.

Uit die opgave blykt, dat van 1679/1680 tot 1708/1709 van Batavia verzonden zyn:

BESTEMMING.	Poedersuiker in ponden.	Waarde in guldens.	Kandy- suiker in ponden.	Waarde in guldens.
Naar 't Vaderland . . .	ƒ 13762284	ƒ 1097806. 5. 8	ƒ 218043	ƒ 31273. 8. 8
„ Japan	21531525	1784066.12. 5	2900254	485240.11. 1
„ Persia	24387718½	2121313. 8. 1	4441342	768179. 7. 9
„ Soeratte	6342343½	541075.12.13	1596939	324373. 4.14
„ Mallabar	394315	34277. 3. 6	93522	16865.12. 3
„ Choromandel	744609	71263.17. 1	97210	18805.13.12
direct naar Mocha in de laatste 4 jaren	1262916	110220. 7. 0	149278	24724.15.—
Totaal	ƒ 68425711	ƒ 5759973. 6. 2	ƒ 9496588	ƒ 1669462.12.15

Volgt nu aanwyzing hoeveel poeder- en candyzuyker van *Japara* en *Bantam* in de jaren 1679/1680 tot 1707/1708 incl. te Batavia is aangebragt, omdat by de verzending daarvan geen distinctie is gemaakt:

HERKOMST.	Poedersuyker in ponden.	Waarde in guldens.	Candy- suyker in ponden.	Waarde in guldens.
Japara	ƒ 927082½	ƒ 80054.19. 4	ƒ 1525089½	ƒ 264710. 4. 3
Bantam	10825	1369.10.—		
Totaal	ƒ 937907½	ƒ 81424. 9. 4	ƒ 1525089½	ƒ 264710. 3. 4

Ten slotte geeft bylage D: *Een kort sommarum van soodanigen quantiteyt poeder- en candysuiker, als er op de respective comptoiren VIII.*

verkogt is geworden, met aanwysing van den inkoop en verkoop daarvan, mitsgaders hoeveel daarop in voorm. tyd geavanceerd is, namentlyk:

BATAVIASE POEDERSUIKER.

BESTEMMING.	Ponden.	Incoops.	Vercoops.	Winst.	Verlies.
Japan	ƒ 20603675 $\frac{1}{10}$	f 1804663. 4. 7	f 3790729.12.12	f 1986066. 8. 5	
Perzie en onderh.	24139183 $\frac{1}{10}$	2330957.17.10	5240911. 1.12	2909953. 4. 2	
Soeratte, Mocha.	6282486 $\frac{7}{10}$	661107.13. 6	1035444.15.15	374337. 2. 9	
Mallabar en ond.	217402—	19696.17. 8	30332.18. 8	10636. 1.—	
Choromandel en onderh.	483823 $\frac{1}{2}$	56524. 6. 1	72342. 3.14	18207.—. 9	f 2389. 2.12
Totaal	ƒ 41726570 $\frac{17}{10}$	f 4872949.19.—	f 10169760.12.13	f 5299199.16.19	f 2389. 2.12

BATAVIASE CANDYSUIKER.

BESTEMMING.	Ponden.	Incoops.	Vercoops.	Winst.	Verlies.
Japan	ƒ 2608501 $\frac{7}{10}$	f 458545. 6. 9	f 759861.13.10	f 301316. 7. 1	
Perzie en onderh.	4542722 $\frac{1}{10}$	963935.16.15	1529504. 3.11	565568. 6.12	
Soeratte, Mocha.	837065 $\frac{1}{2}$	157179. 7. 2	203983.15.10	47918. 1.—	f 1113.12. 8
Mallabar en ond.	27581—	5625.10. 8	7368. 5.—	1742.14. 8	
Choromandel en onderh.	56476 $\frac{3}{8}$	12709. 9.11	15128. 1.12	2740. 7. 5	321.15. 4
Totaal	ƒ 8072347 $\frac{1}{3}$	f 1597995.10.13	f 2515845.19.11	f 919285.16.10	f 1435. 7.12

Hierby nog eene opgave omtrent de Bengaalse suiker, uit Bengale verzonden naar: Japan, Perzie, Soeratte en Mallabar, als:

Poedersuiker voor f 659024.11.14 inkoops; / 1519431.14.1 verkoops en zuivere avans van f 860407.2.3.

Candysuiker voor / 13004.12.2 inkoops; / 20340.5.6 verkoops en zuivere avans van f 7335.12.4.

Aldus sal uyt dese vorenstaande opstellinge komen te blyken, dat de Comp^{ie}. by verkoop in 30 jaren, na aftrek van alle verliezen, onderwigten, leccagien &c. van:

ƒ 41726570 $\frac{17}{10}$ poedersuiker heeft gewonnen / 5296880.13.13
Item by 8072347 $\frac{1}{3}$ candysuiker " " 917850. 8.14

Zulx op ƒ 49798917 $\frac{99}{100}$ poeder en candy te zamen heeft gewonnen / 6214661. 2.11

ongerekend de suykeren op verscheyden tyden uit Bengale verzonden, op welke soorten door elkander geslagen, de volgende percento's zyn behaald:

Op de Bataviase poedersuyker	108 $\frac{3}{4}$ %.
" " " candy "	57 %.
" " Bengaalse poeder "	130 $\frac{1}{2}$ %.
" " " candy "	56 $\frac{3}{8}$ %.

Doch sulx *buyten de suykeren*, die in voormelten tyd van deze hoofdplaatse Batavia naar het vaderland zyn verzonden, belopen hebbende 13762284 $\bar{w}$ poeder en 218043 $\bar{w}$. kandy (zie den staat boven) waarvan de winst, alhier niet heeft kunnen worden nagezien, dog die buyten twyfel al mede ruym een capitaal sal hebben afgeworpen.

Onderget. raden commissarissen vermeen, dat uit bovengest. opgaven genoegzaam consteert, niet alleen hoeverre de suykerplantagie te deser plaatse is voortgezet; maar ook en in het byzonder, dat dezelve moet worden aangezien voor het voornaamste en voordeeligste stuk van den Batavisen landbouw, zoo voor de ingezetenen, als voor de Comp. Daarom zyn Commissarissen van oordeel, dat deze tak van landbouw en handel voortdurend moet worden begunstigd en buyten verval gehouden moet worden, als zynde eene zaak, waarnaar reeds van den beginne dezer colonie is gestreefd, zooals consteert uit een aantal resolutien der Hooge Regering, al sedert den jare 1637 en vele en herhaalde aanschryvingen van het opperbestuur o. a. in 1651, vermits toen, sedert de continuerende troebelen in Brasil, de Java-suyker goede profyten opbragt. Laastelyk nog hadden de Heeren XVII, onder 24 July 1704 aangeschreven, „ dat buyten de salpeter geen voordeeliger ballast in 's comp^s. schepen kan worden afgeladen dan suyker, die, welke wy met de laatste naschepen ontvingen, is verkocht van 13 $\frac{1}{2}$ tot 11 $\frac{3}{4}$ 't $\bar{w}$, daaron moet die culture in de Bataviase -bovenlanden door alle bedenkyke middelen worden behartigd, de planters moeten om die reden betaald worden, met zooveel, dat zy bestaan en hunne onkosten goed kunnen maken,” etc. . . . .

Wat nu aangaat het verval der tegenwoordige suikermolenaars, die zooals in den aanhef dezes is vermeld, 1°. niet kunnen bestaan, zoo als zy zeggen, door te lagen inkoopsprys van 3 Ryd^r. 't picol van 125 $\bar{w}$ of 1 $\frac{1}{6}$ sware stuyver het $\bar{w}$ en, 2°. omdat zy velen hunner suykeren niet zouden kunnen leveren aan de Comp.; maar daarmede

tot hunne groote schade zouden moeten blijven zitten of die onder de waarde afstaan, aan vermogende voorkoopers, daaromtrent brengen Commissarissen als hun gevoelen uit:

ad primum. Dat het niet zou stryden, noch tegen de interesse van de Comp., noch tegen de inzigten van het opperbestuur, indien de inkoopsprys der suykeren door de Comp. in diervoege wierde verhoogd, dat de molenaars kunnen bestaan; want indien er van dezen vervallen, zal er minder suyker worden geleverd en dus van zelve de prys stygen, thans zyn de opbrengsten der molens door elkander 2500 Rd^s. en de lasten 2939 ryxd^s. sjaars.

De tweede reden van bezwaarnis; dat de molenaars met hunne suiker en blyven zitten, daartegen, indien althans die reden waar is, meenen Commissarissen zou de navolgende maatregel kunnen genomen worden: na het eindigen van den maaltyd zou de Comp. een overslag of rekening kunnen maken van de hoeveelheden suiker, benooidigd zoo voor de respective kantoren in Indie, als voor het vaderland, om dan zoodanige hoeveelheid pro rato van ieders getal molens gelyk te verdeelen en door ieder aan de Comp. tegen de gestelde pryzen te doen leveren, door *effective Bataviase molenaars*, daaronder begrepen die van Bantam, Cheribon en Tjiassen.

Indien de bovengem. opgaven juist zyn, dan zou, als ieder molen 800 picols of 100000 r oplevert, het getal van 131 molens in het district Batavia, echter te groot zyn; want dan zouden zy ongeveer 13100000 r poeder en kandysuiker uitleveren, terwyl de Comp. in de laatste 10 jaar slechts eene hoeveelheid van 5000000 r heeft vertierd. In dat geval adviseren Commissarissen tot langzame inkrimping van het getal molens, by vertrek of versterf der molenaars. Doch zy oordeelen de werkelyke productie verre beneden de opgave, terwyl thans reeds onderscheidene molenaars hunne onderneming hebben gestaakt en anderen die nog zullen staken; en bovendien schatten onderget. de productie over 1709/1710 niet hooger dan 65460 picols of 8182500 r .

Hiermede, enz. . . . .

(get.) C. van Swoll. H. v. Zwaardccroon.

Batavia 30 Sept. 1710.

B. Uittreksels uit en afschriften van brieven, papieren, contracten, acten, ingekomen by en van resolutien, instructien, enz. van Gouverneur-Generaal en Rade van Indie, betreffende Bantam, de Preangerlanden, Cheribon, Java's strand- en bovenlanden, Madoera, enz. (1683—1709).

XXVI. Brief van Kapt. J. Ruys c. s. aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 31 Maart 1683, in 't leger gecampeerd in 't gebergte, in de negory Tji-Kalong. — (Oorsprong van den opstand onder Soerapati.)

Hooggeb. HH. enz.

Nadat wy, enz. . . . .

Inmiddels hebben haer alhier achtenveertigh Balyers onder eenen Wira Jonda buyten noch seven en twintich, die sieck souden zyn voor ons vernedert, en belooft 's Comp^a. bevel en gebod te volgen, 't geen wy niet anders kunnen aensien als te geschieden, uit nood en dwang omdat zy haar als in een knip of val gevangen zien en nergens geen bergplaats voor ons weten uytte vinden; want dit is eerst het rechte gespuys waardoor den ingesetenen tot Batavia haer slaven vervoert en aengehouden werden, een aenhangh van dieven en schelmen, waervan sommigen haar twintig jaren lang hebben onthouden en nergens anders mede gesustenteert als met roven en steelen van den gaande en komende man, daeronder oock veel kenbare slaven en wie weet hoevele slavinnen van diverse persoonen, ja zelfs van d'Ed. Comp. uyt 't quartier weggeloopt, houdende haar woning niet in, by of omtrent dese negoryen, schoon sy daervan den meester genoegsaam spelen; maar in soodanige byna ontoegankelyke spelonken van 't bosch en valyen, dat sy swaarlyk te vinden zouden zyn geweest, indien sy zelfs als bewust, dat zy ontdekt zyn, niet uyt eygen motif voor ons verschenen waren; dit alles aan een syde gestelt, hebben wy haar al egter ontfangen en haere krissen en piecken gerestitueert met „tale quale” beloften, dat zy of diegene, welke voorheen weggeloopt waren niet bevreest behoefden te wezen

van weder in slavernye gereduceert te sullen worden, te eerder omdat wy noch een Sourapatty met noch een grooter getal van sulke gauwe dieven op morgen staan te krygen en haar alle dan by elk-anderen te vergaderen en tam te maken en soolang te borgen tot ter gelegener tyd, dat wy de hand wat ruymmer en ons voornaamste oogwit, onder den zegen van God Almagtig uytgevoert sullen hebben, om haer dan door d'eene of andere te practiseren middel van kaut te helpen, want van dese overgegeven schelmen, niet dan alles quaats te verwachten is en gelooven wy oock seker, dat dese deselfde zyn, die den Chinees op Sikias vermoort hebben, daarvan de vendrich tot Tanjongpoura in zyne missive dd. 17 Febr. p°. aan UHed. mentie maakt, waarmede, enz. (get.) J. Ruys, Joh. Maurits van Happel en A. Eygel, &c.

XXVII. Eerste regeling door de Ned. Oost-Ind. Comp. van het bestuur in de Preanger. — Rapport van Jacobus Couper aan de Hooge Regering te Batavia, nopende zyne commissie in het vervolgen van den rebelligen Soerapati, ¹ mitsgaders het bestellen van de vereichte ordres aan de respectieve Gouverneurs van de landen Prayangan en Galo, enz. Ink. briefboek 1683/1684, folio 2694, 2698, 2700 seq.

Hooggeb. Ed. HH. Onaangesien wy, enz. . . . .

Hier benevens gelieven UEd. te beoogen onder n°. 〇〇, ses stucx actens aan de Gouverneurs van Prayangan en Galo provisioneel tot *Reglement* verleend, beyde in de Duytsche en Javaanse thaale geschreven en na onse beste kennisse in conformité van UwEd.H. Achtb. bevelen opgesteld. . . . . item een dito aan de afgesondene loeras van Tommongongh Panatta Jouda tot Crawangh voor 20 huysgesinnen en 't district van Bodjong Lopang is toegevoegt sonder dat dito Tommongong buyten UwEd. kennisse eenigh volck van syn gouvernement daarheen nytsetten magh, aan welkers afschrift de vorige aangehegt, wy ons almede onderdanig gedragen, enz. . . . .

a. *Bevel of Reglement voor den Pangeran Soemadang.*

Jacobus Couper, commandeur en veltoverste ter N. O. kuste van

1. Zie hierover bladz. 194 hierachter.

groot Java en den raad, door expresse commissie van d'Ed. Hr. Joannes Camphuys Gouverneur-generl. en d'Ed H. Raden van India geauthoriseert, en geordonneert omme in de bovenlanden van Prayangan en Galo, de gerequireerde ordres te stellen ten meeste dienste van de Gen. O. I. Comp. en gerustheyt der ingesetenen, soo is 't:

dat wy in forma voorsz. dezen brief uyt den naam en van wege Hoogged. Haar Edelh. tot reglement verleen en aan den pangerangh Soamadangh, gouvern'. over de landen, dorpen en volkeren, die present onder 't Soumadanghs gebied sorteeren, monteerende een aantal van 1015 huysgesinnen behalve soodanige negoryen en volkeren als hy pangerangh, pretendeert van outs onder hem gestaan hebben en naar syn eygen opgeven aangewesen syn te beloop en 185 huysgesinnen, te weten:

onder Tangjonpoura en Loera Wiera Djawa in		
de negorye Bobos.	huysgesinnen	80
onder dito Tsielingtsic.	"	20
Onder Tsiassem	"	25
Op Galo Bagillongh.	"	40
Op Siepienangh	"	20

tsamen uytmakende, huysgesinnen 185

Deweke met de ingesetenen van dien, vooralsnoch tot nader ondersoek en bevel van de Hooge regeringe, soodanig zullen dienen te continueeren gemerckt sommigen derzelven effectief bewesten de rivier Crawangh en binnen de limiten van Batavia leggen. Buytendien sal gedagte pangerangh Soumidangh voorsz. 1015 huysgezinnen, present onder syn gebiet staande, met de landen en dorpen door haar bezeten, allenthalve naar hunne oude privilegien, wetten en costuymen regeeren en bestieren, sonder eenige volkeren, dorpen ofte gehugten van andere gouvernementen directelyck ofte indirectel. onder zich te trecken of te laten trecken, op poene van soodanige straf of boete, als by overtredinge deser ordres tot naerder last van Haer H. Edelh. sal bevonden worden te behooren, gelyck alle andere gouverneurs reciproque aanbevolen worden geen uytgesondert, wordende gemelte pangerangh by desen expres gelast, omme van niemant eenige ordres te ontfangen, als diegene deweke door Haer Hoog Ed. of uyt hoog gem. II. II. E. ordres door de opperhoofden tot Chirrebon (d' Ed.

Marten Samson) of den vendrigh tot Tanjonpoera gegeven worden besorgende vooral, dat de ordres van d' Ed. Comp. (d' Ed. Samson) tot opbrengen van de noodige houtkappers voor d' Ed. Comp. promptly voldaan en naergekomen worden, voor sooveel den landbouw en 't inoogsten van het gezaay eenigsints lyden kan, mits dat de Ed. Comp. de ordinaire prys daartoe gestelt, aan de leveranciers sal betalen en zal Pangerangh Soumedangh insgelyx alle verdere ordres, die de Ed. Samson hem ten dienste van d' Ed. Comp. mogt komen te geven, getrouwlyk naerkomen en besorgen, dat dezelve naergekomen worden, voornamentlyck in het delogeren van alle Baliers als Macasaren, die zelfs niet mogen toegelaten worden om in zyn gebied te passeren en repasseren, maar ter contrarie gevat en gebonden opgebracht of zoo ze haar ter weer stellen, met de wapenen te keer gegaan en onder de voeten gestooten te worden, alsoo die factieuse en niet min moorddadige menschen, door hare samenrottingen veel schade en onkosten d' Ed. Comp. en d' ingezetenen aangejaagt hebben.

Aldus gegeven in de stad Chirbon, binnen de vesting de Beschermingh den 15 November a°. 1684. (w. get.) Jacobus Couper.

b. *Bevel of reglement voor den Demang Timbangantin (Bandong.)*

Jacobus Couper, commandeur (en verder als in a), zoo is 't: dat wy na genomen inspectie van zaken, nyt den naam en van wege Hoogged. Haar Edelh. desen brief tot reglement verleenen aan, *Demang Timbangantin*, gouverneur van de landen, dorpen en volkeren van ouds onder Timbangantin sorteerende en continueerende, bereykende ongeveer 1125 huysgesinnen, tsamen met den douson Tsiesalack, die naar examinatie op de gedane klagten bevonden wordt regtmatig onder zyn gebied te behooren en daarom gelast is aan Tommongongh Wiera Dadaha zonder verder dispuyt, dat van Soukapoura af te laten snyden en Timbangantin te doen geworden, sullende wel gemelte Demangh Tiembangantin voors. gouvernement Tiembangantin met de landen en volkeren daaronder sorterende, naar hunne oude wetten, costuymen en privilegien, onder 't gesagh van d' Ed. Comp. regeren en bestieren, zonder eenige gehugten, dorpen of volkeren van andere gouvernementen directelyk of indirectelyk onder zich te trecken of te laten trecken op verbeurte van soodanighe straffe ofte boeten als by overtredinge van dese bevelen (zoo langh Haar Ed. deselve approuberen en niet wederzeggen) zal bevonden werden te

behooren, gelycx zulx de verdere regenten van Prayangan en Galo oock aenbevolen wordt, werdende Tiembangantin daerenboven expresselyck belast en bevolen, omme van niemand eenige orders te ontfangen als met kennisse en believen van Haar Ho. Ed. tzy dezelve door den coopman en resident tot Chirrebon, d' Ed. Samson voorgen. in 't opbrengen van de noodige houtkappers voor d' Ed. Comp., promptlyck naargekomen en voldaan worden, immers voor sooveel den landbouw en 't inoegsten van 't gezaay eenigsints toelaten kan, waarvoor d' Ed. Comp. de ordinaire prys daartoe gestelt en eer meer als min dan voor zoodanige houtwerken om de oost betaalt werd, aan de leveranciers sal voldoen en zal Demangh Tiembangantin alle verdere ordres van d' Ed. comp. die door gemelt. Ed. Samson hem gegeven worden, niet alleen zelfs getrouwelyck naarkomen, neen maar ook besorgen, dat deselve naargekomen worden en voornamentlyck in het delogeeren en van kant helpen van alle moordadige Baliers en Macassaaren, die vermits des Ed. Comps. vyanden verclaart zyn, niet mogen toegelaten werden te passeren ofte repasseren, maar gevangen, gebonden opgebracht of soo se haar te weer stellen, met de wapenen te keer gegaan en onder den voet gestooten werden, ende byaldien hierna maals bevonden wert, dat Demangh Tiembangantin ofte iemand van zyne ingesetenen eenige Baliers, Macassaren, Amboinesen ofte anderen vreemde natien (alleen onder d' Ed Comp. gehoorende) quam op of schuyl te houden, zoo zal hy Demangh Tiembangantin en die des Ed. Comp. bevelen hierin overtreden ten rigoureusten gestraft worden sonder aensien van personen, alsoo d' Ed. Comp. zulx ten meesten nutte van 't algemeene beste zoodanig verstaat te behooren, alsoo de moordadige Baliers, Macassaren en verdere overblyfselen van den paap Zjech en moordadigen rebel Sourapatty niet als te samenrottingen roven, steelen en plaagen der ingesetenen pleegen.

Aldus gegeven in de stadt Chirrebon binnen de vestingh de Bescherming, den 15^{en} November a°. 1684 (get.) Jacobus Couper.

c. *Bevel of reglement voor Toemmenangoeng Wiradedaha van Soekapoera.*

Jacobus Couper, enz. (als in a en b) soo is 't, dat wy nae genomen inspectie van zaaken, uyt den naam en van wegen Hoogged. Ho. Edelh. desen brief tot reglement verleenen aan den *Tommongongh Wiradedaha* gouvern^r. van de landen, dorpen en volkeren van oudts onder *Soucapoura* sorteerende en oock soodanigh continuerende, be-

reykende ongeveer 1125 huysgesinnen, behalve den douson *Tsiesalack*, die by examinatie, nae gedane claghten, bevonden werdt regtmatig onder Demang Tiembanganting syn gebiet te sorteren, die den Tomongongh Wieradadaha, sonder verder dispuyt wert gelast wederom aen Demangh Tiembangantin te restituieren, gelyk Tommongongh (Tapobaya) aen zyn kant gelast is aen gem. Tomm. Wieradadaha te doen restituieren soodanige 12 familien als door Handsuan Selatjauw aangehouden werden, mitsgaders noch 45 familien, die hun op Candangh-wissie onder voorsz. Tanoubayas gebiet haar onthouden, sullende veelgem. Tommongongh Wieradadaha voorsz. gouvernement Soucapoura, waerinne d' Ed. Comp. hem nu 2 verscheyde malen naar gedane seclusie, wederem herstelt en bevestigt heeft, met de landen en volkeren daaronder sorteerende, naar hun oude wetten, costumen en privilegien ondert gesagh van de E. Comp. en den Sousouhounan regeren en besturen, sonder eenige volkeren, gehuchten ofte dorpen van andere gouvernementen, directelyk of indirectelyk onder zich te trekken of te laten trekken, op verbeurte van soodanige straf of boete als by overtredinge van dese onse bevelens, soolange haar Ed. deselve approberen en niet weder zeggen, sal bevonden werden te behooren, gelyc sulcx de verdere regenten van Prayangan en Galo oock aanbevolen wordt, wordende de Tommongongh Wieradadaha daerenboven expres gelast en bevolen omme van *niemandt* eenigen ordres te ontvangen als met kennisse en believe van Haar Hoog Edell. enz. (inhoud, dagteekening en onderteekening verder als in b).

d. *Bevel of reglement voor T. Tanobaya van Galoengoeny en Parakan Moetsjang.* (Prakan-Moentjang).

Jacobus Couper enz. (als in b en c) soo ist: dat wy naar genomen inspectie van zaaken uyt den naam en van wege Hoogged. Haar Ed. desen brief tot reglement verleenen aan Tommongongh Tanobaya, gouverneur van de landen, dorpen en volkeren, soo van outs onder Gouloungoungh en Parakan Moetsiangh sorteeren en noch zoodanigh continuerende, bereykende ongeveer 1076 huysgesinnen, behalven 12 huysgesinnen, die door eenen Handsuan Selatjauw aangehouden werden en dan oock noch 45 familien, die hun tot Bandangh Wisse ophouden, die naar examinatie van gedane klagten bevonden werden regtmatig onder het gebied van Soucapoura en den T. Wieradadaha te sorteeren, die den T. Tanobaya zonder verder dispuyt werd gelast wederom

aan Wieradadaha te restitueren, zullende veelgem. T. Tanoubaya voors. gouvernement Gouloungoungh naar hünne oude wetten, enz. (verder als in c en b).

e. *Bevel of reglement voor Ki-Imbanagara* (Galoe 1^e gedeelte).

Jacobus Couper enz. (als in a, b, c en d) soo is 't: dat wy naar genomen inspectie van zaken, uyt den naam en van wegen hooggedagte Haar Edh. desen brief tot reglement verleenen aan *Ke-Imbanagara*, Gouverneur van de landen van Imbanagara met zyne dorpen en volkeren, zoo van outsher daeronder gesorteerd hebben en noch zyn sorteerende, bedragende ongeveer 708 huysgezinnen, sullende gemelte *Ke-Imbanagara*, voors. gouvernement Imbanagara met de landen en volkeren daaronder behoorende, naar hun oude wetten, enz. (Inidende verder als in b en c).

f. *Bevel of reglement voor Ki-Soetananga van Kwassen.* — (Galoe 2^e gedeelte).

Jacobus Couper enz. (als a, b, c, d en e) soo is 't: dat wy, naar genomen inspectie van zaken, uyt den naam en van wegen Hoogged. Haar Edelh. dezen brief tot reglement verleenen aan *Kiai-Soutanagara* Gouvern^r. van de landen, dorpen en volkeren van *Cawassen* zoodanich van outs daaronder sorteerende en noch zyn continueerende, bereykende ongeveer 605 huysgezinnen, sullende gemelte *Ke-Soutanagara*, voorsz. gouvernement Cawassen met de landen, dorpen en volkeren daaronder behoorende naar hun oude wetten, privilegien, enz. (luidende verder als in b en c).

g. *Bevel of reglement voor de Loeraks van Bodjong Lopangh* (Loempang?)

Jacobus Couper, enz. (als a, b, c, d, e en f.) Soo is 't: dat wy naar genomen inspectie van zaken, uyt den naam en van wege Hooggedagte Haar Ed. dezen brief tot reglement verleenen aan de *Loera's Tsiandra Marta* en *Bradja Patti*, die over 20 familien ende 10 dorpen onder *Bodjongh Lopangh* sorterende, zullen hebben te gebieden, zonder eenige andere volkeren of dorpen, directelyck of indirectelyck onder haar te mogen trecken, veel min iemand anders bevelen als die van d'Ed. Comp^{te}. hun gegeven werden te gehoorzamen op verbeurte van soodanige straf ofte boete, als by overtreding van dese onse bevelens (soolange haar Ed. deselve approberen en niet weder seggen) sal bevonden werden te behooren, sullende dito *Loera's* met

haar volck alle Baliërs en Macassaren, die in hun district gevonden worden sonder ooghluyking onder de voet stooten, op verbeurte van arbitrale correctie aan lyff en goed, waertoe sy echter hun niet suffisant bevindende, by de vertooning dezës, aan de hoofden van Galoe en naestgelegen gouvernementen, hulpe versoecken, die hun de hand bieden en deselve helpen van kant brengen sullen. Gegeven in de stadt Chirebon, binnen de vestingh de Bescherming den 16^{den} November a°. 1684 (get.) Jacobus Couper. ¹

XXVIII. Instructie ter narigting voorgeschreven en medegegeven aen den Heer president Franchoys Tak, gaande als ousen expressen afgesant en commissaris nae de oosteust van Java en aan den Sousouhounang Amancourat Sinnepati Ingelaga, omme met Syn Hoogheyt over syn achterstal, wegens des Comp^s. bewesen adsistentie, alsmede over het reguleren van de aen ons verleende prerogativen in syn ryk, enz. nader te handelen en een vasten goeden voet voor het toekomende op te beramen, alsmede alle andere zaaeken en specialyck ook de verdeling en scheidyng der landen van de Mattaram, Sirrebon en Batavia tot een permanente ordre te stabilieeren en meteen de noodige ordre omtrent de princeen en landen van Chirrebon te stellen en 's Comp^s. comptoiren te gelyck na behooren te doen inspecteren.

Het is al geweest by het leven van den Gouverneur-Generaal Speelman, zal. dat men hier in de Hooge regering hadde voorgenomen een gequalificeert minister aan den Sousouhounangh te committeren en 't welck naderhant om alle de verwarringen en confusien,

---

1. Belangrijk is het met deze bevelschriften, door Couper namens Gouvern.-Gener. en Rade nitgegeven, te vergelijken het berigt daarover in een klein Maleisch handschrift, uit Soemadang afkomstig, door den Heer C. W. Walbeeha medegedeeld op bladz. 255 van Deel VI (nieuwe reeks Deel III) van het Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenk. (Batav. Genoots.) Batavia 1857. — De voorloopige regeling door Couper van 1684, schijnt te Batavia te zijn goedgekeurd, ten minste in eene instructie door François Tak, namens de Hooge Regering op 19 Dec. 1685, aan den nieuwen resident van Cheribon, Adriaan Willemszoon, gegeven, leest

die ons in die zaacken, papieren en contracten van Java zyn te voren gekomen, nog noodiger geacht wierd, maar door veele inconvenienten het vergangen jaar niet heeft kunnen bygebragt worden, sulcx wy nu al by resolutie van den 9^{en} May voorl. in rade van India UwEd. persoon tot deze commissie, soowel als ambassadeur ende commissaris genommeert hebben, in die verwagting dat UwEd. vrywat goeds en een vasten voet voor het toekomende voor de Comp. daar zult kunnen uytwerken en waarvan wy ons omtrent UwEd. beproefde ervarentheyd en goede debvoiren genoegzaam verzekerd houden, mitgaders als des Comp^a. intrest hier op Java grondig verstaande, alleen kortelyck ¹ de poincten en consideratien van onse intentie en oogmerk sullen beschryven . . . . .

Sirrebon, dat landschap van oude tyden by ons bekend, aan de Mattaramse kroone aan of onderhoorig geweest zynde, evenwel van en door haar eygen vorsten geregeert, is mette begonnen troubelen a°. 1676 langs Java's oosteust ook in confusie geraakt. (Hierop volgt in deze instructie een overzicht der gebeurtenissen in en betrekkelijk Cheribon, sedert 1676 tot 1681, toen de koopman van Dijk met de drie vorsten een contract sloot. Dit overzicht kan hier achterwege blijven, daar het verhaal dier gebeurtenissen te vinden is in het voorg. deel VII (IV) bladz. cxvii seq.; en bladz. 326—336 en 363—379 der medeged. stukken.)

De Javaanse regenten der bovenlanden aan dese syde van Dermayoe,

---

men: „Ook zal men wel dienen toe te sien en te besorgen, dat de pryangers of bergvolken buyten overlast van de Cheribonse grooten of ingesetenen blyven, dewyl die volkeren onder haar, al ten tyde van Panembahan Ratoe, niet meer gehoord, maar onder de jurisdictie der Mattaramse vorsten gesorteerd, dog tzedert de laatste Javaanse troubelen, haar onder de bescherming van d'Ed. Comp. begeben hebben, (cf. Deel VII (III) bladz. cxx en cxxi) namentl. de volgende hoofden: Ranga Grompol anders Pangirang van Soemadang, regent over dat landschap; Tommagon Tanoebaya, hooft van Perkamoetjang; Tommagon Wieradadaha, hooft van Sockapoera; Damang Timbangantang, hooft van Bandung; de landen van Galo zyn in tweeën gescheiden, en worden geregeerd door Kiay Imbanagara, hooft van het district Imbanagara en Soeta Nanga, hooft van Cawassen.“ Op diezelfde dag schreef Tak aan de Hooge Regering: „van de gelegenheid en plaatsen, der Priangsche landen en hoe deselve het zekerste met de meeste ruste en ordre gedirigeerd en beschermd moeten worden, wy UHEd. na de verrigtingen in de Matharam met beter wetenschap en bescheydenheyd zullen konnen onderrigten.“ In de Mataram vond Tak kort daarop den dood en bleef alzoo zijn nader berigt achterwege.

1. Kortelyk; het stuk beslaat 61 folio bladzijden!

die met de Macassaarse en Bantamse stroopers en onse landtogten, ten deele aan ons gewend zyn, hebben ons doen vragen, of zy nu weder naar de ordres van des Sousouhouangs regenten hun zouden reguleren en dewyl schoon ook al eenige dier landen aan Zyn Hoogheit verbleven zyn, echter aan die hoofden geen bevelen zullen gegeven mogen, of iets opgelegd worden, dan met Comp^s. voorkennisse en toestemming, zoo hebben wy al direct nae Samadang en Sirrebon geschreven, dat zy naar geen andere ordres hadden te luysteren, als in 1684 ginder in loco, door den E. commandeur Couper op onse approbatie waren gegeven (tot dat Tak van zyne ambassade naar Kartasoera teruggekeerd, hun nader definitieve bevelen en voorschriften geven zou).

In ons schryven aan UE. en de opperhoofden op Japara hebben wy in 't breede gesproocken van het uytsetten der Macassaren en andere sorgelycke vreemdelingen metter woon van dit eylant Java, en sels oock de frequentatie in 't reguart van de eerste, en van tweleck mede hier agter nader sal gehandelt werden, maar dewyle het op Sirrebon en alomme langs dese cust van een en denselfden sin is, soo hebben UwE. den tostant, getal en conditie der Macassaren, Balyers, Malyers en andere vrecmde hier oock te examineeren, ende soodanige ordre tot redres in te maacken, als voor de ruste des lants en compagnies nutte sult noodigst oordeelen, synde de Chinesen van een ander aansien, en oock wel ruym soo seecker als dese andere Oosterse vreemdelingen onder compagnies jurisdictie, en daarin men dan oock wel met het beste fatsoen altyt kan procederen . . . .

Hoedanigh wy tsedert het begin des jaars 1676 in de troublen van Java en het ryck des Sousouhouangs syn ingelaten en vervolgens gewickelt, en tot nog verbleven, is UwEd. ten vollen bewust, en syn de gevolgen daarontrent mette eerste voornaamste beginselen en ooghmercken van de Compagnie seer verschillende geworden, en bevonden gelyck UwE. sal kunnen ontwaren by de copie van de instructie door onse predecesseuren aan den heer admiraal Speelman den 29 December anno 1676 medegegeven, en wyders de contracten en actens van octrooyen en privilegien, die by Syn E. a^o. 1677 en 1678 van den ouden en jegenwoordigen Sousouhouang syn gemaakt en bedongen . . . . . bestaande in de volgende: Origineel en autentycq contract, den 25 February 1677 gesloten.

Een acte van approbatie van den jegenwoordigen Sousouhounang van 't vorenstaande contract van 25 February 1677, door hem op Japara verleent, den 19 en 20 October desselven jaars . . . . .

Een acte van denselven 19 en 20 October 1677 van den presenten Sousouhounang, wegens de bevestinge van des Compagnies wettige oude Jaccatrase jurisdictie . . . . .

En voorts daarenboven een nieuwe donatie der landen van voorschreven rivier Crawang int westen tot de revier van Pamanoekan int oosten. Item nog wyders dat alle vreemde inlantse natien, als Maccassaren, Balyers, Maleyers, Mooren, Chineesen etc. die in des Sousouhounangs lant wonen, off naderhand met Compagnies toestaan daar domicilium mogte toegelaten werden, sullen sorteeren onder 't gebied en discipline van de Compagnie, onvermindert dat het oock sullen blyven des Sousouhounangs onderdanen, ende dat om de natuurlycke Javaanse onderdanen te beter van derselver overlast bevryt te houden.

Item dat de Nederlantse Compagnie alleen met uytshuytinge van alle andere natien, tzy Europeen off Indianen wert vereert, geotroyceert en vergunt alleen off die met hare passen daartoe gelicentieert syn, in des Sousouhounangs ryck en landen, den aanbreng en verkoop van alle Cormandelse, Suratse, Bengaalse off Persiaanse witte of geverfde kleeden. . . . .

Een acte off open commissie des jegenwoordigen Sousouhounangs Amancourat voor de grootgouverneurs syner stranden, waarby alle mindere regenten gelast wert, die twee Heeren alle inkomsten der zeeplaatsen in handen te stellen, om in afkortinge van des Sousouhounangs schult, tot 310000 Rd. nevens 3000 lasten ryst aan d'Ed. Comp. te dienen . . . . .

Item dat sy souden besorgen, dat geen vreemde kleeden of amphioen in des Sousouhounanghs landen en wierden ingebragt.

En voorts om de Compagnie in de door Syn Hoogheyt op nieuw verleende donatie der landen van Crawang tot Pamanoekan te laten introduceeren, en dat sylieden voorts, alle jaren van hun inkomens aan syn Majesteyts gecommiteerde, getrouwe reeckening souden hebben te doen, etc.

Een acte onder dato 15 January 1678, waarby den jegenwoordigen Sousouhounang op het versoeck van den Admiraal Speelman aan de

Nederlantse Compagnie alleen vergunt en octroyeert den inkoop en leverantie van alle de witte en swarte suykere op de cust van Java en omtrent Japara vallende. . . . .

Een acte onder deselve datum van den 15 January 1678, door den groot-gouverneur van Japara, Aria Marta Poura uyt naam des Sousouhounangs verleent en by syn Hoogheyd daar agter oock insgelyx selve bevestigt, waarby hy aan de Nederlantse Comp. opdraagt het gebiet en de regeeringe over de stadt en landen van Samarang, met het dorp Caligavoe. . . . .

Tgunt wel eygentlyk syn alle de documenten, die de Compagnie beraacken. . . . .

Uyt de zaacken in de contracten en actens vervat hebben wy dan na examinatie gemeent te profluereen, alle de principale dingen die wy U. E. kortelyk weten voor te schryven . . . . .

Het oude contract van den jare 1646 met den overleden Sousouhounang ofte desselfs gesanten den 24 September gemaakt, nae de constitutie van zaacken doenmaals by wylen den Heer Generael Cornelis van der Lyn is soodanig wel geconfirmeert, maar de meeste articultjes daarin, syn door de veranderinge des tyds van selve oock verandert, als by de nader contractatie des jaars 1677 consteert, en die te reguarde van 't principale contract, de dato 26 February 1677 op den 27 Juny daaraan by den gouverneur-generaal en raden alhier syn geratificeert, twelcke wy nu ten belange der verdere actens en octroyen desselven jaars 1677 en 1678 van den jegenwoordigen Sousouhounang nu mede wel souden doen, ten ware dat van te veel ombragie en oversulex voor jegenwoordigh onnodigh geoordeelt ware, te meer wy onvermindert ons wettig voorregt omtrent de contenu van allen dien, vaststellen en ordonneeren, dat er door U.E. van de principale substantien een nader generale opstellinge, een samen-treckinge nae 't verhandelen uwer affaires voor het toekomende sal moeten gemaakt en van Syn Hoogheyd, als door UwE. van Compagnies wegen uyt onsen name geteekent en beëdigd worden, daarna wy ons wedersyts, soo verhoopen, tot beyder genoegen van dien naerigten mogen, want er in sommige articulen en perioden, al eenige dingen syn gestelt geweest, die wy buyten enige prejuditie van de Compagnie off haar intrest, vermeenen wel te konnen afstaan off mitigeeren, gelyck UwE. breeder uyt onse resolutoire aanteecke-

ningen, in margine derselver als vooraangehaalt gestelt, sullen ont-
waren, en 't welk voornamentlyck sal bestaan in het navolgende:

Uyt het contract van den 5ⁿ February 1677.

Op het 5de articul. Van des Compagnies tolvryheyd op Java, dat verstaan wy alsnogh dat de Compagnie van alle goederen, die voor Comp. eyge reeckening met haare scheepen of vaartuygen in des Sousouhounangs landen en havenen werden aangebragt, of uyt deselve vervoert, in allen deelen tholvry sal syn en blyven, maar dat onse borgeren en ingesetenen, die met Compagnies passe daar alomme varen en negotieren van haar aanbrengende en afvoerende coopmanschappen en crameryen, nevens andere daar gepreviligieerde handelaars in des Sousouhounangs havenen ende landen den behoorlycken tol en geregtigheden sullen moeten betalen . . . . .

Maar belangende het 7 articul des contracts, indien daarvan en over gesproocken komt te werden, (zouden wy) van gevoelen wesen en wel kunnen toestaan; dat men tot voorkominge van alle disputen en om geene klagten subject te wesen, dat andere onder Compagnies negotie in verkortinge van Syn Hoogheyd quamen te morssen, hieromtrent mede vaststelde, dat er gelyck boven van 't 9 articul zy vermaant, van desen allen insgelycx generalyck 3 in stede van de hier gestelde 2 percente aan geregtigheyd voor den Heere des lants wierde betaalt. . . .

Maar wat nu belangt de verdere gelicentieerde traffiquanten op Java, buyten Comp^s. onderdanen, daaraf sal den Sousouhounangh soodanige thollen en inkomsten mogen stellen en trecken, tzy dan mede 3 percento, of wel anders als zy van ons gewoon zyn geweest te doen, om Syn Hoogheyd alsoo syn vrye gebiet te meer te laten gaudeeren, want hy tot voortsettinge van synes lants welvaren wel genoodsnaect sal wesen, de luyden soodanig te behandelen, dat sy bestaan en daardoor syn landen te beter en grager bevaren kunnen.

Op het 6de. Van de vryheyd voor de Compagnie omtrent het maaken van logies, houtzageryen en fimmerwerven, als 't in dienst nemen van javaanse ambagtslieden op alle plaatsen, en dat van soodanige lieden de Sousouhounang alsdan geen andere of meer geregtigheyd sal mogen vorderen, als een spaanse reaël des jaars . . . maar oock het gewoone hooftgelt der soodanige, van een spaanse reaël des jaars, voor den Sousouhounang niet van haar sal mogen gevordert, maar in plaatse van sulx, hunnentwegen jaarlycx promptelyck aan

Syn Hoogheyt of syne grootgouverneurs van Compagnies weegen en door onse residenten betaalt zal worden . . . . .

Ende zal dan oock het hier annexe point, van een aental van 36 dorpen of gehughten, die int Rimbangse district volgens mondelingh bespreck van den Ed. Heer Speelman zal. met den Sousouhounang en zcedert dien tyd met haar inwoonders aan Compagnies gesagh syn dependent gebleven, nae onse overweginge best syn, dat UwE. deselve van Compagnies weegen wederom geheel afsta. . . . .

Op het 8^e. articul. Dat den Sousouhounang jaarlycx zal gehouden wesen, een quantiteyt van 4000 lasten rys marexgancks prys aan de Ed. Compagnie te leveren, verstaan wy tot nader verclaringe soodanig, dat het na desen sal moeten genomen werden en geinterpreteert, dat de Ed. Compagnie jaarlycx marexganck soveel rys in alle de javaanse havenen sal mogen inkoop en doen versamelen, als zy nae gelegenheyt van tyden ende haren ommeslag, tzy veel ofte weynig mogte van nooden hebben . . . . . mitsgaders dat oock bovendien den Sousouhounangh nooyt of om geen redenen buyten eygen hoogen noot en sal vermogen syne onderdanen te verbieden, haeren rys en alle andere javaanse waren, thunner keuze en genougen, altyt nae Batavia te mogen voeren en ter merckt brengen.

Op het 10^e articul. Dat spreekt dat den Sousouhounang noyt onder syn gebiet sal mogen metter woon gedogen, of oock frequentatie, of oock negotie vergunnen, eenige Maccasaren, Maleyers, Mooren of andere natien, die int minste met de Maccassaren gemengt zyn, dan die van de Compagnie passen hebben, en sonder eghter sigh in Syn Hoogheys landen te mogen ter nederzetten, tweleke int generaal een hoognoodighe en seer dienstige zaake, maar oock met cenen van veel speculatie is, om sulcx in een goede practyck en ordre te brengen en ten effecte te doen komen, ten aansien de familjare frequentatie en inbooringe, die er van dat slag van volck nu zedert de troubelen in 't Mattaramse ryck is voortgeset, en daardoor 't getal van deselve, die op Java huyshouden en wonen, noch in soo grooten quantiteyt bestaat, als nae de ruyge opneminge van den E. van Vliet en de Hartog, by onse nu afgaende missive na Japara is geexpresseert, en UwE. by eygen ondervindinge nog nader staat te ontdecken. .

Dat men niet alleen dit point en articul soover het legt, tragt in vigeur en observantie te houden, om by den Sousouhounang te

beweriken, dat hetselve door hem en syne strandregenten, mede soodanigh komt gemainteneert te werden . . . . . maar, dat UwE. daarenboven aandagtelyck sal hebben te overwegen, hoedanig men op de facielste wyse het gros van 't daar bereets geseten gebroet wederom sal kunnen dimoveren en van Java doen verhuysen en niet min met allen ernst sulex oock den Sousouhounangh moeten indrucken, en principaal datter, als gesezt, geen meer altoos in syn ryck toegelaten werden, 't gunt in gelycker voegen van de Manicabers, Malcyers en Balyers mede soodanig ten principalen sy te verstaan.

Het 11^e articul en het 12^e articul syn beide soo in syn geheel goet en dienstigh.

Het 13^e articul. Is het laatste poinet in dit contract, en oock wel het voornaamste hoofcapittel, namentlyck de vergoedinghe, die den Sousouhounangh van des Comp^e. bewese assistentie zeedert het begin des jaars 1676, en hare sware lasten en onkosten heeft beloofft, ter somma van 250000 Spaance realen en 3000 lasten rys, met verder stipulatie, indien tot de herstellinge van Syn Hoogheits ryck langer tyt als tot Ult^e. July 1677 vereyschte, dat hy dan nog daarenboven tot verval der onkosten maandelyx aan de Compagnie soude uytkecren, een somma van 20000 rds.

Item dat d'Ed. Compagnie oock gehouden soude weesen den bergh van Japara met haar garnisoen te besetten . . . . .

Dese schult van 250000 spaance realen en 3000 lasten rys heeft den jegenwoordighen Sousouhounangh Amancourat nae syn vaders doot en syn successie in het ryck, by een expresse acte van generale approbatie en ratificatie van 't vooraangehaalde contract, onder dato 19 en 20 October 1677 tot Japara, in al syne poineten ende leden nader bevestigt, en dan nogh daarenboven een somma van 60000 Rd. voor drie maanden bedongen ongelden, dewelcke op ult^e. October 1677 souden verlopen wesen, onder verbant van syn ryck en zeehavenen, met de inkomsten van dien . . . . .

Nae dese calculatie en reeckeninge sal den Sousouhounang, gelyck hy waerlyck doct, een groote somme gelts alsnogh aan de Ed. Compagnie schuldig weesen . . . . .

Volgens 't 13^e. articul van 't tractaat van 25 February 1677 250000,

Item 3000 lasten rys = 30000,

Voorts nog 60000 Rd.

Daarby dan nu nog moeten gestelt en getelt worden de maandelijxse beloofde somma van 20000 Rd^s. sedert October 1677 = 1200000.

Twelck alsoo te samen al soo grooten fons van 1540000 Rd^s. of 4600000 guldens soude uytmaacken, dat wy niet noodig of raadsam geagtet hebben, van den vervolgenden tyt, sedert anno 1682, meer daarby te voegen off den Soudouhoungang te beswaaren, om denselven van soo grooten last niet al te seer te doen afschrieken.

Ende omdat wy evenwel soo grooten voldoeninge van penningen van de inclinatie, nogh oock het vermogen van den Soudouhoungang niet en konnen verwagten, ofte zelfs seer hart op souden willen dringen, ter consideratie van verscheyde dingen, die daarentrent aan te mercken vallen, en dat onse assistentien en hulpmagten zeedert anno 1677 tot 1682 niet altoos even groot en soodanigh syn gestelt geweest, dat wy daarop soo grooten bedragen precisen som souden begeeren voldaan te hebben, en buyten twyffel anders oock wy grooter haat als genegentheyt van den Soudouhoungang en alle sync ryexgrooten daardoor souden op den hals halen, soo hebben wy nae aandagtigh overlegh in rade van India, ten algemeenen beste van de generale Compagnie best geagt, dese pretensie soodanigh te mitigeeren ende te bemiddelen als hieragter nader sal worden ontleet. . . . .

Op de acte van den presenten Soudouhoungang Aman Courat, onder dato 19 en 20 October 1677.

Als eerstelyck de donatie tot vergrootinge van de Bataviase of Jacatrase jurisdictie en limiten, van Crawang tot de revier van Pamanoeakan toe, en voorts van daar dwars door het landt tot aan de Zuydsee.

Die amplecteeeren en verstaan wy soodanigh in syn geheel en ten vollen, met verdere intentie en ordre, dat UwE. sullen sien te bewercken, dat ons daarenboven nu nogh nader door Syn Hoogheyt mogte werden in eygendom oock gegeven en geschoncken de landstreecke van Pamanoeakan af tot de revier van Indermayoe toe . . .

Omtrent de onderstellinge van alle vremde inlandse natien, die nu of na desen met toestemminge van d'Ed. Compagnie in des Soudouhoungangs landen sullen toegelaten werden, onder ons gebiet en discipline, onvermindert dat het oock sullen blyven des Soudouhoungangs onderdanen.

Daarby hebben wy gemeent, boven hetgeene ten opsigte der in-

wooninge en frequentatie deser vreemdelingen en speciaalder Mac-
cassaren en Bougis met haeren aanhangh, op het 10^e articul van het
contract hiervoor staat aangehaalt, dat wy ons alsnog int generaal
en na den teneur in dese acte deswegen geexpresceert, wel mogen
blyven houden, in sooverre UwE. sulcx in de conferentien nae voorval
en gelegentheyd wyder moght nodigh aghten, te bespreeken, of
oock wel daarin te mitigeeren, soo als wy dat UwE. overlegh aan-
bevolen laten.

Gelyck oock de decisie van onse discipline of judicature der
vreemdelingen int gemeen ter dier custe by UwE. ten hove sal
dienen getermineert, als in onsen brieff nae Japara gaande mede is
vermaant, en waarentrent het volgende UwEd. tot crinneringe en
elucidatie onser meyninge in dien deele sal kunnen te passe komen.

Dat men de geschillen en judicatie der ingebooren Javanen en die
met haar vermengelt syn, t'eenemaal aan den Sousouhounangh en
desselfs regenten, gelyck als het billyck en wettig is, laat bevolen
blyven, sonder ons int minste daarin te steecken ofte te vermengen.

Het octroy wegens den singulieren aanbrengh en verkoop van alle
sorteringen, Cormandelse, Bengaalse, Suratse, Persiaanse of andere
kleden, alsmede van amphioen in des Sousouhounangs gantsche rycq,
alleen door de Nederlandse Compagnie, ofte die van deselve daartoe
met passen voorsien syn.

Dat houden wy soo in syn geheel nodig en van Compagnies voor-
naamste intrest, als UwE. mede wel bewust is, want daaruyt de
principale voordeelen, die de Compagnie voor alle haren langhdurigen
arbeyt en sware lasten op Java is beoogende, moeten redundeeren,
gelyck wy in desen jare daarvan in gevolge onser expresse verma-
ningen en beveelen vry meer als tot nogh hebben beginnen te ge-
voelen, sulcx daaromtrent alle infractien en omwegen nae uytsterste
vermogen moeten gebragt werden voor te komen: dogh dewyle sulcx
als in de Japaarse brieven en elders meer al is gesezt, altoos ten
principalen op de getrouwe sorge der Javaanse strantregenten sal
moeten aankomen, onvermindert de tocsigt en vigilantie onser dienaren
derwaarts over, soo moeten UwE. den Sousouhounangh tot de effective
onderhoudinge van dit voorregt, nader iterative exhorteeren, ende dat
hy tenselven eynde het expres bevel in de publique generale acte
voor syne grootgouverneurs Martapoura en Marta Laya, onder dato

13 November 1677, nader voorgeschreven en aanbevolen, oock verder by reiteratie en continuatie getrouwelycken doe gehoorsamen, om alsoo de Comp. die lang gewenste vruchten van haeren arbeyt ten besten te doen jousseeren, sonder dat wy evenwel de periode hieromtrent mede te deser acte en materie geinflucert „*dat niemant van des Sousouhoungs onderdanen, eleen of groot, van niemant eenige diergelycke goederen sullen mogen kopen, dragen of gebruycken als alleene van de Compagnie*; tot verligtinge aller duysterheyt, in desen niet anders verstaan, dan van vreemde uytlandsche doecken, maar dat hun daarmede de dragt of 't gebruyck van hun eygen inlants geweeft tot gerief niet en komt verboden te worden, alsoo dat niet redelyck konnen agten, selfs niet in den bekenden verwen derselve, nu en dan, dewyl dat eygentlyck niet verboden is, en uit een en 't ander andersints veel hatelyckheyt soude nae sig sleepen, gelyck desenthalven in onse brieven nae Japara oock nader is gesprooeken.

En wat aangaat de confiscatie van soodanige achterhaalt werdende vreemde doecken en amphioen, ten profijte van den Sousouhoung, alsoo de Compagnie daarvan niets en begeerde; die verstaan wy mede soodanigh, om veel goede insigten wel te mogen blyven in het geheel en alleen voor Syn Hoogheyt . . . . .

Tot den singulieren inkoop en leverantie van alle de witte en swarte suykeren in syn lant gemaackt werdende, en dat niemant daartoe eenige molens dan met Compagnies toestaan, sal vermogen op te richten; dat octrooi houden en laten wy soodanigh in syn geheel, en ook dat d'Ed. Compagnie deselve des benoodigt synde, maretgangs sal betaelen, maar egter aan ons selven de executie (behoudende) . . .

Dat wy van dien inkoop der suykeren aldaar tot voorstant onser eygen Bataviase colonie voor jegenwoordigh en tot nader benodigtheyt en arrest deswegen geheel desisteeren, en daarom met een de ingesetenen en suykermaeckers van Japara te gelyck gelicentieert hebben, die soetigheyt onder seeckere geregtigheyt alhier herwaarts of oock wel nae China en Japara te mogen vervoeren, daar wy ons ten desen voorts aan gedragen.

Op de acte van den groot-gouverneur Marta Poura van dato 15 January 1678, waarby aan de Hollantse compagnie afstaat en overgeeft, voor nu en altoos, onveranderlyck het gebiet en de regeringe van de stadt en landen van Samarang en het dorp Caligavoe;

dese leengifte van Samarang en de daar aangehoorde landen heeft den Sousouhounang by synen brieff in November verleden jaars 1684 ontfangen, per syn gesant Aria Sindouradja, genougsaam en iterative betoont seer gaarne weder, tzy ten deele of geheel alsovooren onder syn gesag te willen hebben en behouden, in de expressie deser woorden:

des versocck ick, dat alle de inkomsten van Samarang voor de Compagnie nyt handen van den Radeen Aria Sindoeradja mogen ontfangen werden, opdat die niet schynen soude afgesondert te syn van alle de andere stranden.

En dewyl het in de eerste beginselen en oock in de jegenwoordige mesures in Syn Hoogheys landen of de regeeringe van dien te interponeren (sic), soo souden wy als nog meenen en verstaan oock, dat byaldien men in ons oogmerk, speciaal ten opsigte van de billycke voldoeninge van Syn Majesteits schult aan de Compagnie, item de nader donatie der landen van Pamanoekan tot Indermayoe, met denselven eenigermaten kan te regt en tot een goed eynde geraecken, dat men dan den Sousouhounangh de belcende permisie der stadt Samarang met alle de landen en voorregten van dien, wel wederom vryelyck geheelyck magh overgeeven, behoudens noghtans onse volslagen en vrye negotie op een bequaeme plaetse aldaar, tzy daar nu de residentie is of elders anders, te weten alleen tot een coophuys, maar geen militaire post, soo als nog nader van sal gesproken worden.

Dogh indien over het werk van de landen tot Indermajoe en daarentrent, als oock de volle vrydom der Sirrebonders UwE. wát veel onverwagte obstaculen voorquamen, om ten reguarde van Indermajoe ons oogwit niet te kunnen bereycken, dan is oock onse resolutie, dat men onse pretentie en het voorregt van meergeseyde Samarang sal laeten in syn geheel en behouden soodanig het is leggende. . .

De pretentien van alle de vooren gespecificeerde schult van 250: 30: 60: en 1200000 rds., in vier posten of te samen 1540000 rds. off 46 tonnen gouts, is reets gesegt verscheyde consideratien ontrent te wesen, om deselve niet int geheel en precis te pretendeeren, daar wy nu nog byvoegen, dat UwE. de laatste post van dien, der 1200000 rds. over de maandelijck beloofde subsidie van 20000 rds. sullen inhouden en niet van vermanen, alvorens UwE. in de conferentien met Syn Hoogheyt sigh nae de tsamen gevalle resumptie aller syner en oock

dese beloften sult gesien en ontwaard hebben, van wat conduite en gelaat, alsmede van wat intentie hy sigh daarentrent komt te verklaren, om dan, naedat hem selfs sal syn afgevordert een openingh, wat hy eygentlyck selve wel oordeelt volgens zyn schriftelycke beloften en sCompagnies gepresterde diensten tsyner herstellinge aan ons gehouden en debot te wesen, die hoewel wettige en suyvere laatste pretensie tsy by trappen of soo generaal en geheel in sulcker voegen Syn Hoogheyd voor te stellen en te doen begrypen, dat hy daaruyt geen begrip in mogte trecken, off tot ontydige afkeerigheyd opgeweekt werden.

Maar de anderen drie posten, namentlyck d'eerste beloofde schult van 't contract in gelde tot.	250000 rds.
Item voor de 3000 lasten rys.	30000 "
Als wyders de 60000 rds.	60000 "

En alsoo te samen een begragen van 340000 rds. die werden UwE. gequalificeert en geordonneerd ter bequaamsten tyd en plaatse, en voor of nae de redenen der andere 1200000 rds., soodanig als onse eygentlycke wettelycke pretensie te mogen en te moeten voordragen, en desselfs prompte en spoedige voldoeninge nae sooveel jaaren wagtens en verloop, van den Sousouhoung in goede ernst en sinceriteyt te versoecken.

Dogh gelyck de Javanen ruym soo weynigh als andere menschen in dese eeuw seer node van veel gelt scheyden, twelk speciael onder hun gemeente oock niet dick gesaayt werd, soo gelooven wy mede seer wel, dat sulcx niet seer prompt off gereet sal vallen, en wel een schultbekenninghe, maar geen contante betalinghe soo ten eersten sal te haelen wesen . . . . .

Om alle namaningen en verdere aanhangen van dese gepasseerde oorlogs en hulpschulden ten eersten uyt den weg te hebben, en Syn Hoogheyd uyt die bekommering te helpen, soo souw UwE. mogen onderstaan en treden tot Syne Majesteyts verligtinge, off hy niet soude te brengen syn, die gantsche reële somme van 340000 rds. (tegens welcke suyverheyd en opregte bekentenis wy niet kunnen dencken off gelooven, hy of syne grooten en mantrys eenige swarigheyd sullen maecken, (soo men deselve voldoeninge genootsaackt ware op tyt en termynen te neemen) met een parate betalinge van de eerste geltschuld van 250000 rds, volgens 't contract af te maacken, al

souw men dan oock selve de andere 90000, als 60000 der subsidien en 30000 wegens den rys, teenenmaal laten varen en hem remitteren, en met soo een goet deel gereet gelt voor 't gantsche gros ons genoegen, twelek al voor hem soo wel als voor ons van groot overlegh sal vallen en niet heel buyten apparentie syn, dat hy wel mede tot eene korte effenheyt sal inclineren; want dan sou men by die uytkeering buyten 't remis dier 90000 rd^s. van de 340000 ook tegelyk hem de voor verhaalde verdere pretentie van nog 1200000 rd^s. insgelyx geheel en voor altoos mogen afstaan en toegeven te weten: met de clause en voorwaarden, die alvörens daarby er aan moeten gehegt zyn, en volgen: eene acte obligatoir in evengelyken voege, als door Uwe. zelfs uyt onse name, den 17 April des voorgangen jaars 1684 met den Conink van Bantam is geconserteerd, dat wy Zyn Hoogh. van de resterende schuld, eerst van 60000 voor drie maanden subsidie a^o. 1677, van 30000 voor 3000 lasten ryst en nog voor 1200000 voor de verdere maandelykse subsidie van onse assistentie en hulp troepen van 5 jaren, sedert november 1677 tot november 1682, dat de Commandeur Couper hier terug gekeert is, t'eenenmale souden libereren en ontslaan, voor hem en zyne nakomelingen, t. w. zoolang hy en zyne successseurs en onderdanen, des Comp^s. vrye, vergunde, bedongen en hiervoor geëctendeerde octroyen, privilegien en voorregten in zyn ryk, heyliglyk en getrouwelyk kwam te mainteneren en de generale comp. de ware effecten en vrugten harer arbeyt en trouwe vründschap te laten gauderen, of dat by infractie, alteratie of contrarie gedoente van dien, Zyn Hoogh. en zyne successseurs in die volle agterstal en alle verdere schaden en lasten ganschelyk wederom souden vervallen en redevabel gehouden zyn en ons op hun ryk en havenen daartoe wettiglyk hypothequeren en geregtigen.

Dogh byaldien dese prompte uytkeringh met soo ruymen vermindringhe niet wil volgen, soo moet men egter het soo verre en tot soo groote somme tragten te brengen, als geschieden kan, en de rest restringeeren in soo korte payen en termynen, als het sal te bedingen syn . . . . .

Dit dan van de geltzaacken en het termineren van des Sousouhoungs veele schult aan de Compagnie gesezt zynde, soo volgt nae en onder 't absolveren van dien 't principaelste, dat wy sullen moeten sien alsnog door te setten.

Den afstant en verelaringe van den Sousouhounang en syne ryx-grooten tot volle vrydom van de landen en princen van Sirrebon, en dat hy die gelyek se de Compagnie als vrienden en bontgenoten in den jaare 1681 met syn toestaan en voorkennisse in contract heeft aangenomen, oock soodanig voortaan sal gelieven te houden, en voor-altyd als syne jonger en minder broederen aan te nemen, in suliker voegen als deswegen en vant medenemen van den jongsten prince van Sirrebon na 't Mattaramse hof voor in desen, onder de Sirrebonse materie reets is ter neder gestelt, gelyek mede volgens de nadere vaststellinge derselver permanente limitscheydingen voor het toekomende, tot vermydinge aller verdere dispuytten, tussehen hun beyden naemaels, hetzy dan van de revier van Gabang of van Brebes in het oosten, tot de revier van Indermayoe in het westen, soodanig als UwE. dat nae nader genomen exacte informatic dienthalven op Sirrebon selve, van hun regt en wettigheyt sult oordeelen oirbaarst en billickst en met eenen bequaemelyekst, in te schicken te westen, waarontrent die van Sirrebon, zooals oock al is geseqt, vooraf sullen moeten by acte verelaren, sigh aan en in UwE. beraat en besluyt met den Sousouhounang in hun regart, naar onse intentie tot haar eygen beste ten vollen over te geven, en daarinne te sullen acquiesceeren, en alhoewel wy wel kunnen conjectureren, dat den Sousouhounang ontrent dese volle afstand en vrydom der Sirrebonse landen en princen, al vry wat tay sal vallen om toe te treden, dewyl hy in synen brieff, ons vergangen jaar per Aria Sindouh Radja toegebracht, soo wel als mondeling door dien afgesant iterative, om de weder onderstellinge en submissie van dat lantschap schynt aan te houden, soosals uyt het hierby geinsereerde extract dienthalven consteert: . . . . .

Soo moeten UwE. daartegen Syn Hoogheyt met alle dexteriteyt te gemoet voeren den staat waarinne hy geweest en hoeverre door Comp. kragtdadige hulpe wederom gantschelyek, met syn vervallen ryek in volle rust en heerschappye gestelt is, en dat de aanneminghe der Sirrebonders onder 's Compagnies verbont en bescherminge op syn eygen versoeck en volkomen toestemminge geschiet is, in een tyt dat de Bantammers en Kidollesen, die plaatse overheert hadden en besaten, daartoe hy selve by syne schriftelycke versoecken aan den Heer Speelman zalr. efficaeiense instantien gedaan heeft, dat men dog de Bantammers daer niet wilde laten heerschen, maar dat hy Sir-

rebbon dan liever aan de E. Compagnie wilde laten, dog die documenten en brieven syn hier onder de papieren van Java althans niet alle te vinden . . . . . synde alleen in de Japaarse bylagen van a°. 1677 nog gevonden een translaat van een verzegelt verzoekschrift door Syn Hoogheyt aan de Heer Speelman doenmaals gedaan en dat onder andere ter Sirrebonse materie bevat dese volgende periode :

„ Ten derden versoeckt hy (namentlyck desen Sousouhonnang) oock „ de negory Sirrebon, want den sulthan van Bantham ondersteunt „ aldaar tegens reden den regent Marta Diepa, hebbende die van „ Sirrebon uyt 't gebiet van Adepatti Martalaya, gouverneur tot Tagal „ en de plaatsen daar bewesten, tot de limiten van Sirrebon toe, „ meer als 700 menschen in korten tyt herwaarts met kragt wegge- „ voert, synde den eenigen quaatstoocker onder de Sirrebonders, den „ voors. Marta Diepa, present op Bantam by den Coning wesende, „ doch wy laten dit aen 't goedduncken van vader den Amiraal, en „ soo byaldien het by den Heer Gouverneur-Generaal en vader den „ admiraal niet billyck geoordeelt wert, dat wy Sirrebon gelyck te „ vooren regeeren, soo en is het oock geensints van onse begeerte „ niet.”

Is het dan doen ter tyt geensints van syne begeerte niet geweest, om Sirrebon sonder en tegen ons goetduncken als te vooren te regeeren, en het liever aan de E. Compagnie over te geven, als onder de Bantammers (doen der tyd syne en onse vyanden) te laten beheeren, zoo behoort hy immers nu de billyckheyt en reden plaats te geven, dat sy soowel als hy selve en syn gantsche ryck, op en onder Compagnies bescherminge en bontgenootschap syn aangenomen . . .

Buyten dat er van de hoedanicheyt der aloude submissie der Sirrebonders aan 't Mattaramse hof nog al veel te seggen valt, gelyck UwE. van de princen gebroeders apparent wel sal voorkomen en ter kennis gebragt werden, sonder dat wy evenwel noodig of dienstig agten sulcx in haar reguart buyten nootsaecke veel te bedisputeeren.

Nu volgt er nog een tweede capittel van gelycke nature, en daar wy van gelycke vertrouwen, dat UwE. al veel moyte ontrent sullet hebben, om te verkrygen, namentlyck „ de vergrootinge van Com- „ pagnies of de Bataviase limiten en jurisdictie van de landen van „ de revier Pamanockan af, oostwaart op, tot de revier Iudermayoe

„toe,” soons daaraf wegens onse intentie hiervoor op de acte van de donatie der landen van Pamanoe kan reets melding is gedaan, en principaal oock onder de Sirrebonse materie al van gesprooken, om wat redenen en motiven sulcx voor een nutte en noodige zaak voor de Ed. Compagnie als de gemeene ruste dier landen wert gehouden. Dit versoeck van de uytbreydinge onser lantpalen, sal dan als gesegt, mede voor of nae in de besoignes en conferentien met Syn Hoogheyt moeten op het tapyt komen, en hem de dienstigheyt daaraf tot algemeene ruste dier landen, als syn eygen ryck, met alle kragt dienen ingescherpt en ingeprent te werden, om het des mogelyck daartoe te leyden en te brengen, en waarin wy meenen, dat onder de redencavelingen over de mitigatie der geltschult, als het weder overgeven der Rimbangse dorpen, en principaal den afstant van ons regt op de stadt en landstreecke van Samarangh, Caligavoe etc. daaraan hy sigh volgens syn meer gerepeteerde brieff en hiervoor geinsereert extract, oock vry veel schynt gelegen te laeten, gelyck dat oock in effecte soo voor syn interest, als reputatie van vry veel en soo wy meenen, innerlyck grooter en teerder belang, als de landen van Dermayoe is, wel het meeste te opereren sal wesen, tgunt wy egter geheel UwE. goet beleyt toe vertrouwen, om sig nae tytsgeleegentheyt en bevindinge daarentrent te rigten, dienende dan oock besorgt, dat men in cas van dese obtinue van deselve nader donatie dier lantstreke, oock een volslage wettige acte en opdrage procurere.

Dogh ingevalle tegens onse hoop alle tentamenten en instantien ten deesen, niet en mogten vrugtbaar, en den Sousouloung ontrent dese overgifte der Dermayoese landstreeck aan de Compagnie hartneckig in geenderley wyse toe te brengen mogte syn, dan sal UwE. die zaecke voorts vermogen in syn geheel te laeten en verblyven, soo het nu is, onvermindert dat al egter de publicatie onser donatie tot Pamanoe kan, als voren reets verhaalt, de facto kome voortganck te nemen, en soo mede de scheydinge en vrye verclaringe van Sirrebon hieraven van gesprooken.

Maar in dien gevalle legt dan oock met eenen ons arrest by reiteratie, gelyck hiervoor op de acte van Samarang reets is genoteert, dat UwE. de presentatie van den afstant van landen van meergemelte Samarang, die ten selven eynde vooraf daarna sal dienen gedirigeert te werden, oock niet en sullen laeten voortgaan . . . . .

Dit dan dusdanigh over des Compagnies intrest en onse intentie ten reguarde der generale contracten met den Sousouhounangh als onse verleende prerogativen en pretentien ter neder gestelt, en soo wy meenen genougsaam uytgedrukt zynde, om UwE. in 't een en 't ander daarentrent by alle voorvallen van te kunnen bedienen, soo sullen wy nu verder overtreden tot de huyshouginge en ommeslag van de Comp. en hare dienaren op en langs Java's oosteust . . .

De comptoiren en posten die wy derwaarts over, tot nog daarmede hebben beslagen, syn (buyten Sirrebon, dat apart en hiervooren van gesproocken is :

Tegal,
Samarangh,
Damack,
Rimbangh,
Sourabaya,
Grissee en

Japara, het hooftcomptoir, mitsgaders Cartasoura de Ningrat het hof des Sousouhounangs.

Maar nu vermeynen wy daarmede als nog vry te verre verspreyt en uytgebreyt te wesen, en dat die alle niet nut, en oock op sommige, in stede van posten, ten hooghsten maar 2 à 3 man tot opsigt, nu en dan van nooden syn, in sulcker voegen als hier vervolgen sullen aanwysen.

Waar men het hooftcomptoir onser residentie voortaan permanent soude continueeren, heeft by ons eenige overwegingen gegeven, maar cyndelyck doen persisteeren, om hetselve te houden en te laeten daer het van oude tyden af is begrepen geweest, namentlyck Japara . . . . .

Rimbangh daar wy om 't belangh der noodige houtkapperye ende sorg en opsigt over de calangers off cappers een aantal van 25 blanke coppen hebben . . . . .

Tegal en Paekalongan meynen wy, hetzy nu t'uwcr aanwesen off anders soo haast men het agt met fatsoen te kunnen geschieden, wel geheel magh ingetrocken . . . . .

Sourabaya, daar hebben wy doorgaans nae 't opslaan van Troenajaja a°. 1677 door den Heer Speelman, een boven en een beneden paggertie off post in besit, en met ontrent 50, 60 en 70 man nae ge-

legentheynt beset gehouden, buyten nog een à twee kruyssende jagtjens off vaartuygen tot beveylinge van de zee daar, in 't naauw tusschen Java en Madura, omdat sig veeltyls party Maccassaarse en andere rovers daar ophouden, gelyk oock die uytgeweecken nog swervende grypvogels, als de Baleamboangers dat oostelyckste deel van Java en des Sousouhounangs gebied veelmalen ravageeren, beschadigen, en gaarne weder een vasten voet op soudensien te krygen, als zy van de jaaren 1676 tot 1679 toe bereets op gehadt hebben, en niet sonder coste van veel Compagnies goet en bloet met groote moeyte van daar weder gekregen syn, want zy andersints in korten wel vry verder soudensien in en doorgeboort hebben, hoedanig wy nu uyt de Sourabayase advysen hebben gesien, dat geciteerde Baleamboangers hun althans mede met ravagieeren in die lantstrecken al vry stout betoonen en de Compagnie, nogh den Sousouhounang niet veel schynen te kennen en te respectceeren . . . . .

Overzulk dan, schynt het evenwel van belang, speciaal voor den Sousouhounang en de ruste van zyn ryck, immers soo lange hy met syn groot aantal volx soo magteloos en vreesagtig voor syn vyanden, als tot nog bevonden wort, en in geen beter postuyr van defentie daartegen sigh selven komt te stellen, dat wy die onse besettinge in voors. oosthoek nog blyven continueeren, alhoewel andersints het voor de E. Compagnie niet importeert, off de negotie die daar alom oock te doen, en 't geen er verder te verrigten valt, soude genougsaam met een à 2 chaloupen kunnen waargenomen werden. . . . .

Desentwegen hetzy dan dat men die gestelde principale besettinge op Sourabaya of wel op Grissee kome aan te houden, soude dan onse meyninge zyn, dewyle sulks als verhaalt eenelyck tot securiteyt van den Sousouhounangh, en weynig of niet ten nutte van de Compagnie en komt te strecken, dat Syn Hoogheyt de lasten van ons daar geposteerde volck behoorde op sigh te nemen, gelyk UwE. daarop sullen dienen aan te houden en sulcx traghten te bewereken, en soo mede van die tot syn lyffwagt aan het hof tot:

Cartasoura de Ningrat. Na onderlinge bespreek en afhandeling van saacken sullen dienstig aghten, en op syn versoeck vastgesteld werden die daar oock geposteerd te laten, want wy niet en kunnen dencken off uyt syn schryven oock bemereken, dat hy die nog sal

willen missen, hoewel wy anders als hy 't versogte wel soude mogen lyden, dat men se almede quam in te trecken ter gelegener tyt.

Maar dewyle wy hieraan grootelyx twyffelen, soo agten wy wel de facielste ende billyekste middel soude wesen, dat men Syn Hoogheyd disponeerde om de lasten van die twee posten tot synen dienst jaarlyx aan de Ed. Compagnie op Sourabaya en Demak in de leverantie van een equivalent aan rys te balanceren.

Maar ingevalle Syn Hoogheyd nu niet te disponeren ware, om de besoldinge en lasten van onse besettinge in den oosthoek tot Sourabaya off Grissee op sigh te neemen, schoon wy dat voor vry wat onredelyk souden aansien . . . . .
soo sal UwE. dat daarby mogen laten berusten, en dan evenwel deselve besettinge, soo als die geprojecteerd is, nog laten continuereen.

Naar deese stellingen agten wy dan de saacken en omslagh van de Compagnie op Java vooreerst veel gereduceert sullen werden en egter nog groot genoeg weesen, ende ruym 200 koppen buyten extraordin. toevallen uytmaacken . . . . .

En alsoo by vervolg van dese vastgestelde reductie van volck daar alomme, insonderheyte veel pennisten en andere soo wy meenen ten overvloede sullen wesen, soo hebben UwE. vooral te besorgen datter tot de continuatie soodanige werden uytgesondert en aangestelt, daar men sig ten goede en van haar trouw en vigilantie eenigsints magh verseeckeren . . . . .

En dewyl by dese materie oock te passe komt de vergunninge off limitatie van de vaart der Javanen na quartieren, weswegen in het jongste generale contract des jaars 1677, niet en is genoteert, dan 't geen men daarvan by 't eerste articul tot confirmatie van 't oude contract van den 23 September des jaars 1646 moet vaststellen, en waarin opt seste of laeste articul van des Sousouhoungs gesanten, hun voorstel luydende:

'Ten sesden en ten laesten, dat alle cooplieden onder Syn Majesteys sorteerende op alle plaatsen vry ende liber met haere coopmanschappen souden laten varen, als van gelyken mede de Maleyers, die nae Syn Majesteys lunden tenderen; dit volgende wert gespecificeert;

„Int sesde en laeste articul wert mede geconsenteert, dog met „limitatie, dat niet naar de eylanden van Amboina, Banda, nog „Ternaten mogen varen, alsmede niet naar, nogte voorby Malacca,

„als met onse expresse passen, welke hier op Batavia gehouden
„sullen syn te komen haelen.”

Zoo sullen wy tot nader verclaringe van 't geene hierontrent in den brief nu nae Japara afgaande, en soo mede by onse voorige ordres desen jaere derwaarts gegeven, al is gesezt, nog by voegen, dat wy die oude korte uytdrucking soodanig alsnogh nut en dienstigh houden, met nader explicatie, dat wy by Ambon, Banda en Ternaten, of de oosterprovincieien oock verstaan, dat sy mede niet nae Timor, Bouton, Bima en Macassar mogen varen, of soo sulcx om redenen nae de 2 laatstgenoemde quartieren van Bima en Macassar nu en dan moste geschieden, dat alsdan de licentie daaraf alvorens hier sal moeten versogt werden, gelyck wy dan oock soo beveelen, indien eenige daar remorerende Chineezen of selfs onse Bataviase ingeseten sulcx wilden ter hant nemen, want wy die sleutel van de vaart om de Oost niet mogen losgeven en niet te naauw onder onse sorge kunnen behouden.

Maar voorts in 't oosten tot Baly en Lomboeq, in 't noorden tot Borneo, maar niet oostelycker in dien oort als Banjermassingh, item Palimbang, Jamby en tot Malacca, en in 't westen tot Bantam en Lampon, sal men de lieden de traffique niet beletten, mits het nae Malacca alleen geschiede onder Compagnie's passen, van hier tot haer eygen securiteyt en scherpe poene tegen den aanbrengh van kleeden en amphioën, gelyck UwE. dat een en ander den Sousouhonnang in de discoursen en conferentien deswegen met de meeste nadruet en impressie soodanig dienen in te scherpen, en oock in de nader te maacken aete te begrypen en te laten invloeyen, dan ingevalle Syn Hoogheyt voor sig selve hierontrent wat te veel gebonden en bepaalt mogt agten te syn, schoon wy dat niet en konnen deneken, dan soude men voor syn bysondere equipagie, die hy nu en dan tot besock of besendinge nae elders soude mogen versoecken ofte willen ter handt nemen, hem daarin wel wat mogen beloven te adsteeren, in sooverre het soude konnen geschieden buyten Comp. prejuditie . . .

Dese motiven over de vaart en toelatingen der ingesetenen van Java's oostcust verstaan wy in gelycker voegen mede van die van 't eylant Madura, twelke sedert een geruymen tydt herwaerts ende voorgevallen beroerten bynae als in tweeën is gesplitst gebleven, en die van Sumanap en Pamacassan aan 't oosteynde soo eenigermaten

op hun selfs syn gebleven onder de overleden Tommagon Jouda Nagara, principaal uyt een afkeer jegens den Pangeran Sampan off Zacra Ningrat, UwE. bekent, en waaruyt al veel nieuwe onlusten in den oosthoeq gedugt wierden, sulcx wy ten opsigte van dien oock altmeer bewogen syn geweest tot de commissie van den E. Jeremias van Vliet nae derwaerts, sooals UwE. uyt den tencur van desselfs medegegeven instructie, onder dato 28 January pass°. nader konnen lesen, en uyt syne advysen, als 'tgeene dienthalven in ons schryven nae Japara sy ter neder gestelt verder sien, wat daarentrent al is gepasseert, en oock van onse gedagten en besluyt om die saacken van Madura verder ten goede te manieren, sulx wy ons aan 't geposeerde in voors. ons Japarse schryven genoegsaem vermeynen te mogen refereren, en verder alleen UwE. te recommandeeren de bewerkinge by den Sousouhounangh van de continuatie tot algemeene ruste syner onderdaenen, waertoe 't concept van den E. van Vliet, met de nominatie en aanstellinge van Jouda Nagaras oudste dogter of Aria Bascaras soon, Radeen Soederma, als hy bequaem is, by ons niet vreemt, maar wel het plausibelste schynt, om die tot het gebiet van Sumanap in stede en onder deselve naam van syn grootvader Juda Nagara, egter onder het volle gebiet des Sousouhounangs aan te stellen en te promoveeren, ingevalle sulx door UwE. mede na nader examinatie voor dienstigh geoordeelt komt te werden, want het gesag van Pangeran Sampan schynt aldaar nogh seer qualyck in de man te willen, dan het zy dusdanig of anders, wy verwagten en vertrouwen UwE. den Sousouhounang in dien reguarde soodanigh sullen weten te disponceeren en alsulx te ordonneren wat het meeste nutte dier syner Madurese onderdanen sal vereysschen, want om die Sumanappers of eenige andere derselven, tellequelle van hem af en aan de Compagnie te trecken, dat is onse meeninge gants niet . . . . .

Nu resteert UwE. hierby nog te informeeren en van ons beraat te dienen, ten reguarde van den rebellen Balysen hoop onder haar voornaamste hooft Soura Patty, met syn mackers Soura Juda, Sacra Juda en . . . . . die naedat se al lange jaaren in dese bovenlanden van Croan hadden gevagabondeert en gerooft, en met alle des Compagnies aangeboden goetheyt en verscheyde pardonnen al zedert de jaren 1678 en 1679 genoegsaem de spot ge-

dreven, en nooyt hun onder onse magt willen laten begeven, egter in den jare 1683 onverwagt onder den Capiteyn Ruys (in syn vervolginge van den paap Chee als pangiran Pourbaya) geraakt en op nieuw vooreerst op versogte genade aangenomen syn, egter met intentie, soo hy selver schreef, om dat boose gebroet, soo haest de gelegentheyf van onse swacke en in de bossen verdeelde magt sulcx quam toe te laeten alle van kant te helpen, of ten minsten voor te komen, dat se geen quaat meer quamen te bedryven, maar dat is tot 's Compagnies nadeel heel anders uytgevallen, want die loose boeven en wegloopers sigh in dien noot onder de onse eenigen tyt stil en wel gedragende, int najaegen van gemelte Chee, en soo voorts met ons veltleger op Sirrebon gebragt en geraeckt synde, heeft den Capiteyn Ruys gants onvoorsightigh deselve op goet vertrouwen (soo men voorgeeft) met eenigh geweer versien, en alleen andermael nae de Carwangse bovenlanden afgeschickt om den doen nog vlugtenden Pangerangh Pourbaya te agtherhalen en op te brengen, waardoor sy dan occagie gekregen en waargenomen hebben om op den 27^{en} January 1684 in de negory Sickalong op den helderen middag onsen van hier gesonden vaandrigh Willem Knuffeler met 36 Europise militairen te willen vermoorden, gelyck sy oock tot een aantal van 18 stux gedaan en de overige hare handen nog kloeckmoedigh ontsnapt hebben, daarmede sy doen voort weder hun ouden gang en schuyllhoecken quamen te kiezen, en al evenwel op nieuw nae geen reden van vergiffenis of pardon wilden luysteren, sulcx wy den 7 September anno passato den commandeur Jacobus Couper over Sirrebon met een kloecke krygsmagt op hun uytsetteden, die se oock wel nyt Goelongon opgeslagen, verstroyt en verjaagt, maar door de opkomende regentyt egter niet in handen bekomen heeft, sulx sy doen voorts hun cours oostwaart gekosen, en eyndelinge hun retraits naar de Mattaram genomen hebben, en hetzy door voorspraack van sommige Javaanse hoofden of wie weet waaromme, by den Sousouhoumangh Amanecourat (schoon syne soo wel en grooter als onse vyanden) in genade ontvangen, en op Cartasoura gehuysvest syn, en sonder dat onse Japaarse opperhoofden, ofte den Capiteyn Luytenant Grevinck, Syn Hoogheyt hebben kunnen disponeeren, dat hy die sielen aan onse dispositie heeft willen overgeven, ten principalen op voorgeven van alvorens onse nadre ordre daarover te willen inwagten, gelyck oock syn besendingen van

den hier voorgeselde Diewaraga expres dienthalven aangelegt is geweest.

Ende alhoewel dat Syn Hoogheys laaste schryven aan ons over dit volckie, wel soo heel vreemt niet schynt te luyden, als UwE. nyt het translaat kan beoogen, soo blyckt niettemin daartegen nyt de Japaarse en Cartasourase advysen, dat het soodanig niet gemeent en de intentie niet schynt, om die quaatdoeners te straffen, of in onse handen over te geven, dat de tyt met UwE. komste nader sal moeten leeren, want om kort te gaan, sullen wy nu weder de zaacken soo leggende schoon wy het vooral in desen tyt (en tot bevorderinge onder in desen ter neder gestelde affaires met den Sounsouhounang) van herten anders wenschten, UwE. eerst wysen op onse secrete ordre onder dato 2 May deses jaars aan den opperkoopman de Hartog en Capiteyn Luytenant Grevinck afgesonden, en 't antwoord daarop onder 8 July van gem. E. de Hartogh ontfangen, in 't welke UwE. sal voorkomen, dat onsen last, dien sy selve eerst hadden versogt, sedert door hun ingressie onder de Javaanse grooten niet was konnen te werck gestelt werden, en of die nu al soo secrete gebleven en die loose sielen geen meer naedencken sal toegebracht syn, meenen wy al grootelyx te twyffelen, ende oversulx sal UwE. hierontrent met voorsigtigh beleyt dienen te procedeeeren, om ten eenen of ten anderen alsnogh ons ooghmereck, is 't doenelyck, te mogen bereycken en effectueren, 't gunt dan dusdanigh eygentlyck is leggende en waarontrent wy tot voorkominge van verdere nieuwe beroerte, als de continuatie der algemeene ruste op Java hoopen en wenschen UwE. gedoente ende ons voornemen geluckigh mag uytvallen . . . . .

Secreet appendix tot de memorie voor den ambassadeur
ende commissaris Franchoys Tack aan den Sounsou-
hounangh.

In 't bysonder hebben wy nog noodig geoordeelt te recommandeeren, dat men ter bequaamster tyt en oecagie alle mogelycke devoiren en middelen sal aenwenden en in het werck stellen, om den voorgenoemden rebellen rover Sourapatty en syn complicen en gandsen aanhangh,

hetsy in der minne of met vigeur van den Sousouhounang als syn eygen, soowel als onse vyanten en lantverstoorders op te eyschen en in UE. handen overgelevert te krygen, en vooral Sourapatty en de hiervoor genoemde syn hoofcomplicen, dan wyders ten eersten van kant te helpen, dog het verder gevolg en den gemeene man te mogen pardonneren van hun leven, mits dat se alle ten eersten nae Japara afgestierd en aan onse schepen bestelt, ende soo voorts t'onser dispositie herwaarts gebragt werden, met volle ordre en authorisatie van, als dat gespuys quame door dees en gene omwegen en uytvlugten te traynceren of oock selfs geheel te declineeren, dat UE. dan onvermindert desselfs respect in syn eygen lant sullen vermogen en moeten sien alle diligentie en middelen te overleggen en uytte vinden, om dien rebellen hoop, is het doenlyck, tzy binnen Cartasoura selfs ofte daar buyten, en wel int publycq of andersints in het heymelyck, ofte door krygslit te beknellen en uyt de werelt van kant, en alsoo dat quaat uyt den weg te helpen, en waertoe wy vermeynen UE. ontsag en representative magt oock veel ten goeden sal contribueeren, want wy ons daaraan ten opsigte van het Javase welwesen vry veel gelegen laten, en derhalven selfs UE. qualificeren, soo die belhamels mogten uyt den wegh en elders van de hant gestiert weesen, en geen reden op den Sousouhounangh tot oproepinge en overleveringe van haar iets vermogten, dat men dan door d'een of d'ander practyck en een premie van . . . . Rd^s. cenige geresolveerde inlanders siet uytemaecken, die Sourapatty, Soura Jouda, Sacra Juda en . . . waar se te vinden mogen syn, om hals brengen, want se ruym dobbel de doot, en dan soo halstarrigh blyvende, geen genade altoos meer verdient hebben, stellende dese pryse voor al die hoofden int generaal of . . . . . voor Sourapatty en . . . . Rd^s. voor yder der 4 andere, mits UE. daaraf ten vollen sigh mogen verseeckeren dat se doot syn.

Dog ingevalle tegen alle verwagtinge, geene deser middelen van operatie konden werden, twelek UE. dexteriteyt alvorens met genoegsaam overlegh sal kunnen ontdecken, soo sal UE. tot een nytterste effect, dogh oock niet anders dan op het voordragen en interessie als versoeck des Sousouhounangs mogen belooven, (soodanigh het met Comp. respect en agtbaarheid sal kunnen geschickt werden, dogh oock niet verder) een generaal pardon voor Sourapatty en al

syn hoofden en aanhangh omtrent den Sousouhouanagh of wel aan hun selfs, onder dese restrictie en vaststellinge evenwel, dat sy daar niet sullen mogen blyven huyshouden, maar met hun vrouwen en gevolg evenwel herwaarts moeten komen, om hun hier oock te verootmoedigen en haar domicilium nevens andere hunner lantslieden te deser plaetse te versoecken en te nemen.

Maar die milde en onverdiende goetheyt van de Compagnie eyn-delyck almede niet mogende gelden, en alle devoiren en aanslagen ten goeden of ten quaden te vergeefs bevonden werdende, moet men het onvermindert eerst op syn beloop laeten en van UE. ervaren kennisse verwagten, het soo te dirigeeren, dat wy daardoor geen veragtinge ontrent de Javanen op ons laden, maar nader mogen verligt en ten eersten verstandigt werden, wat UE. sullen oordeelen dan ten meesten dienste van de Compagnie wyders door ons nae desen ontrent sal dienen gedaan of ter handt genomen te werden, daar wy ons op sullen verlaeten en inmiddels het beste eerlange blyven hoopen en afwagten.

Van Bantam heeft ons den oppercoopman Everard van der Schuur by syn missive van den 18^{en} deser; ter materie van eenige onderlinge differenten en onlusten in dat ryck, onder anderen oock genotificeert, van eenige besendingh en correspondentie, die van daar met en tusschen den Sousouhouanang soude geschiet wesen om adsistentie als andersints, sooals UE. by 't extract van dat Bantams schryven by desen gevoegt, breder kunnen lesen, en twelcke alhoewel by ons gants geen ingressie of schyn van waarheyt heeft kunnen vinden, egter niet ondienstig geagt zy, UE. mede te deelen en daar besyden te recom-manderen, sigh exactelyck over te informeren, in dier voegen als UE. selve genoeg bewust is, ontrent soodanige gelegentheden te moeten geschieden, daar wy ons en verder UE. beproefde goede conduite by alle voorvallen gantschelyck op gerusten, met bede tot Godt Al-maghtigh, dat hy UE. wil geleyden en een geluckig succes in dese onse opgeleyde last en commissie ten dienste onser heeren en meesters verleenen, opdat de Compagnie alsoo eenmaal meer en meer het ware nut en verwagte voordeel uyt het Mattaramse ryck voor alle haar lasten, moge deelagtig werden, niet twyffelende of UE. sult alles soo spoedigh tragten te volbrengen, als eenigsints geschieden kan, om alsoo tydig weder tot ons terugge te keeren en vervolgens nae

UE. gedestineerde en opgelegde gouvernement van Malaca te mogen voortgaan. Ende verblyve, enz. onderstont: UE. goede vrunden, was geteekent: J. Camphuys, A. Hurt, W. v. Outhoorn, R. van Goens, M. Pit, Cornelis van Quaalberg, Joan van Hoorn en I. de St. Martin, ter zyde stont: In 't casteel Batavia, desen laasten October 1685.

XXIX. Rapport of relaas door ons ondergeschr. thans tot narigt in Rade overgegeven, wegens het voorgevallen alhier tot de komst en optrek van den E. Heer Commissaris François Tak, zal. naer des Sousohonnangs hof.

Op den 30^m January jongst passado van Samarang met twee Compagnien, onder de luytenants Vonk en Eygel tot opvoer en versekering van de bagagiegoederen ter verantwoordinge en onder het hoger gesag van den E. Cap. Jan Jacobsz. Leeman opgetrokken en den 2^m deser alhier gearriveert en van den Capt. Luyt. Greving wel ontvangen zynde, wiert ons al aanstonds van zyn E. bekend gemaakt de verwartheyt der Javaven en dat zy, voornamentlyk Amirang Cassouma met zyn aanhang het paart van Troyen ingehaalt en nu gesien hebbende, dat het Comp. ernst was, wel wensten van dien moordadigen Sourapatty en zyn byhebbende schelmen ontslagen te wesen of dat sy het werk noyt begonnen hadden, wyders dat zyn E. geene van alle de javaanse grooten nog ook niemand van de Sousouhonnangs Baliërs betrouwde en steeds van haar alleen was bedrogen, dat hy volgens zyn secrete ordre en last, die moordenaars zonder haar hulp of weten wel zouden hebben aangetast, indien se soodanig niet verstrooyt en verdeelt haar hier en daar onthielden, met meer diergelycke expressies, daarinne hy zich vooral over der Javaanse grooten haar gedoente beklagde, verhoopende dat nu eerlang de Ed. Heer Commissaris komen en ondertusschen die zaken eens ter degen examineren zoude. Inmiddels quam op den 4^m deser Amirang Cassouma en Pangerang Sampan voorstellen, dat zy verstaen en uyt een brief van Sindocradja gelesen hadden, dat de heer Commissaris seer ontstelt en quaat was

over het gedoente van haar grooten en voornamentlyck over het aanhouden en mainetineren van dien moorddadigen hoop tegens alle regt, presenteerde hare diensten om deselve nog voor de aankomst van welgemelte heer te omcingelen En van kant te helpen met verzoek, dat hy schriftelyck aanstonts zyn E. zulx geliefde te laten weten en daartoe consent af te vragen, tgeen dan op gem. Capt. luytenant Greving met communicatie van de gesamentl. officieren gedaan heeft, waarop ook door opgem. Heer particulierlyk aan meergeciteerden Capt. Luyt. Greving met een briefje . . . . . uyt de negory 'Tanjopoetty geschreven, geantwoord is, dat Z. E. 't verwonderde ofte vreemt voorquam, dat de Javanen, genegen dien moorddadigen hoop van kant te helpen, hy Capt. Luytenant sulx haar belette of tegenstond, en dat hy haar met dat werk, op haar aanbiedinge zoude laten voortgaan; dog indien hier onse presente militie, daartoe iets konde contribuieren ten voordeele, dat hy deselve dan zoude employeren, dog anders niet en zig dan maar eenlyck stil houden, mitsgaders dan de Javaanse grooten van 's Comp^s. sincere meeninge en goede intentie te versekeren, welk briefje, alhoewel secreet en particulier, dikwyls genoemde Capt. Luyt. Greving eerst aan den Capt. Leeman en daarna aan de verdere officieren communiceerde, omme in cas by de militie benoodigd was, zig van haar te kunnen dienen, oordeelende hy, dat het beter was, dat men de Javanen, ten eenemale met dit werk, als haar aangaande, behoorde voort te laten gaan, voornamentl. nu sy versogten, dat tog geen Hollanders daartoe geëmployeert of haar tot adsistentie mogten gegeven worden, alzo zy, principaal Pangiran Sampan met zyn schoonzoon Jangrana de zaak zelver wilden nytvoeren en geen één Hollander daaraan wagen, zoodat nog dienzelfen avond den pangiran Sampan weder binnen komende, hem eenelyk gezegd werd, dat hy kon met het werk voortgaan, latende Amirang Cassouma geciteerde moordenaar, nog dienselfden nacht naar gewoonte agter des Sousouhounangs hof de wagt waarnemen, om hem nog als quansuys in goet vertrouwen te houden; terwyl maakten zig dien nacht, gedagten pangeran Sampan vaardig en stelde zig 's ochtends met al zyn volk gewapend onder pretext van d'E. heer Commissaris in te gaan halen voor onse paggering, met dat beleyt, dat hy als in passant ten huize van Sourapatty aangierende, hem uyt 's Keyzers naam zoude aanzeggen, dat

hy nu pardon voor hem gaande (verzoeken?) het niet passen zoude, dat hy gewapent was en zoodanig d'E. heer Commissaris te gemoet gebragt of voorgesteld wierd en byaldien hy Sourapatty dan ongenegen of onwillig sig toonde, om sig onder Soudouhouangs vleugelen ongewapent, ter discretie over te geven, zoo sou hy, Pangeran met alle diegene, die hy by hem had, op 't lyf vallen en van kant helpen, dog indien hy zyn wapens nederleydde, hem binden en zoodanig aan den E. heer Commissaris overleveren.

Ondertusschen hielden wy ons dien nacht voornamentl. in 't limiren van den dag paraet en in de wapens en geciteerde Pangeran verdrocken en by Sourapatty aangegiert wesende, weygerde deselve hartneekig zyn geweer af te leggen, vervoegende zig in zyn pagger met alle de zynen, onder die dreygementen, dat indien de Soudouhouang hem wilde onder de voet stooten, hy ook zien mogt wat daaraf quam, waarop de Pangeran desselfs paggering, zoo met zyn volk als Javanen, na gissing wel 10,000 menschen omcingelde en die moordenaars gelyk als een tyger in zoo een kring beslooten hielden, stierende de geciteerde pangeran, drie Balise hoofden alhier, met name Tommagon Singobaro, Manca Juda en Wangsanata telkens by Sourapatty om hem voor 't laatst af te vragen of hy zig wou opgeven en ter discretie van den Soudouhouang in handen stellen, die nadat se met hem Sourapatty gesproken hadden, weder gestiert wierden naar den Soudouhouang om dier moordenaars hun hardneekigheid te rapporteren en daarop het laatste bevel van Zyn Majesteyt af te halen, gelyk zy dan ook met hetzelfde, om dien moordenaar maar van kant te helpen, weder terug tot den pangeran keerden en ook, zoo wy ordre hadden om den pangeran te adseren, tgeen tegen haar gemoet scheen te stryden, zeggende Wangsanata, die wel de geresolveerde scheen te zyn, in 't voorbyryden van onse paggering, dat de andere twee Balise hoofden liever zagen, dat Sourapatty levendig gekregen en niet van kant geholpen wierd, met byvoeginge: Sourapatty wil nu onse vyand worden, waarop kort daaraan de pangeran met zyn schietgeweer op de paggering van Sourapatty liet vuur geven en wy ons op het gehoor met onse compagnien stelden, gaande buytendien, (na)dat de wagt van den Soudouhouang genoegzaam was versterkt, de Capt. Luyt. Greving zal. met het meeste gedeelte van de comp^{ie}. van Luyt. Vonck de ronde om 's Keysers

hof doen, en wedergekeerd zynde, wierd de luytenant Eygel in plaats van den vendrig Severyn, die met 12 man agter onse paggering hadde gestaan, om ons aldaar voor brand en inval te bevryden, met zyn gansche comp^{ie}. gestelt, zoo ook de luyt. Vonck vóór deselve en de vendrig Keurbeek met de resterende hier bevonden militie, vooraan tot bewaring van de oude pagger; terwyl de vendrig Lourens Herfts met omtrent 50 koppen voor aan 't hof van den Sousouhoungang post hield om dat te beschermen. Ondertusschen zagen wy zoowel de Sampanders als Javanen confuselyck terug en sommigen ook gequetst keeren, met berigt dat de vyand furieus op haar aangevallen den kring gebroken en veel van haar van kant gemaakt, mitsgaders zig op de vlugt begeven had, zonder dat men kost weten werwaarts na toe, vluغتende het gansche negorys volk, zoo mannen, vrouwen als kinderen, den eenen hier en den anderen daar, waardoor wy niet wisten hoedanig het met die zaak gesteld stond en ons eenelyk paraat en vaardig hielden, dog weynig tyts daarna wierden de 2 comp^{ien} van Vonk en Eygel door een bode van d'E. Heer commissaris die dien ogtent van Matje Sango en hier digte by genaderd was, geroepen, (om) zyn E. te gemoet te trekken, gelyk dan ook beyde deselve over de groote gestopte rivier rescontreerde, die met den Capt. Luyt. Greving een weynig gesproken en denselven weder vooruyt gesonden hebbende, te gelyk na onse paggering in goede orde marcheerde en zyn byhebbende bagagie liet binnen brengen, mitsgaders alle drie de Comp^{ien}. nevens malkandren voor op het pleyn van onse paggering gesteld hebbende, committeerde Z. E. den opperkoopman Jeremias van Vliet en den luit. Benjamin van der Meer na het hof van den Sousouhoungang om Zyn Keyzerl. Majest. finalyk aan te zeggen, dat hy met de E. Comp. niet behoefde te spotten noch den gek te scheren en hem aanstonts het hoofd en den aanhang van Sourapatty leveren zoude of dat hy 't op 'al zyn Mantris en Hof wilde verhalen, doende daarop den Capt. Leeman ook alle zyne handgranadiers by de Comp. stellen en haar ider met handgranaden, vierpotten en pickjens naar gewoonte voorzien, waarna de geciteerde respective gecomiteerdens teruggekeert zynde, rapporteerden dat de Sousouhoungang al reets uyt syn hof geweken, doch door haar weder in dezelve doen keeren was, en dat Zyn Mayesteyt zyn fuge had zoeken te pretexteren om den vyand na te zetten en totaliter

te ruineren, of in 's Comp. handen te leveren, waarop kort Zyn Ed. den Capt. Luytenant Greving met 4 à 5 man weder na 't hof toezond om aldaar rondom goede ordre te stellen, en Zyn Mayesteyts persoon voor schade en brand te verzekeren, mitsgaders aan te zeggen, dat hy (zyn) eygen persoon niet behoefde te exponeren, maar daartoe zyn mantris te gebruyken. Middelerwyl quam depatty Ourawan, gouverneur van Japara te paart zittende met eenig gevolg by Zyn Ed. te kennen gevende, dat de vyandt, wysende ter linkerzyde van hem af, dat beoosten het hof is, aldaar nog stand hield en de huizen in brand stak, waarop Z. E. antwoordde in 't maleyts, komt wys my den weg daarna toe, en den luytenant Eygel, die digte by hem stont roepende, belastte tegen den vendrig Keurbeek, die met zyn paggersvolk agter denselven gesteld stond, uyt zynen naam te ordonneren, dat hy aldaar posthouden en tot bewaring van 's Comp. goederen en bagacie overblyven zoude, onder het gezag van den E. Capt. Leeman, die ook geordonneert wierd, maar ses handgranadiers onder den constapel met een vaatje kogels mede te geven, en de rest tot nader ordre by zig te houden, om des noots met deselve meerder kruyt en loot af te kunnen steken; trekkende Z. E. daarop met de drie compagnien in volle front na 't Keysers hof, tzedert wanneer wy eerste en laatste ondergeschr. Zyn Ed. niet weder levendig, maar wel elendig gemassacreerd gesien hebben, enz. Onderstond: Cartasoura di Ningrat desen 10^{en} february 1686. w. get.: Jan Jacobsz. Leeman; A. Ygel en Jan Heynen.

XXX. Relas door my ondergeschreven in Rade alhier overgegeven, wegens het treffen en droevig voorval op den 8^{en} deser, soo buyten als voor 't Hoff van den Sousouliounangh.

'Tot zooverre dat wy onder het gezag van den Heer Commissaris van voor 's Comp. begaggerde woonplaats in volle front regelregt over de passebaan na 's Keysershof zyn opgemarschieert heb ik nevens den Cap. Leeman en den ondercoopman S. Heynen, by een apart schriftuur gedemonstreert, insgelyks wat er 'is voorgevallen voor de

komst van zyn wolgem. E. zaliger, zoodat ik nu op de petitie van den geformeerden raad, hier vervolgens zal verklaren, hoedanig dit irreparabel ongeluk is toegekomen en te dien eynde beginnen met het optrekken tot vlak voor 's Keyzers Hoff; van waar wy van Adepaty Ourawan ter linkerzyde of beëosten hetzelfde geleyt wierden op zekeren weg, die gesegd werd naar Padjang te gaan; marcheerende met vollen trommelslag langs dezelve omtrent ruym een groot quartier uurs ver, alwaar wy de huysen in den brandt bevonden en de comp. van van der Meer wat vooruytgesonden en die van Vonk nevens de myne geordonneerd wierden, wat post te houden, dog den luytenant van der Meer vernam geen vyand, schoon dat dezelve wel daar schenen geweest te zyn, zoodat wy niet en wisten waar na toe dezelve zig geretireerd had of onthield, 't geen wy kort daarop gewaar wierden, door 't sterk chargieeren en losbranden van 't canon, waaruyt wy niet ten onregte oordeelden, dat de vyand of op onse paggering of op het hof van den Sousouhouuang aangevallen moste zyn en geabuseert hebben met het geciteerde in brandsteken van de huysen, zooverre als gesegd van het hof gelegen om ondertusschen haar personagie te spelen, waarop Zyn Ed. zoowel den luytenant van der Meer, als Vonk en my terug commandeerde te marchieren, en wat geavanceert zynde, zag dat de tempel in gem. hof al in vuur en vlam stond, zonder dat wy meer chargieren hoorden, dog eyndelyk omtrent meer geciteerd hof gekomen zynde, wierden daar 4 à 5 dooden en daarnevens ook den capt. luyt. Groving zeer elendig gemassacreert gevonden en nog wat verderop en tot het Hof gemarchieert zynde de vyand in hetzelfde gewaar, waarop de comp. van den luytenant van der Meer als de voorste zynde eerst begon te chargieren en Zyn Ed. met de resterende 2½ comp.^{ien}. verder opgetrokken zynde, steide alle drie de comp. vlak voor 't hof in 't front, te weten de comp. van luytenant van der Meer te regter, de comp. van Vonk in 't midden en de myne ter linker vleugel, waarby sig dan nog eenige Sumanappers en Javanen agter en ter zyde van dezelve mitgaders den Angebey Wangsanata met weynige van zyne Baliërs lieten vinden en in dit postuur hoe meer en meer digter aan de pagger van het hof marchieerde, week de vyandt ter regter zyde binnenwaarts van ons af en hielden hun digte by malkanderen agter huysen en paggeren, die nog niet in den brandt en waren, bevindende

ondertusschen, dat de gansche wagt voor 't keyzershof onder den vendrig Herfts, reeds bevorens onse aankomste ten eenemaal geslagen en de doode lichamen hier en daar in vuur en vlam van den brand leyden; terwyl hielden wy wat op van chargieeren en wierd ik door den Ed. Heer Commissaris geordonneert onder het hooger gesag van den oppercoopman d'Ed. Jeremias van Vliet zal^t. van de passebaan af en na de overzyde van onze paggering tot secours en meerder verzekering van 's Comp^s. goederen, cruyt, loot en bagagie mitsgaders tot een veylig retraiet af te trekken, waarop ik ook onder 't geleyde van geciteerden oppercoopman aftrok en tot over die groote passebaan meerdeels tot aan de poort van dien geavanceert synde, wiert er sterk geroepen door 4 à 5 stemmen: Luytenant Eygel keert terug, Luytenant Eygel komt terug, terug, terug! waarop ik den E. opperkoopman van Vliet metterhaast afvroeg, of ik weder terug zoude trekken, zoo gaf Zyn Ed. my tot antwoord: Ja, maat, ik zal ook zelve mee gaan, en terwylen chargeerden beyde de comp^{ien}. met de oppassers van den Ed. heer Commssaris, dat wy aan het geklink der donderbossen wel kosten hooren, en ook genoegsaam in 't avanceren zien, zeer sterk en met heele chargiens op den vyand, die verwoed schenen uyt te vallen en dapper genoeg geresisteerd en gerepousseerd wierden, waarop ik onder het gesag van geciteerde Heer van Vliet my doenmaals op de regtervleugel vlak voor de poort daar de vyand een uytval gedaan had, stelde, begevende zig de vyand weder agter huizen en paggering by malkanderen, zekerlyk beraadslagende, hoedanig zy nu haar zouden kunnen redden, want van agteren den brand in de huizen gestoken hebbende en aldaar niet uyt kunnende retireren, waren zy gevolgelyk zoodanig benepen en benaut, dat se door een furieusen aanval zig mosten redden, of in vuur aan den dood overgeven, gelyk se ook al sonder lange te dralen furieus en zeer verwoet op my, die als gesegd, doenmaals op de regte vleugel voor de poort gesteld stond en niet half verschoten was, aanvielen, dog met verlies van hare principaalste voorgangers tot tweemalen toe binnengeslagen wierden, waarop zy (God weet of niet is geweest met behulp van des Sousouhounangs eygen Baliers) zoowel nogmaal uyt deselve voort op my, alsmede vlak op den Heer Commissaris, die met zyn oppassers voor of nevens de comp^{ie}. van luytenant van der Meer stond; insgelyks op de comp^{ie}. van luytenant

Vonk, die ten eenemale al getroubleert, verwerd en verschoten was, mitsgaders zyn volk zig onder de comp^{ie}. van my verwarde en zonder na commando of gehoor te luysteren, meest alle haar geweer zonder effect op den vyandt losten, waardoor de rook en de damp ons alle drie den uytzigt benam en de vyand onder dat faueur op ons insgelyx de Javanen en Sumanappers, die hun almede onder ons verwerden, zeer en ongeloofelyk verwoed invallende, velen van de onzen massacreerde, en ons zeer confuselyk dede retireren, stellende het eenigelyk op het vlugten, zeer vermengd onder de inlanders, zonder naar hunne officieren ofte hunne commando's te luysteren en na hare vaandels, die als in eene gemeene benaude oploop van menschen weggedragen wierden, meer te zien. Hoedanig nu de Ed. Heer Commissaris is gesneuveld, weet ik niet te zeggen, als eenlyk dat gezegd wierdt, dat Zyn Ed. sterk naar zyn paard, dat by hem dood is gevonden, getreden, en eer Zyn Ed. de voet in de stygbeugel had, een steek wierd toegebracht; de oppercoopman van Vliet mede omtrent dertig roeden in die overgroote confusie geretireerd hebbende, viel neder, en is ook op zoodanige (distantie?) distructie ¹ gevonden; vlugtende de resterende vermengd onder de inlanders over de heggen en struyken en rivieren, zonder tot de minste stand gebracht te kunnen worden.

Dit is al 't gene dat ik weet mynentwege, wegens dese confusie te relateren, God en menschen tot getuygen nemende, dat volgens myn geheugen dit de opregte waarheyd is, die ik ten allen tyde met eede presenteer te bevestigen. Onderstond: Cartasoura di Ningrat, desen 10^{en} december ² 1686. w. get. A. Ygel.

---

1. Distructie staat in het handschrift; doch moet waarschijnlijk distantie zijn.

2. Dit is kennelijk eene schrijffont van den copïst op Batavia, aan het hoofd staat: Op den 8^{en} deser, dus is het stuk van den 10^{en} Februarij, wat bevestigd wordt door het slot van den bundel, waar staat dat de brieven te Batavia zijn gecollationeerd op 7 Maart 1686.

XXXI. Poincten van politie ende commercie, nader beslooten en beraamt tusschen den Gouverneur-Generael Joannes Camphuys ende Raden van India, mitsgaders den Paduca Siry Sulthan Aboen Nazar Abdul Cahar, Coninek van Bantam ende alle de landen daaronder gehoorende, door derselver respectieve wederzydse gecommiteerdens en gevolmagtigde met namen, de heeren Raden van India, Willem van Outhoorn, Joan van Hoorn en Isaack Saint Martin ter cenre, ende den Pangiran Aria Diepa Ningrat en Kiay Foeckee, eerste staatsministers en expresse affesanten en volmagten van denselven Coninek van Bantam, ter andere zyde, binnen 't casteel Batavia op den 15^{en} February 1686.

De Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys ende de Raden van India, gelesen hebbende 't geene den Sulthan van Bantam, by syne missive, die alhier op Batavia den 12^{en} December 1685 door Syn Hoogheys bovengemelte ambassadeurs Pangiran Diepa Ningrat en Kiay Foeckee is aangebragt, heeft voorgesteld, mitsgaders door denselven Coninx ambassadeurs, zoo by monde als geschrifte aan de daartoe gecommiteerde Heeren Raden van India Willem van Outhoorn, Joan van Hoorn en Isaac de St. Martin nader is opgegeven, syn nae overleg van zaacken, tot des te meerder bevestinge der vrede ende onlangs vernieuwde aangegaene bondtgenootschap, mitsgaders weeringe ende wegnemingh van 't gene die goede ruste en harmonie sonde kunnen turbeeren, met deselve te rade geworden en onderling overeengekomen als volgt:

Eerstelyck persisteert d'Ed. Compagnie by haar voornemen om den Sultan altoos sooveel mogelyk zy, tegens syne afgevallen onderdanen allesints by te staan, met volck, ammunitie en schepen etc. zooveel daartoe nae gelegentheyten en voorvallen van zaacken zouden mogen requireeren, mits Zyn Hoogheyt altyt de onkosten en lasten van dien nae redelykheyt en deugdelycke op te maacken reequeninge sal rembourseeren.

De Gouverneur-Generaal ende Rade van India, met verwondering en ongenoegen hebbende vernomen, dat er eenige van des sulthans volkeren haar onder 't district van Batavia aan de oostzyde der Tangeranganse revier hadden begeven, van welcke luyden de Ed. Compagnie

dog gants geen voordcel komt te trecken, maar lightelyck in tyden en wylen aldaar quaat souden van konnen verwagten, hebben om reedenen ende wel voornamenlyck tot naeckominge van 't jongste gerenoveerde contract goetgevonden en onderlinge geaccordeert, alle desuleke, die nae de ratificatie van hetselve contract, tweck is geweest den 28^{en} April 1684, ofte nae de Mahumetaanse reeckening den 13^{en} dagh van de maant Toumadilauwal, int jaar 1095, aan dese syde der reviere, of in het Jaccatrase gebied, overeengekomen syn, 's Compagnies landen te ontseggen, en den sultan alle wederom toe te schieken, ende wyders oock met ernst, alle zorge en ordre daartegen voor het toekomende te stellen, mitsgaders ten dien eynde van nu aan by publycke biljetten uyt onsen name sulx bekent te maacken, en tot welekers ondersoeck speciale gecommiteerdens sullen geordonneert en geauthoriscert werden.

Ende om het verder overkomen ende wegloopen van wederzydtse onderdanen in het toekomende te beter voor te komen en te beletten, is oock noodig en raadsaam geagt, dat altoos iemand van des Sulthans wege aan de westzyde der Tangerangse revier, tegenover 's Compagnies vestinge sal moeten resideeren, en wanneer dan tot een vast reglement ten wederzyden zal moeten worden onderhouden, dat niemant der Bataviase ingesetenen sal vermogen te landewaart over de revier van Tangerang te gaan, dan voorby des E. Compagnies vestinge aldaar, van welkers gesaggebber zy sullen moeten hebben, een teecken, sjap ofte merck, om tselve te vertoonen aan dengeenen, die aan de over- ofte westsyde van die rivier het gesag van wegen den sultan van Bantam sal voeren, die haar dan weder een ander teecken zal geven, om verder in 't lant te gaan, ende aldaar te verrigten, tgeene van haar voornemen mogte weesen, zullende in het wederkeeren deselve nog moeten gebruyeken, ende ter gemelte plaatse de revier weder moeten overkomen, met een teecken van 't Bantamse hoofd, om dat dan weder te vertoonen aan 's Compagnies opperhoofd der vesting aan de oostzyde der Tangerangse revier, en soo zal wederom aan de andere zyde, in even gelycker voegen niemant der Bantamse onderdanen vermogen te lande over de revier van Tangerang te komen, in 't gebied van d'Ed. Compagnie, dan voorby de voors. wagtplaats, van den sulthan van Bantam, van welkers gesaghebber sy sullen moeten hebben, een teecken, sjap ofte merck om tselve te vertoonen

aan den commandant van 's Compagnies voornoemde vastigheyt, die haar dan oock een ander teecken zal geven, om verder int lant van Jaccatra te mogen gaan, en aldaar te verrigten tgeene van haar voornemen zoude zyn, sullende in 't wederkeeren deselve wegh moeten gebruycken, ende ter gemelter plaetse de rivier weder moeten overgaan met een teecken van 's Comp^s. gesaghebber om dat te verthoonen aan het Bantamse hoofd aan de westzyde, waarvan dan wederzyds der passeerende en repasseerende menschen behoorlycke aanteeckeninge gehouden sal werden.

Nogh is onderlinge overeengekomen en vastgesteld, dat tot beter agterhaling dergener, die eenige slaven komen te steelen ende te vervoeren, dat geene van Comp^s. onderdanen ofte ingesetenen, tzy van Bantam of van Batavia sullen mogen varen nae Seringin, Anjer, Lampon of elders, onder des sulthans van Bantams gebiet, dan met een passe van den pangiran Aria Diepa Ningrat ofte die Syn Hoogheyt den Sulthan daartoe sal komen te qualificeeren, tot welcker eynde dan Comp^s. ingesetenen en onderdanen, die van Batavia vertrecken, expres op Bantam alvorens sullen moeten aangieren, opdat den pangiran of de gemagtigde van 's Coninex wegen, nevens oock des Compagnies opperhoofd, dan alvorens mogen sien, of zy geen slaven medevocren, die haar niet toekomen, nogte van de eygenars tot verhandelinge medegegeven zyn, en zal dan gevolgelyk niemant eenige slaven op die plaatsen, nogte oock tot Bantam mogen verkoopen, hetzy int openbaar of int verborgen dan nae voorgaande examinatie, ende met kennis van den Pangiran of des sulthans gemagtigden en 's Comps. opperhoofd.

Gelyk dan nogh daarenboven by ons beslooten is, alle Compagnies ondersaten te verbieden, dat sy geene slaven van Batavia nae des Bantamsen sulthans landen, sullen mogen uyt- of vervoeren om die aldaar te verkoopen ofte te verhandelen, dan met voorgaande speciaal consent; welck consent sy den pangiran of des sulthans gemagtigde, ende onsen gesaghebber tot Bantam altoos op hun verschyninge sullen moeten verfoonen, eer sy die slaven tot voors. Bantam of elders in des sultans jurisdictie mogen verkoopen.

Soo is mede aangaande de premien der op te brengen en te agterhaelen slaven en slavedieven, met den anderen verstaan de volgende ampliatie, in dien opsigte boven het contract te maacken, te weten:

dat voortaan degene, die een slavendief of vervoerder van vlugtende slaven opbrengt, denwelken eygentlyk niet onder het gebiet van den sultan mogte gehooren, en dierhalven tot straffe aan d'Ed. Compagnie overgelevert moste werden, zal genieten veertigh ryexdaalders in plaats van twintig by 't bovengesegde contract te vooren daartoe gesteld. En dat voorts voor een slaaf, die uyt het district van Jacatra vlugt of vervoert werd, ende onder het gebiet van Bantam wert opgevat, even gelyk in 't contract staat, betaalt sal werden thien ryexdaalders, en nu nog wyders, dat oock voor een slaaf van 's Compagnies onderdanen tot Bantam residerende, ende van daar vlugtende, mitsgaders onder tselve gebiet van Bantam geapprehendeert ende aan 's Comp^s. volkeren wedergebragt werdende, mede drie ryexdaalders sal werden betaalt.

Ende sullen dan soodanige slavendieven of vervoerders geen onderdanen van den Bantamsen sulthan zynde, op Batavia of Bantam door Comp^s. gesaghebbers en officieren nae de Hollandtse wetten met de doot gestraft werden, hoedanig oock den sultan sal doen handelen met syne onderdanen, die aan het steelen en vervoeren van slaven off lyfeygenen bevonden sullen werden schuldig te zyn; alle tweleke niet alleen moet werden verstaan van slaven off lyfeygenen, maar oock van degeene die vrye luyden steelen, waaromtrent de straffe niet vermindert, maar eer vermeerdert sal moeten worden.

Wyders is het tot voorkominge van alle moeyelykheden ende overlasten, die des Compagnies ondersaten op Bantam souden mogen komen aan te regten, onderlinge verstaan en geaccordeert:

dat geene Nederlanders of andere 's Compagnies onderdanen, hetzy op Bantam residerende of aldaar maar traffiquerende des nagts buyten haere bescheyden plaatsen sullen mogen gaan, dan met expresse ordre en consent van haere opperhooffden, soo als Comp^s. ordre medebrengt;

dat oock geene Compagnies dienaren of ondersaten op Bantam buyten de stadt sullen mogen gaan, dan met licentie van 's Compagnies opperhoofft en den pangiran Diepa Ningrat, of die den sultan daartoe sal komen te qualificeeren;

dat niemant van Comp^s. dienaren en ondersaten hun by nacht in eenige Javaanse huysen sullen mogen begeven ofte vernagten, maar verblyven moeten ter plaatse daar sy bescheyden of door 't opperhooff van de Compagnie geordonneert syn;

dat oock niemant van Compagnies onderdanen, op wat tyt het zyn mogte, in de Javaanse huysen op Bantam sal mogen loopen of vagabonderen, veel min de Javanen daarin eenig geweld aandoen ofte moeyte maacken;

dat niemant van Comp^s. volekeren tot Bantam op de marekt of elders yets kopende, sullen vermogen het goet met geweld weg te nemen eer de verkoopers met den prys tevreden ende daarvoor betaalt sullen wesen;

dat oock geene 's Comp^s. onderdanen haar sullen aanmatigen de thuynen of het vee der Bantamse ingeseetenen en Javanen te beschadigen ofte te ruineeren, jae oock niet vermogen in haere thuynen of plantagien tegen des eygenaars wil in te loopen, of eenige molesten de luyden aan te doen;

dat Compagnies volekeren niet vermogen sullen op Bantam in eenige Javaanse tempels ofte toorns te gaan, sonder consent dergener die daarover van den sulthan gestelt zyn, en oock geene onbetamelyckheeden daarin mogen pleegen;

dat zig een igelyck van Comp^s. onderdanen sal hebben te wagten eenige Javaanse vrouwen in de huysen of op de straaten ofte wegen onbehoorlyck aan te randen of te bejegenen;

dat sig niemant van Compagnies onderdanen of dienaren sullen verstouten den Coning ende syn Coningin of andere syn Hoogheys geselschap in de stadt ofte revier ontmoetende te passeeren of naeby te komen, maar gehouden wesen deselve uyt de wegh te staan ende te wycken, totdat Syn Hoogheyt of syn gesin sal voorby gepasseert zyn;

ende van gelycken sullen oock niemand van Comp^s. onderdanen, wanneer de Coning en de Coninginnen sig in de riviere elders wasschen, daarnae mogen staan kyken, maar voor dien tyt van daar moeten blyven, en niet voorby passeeren;

dat oock 's Comp^s. onderdanen of dienaren, sig niet sullen mogen aantrecken eenige geschillen ofte regtszaecken; die de Bantammers of des sulthans onderdanen onder malekanderen mogten hebben; maar deselve moeten laten verblyven aan de judicature van haere eygene of des Coninxs regters, om na hare wyse en welgevallen daarover te disponeren.

Ingevalle eenige van Compagnies dienaren of onderdanen quamen

te pleegen eenige moetwillen aan de Bantamse volkeren, hetzy met doodslaan, veyten, quetsen, slaan ende andere ongeregeltheden meer, zoo is onderlinge goetgevonden in sulcken gevalle, dat wanneer een Comp^s. onderdaan een Bantams javaan komt te dooden, de soodanige daarover door Comp^s. gesaghebbbers of overhey, hetzy tot Bantam, ofte hier op Batavia weder met de doot sal werden gestraft, gelycken den sultan van gelycken mede syne onderdanen, wanneer die een Nederlander of ander 's Comps onderdaan komen dood te slaan, met den dood sal straffen; dog van alle andere mindere misdaden, zal yder de syne straffen, met zoodanige mindere straffen ofte boeten, als eens ieders wetten komen mede te brengen.

Ende zal het volck van den koningh vermogens syn tot Bantam alle straatloopers en moeytemaackers, die onderdanen van de Ed. Compagnie zyn, op eenige misdaden betrappende, te apprehendeeren ende gevangen te nemen, dog met discretie en de voorsigtigheyt, om wanneer Hollanders haar te weer mogten stellen geen ongelucken te verwecken ofte te ontmoeten, zullende alsdan soodanige geapprehendeerde onderdanen van d' Ed. Compagnie ten eerste in 's Comps. wagt, off wel aan het opperhoofd overgelevert moeten werden, om daarmede te handelen naar behooren.

Ende dewyle de haven en passagie van 't inkomen en uytgaan der rivieren tot Bantam aan de Coning eygen zyn, soo sal het des Coninx volck, daartoe aangesteld, aldaar vrystaan, alle de vaartuygen, soo van vreemdelingen als Comp^s. onderdanen nae haer welgevallen te visiteeren, behoudens nochtans dat 's comp^s. daartoe geordineerde ministers (des geraden vindende) oock deselve sullen mogen visiteeren of er geen verbode kleeden tot Bantam werden ingebragt ofte eenige peper uytgevoert; dog sullen de visschers en kleine handelprauwen onder voorwending van door 's Comp^s. ministers visite, niet mogen werden aan ofte opgehouden, ten ware deselve van soodanige verbode in of uytvaringh met fundament wierden gesuspecteert en anders niet.

Tot welke visite dan, wegens de E. Compagnie derselver gesaghebber aldaar eenige Comps. dienaren sal mogen stellen aan de grooten boom en oock tot Caranganting, die des Coninx volkeren daarin en omtrent oock sullen de hant bieden, opdat alles ordentelyck en tot wederzyts genoeghen mogen toegaen.

En wat belangt de vaart en handel der ingesetenen van Bantam-

daaromtrent is onderlinge verstaan, dat deselve tot haere gerustheyt onder 's Comp'. passen sullen varen, nae en langs de gantsche oost-cust van Java; voorts nae de eylanden Balie en de Lomboc, item nae Banjermassing, Succadana, Landac ende andere plaatsen gelegen op de westcust van het eylant Borneo, dogh niet oostelycker als Banjermassingh; voorts oock nae Billiton, Banca, Palembang en Jamby, alsmede nae Malacca, dogh wanneer des sulthans volkeren nae Malacca willen varen, sullen zy daervan kennisse geven en passe versoecken tot Batavia, ende oock zoo in 't gaan als wederkeeren van die plaatse, Batavia eerst moeten aangieren.

Ende indien 't nu mogte gebeuren, dat den sultan self eenige besending naar andere hierom gelegene plaatsen of landen, die hiervoren niet zyn genoemt, geliefde te doen, of oock wel nae China of de Manilhas te equipceeren, soo sal zyn Hoogh^e. hetselve aan den gouverneur generaal en raden van India kunnen bekent maacken, omme van Compagnies pascedulle daartoe almede voorsien te worden.

Ende ingevalle nae desen eenige joncken uyt China of elders directelyck tot Bantam mogten aankomen ende aldaar hare waren verkoopen, soo sullen deselve in 't wederkeeren nae haere plaatsen Batavia moeten aendoen, om daardoor voor de Compagnie te meer verseeckert te zyn, dat zy geen peper tegens het oetroy en contract komen te vervoeren.

De metale bassen, die de E. Compagnie in 't jaar 1682 van den sulthan van Bantam heeft geleent, om daarmede syne vyanden en rebelle onderdanen t' onder of tot inkeer te helpen brengen, sullen voor sooveel die niet in den oorlogh verlooren, met de vaartuyghen verongelukt ofte elders weggeraakt, maar by de Compagnie nog in wesen syn, ofte naemaals sullen bevonden werden, en verder niet, den sultan wederom werden geleverd en gerestitueerd.

Ende dewyle den sulthan van Bantam door zyne meergenoemde afgesanten, aan den gouverneur-generaal en de raden van India heeft laeten voordraegen, dat er mogte beraamt werden, een vasten voet op den verkoop en prys der kleeden en lywaten, die de Bantamse onderdanen, tzy tot Bantam selve ofte tot Batavia van de Compagnie en derselver gepriviligierde onderdanen mogten komen te koopen, zoo is te dier zaacke onderlinge verstaan, dat de ingesetenen van Bantam de kleeden van de E. Comp. aldaar genegen synde te koopen,

sullen kunnen krygen tot gelycke prysen, alsof zy die op Batavia quamen te koopen, soodat zy daarvoor sullen geven den Bataviasen prys, alleenlyck met 5 percente daarenboven. En daarbenevens sal het die van Bantam oock vrystaan, de kleeden hier op Batavia uyt de packhuysen van de E. Comp. ofte wel uyt de winckels onser onderdanen ende ingesetenen te koopen, ende onder betaeling van den gewoonen tol nae Bantam te vervoeren: dog soo wanneer den sulthan of eenige syner voornaamste ministers voor haarselven tot eygen gebruyck iets op Batavia geliefden te laeten koopen, soo zal daarinne met discretie gehandelt en op betaeling van de thol soo naauw by de Comp. niet gesien worden.

Ende gelyck er in den jare 1684 ten tyde van 't vernieuwen van het jongste contract tusschen de Nederlandsche Compagnie en den Sulthan van Bantam, door des Comp^r. afgesant, de Heer François Taek, met den Sultan en den Pangiran Aria Diepa Ningrat en Kiey Foequee etc. oock by monde is beraamt ende geslooten; eenen vasten prys op den swarten en witten peper, in alle des Sulthans landen vallende, aan de Comp^{ie}. alleen gegeven en vergunt te koopen, soo is daarontrent voor jegenwoordigh oock onderlinge beslooten, die prysberaminge nader in desen vast te stellen ende te begrypen, voor altoos in deser manieren;

dat de Compagnie alle den peper in des Sulthans landen van Bantam, Lampon en Sillebar vallende, van Syn Majesteyt off desselfs ministers en sabandaars sal ontfangen, en voor ieder bhaar swarte peper, gereeckent tegens 375 ƒ de bhaar, sal betaelen 15 Spaanee realen, ¹ mits dat gemelte peper bevoorons suyver geharpt zy, en alsoo buyten alle andere lasten van Bouka Bouka, of hoe deselve genaamt mogten wesen, suyver gewogen in Compagnies logie tot Bantam sal moeten geleverd werden.

Insgelyx sal de Compagnie oock alle den witten peper, die er in des Coninx van Bantams gebied sal gemaect werden, op Bantam

---

1. Van Brengel in zijne Beschrijving van Bantam in 1786, Tijdschr. Instit. Delft 1856, bladz. 111, vermeldt, dat in zijn tijd nog dezelfde prijs van 15 R. werd betaald voor de peper; deelt hij vermeldt niet den prijs van 27 R. voor de witten. In een vlijtig bewerkt handschrift - Geschiedenis van Bantam tot 1637, door J. Hageman Cz. - vond ik opgegeven, dat de inlander slechts ƒ 5,66 per pikol van den Sultan ontving; van waar H. die opgave heeft, deelt hij echter niet mede.

ontfangen en voor de bhaar van 375 r als vooren zuiver geharpt ende sonder eenige beswaarnisse of ongelden betalen 27 spaance realen.

Dog ingevalle de Nederlantse Comp^{ie}. somwylen van spaance munte mogte ontbloot syn, zoo zal den Sulthan de Comp^{ie}. soo lange borgen, sonder dat de Comp^{ie}. deswegen eenigen intrest subject sal wesen, behoudens nogtans, dat de schult niet en kome te verjaaren, ofte dat andersints sulcx geschiedende de Comp^{ie}. van den verjaardagh af (en eerder niet) wegens hetgeene zy ter zelve tyt nog aan den sulthan mogte ten agteren zyn, zal gehouden blyven aan Syn Majesteyt intrest te betaelen nae gewoonte ende jegens $\frac{3}{4}$ ten hondert 's maants.

Ende omme nu mede op de instantie van des Sulthans meerge-noemde afgesanten Pangeran Diepa Ningrat en Kiay Fockee een vasten voet en methode voor het aanstaande te observeeren, ende te doen houden in de valuatie en reductie van het spaans gelt, voor zoo veel zy of andere gemagtigdens des Coninx van Bantam, volgens 't hier voor genoteerde in den koop der kleeden en lywaten van de Compagnie, soowel tot Batavia als tot Bantam quamen te negotieeren en vertier te maacken, ofte oock wel de doecken in affkortinge van des Coninx betaelinge der pepergeldens (als in spaance munte bedongen zynde) te laeten dienen, weswegen nu en dan eenige kleene differenten op Bantam waren geweest, soo is nu daarontrent almede nae wedersyts genomen informatie onderlinge geaccordeert en vastgesteld, dat alle de kleeden en lywaten, die door den Sulthan van Bantam oft syne ministers, hetzy tot Bantam selve ofte hier tot Batavia van de Compagnie sullen worden gekogt en aangenomen. Ende door Syn Hoogheyt ofte den Pangerang of andere desselfs ministers in goede spaance munte aan de Compagnie wierde voldaan en betaalt, ofte oock andersints, dat den Sulthan 't bedragen van soodanige parthyen gecogte lywaten, op syn peeperrekening geliefde afgetrocken te hebben, en in minderinge desselfs te laten dienen, dat den Sultan of syne ministers alsdan altoos voor 't opgelt van de spaance munte nae de prysecourant en Compagnies mareksganck der kleeden sal te goede komen en in minderinge trecken, twaelf ten hondert, ofte voor hondert spaance realen, die zy sullen voor de lywaten betaelen, ofte wel op de peperreecqueninge doen valideeren, hondert en twaelf ryexdaalders courante Bataviase munte aan den Sultan goetgedaan werden.

Voorders is oock nog dienstig en tot onderlinge onderdaner meeste ruste noodig geagt en verstaan, dat byaldien tussehen wedersyts ingesetenen van Batavia ofte Bantam eenige verschillen, raeckende de negotie en handel op Bantam quamen voor te vallen ende te ontstaan, dat deselve verschillen door den gesaghebber van de Ed. Comp^{ie}. tot Bantam met den pangiran Aria Diepa Ningrat, of soodanige ministers als den Coninck daartoe zal gelieven te stellen, in der minne en op de gevoegelyckste wyse zullen bygelegd ende geappayseert werden, mitsgaders dat alle Comp^{ies}. onderdanen en ingesetenen op Bantam eenige goederen, kopende of verkopende, daarvoor soodanige thollen ende geregtigheden aan den Sultan sullen betaalen, als den Koningh altyt gewoon is geweest te trecken, dog de Nederlantse Compagnie sal van haar eyge goederen, die zy op Bantam inbrengt en uytvoert vry zyn en blyven, uyt kragte van de gedane beloften ende het bevestigde contract van den Coninck.

Ende om daarinne door Comp^s. onderdanen en ministers op Bantam woonende, niet geabuseert te werden, zoo zal het den pangiran Diepa Ningrat of andere ministers by den sultan te stellen, vrystaan alle half jaaren, 't sy by den gesaghebber tot Bantam ofte wel tot Batavia te mogen laeten opnemen en naesien, wat goederen in die tyt van Compagnies wegen tot voors. Bantam mogte aangebragt ofte van daar vervoert wesen.

Eyndelyck overmits den sulthan van Bantham de Compagnie volgens contract, met uytsluytinge van alle andere, wie het oock mogte wesen, in syn gantsche ryck en havenen alleen geprevilgieert en vergunt heeft, den inkoop van alle witte en swarte peper, ende den verkoop en vertier van alle soorten van geschilderde of andere kleeden en lywaten aan alle Syn Majesteits ingesetenen, zoo is oock volgens het reets gedaene mondelinge bespreek in het jaar 1684 met den president François Tack van Comp^s. wegen en den Sultan Aboen Nazar Abdul Cahaar wederzyts nu by desen mede nader vastgesteld, dat alle zoodanige kleden als buyten de Comp^{ie}. ofte die met hare passen van Batavia daartoe expres gelicentieerd sullen werden, soowel door Bantamse als des Comp^s. onderdanen tot Bantam mogten worden aangebragt en verkogt, by agtherhalinge door ofte van des Compagnies of van 's Coninx ministers van wie die oock mogten wesen, sullen syn en blyven geconfisqueert en verbeurt verclaart,

de helft voor den Sultan en de andere helft voor de Compagnie en die de aanhalinge sal doen.

Hoedanigen even gelycken confiscatie oock subject en onderworpen sal zyn, alle den peper, die ter sluyck van Bantam of elders uyt Syn Majesteyts havenen wert uytgevoert, dewyle den Sulthan als boven gesegt de E. Compagnie daartoe alleen geotroyceert en gepreviligieert heeft.

De voorenstaande poincten en articulen van politie en commertie syn tot nader bekragtinge en verklaringe van het contract op den 2^{en} April des jaars 1684 tusschen de generale Nederlantse Oost-Indische Compagnie ende den Sultan Aboen Nazar Abdul Cahar vernieuwt en bevestigt, als nu nader door ons wederzytse gecommiteerdens en gevolmagtigdens onderlinge tot elkanders nutte en beste overeengekomen ende beslooten, omme soo van wegen de Generale Nederlantse Compagnie ter eenre, ende den Sultan Aboen Nazar Abdul Cahar en syne successieurs en ministers in 't ryck van Bantam ter andere zyde, voor nu en altoos opregt en heyliglyck naegekomen en onderhouden te werden. Ende dat sulcx tenselven eynde nu oock ten eersten door den Sultan Aboen Nazar Abdul Cahar tot Bantam, ende dan vervolgens oock alhier door den Gouverneur-Generaal Joannes Camphuys ende de Raden van India tot Batavia sal werden geaprobeert ende geratificeert nae behooren, met even gelycken kragt en waarde als het contract des jaars 1684 wert aangesien en gehouden.

Aldus gedaan en beslooten in 't casteel Batavia, op 't eylant Groot Java in 't Coninckryck Jaccatra, desen 15^{en} February 1686, en met onse wederzytse onderteekeninge en signaturen bekragtigt, en was geteekent: Willem van Outhoorn, Joan van Hoorn en Isaacq Saint Martin met haar Ed^{en}. respectie zegels, ter zyden in root lack gedruckt, zynde op het tegenoverstaande blad onder 't Maleytse en Javaanse translaat gedruckt, het zegel van Pangeran Diepa Ningrat, ende daarbenevens zyne ende Kiay Fockee's hantteekeningh, in 't Maleyts en Javaans geschreven.

Volgt de ratificatie des Sultans van Bantam.

Ick Sultan van Bantam bevestige en bekragtige dit benevens den Ed. Heere Gouverneur-Generaal ende de gesamentlycke Heeren Raden van India, al hetgeene in het contract is begrepen.

Bovenaan stont het zegel des Sulthans in rood lack gedrukt.
Volgt nu de ratificatie van den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India.

Joannes Camphuys, Gouverneur-Generaal enz.

XXXII. Resolutie van Gouvern^r. Genl. en Rade van India.

Woensdag den 17^e April 1686, na den middagh,
extraordinaire vergadering, (regeling van het bestuur over 's Comp^s. landen).

Is door den heer Gouverneur-Generaal de vergadering voorgehouden, hoe dat vermits de massacre van 's Compagnies ambassadeur ende commissaris de heer François Tack zal. als nu ons oogmerk om de landen beoosten de revier van Pamanoekean tot aan die van Indermayoe leggende, van den Sousouhounangh in eygendom te verwerven, was komen te vervallen, ende in allen gevalle vooreerst niet zoude kunnen hervat werden, totdat de zaaken van Java's oostkust zig weder wat anders lieten aanzien; gevende verders dan daarop in deliberatie, hoedanigh d' Ed. Compagnie haar by deze tydtgelegentheyd diende te gedragen omtrent de landen, beoosten Craoangh tot aan gemelde rivier van Pamanoekean gelegen, die den Sousouhounang aan de Ed. Compagnie by acte van 20 October des jaars 1677 in vollen eygendom geschonken heeft, waarover met aandagt gedeliberceert zynde, verstaan is, dese landen tusschen de rivieren Craoangh ende Pamanoekean liggende, uyt kragte der voors. donatie en de liberale overgifte des Sousouhounangs te houden als 's Comps. eyge landen, waarover haar alleen 't vrye ende hoogste gebied competeert, ende uyt dien hoofde aan alle de subalterne regenten aldaar te gelasten ende mondelinge aan te laten zeggen, dat zy van nu voortaan d' E. Compagnie voor haare wettigen Heer erkennen ende alleen gehoorzamen zullen, mitsgaders ieder haare onderhoorige volkeren aanded' Ed. Comp.^o by naamrollen opgeven, om alsoo die landen van alle geboeften, stroopende partyen ende verdere invasiën te kunnen zuiver houden, waartoe dan door Zyn Ed. zekere acte van publicatie in voorraat geconcepiceert en tegenwoordigh in vergaderingh geresu-

meert zynde, goetgevonden is desselfs teneur te approbeeren, dog de verkondiging ende affixie derzelve vooreerst nog wat in state te houden, om voor als nog door die beweging geen ontydige diffidentie in het gemoed van den Sousouhounang te verwekken. Dog ten aanzien van 's Comp. ouden bodem binnen 't ressort van Jaccrata met den swaarde van outs geconquesteert zynde, liggende tusschen gemelte revier van Craoangh ende de rivier van Tangarangh, is verstaan diergelycke publicatie tot beveylinge derzelve ende nadere gehoorsaamheyt onser Javaanse ende andere ingesetenen, hoe eer hoe liever, te laten geschieden, ingevolge van zekere acte mede door d' Heer Gouverneur-Generaal geconcepiceert, ende althans na resumtie voor goed gekeurt zynde, luydende beyde als volgt:

Joannes Camphuys, Gouverneur-Generaal ende de Raaden van India doen aan alle degeene, die het zoude mogen aangaan, weeten ende by desen bekend maken, hoe dat den Sousouhounangh Aman Courat Sinnepatty Ingalaga voor de aan hem gedaane assistentie door de Ed. Compagnie tegens zyne trouwloose rebellen en vyanden in den jaar 1677, op den 20 dag van de maand October, ofte naar de javaanse reekeninge in 't jaar Cahoenba, den 22 dag van de maand Saban, tot een genereuse erkentnisse ende uyt een vrye onbedwongen wille aan d' E. Compagnie voor altoos geschoncken en in vollen eygendom gegeven heeft, alle de landen gelegen oostwaarts van de Jaccatrase jurisdictie ofte de riviere Craoan tot aan de rivier Pamanoekan, te weeten tusschen beyde de rivieren, zoo verre deselve van de noordzee aff na en door het gebergte te landewaart oploopen, ende dan voorts van daar ze komen te stuyten, ofte eygentlyck haar eerste oorsprong hebben, regt zuyden aan en alzoo dwers over het eyland Java van d' eene zee tot d' andere, daaronder medegeroeckent de wederzydze aan ofte omtrent gelegene eylandjes, alle twelcke blyckt by de acte van overgifte daarvan door den Sousouhounang ten voorn. tyde aan de E. Compagnie verleent, by dewelke Zyne gemelte Majesteyt oock alle zyne gouverneurs, mindere bevelhebbers ende gemeene onderdanen, die gesint mogten wesen haar liever te willen onthouden onder zyne gehoorsaamheyd, als onder die van d' Ed. Comp. toestaat haar binnen den tyd van een jaar van daar te mogen onttrecken. Dogh aangaande degeene, die haar in de gemelde landen tusschen de rivieren Pamanoekan en Craoan mogten onthouden en genegen wesen

aldaar metter woon te verblyven, deselve stelt Zyne Majesteyt den Sousouhounangh vry ende onslaet se van alle onderdanicheyt, die se hem tot dien tyd toe hadden toegedragen, haar ordonneerende ende bevelende de E. Comp. als haaren wettigen souverainen Heere als gehoorsame onderdanen te erkennen en te gehoorsaamen, en alsoo uyt kragte van de voornoemde acte en ordre van Syne Majesteit den Sousouhounangh de voornoemde landen en volkeren nu alsoo veele jaaren hebben gesorteert onder de gehoorszaamheyd van d' Ed. Compagnie, ende gevolgelyck van den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India, die wegens deselve het opperste gezag ende gebied voeren in het casteel ende de stadt Batavia, zoo is het niet alleen betamelyck, maar voor het algemeene beste noodig, dat derselver wetten, ordres ende bevelen door de gemelte inwoonders der landen tusschen de rivieren Craoan en Pamanoeckan behoorlyck werden geobserveert ende naargekomen, ende daarom hebben den Gouverneur-Generaal ende de Raaden van India goedgevonden aan alle de gouverneurs, drosten, opperhoofden, mindere bevelhebbers, ende prayangers, hoe die oock zoude mogen wesen genoemt, wel expresselyck te ordonneren, gelyck geschied by desen, dat zy haar sullen moeten reguleeren nae de voornoemde ordres, bevelen ende wetten van de E. Compagnie, zonder aan eenige andere, tzy koningen, vorsten, princen ofte wie het oock zoude mogen wesen, door het opbrengen, zenden ofte geven van schatting ende tribut, ofte oock wel op een andere maniere eenige onderdanigheyt te bewysen, en alsoo het oock den Gouverneur-Generaal ende de Raaden van India ter kennisse is gekomen, dat tusschen de bovengenoemde gebieders en opperhoofden, zoo over de regering der volkeren en het verloop derzelve na andere plaatsen, alsmede over de besittingh der landen, veele oneenigheden ende verschillen zyn ende nog dagelyx komen te ontstaan, zoo is om daarvan eyndelyck eens een eynde te maaken goedgevonden te ordonneeren, dat deselve gebieders ende opperhoofden hun in de voornoemde landen onthoudende ofte bevindende, alle na Batavia zullen moeten komen om aldaar hare questien geexamineert ende voorts de vereyste ordre opgesteld te kunnen werden, zullende yeder tot dien eynde gehouden zyn mede te brengen een naamrolle van alle de menschen ofte volkeren, die zy onder haar gesag hebben, alsmeede van degeene die zy pretendeeren

dat daaronder gehouden zyn' ofte behooren te staan, niemandt uytgesondert, zoo mans, vrouwen als kinderen, slaven ende slavinnen, met uytdrukkinge waar se van daan gekomen ende gebooren zyn, om alsoo te mogen wecten het getal van alle het volck onder 's Compagnies gebied in de meergemelte landen woonende, ende deselve te kunnen agten en aansien als goede ende waare onderdanen, waartegen alle degeenen, die niet aangegeven ende bekend gemaakt worden, ofte haartzelven komen bekend te maaken, byaldien se tot nog toe onder geen opperhoofd mogte hebben gestaan, gehouden, aangezien ende ook gestraft zullen worden als landloopers, vagebonden en zoodanige, die geen ander dan een quaad voornemen kunnen hebben, van hoedanigen geboefte hoognoodigh zy, dat de voornoemde Compagnie's landen hoe eer hoe liever werden ontlast ende geznyvert, opdat de goede ingesetenen gerustelyck leven, de landen bebouwen ende in welvaren toenemen mogen.

Joannes Camphuys, Gouverneur-Generaal ende de Raaden van India doen alle degeenen die het zoude mogen aangaan, weten ende by desen bekend maaken, hoe dat het Coninkryck van Jaccatra gelegen op het eylant Groot-Java, zyn limietscheydinge ofte palen ende belending heeft ten noorden ende zuyden dwers over hetzelfde eylandt van den eene zee tot den anderen, daaronder medegerekent de wederzydse aan ofte omtrent gelegene eylandjes, wyders ten oosten tot aan de rivier van Crawan ende ten westen tot aan de rivier van Tangaran ofte Ontong-Java, zoo verre die beyde rivieren van de Noordzee af, na ende door het gebergte te landwaart inloopen, en dan voords van daar se komen te stuyten, ofte eygentlyck haar eerste oorspronck hebben, regt zuyden aan tot over het gebergte aan de groote Zuyderzee, en nadien alle de bewoonders ofte bezitters der landen gelegen in de gemelte Jaccatrase jurisdictie, al voor veele jaren zyn geweest ende nogh blyven onderdaanen van de Nederlantsche Oost-Indische Compagnie, van wegen dewelke den Gouverneur-Generaal ende Raaden van India het oppergezag ende gebied voeren in het casteel ende stadt Batavia, zoo is het niet alleen betamelyk; maar ook voor het algemeene beste noodigh, dat derselver orders, bevelen ende wetten door de gemelte inwoonders van Jacatra be hoorlyk worden naegekomen ende gehoorsaamt ende daerom hebben Gouverneur-Generaal ende de Raden van India goedgevonden aan alle

de bovenlandze Javaanze ofte andere opperhoofden ende Pryangers, hoe die ook zoude mogen wesen genaamt, wel expresselyck te ordonneeren, gelyck geschied by desen, dat zy haar zullen moeten reguleren na de voornoemde ordres, bevelen ende wetten van de Ed. Compagnie, zonder aan eenige andere, 't zy koningen, vorsten, princeen ofte wie het ook zoude mogen wesen, door het opbrengen ofte geven van schattingh en tribuit, ofte oock wel op een andere maniere eenige onderdanigheyt te bewyzen, ende alsoo het oock den Gouverneur-Generaal ende Raaden van India ter kennisse is gekomen, dat tusschen de voornoemde opperhoofden ofte pryangers, zoo over de regeering der volkeren ende het verloopen derselve na andere plaatsen, als mede over de bezitting der landen, veele oneenigheden en verschillen zyn daagelycx komen te ontstaan, zoo is, om daarvan eyndelyck eens een eynde te maaken, goedgevonden te ordonneren, dat de meergemelde opperhoofden ofte pryangers onder 's Compagnies gebied in de Jaccatrazze landen woonende, alle naar Batavia zullen moeten komen, om aldaar haare questien geëxamineert, en voords de vereychte ordre opgesteld te kunnen worden, zullende ieder tot dien eynde gehouden zyn mede te brengen een naamrolle van alle de menschen, die zy jegenwoordigh onder haar gesagh hebben, alsmede van degeene die zy pretendeeren, dat daaronder gehouden zyn ofte behooren te staan, niemand uytgezondert, zoo mans, vrouwen als kinderen, slaven ende slavinnen, met uytdrukkinge waar se van daan gekomen ende gebooren zyn, om daardoor te mogen weeten het getal van alle het volk onder 's Comp. gebied in de bovenlanden woonende, ende haar als goede ende waare onderdaanen te kunnen agten en aansien, waarentegen alle degeene, die niet aangegeven ende bekend gemaakt worden, ofte haarzelve komen bekend te maaken, byaldien ze tot nog toe onder geen opperhoofd mogten hebben gesorteerd, gehouden, aangesien ende oock gestraft zullen worden als landloopers, vagabonden en zoodanige, die geen ander dan een quaad voornemen kunnen hebben, van hoedanigen geboefte hoog noodig zy, dat 's Comp. landen hoe eer hoe liever werden gezuyvert, opdat de goede ingezetenen gerustelyck leven, de landen bebouwen en in welvaren toenemen mogen.

XXXIII. *Memorie ter narigt voor den Heer Herman de Wilde*, Raad ordinaris van India en veldoverste, naar d'oosteust van Java, gaande van hier direct naar Samarang, om aldaar d'opgenome adsistentie van de Generale Compagnie met en voor den pangerang Pougar, ofte den tegenwoordigen Sousouhounangh Pakoebowana werkstellig te maken, ende denselven in den throon en 't Mataramse ryek van syn overleden broeder Aman Courat te helpen bevestigen, tegen den pangerang Depatty en alle andere Javaanse hoofden en volkeren, die sig daartegens comen te opposeren, en daaromtrent verders alsulx te verrigten als voor 's Compagnies interest en welstand sal noodig bevonden werden.

Het is UEd. bekend, hoedanig na 't overlyden van den Sousouhounang Aman Courat, den 3ⁿ November des jaars 1703, desselfs broeder den pangerang Pougar de wrede handen van den pangerang Depatty tot Cartasoura ontvlucht en vervolgens den 12ⁿ Maart 1704 op Samarang verschenen en op syn ernstig versoeck in en onder Compagnies bescherminge aldaar aangenomen, en wyders ook op syn versoeck door ons voor successeeur van syn voornoemden overleden broeder in 't Mataramse ryk van Compagnies wegen verklaard is, en soo is UEd. ten vollen kundig, wat er met denselven Pougar, nu genaamt Sousouhounangh Pakoebawana zedert die tyt, soo voor als na 't afgaan van den Commissaris Michiel Ram en 't gene Syn E. by instructie van den 4ⁿ October verleden jaar is aanbevolen van Compagnies wegen is gedaan, en hoedanig door adsistentie van Compagnies wapenen vervolgens de stranden, van Tagal af tot Sourabaya toe, onder syne gehoorszaamheit syn gekomen en wat conduites daaromtrent syn gebruykt en gehouden.

En dewyl den pangerang Depatty, die al van de tyt der ambassade en voorgevalle moord van de heer François Tack zalf. vervolgens getoond heeft een vyand van de Compagnie te wesen, en ook sulx nog nader in 't vergangen jaar 1704 bevestigt met het clandestin afsenden syner briefdragers en brieven aan onse Balyse en Javaanse officieren alhier, om deselve tot oproer en opstand tegens de Compagnie te verweeken, gelyck daar van het translaat tot overtuiging,

of het te passe mocht komen t' Uwer E. speculatie hierby gevoegt is, soo hebben wy na ryp overleg ten meesten dienste van de generale Compagnie, en tot versekeringe van haren dierbaren staat op dit eyland Java en dese hoofdplaatse nader geresolveert, d'een en andermaal gedane instantien van den Sousouhouang Pakoebawana, om hem door Compagnies macht en assistentie in den throon en 't ryk van syn overleden broeder te bevestigen, te accordeeren en ten dien eynde buyten 't genē reets tot synen beste is werkstellig gemaakt, die hooftsake met alle vermogen ter hand te nemen, om hem tot Cartasoura op te voeren en door alle de onderdanen van 't Mattaramse ryk voor haren wettigen vorst en heer te doen aannemen en gehoorsamen.

Om dat importante werk dan met te meer luyster en vigeur uyt te voeren, is vervolgens op den 9^{en} des voorleden maand Juny in Rade van India beslooten, Uwen E. persoon op desselfs genereuse aanbiedinge daartoe te versoeken en te committeren, en sulx geassisteert van soodanige magt, soo van Europese als inlandse militie, als het UE. selve ten genoegē bekennt is, dat wy na de constitutie des tyts en Compagnies eige belangen, en na ons uytterste vermogen eeniger maten hebben connen bybrengen, want na de gerequireerde overgesonden rollen, zyn er op 29 April voorleden ter oostcust van Java geposteert bevonden, soo tot Samarang, Tagal, Damak, Japara, Rembang, Grissee en Soerabaya in 't generaal een aantal van 1130 Europeanen en

1302 gegagicerde inlanders, soo Macassaren, Bougys, Maleyers, Boutonders, Bandanesen, Balyers en Mardykers, daarby zedert die tyt nog derwaart syn gedemitteert 200 diverse soort inlandse militairen, en nu staan er per de schepen Nederland, Keulen, Voorshoten en de Bye onder UE. vlagge nog te vertrecken, buyten het gewone zeevolk dier bodems, 598 Europiaanse militairen en artillery dienaars, soo officieren als gemene, volgens de rollen derselver:

100 Maccassaren onder den Capitein Dain Mattara.

100 Bouginesen onder Cap. Topo Samparang.

60 Baleyers onder den luitenant Mohamath.

104 Maleyers onder den Cap. Wancobat.

39 Bandanesen onder den luytenant Bappa Sawal.

61 Mardykers onder den luyt. Jacob Manuels, sulx dat in alles

comt uyt te maken met 80 fluxe Europeanen den 7ⁿ deser van Macassar op Samarang aangeset, en verder nog na gissinge van eenige Nederlandse, nevens 50 Amboinese krygers, uyt d' ooster provincien mede geordonneert aldaar te doen post vatten, te samen uitbrengende een aantal van 1833 Enropeanen en 2016 inlanderen.

Van dese aansienlyke macht is op den 19 der maand Juny insgelyx in Råde van India by calculatie en op Uwer E. nader bevindinge gemeent en verstaan, dat tot bewaringe onser pösten aan de zeestranden by den voorgenomen optogt na Cartasoera, tzy in een corps of wel 2 à 3 partyen verdeeld souden verblyven, een aantal van 580 Europeanen en (oningeuld) inlanderen, wanneer er dan na bovengem. opstel tot de optocht nog sullen kunnen beweegt en gebruykt werden 1253 Europeanen en alle gegagieerde inlanderen van diverse natien, waarmede, behalven de vrywillige onder die op Java onder Compagnies gehoorsaamheit remoreren, wy onder den bystand des Almagtigen verhoplen en niet twyffelen, of men sal na de vorige ondervindingen onder UE. ervaren, wys en voorsigtig beleyt, met vigore te verrigten 't gene tot bereykinge van ons goed oogmerk ten dienste van de Compagnie en vaststellinge van gemelden Sousouhonnang Pakoebowana in 't Mattaramse ryk sal van noden wesen, en of wel als UE. bewust is de zaeken met den pangarang Depatty en ons zoo verre gekomen, mitsgaders desselfs quade conduites bekend zyn, dat men geen nader gesprek of advertentie, omtrent hem zoude behoeven te houden, soo is egter om de landen en onderdanen sooveel mogelyk van ruïne te bevryden, niet onnodig geoordeelt, dat UE. na gehouden gesprek met den Sousouhonnang Pakoebowana, ten eersten iemand van desselfs ministers, met een nader brief en insinuatie aan hem sullen opsenden, en aanbieden of hy genegen is, onder de gehoorsaamheid van denselven synen oom te submitteren, als tot wiens hulpe en assistentie wy daar onse wapenen overgebragt hebben, en by weigering van sulx voorts genootsaakt sullen wesen deselve tegens hem te vervolgen, gelyk UE. dat ook effectieve, sonder uytstel, dadelyk op de voorsigtigste wyse sullen hebben werkstellig te maken, byaldien hy sig binnen 14 dagen daarop niet positief en opentlyk comt te verclaren, en sonder uw met agterdogtige en frivole Javaense historien en voorgeefselen een dag buyten uw concessit te laten ophouden en hem in dien gevalle met de hulpe Godes in 't herte aan te tasten en te

overmeesteren, ofte ten minsten te doen vluchten, hoewel wy dit laeste liever voorgekomen sagen, om den nasleep van tyt, die er in dat geval tot syn achterhalinge nog sal aan vast syn, dog 't welko aan UE. en des Sousouhounangs goed overleg ten besten moeten bevolen laten.

Maar indien hy nu tot het eerste, namentlyk eene submissie genootsaakt of geresolveert wierd te komen, dan connen wy daaromtrent niet veel anders of meer UE. voorschryven, als bereets op den 9ⁿ April deses jaars aan den E. commissaris Ram op desselfs requisit geschiet is, en ons te dier sake als nog toe gedragen, onder sodanige nadere schickinge of veranderinge daaromtrent, als UE. na voorval en nader bevindinge van sacken met den Sousouhounang Pakoebowana tot syn en Compagnies meeste ruste en versekeringe sullen veyligst en nodig agten; want konde hy sig 't sy in bewaringe of in vryheyt van den gemelden Depatty genoegsaam versekeren, en voor het toekomende buyten bekommeringe van nieuwen oproer gerusten, soo sagen veel liever dat sulcx geschiede, dan dat hy herwaarts overquam, dewyl er in dien gevalle voor de Compagnie dubbelde moeyten en onkosten aan zouden geschakelt zyn, tot uwer E. naricht.

En dewyl in onse gevallen resolutien en afgesonde brieven en ordres na Java's oostent, zedert d'afcomste van den Sousouhounang Pakoebowana in Maart des jaars 1704 tot Samarang, successive 't nodige verklaard is, soo sullen ons ook daaraan en UE. bewustheyt van alle deselve vrundelyk gedragen, en vervolgens hier aanhalen, dat by 't gehoopte succes na Cartasoera, of de submissie van den pangelang Depatty, ten eersten dan met den Sousouhounang Pakoebowana sal dienen gesproken en gehandeld van een nieuwe heylsame contractatie tusschen Syn Hoogheyt en d'E. Compagnie, en vooraf de bevestinge en renovatie der vorige van den 24ⁿ September des jaars 1646 en 25ⁿ February 1677, mitsgaders de verdere actens en oetroyen van den overleden Aman Courat aan de Comp^{ie}. verleend, en dat alles ten principalen gereguleert, na de intentie deser regeringe den laasten October 1685 aan den commissaris en ambassadeur François Tack na dat Hof medegegeven, en 't welk door desselfs ongeluckige dood tot heden toe nog onvereffent is gebleven, omdat wy na dien tyt van gemelden Aman Courat en syn quaataardige grooten, nooyt tot redelykheyt of satisfactie hebben connen geraken,

dewelke egter de Heeren Meesters op dat voorgevalle fait geoordeelt hebben voor Compagnies eere en welstant van noodzakelykheit te wesen, by haren generalen brieff van 25 October 1686 met dese woorden:

„Het is voorwaar een horribel fait, dat jongst in de Mattaram is begaan, en 't welk ons niet weynigh heeft gesurpreneert en versted, dat namentlyk den commissaris en onsen gesant François Tak, dien wackeren man, wiens verlies ons niet weynich smert, voorts den oppercoopman Jeremias van Vliet, de luytenants van der Meer en Vonk, mitsgaders den capⁿ. luytenant Grevink en vaandrig Herft, met 69 blanke coppen voor 't hof van den Sousouhoung tot Cartasoura, en sulx als in de tegenwoordigheit en ten aansien van dien vorst door een troep volks verradelyk zyn overvallen en alle om 't leven gebragt. Wy willen verhopē dat dit voorval van dese massaere en dat aan een gesant, sal syn geschiet buyten desselfs kennisse en voorweten, waarvan d'essentieelste preuve soude wesen, ingevalle hy die menschen, dewelke aan die execrable daad schuldig syn, heeft doen straffen en doden, en dat daardoor alles buyten verdere extremiteyten mag syn gebleven, alhoewel de geintercipieerde brieven, waarby om hulp en secours tegens ons soo kragtig wordt geschreven en gebeden, ons al eenige bedenckelykheden overlaten, immers dat eenige van desselfs ryxgroten daarin wel mede mogte hebben getrempeert. Wy syn seer wel vergenoegt, dat dewyle en soolang UE. in die onsekerheit syn geweest, hoedanig, door wie en met wat insigte dat alles soude mogen syn geschiet, UE. voort een redelyke macht in gereetheyt gebragt hebben om derwaarts af te senden, en insonderheit mede om daardoor te bewercken dat de 248 blanke coppen, die haar in die moord na 's Compagnies pagger hebben geretireert, in veyligheit mogen af en weder tot d'onse komen. Ondertusschen connen wy evenwel niet afwesen te verklaren, dat ons dat werk in bekommering hout, en dat wy dienvolgende wel wensten een goeden uytslag daarvan te mogen hooren, alsoo ons een nieuwen oorlog, daar wy van de jongst geëyndigde de smerte en naweeën nog gevoelen en ons byblyven gantsch niet soude dienen, als cunnende daaruyt niet als sekere kosten, lasten en ongemacken, buyten sooveele verdere bloedstortingē, en dat sonder verwagtinge van eenige advantage voorsien, in een land alwaar ons

interesse alleen daarin consisteert, om dese commercie in alle gerustheit te mogen dryven, en daardoor voor ons te procureren die behoeften en levensmiddelen, die tot onse subsistentie soo hoog nodig syn, en dewelke wy niet als met d'uytterste ongelegenheit kunnen derven, en welkers devastatie ons gevolgelyk soo nadelig soude wesen. Evenwel byaldien klaarlyk bevonden soude mogen werden, gelyk wy nogtans contrarie willen verhoopen, dat die vorst de hand daarin mede soude mogen gehad hebben, en 't welck daaruyt mede soude consteeren, byaldien hy weygerig of in gebreeke soude mogen syn gebleven de handadige te straffen, en insonderheyt soo sulx in syn vermogen soude mogen syn geweest, gelyk dat wel behoorde, soo kunnen wy wel bevatten, dat indien wy ons aansien en reputatie neffens de securiteyt niet t' eenenmael willen prostituteeren en sien verloren gaan, aan de conservatie van dewelcke kennelyck is hoeveel wy ons moeten laten gelegen syn, dat wy genootsaakt sullen syn geweest ons ressentiment daarover, hoewel gantsch ongaarn, te thonen, en tot dien eynde te gebruycken de middelen die God en de natuur ons in de hand heeft gegeven, verwagtede daarop voort den zegen van den hemel. Uyt het gunt voors. is, sullen UE. kunnen sien wat van onse gedagten desen aangaande soude mogen wesen, byaldien voor den ontvang deses 't werck geen andere ploy mogt hebben genomen, gelyk als dat na alle waarschyndykheit sal hebben gedaan."

De instructie en oock de missive met voorn. Tack na Java afgesonden, gaan dan in copia tot Uwer E. speculatie en naright hierevens, alsmede de memorien voor de heeren admiraals Cornelis Speelman en Anthony Hurdt, van dato 29 December 1676 en 26 July 1678; item de afschriften der vorige contracten en octroyen, of se tot Japara en Samarang niet en mogten wesen te vinden, daar nog nevens gevoegt is de memorie van d'Heer Speelman zal. aan de E. St. Martin op Japara gelaten, dato 23 Maart 1678, waarin de beginselen en vervolgen der beroerten en 't verval van 't Mattaramso hof en ryk en dies constitutie, omstandig is beschreven.

Om nu na 't voorgenoteerde omtrent deese nieuwe contractatie en de gedagten, welke aan dese tafel dienthalven a°. 1685 al hebben gelegen Uwer E. te beter te verligten, syn nu ook hierby gevoegt de pointen van ordres by de instructie voor d'Ed. Tack zal. gein-

fluert, sodanig die te deser tyd in rade van India ook nader syn geresumeert, en als Uwer E. bewust is ook daaruyt opgesteld soodanig, mede hierby gevoegd concept van een nieuw te maken contract met den Sousouhounang Pakoebowana, benevens syn gecomineerden successeur, als verdere sonen en princen van den bloede, mitsgaders de voornaamste ryxgrooten, en vooral ook den Panambahan van Madura, soo hy nog in 't leven is, als wy ten meesten dienste van d'E. Compagnie gaarne getroffen en voltrocken sagen, en aan dies succes ook niet twyffelen, dewyl daarinne de redelykheit na 't beloop der tyden en saeken niet te buyten gegaan zy.

Wy hopen en verwagten, dat dit concept in syn geheel door UE. voorsigtig beleyt sal connen werden bedongen, dog wetende den agterdogtigen aard der Javanen in 't generaal, soo hebben op en by die concept-articulen ons nader soodanig verelaard als UE. daarby kan blyken, tot narigt in die besoignes, en waarom tot vermydinge van een dubbelt verhaal ons daartoe gedragen, en deselve hieragter aan hebben doen voegen, en houden als of se in desen waren geïnserieert, vallende behalven 't genoteerde daarby weegens d'inwoninge der vreemde natien, soo Chinesen, Macassaren, Bouginesen, Baleyers, Maleyers, Moren en andere inlanders, op en langs Java's oostcüst onder de gehoorsaamheyt van d'E. Compagnie en om de overtollige van dien van daar te dimoveren, dese speculatie, dat gelyk men al van de beginne onser contracten a°. 1677 op Java daartoe getragt en gearbeyd heeft, sulx egter gantsch niet ten effect te brengen sy geweest, en ligt ook nog in lange, ja misschien nimmer sal te bereyken syn, dewyl sulx om veel redenen buyten ons vermogen schynt te wesen, ten ware door al te violente middelen, die behalven dat se in dese beswaarde tyden gantsch beswaarlyk en selve ondienstig aangesien werden, ook na de ondervonden ervarentheyt, de Compagnie op andre hier om her gelegen plaatsen, alsdan wederom andere, en ligt meer ongemacken en gevaarlykheden souden connen toebrenge, en daarom sullen wy buyten dies regt en judicature onder de Compagnie by de contracten, den tyt zulex wat moeten bevolen laten, inmiddels dienthalven van UE. bevindinge verwagten nader verligt te zyn, om voor het toekomende verder 't beste daaromtrent te connen overwegen en bevelen.

Van gelycken sullen mede te gemoet sien Uwer E. consideratien

over de continuatie van onsen omneslag, dienaren en posten langs de Mattaramse of Javaase stranden, niet alleen voor tegenwoordig in de presente inlandse troublen aldaar, maar ten principalen ook voor het toekomende, en wanneer met het verhoopte goed succes van Pakoebouwana het ryk onder Syn Hoocheyt eenmaal weder in ruste sal gebragt zyn, omtrent welke besettingen en omslag dan by ons te deser tyt in rade van India aandagtelyk geresumeert synde, 't geene dienthalven by de instructie voor d' Heer Tack zal. anno 1685 is begrepen en ter noder gestelt, soo hebben geoordeelt best te wesen, ons ten principalen aan dat concept na de tegenwoordige tyden en saken alsnog te blyven houden, synde in alles soo beknopt en mesnagcus begrepen, als wy oordeelen, om ons voor 's Compagnies belangen en dese hooftplaats, van 't ware nut van Java's oosteust, te versekeren, eenigsints met fatsoen sal connen geschieden, om er in der tyd de ware vruchten nyt te mogen jousseeren, van dewelke dan als buyten de saken der contracten, vervolgens kortelyk hieronder ons wat nader sullen verklaren, mitsgaders tot gerustheyt en soo ook tot satisfactie der heeren principalen, ten tyde UE. bevindinge en gedagten met de ervaren gevoelens van d' E. Commissaris Ram, nevens den capitain Cnol, en verdere hooftministers aldaar op te gemoet sien, en voor het eerst spreken van Samarang, welke plaats van outs is geweest de porte ofte voornaamste haven en handelplaats en de kortste en principaalste weg na en van de Mattaram en Cartasoura, dog wy hebben tot den jare 1677 alleen van 's Compagnies wegen ons hoofdcomptoir en residentie gehad in een logie tot Japara, nevens den insaam der houtwerken op Rimbang, gelyk ook sedert tot nu toe de residentie van Compagnies gesaghebber aldaar is verbleven, ten principalen door de voorgevalle moord van d' E. Tack zal. anno 1686, want aan hem en den raad gedefereert was daarover een ernstige besoigne daar in loco te houden, en dan tsy Japara of Samarang voor het toekomende tot de hoofdresidentie vast te stellen, by dewelke alsdan conform de nevensgaande copia Samarangse resolutie van dato 31 December 1685 de keuse op Samarang zy gevallen, en ofschoon door die afgebroken commissie de hoofdplaats nog sedert op Japara is verbleven, soo is egter nader by onse resolutie van den 3 Augusto des jaars 1694 vastgesteld, sulx op Samarang te hervatten en daartoe aldaar een ruyme en defensiva vesting met balken om-

troeken te extruereen, gelyk met geen kleine onkosten volbragt is, en dat te meer ook die voorname Javaanse coopstad, met dies ommelanden door den overleden Aman Courat, by acte van den 15ⁿ January 1678 aan de Compagnie in volle besittinge overgegeven is; maar men heeft die hoofdveranderinge door de vervolgende ongestadige menées van 't Cartasourase hof nog niet ten effecte gebragt, dan alleen na en zedert het afkomen in 't verleden jaar 1704, van den presenten Sousouhounong Pakoebowana, alhoewel de hoofdadministratie en boeken sedert op Japara syn gehouden, en ook dienen voort te gaan tot de expeditie na Cartasoura door U.E. sal volbracht, en 't werk van den Sousouhounang in een vasten plooy gebragt syn, terwylen onse meninge nog is en blyft, om op Samarang 't hooftcomptoir, gelyk het nu is de hooftlegerplaatse voor 't aanstaande te doen stant grypen, met een besettinge van 100 Europese militairen, nevens de noodige pennisten, ambagslieden, bosschieters en matroosen, te samen ge calculeert op 130 koppes, dog welkers perfectie eerst na de expeditie en het daarop te volgen weder in te trekken onser magten, ordentelyk sal connen werden gereguleert, en dan soudon wy tot Japara alleen maar verstaan aan te houden onse presente ompaggerde logie en de wacht aan de boom, te samen met . . . pennisten en militairen genomen op 25 coppes, dog den berg aan de over of oostzyde der rivier tegenover onse logie (en waarin en omtrent de Javanen voorhenen veel superstificuse gedagten hebben geformeert en den overleden Aman Courat, principaal, ten dien op-sichte ook voorlange wel inclinatie getoond, om die weder in syn besit te hebben, twelk na de dood van d' E. Tak en door het sedert gecontinueerde mistrouwen op dien vorst agter is gebleven) soude men den vorst (des versoekende) generouslyk connen overgeven, te meer die van de landsyde na de rapporten en 't gunt Uwen E. alvorens nader kont doen ondersoeken, sodanig is gesteld, dat se van die kant alsins open en altyt gemakkelyk des noods van de Javanen meester te worden is.

Tot Rembang is mits 't gants verval der oude pagger al aan den commissaris Ram geordonneert deselve te vernieuwen, welkers plaats en form wy nu nader aan U.E. overleg bevelen, en ten spoedigsten recommanderen te laten beginnen en voltrecken, by calculatie te be-mannen met 25 coppes, buyten de timmer- en ambagslieden, omdat

wy daar ook moeten blyven wonen tot versekering der houtkapperye en 't maken van 's Compagnies vaertuygen, als 't bestier over de Javaanse kalangers of houtkappers, mitsgaders de 36 dorpen derselve door Aman Courat aan den commandeur Jacobus Couper van Compagnies wegen tot gebruyk overgegeven, waarby wy ook begrepen soowel den hout, zout en rys insaam, sooveel de Compagnie sal benodigen, in de gantsche bocht van Rembang tot Lassam, Paradesi en Javana toe.

Omtrent Sedayoc en dies grote rivier sal UE. by 't geadviseerde van 9 April verleden aan den Commissaris Ram, onse intentie blyken, om mits de moeyelykheden der sware houtwerken tot Rembang ook uyt die kostelyke boschen in der tyd Compagnies gerief te mogen vinden, nevens den inkoop van peper, cattoene garen, buffelschuyden als andere waren, die aldaar uyt de Mattaramse en Panaragase bovenlanden de rivier van Samangy moeten afgebragt werden, en vervolgens na Grisse, Sourabaya en andere omgelegen zeeplaatsen ter vente comen en de Comp. by eygen insaam hier ter plaatse 't profitabelste van soude gediend zyn, dog dit vereyscht niet alleen nader ondersoek en bevindinge, maar ook een minsaam overleg met den Sousouhounang en voor 't nootsakelykste eerst omtrent het besorgen van sware houtwerken.

Grissee, een oude zee- en- koopplaats van Java, principaal om de vaart van de rivier Sedayoc, is al by de instructie voor den Heer Tak afgesproken, om mede een factorie of wel een post te begrypen, ten aansien van dies welgelegenheit, en daarom als doen gemeent voor Sourabaya eenlyck een wacht van 10 à 12 man te laten, dat men heeft in en na die tyd bevonden, dat soowel het uytwyken van den Balysen moordenaar Soerapatty nae Passoerouan, als de belangen der omgelegen landen van Sourabaya, Madura en Sumanap, mitsgaders de toetsicht omtrent de verder Ooster-Javaanse stranden ons hebben doen blyken by de besettinge aldaar, nevens ook de bekruysing eener vaertuygen in de straat Madura, gelyk tot nog geschiet is, en 't ons toeschynt ook vooreerst sal moeten blyven, en niet sonder veel nadenken connen ingetrocken werden, soo om bovengemelde redenen als het gestadig zwerven van roovers en uytgeweke Maccassaren en ander geboefte van Sumbawa, Borneo en elders na den oosthoek, die aldaar by onse intrekinge van Sourabaya

alomme weder stonden te nestelen en sig formidabel door de tyt te maeken, en alsoo vervolgens geheel Java te onrusten, gelyk dat voormalen ook ervaren en bekend is, hoedanig deselve eerst a°. 1676 van Damang en naderhand a°. 1679 en 1680 niet sonder costen van veel goed en bloed, van Cacapper daaromher onder den mayor Christiaan Polcman en Commandeur Couper hebben moeten aangetast en gedimoveert werden, soodat wy het daarvoor houden, de post van Sourabaya in syn geheel sal moeten blyven, niet alleen met 60 à 65 coppen, maar ten minsten tot 100, soo Europëen als inlanders, nevens 2 à 3 Kruyssende patchiallans off schepjes, en ook een secure wacht van 10 Europeen en 10 inlanders tot Grissec, dat is te verstaan, wanneer de saken des Sousouhoungs in ruste en hy in zyn throon bevestigt sullen syn, want nu was de manschap soo Europëen als inlanders daar in April voorleden sterk 471 coppen, daarby nog ongeveer 110 inlanders zedert van hier tot versterckinge afgegaan en geprojecteert syn per de Leeuwerk, Blaauwenberg en Saamslag, ten ware de E. Ram deselve tot de hooftbelangen op Samarang mogt hebben aangehouden, dat Uwer E. nader sal onder vinden.

Nu resteert nog 't wester district van Tagal, waaronder sig ook begrypen Pakalongan, Caliwangen en de verdere havens tot Lassary, twelk des Sousouhoungs gebied van dat van Chiribon afscheyd, na 't gene nu in de jongst ontfangen brief van denselven dienthalven staat aangehaald, synde by ons in 't jaar 1685 wel geoordeeld de post op voormelte Tagal (dewelke staande den inwendigen Javaansen oorlog zedert a°. 1677 daar begrepen was) te doen ligten, maar de voorgevalle moort, van de Heer Tak zal. en sedert er vare quade menées der meeste Mattaramse hoffgrooten, heeft sulcx ook niet toegelaten te effectueren, en wy meynen om die grote gerieflykheyt van rys en houtwerken uyt dat vrugtbare district en derselver bovenlanden, alsmede den insaam van peper, catoene garen, boontjes en cadjang, ende ook tot te beter weringe van alle concepten en gevolgen van vremde natien, als andere redenen van belang, dat men daar ook met een matig getal volx van 20 à 25 Nederlanders sal moeten in een houten pagger blyven wonen.

Twelk soo in 't corte en in 't generaal dan is 't begrip en overslag der gedachten en concepten by onse predecesseurs a°. 1685 na

aandagtige deliberatie, ten meesten dienste van de E. Compagnie omtrent de javaanse belangen van nootsaekelykheit geoordeelt, en waaromtrent wy ook nog ten principalen, in dat gevoelen mede verbleven, en ons nog toe gedragen buyten tgene de toevallen en veranderingen, als de presente constitutie des tyts nu nader voor 't meeste nutte van de Compagnie ons hebben doen besluyten.

Nu volgt nog de lyfwagten van ofte voor den Sousouhounangh in die tyt mede van gesproken, en die den overleden Aman Courat door den heer admiraal Speelman a°. 1677 toegevoegd, ook tot a°. 1686 by hem verbleven is, dat de heer Tak, en soo ook die syne lyfwacht voor syn hof onder den capitain-luitenant Arnold Grevink, alle tegelyk op een tyt moordadig om hals gebragt syn, waarna hy, noch wy van geen lyfwacht meer gesproken, of eenige Europëen nyt onsen name na 't Cartasourasc hof opgesonden hebben. En hoewel het om vele redenen te wenschen was, men na desen van sodanigen lyfwacht van Compagnies wegen, als desen nieuwen Sousouhounang Pakoebowana in 't ryk sal gevestigd syn, mocht ontslagen werden, soo voorsien wy echter niet anders, als dat hy Uwen E. daarom sal blyven versoeken, om die tot zyn versekering te mogen aan en by hem houden, en dat te meer sig van deselve en dies officieren sodanig by syn jongste brieven aan ons soo hooglyk comt te bedanken, bestaande althans in een compagnie van 50 Europëen onder den lieutenant Beylewits en 98 Amboinesen onder den capitain Zacharias Bintang, en daarom hebben wy in onse besoignes daarover na deliberatie goedgevonden, dat UE. Syn Majesteit by nader inclinatie en verzoek om die beide compagnien by sig te houden, ook daarin immer tot nader ordre sullen mogen condescenderen, sonder van eenige vergeldinge of betalinge harer zoldyen als nog te spreken, en wanneer dit soodanig komt te gebeuren, soo sullen UE. in dien gevalle den luytenant Beylwits op onse approbatie mogen verlenen een acte van capiteyn met / 80 guld. gelyk als wy den Amboinesen Capitain Bintang onlangs op syn instantie en goede getuygenisse toegevoegt hebben, en het niet schiekelyk soude syn, maar veeltyts bysonder na Uwer vertreck jalousie en ongemacken bybrengen, de inlanderen boven de Europëen in officieren van qualiteyt by dien vorst gecommandeert wierden.

Tgene nu by de instructie voor d' E. Tak wegens de geschiktheit en trouwe onser ministers op Java, en ook om omtrent de Javanen

geen superioriteyt te gebruyken of deselve met knevelaryen of andere onbetamelykheden te beswaren en verkorten, tot ruïne van de Compagnie, staat gesegt en waaraan successive door onbetamelyke figuren en bedryven veel gemancqueert en soomede om geen overtollige of onnutte ministers of andere dienaren daar aan te houden, laten wy in desen voor gerepeteert en aan Uwer E. sorge bevolen.

Omtrent hetwelke van geen kleine opmerking is te houden, dat men onse ministers, schoon het visiteren der vaartuygen door d' onse na de vorige contracten tot weringe van sluykeryen nu ook weder versogt werd, scherplyk en op alle de comptoiren sal moeten bevolen op poene van deportement, dat zy sig daaraf van Compagnies wegen sullen onthouden, ten ware by evidente blyken van naamwaardige parthyen verboden amphioen en kleeden, en dewelke sy dan egter niet verder als in arrest sullen mogen aanhouden, en vervolgens aantsonds aan de javaanse gouverneurs daar het voorvalt moeten aan en overgeven, en hun verder na des Sousouhoungs believen mede laten omspringen, mits U.E. den Sousouhoung aan d' andere zyde ook ten kragtigsten moet exhorteren, daarin de Compagnie ten kragtigsten door syn strandregenten getrouwelyk te doen adsisteren en maintineren, en ook tegen de contraventeurs parate straffen te doen oeffenen.

Omdat het met het canon des Sousouhoungs, ten tyde van den heer Speelman zal. als daarna de Compagnie in handen gekomen, tot desselvs en Compagnies defensie in gebruyk gebleven, wat confuys schynt toegegaan, ende den overleden Aman Courat en den veldheer Sindoeradja nu en dan daaraf eenige al wederom versogt en ook gekregen hebben, soo weten wy niet te regt, wat canon den Sousouhoung toebehorende, soo op Sourabaya, Japara als Samarang, nog onder ons mogt in wesen zyn, 't welk U.E. daarom door gecommiteerdens op yder plaats exact kunnen doen naspeuren en opnemen, en 't zy dan meer of min, en bequaam of onbequaam, als de 15 ysere en 10 metale stukken by d'instructie voor de heer 'Ack al vermeld, den Sousouhoung doen aanbieden en overgeven, ten ware hy eenige van dien tot eygen gebruyk onnodig agtede aan d' E. Compagnie wilde laten, wanneer men deselve, die goed en bequaam syn, in afkortinge van de restant oude schuld van den overleden Aman Courat soude mogen als Compagnies eygen behouden, en by

de negotie of treins boeken innemen en verantwoorden, welke schuld groot geweest 340000 Rx. nog per restant op dato deses komt te bedragen 57486 $\frac{59}{100}$ Rx. volgens uytwyse der generale negotieboeken, en 't extract deswegen tot UE. narigt hiernevens gevoegt, alsmede dat uyt de Bataviase negotieboeken van a°. 1680 en 1681, en 't geresolveerde deser taafel van den 24ⁿ January 1681, wegens de 3380 $\frac{1}{4}$ voor het bemagtigen en overleveren van den hooftrebel Troenadjaja in handen van Aman Courat, volgens belofte aan den Amboinesen Capitain Jonker alhier voldaan, en eygentlyk mede tot Aman Courats laste gehorende.

Tot de overgifte van den Balysen moordenaar Sourapatty en syn aanhang by den overleden Aman Courat, tegen alle onse protestation, soo voor als na de dood van d'E. Tak zal. aangehouden, geprotegeert en tot nog in 't herte van syn land gekoesterd, is successive door ons aan 't Cartasourase hof veel vergeefse instantie gedaan en mits van haar valsehe voorgegeve spiegelgevegten omtrent Sourabaya en Passarouan uygeregt, gelyk daarvan principaal tot UE: narigt kan blyken by onse ernstige brief en protest den 12ⁿ July 1691 aan den Sousouhounang Aman Courat afgesonden, sonder dat daarop tot syn dood iets essentieels tot onser gerequireerde satisfactie gevolgt is, en alsoo 't met het intrest van de Compagnie soowel als dat van den Sousouhounang Pakoebowana en syn eygen ryxruste niet kan overeengebragt werden, om dien bosen hoop daar in 't land te laten, of ook by pardon weder tot een tweede quaat in der tyt te doen uytspatten, soo sullen wy ten dien reguarde ons ook aan 't geposeerde wegens Sourapatty by de instructie voor de heer Tack als nog gedragen, en ofschoon present de tyden niet toelaten hem ten eersten aan te tasten, soo moet echter den Sousouhounang en al syn grooten door UE. by een schriftelycke acte g'obligeert werden, niet te sullen ophouden, voor dat sy voor haar eygen behoud en Compagnies satisfactie, soo haast het de saaken sullen toelaten, gemelden Sourapatty en de voornaamste van desselvs aanhang, 't zy door geweld of list van kant te doen helpen, of wel ter straffe in Compagnies handen overleveren, al was het ook onder een cerlyke premie van des Sousouhounangs wegen, en naar syn welgevallen daarop te stellen, want 't gemeene volk, die sedert by dat geboefte gebleven en gekomen mogte zyn, door een amnestie wel soude connen gepardonneert

worden, in sooverre men sulx na overleg eerst kan beramen en in der tyt voort sien volbrengen.

Hoedanig de saken in cas van onverhoopte aflyvigheyt des Sousouhoungs Pakoebowana, en ook van den veldheer en groot-gouverneur der zeestranden, den pangeran Sacraningrat, ofte jegenwoordigen Panembahan, die weder op Madura seer siek was, op de vrage en advysen van den E. Commissaris Ram, de dato 13 November des verleden en 2 May deses jaars, en onse daarover verklaarde antwoorden en ordres, begrepen ter resolutie van den 6ⁿ October anno passato, en in extract hiernevens gaande, en by onse brieven aan d'E. Ram en raad de dato 10 Maart en 18 May jongstleden tot voorkominge aller confusien en verwarringen in 't Mattaramse ryck, zyn gereguleert en vastgesteld, is Uwer E. bekend en uyt die papieren te sien, dat ook des Sousouhoungs verdere dispositie over de gouverneurs van Sourabaya en Japara als de herstellinge van die van Damak, daar wy ten desen niet verder van souden melden, 't en ware ons al voor eenigen tyd uyt de advisen van den commissaris Ram was gebleken, dat de groote zugt en familiariteyt van den Sousouhoung voor den Samarangsen gouverneur Joudanagara, omtrent de voorgenoemde andere drie voornaamste Javaanse hoofden, die in geslachte en rang altoos de preseantie boven den desen hebben gehad, omtrent deselve eenige jalousie en degout had schynen te geven, gelyk wy tot dies wegneminge soo aan den vorst als Joudanagara 't beste nu en dan vermaant hebben, maar het nu juist outfange schryvens van die beyde op den 16ⁿ deser met haarlieder affgesondene brieven, in translaat hiernevens gevoegt, doet ons uyt haar beyder duyster Javaanse sinspreucken nog al eenige bekommeringe daaromtrent opvatten en overlaten te meer den Sousouhoung omtrent den E. Commissaris Ram, onsens wetens, sig des valsch niet g'openbaart, nogte g'uyt heeft, dan alleen wegens de dorpen off zeeplaatsen tusschen Samarang en Damak van Torbaya en Gamoelak, en d'E. Ram daarnevens noteert, dat deselve beter voor de Compagnie als Joudanagara soude te passe comen. Dog dewyl van Compagnies wegen by de nu overgaande concept-artiuculen tot een nader contract, niet verder spreken als de continuatie van 't besit van Samarang en dies onderhorige dorpen en landen, soo sullen wy dat gehelyk aan de dispositie des Sousouhoungs na syn welbehagen bevolen

laten, ten ware dat Joudanagara als Compagnies gouverneur tot Samarang quam te continueeren, en die twee plaatsen dan even als Samarang selvs onder hem en Compagnies besittinge en bestier met des Sousouhounangs genoeg conde getrocken werden, als 't welck voor d'E. Compagnie van nutte soude connen wesen, om heden of morgen de negotie van Samarang, niet ten deele na Torbaya te sien overgaan, gelyck den pangerang Depatty van Cartasoura al lange by 't leven van zyn vader heeft getracht om de Compagnie alsints te dwarsboomen, 't gunt aan Uwer E. goet overleg en beleyd, nevens de verdere saken sullen bevolen laten, terwylen die jongst hier gekomen afgesondenen, soo van den Sousouhounang als den Samarangsen gouverneur Joudanagara nu met UE. weder na haar meesters huys keeren, sonder eenige wedergeschenkies voor de medegebragte rys en verdere kleinigheden, dat wy hebben uytgesteld tot beter gelegentheit, en antwoord aan den Sousouhounang, soo in copia als origineel Uwer E. medegegeven, om met het vereyschte fatsoen by eerste oecagie uyt onsen name aan Syn Hoogheit door UE. overhandigt te werden, en met eenen tot een credentiaal en volmagt in onse name tot de contractatie op nieuw met denselven te dienen.

En soo keeren ook weder met UE. derwaarts, dog alle met haar eygen vaartuygen de afgesondene van den Damacksen Tommagon Zourounata, denwelken UE. als ook Joudanagara by oecagie den goeden ontfang harer briefjes nevens de groete uyt onsen name bedeele, en ook aan Souranata, soo hy sulcx na 't ons uyt dese zyn afgesondene heeft toegescheenen mogt versoecken, met kennisse en goedvinden van den Sousouhounang syn meester ook van Compagnies wegen doen verlenen een acte van remis syner vorige faiten, en dat hy onsentwegen ook weder alsvoren in syn fatsoen en bewint, en als een vrund van de Compagnie sal mogen erkend en gehouden werden.

Wat militie nu met Uwer E. medegaat, is hiervoor kortelyk aangeroert, en bestaan de gequalificeerde en officieren daar besyden, in de volgende:

den E. Majoor der artillery, Christoffel Wels,

den opperecoopman, Govert van Wyngaarden, gedesigneert opperhoofd en gesaghebber tot Japara, die daar vooreerst sal moeten blyven resideeren, en na 't volvoeren Uwer E. commissie en by

voortgank van de voorgestelde hoofdplaats tot Samarang, dan nader door ons sal g'ordonneert werden of hy derwaarts mede sal overgaan by d'E. commissaris Ram, of die wy 't gesag op Java mogten aanbevelen,

den Eerwaarden predicant Nicolaas Groenewout,
 den Capitain Pieter Hogerlinde,
 den Capitain der artillerye, Cornelis de Visscher,
 de vaandrigs:
 Wolfgang Meyer,
 Michiel Benooy,
 Willem Boreel,
 Sigismundis Swerg,
 Pieter Hofman,
 Hendrik de Joseph,
 Nicolaas Ravenstuyt,
 Anthony Blom en
 Jacob Heynmans,
 den boekhouder en fiscaal Jacob Famars.

En voorts sodanige mindere als Uwer E. bekend is en dies overgaande naamrollen nader uyt wysen, sullende den assistent Jan Demons tot secretaris der commissie konnen gebruykt werden, en dan in der tyt na zyn gedrag op zyn advancement en Uwer E. voordragen gelet, maar den capitain der artillerye Visscher laten wy syn employ, 't sy daaromtrent of wel onder de militie, en ook zyn cessie in rade ofte niet, geheelyk aan Uwer E. goetvinden en bevindinge gedefereert, omdat UE. selve weten de beste conduites van dien man en syn gedrag niet syn voorgekomen.

Den coopman Jan van Son is UE. ook bewust per Schoondyk zy vertrocken, om de treynsboeken deser expeditie nae behoren te houden, in soodaniger voegen als dat duydelyk is vervat, by 't schryven van d'E. commissaris Ram en raad van dato 28 May passato, daar ons dienthalven tot Uwer E. narigt en gerustheyt by desen in 't geheel aangedragen.

En om nu Uwer E. in alle voorvallen te adviseren en daarin d'aloude ordre te observeren, soo is tot den Raad deser expeditie genomineert, om door Uwer E. alle saken van belang mede verhandeld en besloten te werden:

den E. Commissaris Michiel Ram,
 den E. Majoor der artillerye, Christoffel Wels,
 den Opperecoopman Govert van Wyngaarden, wanneer sig by UE.
 bevind,

den Capitain Pieter Hogerlinde,
 den Capitain Govert Cnoll,
 den Capitain Jochim Oorthoorn,
 den Capitain Andries Jansz. van der Schelde,
 den Capitain Georg Frederik van Beylwits, in dier voegen als
 synentwegen hiervoren is gesproken,
 den Capitain Zacharias Bintang,
 den Coopman Jan van Son,
 den capitain Luytenant Jan Hendrik de Beveren,

wanneer hun by } den ondercoopman Pieter Metsuc, eerste admini-
 UE. bevinden } strateur tot Japara,
 } den dito Cornelis Jongbloet, administrateur op
 } Samarang,

den fiscaal der commissie, Jacob de Famars en den secretaris Jan
 Demons.

En dewyl den coopman Hendrik van der Horst den 29 May passato
 weder met de patchiallans de Voorn en de Regenboog, over Samarang
 na Sourabaya, Sumanap en Madura door ons afgesonden, UE. in de
 saken omtrent den Sousouhoung Pakocbowana ende verhandelinge
 der contracten, om syn taalkunde en ervarentheyt werkelyk soude
 connen te passe commen, soo sal UE. denselven ten dien cynde op
 Samarang en in de optocht by sig mogen houden en van bedienen,
 mitsgaders ook in rade rangeeren naast den Capitain Luitenant de
 Bevere.

Van de suykeren, welkers singulieren inkoop op d' oostkust van
 Java, als ook het oprigten van suykermolens, niet anders dan met
 consent van d' E. Compagnie is gereserveert, volgens het verleende
 oetroy door Aman Courat in dato 15 January des jaars 1678, is
 hy de instructie van de heer Tak ook gesproken en doenmaals ver-
 meend d' executie daarvan aan ons selvs te behouden, en daaraf tot
 nader besluyt te desisteren, dan dewyl het met den aftrek van die
 soetigheyt zedert is veranderd, en het vaderland een groote consumptie
 voor Europa schynt te requireeren, volgens d' eysschen der Heeren

Meesters, soo achten wy ook nodig, alhoewel in de nieuwe contracts artieulen daarvan niets verder als wegens de confirmatie van alle vorige privilegien is gesproken, dat UE. d' observantie en confirmatie van dien, nader den Sousouhoung sullen doen beloven voor sooveel wy dat sullen nodig achten, twelk van gelycken ook sal moeten geschieden, in 't reguard van 't Javaanse cattoene gaaren, welkers petitie voor 't vaderlant jaarlyx mede comen te vergrooten, en egter na de reets become ervarentheit en ondervindinge daar wel sullen te bemagtigen zyn, principaal wanneer de oosterlanden van Sourabaya en Madura mogen in rust en voor Compagnies nutte blyven, gelyck ook de bovenlanden na de kant van Sedayoe en Grisse, synde Uwer E. bewust en ook ten overvloede hierby in extract gevoegt, wat wy deswegen in dato ultimo January verleden, aan onse Heeren Meesters hebben geschreven en voorgedragen, daar wy in der tyd Haar Hoog Ed. antwoord en ordre op te gemoet sien, en als dan vermeenen de regte tyt sal wesen, om nader met den Sousouhoung over te contracteren, onverminderd dat na onse successive recommandatien aan Compagnies bedienden op Java inmiddels sooveel van de patriase gerequireerde soorten cattoene garens en geen andere sal moeten getragt werden te bemagtigen, als sal doonlyck wesen, en soo mede in 't regard der pepers, als ook buffelshuyden voor de Japanse negotie, maar van suykeren niet meer als onse cysschen en ordres vervolgens sullen medebrengen, als die meest boven Japara in de landen van Coedoes en Patty, dog ook op meer plaatsen werd gemaakt en altyt soo wy meynen by verder benodigheit en des Sousouhoungs volstandige goede wille en trouwe tot de Compagnie, genoegsaam sal te erlangen zyn, en 't overige sal aan andere gepermitterde handelaars connen medegedeeld werden, om die landbouwers andersints niet te doen consumeeren of mincereen.

Ten opsigte van 7 articul des jaars 1677, sullen wy hier kortelyk aanhalen, dat om den Sousouhoung in de vorige reets verleende tolvryheit van den in-en-uytvoer van Compagnies coopmanschappen op Java niet te verkorten, als waarin somwylen door de linxe en quade handelingen onser ministers, grotelyx gemorst is, UE. Syn Hoogheit uyt onse name sullen mogen beloven en verseeckeren, en ook by stricte ordres aan onse dienaren op Java gelasten, dat se, om daarin voor 't aanstaande te voorsien, van alle Compagnies waren

perfecte aantekeningen op alle comptoiren sullen hebben te houden ende jaarlycx aan den Sousouhounang deugdelyk op syn requisit hebben op te geven, of dat hy andersints by manquement van dien, door syn strandgouverneurs of afgesondene, sulx van ons sal connendoen versoeken, t'zyner gerustheyt.

Het secluderen van andere vremde Europese en inlandse natien, dat geen Compagnies vyanden, maar vrunden en bondgenoten zyn, is wel voor desen mede in opsicht van Java afgesproken; maar als by de instructie van den heer Speelman zal. van 29 December 1676 ongeraden g'acht om de groote hatelykheyt, die het soude medebrengen, en soo is het ook naderhand by dese regeringe begrepen, ten regarde van 't gemaakte contract met den Coning van Bantam, den 17ⁿ April 1684, en 't welk ook by de Heeren Meesters is g'amplecteert en g'approveert by derselver generale missive van den 8ⁿ October des jaars 1685, met dese woorden: sooals wy het tractaat met den tegenwoordigen Koning van Bantam gemaakt hebben overlopen, kunnen wy niet anders sien of UE. hebben daarby voor het intrest van de Compagnie en tot vermydinge van twisten en krakelen met dese en gene Europese natien na behoren g'invigileert.

En dewyl die redenen in dees tyden nog even deselve by ons g'oordeeld werden, soo hebben wy daaraf in dese nieuwe concept-contracten ook geen vermaan gedaan; maar gemeent best te wesen genereuslyk ons met de gerequireerde punten te vergenoegen, en alsoo de Sousouhounang en al syn ryxgroten te meer aan Compagnies hulpe en vrundschap te verbinden, daartoe den Almagtigen zynen zegen wil verlenen, inmiddels dat wy voorts na dese verklaarde intentie en 't gene UE. verder in de expeditie en onderhandelinge mogte te voren comen, ons in Uwer E. voorsigtig en g'experimenteert beleyd en getrouwe voorsorge ten meesten dienste van de Compagnie sullen gerusten, mitsgaders van Uwer E. teruggekome na herwaarts alleen noteren, dat ons deselve (na gedaan werk, te weten de hooftsake van Pakoebowana, na en in Cartasoura en 't voltrecken der nieuwe contractatien) hoe eerder hoe aangenamer sal wesen; dog inmiddels Uwer E. eygen gedagten en consideratien daarop sullen te gemoet sien, en niet nalaten onse wydere ordres daarop dan ook tydig tot Uwer E. narigt en gerustheyt te expedieeren, in die gedagten dat den E. Commissaris Michiel Ram, sig niet sal laten ver-

drieten om genereuslyk by UE. spoedig retour vooreerst daar nog wat in 't gesag te blyven, totdat wy na Uwen E. teruggekomste en advys van den E. Ram te samen nader in staat sullen wesen, om verder met gerustheit over 't vervolg van saeken en Compagnies belangen op Java te resolveren en wie dat men tot vervanger van gemelden E. Ram sal nomineeren, in die verwagtinge hy zich soolange na onsen en uwen goeden raad sal gedragen, om gelyk tot nog alsints getoont heeft, ons in 't verdere alle genoegten toe te brengen, waaromme wy ook Uwen E. recommanderen voornoemden Commissaris Ram ter gelegener tyd lecture en communicatie van dese memorie en onse intentie daarinne begrepen te doen hebben, opdat hy te bequamer mag syn Uwen E. in de uytvoeringe van 't een en 't ander met desselvs yver en ervarentheyt alsints getrouwelyk te assisteren.

En hiermede met alle Compagnies dierbare magten UE. de veylige hoede des Allerhoogsten en een voorspoedig gewenscht succes van saken van goeder harten toegewenscht hebbende, verblyven wy UE. goede vrunden: (was geteekent) Joau van Hoorn, A. v. Riebeck, L. Pyl, Em. Bornezee, C. v. Swol, H. de Wiede, A. Douglas, A. v. d. Stell, W. de Roo, H. Zwaardcroon en Ms. de Haan. (In margine) Batavia in 't casteel, den 3^e Julius 1705.

XXXIV. Uittreksels uit en afschriften van Brieven en papieren, ingekomen by Gouverneur-Generaal en Rade, van Java's Oostkust. (July—October) 1705.

1. Harman de Wilde en Raad aan de Hooge Regering te Batavia. Samarang 26 July 1705.

Harman de Wilde, raad ordinaris van India, veldoverste en opperbevelhebber over 's Comp. uytgesette magt op Java's oosteust is, op 16 July te Samarang aan land gestapt en is aan de poort deser vesting met veel eere door den Soesoehoenang Pakoebowana, en den Commissaris Ram verwelkomd. De troepen, de artillerie en de trein is aan land gekomen; een artikelbrief is vastgesteld. De Raad van den opperbevelhebber de Wilde is samengesteld en bestaat uyt de navolgende personen: de commissaris Michiel Ram; Christoffel Wels, majoor der artillerie; Govert van Wyngaerden, opperkoopman

en geëligeerd gesaghebber over Japara; Pieter Willemsz. Hogerlinde, capitain; Govert Cnol, capitain; Jochem Oorthoorn, idem; Andries Jansz. van der Schelde, idem; George Frederik van Bylwitz, luytenant van Z. M^e. lyfwacht; Zacharias Bintang, cap^t. der Amboinesen; Joan van Son, coopman en trainsboekhouder; Willem Hendrik de Bevere, capt. luytenant; Pieter Metzue, ondercoopman, administrateur te Japara; Cornelis Jongbloed, ondercoopman en administrateur te Samarang; Jacob Frederik de Famars, trainsfiskaal en Joan de Mons als secretaris.

2. Harman de Wilde aan dezelfde, dd. Samarang, 27 July 1705.

Hiernevens zende drie brieven in de Javaanse tael, die de pangerang Adepatty Anoem en Adepatty Soerja a di Ningrat van Cartasoera aan my en den commissaris Ram geschreven hebbe, ik heb die ontvangen, doe de myne naar Cartasoera aen dien Prins gezonden was. Desc brief van Adepatti luidt in translaat:

„Desen brief komt van den Zousouhounang Ratoe Amangkoerat Senepatty Ingalaga Abdul Ragman Mohamed Djelvilkobra tot Kartasoera de Ningrat hofhoudende, en werd gerigt aan den Heere Mayoer de Wilde, dewelke uyt name en van wege den Heere Gouverneur-Generaal ende de Raden van India, de wyduytgestreckte magt van de Comp. tot Samarang regeert. Wyders versoeke te mogen weten, hoedanig het met myn brieven afgeloopen is, die ik na Batavia gesonden hebbe, mitsgaders wat of myn grootvader, de Heere Gouverneur-Generaal, dacrop heeft gelieven te resolveren, tot behulp van t' een en t' ander ik UEd. hulpe en gunste versoeke, mitsgaders dat ik ende alle de Cartasoerese mantris, door UEd. adjude met de Comp. vereenigd werde. Dan zal ik nogh behalve de voormaels gedane beloften, zonder manquement 10000 à 20000 rx. daerboven geven, mits ik de nalatenschappen van myn vader erve en in 't ryk mag comen te succederen, mitsgaders met myn grootvader den Heere Gouverneur-Generaal en Raden van India te vereenigen en myn oom Pongar door behulp van de Comp. als vrundt naer Cartasoera terugge keere. Ende zoo UEd., eenige vreemde gerugten ter oore komen, te weten, dat ik my vyandelyk tegen de Comp. quam te gedragen, zoo gelieft hetselve niet aan te nemen, maer grondig te onderzoeken; want ik nooyt my vyandelyk tegens de Comp. hebbe willen aanstellen; maer altyt daerentegen van meening geweest hebbe, zoolang als de

zon en de maan hare schynsels quamen te geven, de contracten van myn overleden vader met de Comp. gemaakt te onderhouden.

Voorts dat ik de schuld van myn overleden vader den Sousouhounan aenneme te betalen, gelyk ook de questien wegens den Japaersen berg by te leggen naer 't behagen van de Comp. en haer Hoog Edelen ordre, die ik zal nakomen en gehoorsamen, als maar het land van Java en de zeestranden welgae; mitsgaders myn oom Pougat tot Cartasoera terugkomt. De coopmanschappen van 't land Java in 't generael stelle ik in 't welbehagen van de Comp., alles wat de Comp. daaromtrent gelieft goed te vinden, zal ik voor goed houden, dog soo UEd. de wille en begeerte van myn oom Pougat gelieven op te volgen om hem op den troon te stellen, dan segge: hetzelve niet te zullen gedoogen, al soude ik verbrysseld werden, te meer dewyl alle de Cartasoerese mantries niet onder myn oom Pougat willen staan. UEd. gelieve hetzelve myn grootvader den Heere Gouverneur-Generaal ende Raden van India bekend te maken, opdat haer HoogEd. hetzelve regt mogen komen te overwegen, ten eynde HHE. hiernaer geen berouw mogen hebben, als het land van Java verdurven is, hetwelk bevorens door de Comp. by 't leven van myn overleden vader verbeterd en in volle fleur gebragt is; dit en alle het vorenstaende, benevens myne seer onderdanige groete aan myn grootvader, ZynEd. den GG. ende Raden van India op te offeren, met versoek, dat ik in antwoord van dese een kleyn stukje papier mag erlangen om te weten of dese mynen brief Zyn Ed. aangenaam is of niet, opdat ik my mag gerust stellen.

P. S. Nae desen brief gesloten te hebben, soo make nog UEdh. bekend, ingeval ik myn versoek verkryge en in plaatse van myn vader in 't ryk door de Comp. bevestigd te worden, en dat door de adjude van UEdh. en myn oom Pougat ongenegen synde naer Cartasoera te vertrekken, zoo gelieft hem nae Batavia te senden, dan zal ik UEdh. 30000 Rxd^s. schencken tot het koopen van Ziery en Pienangh, buyten het vorige in 't contract vermeld ende het losgeld van den bergh van Japara. Verder alle hetgeene meerder te seggen hebbe, is aen Adepaty Soumaadi Souria Adieningrat bevolen, vermits de saeken van de Comp. verstaet, des wanneer UEd. aen my, t' een of t' ander te bevelen hebbe, gelieft hetzelve aen hem te laten weten. Voorts sende ik U tot geschenk een kruythoorn met goud

beslagh van de nalatenschappen van myn overleden vader. Ik zoude UEd. wel eenige andere geschenken van grooter waarde en omslagh gesonden hebben, indien niet bevreest ware, dat hetzelfde door myn oom Pougat zoude aangehouden werden, en zoo 't wezen kan, dat ik eenige mantris van aensien kan afsenden om by UEd. te verschynen, zoo gelieft my per een kleyn briefje te laten weten. — Eynde.”

De inhoud van den brief door Herman de Wilde naar Kartasoera gezonden, kan uyt neveng. copie gezien worden, die in hoofdzaak met den brief van den commissaris Ram overeenkomt, alleen dat se wat sterker expressien behelst. Die brief luidde:

Translaat Javaanse missive geschr. door den E. Heer
Harman de Wilde uyt Samarang aan den Pangerang
Adepatty Anum, dd. 28 July 1705.

Dezen brief uyt een zuiver en opregt hartje, komt van den Heer Harman de Wilde, ord^e. raad van India en veldoverste over 's Comp. magt op Java en werd gerigt aan pangerangh Depatty Anum tot Cartasoera, denwelke, nae groete, toegewenscht werd lang leven en gezontheyd op dese aerde, &c.

Dese dient tot bekendmaking, dat ik van ZE. den Heere Gouverneur-Generaal en Raden van India herwaarts gesonden zy om UwEd. vader den Sousouhounang Pakoeboewana Senopatty Ingalaga tot de kroon te helpen en in 't ryk van Cartasoera te bevestigen, komt dierhalven U vernederen en de nalatenschappen van UwEd. vader aen hem Souzouhounang Pakoeboewana opofferen, dan zal UEd., doende hetgeen in desen brief vervat staet geen leed geschieden of ik zal hetzelfde tot één haertje wederom vergoeden naer de waardye van uw koninkl. geslagt, alzoo zyn Ed. de Heer Gouv. Gen. niet genegen is U en de Cartasourase hofgrooten eenig leed te doen en te verderven, ingevalle u hetzelfde niet zoekt en ons daartoe noodzaakt. En wanneer u den inhoud deses verwerpt, zoo zult gy oorsaeck zyn, dat het land van Java. verdurven en 't bloed van de Javaanse volkeren gestort wort, waarvan gy de last dragen en rekenschap zult moeten doen.

Zynde al hetgeen ik voor ditmaal te zeggen hebbe in desen brief vervat. — Eynde.”

Nu de Sousouhounang Pakoeboewana, door de communicatie deser

voormelde brieven siet, dat Adypatty Anom groote offres doet, om de Comp^s. schulden ryckelyk te betalen en aan my 30000 Rxd. presenteert, zoo doet hy ook offeres . . . . waarna ik en Ram van gedagten zyn geworden, zoo haest de Panambahan of Tsacraningrat van Madura hier komt, dien ik in 't begin van Augustus verwacht, van 't maken van 't groote contract te spreken, ons voorstellende, dat wy alles volgens Uw WelEdh. intentie mogelyk zouden kunnen verkrygen vóór den optogt en dat daerna tot Cartasoera de resterende grooten des ryks, hetzelfde geerne zullen approberen en teykenen.

Ik zal zien hoe het best geschieden kan, de Sousouhounangh presenteert meer als hy ooit zou kunnen betalen, 't welk daarna by zyne descendenten altyt wederom nieuwe questien aen de Ed. Comp. zoude veroorzaken, die geensints met derzelve intrest zoude over eenkomen.

Die vrede met ondergebragte natien wil behouden, moet haer geen meer lasten opleggen, als die zy naer reeden van tyt tot tyt dragen kunnen, dan is dezelve bestendigh . . . . .

Ik blyve met innig respect, enz.

3. Dezelfde aan dezelfde, dd. Samarang den 30 July 1705.

Gisteren 29 July quam Ingabey Nagra Pagra Jahan met een geschenk van 1000 gantings ryst aen den commissaris Ram, als ambassadeur van den Coninek der Baliens uyt syn hoofdstad Sanoe Wiedja Para, met een brief . . . . versoeckende, dat de Ed. Ram zyn voorspraak wilde zyn by UwHE. ten eynde hy aen Zoerapatty in 't gebergte Pasourouang den oorlog mogt doen, en als het toegestaan wierd, dat hy hem dan ten spoedigste eenige vaartuygen wilde laten senden, uytwysende gemelden brief, waerby hy ook kennisse geeft een ambassadeur naer Batavia gesonden te hebben. De commissaris Ram heeft nevens my geantwoord de ordres dien-aangaande tot Batavia te sullen vragen, om ons daernae te kunnen reguleren en dat wy hem Ingabey een brief aen zyn Coninek zouden geven om zulks ondertusschen te gaen rapporteren . . . . Ik hebbe gisteren namiddag aenstonds aen den Soesoehouan kennis van deze zaak gegeven, die myn naar het voorlezen van den voorgem. brief seyde, dat zulke permissie heel schadelyk aen het Mataramse ryk soude wesen; want als de Baliens meester in Passoeroewang zouden

wezen, noyt weder uyt Java te verdryven zouden zyn, en door hun ongereguleerde manier van leven, het gansche land souden ruineren . . .

Ik ben van gedagten, dat men gemelden ambassadeur beleefdelyk zoude kunnen antwoorden, dat het ons leet is, dat Zourapatty zyne Mayesteit geledeert heeft en dat wy door 's Comp^o. wapenen zyne saek zullen revengeren en Zourapatty niet alleen uyt zyn landt jagen; maer ook tot de dood zullen vervolgen, dat hy dierhalven geen kosten noch moeyte behoeft te doen, dewyl wy in dese saeck zoowel als in alle anderen, zullen toonen zyne vrienden te wesen . . . . .
Ik hebbe ordre over Cheribon naer Pamotangh aan den Capt. Luyt. de Roode gesonden, om met de volle maan, den 5^{en} Aug. aanst. alarm te maken, langs de kant van Madura aen de landen van Banjoemas en Bagaleen dogh wel op zyn hoede te zyn en geen schade aen de Javanen te doen: maer hen aan te manen zigh aen den Sousouhounangh Pakoebouwana te onderwerpen, dat de Comp. daardoor den vrede in 't land wil brengen en ingevalle dat zy daer niet naer willen luysteren, dat dan alles te vuur en te zwaard vervolgt zal werden, enz.

4. De veldoverste Harman de Wilde en Raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. Samarang 12 Augustus 1705

. . . . Den desen (i. e. brief) sooverre geschreven zynde, verschynen alhier van Cartasoera, de gesanten van den pangerangh Depatty Anum, gen^d. Radin Aria Mangoenrana en Tommagon Sacra Nagara, dewelcke nae behoorlyk te zyn ingehaald aan den Heer Veldoverste, van wegen haer Mr. zoodanige missive inhandigt hebben, als het hiernevens gaend origineel uytwyst:

„Dezen brief werd geschreven door den Zouzouhounang Amang Kourat Senepatty Ingalaga tot Cartasoera hofhoudende, aan zyn grootvader den Ed. Heer Harman de Wilde, tot Samarang, dewelcke enz. . . . De afgesondenen Mangoenrana en Tommagong Tsjacranagara zullen aen UEd. desen mynen brief overhandigen, waerby bekend make, dat ik uw brief uyt handen van een Sourabaysen Javaan ontfangen en den inhoud daarvan verstaen hebbe, te weten: dat UEd. myn oom Pangerang Pougat tot Cartasoura staet te brengen en voorts dat ik alle de koninkl. waardigheden aen hem pangerang Pougat zoude moeten overgeven, hetwelk ik alles in 't welbehagen van UEd.

stelle, onderwerpe my UwEd. bevelen, dogh versoeke UEd. nader ondersoek wegens het aennemē van de plaats van myn overliden vader in 't ryck en kroon zonder communicatie van de Comp. en UEd. is geschied, omdat ik hetzelve by erfenisse van myn vader gekregen hebbe en hetzelve een oudt gebruyck is van myn voorouders, dat altyd de zoon in de vaders plaetse quam te succederen, uyt welke reden ik ook myn verstout hebbe, den naem, kroon en ryk aen te nemen, waaromtrent ick iets misdaen hebbende, soo versoeke vergiffenis; want voor het overlyden van den Zousouhounangh myn vader, zyn alle de koninklyke waardigheden mitsgaders het ryk aan myn overgegeven geworden in 't bywesen van alle de mantris en Pangerang Pougar, waerjegens zy te dier tyde geen van allen iets tegen gehad hebben, gelyk de Pangerang Pougar voorgegeven heeft en gelyk ik de crits Hilan Habar(?) zoude genomen hebben, mitsgaders een piek genaemd Plered, hetwelk niet waar is, maer de pangerang Pougar, heeft het aan my gegeven, hetgene ik ook, als synde de goederen den pangerang Poegar toebehorende beware en hebbe daer nogh andere hegten laten aensetten ter eere van den pangerang Poegar; want ik groote genegenheyd voor denselven hebbe en wenste dat hy in vrundschap wederom tot Cartasoura quame te retourneren, dan zoude ik hem met alle opregtigheyd voor myn vader (erkennen) en hy, myn oom pangerang Pougar, (soo) hy genegen is tot Samarang met believen en goetvinden van UEd. te blyven resideren, het sal myn volkomen aengenaem zyn, gelyk alles wat UEd. dicswegens gelieven te beramen zal ik myn onderwerpen, dogh vóór dat UEdh. iets aengaet, versoeck te ondersoeken of niet de Pangerang Poegar my heeft helpen kroonen en in 't ryck bevestigen, ja waerlyck, hy met alle de voornaamste mantries tot Cartasoura onder besweering, dat zoo zy niet trouw en opregtelyk my aanhingen en voor vorst en haer Heer erkenden, nemende de grootpriester van Mecha, genaemd Sarif, dewelke toen der tyd tot Cartasoera was, benevens alle de tot Cartasoera present zynde geestelyken, gelyk ook alle de voornaemste mantries tot getuyge, dat zy niet van God geschapen en meer andere sware Machometaense eeden gedaan hebben. Doch nu, soo staat het aan UEd. believen my tot coningh aen te stellen en het ryk en kroon van Java in handen te geven, hetwelk ik aen de goedertierenheyd van UEd. overlate, mits versoeckende dat ik door

UEd. goedertierenheyt en genade aengenomen, en in 't ryk bevestigd mag worden onder belofte, dat ik nooyt van de oude contracten door myn vader en UEd. gemacckt (zal afgaan); (maar die) zal onderhouden zoolange als de zon en de maen schynsel komen te geven. Voorts zende ik UE. myn grootvader, den Heer Harman de Wilde een geschenk, enz.

Geschr. tot Cartazoera di Soura-adi-ningrat, op maandag den 12^{en} dag van de maand Rabulaghier in 't jaar Djimawal, 1629. (Verder vermeldt de Wilde c. s.: nog: „komt alhier behouden en in goede gesontheyt te arriveren S. H. de Panembahan Madura, die mede met de vereyschte plegtigheid gecongratuleerd en minnelyk onthaald geworden is, enz.”

5. De veldoverste Harman de Wilde aan de Hooge Regering te Batavia, dd. Samarang 13 aug.^s 1705.

Ik hebbe in onsen onderdanigen raadsmissive gisteren 12 dezer genotificeerd, hoe wy zyn genootzaakt geweest den 9^{en} aug.^s den coopman van der Horst op 't spoedigst, door een expres vaertuygh, herwaerts te ontbieden, dewyl ik sonder zyn presentie of een ander bequaem translateur der javaense tael niets omtrent het tractaet met den Zouzouhounang kan uytregten.

De Panembahan is gearriveerd, met wien ick verwagte dat van der Horst komen zoude, en dat (ik) het contract voor den optogt zoude kunnen maken; terwyl nu al de Javaense troepen moet afwagten die mogelyk nogh in agt dagen niet byéén zullen zyn en dat is nu tot myn groot leedwezen mislukt, maer aan d' andere zyde syn tot facilitering der groote sacke hier gearriveerd en by myn ter audientie geweest twee ambassadeurs van Adypatty Anom van Cartasoera, welkers overgebragte brief ik gisteren aan UWelEdHoogagtb. per schip Ceulen gesonden hebbe, dewelke verselt was met twee pieken, twee krissen, enz. . . . . Dese ambassadeurs met name Radeen Aria Mangoenrana en Tommagon Tsjacranagara leverden hun brief over en de presenten in presentie van den Panembahan, die ik een uur te voren van boord had laten halen door den kapt. Cuol en met elf canonschoten had verwelckomd, waerby vele grooten van dit hof en zeyde, (nadat de tolk Nayadita den brief overluyt gelezen hadde) dat de Soesoehoung Ratoe Aman Coerat Senepatty wettig erfgenaem van 't ryk was, ingevolge van dien konde hy op myn schryven de kroon en 't ryk

aan Pakoeboewana niet overgeven; maer dat hy veel eer alles wat tot de croon behoorde zoude verbryzelen, dat hy wel wist dat de Comp. sevenmael daegs, door haer magt de regering in 't ryk konde veranderen, maer dat men de zaken en redenen waerom, moest examineren voor en aleeer men tot veranderinge quam. Waarop ik antwoorde, dat zyn vader Amancoerat het ryk en de croon uyt des Ed. Comp. handen ontfangen hadde in een tyd, dat desselfs broeder Poegar zoo nae aen de croon was als Amancoerat, en ook dat de croon, schatten en troon met alle dependentien, aen het ryk behoorden en niet aen Adepatty Anom; dat hy alvorens het bezit daarvan te nemen, op een behoorlyke manier kennisse van den dood van zyn vader aen d' E. Comp. had moeten geven en H^{er} Ed. toestemming vragen, zoowel als aen de mantris van 't ryk om op den troon te klimmen als Soesoehoung, en dewyl zulks niet geschied was, dat de Ed. Comp. hem onwettig tot de croon verklaarde en Soezouhoung Pakoeboewana wettig. Dat hy Adepatty wel zoude doen, gelyk ik hem in myn brief aengeraden hebbe, zigh aen denzelven te komen vernederen, zoo konde hy als een prins van 't ryk in ruste leven, daer hy anders in onrust vervolgd zoude worden, tot het eynde zyner dagen, en dat hy verzekert moest zyn, dat de Heer Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn en d' Ed. Heeren Raden van India, de zake wel geëxamineerd hadden, alvorens tot de wapenen in faveur van Pacoeboewana te treden en tot haar groot leedwezen gevonden hadden, dat men tegen 't regt van alle volken haar Ed. ambassadeur Tack, voor zyn vaders Hof had vermoord en dat de moordenaar met land en eertitels was begiftigd in plaats van satisfactie aen d' Ed. Comp. te geven en dat men daarenboven de pretensien van oorlogskosten noyt aen de Comp. hadde tragten te betalen, gelyk Adypatty Anum nu uyt vreeze ryckelyk presenteerde te doen, dat men op zulken prins noyt staet konde maken en dat de Mantris zelven wisten op wat manier hy Adypatty regeerde, en daarom (hy) wel zoude doen, het geheele land om synentwille niet te laten ruineren, maar yder zorge voor haer en hunne familien en onderdanen te dragen, Adipatty Anom verlaten, en hun (zich) voor Pakoeboewana te komen vernederen; dat ik last hebbe van den Gouverneur-Generael en d' Ed. Heeren Raden van India, allen die zulks deden, onder myne protexie te nemen, dat ik zulx ook doen zoude met genegenheyd

en make dat de Javanen met het volk van de comp. als ééne natie zouden leven en in volle vryheyt negotieren en dat men ze beschermen zoude tegen allen, die haar leed wilden doen, maer dat ik oock last hadde de onwillige te vuur en te zwaard te vervolgen, dat dacrom ieder wel soude doen het goede voor het quade te kiezen en het land om eens mensch caprice niet verloren te laten gaan, dat ik hun, ambassadeurs last gaf te vertrekken en zulks aan hun meester te gaan rapporteren, die (welke ambassadeurs) my verzogten één dag respyt, om myn alleen te mogen spreken, tgeen ik hun accordeerde, en liet ze 's morgens den 12 aug^s. door Capt. Cnoll by myn haelen en vraegde hun verder aenbrengen. Waarop zy al schreyende antwoordden, dat zy overtuigd waren door de redenen, die ik gevoerd hadde, door den mond van den Commissaris Ram in het Maleyts en den tolk Naya Dita in de javaanse tael en dat zy altyd voor den Zoesoehoenangh Pakoebowana geweest waren en dezen nacht door een vertrouwd vriend hare submissie aen hem hadden laten doen, wyl ze als ambassadeurs zelfs niet by hem mogten gaan, dat se myn sulks zeggen en 's Comp. protexie voor haar en hunne familien versogten, dat se gaen zouden om Adepatty Anom rapport te doen en tragten hem te doen begrypen, het risque dat hy zoude loopen, zoo hy zigh niet quam vernederen, dat ze, wanneer hy opiniater bleef, zouden tragten de croon en ryxschatten te bewaren voor Pacoebowana en alle de mantris zooveel doenlyk in hun sentiment te trekken; waarop ik haer 's Comp^s. protexie beloofde en haer te zullen maintineren in hare qualiteyten, personen, familjen en goederen en dat ik zulx ook doen zoude aen alle ryxgrooten, die zich zouden komen vernederen, alshoon ik met het leger in marsch mogt zyn, dat de Javanen vry in hare negoryen mogten blyven, dat niemand cenige schade zoude lyden, wyl de Comp. het land en de luyden wilde bewaren en niet roven en branden, zooals de troepen van Adipatty Anom deden, waarop zy een roes in Kerrewé water dronken en met vreugd naar haar logiement gingen. . . . .

Wat volk en hoe sterk, die van 't eylant Lubok of Baviaen syn, is myn berigt, dat meest in priesters bestaan en coopluy van weynig belang, geen wapenen voerende in een stil en onnoosel leven, die hier in submissie quamen, hadden ook sulke onnosele minen en syn op dat eylantje niet volkryk . . . . .

Gisteren ben ik met den Panembahan by den Sousouhouan geweest, die hem beleefd verwelkomde en ik gaf hun kennisse van 't voorverhaalde submis en al wat tusschen my en d' ambassadeurs gepasseert was.

En de Panembahan vertelde, dat dezelve, mabock, ¹ ook bij hem geweest waren en syne voeten gekust hadden, belovende hem gelyk als ze aan my gedaan hadden, den Sousouhouan getrouw te zullen wezen.

Deze Panembahan is een oud, doch dik vet man, van vriendelyk wezen, heeft meer verstand als een der Javanen, zit altyd, kan niet gaan, wordt overal waar hy wezen wil gedragen en doet sigh extraordinair ontsien, de ryxgrooten alhier Sombayen voor hem als voor den Sousouhouan. Ik twyfel niet, dat ik met desen ouden ontsaggelyken prins heel wel alle zaken van oorlog, soowel als het sluyten van 't contract sal uytwerken.

Dat van der Horst maar hier was, ik geloove dat ik de saken van 't contract verre brengen zoude vóór onzen optogt, nu moet het werk wachten tot dat Cartasoera in besetting genomen is.

En om soo weynig tyd te verliezen als mogelyk is, soo heb ik den Panembahan deezen morgen doen resolveren, het fort Ongaran te doen attaqueren, tgene ons dwars in den weg naar Cartasoera leyt. Inmiddels sullen zyne en andere resterende javaanse troepen kunnen hier komen, om dan met den Soesoehoengh Pakoeboewana gelykelyk den optogt te doen.

De mayor Wels en Capt. Knol sullen die expeditie doen met eenige Europeaanse en Inlandse Comp. en een gedeelte van onse artillery, verselt van Depatty Soerabaya en depatty Satjanapoura en haar onderhebbende Javanen.

De ambassadeurs van Adipatti Anom heb ik haar depeches gegeven, en in den brief aan haar meester nogmaals aangeraden, sig te komen vernederen en de twee kritsen en de twee pieken met het gouden kruythorentje, 't geen zy weder moesten nemen aan den Sousouhouang Pakoeboewana te komen presenteren. Ik blyve, enz.

6. Dezelfde aan dezelfde, dd. Samarang 18 Aug. 1705.

Zeedert myn schryven van den 15^{en} deser (13^{en} ?) aan Zyn Ed. heb ik den Panembahan en verdere ryxgrooten die hier zyn, voor-

1. Dronken zynde.

gesteld om aan den Sousouhounangh Pacoeboewana, den eed van getrouwghieyt te doen, 't geen in de presentie van my, den commissaris Ram en den mayor Wels geschied is, door den Panembahan, Depattis Soerabaya en Satsjanapoera, Tommagon Bauwa Raxa van Paccalonge, Demang Singa Djaja van Kandal, Aria Sjakra Nagara van Pamalang, Tommagon Wira Nagara van Tagal, den Ingabey van Goemoela, Demang van Torbaya, den Ingabey Loekantara van Damak en door siekte waren absent, Soeranata van Damak en Ranga Ardi Mangala van Caliwongo. Na gedanen eed, seyde ik niet te twyfelen aan hunne trouw en dat se verseekert mogten zyn, wanneer zy deselve volbragten, dat de Comp. altyd sorge voor haar en hunne familien soude dragen, en ik feliciteerde den Sousouhounangh, seggende daarby, dat d'Ed. Comp. hem en zyne ryxgrooten, altyd volgens d'oude contracten souden beschermen tegen yder, die hun leed soude willen doen, dat ik voor het welweesen van het ryk soude sorgen en maken dat de Ed. Comp. by 't maken van een heylsaam contract op 't nieuw groote quytsheldinge van schulden soude doen, 't geen haar allen bysonder wel beviel.

Den 16^{en} 's morgens marcheerde de Tommogon Bawa Raxa naar Paccalongan met 2000 zyner Javanen nevens den vaandrig Tremper met een comp. Europeanen en een inlandse comp. om de rovende en brandende vyanden uyt syn land te verdryven. . . . . en heb gisteren den 17^{en} den mayor Wels en capteyn Knoll met ses Europese en ses inlandse compagnien en een comp^{ie}. vrye Macassaren hier woonagtig, naar Ongarang gesonden, met eenige kleynce artillery om te sien of Adipatti Soera Adiningrat wilde overkomen, volgens syn schryven en by faute van dien, dat hy het fort, soo doenlyk was, soude attaqueren. Synde Depatty Sourabaya met een comp. Baliers en syne Javanen des voormiddags vooraf gemarcheert tot het maken der wegen, die aan my en den Panembahan twee officieren van Adipatty Soeria Adiningrat sond, seggende, dat haar meester quam met vrouwen en kinderen sooveel hy hadde kunnen medenemen en dat hy de fortten tot Ongarang aan hem Depatty Sourabaya overgegeven hadde; sulx onse mayor Wels en capt. Cnol naar alle apparentie daar tegenwoordig in syn.

Tegen 't vallen van den avont quam de Panembahan met Adipatti Soera Adiningrat en eene syner vrouwen en een soontje van omtrent

12 à 13 jaren in de logie en presenteerde my syne kritz in submissie aan de Comp., die ik aanstonts door hem Panembahan wederom liet geven, seggende dat hem die wedergaf om deselve tot dienst van den Sousouhounangh te gebruyken soo lang hy leefde en dat ik volgens myn schryven aan hem gedaan, sorge soude dragen, dat hy in syne waardigheden soude gemaintineerd worden en syne vrouwen, kinderen en land gesauvegardeerd tegens yder, die hem soude willen beleedigen. Waarop ik met Ram, desen morgen nevens den Panembahan, hem en syne vrouw en kind by den Sousouhounangh gebragt hebbe, daar de vernedering geschied is en na een klein debat tusschen my en den Sousouhounangh hem syn volkomen titul en land syn geaccordeerd . . . . . Ik stel nu vast, dat er weynig bloed gestort sal werden en sal met Godes hulp, aanstaande Zondag (tegens welken tyd de Sousouhounangh eerst gereed kan wesen) den optogt met des Comp. magt aanvangen en alle grooten, die sich vernederen willen in hun rang en landen en goederen maintineren sooveel doenlyk is, en door de vrees van het londregt, Pacoeboewana als een vreedzaam vorst op den troon te brengen. Inmiddels, enz.

7. Dezelfde aan dezelfde, dd. Ongarang 28 Aug. 1705.

Nadat de optogt op Sondag den 23^{en} deser begonnen is, door capt. Hogerlinde met vier comp^{ten} Europeanen en vier inlanders, ben ik 's maandags neven den Sousouhounangh en Panembahan met de rest der troepen gevolgd en dingsdag den 25^{en} hier gearriveerd en vinde in plaats van 20000 Javanen geen 7000 by den Sousouhounangh, soodat ik in verlegentheyd ben om battoors tot het aanbrengen van vivres en het maken der wegen voor de artillerie, door de bossen en bergen, by de hand te krygen. De mayor Wels, die met een onvermoeyden yver met de ammunitie en vivres op wegh is, schryft my daarby, dat hy gisteren avond tot op vierde half uur van hier meent aan te komen en sooveel doenlyk is sal zoeken hier te syn morgen den 29^{en} Aug. 's avonds, soodat ik den 30^{en} of uysterlyk den 31 met het legertje van hier naar Toentang ¹ sta op te breecken, en indien de noodige vivres, die men belooft heeft, aangebragt zyn, den volgenden dag de vyanden aan te tasten, dewelke tot Salatiga

¹ Toentang.

bepaggert staan, tensy deselve mogten resolveren om sig te komen vernederen, gelyk velen sikh inbeelden; de tyt sal 't leeren. Inmiddels blyve, enz.

8. De veldoverste Harman de Wilde en Raad aan dezelfde, dd. Ongarang 2 Sept. 1705.

. . . . . Daags nadat de artillerye . . . . .
aangebragt was, had SynEd. (de veldoverste) gaarne met het gansche leger willen voortmarcheren, dan dewyl wy ons door de Javaanse beloften misleyd sien, synde ons versekerd, dat de carren en artillery hier aangebragt wesende, men voort tot Tontang en van daar tot Cartasoera een goeden bequamen karrenweg zouden bevinden, dog dien we nu vernemen, dat niet als door veel tydspillens en overgroote moeyten, daertoe soude kunnen bequaam gemaakt worden, ook dat van de 7000 Javanen, daarvan SynEd. aan UHed. vermaan heeft gedaan, het meeste gedeelte verlopen is en nog maar 3000 tot onse uysterste verlegenheid mogen gerekend worden, soo heeft ZWEd., om geen tyd te verliezen, vastgesteld, sig soo naauw te behelpen als immers mogelyk is en op morgen zonder fout met den Sousouhoungang en 't gros onses legers voort te marcheren naar Tontang en van daar voorts naar Cartasoura, om dien vorst in 't ryk te bevestigen en de groote zaak eens ten goeden eynde te brengen, daartoe God zyn zegen verleenen wil. De artillerye, die 't ligste is, met haar toebehooren en de weynige bagagie als de weynig aan de hand zynde battoors kunnen dragen, laten wy desen middag vooruyttrekken onder 't opsigt van den trainmeester de Vries, en sal de swaarste (artillerie) tot defensie van de pagger, benevens de verdere bagagie, die vooreerst niet nagevoerd kan worden, hier verblyven onder 't opsigt en commando van den vaandrig Hofman, met een comp. Europese en een comp. Maccasaarse militairen onder den Luyt. Carre Polo.

Dus verhoopen we (hoewel met veel verdrietig sukkelen) eyndelyk evenwel tot ons oogwit te geraken, waarvan en van ons gansche wedervaren UIIE. nader communicatie zal gegeven worden, enz. . .

9. Dezelfden aan dezelfde, dd. in 't leger by Salatiga, 6 Sept. 1705.

Desen dient onderdanigst om UWelEd. Ho.Achth. te berigten dat ik desen morgen van de brug van Toentang met het leger ben op-

gebroken om de Cartasoerasc troepen in haar paggers alhier aan te tasten, vond deselve gerangeert in bataille buyten hunne paggers op vlaktens en bergen omtrent anderhalf uur gaans beslaande en naar myne gissing veertigduyzend sterk. Deed se gelykelyk aantasten 's namiddags omtrent twee uren, door den mayoor Wels met d'artillerye in 't midden, Capt. Hogerlinde en den Panambahan op de rechterhand en Capt. Cnol met Depatty Sourabaya en Depatty Satsjianapoura aan de linkerhand en elf soo Europeaanse als inlandse comp. onder Capt. Bintang in de midden of het corps de bataille, in meening dat die luyden veel bravades makende, stand zouden houden; maar zy gaven my 't plaisir niet om haar manier van vechten te sien, want soo haast myn jager met myn lange snaphaan drie braves had doodgeschoten en de mayoor Wels een vendrig boven op een berg, die voor een groot corps stond, daar hy my te voren wees een canon opgesteld te hebben, soo vlugtte alles wat er was en Capt. Cnol profiteerde op de vlugtende en bragt twee vendels; sommigen bragten hoofden van doodgeslagenen en andere ooren en daarmede was de bataille gewonnen. De ryst die de vlugtenden op den wegh hebben laten liggen, komt onze soldaten te pas; want Pacoeboewana is in verlegenheyt om ons dat graan in genoegsame quantiteyt na te voeren. De Capt. Hogerlinden met den Panambahan waren in denzelfden tyd meester geworden van de pagger aan haar syde, waarvan de coopman van der Horst, die volgens myn 'ordre dat werk by den Panambahan heeft bygewoond, rapport heeft gedaan.

Morgen sal ik met Godes hulpe, de vlugtenden verder volgen en den Sousounhounangh Pacoeboewana nader aan Cartasoera brengen en daarna verder schryven hoe de saken gaan, blyvende, enz.

10. Dezelfden aan dezelfde, dd. in 't campement tot Cartasoera di Ningrat 12 Sept. 1705.

Naardat wy op den 6 deser . . . . . den seegen op onse vyanden behaald en 's nagts in hare verlaten werken en hutten uytgerust hadden, syn wy op den 7^{en} weder voortgetrokken en door veel playsirige landsdowen ook quade en goede wegen op den 10 deser tot Madjellege ¹ gearriveerd. De Ed. veldoverste zond

---

1. Modjo Légi, resid. Soerakarta.

van hier de twee compagnien te paard onder den vaandrig Lodewyk Tremper en Luyt. Cadir vooruyt om te recognosseeren waar de vyand geposteerd was en vonden sy denselven een weynig boven de negorye Babaaing (?) op den regten weg of straat van Cartasoera en aan weedersyden in 's Sousouhounangs diergaarden en Javaanse werken, dog die anders naar de konst en door wakkerder menschen vry voordeelig te maken souden syn geweest. Op 't sien van d' onsen lostten sy seven stux canonschoten, die wy 's namiddags wanneer een briefdrager van Pangerang Aria Mataram en eenige andere mantris, die geneegen waren tot ons over te komen, in het leger by den Panembahan verscheen, verstonden seynschoten te zyn geweest, om die van Cartasoera van onse comst te verwittigen en had de Pangerang Depatty Anum dien morgen met sak en pak de vlugt oostwaarts aangenomen, dog werwaarts kan men niet pertinent weten.

Op den 11 begaven w'ons met het gansche leger weder op weg en quamen des middags ten half twaalf uren, Gode zy dank, behouden tot *Cartasoura di-Ningrat. Alhier verschenen voor Syn WelEd. ende den Sousouhounan Pakoeboewana de Pangerang Aria Mataram, Pangerang Aria Natta Cassoema en Raden Aria Wira Mangala op wege den Panembahan al te gemoet trecken en vernederden haar behoorlyk voor Syn Majesteyt, na dees pligten wenschten sy ZWelEd., den Soesoehoengang en Ratoe geluk met hare komste aan het Hof en den setel des Ryex en begaf sig met denzelve en den Heer Commissaris in den Dallem die op onse komste reeds door de comp. te paarde van buyten voor plunderen bewaard werd.

Alles was daar binnen redelyk net; dogh in Depatty's Anoms gewesen slaapplaats lag het alles confuys en de kapok uyt de kussens en dekens allen'thalve verspreyd. Wy vonden in deselve ook twee horologies, waarvan het eene met onse intrede twaalf uren sloeg. Syn Edele belastte aanstonds daar rontsomme schildwagten te setten opdat geen van de daar binnen liggende kistjes kopekken en andere goederen souden verninderd worden. Op de agterste plaats komende vonden twee pakhuysen vol op den anderen gestapelde kisten, kopekken, cassen en pakken, die zekerlyk van grooto waarde zullen zyn, dog wat daar effective in zy, is ons niet bewust, alsoo Zyn Ed. het een zoowel als het andere aan den Sousouhounang en Ratoe

uyt name van de Ed. Comp. overleverde en tot securiteyt wel deed bewaken; aan den Luytenant Bylwitz belastende geen Comp^r. dienaren als met expres consent in te laten; het geschut soo op de passebaen als in het hof en waarvan het meeste wel op den grond ligt, bestaat in eene groote quantiteyt en daaronder ook diverse van eene ongeschikte grootte en kaliber. Kruid vond men op diverse plaatsen by geheele potten vol en tegen den Dallem een kruidmakery, zoo dat men niet kan zeggen, het dit volk aan middelen tot defensie, maar wel aan couragie en beleyd manqueert. Op onze aankomst had men rondom in de negoryen wel brand bespeurd, dan ondertusschen, dat ZynEd. nog in het hof by den Sousouhounang was, naderde deselve de buytenmuren zoo zeer, dat men met regt bevreesd was, het door den sterken wind tot in den dallem op zoude slaan, dus wierd allenthalven ordre gezonden om de naastbygelegen huysen onder den voet te trekken, gelyk ook aanstonds door den treynsmeester Cornelis de Vries geschiedde, waardoor de brand tot aan en voor de muuren gestut en het binnenhof, Goddank, gepreserveert geworden is, hebbende de Luyt. Beylwitz met zyn volk veel yver betoond en daartoe veel gecontribueerd. Men heeft op verscheyden plaatsen brandende stukken lont, van agteren met een knoop, waarin eenig kruid was, tusschen de daken gevonden en wierd ons berigt, dat 't selve door Depatty's volk zoo besteld was.

Of de schatten en ornamenten van de croon nu door Depatty zyn weggevoerd, dan of die onder dien grooten hoop goederen, met welke te sorteren en visiteren, de ratoe thans lustig in de weer is, sullen gevonden worden, staen wy nader te verstaen en UEd. te communiceren. Zyn WelEd. heeft dezen morgen 200 paarden by den anderen doen brengen, nog eenige compagnien daarmede voorsien en deselve met de hiervoor geciteerde twee onder den vaandrager Tremper en Luytenant Cadir ten spoedigsten oostwaarts aen gesonden, om, is 't mogelyk, Depatty Anum selfs of anders zyne schatten en bagagie te agterhalen en bemagtigen en zal Zyn Ed. intusschen met den Sousouhounang, Panambahan en d'andre mantris de contracten maken en bevorderen volgens UwHed. intentie tot welzyn deser landen en van d'Ed. Comp. . . . . .

PS. De heer mayoor Wels bevindt sig heel siek en de Capit. Hogerlinde dood cranek . . . . .

2. PS. Zoo als dezen staat gesloten te worden, zoo komt de Capit. Hogerlinde te overlyden . . . . .

11. De veldoverste Harman de Wilde en Commissaris Michiel Ram aan de Hooge Regering. dd. Kartasoera, 24 Sept. 1705.

Zeedert myn schryven van den 18 deser aan Syn Ed. den Heer Gouvern^r. Gener^l. Joan van Hoorn is het contract met den Sousouhounang en Mantris van het ryk sooverre gevorderd, dat al de oude contracten vernieuwd zyn en bevestigd zullen worden en de limietscheydinge geacordeerd is, langs de rivier de Donan ¹ beginnende van de Zuydsee en vervolgens langs het binnenmeir van de rivier Tsiboram en het moeras by Madura en het gebergte Dailoer, Soemana of Bonkok tot aan en langs de rivier Lossary, daar deselve aan de noordzy deses eylants in zee uytloopt ² cederende de Soechoengang al die landen bewesten de voorn. scheydlinie aan d'Ed. Comp. in vollen eygendom, latende ingevolge van dien, aan deselve de protexie der Cheribonse prinsen. Ook geeft de Sousouhounang aan d'Ed. Compagnie de landen van Torbay en Goemolax gelyk Samarang, behoudende voor hem de tollen en regt van vissersvaartuygen te gebruyken.

Cedeert ook de landen van Sumanap en Pamakassan, waarvoor d' Ed. Comp. quyttschelt alle de oude schulden niet alleen; maar ook alle de kosten van dezen oorlogh en in erkentnisse van dien genieten sullen yder jaar 800 lasten rys en sulx 25 jaren lang, maar dese leste post leyt hun zwaar op 't hart, zeggende wyl sy sooveel landen aan de Comp. cederen, beswaarlyk hun woord sullen kunnen houden, voornamelyk als er slegt gewas is, tgeen 's comp^r. dienaren dan soowel sullen kunnen zien, als zylieden. Nu is de coopman van der Horst besig met alle vlyt de contracten net te translateren, die wy soo niet hebben kunnen volgen als dezelve aan ons door UwEdagth. in 't Hollands, Maleyts en Javaans zyn toegesonden.

1. Donan, rivier in de residentie Banjoemaas, afd. Tjilatjap.

2. Tjibeurnn of Tjiboerom, riv. resid. Banjoemaas, afd. Tjilatjap, de rawa of moeras van Madoera, in Banjoemaas, afd. Tjilatjap en Daja Lochoer ibidem; Bongkok berg in Cheribon, regents. Galoe en eindelijk langs de Losari of Tjisangarong, de rivier, welke Cheribon van Tagal scheidt.

Ook manqueert ons een maleyts schryver en zullen vernemen of onder de priesters van den Sousouhounangh geen te vinden is; dogh de coopman van der Horst is van gevoelen, dat het maleyts niet noodig is, wyl hy het in de javaanse taal haar soo net en duydelyk sal doen begrypen, dat er nooyt met regt disputen over te wagten sullen zyn, tgeen door den maleytzen schryver zoude konnen voortkomen, wyl wy niet kunnen lezen wat zoo een maleyts schryver stellen kan en javaanse priesters niet te vertrouwen zyn.

Dagelyx komen nog groot en kleyn sig vernederen tot myn liefwezen; maar tot myn overgroot leetwezen is de major Wels gisteren den 23^{en} dezer 's voormiddags overleden aan de roode loop, na drie weken siekte, die hy door grooten yver en fatiguen gekregen heeft, met zyn ziek lyf op den dag der apparente bataille het canon en mortieren en alles by de artillerye nog reguleerende, in de groote middaghitte, 's Comp^s. dienst verliest sekerlyk aan dien bekwamen man.

12. De veldoverste Harman de Wilde en Raad aan de Hooge Regeering te Batavia, dd. Cartasoera-di-ningrat 5 October 1705.

T'sedert, enz.

De landstreek van Sedayoe heeft de Sousouhounan aan den Panembahan geschonken, omdat deselve alleen daarom aanhield en niets anders pretendeerde. . . . .

Met het nieuwe contract zyn wy eyndelyk sooverre geadvanceerd, dat de Sousouhounang met zyne drie soons, de pangerang Mankoengnagara, Poegar en Blitar en de Panembahan desen morgen de twee afschriften in Javaanze en Hollandze talen met hun eygen hand geteekend en bezegeld hebben, gelyk van onsen kant ook na behooren in haar byzyn is geschied en zyn daarby alle de pretensien van de Ed. Comp. (uytgenomen alleen agthonderd in plaats van 1000 lasten ryst jaarlyx) toegestaan en geaccordeerd, sooals UEd. Hoog Ed. uyt de inliggende copia van gem. contract nader sullen beoogen, enz.

XXXV. Contract vastgesteld en overeengekomen tusschen den Sousouhounang Pakoebowana Sencpatty Ingalaga Abdul Rachman Sahidin Panatagama, voor hem en zyne successors en de stenden ofte groot mantris van het Mattaramse, ryk ter eenre, ende den Ed. gestr. Ed. Herman de Wilde raad-ordinair van India, Veldoverste enz. in den name van den HoogEd. Joan van Hoorn, Gouv. Gen. en de Ed. Heeren Raden van India, representerende het hoogste en souveraine gebied van wege de Generl. Ver. Ned. Geoctr. O. I. Compagnie in deese landen, ter andere syde:

Art. 1.

Eerstelyk werd beslooten en vastgesteld, dat de vorige contracten den 24ⁿ September des jaars 1646 en den 25ⁿ February en den 19 en 20^{en} October des jaars 1677 tusschen de voorsaten van den tegenwoordigen Sousouhounang Pakoebowana Sinnepatty Ingalaga en den Gouverneur-Generaal en Raden van India, uyt name van de Nederlandse Oost-Indiasche Compagnie gemaakt, sullen blyven in volle kracht in alle hunne articulen, voor sooverre deselve door het tegenwoordige niet en werden veranderd en vernietigt, mitsgaders ook de verdere verleende privilegien en octrooyen door den Zousouhounang Aman Courat aan den admiraal Cornelis Speelman en den Commandeur Jacobus Couper.

2.

Den Sousouhonnang houdt voor goed, cedeert en bevestigt by desen aan de Compagnie de jurisdictien en eygendom der landen bewesten de volgende rivieren en bergen, beginnende van den mond der rivier den Donan, daar se in de zuytsee uytloopt, en voorts langs die rivier westheren tot Passaurouan, daar het binnenmeir begint, wyders dan noordwaarts heen langs d' oost-en-noordkant van dito meir tot de mond der rivier Tsiboram en langs d' oost-en-noortkant van het daaraan volgend Ontoeganbels moeras tot Tsisatia omtrent de negorye Madura, en van daar vervolgens noord en ten oosten door en over het gebergte van Dayloer tot den berg Soemana of Soebang, en voorts besuyden en b' oosten om het gebergte Bonkok, om soo wyders met een noordelyken koers af en uyt te comen op de rivier van Lossary aen en cyndelyk langs dito rivier tot aan desselvs mond en uytwatering in zee, aan de noortkant van dit eylant, in voegen ook het

district van Gabang daarin comt begrepen te werden, verklarende de Compagnie van die landen te syn wettig en souverain Heer, sonder dat daarop oyt ofte oyt eenige de minste pretensien, 't zy door Syn Hoogheyt ofte Syne successours van 't Mattaramse ryk sullen mogen gemaakt werden, waartoe de Sousouhounang belooft van zyn volk te zenden, om de limietscheydingen te reguleren.

3.

Insgelyks erkent Syn Hoogh. de landen, princken en volkeren van 't koninkryk Cheribon voor vrye landen, vorsten en volkeren, daarop Hy noch Syne successours in het minste te pretenderen hebben, als synde door de Comp. in den jare 1680 van de overheerschinge der Kidollesen en roovers verlost en met toestemminge, zoo van den jongst overleden Sousouhounang Amang Kourat, als de drie princken gebroeders en 't geheele volk van Cheribon onder Haar bescherming aangenomen zyn.

4.

Gelyk mede syn Hoogheyt by desen wettelyk afstaat en aan 's Compagnies bescherminge overgeeft de landen van Sumanap en Pamakassan, gelegen aan 't oosteynde van 't eyland Madura, met alle derselver inwoonderen, in dier voegen gelyk deselve door den vorigen regent Tommagon Joedanagara aan d' E. Compagnie en den admiraal Speelman ten tyde van den Sousouhounang Tagal Wangy, en den oproer van Troenadjaja opgedragen zyn, en twelke ook by de volgende regenten dier landstrecke erkend en tot nog verbleven is, en by d'acte door den Commissaris Ram, uyt name van den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India jongst op den 9ⁿ April descs jaars ten behoeve van den overleden ¹ Regent Radeen Aria Sjaeranagara g' expedieert, nader is bevestigd. ²

1. In de acte en in het contractenboek staat: overleden, in een instrument in de overgekomen brieven en papieren, kamer Zeeland, staat, tegenwoordigen.

2. Bij een concept-contract door G.-G. en Rade nan de Wilde medegegeven, waren gevoegd de navolgende: Aanmerkingen op dit artikel.

Wegens d'afstand van de landen van Sumanap en Pamakassan, kan blyken by de instructie voor den Heer Tak wat consideratien en concepten dienthalven a°. 1655 by dese regeringe geweest syn, en is dit van nut en nootsakelykheit geoordeeld om d'adversie die men altoos omtrent dit volk, soowel tegen den Sousouhounang Aman Courat als den Pangeran Sampau van Madura ondervonden heeft, selvs in de massacre van den Heer Tak, dat sy mele met hem na Cartasoura gegaan waren, en ook doorgaans na die tyt tot nu toe, mitsgaders dat sy andersints van

5.

Ook renoveert en bevestigt Syn Hoogheit in 't geheel aan de Nederlandsche Compagnie het besit, gebied ende regeringe over de stad en landen van Samarang en Caligawe, met de dorpen daaronder sorterende, volgens de daarvan verleende opdragtbrief door den groot-gouverneur Adepatty Martapoura, uyt name van den Sousouhoung Aman Courat, dato 15ⁿ January 1678 aan d' E. Compagnie afgestaan. ¹ Ook cedeert en stelt Syn Hoogheit nogh in vollen eygendom aan d' Ed. Comp. de zeeplaatsen Torbaya en Goemalax en desselfs ingesctenen met de landen en dorpen, althans onder de gemelte plaatsen syn behoorende, zooals Samarang, mits dat Syn H. van daar soowel als van Samarang den thol jaarlyx sal

---

ons verlaten werdende seer apparent, of tot den moordenaar Sourapatty, off tot andere rovers en geboefte van Maccassaren en verdere swervers souden overslaan en sig onder (dezen) begeven, wanneer den Sousouhoungang en de Compagnie daar een dubbele last en ombragie omtrent van veel nasleep souden vinden. Item dat de Compagnie in dien gevalle van de nodige vruchten van dat land, als cadjang, bonen, zout, clapperoly, drooge vis, cattoene garen etc. zouden gefrustreert werden, en die wy egter soo qualyk connen missen, want wy ons andersints aan 't bestier van dat landschap voor d' Compagnie buyten die consideratien niet soude gelegen laten, en als den Sousouhoungang daarop eygentlyk stond, wel soude connen overgeven, gelyk ook in der tyt by ruste des ryx en genegentheyt der Sumanappers wel soude connen en mogen geschieden en hem daartoe hope connen gegeven werden, met aanwysinge dit alleen nu tot eygen beste van dien vorst en ruste der landen, sodanig by ons noodig geoordeeld werd.

1. Bij het concept aan Herman de Wilde door de Hooge Regering medegegeven, waren gevoegd de navolgende: Aammerkingen op dit articul.

Omtrent Samarang heeft hetselve aspect ten deele, als van Sumanap hiervoor staat genoteert; want alsochon den Gouverneur Jouda Nagara nu soo grooten gunsteling van den nieuwen Sousouhoungang blykt te wesen, soo is doorgaans bevorens geschiet by 't leven van Aman Courat, dat denselven Gouverneur en d'ingesctenen van Samarang haar gantsch niet weder tot de onderwerpinge en bestieringe van des Sousouhoungangs Javaanse ministers wilden overgeven, behalven 't welke daaromtrent nog veel redenen militieren, dat het mogte blyven soo het is; maar indien den Sousouhoungang hiernede ook al te streng en swaar tegen aansag, en al 't verdere anders met gemoede soude konnen verkregen werden, soo soude men wel konnen op onse nadere goedkeuringe tot die mitigatie comen, om alleen onse vastigheyt en verdere noodige pleyen in vollen eygendom en vryheit te mogen besitten, nevens de souverainteyt en judicature van alle de Chinesen en andere vreemde inhabitanten, buyten de Javanen aldaar, gelyk ook die van den Sahabandaar en andere hoofden der vreemdelingen by de Compagnie te stellen, mits sy de tolln en andere gewone geregtigheden naar overeenkominge met den Sousouhoungang, ten overstaan van 's Compagnies gesaghebberen vast stellen, ook aan den Sousouhoungang, als hiervan, de landen souden voldoen, dog dit niet dan ingevalle het niet anders hieromtrent te stellen was.

blyven genieten. Waartegen de Ed. Comp. cedeert en aan Syn Hoogheyt overgeeft, de volgende dorpen, die onder het gebied van Samarang en Caligawe, volgens contract behoren en gesorteerd hebben, namenlyk: Paboearan, Assem, Manilir, Sieda Moektie, Tjoblong, Coepang, Packijongan, Jamboe, Panjang, Ampin Gaginting, Djangantie, Tambackbaya, Pring Apoes, Tjegaron, Goenong Patty, Lewana, Waringinpoety, Derekan, Beedjie, Salatiega, Genang, Palasierie, Bantjak, Rooma, Taroening, Sousoukan, Gagaton, Talpat, Jatie-Jayar, Cassara, Genin, Geger, Wieroe, Calicalang, Mandangana, Woedjie, Caliesarie, Rarawan, Genok, Caretek, Banjoemanik, Calie Cassier, Banjoekoening, Ballabaga, Pawaloetan, Cattianderan, Wattes, Soemilier, Caliemangsie, Gettas, Pagandekan, Cajagalan, Pakoeboenan, Assienan, Banjoepoeti, Loepajit, Sango, Loopassaraten, Boerka, Hawenanginangin, Capoetoetan, Batoc Tinkir, Bajoeboeg, Paboeroekan, Calielanda, Janoedjoe en Talaga.

6.

Nopende den thol, alomme op Java blyft de Comp. ingevolge van 't 7 articul van 't contract van 25 febr. 1677 voor haar eygen goederen soo van in- als uytvoer in 't geheel bevryd; maer omtrent den handel, die door 's Compagnies onderdanen en ingesetenen in de landen van den Sousouhouang gedreven werd, sal ten dien belange het 5^e, 7^e en 9^e articul van 't gemelde contract van den 25^e February 1677 in syn geheel blyven; dog Syn Hoogheit van alle degenen, die met 's Compagnies passen handelen voortaan in stede van maar twee, vermogen te heffen den thol van drie of meer ten hondert na zyn welgevallen van den in-en-uytvoer sonder onderscheid, dog van dengenen, die sonder passen van de Compagnie op Java handelen, daarvan sal 't zyn Hoogheyt mede vrystaan soodanigen meerder thol te vorderen als hy sal bevinden te behoren.

7.

Het sal de Compagnie ingevolge het 6^e articul van 't contract van anno 1677 vrystaan allerwegen in des Sousouhouangs landen, logien en factorien te stabileren en de noodige grond daartoe te besitten, en bovendien in 't ronde nog een bequame opene en onbewoonde spatie tot uytzicht en versekeringe voor alle rovers en quaatwillige menschen, om haren handel te dryven; item timmerwerven op te regten tot het bouwen en repareren van schepen en vaartuygen, en

sullen de javaanse gouverneurs gehouden syn daartoe altyd de nodige volkeren of Javaanse calangers en houtwerken, als andere behoeften in hunne districten te beschicken, welke de Compagnie na behoren betalen zal, dog sullen dan ook die kalangers alleen onder 's Compagnies gehoorsaamheyt moeten staan, sonder dat de Javaanse gouverneurs hun eenig hooftgelt als anders sullen mogen opleggen.

8.

Zyn Hoogheyd sal verplicht syn jaarlyks altyt marktsprys door de strandgouverneurs sooveel rys te leveren, als d' Ed. Compagnie sal benodigt syn, sullende het Haar vry staan deselve in alle havenen te copen, behalve dat ook 's Compagnies onderdanen altyt de preferentie voor andere vreemde handelaars sullen hebben tot den inkoop van dat graan, en dat de onderdanen van den Sousouhounang, soewel hunne rys als alle andere wharen, niet alleen naar Batavia sullen mogen voeren, maar ook van gelyken naar anderen plaatsen met welkers vorsten de Compagnie in vrundschap staat, dog niet verder als die hieronder nader sullen werden gedenoteert.

9.

Den Sousouhounang sal ingevolge het 10^e articul van 't contract van den jare 1677 in syn land geen Macassaren, Bouginesen, Maleyers, Balyers, Bontonders, Moren, Chinesen of vreemde natien mogen admitteren, dan die van 's Compagnies wegen daartoe licentie hebben verkregen, en met hare passen zyn voorsien, en dewelke dan ook in gelyken voegen, als alle de reets op Java remorende vreemde inlanders, alleen onder 's Compagnies gebied sullen staan, tenzy in saken van groot belang en voorkomende differenten omtrent deselve, en daar des Sousouhounangs Javaanse gouverneurs mede vermengt waren, welkentwegen de decisie aan den Sousouhounang en den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India tot Batavia zal gedeferoert blyven.

10.

Het sal de Compagnie ofte die den Gouverneur-Generaal en de Raden van India daartoe licentiereen, alleen vrystaan, ingevolge het oetroy by de acte van den Sousouhounang Aman Courat in dato 19 en 20 October 1677, met seclusie van alle andere volkeren in 't gantsche Mattaramsche ryk te mogen aanbrengen en verkopen den amphioen, mitsgaders allerhande soort van Bengaalse, Cormandelse, Zouratse,

Persiaanse en Tutucorynse kleeden, sonder eenige infractie, maar sal Zyn Hoogheyt aan syn groot- en mindere- gouverneurs der zeehavenen scherpelyk moeten bevelen en de sluykeryen doen weeren, mitsgaders de agterhaald werdende cleeden en amphioen aanstonds doen confisqueren, ten behoeve van den Sousouhounang, onverminderd dat het ook op 's Compagnies residentien, Haar ministers sal vrystaan, alle aankomende vaartuygen te visiteeren, en van gelycken de verbodene goederen aan te slaan, en dat alles ten voordeele van den Sousouhounang, dog Syn Hoogheyt sal daarvan soodanigen premie of portie aan onse bedienten connen geven, als het hem sal believen en hy sal oordeelen billik te wesen.

11.

Dog eenige der boven gementionneerde verbodene goederen door onse kruyssers in zee agterhaald on in eenige javaanse havenen opgebracht werdende, verstaat men dat deselve aan de dispositie van de Compagnie sullen blyven, sonder dat Syn Hoogheyt hem daarmede sal bemoeyen.

12.

Endelyk werd nopende de vaart der onderdanen van den Sousouhounang gecontracteert en vastgesteld, dat deselve sal mogen geschieden naar de volgende plaatsen en verder niet, te weten:

In 't oosten tot Baly en Lombok.

In 't noorden tot Borneo, dog in dien hoek niet oostelyker dan tot Banjermassing.

In 't westen tot Bantam en Lampon, en voorts ook, naar Palembang, Jamby, Andragiry, Johor, en Malacca met 's Compagnies passen, dog geensints naar Amboina, Banda, Ternate, Macassar, Bouton, Timor of Bima, of verder oostwaard heenen, dewyl by desen ook wel expres by renovatie en nader verklaringe van 't contract van 't jaar 1646 veraccordeert en vastgesteld werd, naar alle die plaatsen geen de minste vaart door eenige Javanen sal mogen geschieden, op poene van vaartuygen, inladinge en verdere straffen tegens de contraventeurs.

Egter met dien verstande, dat ingevalle den Sousouhounang eenige vaartuygen voor syn eygen reekening naar eenige quartieren soude willen senden, zal na voorgaande notificatie van Zyn Hoogheyt aan den Gouverneur-Generaal en Raden van India, getragt werden daarin

sooverre te condessenderen als na billikheit buyten 's Compagnies merckelyke prejuditie, bevonden sal werden te kunnen geschieden.

13.

Tegen alle welke redelyke conditien de Comp. (om te thoonen, dat sy met de Javaanse volkeren wil leven als ééne natie) dan ook renuncieert, afstaat en aan den Sousouhounang Pakoeboewana by desen quytsheldt en remitteert, de twaalf honderd duysend ryxdaalders, die welgemelten Syn Hoogh. uythoofde van 't contract, sub dato 25 Febr. 1677 en de seven en vyftig duysend vierhonderd ses en tagtig Rxd. die Hy by de naderhand geëxpedieerde acte van 19 Oct. daaraanvolgende nog aan de Ed. Comp. (boven 't geen daarop successive en in eenige reysen voldaan is, per resto schuldig is gebleven, item drieduysent driehonderd en tachtig Rd. die de Comp. voor 't bemagtigen en overleeveren van den hooftrebel Taroenadjaja in handen van den Sousouhounangh Amancourat aan den Capiteyn Jonker heeft betaald en dan nog al 't gunt uythoofde van de tegenwoordige magtige adsistentie tot herstellinge van Syn Hoogheyt in den throon en 't ryk van syn overleden vader en broeder, en in vergeldinge van de sware lasten, die daarom moeten worden gedragen regtmatic heeft te pretendeeren, verklarende by desen daarvan niets te begeren, nogte Syn Hoogheit daarvoor oyt of oyt aansprekelyk te sullen houden, mits dat soowel de vorige contracten, actens en oetrooyen door Syn Hoogheys predecessours, ten behoeve van de Compagnie verleend, als dit tegenwoordige contract in allen deele sonder eenige infractie soo door Syn Hoogheit als desselvs navolgers en groote Mantrys in 't Mattaramse ryk sullen moeten onderhouden werden, ofte dat by faute van dien alle de voors. 's Compagnies pretentien, ten allen tyde van volle kragt en valeur sullen blyven, gelyk mede voorts is geaccordeert dat Syn Hoogheit, om soo swaren quytsheldinge eenigermaten in erkentenis te houden, den tyd van 25 jaren lang jaarlyx aan d'E. Compagnie op Batavia met eyge vaartuygen sal doen leveren, uyt Ilare havens, agthonderd lasten goede ryst, te beginnen met den jare 1706, mits hetgeen nu en dan aan de volle leverantie van een jaar mag komen te deficiëren, in 't volgende jaar weder sal moeten gesuppleert worden.

Onderstont in de Javaanse tale:

Aldus gedaan, gecontracteerd en besloten in 't Hof van den Sou-

souhounan tot Cartasoura-di-Ningrat op den 5^{en} October 1705 en was benevens het Javaans, gesteld het seegel van Syn Hoogheyt in rooden lacke en daaronder zyn handteykeninge. Nog lager de handteykeningen van Syn Hoogheys soons, de pang. Mankoenegara, Pourbaya en Belitar. Onder de Hollantse tale was geteekend Hⁿ. de Wilde, enz.

XXXVI. Opdragt van het bestuur over Soemanap en Pamakassan aan Tsjakra Negara, 9 April 1705.

Syn Hoog Edelheyt de Wel Edele Heer Joan van Hoorn,
Gouverneur-Generaal, mitsgaders d' Edele Heeren
Raden van Nederlants India.

Gesien hebbende de trouwhertige en standvastige genegentheyt van 's Compagnies vrund en bondgenoot, Radeen Sacra Nagara, int afsenden van auxiliaire krygsknegten uyt de landen van Zumanap en Pamakassan, en daertegen wederom de schandelyke vlugt en quade desseyen van den ondankbaren en ontrouwen Radeen Souderma, zyn te rade geworden den E. Agtb. Heer Michiel Ram, commissaris en opperbevelhebber van wegens de Generale Nederlantsche Oost-Indische Compagnie op en langs de noordoosteust van Java, te ordonneren en te qualificeren om aen den voorm. Radeen Sacra Nagara haren vriendt, een acte te verleenen waerby denzelven van wegen d' E. Compagnie in de regeringe der landen van Sumanap en Pamakassan bevestigd werd, om die te bestieren even op diezelve wyse als den overleden Radeen Poulanjewa gedaan heeft, uyt kragte van die qualificatie dan, zoo ist: dat den voorm. Heere Commissaris Michiel Ram aen allen dengenen, die desen zullen zien ofte horen lesen, kont doet en te weten, dat den Radeen Sacra Nagara als een trouwe vriend en bondgenoot van d' E. Generale Nederlandse Geootroyeerde Oost-Indische Compagnie by desen werd bevestigd en erkent, als regent der landen van Zumanap en Pamakassan in steden van den overleden Radeen Poelandjewa, en zulx omme die en derzelve inhabitanten in rust en vrede te gouverneren, dirigeren en protegeren, zoodanigh dat die landen voor aile vyandelyke actien beveyligt, den inwoonder zoowel als den regent een goed genoegen en d' E. Compagnie de oude vrundschap van hare bondgenoten, en de gewone jaarlyxe

vrugten en waren van dat land genieten mogen; ordonneeren en gelasten dierhalven aen alle des E. Compagnies hooge en lage dienaren hier ter custe, ende versoeken aen alle 's Compagnies vrienden en bontgenoten, den Radeen Sacra Nagara voormelt, als regent der landen van Sumanap en Pamakasen te erkennen, in zyne wettige ordonnantien niet hinderlyk te zyn, maar deselve te doen obedieren, zoo die anders tegen 't algemeene welzyn of de contracten tussen den gem. regent en d' E. Compagnie reets gemaakt of nogh te maeken niet strydigh werden bevonden.

Gegeven ten comptoire Samarang, desen 9ⁿ April 1705 (was getekent) M. Ram (onderstont: gecollationeerdt, accordeert (getekent) J. de Mons, eerste gesworen clerq. (Ter syde.) Hier stondt 's Compagnies zegel in rode lacke gedruet en daeronder, ter ordonnantie van d' E. Agtb. Heere Commissaris Michiel Ram en raed, en was getekent Joan de Mons, eerste gesworen clerq.

XXXVIbis. Translaat ontfangen tot Batavia den 27 July 1705, van Soemanap en Pamakassan (ink. brief. 1705, 21 July, bladz. 339).

Deze brief nevens eene menigte van groetenissen komt van Raden Aria Adickara, mitsgaders alle de Mantris tot Sumanap en Pamakassan en werd gerigt aan ZEdh. de Heer Gouv. Genl. Johan van Hoorn en d' Ed. III. Raden enz. tot Batavia, enz. wyders zenden wy onze afgesondenen, enz. Aria Tsjaeranagara op Dinsdag den 8^e dag van de maand Rabul Awal in 't jaar Djumawal overleden is en een zoon naargelaten heeft, voor dewelke wy versoeken, dat in syn vaders plaats als hoofd van Soumanap en Pamakassan mag aangesteld worden; want wy nooyt van de Comp.^{ic} willen afwyken; maar altyt by de oude contracten gemaakt door den ouden Kiay Tommagon Jouda Nagara met de Comp. en den Heer Gouv. Genl. en de raden van India sullen volharden, zoodanig dat de Comp. en de volken van Soumanap en Pamakassan één volk zyn en wanneer de Comp. quam te verderven, dat dan ook de volken van Soumanap en Pamakassan quamen te verderven, enz. en dierhalven versoeken, dat UEdh. by desen de oude contracten gelieven te bevestigen en den erfgenaam van den overleden Radeen Aria Tsjaeranagara in zyn vaders plaatze aan te stellen, dewelke nevens ons by desen aen Z. Ed. tot een gering geschenk van de nalatenschappen van zyn vader overzent eene somma

van 3000 Rxd. versoekende alsoo hetselve seer weynig en gering (is) door ZEd. niet versmaad, maar tot een teeken van genegenheyt mag aengenomen worden.

Verders alles hetgene te zeggen hebbe, staat in dezen brief vervat. Eynde.

XXXVII. Memorie voor den coopman Hendrik van der Horst, gaande per het galjood de Hazenoodt en pantsjallang de Voorn, van hier over Sourabaya naer Sumanap om aldaer den jongen regent Radeen Tjaccranagara in syn overledene vaders plaatse nader te bevestigen en gedurende zyn minderjarigheyt de voogdieschap en bestieringe aen desselfs grootvader Radin Aria Adikara op te dragen en over te geven, voorts de geresen onlusten te stillen en die landen in rust en vrede te herstellen.

Al voor den Cartasoerasen optogt hebben wy geresolveerd UE. naer het afdoen der capitale zaeken weder nae Sumanap te zenden, en het begonnen werk en Haar Hoog Ed. goede intentie aldaer uyt te voeren.

Wy waren op UE. komste by ons in UE. gedane berigten ook van meeninge gedurende de minderjarigheyt van den jongen regent Tsjaccranagara desselfs moeder Radin Ayou Tsjaccranagara tot voogdesse aan te stellen en de landen van Soumanap te laten bestieren, dan dewyl ons tsedert uyt diverse missivens van den gesaghebber en raad tot Sourabaya gebleken is, dat den ondankbaren en vyandelycken jongeling Raden Zouderma in alle stilligheyt tot Soumanap gekomen is, en gemelde Radin Ayou haar met denzelven in den egten staat begeben heeft, haar aldus de gunste van d'E. Compagnie onwaardigh en haar zelve tot het bestier der zaacken onbequaem maekende, hebbende daer oock de geresene onlusten tussehen haer en de ouden Radeen Adicara tot vyandelycke actien en bewegingen doen uytbersten, dat by verdere voortgangh tot ruine dier landen zoude strecken.

Zoo verstaen wy dan, dat UE. met de manschap, die UE. staet toegevoegt te worden, per 't galjoot de Hasenoodt ende Pantsjallang de Voorn naer Sourabaya zult vertreeken, op UE. aenkomst aldaer

naeuwkeurig na den stand der saeken op Zumanap voors. examineren en naer onderling beraed met den Capⁿ. Sergeand en ingenomen berigt met het kruysvlootje naer voorn. landstreek oversteeken.

Op UE. aenkomst aldaer zult UE. den Raden Zouderma op de best doenelycke wyse, 't zy in vrundschap ofte wel anders tragten gevangen te nemen en in handen te krygen, hetzy levendig of dood, en deselve levendig bekomende, geboeyt direct naer Batavia over te senden of zelfs over te brengen, zoo als UE. dat best zult geraeden vinden.

Voorts den jongen Radin Tsjaeranagara in syn overleden vaders plaets uyt 's Compagnies en onse namen nader bevestigen, en het bestier dier landen in voogdyschap aen desselfs grootvader den Radin Aria Dikara gedurende de minderjarigheyt tot de mondige jaren van den jongen Tsjaeranagara opdragen, dogh by aldien UE. mogte bevinden, dat onse intentie omtrent Adicara door desselfs gedoente mogte te buyten gegaen of zig met andere natien verbonden te hebben, en daerdoor onbekwaem gemaekt of wel gesneuveld mogte wesen, dan zal UE. ook daaromtrent zodanig kunnen handelen als UE. het best agt te behooren, mitgaders by bevindinge van quade mantrys die tot den intree van Radin Souderma tot Zumanap mogten behulpzaam zyn geweest, deselve is 't mogelyk mede uyt te roeyen, en de verdere hoofden en volkeren dier landen tot een vaste rust en vrede te lyden en herstellen, opdat de Compagnie uyt die landstrecken eens de behoorlycke vrugten kome te erlangen.

Ook zult UE. het vaendel door UE. van Batavia mede genomen tot een geschenk van 's Compagnies wegen aan den jongen Radin Tsjaeranagara overhandigen, en omtrent desselfs moeder Radin Ajoe zoodanig handelen, en onder dwang (opdat se geen andere kwade wegen meer in en slaet) stellen als UE. zult oordeelen het beste en seeuurstee voor die landen te zullen zyn, alsmede aldaer van tyd tot tyd zooveel greene cadjangh en bonen, cattoenen garen, zout, clappusoly, droge visch etc. voor de Compagnie te doen besorgen als 't immers mogelyk is, alsoo men daer doorgaens op Batavia seer om verlegen is.

Wy laten dan voorts de te regt beschickinge van de Soumanapse en Pamacassanse regeringe en het beste voor de Compagnie en dier landen naer bevindinge aen UE. goede yver en ervarentheyt gedo-

fereerd, en nae welkers betragtinge en besorginge UE. dan wyders over Toujongh by den Panambahan, zoo deselve al weder van Cartasoera mogt geretourneerd wesen, aldaer nader nae de verdere toestand in dien Oosthoek vernemen en hem mede tot den insaem van opgemelde granen vermaend te hebben, zig weder naer Zourabaya zult begeven, en vervolgens met een van 's Compagnies bodems naer gedane verdere informatie by den E. Capitain Willem Sergeand, over Japara of Zamarang nae Batavia te transporteeren om ons van UE. bevindinge en verrigtinge rapport te doen. Waermede zyt Godes hoede bevolen van (onder stond) UE. goede vrinden (ter syden) Samarangh desen 20ⁿ. October anno 1705.

XXXVIII. Uitgaande Resolutie der Hooge Regering betreffende de regeling van het bestuur der Preangerlanden, dd. 15 maart 1706, verzonden naar Cheribon den 22ⁿ. Maart anno 1706.

Dewyle den Sousouhounang Pakoe Bowana, Senopatty, Ingalaga, volgens het contract den 5ⁿ October anno passato, met Zyn Hoogheyd tot Cartazoura aengegaen, en met de vereyste solemniteyten besloten, de Priangselanden met alle derselver inwoonders aan de Compagnie volkomen heeft getransporteerd, en dat den Gouverneur-Generaal en de Raden van India, soo tot onderhouding van d' nodige ruste en vrede onder de gesamentlyke priangers, als tot derselver welvaren en nutte van de Compagnie nodig geagt hebbe, een bequaem, wacker en aansienlyk persoon, tot opsigter en hoofd over de voors. priangse landen en volkeren te verkiesen en aan te stellen, om deselve van wegens haar Heer en Meester, d' E. Compagnie naer de Javaense wyse en maximes te regeren, soo hebben den Gouverneur-Generaal en de Raden van India, in agtinge nemende de goede bequaemheden van den Cheribonsen prins, Pangerang Aria Cheribon, ende desselfs daartoe betoonde bereydwillegheyd, op den 9 van de voorlede maand February goedgevonden, gemelden pangerang Aria Cheribon aan te stellen en te nomineren tot opsigter en regent over alle de Priangse landen en inwoonders, omme deselve, als gesezt, na de ordres van den Gouverneur Generaal en de Raden van India ende de Javaense wyse te regeren, mitsgaders met en benevens den resident op Cheribon ende den

Lieutenant Caspar Lippius ofte ymant anders hem pangerang tot zyn hulpe toegevoegt, alle geschillen en oneenigheden tusschen en onder deselve op onse approbatie aff te maken en te assopieeren; dienvolgens werden alle de Priangse volkeren sonder onderscheyt, niemant uytgesondert, by desen wel expresselyck gelast den voornoemden pangerang Area Cheribon als haren regent en opsigter van Compagnies wegen, onder het hoger gezag van den Gouverneur-Generaal en de Raden van India, alle eere, trouwe en gehoorsaamheyt te bewysen, nadien wy zulx tot ruste en beste der Priangse landen en volkeren bevinden te behoren. (onderstond) Geschreven in 't casteel Batavia op 't eyland Groot-Java, in 't coninkryk Jaccrata, den 15ⁿ Maart des jaars 1706 (was getekent:) Joan van Hoorn (ter zyde) 's Compagnies zegel in roden lacque gedruckt (en daaronder) Ter ordonnantie van hooggemelde Haar Ed. (was getekent:) Isaac Garsin, Secretaris.

Provisionele ordre tot narigt voor den Pangerangh Aria Sirrebon, by Ons aangesteld, om onvermindert zyn eygen wettig gezagh als medeprince in 't ryck van Cheribon, van wegens den Gouverneur-Generael en de Raden van India tot Batavia, ook te hebben opsigt en gebied over de landen der Priangers onder de sorge en ordre van 's Comp. gesaghebber op Cheribon, ende dat met adsistentie van den Luytenant Joan Caspar Lippius, omme sig vooreerst daarna te rigten ende deselve Priangers landen en inwoonderen ten meesten nutte van de Nederlantse Compagnie na de Javaanse wyse te bestieren.

Uyt het berigt van den 22 der maand February door den pangerang Area Cheribon met den Sabandhaer Jacob Heyrmans en Lieutenant Lippius ten principalen gebleken zynde den presenten toestand en ongelegentheyth der Priangers landen, dewelke by contract door den heer ordinaris-raet Herman de Wilde met den Sousounhang Pakoebowana, den 5 October des voorleden jaars 1705 tot Cartazoura-di-Ningrat gemaect, in vollen eygendom aen de Generale Nederlantsche Compagnie zyn overgegeven, soo sal voor het noodsakelykste van onse goede intentie en het werk van den pangerang Aria Cheribon en den Lieutenant Lippius moeten zyn, die ontroerde landen ende de quade bedryven van sommige derselver hoofden en regenten hoe eer hoe liever weder

na behoren ten goeden te herstellen, en daartoe wy dan na 't opstel by geschrifte door den pangerang Area Cheribon aan ons gedaan, 't volgende zullen ordonneren :

Samadangh. Den pangerang van Samadang of Ranga Gompel is de oudste der Priangse hoofden by de Compagnie bekend, en dewelke al ten tyde van den Sousouhounangh Tagal Wangy en de Heer Generael Maetzuyker L. M. met Batavia kennisse gehouden en brieven gewisseld heeft, en zedert anno 1684 nevens de andere Priangers onder de Compagnie gerekent is, daer zal volgens het voorstel van U.E. en ook den gesaghebber op Cheribon, in steden van den gemelten overleden Pangerangh, zyn oudste zoon van de 6 die in 't leven zyn, genaemt Radeen Tanoe Madja by provisie in plaets werden aengesteld, om dat landschap en volkeren na haer oude Javaense wetten te regeren en te sien, hoedanigh hy sig sal gedragen nevens alle de andere Priangers hoofden onder de sorge en 't bestier van den Pangerang Area Cheribon, die op Cheribon zal blyven wonen, maer door zyn sourouans en boden, met het goetvinden van den gesaghebber op Cheribon, als wanneer het niet nodigh mogte syn ofte de zaken van dat gewigt niet zyn, om persoonlyk de visite te doen, de nodige bevelen en toezigt over alle de Priangse hoofden en volkeren zal houden, en haer doen gehoorsamen alles, dat tot nutte van de Compagnie en die inwoonderen door den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India successive sal werden geordonneerd.

Desen Radeen Tanoe Madja in plaatse van zynen vader Ranga Gompel tot Samadang en alle de Priangse hoofden en regenten, zullen dan moeten werden vermaand en gehouden tot haer pligt in de volgende voornamen saken :

Eerstelyk, dat yder zyn bepaalde land en daarin wonende volkeren na de bevelen van den jare 1684 door den commandeur Jacob Couperuyt name van de Comp^{ie}. aan haar gegeven in ruste zal blyven besitten, sonder malkanderen te verkorten of yders volkeren af te nemen, of schade toe te brengen, maar in onderlinge rust en eenigheyt te leven.

Ten tweeden, zullen zy vooral ook alle quade menschen en rovers of oproermakers, als den paep Parwata en alle vyanden van de Compagnie en 't Cheribonse ryk uyt haar landen moeten weeren, en alle deselve 't zy levende of doot aan den pangerang Area Che-

ribon ofte des Compagnies gesaghebber op Cheribon overleveren op peene van anders selver daarover te zullen werden gestraft en uyt haar gezag gezet.

Ten derden, dat vooral ieder in zyn district de padyplantagies, soewel sawas als gagas tot beste van haar volk zal moeten doen voortzetten, opdat er altoos overvloed van rys in de Prianger-landen mag gevonden ende Compagnies volkeren daarvan ook mede voor contant gelt gerieft werden.

Ten vierden, zullen ook met alle ernst en vermogen alle de Priangers hoofden en inwoonders doen planten en jaerlyx op Cheribon tot de daartoe gestelde pryzen en voor contante betalinge aan de Compagnie leveren, al het cattoene garen, peper en indigo, dat in de Priangers landen komt te groeyen, en vooral dat het garen soo fyn als doenlyk, en den indigo in groter quantiteyt jaerlyx geplant en geleverd wert, en dat vooreerst sooveel cattys indigo in 't jaer als het getal der manspersonen van yders district uytmaakt, en 't garen na advenant, en dat ook de gemeene lieden en hare ombols ieder, waarlyck het geld voor haer arbeyt en te leveren goederen komen te genieten, en 't selve niet alleen by de hoofden werd opgestoken, en 't gemeene volk niet daarvan gegeven, op peene van soodanige straffe aan deselve hoofden, als men na de misdryven zal nodig agten, en om waarin beter voortgang te maken, doorgaans eenige Hollanders en ook dienaars van den pangerang Area Seribon, de ronde en visite in de Priangse landen zullen moeten doen en yder laten bezorgen, dat hy tydig zyn coopmanschappen op Cheribon kome te brengen.

Ten vyfden, om nu daarin na den luyen aart der Javanen niet te vertragen, werd den pangerang Area Cheribon met den gezaghebber op Cheribon geordonneert, alle de Priange volkeren uyt name van de Compagnie, na de Javaense wyse en wetten te regeren, de goede te beschermen en de quaetdoenders door hare hooftregenten te doen straffen, doch van de gemelde hooftregenten alleen by misdryven daarvan na Batavia kennisse te geven, en ordre van den Gouverneur-Generael en Raden van India op te verwagten.

Demang Tembanganting. Desen is eerst onlangs by ons, volgens de aan hem verleende aete van dato den 19^e December 1704, in zyn vaders plaats over 't landschap Bandongh aangesteld en altoos soewel

als zyn vader met dat landvolk van de beste en civielste, en ook de yverigste in 's Compagnies dienst van de Priangers gehouden, zulx daaromtrent niet anders te zeggen valt, als de recommandatie onder het derde en vierde point hiervoor genoteerd van de yverige voortsettinge van de rysplantagie, indigo als het cattoene garen, alsoo den peper in dit district niet veel komt te groeyen, maar daarentegen leggen hier de swavelbergen, genaemt Patoca en Capandajangh, onlangs in January verleden by den vaendrig Cretiauw en assayeur van Houten nader gevisiteerd, en waarvan zy dan na de nader aanwysinge door eenige van ons volk jaerlyx een quantiteyt van 400 p^{is}. suyvere en fyne swavel voor contante betalinge sullen moeten leveren, en volgens hun laeste versoeck naer Tanjongpoura afbrengen, gelyk zy voorgeven 't gemackelykst voor haar te zyn, dat UE. door de tyd nader zullen kunnen ondervinden en tot het meeste genoegen deser inwoonders kunnen laten geschieden.

Sucapoura, 't grootste en bevolkste van alle de Priangse landschappen onder den stokouden Tommagon Wira Dedaha, die hier in 't jaar 1683 en 1684 eenigen tyt in dit casteel gearresteert en door den Capt. Ruys opgebracht was, dog in die tyt weder ontslagen, herstelt en na zyn land gekeert is, zal volgens 't voorstel van den pangerang Area Cheribon, de oudste van zyn 65 à 70 kinderen, Radeen Casouma Nagara, die onlangs door ons herwaarts ontboden, en nu weder met den pangerang Area Cheribon na huys korende is, op UE. ordre uyt onsen name weder in syn oude besit en volk moeten herstellen, nevens ook desselfs ombols, en by des Tommagons overlyden sal zyn andere soon Soeba Mangala, by hem tot zyn successieur geprojecteerd, daarin niet mogen succederen, als na ondervindinge van zyn goed gedrag en trouw, en dat den pangerang Area Cheribon sig daaromtrent voor de Compagnie zal kunnen gerusten, twelk hem Wira Dedaha en alle zyne zoonen en ombols uyt onsen name ten eersten zal moeten werden bekend gemackt, nevens ook de bevorderinge hummer plantagie en dies vermeerdering, soo in den indigo, 't gaern als den peper, zoodra zy uyt haer gebrek van rys zullen gereddet zyn.

En dewyl in dit district ook zwavelbergen leggen, buyten de twee hiervoor onder Bandong genoemt, dewelke wy verstaan, dat beyde onder Demang Timbangantingh sullen blyven, zoo zal men moeten ondersoeken, waar die andere zwavelbergen in 't land van Succapoera

zyn, en den Tommagon Wira Dedaha gelasten, jaarlyx 200 p.^{is} van de suyverste en fijnste zwavel op Cheribon te leveren.

Ook en zullen volgens 't voorstel, by 't berigt van den pangerang Area tot verbeteringe van de ongeregeltheit der Javaense hoofden omtrent hare ombols, niemant van haer na desen eenige hooftombols mogen aanstellen, nogh afzetten, dan met voorkennisse en goedvinden van pangerang Area Cheribon, en approbatie van den gesaghebber op Cheribon, die althoos daarin met den pangerang Area Cheribon zal tragten te accorderen en alles helpen uytvoeren, of indien hy redenen ter contrarie hebben mogt, met hem nader over beraden en de beste altoos moeten verkiesen, en in zaken van belang zullen zy te zamen daarop de ordre van den Gouverneur-Generaal en de Raden van India moeten versoecken, 't welk ook soo verstaan werd in 't administreren en doen van behoorlyk regt en justitie in de onderlinge twisten en misdaden der Priangers volkeren, soowel in 't civiel als crimineel tot doodstraffe toe, te weten na de oude Javaense wetten en het regt en gezagh dat de Priangse hoofden altoos over hare onderdanen hebben geoeffent, mits het ook de beleedigde onderdanen der Priangers alsints vry zal staen, hare klagten als die nae waerheit zyn, aen den pangerangh Area en Compagnies gezaghebber op Cheribon te mogen voortbrengen, om zyn ordre en uytspake daarop te erlangen en na te komen.

't *Landschap Parakamoentjang*, onder den regent Tanoebaya, die door ons voor eenige jaren in zyn overleden vaders plaats gesteld is, dog nu wat slegt van gedrag beschreven werd, sal men egter als van een vreedzaam humeur in dat gezag laten, en alsints ten dienste van de Comp.^{ie} aansetten in 't besorgen van den indigo, cattoene garen en peper, en wat er meer valt, alsoo wy vaststellen, schoon al eenig volk van hem mogt verlopen zyn, hy egter nog al meer als zyn taxt van 1000 huysgesinnen, in dat groot district kan uytmaken, zulx men hem, gelyk ook andere Priangers maar met voorsigtigheyt tot beste van hun eygen land en volk, en tot nut en voordeel van de Compagnie meer en meer mogt tragten te leyden.

't *Landschap Imbanagara*, onder den depatty Imbanagara, leggende 't oostelykste der Priangers, moet wanneer 't gebrek van ryst en het daaruyt gevolgde verloop van volk weder zal hersteld zyn, als de andere Priangers werden gehouden tot een nader leverantie van

indigo en cattoene garen, als 't verdere daar vallende, gelyk ook de sorge over het groote lak of meer en de parelbanken daarin gelegen omtrent Pamotan, opdat de Compagnie alleen na desen de regte vrugten daaraf kome te genieten, en om 't welke te beter te kunnen besorgen, ook nader verstaan werd, voortaan weder onder de opsigt en 't gezag van depatty Imbanagara te doen sorteren de hoofden en volkeren van:

Pamotan, onder Singa Gatty, van Passourouan ¹, te voren onder den verbannen Rossa Bangza, en waertoe in plaats nu een ander getrouw en bequaem Javaens hoofd door den pangerang Area Cheribon en 's Compagnies gesaghebber op Cheribon sal moeten werden uytgezocht en aengesteld,

en van Boejang Malang onder Soeta Derpa,

die, nu cenigen tyd op haar selven gestaan, dog van outs by de regeringe van den Sousounhoung Tagal Wangy, onder Imbanagara gehoord hebben.

't *Landschap Cawaseen*, daer Kiaey Soeta Nanga nog regent is, werd by 't berigt van den pangerang Area Chiribon gezegt, door denselven niet na behoren geregeerd werd, en daarom Jangpatty Tsiamis in zyn plaats voorgesteld, als een der oudste en beste ombols van dat land, twelk eerst nader door den pangerang Area Cheribon en den gezaghebber van de Compagnie zal moeten werden ondersogt, alsoo men onder die domme berg-Javanen niet ligt tot verandering der hoofden dient te treden, vóór dat men verskert is van beter te zullen vinden, en dat zy ook waerlyk yets onbehoorlyx gedaan of sig selven haer gesagh onwaardig gemaakt hebben.

't *District van Boejong Lopang* in de landen van Galoe is anno 1684 door den E. Couper aan den Crawangsen Tommagon, Panata Jouda van Comp^e. wegen in bezit gegeven, en alsoo tot nog onder zyn ombols verbleven tot het verleden jaar 1705, dat wy op 't instantig versoeck van gemelden Crawangsen Tommagon, syn soon, genaamt Ingaby Wira Nagara daarin hebben laten succederen, met die precautie van niet met zyn vader of 't Crawangse district te doen te hebben, als de opsigt daarover, maar dat hy in dat gebied nevens de andere Priangers de ordres van Compagnies gezaghebber op Cheribon

---

1. Vermoedelyk gelegen op Noesa Kembaungan.

moest opvolgen, twelk men nu nader moet ondersoeken, hoe gemelde Wira Nagara sig daarin komt te gedragen en of hy ook syn devoir doet in 't voorzetten van den indigo, cattoene garen en peper, en ook dat hy geen meer gezag van land en volk in 't district van Galoe komt aan te matigen, als by de acte van d' E. Couper is uytgedrukt, hoewel de huysgesinnen en menschen daer nu vry grooter in getal als by de ordre van 't jaar 1684 schynen te wesen, buyten dat wy ook de negorye Octama, die voorheenen onder dit district heeft gestaan, nu op 't voorstel van den pangerang Area Cheribon dienstig geagt hebben met haar hoofd Soetra Patra en zyn volk weder onder Boedjang Lopangh onderhorig te stellen en haar pligt aan den regent van dat landschap te volbrengen.

't Landschap *Limbantang*, bevorens onder of aan Samadangh gehoord hebbende; dog om de gestadige questien met den pangerang Ranga Gompol van hem af, en op hun self door ons voor weynige jaren gesteld zynde, onder Maas Marta Singa, kan men nu nog zoo laten blyven, met den doot van den ouden pangerang Samedangh, en voorts hem, Marta Singa, in goede ordre houden, om zyn indigo en garen-plantagie voort te zetten en te vermeerderen, want hy buyten twyffel vry meer dan zyn opgegeven getal van huysgesinnen bezit.

Nu zal van 't voornaamste en eerste werk van den pangerang Area Cheribon en Luytenant Lippius in de Priangers landen ook moeten wesen dat zy hun geschillen, over iders hier en daar verlope volkeren na waerheyt ondersoeken, en dan voorts gelasten en besorgen, dat yder zyn verlope menschen weder komt te erlangen, gelyk dat al zedert veele jaren doorgaans de ordres van den Gouverneur-Generaal en de Raden van India aan alle de priangers hoofden hebben geweest.

By de memorie en rapport van d'E. Commandeur Couper des jaars 1684, staan de Priangers aangetekend, volgens de verleende schriftelyke actens in dato 15 November des gemelden jaars (die alle in copia tot UE. narigt hiernevens gaen) yder voor de volgende manschap, en by een memorie door den Lieutenant Benjamin van der Meer anno 1686, ter ordre van de Heer Commissaris François Tak z'. doen opstellen, zyn die ook zoo tellequelle ten ruwen begroot, en nu mede in de memorie of 't berigt door den pangerang Area Cheribon en Lieutenant Lippius aen ons overgegeven, genoteerd als volgt:

	By d'E. Couper anno 1684. Huysgesinnen.	By d'opgevinge van Luyt. van der Meer anno 1686. Huysgesinnen.	By 't berigt van den Pangeran Area Cheribon en Luyt. Lippius Anno 1706. Huysgesinnen.
Den Pangerang Ranga Gompol of 't land- schap van Samadang	1015.	953.	1000.
Deman Timbanganting tot Bاندough	1125.	1056.	1000.
Tommagon Wira Dedaha tot Succappera	1125.	1144.	5000.
Tommagon Tanoë Baya tot Prakanmoe- tjagh	1076.	872.	1000.
Depatty Imbanagara tot Imbanagara	708.	....	700.
Kiay Soeta Nanga tot Cawasseen	605.	398.	700.
't District van Boedjough Lopongh.	20.	....	300.
't District van Gabangh.	....	581.	....
't District van Indramajoe	....	284.	....
't District van Limbangan	....	....	200.

welk getal van manschap of huysgezinnen, na 't berigt van den sabandhaar Heyrmans en luytenant Lippius nog wel de helft meer in effecte meer kan uytmaken, ten ware nu door den oproer van Prawata en slegte gewassen zedert twee jaren herwaerts, een gedeelte der inwoonders buyten ordinair was gestorven en verlopen, 't welk nu met de te doene visite van den pangerang Area Cheribon en den luytenant Lippius nader ordentelyk sal moeten werden ondersogt en opgenomen, soo na zulx zal kunnen geschieden en ook jaarlyx vernieuwt, en ons alsdan de korte rollen, dienthelven ter narigt overgezonden moeten worden.

En dewyle nu door den Sousouhoung Pakoebowana aan de Compagnie ook is afgestaan alle de landen van de westsyde der rivier Lossary en Gabangh etc., soo sullen alle die landstrecken tot aan 't Cheribonse gebied, gelyk ook de Javaense regenten Nity Praya en Wiradmaka met hare onderhorige volkeren, even als de bovenlandse Priangse landen onder de opsigt en 't gezagh van den pangerang Area en Compagnies gezaghebber tot Cheribon voortaan haar gehoorszaamheyt als Compagnies onderdanen hebben te bewysen en derselver bevelen uyt onsen name in 't besorgen van rys, hout, indigo, cattoene garen als anders, ook na behoren moeten volbrengen.

Maer de volkeren en landen gehorende onder het gebied van Indramajoe, sodanig die by den ouden regent Wira Loddra zyn bezeten, en in dato 30 November verleden by acte van ons aan

zyn zoon by continuatie vergunt, alsmede de landen en stranden van Pamanoekan en Pagadeen onder den jongen Wangha Tanoe en Intsjassem onder den jongen Negabey Carta Juda, als de oosterlanden van Crawangh onder den Tommagon Panatta Jouda, sullen onder haer als door ons aangestelde Javaense regenten verblyven en beseten en geregeerd worden.

En hiermede etc. (onderstont) UE. goede vrienden (was getekent:) J. van Hoorn, A. van Riebeck, C. van Swoll, H. de Wilde, A. Douglas, P^r. de Vos, D. Comans, B. Phoonsen, A. van Ryn, H. Zwaerdecroon, H. Becker, C. Casteleyn en M. de Haen. (ter zyde) Batavia in 't casteel, den 22ⁿ. Maert 1706.

XXXIX. Translaat Javaanse missive, verzelt met een rapport gesz. door den pangerang Area Cheribon aan Zyn Edt. den Heere Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn ende de Heeren Raden van India, ontfangen tot Batavia den 12 Oct. 1706.

Met diep respect wordt desen brief geschreven door den pangerang Area Cheribon, verselt met eene menigte van groetenissen aan Zyn Ed. den Heere G.-G. Joan van Hoorn, enz. . . . .

Wyders maken bekend, dat de luytenant Lippius op maandag de klokke 12 ure overleden en in den thuyt begraven is, hebbende persoonlijk desselvs lykstatie bygewoond . . . . .

Wat nu aanbelangt myne verrigtingen in Commissie door UEdh. gesonden, staat vervat in het rapport hiernevens liggende, waaraan ik my onderdaniglyk gedrage.

Rapport. ¹

Myne reyse in het ondersoeken van 's Comp. land en 't maken der limitscheydinge, die hebbe ik begonnen; eerstelyk in 't noorden aan de mont van de rivier Lozarie, die in de zee uytloopt en zoo lang gem. rivier opwaarts tot aan een ander, genaamd Djankelok, aan welkers éne zyde de negorye Bantar Pandjang gelegen is en zoo oostwaarts aan den berg Peetsjang tot aan de rivier Getamicjang en soo langs gem. rivier nederwaarts tot aan een ander, genaamd Kaboejontan en die wederom opwaarts gelyk ook de rivier Geman-

1. Op het belang van dit rapport, uit een aardrijkskundig oogpunt, zal de lezer wel niet behoeven gewezen te worden.

dala tot den berg Gora, en voorts west en zuyden om gem. berg, mitsgaders ook andere ontoegankelyke bergen met namen den grooten berg Gora, Tagal Candja Bongkok, Kadaka Sommana Sawa, Mannik, Soebang en de tweede Bongkok, alwaar de rivier Tsjetata syn oorspronk neemt, langs welke afwaarts, gelyk mede Tjedjalang en Selabatanga Tanga en vandaar Z. O. tot Woenkal Kantsja en soo langs deselve, gelyk ook Woenkal Toengal over de bergen Gagahoentoeng, Kadochomaas, Leriwie, Noetoeg, Batahiejang en Kadjang Poetat; alwaar de rivier Tjahakar voorby loopt en voorts van daar langs gemelde rivier en Selapadang tot de bergen Sousouroe en Larkbok, welke laatste aan de oostzyde omgegaan is, tot de rivier Tjekoedjang en zoo langs gem. rivier, gelyk ook de rivieren Tjabrem en Taraesan, de laatste loopt krom met een elleboog na 't oosten en vervolgens van daar aan 't binnenmeer Sagara Annackan, en soo langs de oosterstrant tot de rivieren Mendeng en den Donan, welke laatste ten eynde synde, aan de zuydsee uytquamen.

Op voorsz. manier de limietscheydinge gemaakt zynde, zoo heeft de vaandrager Christoffel Walling in 't vlekje den Donan, syn afscheyd van myn genomen en is na Tagal, en ik en den vaandrager Cornelisz. Hendriksz. syn na de Priangse landen vertrokken, als van den Donauw (sic) voors. na Manondjaya, Pamotan, Padaherang, Kawascen, Tjelowa, Bodjong Lopang en Tjejamies, alwaar wy Haar Ho. Ed. schryvens bequamen, des van daar opgebroken en over Himbanagara na Sirrebon vertrokken zyn, alwaar omtrent 25 dagen geweest zynde, zoo hebbe ik en den vaandrager Lippius goedgevonden, de plaatsen die door my jongst doorgereyst en ondersogt waren nu niet meer aan te doen; maar nu direct onse reyse na Soucapoura voort te setten, gelyk gedaan en aldaar op één dag aangekomen syn, te weten de luytenant Lippius te drie en ik te vyf uuren.

Belangende het district den Donan, dat onder de Comp. sorteert en in 14 vlekjes bestaat, te weten Noesa Kambangan, Kambang Koning, Lepen Gatal, Lepen Wajoe, Seda Windoe Garoges, Tjebarie, Pakambangan, Babietiekan, Toya Niapa, Parie Jana, Barambang, Karang Ballec en Solockripa, de laatste 13 ledig en onbevolkt. Ik hebbe met den luyténant Lippius te zamen goedgevonden tot nader ordre van haar Ho. Ed. hetselve te stellen onder opsig van Djaugpatly Tjehamies en Adepatly Himbanagara. De plaatsen in

het binnenmeer Sagara Anackan, alwaar de pereloefters of siesiem-ping groeyen, syn gen. Hoedjong-Allang, Tierang Kiesiek, Legok Tadahan, Lepentatal, Lepen boudan, Moehara Dóewa, Pakalongang Moemoengang, Moehara Tonga, Hoedjong Gagak, en Sawangan, te zamen 11 plaatsen, waarvan in de regenmoeson, de volgende drie plaatsen, als Hoedjong Gagak, Pakalongon en Moehara Doewa geen pereloefters of siesiem-ping kunnen voortbrengen, doordien het water alsdan aldaar te couwt (sic) is. ¹

Aangaande gem. binnenmeer en de plaatsen alwaar de pereloefters groeyen, hebben den Adepatty Himbanagara en Djangpatty Tjehamies geordonneert, dat aan een iegelyk souden verbieden, dat niemant de stoutmoedigheid gebruyke gem. binnenmeer te bevaren, 't sy dat het plaatsen syn daar oesters groeyen of wel niet, en dat specialyck aan de Mattaramse en Galoese vissers, met expressen last, wanneer er iemand mogt wesen, die hetselve quam te overtreden, door haar gevat en naar Sirrebon afgesonden sal worden, dat is myn ordre nopende het binnenmeer.

Voorts syn te samen met den luytenant Lippius van Soucapoura vertrocken, naar de plaatsen Limbangan, Parakan-Moentsjang, Bandung en Soemadang, alwaar aan alle de Priangse hoofden geordonneert hebbe, dat zy de indigo, cattoene garen, peper en swavel, soo haast doenelyk was, moesten vervaardigen en wyders aan Demang van Bandung 's Comp^s. cysch voorgehouden hebbende, hoeft hetselve aangenomen en op myn voorstelling instandig versogt de zwavel na Tanjongpoera te mogen afbrengen; doch de andere koopmanschappen heb ik geordonneert, dat hy deselve op Sirrebon sal moeten leveren. De Priangse volkeren syn nog niet getelt, doordien tegenwoordigh de gemeente door gebrek van spyse verstrooyt is, en sig naar de plaatsen begeven hebben, alwaar sy eenige spys kunnen bekomen.

Alle de questien van de Priangse volkeren, hebbe ik op de beste manier na de Javaansche wyse afgemaakt en vereffend en Djang Pattie Tjehamies aangesteld tot hoofd van Cawazeen in plaats van Souta Nanga. Eynde.

1. In het voorjaar van 1706 deden G.-G. en R. de pereloefters van de Binnensee, Segara Anakap, door Ceylonsche duikers onderzoeken. De uitkomst van dat onderzoek was, „dat de zaak niet van dat belang geoordeeld werd om de Ceylonsche duikers langer „aan te houden.“

XL. Acte van limitscheydinge tusschen de landen van den Sousouhoenang en 's Compagnies gebied, gereguleerd door de Tagalse Tommagons, Wira Nagara en Raxa Nagara en Kiay Marta Laya, hoofd tot Brebes, als gecommiteerdens door den Sousouhoenang Pakoebowana Senepatty Abdul Ragman Sahidin Pannategama, ter eenre, ende den pangerang Aria Cheribon ende de vaandragers Christoffel Walling en Cornelis Hendrix, als gecommiteerdens door Syn Hoog Edelheid den Hoog Edelen Heer Joan van Hoorn, Gouverneur-Generaal ende de Raden van Nederlands India, ter andere zyde, ingevolge het contract tusschen de respective principalen op den 5ⁿ. October tot Cartasoura Diningrat gesloten.

Is met onderlinge toestemminge conform het contract voornoemd en d'ordres van de respective principalen geaccordeerd en vastgesteld, dat de limitscheydinge voorn. beginnende van de noordkant met de mond der rivier Lossary, daar se in zee uytwaterd langs dese rivier opwaarts sal lopen tot daar de rivier Djangelok sig instord, en met dito tot den berg Poetsjang, gelegen aan desselfs oever en tegenover Bantar Panjang, wyders oostwaart tot het spruytje Tsidannang, en langs dito tot desselfs uytwatering in het riviertje Cawajoedang, en langs dito opwaarts tot daar het spruytje Kimandala komt in te vloeyen, en met dito opklimmen tot desselfs oorspronk uyt de berg Gora, vervolgens langs het hoge en onbegangelyke gebergte, te weten de bergen Gora, genaamt Tagal Kantsja, Bonkok, Kandaka, Socmana, Sawa, Maniksoebang en Bonkok (de tweede van dien naam) ende zuydwestwaart afdaelen met het spruytje Tsidatta in de rivier Tsjolang, ende langs dito tot de klip Patanga Tanga, gelegen aan desselfs oever beoosten en zuyde het begin van 't district Madura. Vervolgens met een oost- en zuydelycke cours van Patanga Tanga gemelt, dienende tot limitscheydinge Wourkalkantja (een klip) Wounkal Tougal (dito) Boukit Gogang Auntoung(?) (een hoge heuvel) gelegen aan het spruytje van dien naam Katomas (een hoge doerioensboom) Locinontouk (een klip aan 't spruytje van dien naam) Pataiang (roodachtige steenplaats) den hoogen boom Boctat, dicht aan 't spruytje Tzakkan tot den berg Tsousourol, ende van daar afdalende in en langs het onbegangelyke moeras genaamd Lacbok, beoosten tot de rivier Tsjikoejang en met

dito uytkomen in de rivier Tsibrom, en met dito oostspruyt in het binnenmeir, genaamd Segaranakan, vervolgens langs dito strand en canaal (moteng) tot in de rivier den Donang ende langs dito tot desselfs mond en uytwatering in zee, besuyden dit eyland.

Aldus gedaan en gepasseerd op de negorye Donang den 12ⁿ. July 1706. (onderstond was getekend met eenige Javaanse characters en 's Compagnies zegel in roden lacque nevens Christoffel Walling en C. H.

XLI. *Rapport* (uittreksel uit het) by forma van dagregister, door den commandeur *Govert Cnoll* gedaan maken, wegens het op- en afgaan naar en van Cartasoera, als de aldaar gehoudene conferentie over 's Ed. Comp^s. hem aanbevolene belangen met den Sousouhoung Pakoeboewana Senepatty Ingalaga enz.

Anno 1706, 25 Juny. Overeenkomstig den last van G.-G. en R. is de commandeur Govert Cnoll met den kapit. Hendrik van der Horst, den secretaris Jan Alexander Kaffer en eenige oppassers van Samarang naar Oengarang getrokken, door sware moerassen en slibberige wegen; 26 Juny te Tingkier; 27 Juny over drooge en welgestelde wegen, naar Ampal. 's Middags komen tegemoet de gezanten van den Soesoehonan, de Negabehi's Wirawidika, Tsitramangala en Nattajaja. Marscheerden voort tot Ambo, alwaar de Pangeran Ngabehi Lor-ing Passar, alias Radeen Area Casoema, 's Comp^s. gezant kwam begroeten, vorderden dien dag tot Bojolali en kwamen den 28^m Juny te Cartasoera. Na de ecremonien en begroetingen, werd de conferentie met den Soesoehonan aangevangen, welke tot den 3^m July werd voortgezet en waarvan in het rapport het navolgende verslag staat opgeteekend. — 's Morgens (29 Juny) ten 8 uren met d'Ed. capt. van der Horst en Georg Fredr. van Beylwitz nevens den secretaris voorn. in den dallum by den Sousouhoung en deed Syn Hoogh. nadat UwEd.H. genegentlyke groete afgelegd en sig daarvoor hartgrondig bedankt hadde, te voren stellen, hoedanig door UEd.H. gesonden om met S. H. over den welstand van syn ryk en onderdanen en hoedanig men de marsch naar de landen van Sourapatty best soude rigten of 't werk aan dien kant ondernemen, het noodige te

beraadslagen, daarop antwoordde, dat hem sulx besonder aangenaam en al wat in syn vermogen was, daartoe gaarne wilde contribuieren, waarom dan in maniere als volgt, door den Ed. van der Horst voormeld, Zyn Hoogheyt liet proponeren:

1°. Vermits het jongste gepasseerde contract tusschen den Sousouhouanagh Pakoebowana en de Comp. door 't gebrek van een goed Maleyts schryver in de Maleytse tale na de oude gewoonte mede niet is beschreven geworden, laat de commandeur S. H. zeggen, dat Haar Edelh. goetgevonden hebben, 't selve in 't Maleyts naast de copia van het Hollandsch over te zenden.

1°. De Sousouhouanagh accepteert en bedankt.

2°. Of niet een aansienlyke magt van volk nae Cadiery niet bequame lyk zou kunnen marcheren en of er geen andere passagie als die over Capoeragan te vinden was.

2°. Syn Hoogh. antwoordt eene andere goede bekende en bequame passagie te wesen, welke door buffelskarren zelfs kan gebruykt worden, sonder dat men Capoeragan behoeft te passeren en dat het de eygenste weg is, door d'Ed. Hurd in 1677 gemarcheerd.

3°. Dat het de meening was, om nog dit jaar Pang. Adepatti en Soerapati te keer te gaan, alzoo is het noodig, zoo voor Z. H. dienst als voor den togt naar Kediri, de volkeren te projecteren (sic): de volkeren langs de stranden bewesten Samarang en die landwaarts ingezet en om naar Soerabaya over te gaan, de volkeren die beoosten Samarang huysvesten.

3°. Z. H. zegt daarmede tevreden te zyn en naar vermogen zal trachten na te komen.

4°. Hoeveel manschappen ieder landsregent bewesten Samarang, en hoevele volkeren de hoofden van Banjoemaas, Baggaleen, Cadoc en de Mattaram tot de voorn. geprojecteerde expeditie over land sullen moeten leveren en hoevele de Sousouhouanagh van dat getal wil aanhouden, mits dat consideratie omtrent de geruineerde strandplaatsen tegen andere gelieve te gebruyken en dat men ook den hoognoodigen rystbouw geen hindernisse kome aan te brengen.

4°. Van Damak wil Z. H. niet meer ligten als coppen: 400 van Caliwoengo . . . . . 200 en van Candal . . . . . 400, omdat die plaatsen, bysonder de twee eersten in dese jongste intrigues

seer geruineert zyn en dierhalven te beter den rystbouw mogen voortzetten.

Van Batang $\frac{2}{3}$ van haar Tsatjack of	3066
Van Pakalongan, wyl die landstreek ook al veel aanstoot geleden heeft, eenelyk	4000
Van Pamalangh $\frac{2}{3}$ van haar Tsatjak of	2666
Van Tagal de helft van haar Tsatjak, ter consideratie van de goede verwagtinge van ryst voor de Comp. uyt dese plaatse of	3750
Van Brebes $\frac{2}{3}$ van haar Tsatjak of	1066
Die van Banjoemaas, de Baggaleen, Cadou, Mattaram en van Cartasoura sullen met den anderen opbrengen 7000 gearmeerden, daaronder 700 met schietgeweer en 7000 ongearmeerde of picolansdragers of 't samen	14000
Monterende in 't geheel	29548

En van dese manschappen zegt de Sousouhoungang tot syn dienst of om tot Cartasoura te veiblyven te willen aanhouden: 4500 gearmeerde coppen, segge 4500, welke van het voors. getal afgetrokken, resteren nog suyer om de marche over land naar Cadiry by te wonen 25048 coppen en dan kunnen ook de velden binnenlands, als langs de stranden behoort. gecultiveerd worden en alle die landstreken alom weder tot haren vorigen staat geraken.

5°. Dringt de commandeur nogmaals by den Sousouhoungang aan, dat dese een suffisante pagger ter negorye Toedoenan zal laten opwerpen.

5°. Zoodra mogelyk zal de Soesoeh. hieraan gevolg geven; maar vraagt dat hem ook eenige Europesche en inlandsche Comp. dienaren ter adsistentie derwaarts worden toegestaan, welk verzoek wordt ingewilligd.

6°. Welke commanderende hoofden over die volkeren, die den landtogt staan by te wonen, de Sousouhoungang sal aanstellen?

6°. De Sousouh. presenteert hierop syn eygen persoon, onder uytinge, dat de pangerang Adepatty nevens Sourapatty met syne volkeren selfs wilde te keer gaan; dog door den commandeur voorgesteld zynde, de noodzakelykheyd van Syn Ho. presentie in 't hof van Cartasoura, mitsgaders dat tot de behoudenisse en 't welvaren van Java Z. H. sig tot geen merkelyke of eenige gevaren diende te

exponeren, resolveerde d'onderstaanden in de te doene expeditie over land te willen laten commanderen in rang en maniere als volgt:

Tommogon Tsicradjaja, en Pangerang Aria Mattaram, als twee principale hoofden.

Radeen Mangoen Rana, Radeen Aria Sindoeredja, T. Mangko Juda, T. Jaya Soederga, Demang Loerantaka, Kandarowon Wilatikda (?) T. Soemabrata, Ingabey Wierwe Dikda en vele andere mindere priefs.

7°. Of de Soesoeh. ook de voors. zyne volkeren met levensmiddelen behoorlyk zou voorzien, opdat zy door gebrek niet terugkeeren?

7°. De Sousouh. respondeert, dat de landstreken om de Oost met mondkosten en levensmiddelen ten overvloede voorzien zyn, en dat de gestelde commanderende hoofden hare onderhoorige volkeren daarvan, totdat ter gerequireerde plaatzen verschynen, genoegzaam zullen versorgen.

8°. Dat de Soesoeh. toch in de noodige behoeften moet voorzien voor 's Comp^s. Europesche en inlandsche dienaren.

8°. Soesoeh. zegt, men hieraan niet behoeft te twyfelen, 100 buffelkarren en 70 draagossen zyn reeds gereed. Die van Jageraga, hebben bovendien vele karren en buffels aan de hand; bovendien zyn twee expressen naar het gebergte, om goede quantiteyt ryst en padie in te samelen.

9°. Wanneer men in een suffisante pagger tot Tandoerang post vat en houdt, of dan de daaromher liggende landstreken haar onder Sousouhounans gehoorzaamheyd zouden begeven?

9°. Die van Cadouwan, zullen zich dan wel onderwerpen, dog van de verdere landstreken kan de Soesoehonan niet oordeelen.

10°. Of de Sousouh. weet, welke Javaanse mantris by den Pang. Adepatty tot Cadiry nog present zyn?

10°. Zegt van ja, en te bestaan in de volgende: T. Wiera Goena, Radeen Carta Mangala, rad. Topatty; T. Mangoenagara, Ingabey Wirawangsa van de Baggaleen, desen zyn oude mantris van den overleden Sousouhounan Aman Courat. Ingabey Wira Loedra, Aria Mandoeredja, Tommogon Indranata, Ingeb. Nitinegara, Wira Carta en Tsastra Nagara, mantris van Pangerang Adepatty; Tommogon Soeranagara nevens eenige andere mindere hoofden als Abroenata, soon van den tot Samarang ontlyfden Tommogon Manganonna (sic Mangoenoenang?) &c.

11°. Welke landstreken en hoofden van Cadoean tot Cadiery toe onder den pangerang Adepatty nog sorteren en hoevele volkeren thans wel by zich heeft?

11°. Antwoordt dat by den P. Adepatty tot Cadiery sich bevinden: Kiai Ranga Pamagetan van Pamagettan, Tomm. Soerabrata van Pranaraga, Pang. Mankoenagara van Madion, Demang van Tampiangang van Tjaroeban, Ingabey Cartasana van Cartasana, dito van Catawangan van Cadiery; dogh egter met dese byvoeging, dat de Pangerang Adepatty haar naar hunne landen niet wilde dimitteren, uyt vreesse, dat se hun voor Zyn Hoogh. mogten gaan vernederen en soude boven de duysend manschappen aldaar tegenwoordig niet by sig hebben.

(De kommandeur Knol gaat in zijn rapport voort met op te geven, de vraagpunten door hem aan den Soesoehoenan voorgelegd. Deze punten waren 21 in getal, waarvan de bovenstaande voor ons doel de belangrijkste zyn. De 17^e vraag betref den Depatti Sedjanapoera, die getracht had, in het gezag van rijksbestierder te worden gesteld, waartegen de Comp. maatregelen zocht te nemen, de 21^e vraag betref de vervulling van het ambt van rijksbestierder, waarop de Comp. natuurlyk invloed trachtte uit te oefenen. Dit 21^e vraagpunt, met het antwoord daarop, luidde:)

21°. Alsoo Haar HoogEd. Agtb. den Sousouhounang in een welgestelde en goede regering, gaarne gezeten zagen, wenschten zy wel, dat de Sousouhounangh sig van een bequaam ryxbestierder geliefde te versien en hebben dierhalven den commandeur aangeschreven, om van Syn Ho. eens te vernemen, wie daartoe het naaste ofte de bequaamste soude syn of wie zyn Hoogh. genegen is daartoe te verkiesen.

21°. Z. H. na ryp genomen deliberatie op dit voorstel respondeert, dat dewyl de Tommogons Tsiacradjaya en Cartanagara als syne 2 vertrouwdste priey's 't gesag van ryxbestierder nu eenigen tyd herwaarts ten goeden genoegen van Z. H. en alle de hofsgroten en onderdanen waargenomen hebben, en bysonder wel met den anderen kunnen accorderen, die beyden thans ook vooralsnog daarin wil laten continueren, sonder te dien gevalle eenige verandering te willen maken, met byvoegenis dat wanneer men iemand, die aansienlyke

chergie voor vast quam op te dragen, sulcx altemet eenige verwydering en opschudding in den presenten ontroerden toestand van zaken en tyden onder de andere hofgroten stond te moveren, dierhalven dat daartoe niet meende te treden eer en alvorens de voorgenomen desseyne ter executie en ten eynde gebragt waren.

(De kommandeur Knol vertoefde te Kartasoera tot den 5^{en} Julij, ten einde op uitnoodiging van den Soesoehoenan een gevecht tusschen een buffel en tijgers en eene groote hertenjagt te kunnen bijwonen. Op den 5^{en} Julij trok de kommandeur met zijn gevolg over Bojolali, Tingkir, Ampal en Oengarang naar Samarang terug, alwaar hij den 7^{en} Julij 1706 aankwam en op den 15^{en} Julij dit zijn rapport teekende.)

XLII. Brief van den Kommandeur Govert Knol en raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 26 September 1706, uit het leger op en voor den pagger van Panangongan. (Extract.)

Op den 16^e Courant was 't dat de Kommandeur uit ons leger tot Kamiry aan UEdh. o. a. te kennen gaf ons vertrek van Sourabaya en aankomst ter gemelte plaatse. De kapitein Christ. Fredr. van Bergen is sedert overleden. Niet vóór den 19^{en} kon men met de artillerie opmarscheren, omdat de Javanen zoo lang talmden met het in orde brengen der wegen. Des avonds verscheen de geheele magt met artillerie op de moerassen van Ararabbra en voor de rivier van Panangongan, waar eene battery voor het zwaar geschut werd opgeworpen, om ons door de byna ontoegankelyke moerassen en over de groote en vele kleine rivieren een passage tot den vyand, die aan de overzyde bepaggerd lag, onder 't faveur van onse zesponders te banen. Wy lieten dus eerst vyf diverse bruggen over de gen. rivier ofte anders wel de groote rivier van Cadiery in gereedheid brengen en intusschen de moerassen naauwkeurig gevisiteerd en eenige vaste grond aan onze linkerzyde ontdekt zynde, praktiseerden onder 't bereyk van een musquetschoot van 's vyands werken, daar een pagger; formeerden op die modderige gronden, batteryen en borstwering van galaga (een gewas als waterriet wesende), dekten deselve met bamboesen horden of sassakken, stelden daarop 3 zes-

en 4 drieponders en daaragter onse 3 groote en alle de kleine handmortieren; voorts vernemende nog een kleen plaatsje ter onser regterhand onder 't bereyk van een pistoolschoot tot een batteryke bekwaam, handelden wy daarmede in gelyker maniere en plaatsten daarop 8 stux van ons kleen canon, houdende de andere drie 6ponders, daarmede 's vyands werken konden bestryken, op onse batterye voor de rivier, om daarmede den vyand te observeren en onse arbeeyders te veyligen, mitsgaders dagelyks een brigade, die aan de rivier en in gemelden pagger de wagt aanbevolen. En als men nu die twee passagien soo ter regter als ter linker syde over de moerassen en rivieren als spruyten, kruyslins en dwars allerwege stroomende, vervaardigden, meende de vyand, door de sterke afwatering van de groote rivier onse 5 daarover gelegde bruggen gaande te maken en te beneemen, sendende ten dien eynde de rivier af, twee groene vloten in forma van kleene eylanden, uyt groene afgestookten over den anderen gestelde en met touwen bysonder vast aan een gehechte zoden bestaande, daarvan de grootste de swaarte van 40 Javanen, die er op sprongen, om die ruygte van den anderen te ontlossen, seer ligtelyk konde voeren, dog de vyand sich door de goede wagt van de onsen van dit concept gefrustreerd vindende, wilden zy de rivier van onderen opstoppen, apparent om dese moerassen t' eenemael onder water te brengen.

Wy egter 't selve tydige ontwarende rigteden daarop een onser 6ponders uyt de voorn^e. nieuwen pagger en deden hun daardoor van dat werk afwyken, de ingeheyde palen en daaraan gebonden bamboese horden, door de Sourabayse Javanen 's nagts latende omverre halen en de rivier suyveren. De Javanen arbeydden intusschen onvermoeyd soo by dag als by nacht om de moerassen met galaga te dempen, bruggen, die wel ten getale van 14 stux geweest zyn, binnen de moerassen over de spruyten en riviertjes te leggen en ons een weg ter regter en ter linkerhand tot onder 's vyands pagger passabel te maken; de vyand tragtete sulx wel door zyne geweren en sware bassen te beletten; maar sonder eenig effect; want we hun met ons canon soodra se met chargeren eenigerwyze extravagierden, kwamen begroeten. En de gemelte twee passagien, nevens onse voorwerkjes waren soodra mogelyk niet, voor zoo verre het zig schikken kon, door de bloedige gedane devoiren van de Javanen in

staat gebragt of we resolveerden aanstonds om den vyand in zyne werken met alle vigeur te attaqueren."

Op 25 Sept. by 't aanbreken van den dag werden de troepen opgesteld, ter regterzyde de Soerabayasche Javanen, ter linker zyde de Maduresen. De eersten werden door kapit. Zacharias Bintang met 8 compⁿ. gevolgd. De kommandeur door 6 comp. en den kapit. W. Sergeant en de Maduresen door 8 comp. onder kapit. de Bevere terwyl 3 comp. onder kapit. van der Horst in den pagger, tot dekking der artillerie en tot reserve bleven. „Onse magt alsoo, wederzyds 's vyands werken genaderd zynde, canonneerden wy en bombardeerden wy vooraf van alle kanten met onze geheele artillerie op en in 's vyands pagger en lieten onder 't faveur van dien, omtrent 7 uren de attaque van drie zyden geschieden. De vyand defendeerde zich manmoedig, chargeerde en attaqeerde met zyne pieken tegen de onsen, tot omtrent kwartier vóór. agten, als wanneer door 't sterk opdringen van 's Compⁿ. troupen de Maduresen op den linker-vleugel eerst en kort daarop die van Sourabaya, welken sig bysonder loom in den aanval toonden en egter vry betere passage als d'anderen troffen, ter regtersyde van 's vyands werken inbraken en soodanig den vyand vlugtende, wy onder Gods zegen, meester bleven, synde niet wel te geloven, welken swaren arbeyd 't gekost heeft, om door die slimme en sware moerassen tot 's vyands werken te geraken, en nóg veel minder dat daarover, gelyk ons Depatty Sourabaya berigtete, de ordinaire beste en naaste passagie naar Passarouang was, vermits er geene menschen, veelmin paarden daardoor, eenigerwyze naar de bevinding kunnen passeeren, tenzy gelyk wy voor 't naast jugeren, Sourapatty uyt vreesse voor 's Compⁿ. wapenen, die moerassen uyt de natuur, dusdanig door den tyd en den toevloey van water uyt de groote rivier heeft toegerigt. Of Depatty Sourabaya, wiens land door dese rivier van des vyands land gescheyden werd, daar geen pertinente kennisse van zoude gedragen hebben, willen wy onaangeroerd voorby stappen. Thans 't droevig campement, dat in de openbare galaga met ons geheele leger en artillery tusschen de stinkende vuyle moerassen moesten nemen, deed de ziekte onder onse troepen niet weynig toenemen, en mits de schaarsheyt van mondkosten onder de Javanen, onse desseyneyn ook spoedigen."

Van 's Compⁿ. dienaren is slechts één matroos gekwetst, van de

overigen slechts eenigen door voetangels of doornen beschadigd. Van de Javanen zyn er naar gissing 30 gekwetst en 5 gesneuveld. Het verlies des vyands is onbekend, men vond slechts elf dooden van hem. Op 27 September zou de marsch naar Pasoeroean worden voortgezet, enz.

De kommandeur heeft geen bericht van den marsch, door kapt. Jurriaan Christoffel Roode, die op 3 Sept. van Tandoenang met de gecombineerde magt van de Comp. en des Socsoehoenans was opgerukt.

XLIII. Dezelfden aan dezelfde, dd. 18 October 1706, binnen'svyands overwonnen werken, ter negorye Bangil. (Extract.)

Sedert het bericht van 26 Sept. marcheerden 's daags daaraan met het geheele leger tot op de rystvelden van de negory Derma, 2½ myl van Panangongan en 1½ myl van Bangil. Vonden goed op den 28 Sept. eene goede parthye Javanen vooraf te zenden, om de wegen door 't bosch voor ons en onze artillerie passabel te maken. Deze arbeeyders werden gedekt door de comp. Baliërs van den Luyt. Babandongh, de comp^{ie}. Makassaren van Daëng Mangnappa en de comp^{ie}. Boeginezen van den Luyt. Maladja, nevens nog een redelyk getal gesorteerde Javaanse wapentorsers; onze inlandsche officieren wel duidelyk gelastende, dat zy omtrent den vyand geensints offensief zouden ageren, noch zich verre buiten 't bosch op de vlakke begeven, daar zy alleen tot dekking der wegwerkers moesten dienen. Dien ongeacht, door toedoen van de Javaansche wapendragers op de rystvelden en met den vyand handgemeen geraakt zynde, ontvingen 's agtermiddags omtrent te half 3 ure bericht, dat ze met hunne drie compagnien met den vyand in actie op de rystvelden geweest, verslagen, van de Javanen verlaten en t'eenemale van den anderen verstrooyt waren, resolveerden oversulx ten eersten, opdat geen verder refuus mogten afwachten en onse verstrooide troepen te geruster by den anderen te krygen, om den kapt. W. H. de Bevere met 4 Europ. en twaalf inlandsche comp^{ien} nevens eene goede magt van gewapende Javanen af te depecheren, ten eynde hy de drie voorn. inlandsche comp^{ien} zooveel doenlyk byeen zou brengen en tot ons behouden terng te brengen. Doch kapt. de Bevere almede wat te

verre buiten 't bosch op de vlakten met zyne Europ. en inlandsche comp^{ien} uitrukkende en de vyand deze onvoorzichtigheid mits 't naby zyn van den avond wel bemerkende, toonde zich niet onbedacht omtrent zyn voordeel, door in de lange volwassen padie, waarmede 't geheele veld bezet was en in de wederzydsche negoryen zich te stellen en aan de onzen de passagie af te snyden en hen te omsingelen, 't welk kapt. de Bevere, hoewel te laat vernemende, en eenen geregelden terugtogt meenende te maken, om 't bosch te herwinnen, viel de vyand de onzen zoo onverwacht op het lyf van diverse kanten, dat de Javanen, die de regter en linkervleugel van 's Comp. troepen dekten, op het eerste gezigt des vyands zich fugitief stelden. De inlandsche militie raakte door deze schielyke vlugt dusdanig in desordre, dat er geen redres onder te maken was en onze Europezen hierdoor ook van den anderen separaat en in confusie (geraakten) invoege, dat een ieder om een goeden uitkomst ziende, de vyand, die zich hiervan bediende op d'onsen te furicuser inviel, en de vlugtenden nazette, waarvan er zoovelen doodde en kwetste als uit de nevensg. rolle blykt ¹. . . . .

Dit fatale ongeval veroorzaakte onder de onzen, ten deele eene verslagenheid, en moedigde ook weder anderen aan tot revengie; maar met de Javanen, die onze treinsammunitie, artillerie- en provisiegoederen moesten overvoeren, heeft het zoo'n ellendig sukkelen gegeven, dat er geen weg mee te spoeden was, en dat al wat er verrigt is, niet dan onder 't bereik en faveur van onze artillerie geschiedde. Dus hebben wy van de negory Derma tot 's vyands werken af en aan genoegzaam met afpaggeren van d'eene plaats naar d'andere moeten avanceren en zooals wy dezelve eindelyk tot onder het bereik van een pistoolschot ter linker en een musketschot ter regterzyde waren genaderd, lieten wy tegen onze paggering aan, twee katten opwerpen en dezelve met aarde zoo hoog opvullen, dat wy daarvan met ons canon niet alleen 't geheele veld konden bestryken; maar ook over en in 's vyands werken daarmede spelen, dewelke op den 15^{en} courant in staat gebragt zynde, resolveerde men op den 16^{en} daaraan 's morgens met den dag onder 't faveur

1. Deze naamrol is niet meer in het R. A. aanwezig, uit de gener. missive dd. 30 Nov. 1706, no. XVII hierboven, blykt dat er hier 69 Europeesche en 61 inlandsche militairen sneuvelden.

van onse geheele artillerye met alle geweld en gelyker hand 's vyands werken te bestormen, gelyk 't selve ook voortganck nam, in volgende maniere: 1000 wapentorssers van den Panembahan op den linker, en 1000 dito's van Depatti Sourabaya op de regter vleugel. In 't midden van die gewapenden, de brigade van den Ed. Captⁿ. W. Hendr. de Bevere ter regter, de brigade van Hendr. van der Horst ter linker en de brigade van Zacharias Bintang in 't midden, de eerste door 200 Sourabayasche piekeniers, de 2^e door 200 Madureese dito's, de derde door 100 Sumanapse en 100 Pamakassanse volkeren ter linkersyde gedekt wordende en eenelyk onder 't commando van gemelde brigadiers sorterende. De resterende vyf verdeelde en gecombineerde magten, schoon dat zy in een gelyk front opmarscheerden, ageerden en attaqueerden yder apart. D'Ed. Capt. Willem Sergeant bleef met syn brigade in onse paggering in reserve, nevens den panembahan, Depatti Sourabaya en Tsjedjanapoura, met de verdere Javaanse wapentorssers, yder brigade was voorzien met 16 vrywillige handgranadiers, en dewylen de brigade van den Ed. Bintang alleen uyt Javaanse militie bestaat, employeerden daaronder tot handgranadiers 16 vrywillige matrosen. De zaken alomme dusdanig geschikt en ons canon, beneffens de groote en kleine mortieren eenige malen losgebrand wesende, geschiedde door de onsen de aanval op vyf diverse plaatsen seer furieus en regulier. De vyand echter opponeerde en defendeerde sig al immers soo manmoedig, chargeerde sonder ophouden, totdat zy met schietgeweer de onsen niet veel meer kunnende beschadigen, keystoneen en drooge aardklyuten in groote menigte van de werken op de onzen afgooiden, d'onzen evenwel tegen al hun geweld indringende, overmeesterden deselve, nadat dit hevige gevegt byna een uur lang hadde gecontinueerd. D'Ed. de Bevere brak 't eerst met syne brigade door en in 's vyands werken en kort daarop de andere twee brigades mede, hoewel de zwaarste tegenstand van chargeren, den Ed. van der Horst op den linker vleugel, (gelyk ook genoegsaam uyt de vele bekomen dooden en gequetsten onder S. E^r. brigade . . . behalve dat er van de 200 Maduresen van zyn linkerzyde nog in de zestig zoo dood als gequetst geraakt zyn, af te meten is) geboden wierd, daar zy ook byna twee uren lang in verbleven en des Panembahans troepen (onaangesien onse drie brigades binnen hunne werken reeds gerangeerd

stonden) en daarnevens nog de Ed. Sergeant met 2 Europ. en 4 inlandsche comp. drie diverse malen van hunne werken afkeerden, totdat zy door onze bomben en mortiergranaten gesecondeerd wordende, te vierdemaal daarvan eyndelyk meester bleven. De vyand hield het met zyne pieken ter regtersyde ook al een geruymen tyd dralende, toen er de onzen al inwaren, en 't liet zich aanzien als of nog iets nieuws op 's Comp.' troepen hadden willen tenteren; want de Sourabayse regtervleugel aan 't wyken uyt de werken geraakte; doch de Ed. Sergeant voorn. naderde de brigade van den Ed. de Bevere zoodra niet met de ged. 6 compⁿ., of de vyand stelde het op een afdeynsen en de Sourabaysen bleven nevens d'onzen post houden.

Thans moeten wy bekennen, dat alle de Europese en inlandse officieren en insgelyks ook alle de gemeenen, die in deze attaque present geweest zyn, zich zoo genereus getoond en soowel zonder iets te ontzien, hebben gequeten, als men oyt van eenig militair zou mogen pretenderen. De reden, die men ons van dit felle tegengevecht geeft, is, dat zy ons willen verzekeren, dat Soerapatty met zyne grooten, daarby in persoon zich opgehouden heeft, dat ook geconfirmceerd wordt van verscheiden gevangenen enz. . . . . en dat, zoodra de werken tot Panangongan aan het moeras waren vermeersterd, Soerapatti herwaarts was gekomen en ook reeds present was geweest in de droevige rencontre van kapt. de Bevere met den vyand. Intusschen verneemt men niets van 's vyands toestand, niemand komt van den vyand opdagen.

Nu men van Bangil, nevens de negory Caringanjer en de omliggende rystvelden meester is, zal het groot aantal zieken naar Soerabaya worden gezonden, over den verderen togt zal worden beraadslaagd; doch het naderen van het westersaysoen baart bezorgheid.

XLIV. Geheime missive van den kommandeur Knol en de kapiteinen Willem Sergeant en Hendrik van der Horst, dd. Soerabaya 31 October 1706, aan de Hooge Regering. (Extract.)

Na het groote voordeel door 's Comp. wapenen op Bangil behaald en in den brief van 18 ll. vermeld, dachten wy niet anders, dan

dat wy slechts te beramen hadden, hoe men voor de Comp. van dat voordeel gebruik zou maken om 's Comp. dessein te volvoeren. Om welke redenen men ons nu noodzaakte van onze goede intentie te disteren, blykt uyt de gewone missiven en bylagen; wy achten het evenwel van onzen pligt, by dezen den waren grondslag van alle onze fatale ontmoetingen gedurende deze expeditie aan UEdh. te kennen te geven en die belangen by desen nae vereysch apart te deduceren, door ons drieën, dewylen de commandeur sig telkens van des capt^m. Hendr. van der Horst syne Javaanse taalkunde en van den capt. Willem Sergeant, almede kennisse van zaken hebbende en hoofd dezer plaatse synde, in alle gevallen bediende en daarvan dus beyden volkomen experientie dragen . . . . .

Ter sake alzo tredende strekt tot advertentie, dat op den 16^{en} passato 's morgens de commandeur nevens den capt. van der Horst sig naar den Panembahan begevende, particulier en in een secreet besprek met Z. H. vonden zitten Depatty Sourabaya en vermits de commandeur, ten opsigte zy sig met onse aannadering van hun discours altereerden, versogt dat zy daarin wilden voortvaren en hunne zwarigheden voor ons niet verborgen houden, notificeerde eyndelyk Depatty Sourabaya, dat de Demang Tirtaya, gisteren avond syn dienaar Ranga Martapatty hadde verwittigd, de gerugten onder den gemeenen man vry sterk liepen, dat Depatty Sourabaya nevens den Balier Gusty Badaulo met Sourapatty in een onderling goed verstand leefden, dat gem. Degatty op zyn jongst retour van Cartasoura, van Sourabaya afgegaan synde, onder pretexte om sig in de buytenlanden wat te vermaken met Sourapatty geconfereerd, overeengekomen en besloten hadde, in cas d'Ed. Comp. Sourapatty wilde aantasten, hy dan met de synen nevens de Balyers van Badaulo op den Panembahan en de verdere Javanen zoude invallen en vervolgens Sourapatty onder die diversie, syn avantajie op 's Comp. dienaren zoeken, dierhalven dat (de depati Sourabaya) zich by den kommandeur, wegens dese vuile lasteringen trachtte te zuiveren onder aanbieding van cede als andersints, echter niet met zoo een vry gemoed als anders wel vereyschte, noch met verzoek, dat men na de eerste aanbrengrers van dien blaam ofte daar 't selve oorspronkelyk van resulteerde, zoude inquireren en hun eene verdiende straffe toepassen. Wy ons, op deze passage van een beter gevoelen

omtrent zyn persoon, verklarende en 's achtermiddags by den Panembahan ter presentie van ged. Depatty nevens zyn broeder den Ingabey Djangrana en de verdere Javaansche Priey's vaststellende, (dat wy) onzen marsch 's daags daaraanvolgende tot voor de rivier van Panangongan zouden voortzetten, zond Z. H. (de Panembahan) 's nachts te 2 ure twee Ingabeys by my met instantig verzoek, dat ik het niet kwalyk wilde nemen, dat hun meester om byzondere redenen door Zyn Hoogh. nader bekend te maken, 's daags daaraan niet mede zou marscheren. Ons alzoo met het aanbreken van den dag derwaarts transporterende, herhaalde Z. Ho. de voorz. geruchten, zeggende, dat hem hetzelfde een wonder naebedenken gaf en te meer dewyl bevond de constitutie der wegen en van de Panangongansche of Kedirische rivier, die wy moesten passeren; gansch anders gesteld was, als Depatty Sourabaya 's daags bevorens berigtte, wes men dan resolveerde den capt. van der Horst met eene Europesche en eene inlandsche comp^{ie}. te paard vooraf te detacheren om eene be hoorlyke inspectie daeromtrent te neemen. Deze verklaarde op zyn retour niet alleen de waarheyd van 't verklaarde door den Panembahan; maar wy kwamen tot ons leedwezen, ook genoegzaam zelve te ervaren, doordien men ongeacht onze vele aangewende debvoiren tot het aanzetten van de Javanen in 't vervaardigen der wegen en 't dempen van de stinkende moerassen voor de gem. rivier gelegen den 19^{en} daaraan eerst marschvaardig geraakten en nog naauwelyks en met groote moeyte onze artillerie over weg mits dies slechte gestalte konden brengen.

Toen men nu 's vyands werken aan en tusschen de moerassen van Ararabba omtrent Panangongan gelegen, over twee geprepareerde passages attaqueerde, wilden de Sourabayers, die d'avantgarde ter regterzyde hadden, wat men ook deed, niet aanvallen, stil vóór d'onzen op hunne hurken blyvende zitten, zonder zich eenigerwyze te bewegen, invoege dat zy onze troepen noodzaakten door hen door te dringen, en de zaken zelfs uyt te voeren; want de vyand continueel onder een parthy scheldwoorden uyt hun werken hard op schreeuwden: Gy! Sourabayers doet niet mede, waarom hemoeyt gy u met de zaak en volbrengt de beloften of 't contract niet aan Sourapatty en Nalladika gegeven, of met dezelve ingegaan; laat de Hollandsche honden hier komen en diergelyken meer . . .

In 't droevige gepasseerde rencontre omtrent den capit. de Bevere op de rystvelden van Bangil, waren de Sourabayers meest allen te paard, sloegen het eerst op de vlugt en veroorzaakten daardoor juist groote verslagenheid en confusie. De kommandeur moet verklaren, dat hy Depatty Sourabaya staande zyne presentie in dezen oosthoek nooit in een vrolyk humeur heeft ontmoet, behalven juist op den avond van den dag, waarop dat fataal ongeval met kapt. de Bevere was voorgevallen. Des anderen daags 's morgens de kommandeur nevens den kapit. van der Horst zich naar den Panembahan verwoegende ende gem. smertelyke rampen apart te kennen gevende, respondeerde Z. E.: wat zal ik daarvan denken, heb ik u al niet op Kamiry genotificeerd, dat Depatty Sourabaya met Sourapatty in een goed onderling verstand leeft? en ik segge 't nog, dat het niet dan al te waar is, dat ze wel vast aan elkander verbonden zyn en zullen blyven. Hy (de Panembahan) begon daarop bitterlyk tranen te storten. . . . .

Hoe ellendig men verder ten opzigte en door toedoen van 't een als 't ander heeft moeten sukkelen, om van de negory Derma af, tot onder 's vyands werken van Bangil te geraken, geen grooter distantie dan 1½ myl gaans is ligtelyk af te meten, vermits men zooverre met afpaggeren en telkens niet wyder als onder het bereyk van ons canon wilde avancieren, dies dat men 12 dagen op die maniere in de grootste miserie en verdriet verspilde, eer wy ons in staat zagen tot de onderneming van een generalen storm.

De aanval geschiedende, verklaart de capit. de Bevere op de gedoentenis van de Sourabayers, die naast aan zyne brigade op den regtervleugel waren gesteld, wel expresselyk gelet en gesien te hebben, dat er door hen of den vyand weinig of niet gechargeerd werd en zy met de pieken slechts tegen elkander sloegen, zonder op elkander door te stooten . . . . .

Bangil met force door de onzen overmeesterd zynde, kon men voorcerst die Javaansche Heeren tot het vervorderen van onzen marsch niet disponeren ofte eenige resolutie dienaangaande erlangen en Depatty Sourabaya wist intusschen den Panembahan sooverre te bewegen en om te zetten, dat Zyn Ed. desselfs verzoek, nopende het afzenden van zyn twee gebroeders met 1000 wapentorssers, nevens den Balier Gusti Badaulo en desselfs volkeren, tot het dimoveren

quansuys van den zoogenoemden vyand nyt zyne landstreken niet alleen accordeerde, maar men ons ook noodzaakke, 't selve op den 19^{en} courant in te willigen en nog denzelfden avond voortgang te laten nemen, onder verzekering, dat de zaken binnen 2 à 3 dagen verricht en zy binnen dien tyd by ons wederom present zouden zyn . . . . . De Sourabayers, daartoe zeer apparent, door hunne meerderen geïnduceerd, gingen onder alle de Javaanse wapentorssers en picolansdragers allerwege langs en door het leger divulgeren, dat de vyand reeds Lamongan, Grissée, Sidajoe, Toeban en zelfs de voorstad van Sourabaya in assche hadde gelegd en dit causeerde onder dit volkje zooveel commotie en schrik, dat de onderhoorigen van den Tommogon Poespanagara tot Grissée, nevens die van Lamongan in 2 nachten in 't geheel en van de andere plaatsen voor 't.grootste gedeelte uit ons leger deserteerden . . . . .

De genomineerde drie dagen verliepen inmiddels en men verstond niets minder dan van 't retour van Depatty Sourabaya zyne broeder of dat ze iets kwamen uit te rigten. Het regende den 21^{en} den geheelen nacht en 's daags daaraanvolgende mede zeer sterk, men ontving berigt van den kapitein Jurriaen Christoffel Roode, nyt de landen van Cartasana, dat sy met vele zieken bezet, niet meer als naar gissing 4000 Javanen by hen en groot gebrek aan mondbehoefden hadden, behalven dat zy op de Javaanse ministers geen de minste staat langer meer konden maken . . . . .

Van Depatty Sourabaya wisten wy, dat hy boven de 4 à 500 man niet meer magtig was en van den Panembahan, dat hy op verre na geen $\frac{2}{3}$ van zyn volk en men 't vyfde gedeelte van onze gerequieerde battoors niet konde byéén brengen, des dan 't een met 't ander overwegende, ons genooddrukt vonden, om 't geheel en al wat van onze zyde dependeerde, niet aan al te merkelyke gevaren te exponeren, en eer ons de regen in die lage en moerassige landstreken t'eenemale gesloten stelde, te resolveren om over den landweg naar Sourabaya wederom in goede ordre terug te marcheren . . . . .

Gisteren achtermiddag vervoegde zich de commandeur nevens den kapt. van der Horst naar den Panembahan, Zyn Ed. voorstellende of er geen kans was om nog iets tegen den vyand op Passourouang te tenteren. Zyn Ed. respondeerde van neen, vermits de tyd te veel verloopen en men binnen weynige dagen, niet dan een gestadigen

regen te verwachten had, alsmede dat men de presente Comp^s magt alhier niet konde laten, wyl er geen plaats genoeg en men de ge requireerde levensmiddelen daarvoor niet wel zoude kunnen beschikken, sustinerende raadzaamst, dat men dezelve op de comptoiren langs deze custe pro rato verdeelde, wel voornamentlyk om de stranden voor schade en 's vyands invasie te secunderen en in diervoegen den rystbouw te geruster wederom te doen voortzetten, opdat Haar Ed. zich nopende dien korrel somwylen in geen verlegenheid mogten komen te vinden, invoege wy alsook die propositie approbeerden en arresteerden, enz. . . . .

XLV. De kapitein Willem Sergeant aan de Hooge Regering te Batavia, dd. Soerabaya 24 November 1706 (Extract.)

Sedert het afgaan van myn briefje aan UHed. dd. 20 dezer werd my voorzeker de ontwyfelbare dood van den moordenaar Soerapatty, dat tusschen 14 en 15 dezer geweest is, bekend gemaakt. . . .

Gisteren voormiddag quam alhier, dog op myn verzoek, by my te verschynen Tommagon Poespanagara van Grissée, dewelke my verhaalde, als dat nu vier dagen geleden, de Toebangsche Loera, genaamd. . . . . ? die op den 12 dezer van Passourowang vertrokken, op Grissée by hem gekomen was, dezelve was in de actie, die op den 28 Sept. jl. met den Heer Capt. de Bevere en den vyand op de rystvelden voor Bangil is voorgevallen, door den vyand gevangen genomen en naar Bangil gebragt. Gedachte Loera heeft aan hem verhaald, dat doen hy van Passarouwang vertrokken was, Sourapatty gevaarlyk ziek aan zyn bekomen quetsuur tot Bangil lag, ja, buiten hoop van opkomst. Deze Loera was, nadat gevangen was, zoolang tot Bangil verbleven, totdat de onzen die considerable vesting vermeersterd hadden, als wanneer hy mede met den vyand naar Passourawang gevlugt is. Hoedanig de moordenaar nu is gequetst geworden, hadde hy verhaald, dat op de volgende wyze sig hadde toegedragen, als dat de Passourawangse Javanen en de Balemboangers, door het onophoudclyk werpen van bomben en mortiergranaten, ook over het onversaagt aankomen van onse magt, van de plaats, die sy defenderen moesten, geweken en de onsen onder-tusschen in de vesting gekomen waren, dat Soerapatty getragt heeft

haar weder aan te dryven om de onsen daar weder uyt te slaan, dog kon haar niet voortkrygen voor en aler hy hem selfs voor haar front stelde en zoo met haar meende op de onsen los te gaan, wierd Sourapatty in dit opmarcheren met twee cogels, één boven het sleutelbeen door de peesen, en de ander onder het sleutelbeen in den schouder gequetst en met het plat van een stuk van een gesprongen bom in zyne zyde geslagen, doch uysterlyk daarvan niet gequetst . . . . . aanstonds werd de moordenaar door zyn volk opgenomen en op een katil naar Passarouwang gebragt. De slag van de bom heeft hem de ribben en de verdere deelen aan dien kant van het lyf zoodanig gekneust, waardoor een verrotting van bloed ontstaan en hy aan 't bloedbraken en afgaan geraakt is. Genoemde Tommagon Poespanagara zeide op Grissée de nadere tyding van des moordenaars dood mede gehoord te hebben, zoo dat daar niet meer aan te twyfelen valt, enz.

XLVI. Uittreksel uit eene „translaat Javaanse missive, geschreven door Radeen Souderma en de mantris van Sumanap aan Zyn Ed. den Heere Gouvern.-Generaal, enz.” geregistreerd onder de brieven ingekomen van Java's Oosteust, onder 18 July 1707, bladz. 366.

Dezen brief uyt een suyver, reyn en opregt harte, enz. . . . .

Wy versoeken met alle eerbiedigheyt dat UEdH. de goedheyt gelieven te hebben het land van Pamakassan aan Sumanap te knooopen, en weder onder één hoofd te stellen gelyk het in oude tyden en by t' overlyden van den Tommagon Jouda Nagara geweest is, als wanneer wy in staat sullen zyn UEd. Agtb. dienst met gemak te kunnen volvoeren, soo ook dat onse volkeren van Sumanap en Pamacassan in dienst der Ed. Comp. uytgaande, mede tot bagagiedragers mogen gebruykt; maar dat de manieren van vóór desen, daarin onderhouden werden volgens den inhoud van het *contract*, gemaakt tusschen Zyn Ed. den Heer Gouverneur-Generaal en den overleden Tommogon Jouda Nagara, dat d'Ed. Comp. en de Soumanappers en Pamacassanders als één volk en natie souden wezen, gevolgelyk één van beyden eenig leed of ongemak ontmoetende, beyden daarvan

de smerte souden dragen hetwelk wy nog geheugen. Voorheen heeft Radeen Souderma eenige beloften aangegaan. Zynde alle hetgeen te seggen hebben in dezen brief vervat. Geschreven op Sumanap op 't eyland Madura op Saturdag van de maand Rabul Awal in 't jaar 1629. Eynde.

XLVII. Brief van den raad ord. van Indie, Herman de Wilde, de commandeur Govert Cnoll en raad aan de Hooge Regering te Batavia, dd. 28 Sept. 1707 in 't leger op de vlakke der velden voor de negorye Wangkal camperende.

. . . . . Uyt 't jongst van Soerabaya ontfangen schryven verstaan wy de paraisse aldaar van de gewesene vrouwe van Radeen Souderma, genaamd Chatedja met een gevolg van ses vrouwen en drie manspersonen, mitsgaders ten opsigte van gem. Radeen Soederma's dood haar vorsoek om weder hoe eerder hoe liever na costly te mogen reverteren, 't gunt we dan haar gaarne inwilligende, heden teffens aan den administrateur Gerard van Kervel en den raad tot Sourabaya ordonneren. . . . . dog hoedanig de voorn. Radeen Souderma eyndelyk door de handen van syne eygene malcontenten ondergehoorige aan syn eynde geraakt is, sal UEd. door den capiteyn Hendrik van der Horst dienaangaande aan ons overgelevert rapport in copia desen versellende, beneffens de daartoe by een Javaans geschrift gedane klagten en instantien door de Soemanapse mantries behalve twee Javanen, met arabische letters of characters door den voorgegeven Arabisen priester Chee Abdulla aan denselven geconsigneerde brieven, t'samen origineel hierby gevoegd, genoegzaam duydelyk aantoonen en wes ons aan den inhoud van 't een en 't ander om kort te gaan gediensig refereeren onvermindert, dat de missive door den capit. Willem Sergeant en Hendrik van der Horst uyt hun campement tot Sicpanjang tot UEdh. sub dato 2 deser in copia afgevaardigd, onder anderen vervat dat Maas Catra Juda 't selve lot tot Soerabaya aan Radins Soederma's swager, Radin Singa Zary genaamd, nevens den Ingabey Soeringrana, als medepligtige aan de verraderye en eerloose bedryven van meergem. Radin Souderma te beurt deed vallen, en dat de van dat schelms en vuyl gedoente mede afhankelyken broeder van Soederma, genaamd Cassoema Ningrat,

sig door de vlugt salveerde, soos nu de gerugten desselfs arrivée tot Banjermassing met eenigen syner familie per eleene inlandsche vaartuygen, van uyt 't Madureese district willen ter neder stellen, invoegen dat niet anders kunnen sien of d'Ed. Comp. is door die tragedie van een heymelyk rebel en een bedriegelyk en niet min gevaarlyk instrument met de dependentien van dien, sonder eenige beroerte gelukkig ontset, en dat de voors. capit. van der Horst ingevolge onse tot Cartasoera aan denselven gegeven schriftelyke orders, dat werk voor- en omsigtig heeft behandeld. . . . . enz. ¹

XLVIII. Brief van H. de Wilde aan de Hooge Regering dd. 8 Oct. 1707, in het leger by Pasoeroean.

Nadat de difficile post of pagger tot Sarat den 15^{en} September door 's Compagnies en 's Sousouhounangs leeger vermeestert is, en dat wy de Passourouangse vyanden den 28^{en} en 29^{en} dito het velt en haar land hebben doen verlaten, soo heb ik onderdanig myne plicht geagt UEd. Hoog Agtb. door dese letteren te feliciteeren, en bekent te maken dat ik met het leger den 1^{en} October hier ben komen campeeren.

Dat ik met overleg van den commandeur Govert Knol en de capitainen, nevens Pangerang Pourbaya, Depatty Sourabaya, Depatty Tjajadiningrat en verdere prieyts tot hersameling der gevlugte Passourouangse Javanen op approbatie van den Sousouhounang en UEd. Hoog Agtb. hier aengesteld hebbe als hoofden deser landvolkeren, de twee zonen van den overleden Anga Djaja die als hoofd der Passourouangse landen door Sourapatty verjaagd is geweest, met namen

1. Het verdient opmerking, dat noch de hier genoemde instructie aan van der Horst, noch zyn rapport, noch de andere in dezen brief genoemde stukken, meer in de oud-koloniale archieven alhier zyn te vinden. Evenmin is het mij gelukt eene *geheime* missive der Hooge Regering aan het Opperbestuur, dd. 15 Januarij 1707, waarin naar het schijnt van de regeling der Maduresche zaken opening werd gedaan, op te sporen. Soederma, die aanspraak maakte op het bestuur van Soemanap en Pannakassan, stond aan de bestuursregeling dier gewesten naar den zin der Comp. in den weg. Soederma, toen hij bij de Comp. tegenwerking in de uitvoering zijner plannen vond, zocht heul en hulp bij Soerapati en na den dood van dezen in eigen daden en ook welligt bij den Depati van Soerabajja. Opmerkelijk is het nu, dat Soederma juist door zijne eigen Mantris werd gedood, toen van der Horst in commissie op Soemanap verscheen, terwijl schier gelijktijdig andere leden van de familie van Soederma te Soerabajja werden gedood, zoodat de uitkomst dezer tragedie ten bate der Comp. kwam.

d'outste Anga d'Jaja en den tweeden Anga Douangsa, die beyde by dese Javanen nog in agting zyn.

Ik heb aan haar ordre gegeven, dat zy niemant in het lant oft huys sullen laten komen, als die op de Javaanse wyse den eed van trouwe sweeren en beloven, dat zy nooit eenige Balyers, Macassaren, overwalso natien, nog Chineese of andere vreemdelingen in dit land zullen permitteeren, maar die komen willen allen uytjagen of dooden, opdat haar natie alleen vreedzaam in 't land, onder de regeering van den Sousouhounang Pakoeboewana wonen en getrouw aan des Compagnies vrundschap blyven, en door andere niet weer beheerscht werden, die hare kinderen vervoeren en in slavernye verkoopen, soo als nu eenige jaren geschiet is. Depatty Sourabaya, nevens zyne broeders, hebben met hare troupen in de gevegten goede diensten gedaan en de weegen door de bosschen wel en ruym doen kappen en voor 't leeger aangewesen, om 's vyands pagger tot Randoe Telloe, in de opene flank aan te kunnen tasten, dewelke daardoor genootsaakt zyn geweest, de twee voorm. gevegten tegen ons te doen, en hy doet voorts alles wat ick begeere, soodat een gedwongen vriend, na de dood van den Panambahan, en het exemplaar eynde van Radeen Souderma, zig nu een heel ander man toont te zyn, en wy aan den Panambahan niets verloren hebben, hy vangeert sig van zyn geledene landschade, doet alles roven en branden daar zyn troepen kuunen bykomen, en heeft reets veel van de Sourabayse vervoerde menschen en menigte buffels, wederom gekreegen, syn volk had het groot gommospel der Balyers uyt Sourapatty's dalm bekomen, hy offereerde het aan Pangerang Pourbaya, die aan myn vraagde, wat m' er mede doen soude, ik antwoorde aan Depatty Sourabaya laten, wiens volk 't selve tot buyt gekreegen hadde.

Ily heeft op myn goetvinden aan die van Japan, Wiera Saba, Cadiri, Madion en andere landen geschreven, sig, nu de Balyers overwonnen waren, te komen vernederen, en den Pangerang Depatty Anom tot de dood te vervolgen, of dat se ook soo geruineert zullen werden, de Madureesen die in 't gevegt flauwhertig getoont hebben te zyn, hebben gelyk andere veel goede metale basjes, cenig slegt canon en cenige picols buscruyt tot buyt in Passourouang bekomen, maar ses der haren, hebben in een huys door ander buscruyt, dat in brant raakte het leven verloren, pady en andere levensmiddelen

vinden wy vol op. Om dese vrugtbare schoone landen te bewaren en de stranden te verseekeren, worden drie paggers gemaakt en 't canon van de vloot, daartoe noodig, geligt, d'een sal leggen tot Calianjer aan de rivier, de tweede tot Passourouan een uur van de zeestrand aan de rivier Gombong, de derde en kleinste b'oosten dezelve rivier op een hoek aan de zeestrand. Als die in staat van deffentie zyn (waaraan men yverig arbeydt) meen ik onder Godes zeegen den Pangerang Depatty Anom in het Malangse gebergte aan te tasten, werwaarts geen canon gevoert kan werden en alles door de handmortieren en snaphanen sal moeten geëxecuteert werden.

Inmiddens zyn twee duysent Sourabayse en Madureese met een luytenant en 26 Compagnies dienaren na de kant van Banger om Jayalalana tot vernedering te porren, die reets geschreven heeft te willen komen, zoo haast de vyandelyke Balyers wat verder nyt zyn nabuurschap zyn.

Ik heb aan den Koning van Baly onse overwinninge bekend gemaakt en verskering van 's Compagnies vrundschap geschreven, en den brief door Sumanapse en Pamakassanse Ingabey's overgesonden, wyl de Balyers met die luyden jaer nyt jaer in 't sloop handelen, en ik blyve met alle respect etc. (onderstont) Wel Edele Hoog Agtb. en Genereuse Heeren, Uwer Ed. Hoog Agtb. onderdanigen en dienstbereiden dienaar (getekent) H. de Wilde. (boven aan stont) Int leger by Passourouangh. 8 October 1707.

XLIX. Dezelfde aan dezelfde, dd. 14 Oct. 1707, voor de hoofdnegory Passoeroean.

Wy bragten in onse onderdanige gemeene jongste van den 8ⁿ courant in duplicaat desen annex, aan UEd. Hoog Edⁿ. onder anderen eerbiedig te kennen, ons gedane detachement van Madureesen, Sourabayers en eenige inlanders, oostwaart op naar Banger, en dat d'intentie lag, om soodra de paggers tot Calianjer en Passourouang aan de rivier Gombong in staat van defensie en met artillerie, ammonitie en provisie goederen als militie, behoorlyk versien waren, tegens de gevlugte vyanden int gebergte van Malang aan te gaan en deselve met onse legermagt te vervolgen, dog sedert de voorm. afgesondene troupen op gisteren revertteerden, rapporterende, dat de landen van Winongan en Banger wel voornamentlyk t'eenemaal

geruineert en verdestrueert, en de Depattys Dja Ningrat en Balenboangan, beneffens den Balysen Tommagon Djajalalana op d'aanaderinge van d'onse, hun met haren weynigen aenhang t'eenemaal oostwaart en zuydwaarts agter 't gebergte vlugtig gestelt hadden, en wyders uyt alle bekomene advysen en gegeve berigten van daar ons overgeleverde vyandelyke gevangenen, verstaande dat den Pangerang Depatty, nevens de kinderen van den afgestorven Sourapatty met geringe gevolgen gints én heen, om en in 't Malangs gebergte verdeelt en verstroyt herom sworven, sonder dat men eenigen tegenstant van deselve konde verwagten, syn w' om die en andere redenen UE. Hoog Ed^e. by de per naasten over te gane getrockene copia resolutie staande te blyken, heden eyndelyk te rade geworden met 't leger na behoорlyke gedane besettinge in de twee nieuwe opgeworpene paggers op Maandag aanstaande ofte op den 17^{en} deser, 's morgens van hier op te breken, en westwaarts afmarcherende onse troupen by provisie wederom pro rato op de comptoiren langs dese custe te plaatsen, sullende de Madureese en Sourabayse wapentorsers, onder den Depatty Sourabaya ende 's Panambahans soon en soons zonen de marche thuyswaarts door 't Malangs en verdere gebergte vorderen, om de vyanden daarom herre empessant alle mogelyke schade en afbreuk toe te brengen, en alles wat hun voorkomt te vernielen, ende de Cartazourase en strand-Javanen onder den Tommagon Carta Nagara, ende den Depatty d'Jayadiningrat hun marche over Tsjarat door de landen van Japan, Wiera Saba, Cadiry, Tsjaroeban, Madion en Panaraga, na Cartazoura voortsetten, omme d'ingesetenen en regenten dier landstreeken, behalve den Baaljer Juda Patty van Japan, omdat hy een Sourapatty's Baaljer is, tot de gehoorszaamheit van den Sousouhoung Pakoebowana soeken te leyden ende te induceren.

's Sousouhoungs soon, den Pangerang Depatty Pourbaya, hebben w' op zyn instantig verzoek een chialoup tot zyn ende zyne vrouwen hun transport vergunt en den Tommagon Tsjacrajaya toegestaan hem op de reyse met ons na Samarang op dat bodempje geselschap te houden.

Ende vermits enz. . . . .

In 't leger voor de hooftegorye Passourouang op de vlaete de rystvelden camperende, den 14^{en} October anno 1707.

L. Verslag door Herman de Wilde c. s. van zyne conferentien met den Sousouhoenan, aan de Hooge Regering, dd. Samarang 2 Nov. 1707.

Naar 't afgaan gisteren avond van ons onderdanig briefje per de pantchiallang Ontong-Java den WelEd. Gestr. Heer Raad-ordinaris en veldoverste Herman de Wilde van resolutie geworden synde, huydigen morgen nog per 't jagtje Naters de reyse costywaarts te vervorderen, en we ons aan Syn WelEd^{ns}, welke we willen hopen, en bidden, dat onder den zegen Godes in een gewenste goede dispositie by UE. Hoog Edelens mag verschynen, te doene mondelinge rapport van onse verrigtingen, eerbiedig willen gedragen, strekt dese eenelyk ten geleyde van 't inleggende lysje ende naamrolletje van de per 't jagtje Naters overvarende Europe militairen, onder nederige instantie UEd. Hoog Edelens ons 't gepetitioneerde by 't eerste gelieve te doen geworden, intussen dat aan UEd. Hoog Ed^{ns} per naasten breeder staande te schryven, soodra ons de handen alhier eenigsints wat ruymmer vallen en we ten dien reguarde dese weynige als tot geen ander eynde gerigt, hiermede bekortende UE. Hoog Ed^s. eminente persoonen in de seekere bescherminge des Almogenden beveelen en met veel respect blyven (onderstond): Hoog Ed. Gestr. Groot Agtb. Erntfeste, Manhafte, Welwyse, voors. seer genereuse en wyd gebiedende Heeren UE. Hoog Ed^{ns} gehoorsame en volvaardige dienaren (geteekent) H. de Wilde, G^r. Cnoll, Z^r. Bintang, II. v. d. Horst, Joost M. Wilstee, (in margine) Samarang den 2ⁿ November 1707 en daaronder p. s. een copia resolutie, een d^o. instructie ende de gehoudene conferentien met den Sousouhounang Pakoeboeana zyn hierby gevoegt, aan welkers teneur ons nederig defereeren.

Op Sondag den 30°. October a^o. 1707, 's morgens ten half agt uuren, secrete conferentien in den dalm van den Depatty Soera Dimangala tusschen den Sousouhounang Pakoeboeana Senepatty Ingalaga, den WelEd. Gestr. H^r. Herman de Wilde, Raad ordinaris en veldoverste van Nederlants India, den E. Agtb. Heer Commandeur Govert Cnoll ende den Heer Capitain Hendrik van der Horst.

De Heeren door den Sousouhounang in 't voorhoff van den binnendalm verwelkomt na syn verblyfplaatsce geconduiseert en aan een

tafel by den anderen geseten zynde, deed den Wel Ed. Gestr. Heer Raad-ordinaris en veldoverste Herman de Wilde door den Heer capitain Hendrik van der Horst in de Javaanse tale den Sousouhou-nang tot inleydinge versoeken, dat wyle men geerne in secretesse over de belangen en welstand van Syn Hooghoyts ryck wilde confereeren, Syn Majesteyt ten dien gevalle syne bediendens wat agter aff gelieve te ordonneeren te sitten, en 't selve ten eersten geschied weesende, voorstellen:

Dat Syn Wel Ed. mits 't afsterven van den Panembahan Tsiacara Ningrat de gedagten van den Sousouhou-nang wel eens begeerde te ontwaren, hoedanig dat nu best en gevoegelykst oordeelde, de saken nopende de gesagvoeringe op 't eyland Madura ende de door dien ouden afgeleeviden prins in syn leeven na sig getrockene en gepossideerde landen en plaatsen langs en op de stranden van dese custen te rigten, om Syn Majesteyts noodig ontsag en souverainiteit in de oosthoek wat meerder aan te binden, een yder tot syn devoir ende de gerequireerde gehoorsaamheyt te kunnen houden ende de saken egter alomme dusdanig te balanceeren, dat men pro rato aan een yder na syn staat en presente gelegentheyt tot voorkominge van alle onverwagte onlusten aan dien kant alle mogelyke vergenoeginge tragten te geeven, en Syn Maj^t. in een vollen luyster van 't souveraine oppergebied gesteld gerake.

Den Sousouhou-nang dese propositie als 't eyge en algemeene interesse betreffende, in rype overweeginge getrocken en ten vollen na d' intentie en concepten van de Heeren sig in allen deelen verclaart hebbende, resolveerde Syn Majesteyt aanstonts ten opsigte van de consonante en quadreerende advysen en gedagten in volgende manieren.

Dat ten aansien van de beproefde gevolgen van 't al te groote aan den Panembahan overgegeve gesag ende de daaruyt ontstane vele arrogante aanmatigingen, Syn Majesteyt meende de qualificatie ofte gevoerde authoriteyt van den ged. afgestorvenen prins t'eenemaal te vernietigen, de schadelyke Madurese natie geen voet op 't vaste land van Java meer te vergunnen, uyt de diverse strandplaatsen daar se ingedrongen sitten ofte de vrugten van pleegden in te suygen, te doen verhuysen en deselve van eygene vertrouwd mantrys te versien.

Dat diensvolgens aan de zoons zoonen van den Panembahan de Radins Tommagons Pourba Nagara en Soeria Nagara 3400 ofte aan yeder derselver 1700 coppen uyt 't Maduroese district sal toeleggen te beheerschen ende des Panembahans soon, den Radin Tommagon Tsiasra Nagara onder syn vaders voorige eertitul van Pangerang Tsjacra Ningrat 't commando over de resteerende 4600 manschappen opt eyland Madura opdragen, mits den laatstem. uyt die sooveel grotere revenuen en begunstiging, gehouden blyve de 5 à 6 nog overige minderjarige zontjens van syn overleden vader den Panembahan, benefens derselve moeders na sig te neemen en een behoorlyke opvoedinge en sustentamen na hare wyse en staat daarvoor te besorgen.

Dat Syn Majesteyt nu mede de 2 groote ende de verdere daartoe specteerende elene gommen, benefens een der twee aan den Panembahan geschonkene olyphanten na de Javaanse maniere gedenkt terug te eyschen, d'andere ged. oliphant aan den Radin Tommagon Tsiasra Nagara ter syner dispositie over te laten, ende de verdere ryxornamenten en nalatenschappen van den overleden Panembahan onder desselfs kinderen en kintskinderen pro rato te verdeelen.

Dat den veelmaals verjaagden, trouwen en van de Grizeesche ingeseten beminde, gewese Tommagon Poespanagara per een brieff en twee gandeex int gebied van Grissee met een volle restitutie van alle de daaronder sorteerende en door den Panembahan allengskens daarvan afgesnedene dorpen en landen weeder als voren wil bevestigen, ende de vermelte ter dier plaatse ingekropene en morerende Maduresen, naar 't eyland Madura doen terugge keeren, met versoek aan Syn WelEd^t. dat den Soerabays gesaghebber, den Capitain Willem Sergeant opgem. twee gandeex in der tyd off ingevalle des noods 's Compagnies weegen de behulpzame hand daaromtrent mogt bieden, 't gunt aan Syn Maj^t. g'accordeert wierde.

Dat den, uyt 't bestier van Sidajoe door den Panembahan sonder eenige reedenen en om eygen interesse, verstoten en in 't land van Toeban geplaatsten Tommagon Tirta Widjaja, alias Soera Wikrama, present in besettinge tot Passourouang leggende, en binnen den tyd van 2 à 3 maanden van daar staande vervangen te worden, weeder in 't gesag van 't aangerorde landschap Sidayoc sal herstellen, onder een even gelyke volkomen restitutie van de dorpen en landen, die van den Panembahan daarvan successive vervreemt syn.

Dat om sig van de Madurese natien op ende langs dese custe ofte van hunne pernicieuse inwortelinge t'eenemaal te ontheffen, des Pannembahans in 't gebied van de landen van Patty ingedrongen jongen soonsoon, thuiswaarts na 't eyland Madura wil terugsenden en op de hiervooren genoteerde insigten ter behorelycke opvoedinge aan den voors. Radin Tommagon Tsiasra Nagara renvoyeerén.

Dat daartegens den zoon van den door de handen van Wabroe Nata in Syn Majesteyts dienst gesneuvelden Tirta Nata gewesen broeder van den hier affgeleefden Tommagon Manganonna tot een erkentnisse van syn, ter needer gevelden, vaders betoonden getrouwen dienst met 500 manschappen in die landen sal begiftigen en verder na requisit daarover disponeeren en

dat in de directie van de landen van Djepan, Toeban, Lasse en Joana syne eygene vertrouwde bediendens alomme tot regenten gedagt in te voeren.

Twelck dus als met de goede meeninge van de Heeren overeenstemmende, goedgevonden en besloten wesende, liet den WelEd. Gestr. Heer Raadordinaris en veldoverste den Sousouhounang vervolgens communicceeren, dat de swagers van den Depatty Sourabaya, d'Ingabecys Anga Djaja en Anga de Wangsa tot Passourouang, ende desselvs jongste broeder Kiay Pantsje tot Bangil by provisie wel aangesteld hadde, omme mits hunne beste kennisse en ervarentheyt van die landen en volkeren, de daaruyt verlopene en verstroyt her omswervende Javanen allengskens wederom byeen te samelen ende 't bevolken van d'opene en verlatene steeden en dorpen aan die zyde te behertigen, maar dat tot een vermeerderende conservatie van de lang gewenste vredige ruste op Java, Syn Wel Ed. dienstig en raadzaamst sustineerd, terwylen men wist welk een quade trek den voors. Depatty Sourabaya 't verloedene jaar 's Compagnies en Syn Majesteyts wapenen speelde, en dat 't in de jongste traineringe gecontribueerde ten goede, men moest aanmerken genoegsaam uyt vreesse ofte wel door dwang te syn geschied, Syn Majt. na verloop van 6, 7 à 8 maanden, ofte wanneer eerst die landen in menschen en de gewone culturen beginnen te floreren, in derselver plaatse andere syner vertrouwelingen tot 't gouvernement van die aangelegene landschappen aanstelde, en dat Syn Majesteyt dierhalven somwylen degeene, welke daartoe inclincert te employeeren onder deese off gene

pretexten ofte voorgewende, lose en onnaspeurelyke boodschappen derwaards in gesantschap afschicke, omme onder sodanige faveur de behandelinge en 't beloop van saken af te sien, daarvan 't nodige te kunnen rapporteeren, de gemoederen van de ingesetenen tragten tot sig te trecken, en sig dusdanig tot de vereyste regeeringe een bequamen weg te banen, en dien ten gevalle men den Depatty Sourabaya syne magt geensints verder dient te vergrooten, en men daaromme behoort denselven met syne creatures off dependenten in der tyd na alle vermoogen in te teugelen, om hem daardoor d'occasie van sig meede in de oosthoek ontsachelyk te maken, te besnyden, en dien aangaande op een voorsigtige en sagtsinnige wyse te traverseeren, te meer dat tot uytroeyinge aan die kant van alle overwalsche natien, als contramineurs van Syn Maj^{te}. en 's Compagnies welvaren, door Syn WelEd^e. aldaar ordres waren gelaten, alle de Balyers, Macassaren, Boeginesen ofte andere overwalsche gasten, die se kunnen bemagtigen 't leeven te beneemen, ende degeene die in vernederinge mogten komen ter dispositie van den Heer Commandeur Govert Cnoll na Samarang over te senden.

Den Sousouhounang dese Syn Wel Ed^{ns}. propositie door den E. van der Horst behorelyk vertaald en te verstaan gegeven synde, keurde deselve t'eenemaal voor goed en bedankte Syn Wel Ed^e. hertelyk voor den goeden raad, met versekeringe, dat sulx sal naarkomen en prompt involgen, wes Syn Wel Ed^e. voor sekeren Javaan Nalla tot den insaam van de gewese inhabitanten tot Cali-anjer als hoofd, onder den certitul van Demang Nalla Gatty by provisie uyt Syn Majesteyts name door den pangerang Adepatty Pourbaya aangesteld, de soodanige een acte om de veele goede en trouwe gepresteerde diensten in den jongsten landtogt versoekende, beloovde den Sousouhounang 't selve soodra syne wapenen van daar reverteerden ten eersten te willen werkstellig te maken.

En mits d'afflyvigheyt van den Adepatty Tsiedja Napoera Syn Wel Ed^e. petitioneerende te ontwaren, hoedanig Syn Hoogheits intentie lag omtrent 't present almeede opene Japaarse gesag, respondeerde Syn Majesteyt de door den gem. affgestorvenen aangematigde landen van Grobogan aan den Tommagon Tsietra Soema weeder te sullen restituereen en over de Japaarse landen te dispooneeren als de mantrys verschynen, buyten dat de twee door d'E. Compagnie aan de gedagte

Tejera Napoera geschonkeno paarden geneegen is na sig te neemen.

Tgunt by de Heeren na de Javaanse wyse voor billyk aangesien zynde, vraagde Syn Wel Ed^t. tot besluyt met hoeveele Europese en inlandse 's Compagnies dienaren Syn Majesteyt geerne de presente Cartasoerane besettinge versterkt sag.

En den Sousouhoung antwoordende, scyde hertelyken dank voor de genegene aanbiedingen, concernerende d'inlandse militie, met byvoeginge dat niet oordeelde die tegenwoordig langer tot Cartasoera te sullen benoodigen, en versoekt dat Syn Wel Ed^t. eenelyk d'Europese posthouders, ten getalle van 200 copen weder geliefde te suppleeren, alsoo wanneer er al iets teegens syne gedagten omtrend Cartasoura voorviel, dan den Heer Commandeur aan de hand ofte naby was, daaraan sig konde adresseeren en aan welkers beproefde parate adsistentie niet twyffelde.

Den Wel Ed. Gestr. Heer Raadordinaris en veldoverste accordeerende en approbeerende de petitie, assureerde Syn Majesteyt van 's Compagnies continuerende opregte genegentheyd, en dat den Heer Commandeur indien 't buyten gissinge altemets er al op aanquam Syn Maj^t. in geen verlegentheyd sal laten en 's Compagnies weegen in alle gevallen ende occasien met raad en daad als bevorens, getrouwelyk adsisteren en byspringen, met versoek dat Syn Majesteyt onder syne onderdanen goede en reguliere ordre gelieve na hare wyse te statuereen en doen onderhouden, en regt te oeffenen omtrend degeene die deselve niet observeeren, dat den Sousouhoung onder betuyginge van dankbaarheid aannam, seggende dat de Heeren sig daarinne vryelyk mogten gerusten.

Aldus beslooten ende geconfereerd tot Samarang, in den dalm van den Depatty Soera Dimangala, ten dage, maand en jare voors. (onder stont) In kennisse van my, getekent, J. A. Kaffer T^s. secretaris.

Op Maandag den 31 October 1707 's voormiddags ten half negen uren, secrete conferentie in den dalm van den Depatty Soeria Dimengala tusschen den Sousouhoung Pakoebocana Senepatty Ingalaga en d'E. Agtb. Heer Commandeur Govert Cnoll ende den Heer Capitain Hendrik van der Hoort.

De Heeren appart by den Sousouhoung aan een tafel ter neder geseten synde en Syn Majesteyt onder 't ontfangen van deselve,

ten eersten na den Wel Ed. Gestr. Heer Raadordinaris en veldoversto Herman de Wilde gevraagd hebbende, respondeerde den E. Agtb. Heer Commandeur per de vertolkinge van den Heer van der Horst, dat Syn WelEd^{de} siekte en swakheyt, tot leetweesen, bysonder aangegroeyt en verslimmert was, en dierhalven Syn E. Agtb. beneffens den Heer van der Horst committeerde en qualificeerde over 't een en 't andere nog resteerende 't noodige met Syn Majt. te overleggen en berameu.

Den Sousouhounang hierover syn medelyden betuygende, seyde den E. Agtb. Heer Commandeur tot inleydinge, dat Syn Majesteys intentie wel eens wenste te verstaan, hoedanig dat tegenwoordig omtrend de Tommagou Narra Paxa die door Syn Majesteys in 't gebied van Joana ingevoert en door den Panembahan op eyge privé autoriteyt en g'interesseerde insigten, weeder daaruyt geset is, geliefde te handelen.

En den Sousouhounang antwoordende, dat denselven weederom als voren 't gesag over de landen van Joana meende op te dragen, ende de Heeren sulcx niet onredelyk vindende, versogt Syn Ed. Agtb. van den Sousouhounang verder te mogen ontwaren, hoedanig Syn Majesteys over de opengevallene strandplaatsen inclineerde te dispooneeren.

De Sousouhounang diende, dat vooreerst ofte by provisie d'overige opene strandsresidentien van eenige syner bediendens wilde besorgen en laten regeeren, ende dat daarinne niet eerder eenige schickinge ten regten gedagt te maken, voor dat syn soon den pangerang Adepatty Pourbaya met de strands- en boven- of binnenlandse pryeyns en mantris tot Cartasoura retourneerden, als wanneer met hun gesamentlyk vooraff eens wilde overleggen, welke van de sync 't soude passen de gesagvoeringen in de gedagte strandsteeden en de dorpen en landen, die daaronder sorteeren, aan te beveelen.

En dat Syn Majesteys, eer tot een vast besluit van 't een off 't ander quam te treden, de te vallene consideratien dienaangaande aan Syn Ed. Agtb. soude communiqueeren om daarop Syn Agtb. advis te hooren, terwylen dat daaromtrent niets buyten de sinnelykheyt ofte d'approbatio van de Hooge Indiasc regeringe meende vast te stellen.

De E. Agtb. Heer Commandeur den Sousouhounang hierop doende

verstendigen, dat Haar Hoog Ed^m. Agtb. 't lyffgewaad van den overleden Panembahan door desselvs nagelaten oudsten zoon, den Radin Tommagon Tsiassra Nagara, en de soons zoonen, de Radins Tommagon Souria Nagara en Porba Nagara na Batavio overgeschikt, ter dispositie van Syn Majesteyt remitteerden en hoedanig dierhalven daaromtrent gelieffde te handelen.

Bedankte Syn Majesteyt genegentlyk voor d'eere, die d'E. Compagnie ten dien reguarde aan Syn Majesteyt over ofte gedefereerd liet, met petitie van deselve ter syner tyd te mogen erlangen, en onder uyttinge, dat wanneer de kinderen en kintskinderen van den Panembahan voor Syn Majesteyt compareerde, soude sien off deselve aan haar pro rato weeder ter hand stelde ofte in 't geheel off ten deelen inhieuw.

De Sousouhoungang verder met de voorstellinge van den E. Agtb. Heer Commandeur, dat alle de hoofdigelden door de regenten aan 't hof van Cartasoura behoorden te worden opgebracht en betaald, ten vollen overeenkomende, gaff Syn E. Agtb. aan den Sousouhoungang te kennen 't tot heden nog geringe genot van de brasdomas ofte de jaarlykse gecontracteerde 800 lasten ryst, en dat d'E. Compagnie behalven dien, soo wynig van de gewoone usufructen deser landen, als cattoene garen, peper, hout, zout, buffelshuyden, suyker, d'indigo en wes meer gaudeerde, daar se egter soo een geruyme tyd herwaarts extraordinaire sware lasten ten dienste en voor 't interesse van Syn Majesteyt had gedragen, met versoek dat 't selve in overweginge en consideratie treckende d'E. Compagnie omtrent d'aangeroerde hare negotie ende een prompte leverantie van de ged^o. bedonge granen en verdere penningen voortaan wat beeter gelievde te doen soulageeren.

En de Sousouhoungang de Heeren versekerende, dat ten reguarde van 't agterstal van syn ingegane contract, als tot voortsettinge van 's Compagnies negotie met 't voorm. retour van syne ryexgrooten de vereyste ordres sal stellen en 't dienstige voor d'E. Compagnie in erkentnisse allesints gelasten te besorgen.

Indagtigde Syn Ed. Agtb. aan den Sousouhoungang meede 't over 2 jaren gecontracteerde, concerneerende d'alleen aan de E. Compagnie overgegeve vrye negotie ter deser custe, onder petitie uyt den name van Haar Hoog Edclens, de Hoge Indiase regeering tot Batavia, om dienaangaande een nadere soodanige acte van ampliatie tot 's Com-

pagnies meerdere gerustheyt te willen, beneffens syne zoonen en ryxstenden, onderteekenen en met hunne zeegels bekragtigen als Syn E. Agtb. immediaat door den Heer van der Horst in de Javaanse tale Syn Majesteyt liet voorleesen.

Den Sousouhounang repliceerde sig niet alleen ten dien gevalle altoos paraat en gewillig te willen laten vinden, maar dat reets al aan alle de strandpryceys de beveelens van Syn Majesteyt g'emaneeert waren, dat se geen Engelse, Portugese off andere bovenwindse natien, van welke naam ofte conditie die ook mogten syn, ten handel admitteeren off gedulden, deselve ter contrarie van hunne residentien sonder dilay afwysen, en soo se niet willen vertrecken hun ten eersten doen binden en tot Syn Majesteyt na Cartasoura overbrengen, insteerende tot besluyt om een acte van verbetering in qualité en gagie voor den vaandrig Sigismund Swerg, dat de Heeren aannamen den WelEd. Gestr. Heer Raadordinaris en veldoverste Herman de Wilde voor te dragen. (onderstond): Aldus gepasseert en geconferceert tot Samarang, in den dalm van den Depatty Soeria Dimangala ten dage, maand en jare voors. T' oirkonde van my (getekend): J. A. Kaffer T^s. secretaris.

Op Dingsdag den 1 November 1707 's voormiddags ten half tien uren, nader conferentie tussen den Sousouhounang Pakoebocana Senepatty Ingalaga, den E. Agtb. Heer Commandeur Govert Cnoll ende den Heer Capitain Hendrik van der Horst, present 's Compagnies Gouverneur deser landen, den Depatty Soeria Dimangala.

Den Sousouhounang in 't beleefd ontfangen van de Heeren naar de dispositie van den WelEd. Gestr. Heere Raadordinaris en veldoverste Herman de Wilde vragende, en van Haar Ed^e. deselve eerder in swakheyt vermeerdert dan vermindert vernemende, versogt aan Syn Wel Ed. eer thans somwylen van hier vertrock, nog eens de visite binnen 's E. Compagnies vesting allhier te mogen geven, en belooffden de Heeren sulex aan Syn Wel Ed^e. te verwittigen, en soodra sig eenigsints daartoe in staat vond, Syn Majesteyt daarvan ten eersten kennisse te sullen geeven.

Waarop den E. Agtb. Heer commandeur ter materie tredende, seyde, dat mits 't gebrek van balken, d'E. Comp^s. zaagmoolen teegen-

woordig ten comptoir Japara moest stil staan, en dewylen Syn Majesteyt. ligtelyk konde affmeeten welk een schade en ongeryff d'E. Compagnie daardoor leed, dat de goetheyt gelieffde te gebruyken van de presente hoofden dier houtkapperye de spoedige voortsettinge van dat werk ernstig te recommandeeren.

'T gunt aanstonts door den Sousouhounang bewilligt en gedaan synde executeeren, diende Syn Ed. Agtb. dat wegens 62 tot Macassar verkogte op 't schryvens van hier door 's Compagnies bediendens aldaar gereclameerde per twee diverse bodemptjes herwaarts terug gebragte en aan den Depatty Soeria Dimangala overgegeeven Javanen, soo vrouwen, mannen als kinderen van daar d'E. Compagnie dienaangaande f 371¹⁷8 en 110 Rd. over verteerde mondkosten als anders ten lasten gebragt wierden, onder verdere nyttinge, dat van Syn Majesteyt eens wenste te ontwaren, hoedanig de rembourseringe van die ongelden op de gevoegelykste wyse konde gefinciert werden.

Den Sousouhounang antwoorde, dat men dienaangaande die vervoerde en verkogte mensen selfs voor de herstellinge in hun vrydom behoort te beswaren, gelastende aan den gemelden Depatty Soeria Dimangala die penningen in 's compagnies cassa alhier te betalen, en ten dien eynde denselven qualificeerende d'andere strandsregenten welkers volkeren daaronder sig bevinden, nyt Syn Majesteyts der wegens te beschryven, en onder toesendinge van de persoonen pro rato van 't getal der coppen, 't vereyste montant van deselve aff te vorderen ofte te innen en te onfangen.

Voorts Syn E. Agtb. petitioneerde, dat den Sousouhounang de nagelatene vrouwen en kinderen van den Adepatty Tsiedja Napoura ten goede geliefde te gedenken, beloofde Zyn Majesteyt voor deselve sorge te sullen dragen, dat se matelyk subsistereen kunnen. (onderstond) Aldus gedaan ende gepasseert tot Samarang ten dage, maand en jare voors. My present J. Ad. Kaffer T^{ns} secretaris.

LI. 'Translaat Javaanse acte tot ampliatio van 't contract, tusschen de Nederlandsche Compagnie, en in derselver name door den Heer Herman de Wilde, raadordinaris van India en veldoverste, met den Soesochoenang Pacoebowana ende syne kinderen en ryksgroten, besloten tot Cartasoera Diningrat, den 5 October

des jaars 1705, sodanig deselve door gemelte Soesochoenangh Pacoebowana aan genoemden Heer veldoverste Herman de Wilde, op syn retour van 't veroveren van Passouroang tot Samarang is verleend, den 31ⁿ October des jaars 1707, en vervolgens door Syn Hoogheid, met syn kinderen en ryks-groten in syn hoff tot Cartasoera is geteekend en gesegeld, en nevens een Javaans briefje in handen van den Tommagon Tsitra Soma, weder is affgesonden aan den Capitain en provisioneel gesaghebber van Compagnies wegen tot Samarang Hendric van der Horst, en aldaar ontfangen den 12ⁿ. December 1707.

Wy Soesochoenang, Pacoebowana Senepatty Ingalaga Abdul Rachman Sahidin Panata Agama, met onse kinderen, kindskinderen en alle de mantrys, overdragt hebben, dat den heere Gouverneur-Generaal ende alle de Raden van India, dien het lighaam van de Hollandsche Compagnie in dese landen representeren, nadat deselve in den jare 1705 ons op den throon van Java door onsen overleden vader en broeder nagelaten, gebragt en vastgesteld hebben, en sedert die tyd sonder ophoude met seer groote onkosten onse quade vyanden en rebellige onderdanen vervolgd, en met Godes hulpe verjaagd, uytgeroeyd en t'ondergebragt hebben, dat wy nu hoopen in 't vervolg ons ryk en getrouwe onderdanen wel en met rust sullen kunnen regeren, weshalven wy in vergeldinge door die goede en trouwe hulpe, en ten anderen ook opdat het tot verdere welstand van ons ryk en onderdanen zoude strecken, daarom wy met den anderen overeengekomen en goedgevonden hebben, niet alleen 't contract 't geen wy in den jare 1705 op den 5ⁿ dag van de maand October met onsen broeder de Heer Herman de Wilde, ordinaris raad van India en veldoverste uyt kragte van den heere Gouverneur-Generaal en alle de Raden van India besloten in 't geheel nader vast te stellen, gelyck wy sulcx nu nog by dit geschrift doen, en ook nog behalven dat tot verligting, en opdat het 10^e articul van 't gem. contract te vaster en bestendiger sal zyn, verklaren en beloven wy alle, voor ons en onse erfgenamen en successeurs van den een tot den ander, dat wy aan geene natien of volkeren die er reeds zyn, of van bovenwinds of uyt Europa verschynen, wie deselve ook zoude mogen wesen, geen de minste handel en ook vooral geen plaatsen om logien en

vastigheden, luttten off diergelyke residentien in ons ryk van Java sullen toestaan ofte vergunnen, maar 't selve vast ende onveranderlyk aan de Hollandsche Compagnie of uyt haar naam of kragt, den Heere Gouverneur-Generaal en alle de Raden van India, die tot Batavia residerende syn, alleen voor áltoos sal vrystaan, om logien, vastighedens, paggers op te rigten of te maakon, als ook den handel door ons geheele Javaanse ryk daar het de Hollandsche Compagnie gelieven ende goedvinden sal, even gelyk als by 't contract in den jare 1705, op den 5ⁿ dach van de maand October gemaakt, al is besloten en vastgesteld; want wy nu na sooveele tekenen en gevoelen van getrouwigheid van de Hollandsche Compagnie, of van den Heere Gouverneur-Generaal en alle de Raden van India aan ons bewesen hebben, gedenken en vaststellen hetselve tot welstand van ons ryk en 't beste van onse getrouwe onderdanen sal strecken, dat wy geene andere natien of volkeren van bovenwinds in 't minste niet toestaan in ons ryk van Java eenige handel te dryven of residentie aan deselve te vergunnen. En aangaande dit ons genome en vastgestelde besluit, daartoe versoeken wy seer hertelyk met onse kinderen, kindskinderen, en voor onse nakomelingen van den een tot den andere de hulpe van de Hollandsche Compagnie, en geve deselve volkome magt, ofte den Heer Gouverneur-Generaal en alle de Raden van India, die op Batavia residerende zyn, ons te maintineren tegens degene, die ons omtrent dit ons besluit mogten komen te frusteren, opdat hetgene wy by desen brief hebben besloten altoos standvastig blyve, voor ons en onse successeurs en nakomelingen.

Geschreven en verleent in ons Hoff tot Cartasoura Diningrat in de maand. . . . anno 1707. (getekend.)

Sonsouhounang Pakoeboewana Senepatty Ingalaga Abdul Rachman Sahidin Panata Gama.

Pangerang Mankoe Nagara.	Tommagong Tsittra Soma.
Pangerang Pourbaya.	Pangerang Aria Mattaram.
Pangerang Adepatty Blitar.	Pangerang Dipa Nagara.
Tommagong Carta Nagara.	Pangerang Halor Ing Passaer en
Tommagong Tsjacra Djaja.	Pangerang Diepa Santa.
Depatty Djaja Diningrat.	

In margine staan onder den anderen in roden laeque gedruckt de volgende zegels, als:

Een gróót zegel van den Sousouhounang Pacoeboewana.

Het zegel van Pangerang Mankoe Nagara.

Het zegel van den Pangerang Pourbaya.

Het zegel van den Pangerang Aria Mataram.

Het zegel van Tommagon Carta Nagara.

Het zegel van Tommagon Tsjaera Djaja.

Het zegel van Adepatty Djaja Diningrat.

Het zegel van den Pangerang Depatty Blieter.

Het zegel van Tommagong Tsjitra Soma.

Het zegel van den Pangerang Ingabey Aloring Passaer.

(onderstond:) Ik onderges. Capitain in dienst der E. Compagnie verklare de vorenstaande acte uyt de originele, zynde in de Javaanse tale geschreven, item ondertekend ende bezegeld door den Sousouhounang Pacoebowana, zyne zoons ende de verdere voornaamste ryksgroten en mantries, na dies waren inhoud in de Nederduytsche tale te hebben overgeset.

Batavia in 't casteel, den 13ⁿ April 1708. (was getekend:)

Hendric van der Horst.

LII. Verdrag en overeenkomste by forma van contract tusschen de princen, den Panambahan Cheribon, den Pangerang Depatty Anom en den Pangerang Aria Cheribon, de twee laatstgenoemde wegens de stam van Sulthan Sepoe, ende den Pangerang Radja Coussouma, representerende den stam van Sulthan Anom, te samen uytmakende de vier hoofdregenten des ryks van Cheribon, ingegaan en besloten ter presentie en door bemiddeling van den E. Agtb. Heere Govert Cnoll, Commissaris over de noordoosteust van Java, expres ter ordre van Syn Hoog Edelheid den Wel Edⁿ. Gestrengen Heere Joan van Hoorn, Gouverneur-Generaal, mitsgaders de Wel Edⁿ. Heeren Raden van Nederlands India, ter deser plaatse verschenen, om met de gesegde princen regenten tot de onderlinge ruste ende den welstand van 't Cheribonse ryk en dies ingesetenen, 't nodige te overleggen, beramen ende te besluyten.

Alsoo de princen den Panembahan ende de Pangerangs Depatty Anom en Aria Cheribon met de paraisse van welgem. Heere Commissaris Cnol betuygden haar seer aangenaam geweest te zyn, uyt

een missive van Haer Hoog Edelen, de hoge Indiase regeringe tot Batavia, aan haar gesamentlyk geschreven, te verstaan de nadere bevestiging van den Pangerang Coussouma in 't bestier over de volkeren van Canoman tot tyd en wyle de jonge princen Ratoe en Gusty hare meerderjarigheid bereyken.

Ende voorn. drie princen regenten in de voors. qualiteyt versekerden haren neef den Pangerang Coussouma, gedurende 't aangeroeerde gesag, soo in raadsvergaderinge als andere ryksbestieringen te sullen erkennen en allesints als een mederegent respecteren, ongeagt de goude zegelring van den overledene Pangerang Depatty Cheribon, vooralsnog aan den gem. Pangerang Coussouma niet is ter hand gesteld en daeromtrent ter gelegener tyd, gunstige dispositie van Haer Hoog Edⁿ. dient afgewagt te werden.

Sal 't eer men ter zake treden niet ondienschtig en vereysshende wesen, vooraf te denoteren 't gunt tot redres van de presente moeyelykheden speecteert en te seggen, deselve zyn ontstaan ter occasie, dat sesthien honderd huysgesinnen, te weten agt honderd van de volkeren van Sulthan Sepoe en agt honderd gelyke dito uyt die van Canoman met de landen en negoryen daartoe behoorende, ingevolge de g'eerde bevelens van de hoge Indiase regeringe in den jare 1705 aan den Panambahan, ten eynde als de oudste prins van Cheribon met meerder fatsoen na syn staat konde subsisteren, overgeleverd wierden, en terwylen die volkeren als ongewoon onder 's Panembahans bestier te sorteeren, niettegenstaande derselver genege gedane contributie en overgave, successive weggevlugt en ook eenige by hare vorige meesters teruggekeerd zyn, moveerde sulks den geciteerde prince, den Panambahan, om de favorabele hulpe van de hoge Indiase regeringe weder te imploreren en versoeken, en daardoor dusdanig telkens nieuwe onlusten en verwyderingen onder de princen regenten resulteerden, tot welkers voorkominge, verhinderinge en bemiddeling dan de voors. Agtb. Heere Commissaris Cnol naar een vooraf genomene keuringe, examinatie van de ware geschaptheit der zaken en ryce overweginge van dien, in consideratie treckende en stellende oft niet dienstiger en heylsamer voor den algemeenen welstand van 't Cheribonse ryk zoude wesen, met en onder den anderen de sodanige middelen te beraemen, waardoor dat een gedesidereerde en noodige onveranderlyke harmonie onder elkanderen bestendig konde blyven.

Soo is 't dat met eenparig goedvinden en vergenoeginge van alle de genomineerde princen regenten, en naar aandagtige resumtie van al 't gunt ter deser zake specterende, onder den anderen voor goed en raedsaemst keure, en de zaken op diergelyke en navolgende wyse te schicken en by te leggen, als met unanime stemmen resolveeren en arresteren :

Dat den oudsten prince, den Panambahan, de agt honderd huysgesinnen van Cassapooan, met de landen en negoryen daertoe specterende aan de mede-princen regenten, Depatty Anom en Aria Cheribon, mitsgaders van de agt honderd huysgesinnen van Canoman de helfte, vier honderd ditos, beneffens de landen en negoryen, die daartoe gehören aan den pangerang Coussouma, ten behoeve van de jonge minderjarige princen, Ratoq en Gusty, sal overgeven en deselve van heden af laten daar se van ouds geweest zyn, sonder dat sig de prince, de Panembahan ofte de pangerang Coussouma qq. sig tegens dese verdeeling, als door de princen mede-regenten, Depatty Anom en Aria Cheribon onpartydig beraamd ende gemaakt, enigerwyse sullen aankanten, maer sig daeraen ten vollen gedragen, in voege als den prince den Panambahan van de voorm. agt honderd huysgesinnen van Cassapooan en vier honderd d^{os}. van Canoman met den aankleve van dien, by desen met genoegen betuygt te desisteren en volkomen af te staan ;

En daertegen of in vergoeding derselve sig te vreden en vergenoegd te houden, met de ses honderd huysgesinnen van de Tommagongs Nite Pradja en Wierat Maeka, als die de Heere Commissaris Cnol met genegentheid en inwilliginge van den pangerang Aria Cheribon, onder wiens toezigt dese als de Priangse landen, thans sorteren, aan den prince den Panambahan defereerde, gelyk den pangerang Aria ten dien opsigte daarvan renuncieerde, en bereydwilling aennam de gedagte volkeren met de landen en negoryen daartoe specteerende aan syn oom, den Panambahan gemeld, te sullen transporteren.

En soo beloofde en verklaarde ook de pangerang Radja Coussouma, dat de vier honderd huysgesinnen van de hierboven gementionneerde agt honderd d^{os}. genegentlyk sal laten separeren van derselver geregte helfte op de hiervoren aangeroerde maniere, ten behoeve en genoege van den prince, den Panambahan, cedeeren en daarvan afstand te doen.

Alle welke voors. conditien, vermits van de approbatie van ons gesamentlyke princen zyn, en ten vollen met onse sinnelykheid

quadrerende, behalven dat nog daarenboven tot meerder contentement van onsen oom, den Panambahan, om eens tenemaal van alle disputen bevryd te blyven, denselven het derde gedeelte van d'inkomsten der Cheribonse tollén, soo als 't selve in den jare 1705 ter ordre van Haar Hoog Ed^{de}. gerigt en gedetermineerd is, mede sullen laten behouden en genieten.

Belovende wy ook dese onse eenparige besluyten een onveranderlyk effect te doen sorteeren, en soo lange te doen stand grypen, als den Heere Gouverneur-Generaal en Raden van India daarinne genoeg vinden, te meer wy door 't voorm. g'arresteerde in een generale en vredige ruste vertrouwen te kunnen continueeren, sonder Haar Hoog Ed. tot Batavia, ten ware over gewigtige voorvallende zaken 't gantsche Cheribonse ryck betreffende, te incommoderen of lastig te vallen.

Renuncieerende een yder van ons wel expresselyk van alle verschillen, onder versekeringe en toeseegginge, dat ook den andere tot verwekkinge van nieuwe questien geene de minste redenen sullen geven, en wanneer 't nogtans onverhopenlyk gebeurde, dat ons willen gedragen aan de bemiddeling en ordres van 's Comp^{de}. gesaghebber ter stede Cheribon. T'oirkonde en tot bekragtiging van al 't hiervoren staande hebben wy Pangerang Panembahan, Pangerang Depatty Anum, Pangerang Aria Cheribon en Pangerang Radja Coussouma, dit contract en onse overeenkomste ten overstaan van den Ed. Agtb. Heer Commissaris Govert Cnol, en ter presentie van den coopman en resident deses comtoirs, d'Ed. Cornelis Jongbloet, ondertekend en met onse cachetten bekrachtigd, mitsgaders versogt, dat dese door 's Comp^{de}. cachet ende handtekeningen, nevens de eygene cachetten van meergemelde Heer Commissaris en resident Jongbloet mogte werden geverifieerd, zynde buyten dit origineel dat gedestineerd is aan de Hoge Indiase regeringe te renvoyeeren, aan een yder van ons een afschrift deses ter narigt toegestaan.

Aldus gedaan, gecontracteerd en besloten tot Cheribon in 's Comp^{de}. fortresse de Bescherming, den 17de February anno 1708. (onderstond) 't zegel van d'E Compagnie, item de zegels van den Commissaris Cnol en van den resident Jongbloet in roden lacque gedrukt, en daer nevens getekend Govert Cnol, Cornelis Jongbloet, ter zyde waeren de zegels van de vier princen van Cheribon mede gedrukt in roden lacque, en daernevens hare namen, getekend met Javaanse characters.

LIII. Een suikerecontract van 1708.

Contract gemaakt en g'arresteerd met voorkennis en licentie van de Hoge Indiase regeringe tot Batavia, en communicatie aan de drie eerste princen deses ryks, met namen den Panambahan Pangerang Depatty Anum en Pangerang Aria Cheribon, tusschen Pangerang Radja Cassouma, die gedurende de minderjarigheid van de twee nagelaten soontjes van wylen den Pangerang Depatty Cheribon, 't gesag voert over de volkeren van Sulthan Anum, contractant ter eenre ende Taninkong, chinees, inwoonder tot Batavia, jegenwoordig alhier present gecontracteerde ter andere syde, ten overstaan van den E. coopman Cornelis Jongbloet 'en getuygen ondergenoemd, volgender wyse beslooten:

Eerstelyk dat Pangerang Coussouma in qualiteit voors. uyt vrye wille en volkomene genegentheid, tegens een jaarlyks huurloon van een honderd en seventig ryxdaalder spaans des jaars, op de verschyndag ter presentie van den E. resident tot Cheribon alle jaren promptelyk te betalen, aanvang nemende met primo November eerstkomende, voor den tyd van 15 agtereenvolgende jaaren vergunt en permitteert het vrugtgebruyk van seker gedeelte land, lang 3200 rynlandse voeten en breed 1800 d^{rs}. gelegen by de negory Palimanan, streckende westwaard van een grote boom tegensover voornoemde negory, tot aan de Sawas van 't Javaanse graft, genaamt Cramat in 't oosten, ten noorden de rivier Candong Dadax, langs welke rivierkant de genoteerde breedte is gemeten doorgaans te rekenen, en ten zuyden de negory Palimanan en Pamanpon.

Op welke distantie meergenoemde Tanjnkong, werwaarts 't hem gevoegelykst voorkomt, 2 à 3 suykermolens sal mogen opregten, dit land cultiveeren, met suykerriet beplanten, en van heden af daar mede beginnen sonder ymant te ontsien, die voorheen sawas of suykerriet thuyntjes op voorm. land mogten gepossideerd hebben, dan wel op nieuw beplant, die haar te velde staande vruchten voor een recognitie, na taxatie van gecommiteerdens door den resident Jongbloet en Pangerang Cassouma daartoe te stellen, sullen moeten afstaan, omme door dikgenoemde Pangerang van 't nodig land elders te werden gerieft, en den huurder na voldoening deser recognitien syn land met te meer ruste sal mogen possideren.

Edog na verloop van de gespecificeerde 15 jaaren, staande te eyndigen met primo Novèmber 1722, sal den gecontracteerden Tanjnkong verstreken zyn en moeten renuncieeren van de possessie en aan hem vergunde privilegien, dese landen betreffende, ten ware vóór expiratie van den gestelden tyd, met approbatie van Haar Ho. Ed. tot Batavia een nieuw contract quam aan te gaan, ten genoege van degene, die in der tyd van wegens bovengenoemde sulthan Anum daartoe bevoegd sullen syn, wanneer de jaarlykse huurpenningen tot sooveel meer of minder soms moeten betaald werden, als men sal oordeelen te behooren, of andere daarvoor presenteren, ten dien gevalle de preferentie alleen aan Tanjnkong verblyft, alsmede 't cederen van syn verkregen regt van possessie aan andere syner naticen, niet verder als tot verschyning van de 15 jaaren voorm. sal strecken, ook soodanige cessie niet anders dan met consent van opgem. Haar Ho. Ed. mogen geschieden.

Ende dewyle het voorgenomen werk sonder behulp van een goed aantal Javanen en eenige Chinesen, geensints ten effecte te brengen is, voor welke personen een grote quantiteit pady tot mondkosten vereyscht, waartoe geen bequame plaats van belang onder 't gementioneerde land is begrepen, soo accordeert de pangerang Cassouma daarenboven aan den Chinees Tanjinkong tot de procure van padie als anders een streepje lands, lopende dwars door de padyvelden van Palimanan, lang 1500 Rynlandse voeten en breed 55 ditos, streckende van de boven genoteerde grote merkboom, tot een boschagie int zuyden, regt over de negory Panongan, bequaam om padyvelden van te maken tot sublevatie van den gecontracteerde, in dier voegen vergund, gelyk by de contracten in consideratie genomen is; de houtwerken tot timmer-en-brandhout, voornamentlyk digt by de suikermolens vereyscht, andersints met excessive onkosten derwaarts zoude gebragt dienen te worden, consenteert Pangerang Cassouma insgelyks, om sooveel quantiteit als tot timmeragie van de molens en successive brandhout gerequireerd, int aangelege bosch Warouw te mogen kappen, alsmede op de negory Panongan in gelyke maniere sooveel bamboesen alsoo present en in der tyd tot gebruyk aldaar benoodigd, onder expres beding, geen 't minste hout, nog bamboesen verder als op de te maken suykerplantagie te mogen vervoeren, ten ware met nader consent van pangerang Coussouma, die tot beter assistentie

van den gecontracteerde aanneemt, de cappery van hout en bamboesen aan de daaromtrent wonende Javanen voor den tyd van ses maanden te verbieden.

Ende alsoo de Javanen daarom heen, menigmaal niet genegen zyn, ongeagt presentatie van belooning, sig tot het doen van boodschappen door andere te laten gebruyken, heeft Pangerang Coussouma de hoofden van de negoryen Palimanan, Pamanpon ende Warouw g' accordeerd yder 2 man by forma van tondang ten behoeve van hem Taninkong continueel aan de hand te houden, om deselve nu en dan na Cheribon of elders af te senden tot verrigtinge van boot-schappen tegens belooning van $\frac{1}{8}$ ryxdaalder voor yder dito.

Sodanig sal den gecontracteerden Taninkong mede behooryke belooning verpligt wesen te geven, geproportioneerd na de ordinaire methode by de suykermolens op Batavia practicabel, aan alle de personen, die de gesamentlyke princen ter assistentie in dienst der suykermolens komen by te setten, te weten na primo November aanstaande, als wanneer de pagt of huurpenningen aanvang nemen, dog voor dato mogen volstaan, met versorging van mondkost alleen aan de 60 coppen te distribueren, welke hem door de meergemelde princen reeds tot syne hulpe verleend of wel toegeseyd syn op morgen ter hand te stellen, ten eynde de aan te vangene plantagie te eerder in esse te brengen, in desen tussentyd den gecontracteerde Taninkong bequame occasie sal vinden om selfs volkeren tot syn dienst op te zoeken, die van de princen alsdan moeten restitueeren, of wel met nadere goedkeure van haar Hoogheden tegen belooning eenige van de gemelde 60 d^o. kunnen aanhouden.

Met verdere voorwaarden van pangerang Cassouma, dat alle de suyker op dese plantagie te procureeren door den gecontracteerde aan d' E. Compagnie sal moeten werden geleverd, en geen meer aantal Chinesen op dat land sig sullen mogen ophouden, als met volkome consentatie van Haar Hoog Ed. tot Batavia sal overeenkomen, veel min dat de Chinesen bevoegd zouden wezen haar verder landwaarts in te begeven als 't geconditioneerde land sig uytstrekt, immers niet verder als tot de drie naast aangelegenste negoryen, 't bos Warouw, negory Panongan, de landweg na Cheribon en de rivier agter Sambang heenlopend mede vrystaan te gebruiken om met kleine vaartuygen af en op te varen, sonder meer.

Dat by manquement deser observatie de javaanse hoofden de Chinesen buyten de bepaling vindende, opbrengen en in handen van den resident Jongbloet sullen overleveren, omme soowel als andere dier natien sig verder als 't Cheribons district begevende, straffe te ontfangen.

Alle de in desen g' inscreerde condition, den contractant voorgehouden en in de Malayse en Javaanse tale te verstaan gegeven, beloven sy deselve, als ten wedersyds genoeg beraamd, in alle deelen te sullen agtervolgen, sonder in 't minste te altereren, en eenige differentien onverhoptelyk voorvallende, haar aan de ordres en decisie van de Hoge Indiase regering te gedragen.

Tot naarkominge van welke sy verbinden hare persoon en goederen, gereede en ongereede ditos, actien en crediten, geene uytgesonderd, renuncieeren van alle exceptien, weeren en defensien desen ter contrarie, sig submitterende ten bedwang van heeren, hoven, regteren en gerigten. En zyn hiervan gemaakt vier eensluydende actens in de Hollandse en Javaanse tale geschreven, omme een derselver naar Batavia aan meer gem. Haar Hoog Ed. (op welkers hoog g'eerde approbatie dit contract gemaakt is, en buytendien geen effect sorteeren sal) te renvoyeeren, een dito ten desen comtoire te blyven berusten ende twee andere in handen van de contractanten t' haerer narigt te dienen.

Aldus gedaan en gecontracteerd tot Cheribon, in de fortresse Bescherming, den laasten April anno 1707, ter presentie van de drie eerste princen deses ryks, en overstaan van den coopman Cornelis Jongbloet, assistent Lucas Molinaeus en sergeant Jan Babtist Engel, door wien de minute deses nevens de contractanten, behoorlyk ondertekend en met onse ordinaire cachetten bekrachtigd zyn. (onderstond) Ter presentie van ons onderges. (was getekend): Cornelis Jongbloet, Lucas Molinaeus (lager in stede van den sergeant Jan Babtist Engel (getekend) Josua van Arrewyne.

LIVa. De kommandeur G. Cnoll (apart) aan de Hooge Regering,
te Batavia, dd. Soerabaya 15 July 1708. (Uittreksel.)

By myn onderdanigen van 12 courant, enz. . . . .

Dat dees oosthoek van den arglistigen Depatty Sourabaya, ja ook van syn broeders, cyndelyk eens diende en behoorde gesuyverd te

worden, zie ik neffens UHE. ook voor een noodige en tot meerder conservatie der ruste, onvermydelyke zaak aan; maar die 't raadzaam is, nog vooreerst wat op te schorten, niet omdat men 't nu off niet zoude kunnen effectueren; maar om alle ontydige opschuddingen, die daardoor stonden te resulteren, te eviteren, te meer hy nu uyt kragte van 's Sousouhounans nieuwe acte, 't gesag over 's Sousouhounangs gansche voor dese zyde geprojecteerde magt invoerende en ik my vervolgens tegenwoordig allesins van zijne hulpe moet bedienen en daarvan ook nog al zonderling niet kan klagen, behalven, dat de depattys Tsjacraningrat en Tsjitrasoma tot de waarneming van dusdanig een commando onbequaam en gansch onbedreven zyn en ik kans genoeg zie hem, voor dien tyt, ten goede in te teugelen of ten quade willende de facto te treffen, onder verzekering, dat wanneer UEd. mogten goedkeuren de verdere directie van saken aan my te laten, dat ik ze vóór myn départ van hier en op zyn pas ten genoegen van UEd. zoude tragten uyt te voeren. Wat nu, enz. . . .

Op den 13^{en} deser, agtermiddags verschenen alhier by my de Tommagon Wieragoena, Ingebey Nalla Dika en Wabroenatta, benevens onsen Ingabey van Torbaya, Soera Mangala, de eerste drie als gesanten van den pangeran Adepatty Anum. Na fatsoen verwellicomt en ontfangen zynde, aan my overleverde de inl. origin. jav. missive van wegens hun Heer en M.^r en wel ten principale behelzende zyne arrivée in de landen van Djepan, met versock, dat hem van daar mogte afhalen en om 't welke vermits de gem. drie gesanten uyt den naam van hun H.^r en M.^r als van alle de Mantsjoenagaras ofte preys, die sig by hun meester bevinden wel speciaal en ernstig insteerden, zoo ben ik te dien gevalle, als ten opsigte dat men veelmaals de loose en arglistige aanslagen der Jav. niet ten regte kan doorgronden en gevolgel. de noodige ordres op al 't gene in zoo eene zake wel zoude kunnen voorvallen, niet of qualyk vooraf beramen of verleenen, om dees groote aangelegenheid in de aan my bevolen desseyne, van resolutie geworden, ook selfs in persoon den pangerang Adepatty Anom met zyn gevolg, naar t'advys van onzen Ingabey, ongeveer 1000 manschappen sterk met 4 Europese en agt inlandse Comp.^{te} benevens de Maduresen, en eenige Javaanse wapentorsers naar de landen van Djepan te gemoet te trekken en met de gesanten overeengekomen, dat Ing. Nalla Dika eu Wabroenata

benefens den Torbaysen Ingabey Soeramangala op morgen, met de annex 2 copia briefjes, 't eene aan de regenten van Djepan en 't andere aan den Pangeran Depatty gerigt, vooraf gaan en ik. . . . op overmorgenochtend derwaarts volgen; enz. ¹

b. *Dezelfde aan dezelfde*, dd. Campement aan de oostzyde van de rivier Landéaan, 24 July 1708 (uittreksel).

Myne onderdanige aparte diende p^r. de pantchiallang de Coffyboom aan UEdh. op den 15e court. en sedert in conformité van dien inhoud 's daags daaraan, den Ingabey Nalla Dicka en Wabroenata, benefens den Ingabey Soera Mangala van Torbaya naar den pang. Adepatti Anom tot Maas Granoe teruggekeert en ik 's daags daaraan, met den Tommagon Wiera Goena en een goed gedeelte van 's Comp^s. en des Sousouhounans troepen hen derwaarts gevolgd zynde, arriveerde ik op den 21 deser alhier voor de rivier Landéaan en die 't land van Djiepan van dat van Soerabaya limiteert ² in salvo van hier, ten selven dage aan den Depatti Anom en den Ingabey Soeramangala van Torbaya ten eersten de zoodanige 2 briefjes afvaardigende als by de in copia translaat hier nevens gaan ³ . . . . . Op den 22 's agtermiddags (verschenen) de Tommagon Juda Negara, alias Wiera Wangsa, gewezen hoofd van de Bagaleen en een oud Cartazoura's hofbediende, benefens onse Ingabey van Torbaya by my als gesanten alhier en mondeling versekering gevende van des pangerans depatti Anoms opregte intentie en dat met omtrent 100 wapentorssers tot ongeveer een halve uur verre van dit ons campement genaderd stond, onder voorgeven van sig 's morgens daaraan met zyn gevolg voor de Comp. alhier te willen vernederen, oordeelde ik 't van myn pligt dies gevolg ofte succes in te zien en af te wagten, de gerequireerde ordres te dien gevalle allesins beramende . . . . . Ingevolge dan geschiedde alzoo, (dat) de Tommagon Wiera Goena met een oud Cartazoura's hofbediende, gisteren morgen omtrent te half 10 uren aan my quamen rapporteren, dat hun meester

1. De in dezen brief vermelde translaalbrieven van en aan Adepati Anoen, zijn niet meer aanwezig.

2. Hier is dus vermoedelijk eene der talrijke spruiten of nevenrivieren van de Brantas bedoeld.

3. Ook deze brieven zijn niet meer aanwezig.

de pangerang Adepatty Anom my op de vlakke, voor 't front van ons leger, om sig voor de comp. te submitteren was verbeydende en ik derwaarts met 24 Baaljers en myn ordinair gevolg, verselt van de voornaamste by ons presente priefs uytrukkende onder 't bereyk van een canonschoot hem P. Adepatti Anum met zyne byhebbende mantris te paard ontmoetede, denselven minzaam en beleefd verwelkemmende en omarmende en met de zynen op eene behoorlyke maniere binnen ons campement conduiserende, bestaande in 3 zyner zonen (en verder gevolg.) . . . . .

Binnen den tyd van 2 à 3 dagen gedenke ik van hier naar Sourabaya terug te trekken en derwaarts den pangerang Adepatty Anum met zyn gezelschap te geleyden en voorts met myn retour te dier stede tot demping der resterende, in 't Malangsche gebergte of elders verschnylende gasten, naar tyds en staatsgelegenheyd met 's comp^s. en des Sousouhounangs magt de zoodanige middelen in 't werk te stellen, als zal oordeelen voor den meesten dienst van d'E. Comp. en te eerdere winninge van de noodige ruste op dese custe te behooren, alhoewel dat de pangerang Adepatty sig vooralsnog schynt te flatteren en door de goede tractementen op hoope leeft, dat men hem met dese of gene landstreken ter dese custe sal begunstigen, 't gunt evenwel nooyt van myn beloften, uytwyzens de successive gewisselde brieven geweest en ook op verre na, 't regte spoor van de wagen niet is en 't welk door den tyd ende de hem op zyn pas te gemoet te voeren redenen, wel vermeene te zullen slyten, die tot besluit nog een copia translaat van een door my, op den 19^{den}, aan pangerang Adepatty Anum ten verzoeke van den Tommagon Wiera Goena geschreven missive hier byvoege¹, enz.

LV. Secrete Resolutie van Gouvern. Generael en Rade, vrydag
7 Sept. 1708, voordemiddag, extraordinaire vergadering,
absent de Heer de Haan. (Zie hierboven n°. XXIII.)

De Heer Gouvern^r. Generl. de vergadering hebbende gecommuni-
ceert, dat de Pangerang Adepatty Anum gisteren tegen den avond,
na volgens het besluit van den 3^{den} deser door den Sabandhaar Jacob

---

1. Ook dit bewysstuk voor het beweerde door Knol, ontbrekt.

Heyermans en den Capitain Hendrik van der Horst van 't schip Reygersdaal na dies verschyning te deser reede . . . aan land en in de woning, staande onder of aan de keel van de punt de Peerl, voor denzelven geprepareert, was gebragt, nevens zyne 3 soonen, 1 dogter, 2 egte vrouwen en 18 bywyven, item syne stiefmoeder Ratoe Iboe, ofte de weduwe van den overleden Sousouhoung Amankoerat etc., en dat hy tegens de gemelte gecommitteerden hadde bekend en verklaart de ryxornamenten by sig te hebben en o. a. ook gevraagt, wanneer hy by den H^r. Go^r. Gn^d. soude komen, soo legt Syn Edelh. vervolgens in omvrage, hoedanig men verder met hem, Depatty Anum, sal dienen te handelen, als ook met zyn medegebragt gevolg . . . waarop in 't breede gediscoureert en geconsidereert zynde, eensdeels de gehouden conduite en 't gedrag van opgemelten Pangerang Adepatty Anum, soowel voor als na het verleenen of het passeeren van den pardonbrief, den 24 Juny 1706 gedateerd en weynig tyd daarna door den Commandeur Cnol, mitsgaders in 't voorleden jaar, door den Heer de Wilde Z. G. nader doen aanbieden, dog door denzelven niet alleen niet geaccepteerd zynde; maar ook gemelte Heer de Wilde tegen zyn gegeven woord en eygen schryven aan Z. Ed. op eene veragtelijke en bedriegelyke wyze misleyd hebbende ende ten anderen, dat hy Pangeran Adepatty Anum, om vele gewigtige redenen, soo in opsigt van den Sousouhoung Pakoebowana als de Bantammers en ook de gerustheyt onser eygen bovenlanden als de Priangers, Cheribon, etc. geensins met gerustheyt alhier kan worden aangehouden, nadien men dus niet anders dan gestadige zorgen en bekommeringen van onrust en nieuwe troubelen te verwagten soude hebben, door desselfs al overlange bekend onrustig en quaetaardig naturel en wel voornamentlyk byaldien hy weder uyt onse handen quame te geraken, soo is om die en andere goede redenen meër, tot de meeste gerustheyt deses eylands in 't generael en speciaal van Java's oostcuest best geagt en goedgevonden, den voornoemden Pangerangh Adepatty Anum, nadat sig te deser Vergaderinge voor d'Ed. Comp. vernedert en de ryxornamenten nog (als vorengesegt) onder hem berustende overgegeven sal hebben, ten eerste met syne 4 kinderen, vrouwen en verdere dienaressen nevens eenige weynige manspersonen, die hy Pangerang soude mogen versoeken en ook genegen mogte wesen hem

te volgen, na Ceylon te zenden, omme aldaar als een Javaans prins, wel te verstaan, zoolange sig daarna komt te gedragen getraceert te worden en hem tot te meer fatsoen door gecommiteerden naar boord van 't schip, waarmede hy sal overvaren te doen conduiseren en een wimpel ten zynen respecte van de groote stenge te laten waeyen, enz. . . . .

Hebbende de Heer Gouvern^r. Gener^l. verklaard mede van advys te wesen, dat meergemelde Pangerang Adepatty Anum geensints met gerustheyt alhier kan worden aangehouden en dat dierhalven naar Ceylon in voege voorsch. dient te worden verzonden en wyders de gezamenlyke Heeren versogt, dat hare advyzen over dese zake van belang, by geschrifte, geliefden over te geven.

(Deze schriftelyke advyzen, die te zamen niet minder dan 19 groot folio, digt in een geschreven bladzyden beslaan, kunnen om die uitgebreidheid, niet in extenso worden medegedeeld. Bovendien komt er veel omhaal van woorden en herhaling in voor, wy bepalen ons dus tot de opgave van eenige hoofdpunten in die advyzen, zoo schreef o. a. de *Directeur generaal Abraham van Riebeck* in een overzicht van de staatkundige verhouding tusschen de Comp. en het ryk van Mataram:)

„Men moet vooral in gedachten houden de boosaerdige en verraderlyke menées van alle de coningen en vorsten op Java, die ons van de stichting van Batavia af, op allerlei wyze getracht hebben te verdelgen, totdat in 1676 de Soesochoenan, onze hulp noodig hebbende, een ander gelaat moest toonen; maar zyn zoon Amangkoerat, door onse hulp op den troon bevestigd, heeft kort daarop weder getracht alle genoten weldaden met de grootste ondankbaarheid te rescontreren; want men is niet te vreden geweest met de execrable moord van 's comps. ambassadeur François Tack, in 't begin van 1686, een exempel der violatie van het regt der volken te stellen, niet alleen omdat die ambassadeur gezonden was, om de nadere bevestiging van dien Sousouhounan's gerustheyt tegen het kwaad, dat nog in zyn land was en waartegen hy nog eene Europeesche lyfgarde aan zyn hof moest houden, te bewerken; maar welke man (Tack) in de oorlogen tegen de rebellen *de croone des Rijks met zijne eijgne handen bekomen en gesalveerd had*. Bovendien heeft men tegen de Comp. de doodvyanden van de comp. gebruikt, nadat men ze in

eigen boezen had ontvangen, namelyk den moordenaar Soerapatty, zoo als, vooral over 2 jaren gebleken is uit zekeren brief van den pangerang Adepatty Anum aan den nu gesneuvelde Socrapatty gericht en nu weder uit zekeren brief van Soerapatty's oudsten zoon aan eenen Wiera Goeno, beiden door de Comp. onderschept. Boven dit alles is het kennelyk, met welke hevigheid reeds zedert 10 à 11 jaren deze Adepatty Anum by zyn vader Amangkoc-rat, geïnsteerd heeft, om in plaats van de meermalen gepretendeerde satisfactie over den moord van Tack, speciaal by het protest van 10 July 1691, er integendeel op heeft aangedrongen, om de schuld aan de Comp. terstond af te doen en *alsdan de Comp. van daar te dimoveren mitsgaders de Engelschen in te roepen*, wanneer het ook gebeurd kon zyn, dat men zelfs het koningryk Jacatra even als in oude tyden, getracht zou hebben te bedisputeren. Het is toen gebleken, dat alleen de goede intentie van den rykbestierder Aria Sindouradja en van den prins van Sampan, Pangerang Tsjaeraningrat, dat zware ongeval van de Comp. hebben verhindert en op eene secrete wyze ons daarvan geprecadverteerd hebben. Zoo is het ook na den dood van den Soesoehoenang Amangkoe-rat gebleken, dat deze pangerang Adepatty Anum, van wien voormaals getuigd was geworden, dat hy om zyn boos en tyraniek naturel en de quade gestalte zyns lichaams tot de successie onwaardig en onbevoegd was, toch uit zich zelve de regering heeft geïnvaadeerd, ten eerste de Comp. bespottende heeft uitgetart door 2 slechte en geringe personen met een briefje van weinig valeur toe te zenden. Kort waarop de tegenwoordige Soesoehoenan Pakoebowana uit zyne gevangenis ontsnapt zynde en onder 's Comp's bescherming tot Samarang overgekomen zynde, met getuigenis van alle de wel geintentioneerde hofgrooten, dat hy de wettige successieur was, gelyk ook al voormaels door velen van ons was geoordeeld geworden, dat deze al vroeger boven zyn broeder Amangkoe-rat, had geprefereert moeten zyn. Op welke getuigenis de Comp. is zeyl gegaan, om het verbroken regt der volken en de blaem, die nog op de Comp., zedert den moord aan Tack gepleegd, rustte te herstellen, door gebruik te maken van de verbeterde tydsgellegenheid. De conduites van Pangeran Adepatty Anum waren steeds, ook in dezen oorlog, valsch en oproerstokend. Dit blykt uit de brieven, die hy aan den kapit. der Baliers te Batavia schreef, om hen tot ontrouw

en afval van de Comp. aan te sporen in 1704; het opzetten en ondersteunen van den priester Poerwatta, in de Preangerlanden tot 1707 toe, en wat het zwaarste weegt, is, dat hy ook in dien tyd, *de hulpe der Engelschen aangezoekt hebbende, op dezen tijd daarop bescheid verwachtende is*, gevolgelyk nu hy in 's Comp^e. magt is, des te meer gezorgd moet worden, dat hy niet echappere. . . . .

Nu is het wel zoo, dat deze Pangerang Adepatty Anum by sekeren pardonbrief van dato 24 Juny 1706 aangeboden is, ingevalle hy sich in de bescherming van de Comp. kwam over te geven, men hem alsdan als een Javaans prins zou behandelen en op Batavia met alle eer en fatsoen tracteren en onderhouden; maar het is weder zeker, dat hy die aanbieding, niet alleen nooyt geaccepteerd, maar integendeel gevilpendeert en 'sjaars daaraan de heer veldoverste Herman de Wilde, die hem op syn eygen versoek was afwagtende bespot en geëludeerd heeft ende wyders onder dat faueur van de plaats, daar men hem andersints aangetast soude hebben, geëchappeerd is, gevolgelyk de oorlogsactien tegen hem en de synen, mitsgaders de Baliërs van synen aanhang vervolgt hebben moeten worden. Het gelukkig succès nu van dien, heeft hem Pangerang Adepatty wel in verlegentheyt gebragt; maar tot nog toe niet doen resolveren om den gemelten pardonbrief te amplexeren; maar heeft hy integendeel van den beginne deses jaars, soo hier als op Java, door eenige afgezondenen onderstaan verscheyden directelyk contrarierende versoeken te doen, tot verblyf op Java's oosteust, ende om een gedeelte dier landen onder zyn bestier, welke ook allen afgeslagen zyn, als strydig met de noodige ruste ende ons aangegaan contract met den Soesoehoenang Pakoeboewana. Nu is de man tot ons overgekomen *niet* op de voors. aangeboden conditien; maar uyt verlegentheyt, op de uyt noodiging van den Commissaris Govaart Onol, die *ook syn woord, van hem als een broederlyken vrunt te zullen bejegenen, gepresteert heeft*; doch, op syn wederkomst op Sourabaya meer en meer bespeurde, dat hy iets quaats in den sin had, en by zyn ouden zang van eenig bestier op Java te erlangen, bleef continueren, genoodzaakt wiert, desselfs logement met suffisante wagten te verzekeren, enz. . . . .

Het slot van het advies van van Riebeeck, was alzoo, dat om alle boven vermelde redenen, de Adepati Anoem, noch te Batavia, noch

elders op Java in vryheid kon gelaten worden, en dus om de zekerheid en de ruste van 's Comp^s. staat op Java, hy zonder uitstel naar Ceylon moest worden overgevoerd, en by dat transport met alle fatsoen verder moest worden behandeld. get. *A. van Riebeck*, dd. 9 Sept. 1708. enz. . . . .

Het advies van het oudste lid van den raad van Indie, *Christoffel van Swoll*, luidde anders:

Deze verklaarde „van gevoelen te wezen, dat nevens de securiteyt van de Ed. Comp. tegen alle nieuwe embrouilles van den kant van gem. Adepatty Anum, dien hy niet kon zien, dat in zyn presenten toestand vooreerst zeer zoude zyn te duchten, ook tegelyk behoort te worden genomen in agting de goede trouwe en het nakomen van 's Comp^s. gegeven woord, diensvolgens zooveel mogelyk agtervolgt de conditien, op dewelken die prins sig aan d'Ed. Comp. soude mogen hebben overgegeven, immers die hem by den openen brief deser regering van dato 24 Juny 1706 syn toegesegt, namentlyk, dat men hem met syne vrouwen, kinderen, dienaren en verdere volkeren soude aannemen onder 's Comp^s. bescherming en hier op Batavia als een Javaans prins met alle fatsoen tracteeren en onderhouden. De ondergeteekende weet of geheugt niet, dat zulx oyt van dese regeringe is geretracteert, maar meent ter contrarie, dat zedert zoowel de Heer de Wilde, zlf. als na dato de Commissaris Knol, in haar schryven aan gem. prins haar daaraan ten eenemale hebben gedragen en die belofte vernieuwt, soodat de onderget. niet kan twyfelen of de pangerang Depatty heeft zig eyntelyk daarop verlaten en overgegeven, soo hem al geen verder verwagting in opsig van syn versoek om een stuk lant op Java, soude mogen wesen gegeven en sal apparent nevens de synen by een contrarie handeling en bevindinge daarover grootelyx doleren en de Ed. Comp. beschuldigen, 't welk voor het toekomende wel eenigermate soude kunnen kreuken of verbreken het zoo noodige vertrouwen, dat meest doorgaans alle Indianen tot nog toe op het woord en de belofte der Nederlanders hebben gestelt en in plaats van dien, niet alleen aan de omgelegene vorsten, nieuwen aanstoot geven; maar ook degene, die op Java haar nog swervende in de wapenen bevinden en niet hebben kunnen resolveren ter vernederinge te komen in hare hardnekkigheyt verder te doen volharden, tot nadeel en verwylinge van het sooseer gewenschte eynde

der Javase beroerte, door hare vernedering of uytroeying, gemerkt de meeste inlanders van dit eyland haar veeleer en liever het uysterste, ja de dood selve, als soodanig een versending voor altoos van het land van Java zullen onderwerpen en om die en andere redenen meer, die de onderget. om de kortheyd niet sal aanroeren, is hy van gevoelen, dat men de dispositie deser tafel over de versendinge van gem. pangerangh Adepatty Anum soude kunnen uytstellen, tot het eynde der tegenwoordige campagne op Java en dat men inmiddels onder eene secure bewaring van den gem. Pangerang Adepatty Anum, na het gevallen beslyt van den 3^{en} deser van den Commissaris Cnoll, (wiens advysen de onderget. over de afkomst en overgave van gem. prins wat onvolkomen en niet van de vereyschte klaarheyd hebben toegeschenen) soude hebben bekomen nader berigt en elucidatie van den waren gront, op dewelke, hy Pangeran Adepatty, sig heeft gesubmitteert of overgegeven en met wat orders de Ingabey ofte Gouverneur van Torbaya tot hem Pangerang Adepatty is opgesonden, mitgaders van het verrigten van denzelven en het verhandelde met de laatste gesanten van hem pangerang Adepatty, aan den Commissaris Cnol tot Sourabaya, waarop gevolgt is de optogt van gem. Commissaris tot den afhaal en ontmoetinge van gem. prins (met de zynen) en de overeencomste tot denselven . . . . ook deswegen en 'tgeen sy zouden mogen voordragen of te zeggen hebben, na 't gevoelen van den onderget. vooraf behoorde te worden gehoord, om van alles wel onderregt wesende, het noodige voor den dienst van d'Ed. Comp. zoo in den tegenwoordigen als toekomenden tyd, met de meeste zekerheyd en gerustheyd te mogen beslyuten, in *eene zaak van soodanigen natuur, dat deselve apparent veel verscheydenheyd van oordeelen, soowel hier te lande als in Europa, sal onderworpen wezen.* get. C. van Swoll dd. 13 Sept. 1708."

(In de adviesen der overige raden van Indie, vindt men meer of min op dezelfde gronden, hetzelfde gevoelen en advies uitgebragt als dat van den Gouverneur-Generaal van Hoorn en Directeur-Generaal van Riebeeck, door de raadsleden Pieter de Vos, Adam van Rijn en Cornelis Chastelcyn; terwijl het raadslid Abraham Douglas het daar tegenover staand gevoelen van Cornelis van Swoll volgde.) De secrete resolutie vervolgt nu:

„En heeft de Gouverneur-Generaal na lecture der voormelte ad-

vyzen, hierby voor jegenwoordig alleen doen aanteekenen, dat de verleende pardonbrief deser regering, den 24 Juny 1706 aan den pangèrang Adepatty Anum en ook al het gepasseerde met denselven, bysonder in de laatste vyf jaren, genoegsaam ten volle de leden deser tafel kan en moet bekend zyn en soomede de brieven door den Commissaris Govert Cnol in datis 24 April, 5 May, 18 Juny, 15 July en 22 en 23 Aug^o. deses jaars nae syn vertrek van hier aan gem. Depatty geschreven en aan dese vergadering overgesonden; niet denkende men soude kunnen sustineren, dat wanneer de overheyt met veel circumspectie overlegt heeft, op hoedanige wyse men een vyand belofte van reconciliatie soude kunnen doen, en op hoedanige wyse sulx weder onraadzaam en dangereus zoude zyn, de mindere bedienden alsdan soodanigen point van hoog noodige securiteyt, door andere of ruymmer, veel min contraricerende beloften, soudén kunnen overhoop werpen, en de overheyd alsoo aan hare ongequalificeerde beloften tegen de gerustheyt van den algemeenen staat verbinden, om het laatste te moeten verwaarloosen, gelyk dat het schryven der HEd. III. Zeventienen dd. 28 Oct. 1705 over onse desapprobatie ten belange van de ongequalificeerde wapenschorsing der Cormandelse Hoofdministers met de Franschen van Poedichery nog in verscher geheugenis komt aan en uyt te wyzen. En dat de Gouverneur-Generaal sig genootsaakt heeft gevonden om veel gewigtige redenen niet alleen de bekommeringe, maar ook de gevaarlykheyt voor 's Comp^o. staat en geruste securiteyt te deser hoofdplaatse en desselfs Depatty's verblyf hier op Batavia, soowel principaal ten reguarde van den Sousonhounan Pakoeboewana ende de soo dierbare, nu byna verkregen, herstelling der ruste op Java's oosteust, als de soo noodige conservatie van dien, met den Coninck van het Ryk van Bantam, speciaal in opsigt der Engelsen, &c. ten meesten dienste van de Comp. deser vergadering te moeten voordragen."

Batavia in 't casteel, datum als boven.

LVI. *Secrete Resolutie. Vrydag den 14^{en} September a^o. 1708, voor den middag extraordinaire vergaderinge.*

De Vergadering ten principale belegt zynde omme ingevolge het VIII.

besluit van gisteren, den pangerang Adepatty Anum, ter submittie onder d'Ed. Comp. te admitteren is deselve in soodaniger voege, als by voorm. besluit wierd vastgesteld, door de gecommitteerden, den boekhouder-generael Cornelis Besuyen, den Majoor Barent Ketel, den Sabandhaer Jacob Heyermans en den Capitayn Hendrik van der Horst ten 7 ure van syn woninge afgehaalt en binnen dese vergaderzaele tot voor of aan de linkerzyde van Syn Edelheyt gebragt (sittende de gesamentlyke heeren Raden naast den anderen, aan de regtersyde van de tafel) alwaar Syn Edelh. hem de regterhand toegereykt hebbende, heeft hy Pangerangh deselve met het vereyschte respect aengeval ende wyders na volgens de vertolkinge van den Capitayn van der Horst in de Javaanse tale sig geuyt, dat hy vergiftenise versogt van 't geene begaan hadde tegens de ernstige recomandatiën van syn overleden vader, om sig aan d'Ed. Comp. te houden en op niemant anders syn hoop en vertrouwen te stellen, en dat nu syn persoon en leven aan d'Ed. Comp. overgaf, met versoeck van in de gunst derzelve of van deze regeringe te worden aangenomen, waarop de Heere Gouverneur-Generael, hem Pangerang uyt name deser vergaderinge syn crits (die ingevolge het genoteerde by het besluit van gisteren, door den Majoor Ketel in het binnenkomen op de tafel voor Syn Edelheyt's plaats was nedergelegt) weder heeft overhandigd, omme deselve voortaan van Comp.^e wege te dragen, soo lange sig als een goed en gerust onderdaan derselve, in wiens bescherming wiert aangenomen, soude gedragen, synde vervolgens na alvorens uyt handen van Syn Edelheyt een pinang ontfangen en verklaard hadde, voor 't tegenwoordig niet anders te seggen ofte versoecken te hebben, dan Haar Ed.^e gunst, weder in syne woninge gedimiteerd, enz. . . . .

LVII. *Secrete resolutie van Maandag, den 17^{en} September, 1708,*
voor de middag, absent de III. de Vos en de Haan, de eerste door indispositie.

Is door den Heere Gouverneur-Generaal ingebragt een rapportje van den taalkundigen Capitain Hendrik van der Horst, wegens de vrage den 14 deser, omtrent pangerang Adepatty Anum gedaen ter

zake der beloften, die aan hem pangerang mogten wesen geschiet op Java's oosteust, door den Commissaris Govert Cnol of iemant anders van Compⁿ. bedienden, 't sy by monde, dan wel by geschrifte, op het genitte door denselven pangerang tenselve dage omtrent de gecommiteerdens, den secretaris deser vergadering, den Majoor Barent Ketel, den Sabandhaar Heyermans en gem. Capit. van der Horst, dat hem op Java by geschrifte was beloofd, de ryxornamenten te zullen behouden, etc. gelyk zulk aangeteckend staat ter aantekeninge van dien datum, waarby blykt, dat hy pangerang hadde verklaart niet anders onder sig te hebben, dan den pardonbrief deser regeringe dd. 24 Juny 1706, en 6 à 7 Javaanse brieven, hem successive door den Commissaris Cnol geschreven, en ook aan hem van der Horst ter lecture (als zelfs niet kunnende lezen) met eenen geintrageert, by dewelke alleen gen. Pangerang, werd aangemaand tot de afkomste by hem Cnol etc., dog geene beloften gedaan, en ten anderen dat hem pangerang door den Torbaysen Ingabey Souramangala, afgesondene van den Commissaris by monde was toegezegd, een zetel of plaats op Djepan Siedayoe, Toeban of elders op Java, wanneer hy sikh quam te vernederen en dat ook by syn aanwesen tot Sourabaya den Commissaris Cnol, den Capitain Sergeant en meer andere officieren by hem in syne wooninge verscheyde malen waren geweest en hem beloofd hadden van nooyt by syn oom den Soesoehoenang te zullen behoeven te verscheynen, en dat alle hetgeene onder sig hadde soude behouden, en dat hy daarop ook sig herwaarts hadde begeven &c., gelyk dat nader komt te blyken by voorn. rapport. . . .

ende vervolgens den Heere Gouverneur-Gener^l. in omvraghe hebbende gelegd of men voorn. pangerang nader door gecommiteerdens soude laten afvragen of geen andere beloften dan de voorsz. hem waren gedaan, by monde nogte geschrifte, en of hy waarlyk geene andere papieren dienaangaande onder sig hadde, omme byaldien van ja, dezelve ter lecture te verzoeken, en wyders of men hem met eenen syn vertrek naar Ceylon door deselve gecommiteerdens niet soude laten aanseggen, ten eynde sig daertoe te kunnen prepareren, etc. Soo is na rype deliberatie goedgevonden, ten eerste, staande de vergadering, door den secretaris deser vergadering, den Majoor Ketel, den Sabandhaar Heyermans, den Capitain van der Horst en den ondercoopman Bloque in voegen door S. Ed. voorgestelt, te laten

afvragen na de beloften, die hem op Java souden mogen wesen gedaan, en na de papieren, dewelke dienaangaande onder hem mogten berusten ende wyders ons genomen besluyt tot syne versending na Ceylon met syne familie ende verdere Javanen 't sy mans of vrouwen, die hy sal willen medenemen, en genegen zullen wesen hem te volgen, te gelyk ook te laten aanseggen, hetwelk door gemelte gecommiteerdens volbragt zynde, hebben dezelve tot rapport gebragt, dat meergemelte pangerang Adepatty Anum eerstelyk op de aan hem gedane aansegginge van na Ceylon te zullen moeten vertrekken, om aldaar met alle fatsoen als een Javaans prins nevens de synen te worden getraceert en onderhouden, alsoo alhier en nog minder op Java's oostcust geensints konde verblyven, om veele redenen daartoe applicabel ten antwoord hadde gegeven, dat zulx, (te weten: zyne versending van hier) als niet misdaen hebbende, onredelyk was, dat hy sig met een nedrig en weenend gemoed herwaerts hadde begeven, om 'de gunst van dese regering te versoeken ende te erlangen, ten eynde weder na Java's oosteuste te mogen keeren en sig aldaar of elders, daer het Haer Ed. soude behagen onder Comp. bescherming neder te zetten en stil te houden, sonder ooyt tot de Mattaramse kroon meer te aspireeren en dat hy sulx met allen ernst nog nader was versoekende, dog dat byaldien HaarEd. daartoe niet geliefden te treden, hem alsdan mogt werden toegestaan, sig met syne familie en stiefmoeder de Ratoe Iboe, geboortig van Samadang in de Priangse landen derwaarts te begeven, om aldaar als Comp. land zynde, in alle stilligheyd syn verblyf te nemen ende houden, met planten en saeyen, onder een en andermael gedane betuyging, van liever te willen sterven, dan naar Ceylon te gaan, hoewel met eenen verklaarde, geensints gedagte te hebben dat HaarEd. daartoe (te weten: om hem te doen sterven) souden treden; hebbende ook onder de gehouden discoursen geuyt, dat de Bantammers ook voor desen met de Comp. in oorlog geweest; maar egter niet versonden waren geworden, ende ten anderen dat hy, op de vrage naar de beloften of de papieren onder hem zynde, geantwoort hadde, dat hem geen kwaad ofte leed op Batavia soude geschieden en geen andere papieren onder sig te hebben, dan degene, die hy aan Capitain van der Horst hadde getoond en laten lezen, dog dat sig op deselve niet hadde verlaten en ook niet en verliet; maar alleen op de gunst

van den Heer Gouverneur-Generael ende raden van India die deselve nogmaals imploreerde:

Welk rapport door de vergadering gehoord en de gecommiteerden naar buyten gedimitoerd wesende, is op de nadere omvrage van Syn Edelheyt *eenparig verstaen*, by het genomen besluit tot gemelten pangerangs versending naar Ceylon, met de synen, te blyven persisteren, enz. . . . .

Batavia, in 't Casteel, datum als voren.

(was get.) Joan van Hoorn, Abraham van Riebeeck, Christoffel van Swoll, Abraham Douglas, Pieter de Vos, Adam van Ryn, Hendrick Swaardecroon, en Isaac Garsin, secretaris.

LVIII. Apart of secreet mondeling gesprek op Saturday morgen, den 4ⁿ Augusty 1708, in de agterhutte van 't schip Sandenburg tusschen den Gouverneur-Generael, Joan van Hoorn en den Sultan van Bantam. (Zie n°. XXIII.)

Den Conink van Bantam Sultan Sein Alabadin in persoon by den Gouverneur-Generaal, Joan van Hoorn op 't schip Sandenburg, uyt syn vaartuygen overgekomen en in de cajuit, met syn vrouwen en kinderen, geleyt zynde, heeft voorcerst onvermindert diverse instantien niet gelieven de hoger hand van den Generael in 't sitten te nemen; maar op de twee eguael gesette stoelen sig ter linkersyde te plaatsen.

Na eenig onderling vrundelyk gesprek, als het nuttigen van een copje thee en banquet en 't besprengen van Syn Majestejt, syn vrouwen en moeder, met rooswater, dat hy aan den Generael van gelyken deede, versogt den Vorst een en andermaal den Generael apart te mogen spreken en of daertoe niet eenige plaetse was, waarop dan syne vrouwen, moeder en kinderen by de Heeren Raden de Vos en Zwaardecroon etc. gelaten hebbende, begaf sig de Generael met den Vorst door de cajuit na boven in de agterhute of schipperskamer, alwaar weder na voorgaande nieuwe complimenten over het sitten te samen alleen zynde, zoo betuigde de Conink vooraf met een nadrukelyke blytschap en gemoetsbeweginge het groot genoegen, dat hy schepte in dese onderlinge personele

samenkomste en samensprake met den Generael, die hy als zyn vader extimeerde en al van veele jaren hadde geextimeert, en sig voor jegenwoordig met al wat hy in de werelt liefst hadde, namentlyk syne vrouwen, kinderen, moeder en broeders, etc. t'eenemaal in alle vertrouwtheyt in syn handen gerustelyk quam te presenteren en over te geven, en nu tusschen ons beyden op nieuw voor God Almagtig, om met volkome eedswearinge quam te betuygen, syn bysonder respect en genegenheit voor den persoon van den Generael en vooral ook desselfs opregte genegenheit, trouwe en stantvastige meeninge tot het onderhouden van de verbonden met zyn vader, Zultan Aboenazar opgeregt, en na de dood van zyn broeder Aboefalaal sonder kindereu, met Hem door den Heer Saint Martin zal. anno 1691 gerenoveert, en wien hy ook met veel sugt verklaarde altoos als een groot vrund te hebben gehouden, mitsgaders dat hy sig ook verders op des Compagnies getrouwe hulpe t'eenemaal quam te verlaten en in te gerusten.

Vervolgens geliefde den Coninck te vragen na de namen, rang en toestant van de Heeren der Hoge Regeringe tot Batavia, en of de selve met den Generaal in een goed verstand waren, 't welk b'antwoord zynde, was Syn Majesteits verder nyttinge, dat hy expresselyk hier gekomen was, om den Heere Generael eenige weynige zaken te communiceren en voor te dragen, en van dewelke dan vervolgens het eerste voorstel behelsde:

(In margine hiervan stond:) De namen en rang der Heeren van de Hoge Regeringe den Zultan in ordre bekend gemaakt zynde, seyde hy, de Heer Directeur is als den Mancobomy, en die heeft veel werex en kan niet van huys gaan.)

Dat gelyk hy Coninck even als alle menschen sterffelyk was, of de Comp.^{ie} by syn overlyden de successie van 't Bantamse ryk wel in zyne kinderen soude genegen zyn te laten continueren, dan wel op een zyner broeders of oomen weder laten overgaan, denotterende ook met eenen den bekenden pangerang Pourbaya, die op Batavia was, en onder die precautie soolange hy in syn trouwe en volstandige vrund-en-bondgenootschap met de Compagnie quame te volharden. Onder welk discours ook na zyn voornaemste broeders, te weten pangerang Cassatrian en den panambahan gevraagd wesende, seide hy, den eerste nevens alle de andere voornaemste hier met hem

gekomen waren, om sig voor den Generael te vertoonen, maar dat den panambahan al eenigen tyt siek geweest en nu lam was, maar dat hy te gelyk ook in die staat hem geen quaad en soude kunnen doen.

(In margine hiervan stond.) Hierop is den Zulthan gediend, na toewensching van een lang leven aan Zyn Majesteyt, dat de successie van 't Bantamse ryk na de gedagten van den Generael niet anders dan in syn kinderen, en van deselve dengeenen, die hy daertoe quam te nomineeren, soude kunnen devolveren, sonder dat de Compagnie daaromtrent eenige andere gedagten of concepten soude maken, gelyk Syn Majesteyt wiste dat ten tyde van syn successie tot de croon geschied was, en de Compagnie sig daarmede niet gemoeyt hadde, en den Generaal nog geheugde, dat des Coninx grootvader den ouden Zultan Agon, die anno 1692 op Batavia overleden was, ten tyde van 't afsterven van Syn Majesteyts broeder, den Zultan Aboefalaal, sonder kinderen, aan hem Heer Generaal en de Heer Saint Martin tot Batavia hadde verelaart en betuygt, dat na de Bantamse wetten de verkiesinge van een Coning en de successie t'eenemaal van de dispositie van den Vorst afhing, en dat by manquement van soodanige dispositie, by de ryxgrooten d'elexie moste werden gedaan, dog dat hy van Compagnies wegen sig soowel in 't regard van syn broeders, als oomen ten vollen mogte gerusten, dat d'Ed. Compagnie de verbonden en vrundschap met Syn Majesteyt in syn kinderen en kinds kinderen soude doen volherden.

Ten tweeden was syn versoek dat by volherdinge syner trouwe en nakominge der contracten, hem ofte het Bantamse ryk niet en mogte overkomen, als die van Wetan, denoteerende daarmede het Mattaramse ryk, maar dat hetselve navolgens de gemaakte contracten in sig selven en in syn geheel mogte verblyven.

(In margine hiervan stond.) Dit uyttede de vorst niet sonder ontroeringe en lustig sweten, en syn aangesigt met den neusdoek van syn krits te droogen, en daaromtrent hem de Generael tragtede gerust te stellen, dat gelyk hy de zaken en 't gepasseerde van Java's oost-cust wel wiste, Zyn Majesteyt des vast omtrent syn ryk geen bekommeringe behoefde te hebben, en dat by de continuatie der contracten en opregte vrundschap, de Compagnie niet het minste buytendien off iets onredelyx van Zyn Majesteyt ofte zyn ryk zoude vergen ofte pretendeeren, 't welk hem seer wel scheen te gevallen, (zeg-

gende) met een nader aanvraag en nadruk: sal ik my dan daarin kunnen gerusten.

Ten derden was syn voorstel en vrage, dat gelyk den Heer Generael bekend was, zedert de inwendige Bantamsen oorlog ten tyde van syn vader Zultan Aboenazar a°. 1682, 83 en 84 de oude Coningsgezinden, grooten en hoofden, onder den naam van Orang Loewar Cotta, altoos buyten eenig bewind in 't Bantamse ryk tot nog toe waren gehouden en gebleven, of hy mits die tyt nu ruym 25 jaren verlopen was, en veele veranderingen zedert daaromtrent voorgevallen, wel soude vermogen buyten ongenoegen, met goedkeuringe van de Compagnie of dese hoge regeringe, eenige dier Javaanse ministers weder nu of dan in syn dienst te gebruyken en bevorderen, te weten alleen van de soodanige, van wiens trouwe tot Syn Majesteyt ende Hollanders hy sig alvorens door ervarentheyte en ondervindinge soude vermeenen te kunnen versekeren, en anders niet.

(In margine hiervan stond:) Hierop is den Conink kortelyk gediend, dat den Generaal die zaken en voorvallen van de Bantamse troubelen en regeringe ten vollen bewust waren, en dat de Compagnie sig in opsigte der Bantamse grooten of regeringe noyt syns wetens hadde bemoeyt, maar dat den Sultan wel soude doen daarontrent met alle om- en voorsigtigheyt te handelen tot syn eygen en synes ryx beste en geruste versekeringe; dat de tyd veel veranderinge hadde medegebragt en konde toebrengen, en dat hy self best moeste weten op wie hy sig soude en mogte betrouwen, en ten vollen in gerusten, maar dat anders, gelyk Godt Almagtig de menschen hare sonden quam te vergeven, ook niet onmenschelyk was de menschen haar misdaden te vergeven.

Ten vierden verklaarde den Conink onder een onderling discours over den peper en dies bevorderinge, soo tot nutte van den Conink als de Compagnie, dat het daarmede soo hy verneemde jegenwoordig in 't district van Lampon in een goeden stant was, en tot de vermeerderinge van dies culture, alles door hem alsins behertigt wiert, en daardoor den toevloey boven eenige vorige jaren van goede verwagtinge soude wesen, en dat hy andersints daaromtrent iets gebrekende of voorkomende, niet soude nalaten hetselve ten eersten aan ons bekend te maken, en onse medehulpe ontrent te versoeken, sonder van die van Sillebaer, nogte ook van de Engelschen te deser

materie iets te hebben gesproken, maar met dese tusschenvoeginge van discours: Bantam is de schuur of het tresoor van de peper en Java's oosteust van den rys.

(In margine hiervan stond:) Dese peperculture en dies bevorderinge en voorsigtige behandelinge en vermeerderinge is den vorst onder dit discours met alle minsamen ernst gerecommandeert tot syn eigen beste en nutte, dat hy ook heel wel begrypt, met belofte van hem op nieuw een nader notitie van alle de jaarlyxe by de Compagnie ontfangen Bantamse peper, sedert den jare 1682 te sullen toesenden, hoewel hy die van Compagnies resident op Bantam al eens hadde g'eysecht en erlangt, tot syn nader speculatie en confrontatie; en dewyl den Conink ten desen propooste van d'Engelse vrunden of van Sillebaar niet quam te reppen, soo dagt den generaal ook niet raedsaem, volgens 't geresolveerde van dato 20 en 27 July selve op dese tyd daarvan eerst te spreken, en dat te meer dewyle men eerlange dienthelven met de nader ordres der Heeren principalen uyt het vaderlant hoopt te wesen gesterkt en voorsien, en het dan ter gelegentheyt veel bequamer sal te passe komen, om met te meer fondament en gerustheyt daarontrent te kunnen handelen.

Ten vyfden versogt den Conink in een gulhertige uyttinge, dat gelyk er soo op Bantam als Batavia doorgaans veel gepraet wierde, en soo ook na hem was te voren gekomen over syn conversatie met eenige Mahumedaanse papen, dat dog den Heer Generael, nog de Hooghe Regeringe dienthelven ten synen opsigte gants geen verkeerde imaginatien of gedagten geliefden op te vatten, maar gerust en versekert te syn, daarinne geen prejuditie van syn trouwe en vrundtschap soude werden bevonden, maar dat hy zulx eenlyk dede om sig selven in dit aardsche leven, dat dog (zeyde hy) voor de mensche niet lang en duurde, te beter tot kennisse en betragtinge van 't goede te brengen, met reïteratie van alsins en altoos van syn opregte trouwe ons te kunnen en te mogen versekeren en in gerusten. Onder welk discours de Majesteyt ook te passe bragt en vraagde na de gelegentheyt van 't Mogolsche ryk en dies beroerte met de dood van Aurengzeb en de veltslag tusschen desselfs soonen Asemterra en Chialem, ¹ als de nog fluctuerende onrusten dier monarchie van den prince Cambax ²

1. Azim-Sjah en Sjah-Aloem.

2. Kam-Buksh.

als anders, van 't welke alles, onvermindert een nauwkeurige navrage ontrent den Generael, den sultan al heel net scheen g'informeert te wesen.

(In margine hiervan stond:) Over dese becommernis heeft den Generaal den Coning tragten gerust te stellen, dat men vertrouwde hy wel wiste, wat de werelt en dies gepraat overal medebragt, en dat hy verstant genoeg hadde om te weten, hoedanig met syn religieuse te moeten handelen, en dat wy voorts ons in syn genegentheyt en trouwe tot de Compagnie alsins quamen te gerusten, dat hem bysonder wel scheen te gevallen.

Ten sesden, seyde hy de redenen dat niet op Batavia, of op Onrust of Edam hadde kunnen overkomen en den Generaal aldaar ontmoeten aan onse gecommitteerdens, den Sabandhaer Heyrmans etc op Socmoerangsana hadde bekend gemaekt, en dat sig selven alsnu gehelyk in onse onderlinge t'samenkomste vernoecht hebbende, weder na Bantam meende te reverteren en den Generael en de Hoge Regeringe hooglyk bedankte voor de hem soo grootelyx aangedane eere, van hem met 8 scheepen, soo groot als klein omtrent de Bantamse zee te ontmoeten, mitsgaders ook voor de aanbiedinge en toesendinge van 't schip de Herstelde Leeuw, voor eenige tyt tot syn gebruyk, en om daarmede na Ziringin in de straat Zuuda over te varen, daarvan hy by repititie zeide met den gezaghebber Wys gesproken te hebben, om hem als een carosse te mogen dienen om den Heer Generaal eens te komen zien en spreken, en welken wensch hy na lang verlangen nu voldaan hadde gesien, en ook vaststelde dat hetselve tot wedersydse nutte en welstant tussehen de Compagnie en syn coninkryk van Bantam soude gedyen, en dat hy, wanneer hem iets te voren quam van eenige becommeringen of swarigheden, tsy van binnen ofte van buyten, niet soude nalaten daarvan met weynig schrifts aan den Generaal en dese regeringe spoedige kennisse te geven, en soo mede wanneer hy eens wederom elders wat verre van de stadt Bantam een keer wilde doen, of zyn vermaek gaan nemen, dat hy alsdan nader de vryheyt soude gebruyken een middelmatig schip voor een korte tyt tot syn transport te versoeken, gelyk hy dit ook naderhant by herhalinge ontrent de Heeren de Vos en Zwaardcroon gerepeteert heeft.

(In margine hiervan stond:) Op dese betuygenis gelyx ten prin-

cipalen vooraf door onse gecommiteerdens aan den Generaal doen bekend maken, vond de Generaal best de Majesteyt niet seer sterk nader tot syn overcomste na Batavia te persuadeeren, en dat te eer dewyl hy onder 't discours of des Coninx uyttinge over Java's oostenst bemerkte de Majesteyt al kennisse hadde van de overcomste van den pangerangh Adepatty Anum onder de Compagnie, en dat hem zulx wat scheen te ontsetten, en na des generaals gedagten door sommige syner quaadaardige grooten ook buytendien veel verkeerde concepten over syn wys gemaakt en voorgehouden, ja selve soo verre, dat den Bantamsen Chineesen capiteyn Demang's avonds voor des Coninx verscheyninge by den generael hem heeft verhaalt, dat hy nog aan 't abouchement van den Sultan met de Heer Generaal twyffelde, nadien er zelf op Socmoerangrana veel gesprek en afradingen sommiger syner grooten over gepasseert waren, en daarom dagt den Generaal het veyligste en om den Conink niet te onrusten of te ontroeren van de overcomste van den pangerang Adepatty tot Sourabaya te deser tijd mede niet te spreken, doen den Vorst daarna niet quam te vragen, maar best voor present geheel van te swygen.

Welken redekavelingen des Zultans g'eyndigt en door den Gouverneur-Generaal na de kortheyt des tyts en vlugge geesten des Conings eenvoudig en kortelyk beantwoord zynde, en verder gevraagd of hy ook iets meer in 't bysonder te seggen hadde, betuygde hy op nieuw syn herte nu hadde ontlast, en in de ontmoetinge en 't beschouwen van den Generael ten vollen verders te gerusten, en hem selven als confus daarover te bevinden, met veele expressien van genoegen en verhenginge, nevens overleveringe van drie stux diamant-ringen na de Javaanse wyse gemaakt, in een kleen open verlakt doosje: die hy betuygde alleen tot een gedagtenis en sincere genegentheyt aan den Heer Generaal te vereeren, als een voor den selven, een voor syn huysvrouw en een voor syn dogter. Welke ringen dan onder 't vereyschte fatsoen en ter iterative instantie en respecte van die Majesteyt met een nader onderling beleefd afscheyt aangenomen syn, en daarop en alle die kragtige bewegingen en betuygingen des Conings en syn versoeck, dat hetgeene was ter gedagtenisse te vereeren, zulx int puplycq in de cajuit ter presentie syner vrouwen, kinderen en dienaren mogte geschieden, vond den

Generaal ten dienste van de Compagnie niet ongeraden in dese korte afgebroken tyt de nader medegenomen geprojecteerde regalen en geschenkgoederen soowel als het eerste, ter resolutien van den 2ⁿ, 17ⁿ, en 27ⁿ July afgesproken, te samen te gelyk den Vorst te overreyken alsoo men te voren niet hadde kunnen weten, gelyk Syn Majesteit ook wiert gesegt, of hy alleen dan wel, gelyk nu ondervonden en geschied was, met zijn drie Coninginnen, alsook syn moeder Ratoc Iboe, die den vorst grotelijx extimeerde, ende thien kinderen nevens syne broeders en andere ommeslag soude ontmoet werden.

Batavia int casteel den 15ⁿ Augusty 1708.

De Heer Directeur-Generaal A. van Riebeck, de vorenstaande besluuten hebbende geresumeert, heeft sig met deselve geconformeert.

(In margine hiervan stond:) En syn vervolgens des Conninx kragtadige uyttingen en hertelyke betuygingen door den Generaal na de voorvallen en subjecten soodanigh beantwoort, dat men van wederzyde daarin sig ten vollen voldaan bevond, en alsoo is den Bantamsen Connink met soo groote blyken van voldoeninge by den Generael gekomen, en soo ook van den Generael gescheyden als by 't opstel dienthalven door den Secretaris der Hoge Regeringe Isaac Garsin gedaan, nader kan werden gesien en verder toe gerefereert werd.

Ende dese drie stux diamantringen werden ter dispositie van de Heeren meesters en dese regeringe overgegeven door den Gouverneur Generaal.

Batavia in 't casteel den 15^e aug. 1708.

(was getekent:
Joan van Hloorn.

LIX. Donderdag den 6ⁿ September a^o 1708. Voor de middag, extraordinaire vergaderinge. (Zie n°. XXIII.)

Den Heere Gouverneur Generael ingevolge het aangetkende ter gemeene resolutie van 10 augusty passado, nu dat de Coning van Bantam, by synen brief den 31ⁿ van gemelte maant ontfangen, verzoek doet om een teken ofte geschrift tot syn gerustheyt te mogen erlangen, rakende het apart gesprek met dien Sulthan, ofte de drie punten den Heere Gouverneur-Generael den 4 Augusto passado op

het schip Sandenburg door Syn Majesteit versogt en voorgedragen, de vergaderinge notificerende, dat die drie poincten of voorstellen bestonden, eerstelyk of d' E. Compagnie sig aan de gemaakte en gerenoveerde contracten tusschen synen vader den Zulthan Aboenazar, en naderhand met den Sulthan Aboc Falaal, syn broeder, en vervolgens met hem zelfs niet zoude houden ende deselve nakomen, soolange als hy van syne syde daaromtrent in geen gebreeke bleef, gelyk Syn Majesteit met eenen met een volkome eedsweeringe omtrent Syn Edelheyt hadde betuigt, desselfs opregte genegenheit trouwe en standvastige meeninge tot het onderhouden derselve in allen deelen. Ten tweeden of d' E. compagnie na syn overlyden de successie van 't Bantamse ryck ook genegen soude wesen in syne kinderen te laten continueren en bestendig blyven in soodanigen stant en limietscheydinge tusschen Batavia of het coninkryk Jacatra en het koninkryk van Bantam, als zulx by het contract van 17 April 1684 met syn overledene vader was vastgesteld, soo wanneer hy als gesezt, soowel als syne kinderen in syne trouwe en volstandige vrundt-en-bondgenootschap quame te volharden, dan of ook wel by ons gedagten souden syn, gemelte successie, op een syner broeders of oomen weder te laten overgaan; ende ten derde of dese regering haar niet soude kunnen en gelieven te gerusten ende conformeeren in en omtrent de verkiesinge en aanstellinge van soodanige persoonen tot hoofden en ryxgrooten als Syn Majesteyt daartoe sou komen te nomineeren en aanstellen zelf uyt de zoogenaamde . . . . ofte oude Coningsgesinde, welke sedert den inlandse Bantamsen oorlog, ten tyde van syn vader Aboenazar tot nog altoos buyten de regeringe waren gebleven etc. en geeft Syn Edelheyt met eenen ook over een ontwerp van soodanig een concept verklaringe ofte geschrift, als Syne Edelheyt vermeende, dat men gem. Bantamse vorst op dies versoeken, soo tot syne gerustheyt als ten meeste dienste der E. Compagnie soude kunnen verleenen. En nadat hetselve met aandagt was geresumcert, stelt vervolgens Syn Edelheyt de vergaderinge voor, om hetselve geschrift ofte verklaringe in de Maleytse tale overgeset, vooreerst maar soodanig in concept met een geleydte brief, tsy uyt name der vergaderinge dan wel van Syn Edelheyt, alleen per den ondercoopman Gobius aan Syn Majesteyt te laten toekomen, met versoek om 't selve te willen resumceren en daarby

te voegen ofte wel te veranderen 't geene Syn Edelheyt na de intentie van Syn Hoogheyt mogte vergeten, dan wel qualyk begrepen hebben, ende vervolgens onder 't selve concept, met eyge handen te willen noteeren ofte zulx quame te behelsen Syn Hoogheits intentie, en dat sigh ook van syne syde daaraan gedroeg, om ons 't selve soodanlg weder te willen laten gewerden, en in dat geval vervolgens in 't net geschreven en na behoren ondertekent en versegelt, mitsgaders Syn Hoogheyt weder soodanigh origineelyck in behoorlycke forma alsdan toegeschickt te worden. Waarop wyders over den inhoud van voormelte geschrift ende de verdere consideratien van den Heere Gouverneur-Generaal in 't breede wesende gediscou-reert ende alle het nodige ten meeste dienste der E. Compagnie, item de conservatie en nader bevestiginge van de presente goede harmonie met den Coning van Bantam overwogen, soo is eenparig goedgevonden opgemelte Syn Edelheys ontwerp en verder voorstel ten vollen te amplecteren, ende de brief die als gesegt aan gemelte Bantamse vorst daarnevens sal werden geschreven op Syn Edelheys naam te laten afgaan, ende wyders mede Syn Hoogheyt niet alleen de overkomste van den Pangerang Adepatty Anum door zyn afgesondene Aria Tisti(?) Nagara vooraf by monde te doen communiceren, maar ook ter resumptie en lectura in handen van Gobius te laten toekomen de origineele Javaanse brieff voor weynige dagen door den oudste soon van den omgebragten moordenaar Sourapatty, genaamt Aria Wiera Nagara aan een der voornaamste mantries van voorn. Pangerang Adepatty, met name Tommangon Wiera Goena geschreven, en door den Commissaris Cnol herwaarts gesonden, waarby onder andren komt te blyken, niet alleen hoe gem. Pangerang met Sourapatty en synen aanhang syn geëngageert geweest, maar ook dat de gruwelyke moort anno 1686 tot Cartasoera aan 's Compagnies ambassadeur, François Tak, begaan, door opgemelte moordenaar Sourapatty, met voorkennisse en ordre van voorn. Pangerang Adepatti's vader, den Zoechohounang Amancourat is geschiet, gelyk dat nader uyt den teneur van dien brieff komt te blyken.

LX. Den Gouverneur-Generael Joan van Hoorn ende de Raden van India tot Batavia residerende, en representerende het hoogste

gebied, wegens Haar Hoog Mogende, de Heeren Staten-Generaal der Vrye Vereenigde Nederlanden, mitsgaders de Heeren Bewindhebberen der Generale Nederlandse G'octroyeerde Oost-Indische Compagnie in dese landen, gesien en rypelyk overwogen hebbende de pointen ofte voorstellen en versoeken van haren getrouwen vrunt en bondgenoot, den Paducea Siry Sulthan, Sein Allabadin Coning van Bantam, en alle de landen onder Syn Majesteyts ryk behorende, op den 4ⁿ Augustus deses jaars op het schip Sändenburg, personelyk aan den Heer Gouverneur-Generaal, Joan van Hoorn by monde aldaer, en nader by Syn Majesteyts schryven van den 27ⁿ derselver maand Augustus aan dese regeringe, met alle ernst en vrundschap gerenoveerd, verklaren van wegen de Generale Nederlandse G'octroyeerde Oost-Indische Compagnie, dat sy de gemaakte en gerenoveerde contracten, tusschen den Sulthan Aboenazar, syn presente Majesteits overleden vader, ende den expressen afgesant en commissaris de heer commandeur en president François Tak, den 17ⁿ April des jaars 1684 in 't casteel Sourousouan tot Bantam, mitsgaders de verleende aparte acte obligatoir van den Sultan Aboenasar, ten selven dage, ende insgelyks de daerop gevolgde acte van remis, door den Gouverneur-Generaal, Joannes Camphuys ende de raden van India, den 28ⁿ derselver maand April van 't jaar 1684, ende insgelyks de nader overeenkominge ofte besloten pointen van politie en commercie met de ambassadeurs en plenipotentiarissen van denselven Sulthan Aboenasar, den Pangerang Aria Diepaningrat en Keey Focke of jegenwoordigen Pangerang Tajoeda, en de Heeren Gecommitteerde Raden van India Willem van Outhoorn, Joan van Hoorn en Isaac de St. Martin den 15ⁿ February des jaars 1686 in dit casteel Batavia, soo by den Sulthan Aboenasar, als den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India wedersyds geapprobeerd ende geratificeerd, ende de nader bevestigingen en ratificatien van allen dien, den 9ⁿ December des jaars 1687 met Syn Majesteits overleden broeder den Sulthan Aboc Fallaal ende de Heer Ordinaris-Raad, Jacob Jorisz. Pits, en insgelyks de renovatie van deselve met den presenten Sulthan Zein Allabadin ende den heer ordinaris Raad, Isaac de Saint Martin den 3ⁿ Maart des jaars 1691 by desen op nieuw in syn geheel van volle kragt renoveren en van waarde houden en aannemen, daarby te volherden sonder eenige de minste veranderingen, ende verders

beloven, dat soolange den presenten Sulthan Zein Alabadin sig daaraan voor hem ende alle syne broederen en ryksgroten heyliglyk komt te houden, dat ook den Gouverneur-Generaal en de Raden van India altoos voor hare getrouwe vrunden en bondgenoten en als wettige Coningen des coningryks Bantam en alle de landen daaronder gehorende, sullen aannemen, houden en erkennen, en helpen maintaineren en bevestigen, niet alleen den jegenwoordigen Sulthan Zein Alabadin, maar ook by desselfs afsterven, synen zoon en reeds verkoren erffprins, den Pangerang Mahomet Salec ofte soodanige andere van syne wettige Majesteys zoonen, als by vóóroverlyden van den voorn. Pangerang Mahomet Salec, nader door den Sulthan Zein Alabadien tot synen successeur mogte werden genomineerd, opdat alsoo 't getrouwe bondgenootschap tusschen de Nederlandse Compagnie, mitsgaders den Gouverneur-Generaal en de Raden van India, ende den Paducca Siry Sulthan Aboenasar opgeregt, in syn kindskinderen en verdere nakomelingen mag bevestigd en bestendig blyven, ende dat in soodanigen stand en limitscheiding van wederzyds gebied tusschen Batavia of het coningryk van Jacatra en het coningryk van Bantam, als sulks by het gemaakte contract van den 17. April des jaars 1684 eenmaal is vastgesteld en voor altyd sal bestendig blyven en gemaintineerd werden, sonder eenige verandering, soolange den Paducca Siry Sulthan Zein Alabadin en Syn Majesteits successeurs in het Bantamse ryk sig daaraan getrouwelyk sullen houden en door alle hare ryksgroten en onderdanen tselve ook doen onderhouden en naarkomen, ende de Nederlandse Compagnie alleen en in het geheel laten genieten, alle de peper, die in het Coningryk van Bantam ende alle de landen daaronder gehorende komt te groeyen, met alsulke verdere prerogativen of voorregten, als door des Majesteits vader, den overleden Sulthan Aboenasar voor hem en alle syne successeurs, aan de Nederlandse Compagnie alleen zyn vergund en toegeeygend.

Gelyk dan ook nog tot genoegen van den Sulthan Zein Alabadin de Gouverneur-Generaal ende Raden van India by desen ook verklaren haar te gerusten en te konnen conformeren in de vrye dispositie en verkiesinge, die de Sulthan Zein Alabadin nu ofte na desen omtrent alle syne hoofden en ryksgrooten sal komen te doen, ende dat wy deselve Syn Majesteits verkiesinge ook altyd sullen

helpen maintaineren, voor sooverre als men sal bevinden, dat soodanige verkiesinge volgens des Sulthans op trouw gegeven woord en beloften aan den Gouverneur-Generaal, sullen strecken, tot gerustheid en versekering van Syn Majesteit en syne successeuren int Bantamse ryk, mitsgaders ook tot een ware trouw en vrundschap met de Nederlandse Compagnie; maar dat alle die sig gesamentlik ¹ komen te gedragen, noyt by den Sulthan off syne successeuren sullen gedoogd ofte gemaintineerd, nog ook by de Nederlandse Compagnie ende den Gouverneur-Generaal ende de Raden van India sullen erkend werden, maar ter contrarie soowel by den een en den anderen aengesien en gestraft werden, voor vyanden ende verstoorders der gemeene ruste en trouw beswore verbonden.

Gedaan int casteel tot Batavia op 't eyland Groot Java den 9ⁿ. October 1708. (was getekend) Joan van Hoorn, A. van Riebeeck, C. van Swoll, A. Douglas, P. de Vos, A. van Ryn en Henric Zwaardecroon. (Ter zyden stond) 's Compagnies zegel in roden lacque gedrukt. (En daaronder) Ter ordonnantie van Haar Ed.^{ns} den Gouverneur Generaal en de Raden van India. (was getekend) Isaac Garsin, secretaris.

Dese bovenstaande acte van versekering, door de Heer Gouverneur-Generaal Joan van Hoorn ende Raden van India, op myn versoek opgesteld en aan my overgegeven, verklare ik Paducca Siry Sulthan Aboel Mahhasan Moehhamadsin Ellabadin, Coning van Bantam, soo voor ons selven, als desen zoon, den criffprins Maihamed Saleedh, ten vollen te amplecteren, belovende ende verbindende ons wyders by desen, soo voor ons selfs als voor onse successeurs ende ryks-groten, de conditien by opgamelte acte van versekeringe begrepen, van onse zyde in allen deelen punctuelyk te agtervolgen, gelyk het behoort, en ten welken eynde wy desen met onse ondertekening en zegelen hebben bekrachtigd.

Aldus gedaan int casteel tot Bantam, (was getekend) int Arabisch en bezegeld door: Pangerang Mochhamet Zattief Fahharoedin, Pangerang Mochamet Wase Djamaloelldin, Pangerang Aboelchier Mochamed Mantsoer, Pangerang Mahamed Aboel Carma, Pangerang Kadir,

1. Dit is vermoedelijk eene schrijffout van den klerk der O. I. C. en zal gelezen moeten worden „vyantelijck”.

Moehhamed Moehhamed, Pangerang Moehhamed Aboebekar, Pangerang Moehhamed Caban, ofte int Javaans, Pangerang Adepatty Cassoema, Pangerang Djaja Diningrat, Pangerang Tommagong, Pangerang Mangala, Pangerang Diepa Nagara, Pangerang Depatty en Pangerang Djaja Sintaka.

LXI. „Aparte” missive van den Commissaris Govaart Cnoll, tot Cartasoera aan Haar Edelens tot Batavia. gedagt. Cartazoura, ul^o. febr. 1709. (Brieven en bylagen van Java's Oostcust. January—December 1709. bladz. 24 sq. (Kamer Zeeland).

Wydgebiedende HH. enz.

Myne onderdanige aparte jongste, diende aan UwHE. op den 13 pass., en sedert ik op den 19^{en} derselver en den Depatty Sourabaya, met zyne twee broeders op den 7^{en} deser maand alhier gearriveerd wesende, sal ik hierby eenelyk vooraf aan UwEd. ootmoedig prae- adverteren, dat den Soursouhounang volgens myne overeenkomste en besluit met Syne Mayesteit op den 11^{en} Courant aan den Depatty Sourabaya specialyk en alle de verdere strand- en bovenlandsche regenten in het generaal, opentlyk alhier voor syn hoff in eene generaale vergadering syner ryksgrooten gelastede, dat alle degene regenten, in welker landen ofte districten eenige vreemde of overwalse natien huysvesteden, die ten eersten daaruyt souden hebben te diverteren en voortaan geene meer, metter woon daarinne admitteren, op poene van Syne Mayest^e. hoogste indignatie en dat den Depatty Sourabaya tegen dit des Soursouhounangs bevel, ten opsigte van den Balyer *Gusty Badaulo* veel swaarhoofdigheden en exceptien voorwendende en sig omtrent diens executeering seer loom en traag toonende, cyndelyk evenwel sooverre genootsaakt wierde, dat op den 19^{en} daaraan, beneffens des Soursouhounangs gezant, den Demang Soura Juda synentwege den Ingabey Sebing Singan (?) met eenen aan den gemelten Balyer Badaulo gerigte Javaanse Ola en waarvan 't copia-translaat desen verselt, naer Sourabaya afvaardigde om hem Badaulo uyt des Soursouhounangs naam te ordineeren, van Sedekarry of Patsjabe, by provisie met al zyn gevolg naar Sourabaya op te breken en met 't kenteren van dit sayzoen of toelating van weer of wind, Syn Ma-

yesteits ryk t'eenemaal te verlaten, dog vermits den Depatty Soerabaya sig seer over de voors. ordre misnoegt, laatdunkend en wederspannig scheen aan te stellen en ter oorsaeke de Sousouhounang, de naar zich getrokken landen van Wierasaba en Japan hem afnam ende de voor syn broeder Djangrana versogte landen van Djepan weygerde, vond ik raadzaam my van deze gelegenheid te bedienen, en hem Depatty Sourabaya, om hem eens aan syn soo lang en wel verdiend loon te helpen, den toorn van syn vorst op den hals te laeden, en sulx gelukte my soowel, dat de Sousouhounang myne reedenen wegens desselfs vermetene tegenstrevingen, actien, enterprisen en aanslagen verstaende, en de gevaren, die by continuatie van des Depatty's Zourabaya's groote gezaghvoeringe, soo niet Z. M^s. souveraynen staet, (al)thans soo merkelyk de soo hoognoodige en lang gesoghte ruste in syn ryk (be)dreigden, beseffende, hem Depatty Zourabaya resolveerde van kant te helpen, en onaangesien dat tot de voltrekking van dit ons secreete besluit, de Sousouhounang sig al eenigzints verleegeen maakte en sulx dies uytvoeringe den tyd van tien dagen deed traineren en opschorten, soo is nogthans het werk dus stil, door de hulpe van den Tommagon Carta Nagara alleen en gewenscht gesuccedeert, dat op een tygergevegt alle des Sousouhounangs zoonen, Mantris en ryxgrooten in volle wapenen op het passebaan, den 26 deser 's morgens vroeg geconvoceerd en den Depatty Sourabaya uyt deselve alleen by den Sousouhounang genoodigd zynde, binnen de twee eerste groote, aan 't voorhoff volgende poorten, ter praesentie van des Zouzouhounangs zoonen, de pangerangs Mankoenagara, Pourbaya en Blitar, op 't zeyn van den gedachten Tommagon Carta Nagara, door des Sousouhounangs hofdienaren omtrent een quart over negen uren 's voormiddags, ontzield geraakte, zynde na 't berigt van den ged. Tommagon Carta Nagara op 25 diverse plaatsen aan zyn ligchaam gewond geweest.

En ofschoon dese onverwagte executie al vry wat beweginge en ontsteltenisse onder alle de pracjeys en bysonder onder zyne twee overige broeders en hun gewapend gevolg causeerde, te meer de Sousouhounangh de twee laatste ofte de ingabeys Djangrana en Wiradiradja onder notificatie van hun broeders dood, opentlyk liet alle humme wapens afvorderen, soo is nogthans daaruyt geen verder bloedstortinge ontstaan en dese saeke ten genoegen van den Soeso-

hoenang geremedieert en volbragt geworden, sonder dat ik ofte ymand 's Comp. wege sig daarmede bemoeide ofte op de straaten of wegen te vinden was. Maar vermits thans doende ben, met den Sousouhoung omtrent de vereischte schikkingen in den oosthoek het noodige te overleggen, als reets en per expresse . . . . . gegeven hebbende en Syne Majesteyt huudigen morgen de Ingabeys Djangrana en Wiradiradja in genaade weder aangenomen heeft, met intentie om hen met het Zourabaya's district te begunstigen en de landen van Lamongan, Bangil en Passouroang met andere regenten te versien, sal ik onder 't gunstig welduyden van UwHEd. hierinne geene particulariteyten wegens t'een en t'andere aanhalen en my (aan myn later rapport gedragen, enz.) . . . . .

Onder dies, dat ik hoope UwHEd. 't voors. myn in 't kort aangevoerde bestier van saaken sig sullen laten welgevallen, en myne eerbiedige gedane petitie, nopende myne verlossing van dese custe, inwilligen enz.

(was get.) Gt. Cnoll.

Cartazoura Diningrat ul°. febr. 1709.

LXII. Verpligte leverantien. 1

Wy ondergeschreven regenten der boven-en-binnenlanden, als van de stranden, betuygen by desen ter ordre van den Sousouhoung Pacoebocana, op de vragen en ter presentie van Zyn Majesteyts twee pepattys, de Tommagons Tsiacradjaya en Cartanagara, vrywillig verklaart en opgegeven te hebben de sodanige coopmanschappen als de landen onder onse administratie sorterende, jaarlyx gewoon zyn te geven en by d' Ed. Compagnie getrocken, en dat in maniere en qualiteit, als volgt:

Cadiry, onder den depatty Catta Wangan;

Cattoene garen, buffelshuyden, groen cadjang en boonen.

Cartasana, onder den ingabey Wierasocta;

Cattoene garen en buffelshuyden.

1. Deze en de volgende opgaven zijn voor de staatkundige indeeling en statistiek van Java te dier tijde niet onbelangrijk.

Calambret, onder den demang Derpa Juda;

Cattoene garen en buffelshuiden.

Blietar en Seringat, onder den raya Blietar en de ingabeys Soerannalla en Ranga Martadjaya;

Sappanhout, cattoene garen en buffelshuyden, zynde de zalpeter in dese districten verstorven.

Rawa, onder den demang Rawa;

Cattoene garen, boonen en buffelshuyden.

Tjaroeban, onder den demang Tjaroeban;

Cattoene garen, sappanhout en buffelshuyden.

Paatsje, onder den demang Wiera Joeda;

Cattoene garen. sappanhout en buffelshuyden.

Madion, onder de 2 pangerangs Madion;

Cattoene garen, peper, sappanhout, boonen en groene cadjang, zynde de zalpeter alsvoren verstorven.

Panaraga, onder den Tommagom Soerabratta;

Cattoene garen, boonen, groene cadjang, sappanhout en buffelshuyden.

Japan, onder den ingabey Soeradita;

Cattoene garen, boonen, groene cadjang en buffelshuyden.

Wirasaba, onder den Ranga Martapatty;

Cattoene garen, groene cadjang en buffelshuyden.

Tengale, onder den ingabey Martanagara en het district van Panagara gehorende;

Cattoene garen en buffelshuyden, zynde de zalpeter mits 't hoge water verstorven.

Cadoewan, onder den ingabey Tirtadjaya;

Boonen en buffelshuyden.

Pamagittan, onder den radin Mangonrana;

Cattoene garen, boonen en groene cadjang.

Carlasoera, cattoene garen, boone, groene cadjang en buffelshuyden.

Patsjitan, onder den pangerang Mankoenagara;

Peper in groote en de voornaamste quantiteyt en buffelshuyden.

Djipan, onder den tommagom Soera Widjaya;

Cattoene garen, boonen, sappanhout en buffelshuyden.

Jageraga, onder den tommagom Soeta Wangsa;

Buffelshuyden, en of er na 't vermoeden in dies groote bosschen sapanhout valt zal men ondersoek doen.

- Banjoemaas*, onder den ingabey Martajoeda;
 Cattoene garen, boonen, groene cadjang en buffelshuyden.
- Limbarawa*, onder den depatty Djyadiningrat,
 niets dan den aldaar aangelegde indigo culture en buffelshuyden.
- Warou*, onder den radeen Mangonrana;
 Sappanhout en buffelshuyden.
- Bellora*, onder den tommagon Bellora;
 Zalpeter, sappanhout, cattoene garen en buffelshuyden.
- Lamougan*, onder den ingabey Wirasasmita,
 niets als buffelshuiden.
- De Mattaram*, onder den demang Djyawinata en Sassradita;
 Cattoene garen, boonen, groene cadjang en buffelshuyden.
- De Baggaleen*, onder den kandoeroewan Wilatikta en den tommagom
 Djayasoeberga;
 Peper, cattoene garen en buffelshuiden.
- Cadoe en Wattas*, onder den tommagom Mankoe Joeda en demang
 Soerentaka;
 Cattoene garen, boonen, groene cadjang en huyden.
- Toeban*, onder den ingabey Tirtanagara;
 Cattoene garen, sappanhout en buffelshuyden.
- Lassem*, onder den ingabey Martigoena;
 Zalpeter en buffelshuiden.
- Joeana*, onder den tommagom Narrapaxa;
 Sappanhout en buffelshuyden.
- Patty*, onder den tommagon Tsietrasoema,
 Sappanhout, boonen, groene cadjang en buffelshuyden.
- Sourabaya*, onder den ingabey Djangrana en Wiradiridja,
 niets dan buffelshuiden, alsvoren.
- Griszee*, onder den tommagon Poespanagara;
 Zalpeter op twee plaatsen, genaamt Polamar en Malierang, en
 buffelshuyden.
- Sidajoe*, onder den tommagon Tirtawidjaya;
 Zalpeter op een plaets genaamt Goasarij en buffelshuyden.
- Candal*, onder den demang Singadjaya;
 Zalpeter en buffelshuyden.
- Batangh*, onder den tommagon Poespanagara;
 Sappanhout en buffelshuyden.

Paccalongan, onder den depatty Jayadiningrat;
Boonen en groene cadjang in quantiteit, eenige cattoene garen,
indigo en buffelshuyden.

Coedous, onder Aria Djayawirkrana;

Indigo, zuyker en buffelshuyden.

Tsinkal Sewoe, onder den ingabey Soeradiwangsa;

Zalpeter en sappanhout in quantiteyt, als buffelshuyden.

Damak, onder de tommagoms Soeranata en Patmanagara;

Zalpeter en buffelshuyden.

Caliewongo, onder Ranga Caliewongo;

Zalpeter en buffelshuyden.

Wieradessa, onder den Ingabey Singawangsa;

Boonen en buffelshuyden.

Tagall, onder de tommagons Wiera en Raxanagara;

Boonen, groene cadjang, buffelshuyden en eenige sappanhout.

Pamalang, onder den Aria Tsiacranagara;

Boonen, groene cadjang, buffelshuyden, eenige cattoene garen
en peper.

En welke bovenstaande coopmanschappen wy dan ook 't samen
en ider int bysonder, beloven jaarlyx zooveel aan d' Ed. Compagnie
voor den daarop vast te stellen prys te leveren, als dat ons ver-
mogen, naar tyts en staatsgelegenheit eenigzints zal kunnen toelaten,
bevestigende ten dien cynde dese met onse seegels off gewoone
hantteekeningen tot Cartasoura Adiningrat den 7ⁿ Maart aⁿ. 1709.

(Was getekent) door alle de hierboven gespecificeerde pryeyn en
(ter zyde stond) in ons byzyn en ten overstaan als hiertoe expres
door den Sousouhoenang gecommiteert (was getekent) Tommagon
Tsiacraadjaya en Tommagon Cartanagara; dog alsoo se volgens hun
zeggen niet conden verclaren, hoedanige quantiteit die vruchten
in hunne landen vielen off dat se oordeelen aan de Ed. Compagnie
te kunnen leveren, vond ik raadsaam en voor 't naast, om den
handel in die coopmanschappen aan d' Ed. Compagnie ten principalen
ofte wel alleen te verbinden de onderstaande cleene acte van au-
thorisatie of ordre ten dien gevalle te onderwerpen, luydende:

Wy Sousouhouang Pacobocana Senepatty Ingalaga Abdul Rachman
Sahidin Panatta Gamma gesien hebbende de vrywillige gedane op-
gave onser onderregenten, wegens de by d' Ed. Compagnie getroocke

coopmanschappen, die onse landen onder hunne administratie sorterende jarelyks gewoon zyn uit te leveren, laten ons deselve welgevallen, en ordineren voorts aan alle onse onderregenten der boven en binnenlanden en van de stranden mits desen wel expresselyk, ook sorge te dragen, dat de genomineerde coopmanschappen in geene andere handen dan die van d' Ed. Compagnie comen te vervallen, en dat se aan gene Chinese of andere vreemde en overwalsche natien eeniger wyse vervreemt off omgezet werden, off dat we degene die dese onse expresse bevelens mogt zoeken te contravenieren van zyn ampt en bedieninge sonder aansien van persoonen zullen afsetten en andere wederom tot deselver bekleedinge aanstellen.

Gegeven uit ons Hoff tot Cartasoura Adiningrat etc.

Geëxtraheerd uit het register met brieven en bylagen van Java's oostkust, van 20 January 1709 tot 5 December 1709, bladz. 139.

LXIII. Translaat Javaanse lyst waarin aangewezen werd, hoeveel coyangs ryst en contanten als yder prijey van de oosterse stranden gehouden zal zyn aan d'Ed. Compagnie te leveren, namentlyk :

Japara, zal geven twee hondert agt en sestig ryexdaelders en vier dubbeltjes contant, en derthien en een halve coyang nevens drie hondert gantangs ryst.

Coudous, een hondert agt en seventig en drie quart ryexdaelders contant, nevens negen coyangs en twee hondert gantangs ryst.

Patty, een hondert agt en seventig en drie quart ryexdaelders contant, nevens negen coyangs en twee hondert gantangs ryst.

Javana, een en t'seventig en een halve ryexdaelder contant, nevens vier min een quart coyang ryst.

Lassem, een hondert agt en seventig en drie quart ryexdaelders contant, nevens negen coyangs en twee hondert gantangs ryst.

Toeban, twee hondert en veertig ryexdaelders contant nevens twaalf en een halve coyang ryst.

Sidajoe, hondert en agt en t'seventig en drie quart ryexdaelders, nevens negen coyangs en twee hondert gantangs ryst.

Griszee, drie hondert seven en vyftig en een halve ryexdaalder contant, nevens agtien en een halve coyang ryst.

Sourabaya, agt hondert drie en t'negentig en een halve ryexdaalders en vyf dubbeltjes, nevens ses en veertig coyangs en hondert gantangs ryst.

Madura, agt hondert drie en t'negentig en een halve ryexdaalder contant, nevens ses en veertig coyangs en hondert gantangs ryst.

Tjinkalsewoe, vyf en twintig ryexdaalders contant, nevens een coyang ryst.

Geschreven op Donderdag den 21ⁿ van de maand Doelkidja in 't jaar Bè, na de Javaanse reeckeninge.

Geëxtraheerd uit het Register met brieven en bylagen van Java's oostkust, van 20 January tot 5 December 1709, bladz. 145.

LXIV. Translaat Javaanse lyst, waarin aangewesen werd hoeveel coyangs ryst de westerse strandregenten van de agt hondert coyangs en verdere contanten, dewelke aan d'Ed. Compagnie moeten geleverd werden, zullen geven, als:

D'Westerstrandregenten zullen voor hun portie, een hondert agt en seventig en drie quart coyang ryst leveren, 't welk aldus verdeelt is:

Damak vyf en twintig coyangs ryst, nevens $486\frac{3}{4}$ ryexdaalders contant.

Caliewoengo $12\frac{3}{4}$ coyang en 3 picols ryst, nevens $255\frac{3}{4}$ ryexdaalders contant.

Candal $10\frac{1}{2}$ coyang en 4 picols ryst, nevens 206 ryexdaalders en $\frac{1}{4}$ contant.

Balang, $12\frac{3}{4}$ coyang ryst, nevens $247\frac{1}{2}$ ryexdaalders contant.

Pacalongan, 50 coyangs ryst, nevens 999 ryexdaalders contant.

Pamalang, $21\frac{1}{4}$ coyang en 11 datjins ryst, nevens $437\frac{1}{4}$ ryexd. contant.

Wieradiessa, $7\frac{3}{4}$ coyang en 11 datjins ryst, nevens 140 ryexdaalders contant.

Tagall, 29 $\frac{3}{4}$ coyangs ryst, nevens 577 $\frac{1}{2}$ ryexdaalders contant.

Brebes, 6 coyangs en 11 picols ryst, nevens 23 $\frac{3}{4}$ ryexsdaalders contant.

(Onderstond): Getranslateert, Cartasoura den 8ⁿ Maart anno 1709
(was getekent): T. Lesueur, translateur.

Geëtraheerd uit het Register met brieven en bylagen
van Java's oostkust, van 20 January tot 5 December
1709, bladz. 146.

LXV. Translaat Javaans geschrift, waarin aangewesen werd,
hoeveel manschappen, ider mantjoenagaras hoofd, dewelke
onder den Tommagom Soerawidjayaas commando sor-
teeren, onder hun hebben, als:

Den regent van Djipan, Tommagom Soerawidjaya heeft onder zyn commando agt duysent coppen	8000.
Onder 't gebied van Madion staan twaalf duysent coppen	12000.
Onder 't gebied van Rawa en Calambret staan twaalf hondert coppen	1200.
Onder 't gebied van Djagaraga staan ad idem	1200.
Onder de verdistruerde negoryen, als:	
Onder 't gebiedt van die van Patsjietan en Candoewang staan twee duysent coppen	2000.
Onder 't gebied van Djapan staan duysent coppen	1000.
Onder 't gebied van Selateraskaras staan twaalf hondert coppen	1200.
Onder 't gebied van Wareng Coewoe staan drie duysent coppen	3000.
Onder de landen van Adipatty Cattawangan van Cadiry.	
Onder 't gebiedt van Cattawangan tot Cadiry staan vier duysent coppen.	4000.
Onder 't gebied van Panaraga staan twaalf duysent cppen	12000.
Onder 't gebied van Balietar staan twee duysent coppen	2000.
Onder 't gebied van Balora en Tjaroeban staan drie duysent coppen	3000.
Onder 't gebied van Wirasaba staan twee duysent coppen	2000.
Onder 't gebied van Cartasana staan drie duysent d°.	3000.

Onder 't gebied van Paatsje staan een duysent d°. 1000.

Onder 't gebied van Garobogan staan drie duysent coppen 3000.

Geschreven op Vrydag den 25ⁿ van de maand Doelkidja, in 't jaar
Bé. (onderstond): Getranslateert Cartasoura Adiningrat den 15ⁿ Maart
anno 1709. (was getekent): T. Lesueur, translateur.

Geëxtraheerd uit het Register met brieven en bylagen
van Java's oostkust, van 20 January tot 5 December
1709. bladz. 161.

LVII. S T A A T, opgenomen en bijéengebragt uit de boeken der Gen.
1640—1702, waaruit hier medegedeeld

		<p><i>De quantiteit van schepen vryt de rypse Cameren na Indien gevoerd, als blycke by de resolutie van de vergadering van de Seventientien, in de jaren hietzeggen aar-</i></p> <p>Schepen.</p> <p><i>De quantiteit van 't volck met de tegenstaende schepen naer India versonden, als blycke by de resol. van de vergadering van de Seventientien.</i></p> <p><i>De quantiteit van contanten, by de resp. Cameren na Indien gesonden, als blycke by pouctien van beschryvinge en resol. by de vergader. van de Seventientien genomen.</i></p> <p><i>Egypnos, gedaen hier te lande blyckende by de generale staten van de Comp. en siet te noteren dat ieder jaer aldaer een jaer later wortt aangewesen, als hier gestelt wort.</i></p> <p><i>Maendthuren by de Camere van Amsterdam betaelt, als by de grootboeken komt te blycken.</i></p> <p><i>Voor inkomend conroydell by de Camere van Amsterdam betaelt van de goederen vryt Indien overgekomen, als blycke by de grootboeken van gemelte Camere.</i></p> <p><i>Wissels vryt Indien getrokken en by de Camere Amsterdam betaelt, volgens resolutie van de vergadering van de Seventientien.</i></p> <p><i>Reële effecten in Indien bevonden, in de jaren hiervooren gestelt, blyckende by de brieven en balansen een jaer later overgekomen.</i></p> <p><i>Revoeren vryt Indien, inkoop en hier te lande behouden gearriveert, blyckende by de liquidatien ter vergadering van Seventientien dervan gemaect.</i></p>									
Ao. 1678.	10	2400	1000000	5953367	923923	116175	279505	14791178	2459538		
" 1679.	19	3600	2000000	8238865	1028199	117801	178972	14791619	3844977		
" 1680.	18	4000	2000000	8030878	1108859	125757	301888	13242342	3410678		
" 1681.	21	3812	1600000	8738100	1065129	109611	369858	15111097	5105363		
" 1682.	18	3431	1600000	7711769	627696	70353	26754	18355597	2987190		
" 1683.	27	4390	1700000	7902884	880548	123086	502360	16951176	.....		
" 1684.	19	3000	1600000	9342820	1208543	150000	349529	17859760	7922325		
" 1685.	25	3100	1500000	9213640	1022629	150000	251485 556611	17021228	4619537		
" 1686.	16	3100	2400000	9101201	1010286	150000	18684	16919670	5111518		
" 1687.	19	3100	3000000	9762742	1005843	125508	618850	18861915	5630940		
" 1688.	18	3350	2350000	9084778	912299	150000	559681	19341614	4277722		
" 1689.	16	3385	2000000	8679887	879902	150000	409068	17966187	3092896		
" 1690.	23	3570	2400000	8737656	847934	182000	500254	19245497	2919466		
" 1691.	30	5080	2400000	8506247	778727	182000	268199	21168126	3604724		
" 1692.	20	4325	2400000	11020010	906841	182000	710019	25327548	3085621		
" 1693.	24	4549	2400000	10718641	1106522	114162	320916	25084926	3303248		
" 1694.	22	4405	2400000	10275191	1036542	182000	333866	26602930	2990908		
" 1695.	24	4080	3200000	11217276	1062915	182109	323640	29047654	5179632		
" 1696.	18	3250	2830000	11153468	998742	182000	284307	26140690	3532244		
" 1697.	20	3165	3640000	8863991	1239167	156927	501546	26564399	4424661		
" 1698.	23	3925	3640000	15054157	1376771	182000	540960	27746048	5757120		
" 1699.	25	3875	3695000	11332523	1041771	182000	249274	28655917	4773506		
" 1700.	29	4515	4125000 1000000	13783170	1114044	182000	569374	29002646	5300812		
" 1701.	28	5075	2800000 1200000	12399813	1160018	182000	217654	31849612	6569773		
" 1702.	26	4500	2800000 600000	11243279	1079488	182000	154348	33129181	6726036		

1. Zie Deel II (V.) en Deel III (VI) no. XLIX en XLIV aldaar.

2. Het werk van van Dam loopt niet verder, welligt dat wij uit aantekeningen van later dagteek

O. I. Comp., door den advocaat der Comp. P. van Dam, over de jaren de jaren 1678—1702, aantoonende: 1

Overwinsten in Indianen, als blykt by de missiven en balancen, een jaer later hier te lande over- gekomen.	<i>Effecten, hier te lande, bestaende alleen in onverkochte koopmanschappen, als by de generale staten is te sien.</i>	Penningen à deposito, waermede de Comp. hier te lande belast is, als by de generale staeten blykt.	Generale staet hier te lande, waerby gesien wort, wat de Comp. in ieder jaer te boven of ten agteren komt	Afgiften of uytdeylingen hier te lande gedaan, volgens resolutie van de vergadering van de Seventien.
ten agteren f 360580	f 8000653	f 10219853	f 507836 te quaet.	geen.
f 518284	6846670	10368066	799293 te quaet.	12½ in onlosbare obli- gation op de Comp.
969808	10482366	f 11458536	315443 te quaet.	25 als boven.
980293	11027379	12863077	544406 te quaet.	22½ als boven.
2085054	14612464	13093966	3195754 te boven.	33½ als boven.
69430	13206023	12829577	1521146 te boven.	geen.
1706806	12550467	12676287	841346 te boven.	geen.
163669	12718970	12541728	513027 te kort.	40 in gelde.
ten agteren f 1147658	13397583	12260421	287437 te kort.	12½ in gelde.
idem 1069589	12241453	12257196	253625 te kort.	20 in gelde.
idem 315484	12167032	als voren.	373128 te boven.	33½ in gelde.
f 65015	12344338	f 12252896	1223598 te boven.	33½ in gelde.
937362	12482432	als voren.	1994377 te boven.	40 in gelde.
ten agteren / 12365	11020802	als voren.	1436482 te boven.	20 in gede.
f 116097	9035969	als voren.	888305 te boven.	25
ten agteren / 677635	7506802	als voren.	2318668 te kort.	20
idem 126596	6858699	als voren.	3493498 te kort.	20 in gelde.
idem 1144404	5349826	als voren.	4713912 te kort.	25
idem 1231645	4587749	als voren.	4258578 te kort.	15 obl. op yder Camer.
idem 1488031	3672867	12249831	6446550 te kort.	15 obl. op yder Camer.
idem 1512373	3122811	14181891	1946036 te kort.	15 obl. op yder Camer.
idem 1079596	3510169	12698642	3628368 te kort.	15 in gelde.
idem 1874262	4770678	11905595	2396407 te kort.	20 in gelde.
idem 1311546	7827357	11966766	14116118 te kort.	25 in gelde.
idem 1141248	10660754	11907603	586833 te kort.	20 in gelde.

ning deze opgaven, zij 't dan ook minder uitgebreid, zullen kunnen voortzetten.